De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE, Mr. D. FOCK,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

TWEEDE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1921

INHOUD VAN DEN TWEEDEN JAARGANG

SPOREN VAN VOORHISTORISCHE BEWONERS VAN SURINAME.

DOOR

J. W. GONGGRIJP.

De historie is in Suriname niet ouder dan eenige eeuwen; op zeer groote oudheid kunnen de sporen van de, vóór de komst der Europeanen in Guyana gevestigde, menschen dus wel niet bogen.

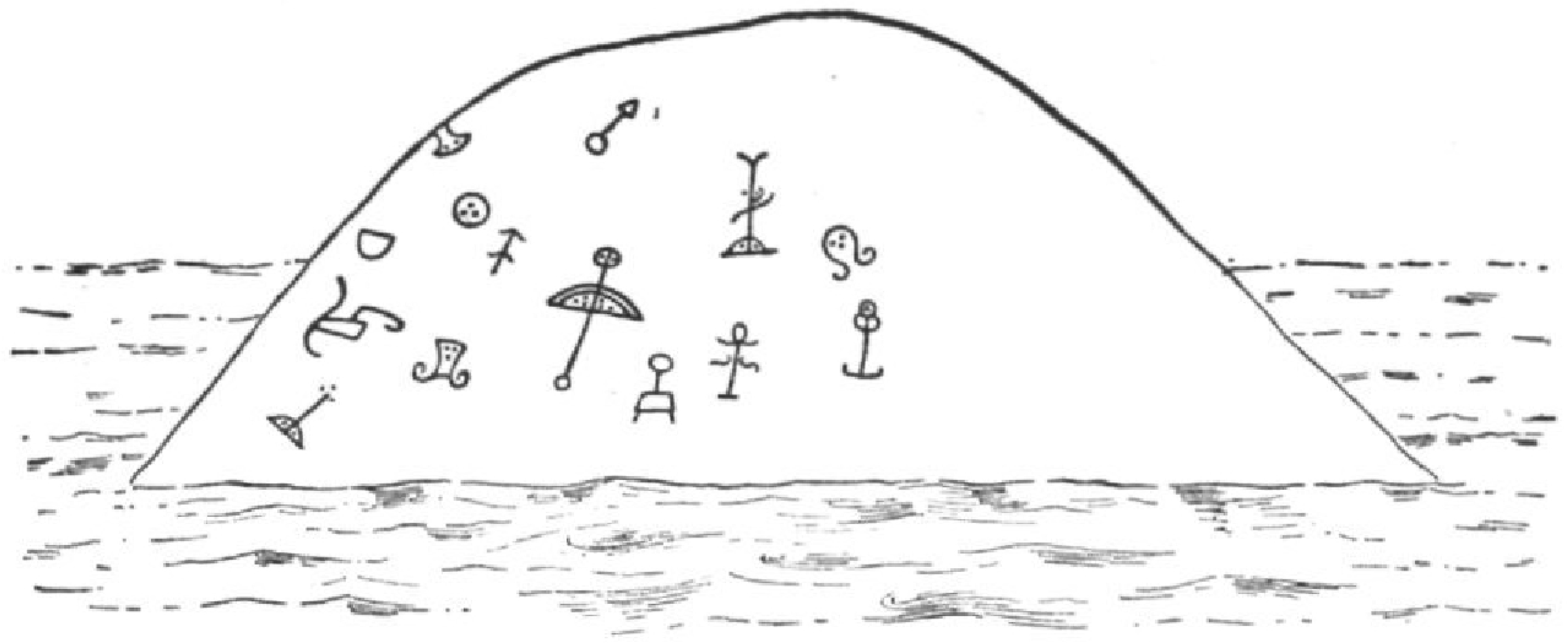
Onder die oudheden nemen de rots-teekeningen een plaats in, die steeds sterk de aandacht der onderzoekers heeft getrokken, wat niet te verwonderen is als men zelf den indruk ondervindt, dien deze petroglyphen maken, als men ze, als eenig overblijfsel van uitgestorven menschelijk leven, bij het varen langs thans geheel verlaten streken aantreft. Men vindt deze „Timehri's", zooals ze in de Guyana's genoemd worden, alleen langs de oevers der rivieren, ook oudtijds de voornaamste verkeerswegen en de plaatsen waar de fraaiste gladde rotswanden te vinden zijn, en in Suriname alleen in het stroomgebied der grensrivieren, die verder dan de andere stroomen het binnenland indringen.

Aan de Marowijne zijn er echter alleen rots-teekeningen gevonden dicht bij de monding, namelijk tegenover het eiland Portal, vier uur varen boven Albina, op een rots dicht bij den Nederlandschen oever. (Zie A. Kappler, Surinam, etc. Stuttgart 1887, pag. 1). De heer C. J. Hering, die de rots in opdracht der regeering bezocht (Catalogus der Ned. West-Ind. Tentoonstelling te Haarlem 1899, Amsterdam, J. H. de Bussy, pag. 54) richtte in 1882 een schrijven aan Dr. C. Leemans, destijds Directeur van het Museum van Oudheden te Leiden, met copieën, die

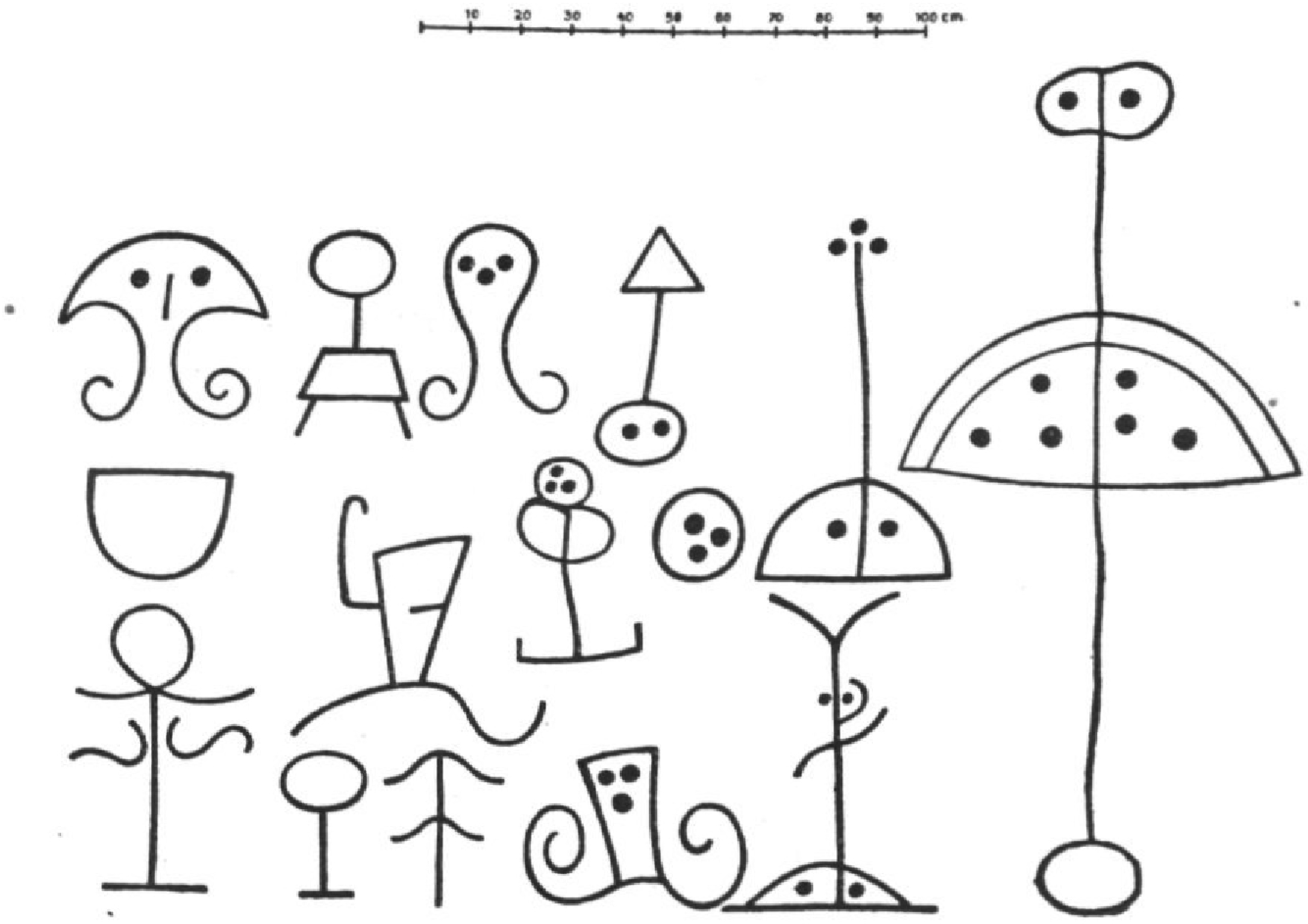
hij op 14 Augustus te voren van de rotsteekeningen op de Timehri-rots in de Marowijne had gemaakt. Hij had deze op de volgende wijze verkregen: „Ik vulde de figuren met een mengsel van lijnolie en zwartsel en heb die daarna met ongelijmd papier bedekt, hetwelk, na met de hand over het papier te hebben gestreken, eene afbeelding daarop achterliet in de natuurlijke grootte van het figuur. Ik bekwam dus teekeningen in de natuurlijke grootte der figuren, welke ik op teekenpapier overbracht". Deze teekeningen bevinden zich in het Rijks Ethnografisch Museum te Leiden. (Zie fig. I). Volgens zijn Caraibische gids zouden de teekeningen door Caraiben die de rivier opvoeren gemaakt zijn als teeken voor de hen volgende stamgenooten, dat zij hier reeds voorbij waren. De figuren zijn 1—3 mM. diep ingeslepen. De rots vertoont ook vele slijpgroeven, ovaal van vorm, 15 cM. lang, 10 cM. breed en 5 cM. diep. Hering spreekt het vermoeden uit, dat zij „ontstaan zijn door het slijpen of inwrijven van een bijl of wig van een harde steensoort, met welke werktuigen wellicht deze zelfde figuren ingewerkt zijn". Vorenstaande gegevens mocht ik bekomen van den Heer Dr. J. P. B. de Josselin de Jong, Conservator te Leiden, wien ik te dezer plaatse voor zijne bereidwilligheid en hulp nogmaals mijn welgemeenden dank moge betuigen.

In het stroomgebied van de Corantijn komen petroglyphen veel dieper in het binnenland voor. Door de Corantyn-expeditie werden rots-teekeningen aangetroffen in de Lucie-rivier, een zijtak der Corantyn, (zie het verslag van den Luitenant ter Zee C. C. Käyser, T. A. G., 2e serie Dl. XXIX, alwaar ook de teekeningen worden afgebeeld). De ligging der plaats is aangegeven op de Overzichtskaart van Suriname, samengesteld door den Chef van de Opnemingsbrigade, als „Rots met inschrift". De teekening bestaat uit twee cirkels, waarin eenige stippen, gelijkende op een figuur die ook op de Timehri-rots aan de Marowijne voorkomt.

Op de kaart van Britsch Guyana naar de opnamen voor namelijk van Sir Robert Schomburgk, welke zich bevindt aan het einde van Deel 1 van „Reisen in Britisch Guiana"

Situatie der rotsteekeningen op de Timehri-rots in de Marowijne, naar een waterverfteekening van C. J. Hering, in 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden.

I. Figuren op de Timehri-rots bij het eiland Portal in de Marowijne, naar afbeeldingen van C. J. Hering in 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden.

door Richard Schomburgk (Leipzig 1847) is „Bilderschrift" aangegeven aan den Nederlandschen oever aan den voet van den meest stroomopgelegen val van de reeks stroomversnellingen, die in Wonotobo eindigt, ongeveer 8 K.M. Zuidelijk van genoemden val.

Bij Wonotobo zelf troffen Dr. Gerold Stahel en ik in 1916 rots-teekeningen aan. Althans één dier figuren schijnt reeds opgemerkt te zijn door Ch. B. Brown. (Indian Picture Writing in British Guiana. The journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. Vol II. pag 254—257). De teekeningen bevinden zich aan den rotswand van den Oostelijken oever van het kanaal, dat het water van de middelste vallen afvoert en aan den Noordelijken oever van het bassin, waarin alle vallen van Wonotobo hun water uitstorten. (Zie fig. IV).

De, ook aan de in die buurt werkzame balata-bleeders meest bekende, figuren aan de Corantijn zijn „Big Timehri" en „Little Timehri", gelegen een à twee dagreizen beneden Wonotobo. Op de Overzichtskaart van Suriname is Big Timehri aangeduid als „Rots met Ind. beeldenschrift"; Little Timehri, eenige uren stroomafwaarts daarvan, als „Timehri-rots". Langs de Corantijn komt men, dit worde hier ter loops opgemerkt, dikwijls niet terecht met de welluidende namen van de officiëele kaart van Suriname door J. F. A. Cateau van Rosevelt en J. F. A. E. van Lansberge, die niet, althans dikwijls niet, begrepen worden zelfs door de Indianen van Epira en Oreala, van wiens vaders ongetwijfeld Rosevelt die namen vernomen moet hebben. Alles, ook die namen, wordt steeds meer verengelscht.

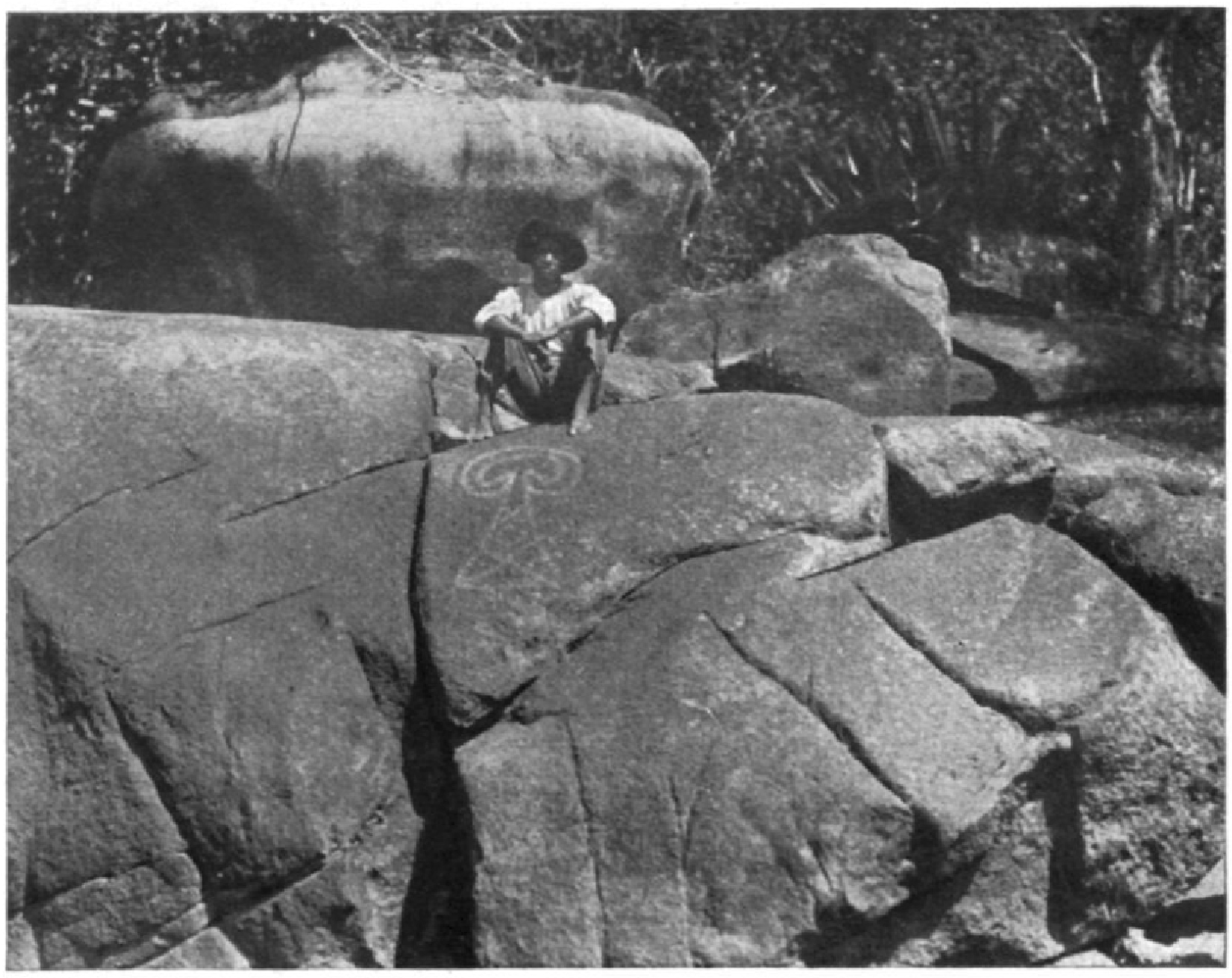
Op Little Timehri, een met laag bosch begroeid eilandje dicht bij den Engelschen oever, troffen Dr. Stahel en ik meerdere teekeningen aan. De voornaamste figuur (zie fig. II) bevindt zich naar het midden van de rivier toegekeerd op een vlakke rots, welke zich rechtstandig achter een trogvormige holte tusschen de steenen van den oever verheft. Op de ruwe vlakte zijn eenige millimeters diepe, breede strepen ingeschuurd, die een ongeveer $\frac{1}{2}$ M. breede figuur vormen, welke men gemakkelijk opmerkt,

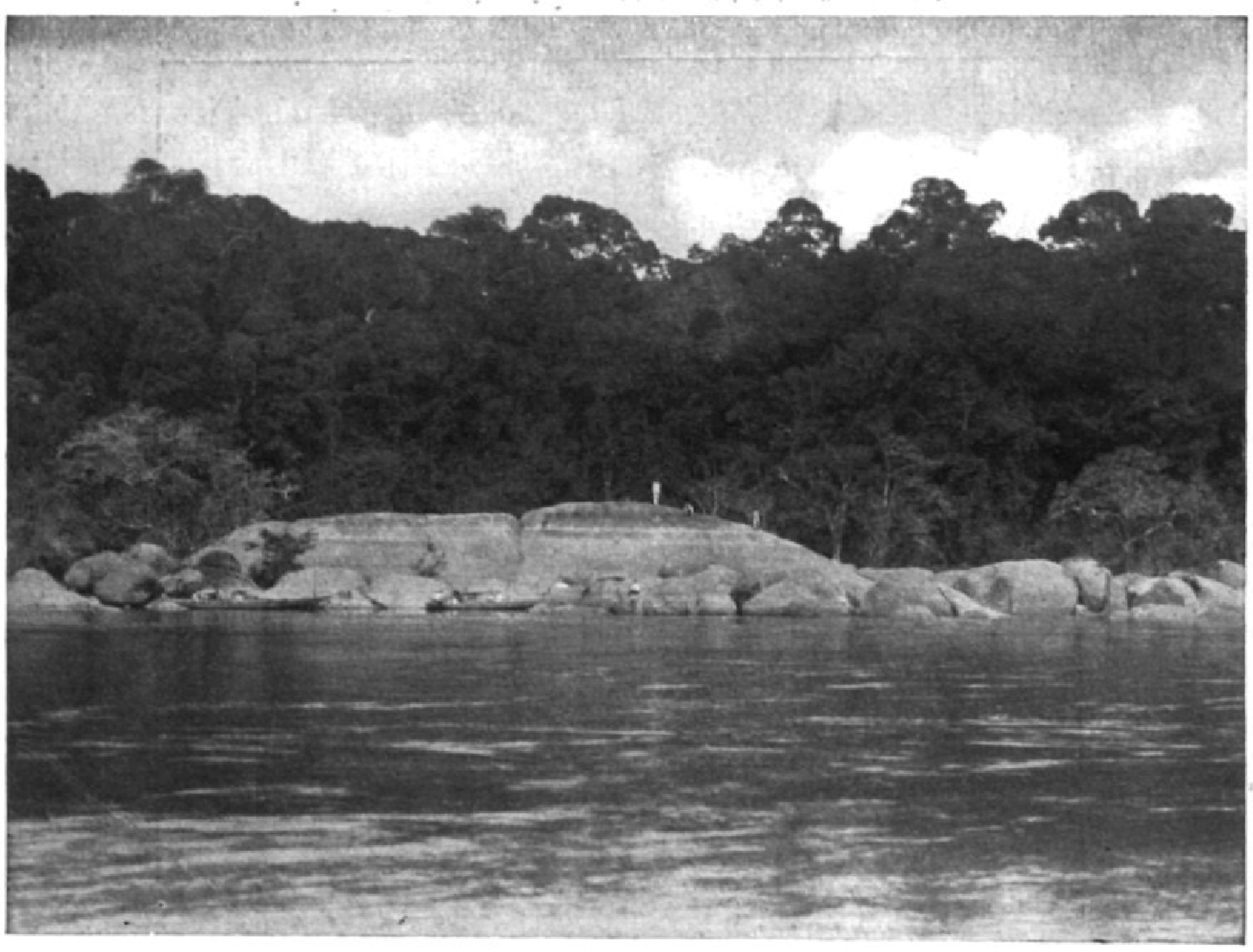
II. Rotsteekening op Little Timehri.
Photo Dr. G. Stahel en J. W. Gonggrijp.

III. Rotsteekening op Little Timheri.
Photo Dr. G. Stahel en J. W. Gonggrijp.

IV. Rotsteekening bij Wonotobo, aan den Oostelijken oever van het kanaal naar de middelste vallen.
Photo Dr. G. Stahel en J. W. Gonggrijp.

V. Big Timehri aan de Corantjin gezien van het Oosten.
Photo Dr. G. Stahel en J. W. Gonggrijp.

doch veel moeilijker in details kan ontcijferen. Wij kregen eerst na elk afzonderlijk een teekening gemaakt te hebben na eenig dispuut een figuur, die althans in hoofdzaken overeenstemde met de beide, 's avonds met magnesium licht, links en rechts belicht, opgenomen photo's, waarvan slechts één hier is gereproduceerd. Daarop ziet men de details veel beter dan bij daglicht op de rots zelf. Men lette vooral op de kromme „bisschopsstaf", die men van tusschen de „wenkbrauwen" recht in de hoogte ziet steken.

Alle andere figuren aan de Corantijn zijn veel minder diep ingeslepen, doch daarom niet minder duidelijk zichtbaar. Feitelijk zijn op de oppervlakte van de rots alleen de oneffenheden over breede strepen gladgeschuurd. Plaatst men zich nu zóó, dat het licht door die gladde plekken naar het oog wordt teruggekaatst, dan komen de teekeningen helder op donkerder achtergrond uit. Van een verkeerde standplaats bezien zijn de figuren echter vrijwel onzichtbaar. De details zijn dikwijls niet met zekerheid na te teekenen, vandaar dat teekeningen door verschillende personen onderling nogal af kunnen wijken. Men vergelijke bijvoorbeeld de teekening in het rapport van C. C. Käyser met de vierde teekening van fig. 35 van Im Thurn, Among the Indians of Guiana, London 1883, die ongetwijfeld dezelfde figuur moeten voorstellen. Slechts de photografie geeft hier een zeker juist beeld. De onze is hier niet gereproduceerd. Door de kromming der rots kan men, de figuur soms niet altijd in haar geheel op de plaat brengen.

Im Thurn vermeldt nog een figuur, bestaande uit rechtgesteelde drietanden, die met de vorige voorkomt op Downers kaart van Berbice. Im Thurn kon op Little Timehri deze teekening, waarvan hij vermeldt „in the map it has a most suspiciously modern look" niet terug vinden. Wij vonden haar wel; zij is eenige meters lager gelegen dan de vorige en was mogelijk toen Im Thurn het eilandje bezocht onder water. Er moesten, toen wij er waren, nog meerdere zijn, volgens ter plaatse bekende personen, doch die waren nog onder water. Im Thurn vermeldt er nog verscheidene andere figuren gevonden te

hebben, doch sommige zoo onduidelijk, dat hij ze niet kon ontcijferen. Bij hoogen waterstand is niets van de teekeningen te zien. Op 17 October 1916 maten wij aan de monding van de Goudkreek, eenige uren beneden Wonotobo, een watermerk aan een boom, 5,4 M. boven den toenmaligen waterstand, die toen nog niet op zijn laagst was.

Van de teekeningen bij Big Timehri zijn afbeeldingen bij Im Thurn (fig. 37 pag. 395) en in het rapport van de Corantijn-expeditie. De figuur van Im Thurn is van een photo, opgenomen nadat de lijnen van de teekening met krijt nagetrokken waren. Daarbij zijn eenige lijnen over het hoofd gezien. Een betere figuur geeft Dr. Theodor Koch Grünberg, naar Ch. B. Brown. (Süd Amerikanische Felszeichnungen, Berlin 1907, pag. 15 en 59).

Im Thurn vermeldt nog een goed voorbeeld van een rotsteekening „of the shallow class" aan den rand van den eersten val van de Kabalebo, de Avanavero; de teekening moet staan op de Oostelijke zijde van een gneis-rots vijf voet hoog en 7½ voet breed en is sterk afgesleten; na het aanbrengen van eenige lijnen „partly by sight partly by touch", moet zij veel gelijkenis vertoonen met de figuur op de Timehrirots in de Corantijn. Noch de heeren C. C. Käyser en K. M. Hulk in Maart 1911, noch ik in Augustus van hetzelfde jaar hebben deze figuur bij de Avanavero opgemerkt.

Rotsteekeningen, die geheel met die van Suriname overeenkomen, vindt men ook in Britsch Guiana en verder op verschillende plaatsen verspreid in het geheele reusachtige stroomgebied van de Orinoko en de Amazone. Petroglyphen komen over de geheele wereld voor (R. Andree, Ethnographische Parallelen und Vergleiche, Stuttgart ,1878). Koch Grünberg, Süd Amerikanische Felszeichnungen, geeft een rijke verzameling van rots-teekeningen in het door hem bereisde Braziliaansche gebied en bespreekt daar ook de vraag hoe die figuren ontstaan zijn en wat zij moeten voorstellen.

Door vele reizigers zijn die teekeningen aangeduid als

beeldenschrift, hieroglypen, of als inscriptie's en wie een rijke phantasie had heeft zich wel gewaagd aan de opstelling van een sleutel voor die inscriptie's, die wel in verbinding gebracht worden met de Phoeniciers en de Egyptenaren. Koch Grünberg verzamelde, behalve afbeeldingen der rots-teekeningen, talrijke potloodteekeningen, door zijn metgezellen of gastheeren onder de primitieve Indianen van het door hem bereisde gebied in een schetsboek gekrabbeld, en door hem met eenige beschouwingen uitgegeven als „Anfänge der Kunst im Urwald", Berlin 1905. De overeenkomst van de figuren op de rotsen met deze kunstuitingen en met de figuren die de Indianen op hun huisraad aanbrengen is inderdaad treffend. Bovendien vond deze onderzoeker op een steilen leemoever, en ook op een rots, kort geleden door daar langs gevaren Indianen geteekende petroglyphen, die zich geheel bij de oudere figuren aansloten. Hij komt tot de opvatting dat de Indiaan, zooals hij in verloren oogenblikken met houtskool alle mogelijke figuren op de wand van zijn hut krabbelt, door de gladde rotswanden geprikkeld wordt, daar zijn kunst op te beproeven. Als teekenstift dient hem een steen, dien hij van den grond opraapt. Na eenigen tijd komt een tweede Indiaan daarlangs; hij ziet de figuur die helder op de donkere rots uitkomt en, de neiging om na te doen gehoorzamend, raapt hij een steen op om daarmede de lijnen van de figuur na te trekken; een derde, een vierde volgen zijn voorbeeld, totdat de lijnen in den loop der tijden zoo diep worden ingeslepen dat latere onderzoekers, de diepe groeven ziende, en meenende met het werk van een enkelen man te doen te hebben, zich verbaasd afvragen, met welke middelen die in de harde rots kunnen zijn aangebracht. De geoloog Ch. Barrington Brown was „inclined to think, that they were cut out roughly with a pointed iron tool". Met Richard Andree, (l.c. pag. 273), moge men een dergelijk vermoeden niet voor discussie vatbaar achten, de meening dat de petroglyphen hun ontstaan te danken moeten hebben aan een volk van hoogere beschaving dan de tegenwoordige Zuid-Amerikaansche Indianen, door Humboldt aangeduid als

„Völkerstämme auf der untersten Stufe menschlicher Bildung, nackt umher ziehendes Gesindel, weit entfernt Hieroglyphen in Stein zu graben", dringt zich m. i. zoozeer aan den beschouwer der rots-teekeningen op, dat slechts het goed gedocumenteerde betoog van Koch Grünberg dwingt die meening te verlaten. Het lijkt aanvankelijk weinig waarschijnlijk, dat op de beschreven wijze door meerdere Indianen en generatie's van Indianen aan één teekening gewerkt werd. Koch Grünberg kon dit proces zich echter als het ware zien voltrekken bij sommige teekeningen, die door in de buurt wonende Indianen kort te voren waren vernieuwd, en aan de initialen M. R. met het jaartal 1891 door Maximiano Roberto, den metgezel van Stradelli op een zijner expeditie's, ingekrast op de rotsen van de Uarakapury Cachoeira, waarop ook Indiaansche rots-teekeningen. Een twaalftal jaren later kon Koch Grünberg duidelijk zien, dat de Indianen in die buurt de initialen en het jaartal getrouw hadden nagetrokken, zoodat de groeven, niettegenstaande den betrekkelijk korten tijd van het proces, reeds veel dieper waren geworden; (l.c. pag. 62). Door deze wijze van ontstaan vervalt het wezenlijke van het onderscheid tusschen „shallow" en „deep" engravings door Im Thurn gemaakt.

Aan de Corantijn is echter van een „onderhouden" van de teekeningen geen sprake; de rivier is daar onbewoond; en ook aan de Marowijne is van iets dergelijks door de daar in de buurt wonende Caraiben van Galibi niet gebleken, evenmin trouwens in Britsch Guiana.

Op de Timehri-rots aan de Corantijn waren door Hering en tevoren ook door Kappler schaalvormige holten in de rots aangetroffen. Dr. H. ten Kate vond komvormige gaten op de rotsen bij Switi-Kassaba Tabbetje, thans ook wel Aleisie Tabbetje genoemd, in de Marowijne bij de Armina-stroomversnellingen. Volgens hem zijn zij te beschouwen als ruwe, wijde vijzels, maaltroggen of mortieren (mortarpits) waarin zaden werden gekneusd en fijngewreven (W. I. Enc. pag. 542). Veel algemeener dan

geheel komvormige gaten zijn smalle, langwerpige groeven, zooals ze door ten Kate eveneens op de Timehri rots en bij de Armina-stroomversnellingen aan de Marowijne werden aangetroffen. Zij zijn ongeveer 30 cM. lang en een of meerdere cM.'s diep, terwijl men ze, wat de breedte betreft, in twee groepen kan verdeelen: breedere van ongeveer 4 tot 8 cM. breedte en smalle, van slechts enkele cM.'s breedte. Hoogstwaarschijnlijk zijn dit de plaatsen, waar door de Indianen, voordat zij door de komst der blanken in het bezit van ijzeren wapens en werktuigen kwamen, hun steenen bijlen werden geslepen. De breedere groeven moeten dan afkomstig zijn van het slijpen der breede zijkanten van de bijl, de smallere van de smalle kanten en het scherp. C. H. de Goeje en Franssen Herderschee vonden deze groeven in groot aantal bij Grienkasaba in de Tapanahoni en hooger aan die rivier en haar beide armen, de Boven-Tapanahoni en de Paloemeu; in de Drietabbetje-kreek, een zijtak van de Lawa, en in de Marowijne, iets boven Bonidoro, tegenover Anagarobo-eiland aan den Nederlandschen oever; verder, bij den val Siengatetee en bij Abetredjoeka. Ook in de Gonini en zijn beide armen werden door de wetenschappelijke expeditie's slijpgroeven aangetroffen. Later vond ik de groeven ook in de Jaikreek en in een kreekje tegenover Poeloegoedoe in de Tapanahoni. Aan den Franschen oever van de Marowijne, iets boven Bonidoro trof ik eveneens slijpgroeven aan bij de landing van een aldaar gevestigden kleinen landbouwer. Toen ik hem daarop opmerkzaam maakte vernam ik dat in de nabijheid van zijn kamp steenen bijlen werden gevonden; een der waarschijnlijk daar geslepen bijlen kon ik meenemen. Deze bijl bevindt zich thans in het Rijks Ethnografisch Museum te Leiden.

Vindt men de slijpgroeven en de rotsteekeningen bij elkaar, zooals bij Timehri aan de Marowijne, en op verschillende plaatsen van het Amazonegebied, dan wordt men er van zelf toe gebracht ze een zelfde herkomst toe te schrijven. Wel opmerkelijk is het nu echter, dat in het Marowijnegebied soms honderde slijpgroeven bij elkaar worden gevonden, terwijl er, behalve dicht bij de mon-

ding, geen rotsteekeningen zijn aangetroffen. Aan de Corantijn daarentegen zijn de rotsteekeningen verre van zeldzaam en vermeldt alleen Barrington Brown slijpgroeven, terwijl hij er uitdrukkelijk bij vermeldt, dat hij ze nooit in de onmiddellijke nabijheid der teekeningen zag.

Ware dit anders dan zou men er m.i. eerder toe gebracht worden de teekeningen als een „Spielerei" van de menschen aan te zien, die zich met het stellig vervelende werk van het slijpen van steenen bijlen afgaven. Een tweede omstandigheid, door Koch Grünberg zelf vermeld, zonder dat hij daardoor een diepere beteekenis aan de petroglyphen toekent, maakt deze opvatting naar het mij voorkomt nog minder waarschijnlijk.

Rotsteekeningen door hem aangetroffen bij Tipiaka Cachoeira aan de Rio Caiary-Uaupes, een zijrivier van de Rio Negro, stellen zonder eenigen twijfel dansmaskers voor, zooals zij door eenige Indianen-stammen uit die streken, tot op den huidigen dag uit witte strooken boombast worden vervaardigd en met bonte kleuren beschilderd bij demonische doodendansen worden gebruikt. Bij meerdere andere rotsteekeningen uit die streek is het evenmin moeilijk daaruit dansmaskers te herkennen. En juist voor talrijke petroglyphen uit Guiana en van het eiland Guadeloupe acht Koch Grünberg het vast te staan dat men daarmede dansmaskers heeft willen afbeelden, terwijl dergelijke maskers in die streken niet meer door de naastbij wonende bevolking worden gebruikt. Legt men naast elkaar de grootste figuur op de rotsen bij Big Timehri en een potlood teekening van een Kobeua-indiaan, voorstellende het dansmasker dat een boschdemon moet verbeelden, dan zullen de overeenkomstige wijze waarop beide zijn uitgevoerd, aanstonds in het oog vallen.

Niettegenstaande de bijzondere beteekenis en de sterke belangstelling die natuurwolken voor hun demonen hebben, tracht Koch Grünberg toch het aanbrengen van dergelijke teekeningen als iets voor de betreffenden weinig beduidends voor te stellen. „Die Möglichkeit oder Wahrscheinlichkeit liegt vor, dasz der Zeichner gerade von einem Maskentanzfest kam und nun die Objecte, die

noch sein ganzes Denken erfüllten, halb spielend, halb bewusst auf die Felsen kritzelte" (l.c. pag. 70). Dat er mogelijk wel rotsteekeningen op dergelijke wijze tot stand zijn gekomen, die door volgende generatie's van Indianen getrouw zijn verder gegroefd, is niet te ontkennen. Doch veel waarschijnlijker is het m. i. te veronderstellen dat de Indiaan, mogelijk de piai-man, de afbeelding van een dergelijke demon niet louter gedachteloos, doch wel degelijk met het een of andere mystieke doel aanbracht. Dan is het ook begrijpelijker dat dergelijke figuren door opeenvolgende generatie's van Indianen verder werden gegroefd en „onderhouden".

De huidige Arowakken en Warrau's van de Indianendorpen aan de Beneden Corantijn, Oreala en Epira, wisten mij geen nadere verklaring van het ontstaan der Timehri's te geven. Zij zeiden dat de rots van zelf zoo gegroeid was, of dat God die teekeningen had gemaakt. Aan de Marowijne schreven de Caraiben het ontstaan van de rotsteekeningen aan hunne voorvaderen toe.

Gewichtiger dan de bedoelingen die de Indianen bij het maken der rotsteekeningen gehad mogen hebben [1]) of dan de legenden die er thans over in omloop mochten zijn, schijnen mij de gevolgtrekkeningen die de wetenschap uit die teekens kan maken. Zij wijzen met de slijpgroeven op eene vroeger veel talrijker bevolking der Corantijn en der Marowijne, die, de boschnegers buiten beschouwing gelaten, nu vrijwel onbewoond zijn. Volgens Koch Grünberg is het niet onwaarschijnlijk dat alle dansmaskers afkomstig zijn van de meer beschaafde Arowakkenstam-

---

[1]) J. Rodway in „„Timehri" or pictured rocks", (Timehri, the Journal of the Royal Ayricultural and Commercial Society of British Guiana, Vol. VI third Series I Sept. 1919), oppert verschillende vermoedens over de motieven die de oude Indianen bij het aanbrengen der „Timehri", gehad kunnen hebben. Zij dienden mogelijk voor 't zelfde doel als „Beena's", amuletten, die succes bij de jacht moeten brengen, en die ook alweer in verband staan met sommige Indiaansche dansen. Men kan zich voorstellen, dat hij, die een boschgeest of een stuk wild of een visch op een rots teekent, daardoor een geheimzinnige macht vermeent te krijgen op bijv. dat wild. Minder waarschijnlijk schijnen mij toe de opvattingen der rotsteekeningen als gedenkteekens van overwinningen of feesten, of als grenssteenen.

men, die vóór den inval van de Caraiben geheel Guiana en ook Guadeloupe bevolkten. Terwijl zij op dit eiland door de Caraiben vernietigd of opgelost werden, trokken zij uit Guiana, op kleine resten na, naar het Westen en verbreidden zich aan de Rio Negro en zijn rechter zijrivieren, waar zij nog heden een groot deel der Indiaansche bevolking vormen. Later werden zij aan de Uaupes, een dier zijrivieren, door de lager staande horden der Betoya-Indianen, die uit het Westen en Zuid Westen over de Yapura binnen drongen, bestormd. Van deze horden namen in het bijzonder de Kobeua's de beschaving en de dansmaskers van de overwonnenen over, en hielden deze gebruiken tot op den huidigen dag in stand. Het is volgens Koch Grünberg niet twijfelachtig dat de dansmaskers van dezen stam aan de Boven Caiary Uaupes oorspronkelijk van de Arowakken afkomstig zijn.

De Ojana's, een Caraibische stam, die thans woont aan den bovenloop van de Tapanahoni-Paloemeu, de bovenloop van Lawa en zijrivieren en op het gebied van de waterscheiding dezer rivieren met de zijtakken van de Amazone, voeren ook dansen uit, waarbij zij prachtig uitgedost zijn in mantels van reepen boomschors en met diademen van veeren. Volgens de beschrijving dier dansen en de afbeeldingen der kostuums door de deelnemers aan de wetenschappelijke expeditie's naar dat gebied, zou ik echter niet zeggen dat er rechtstreeks verband gebracht zou kunnen worden tusschen die voorwerpen en de rotsteekeningen aan de Corantijn.

Uit berichten van de boschnegers is bekend, dat de Ojana's zich eerst omstreeks 1865 op verzoek der Djoeka's van de Braziliaansche zijde van de waterscheiding der Amazone aan de Tapanahoni-Paloemeu vestigden en wel om gemakkelijker handel te kunnen drijven. Toen de boschnegers aan de Marowijne kwamen troffen zij aldaar en aan de Tapanahoni een anderen Caraïbenstam, de Akoeri's, ook volgens de Djoeka's, dezelfde stam als de tegenwoordige Trio's. (Zie West Indische Encyclopaedie pag. 175).

In 1918 trof ik in de Jai-kreek, een zijrivier van de Ta-

panahoni, op eenige uren van de monding, een vestiging waarvan het hoofd, een oude Djoeka, Polisie geheeten, mij toen ik hem, te voren nooit door hem opgemerkte, oud-Indiaansche slijpgroeven bij zijn woonplaats aanwees, mededeelde dat er inderdaad vroeger Indianen, en wel Trio's in de kreek gewoond hadden. Er waren meerdere dorpen geweest, ook nog een „kondre" lager aan de kreek bij een plaats, die de Djoeka's thans nog „Akoei Kawe" noemen. Ook daar in de buurt trof ik later slijpgroeven aan. Die Trio's, concludeerde Polisie, zouden die slijpgroeven dus wel gemaakt hebben. Voorts vertelde hij zelf aan de Trio's verwant te zijn; zijn grootvader, Amansoe genaamd, was een zuivere „Akoeï" geweest, die een Djoeka-vrouw gehad had. Hun spruit, Abitro, de vader van Polisie, was zooals van zelf spreekt bij zijn moeder gebleven en Djoeka geworden. Toen ik mijn verbazing over het verhaalde liet blijken vernam ik, en dit werd mij door meerdere Djoeka's bevestigd, dat dergelijke huwelijken in het geheel niet zeldzaam waren. De bevolking van de boschnegerdorpen aan de Tapanahoni, iets beneden de monding van de Jai-kreek, bij Godo-holo, zou vrij sterk met Triobloed vermengd zijn, ten bewijze waarvan op de daar veel voorkomende roodachtige huidkleur werd gewezen. Ook Polisie beriep zich op zijn huidkleur, die werkelijk overeenkwam met die van sommige kruisingsproducten met het negerras onder de benedenlandsche Indianen. Granbori, daarentegen, het tegenwoordig meest stroomop gelegen boschnegerdorp aan de Tapanahoni, is weer geheel zwart. Dat dorp is pas later tot stand gekomen toen een der voornaamste kapiteins, Agoema-saka Arabi, oneenigheid kreeg met den, eveneens voor eenige jaren overleden, Granman Oseisie, het vorige groot-opperhoofd der Aucaner Boschnegers, en met zijn volgelingen te Granbori een van Oseisie vrijwel onafhankelijk bestaan ging leiden.

Het samenleven van Trio's en Djoeka's ging op den duur echter niet; de Trio's hielden er niet van om met zoo veel menschen zoo dicht op elkaar te wonen als de Djoeka's, zeiden deze. En de Trio's trokken zich geleidelijk

terug tot bij de waterscheiding van de Tapanahoni met de Zuidwaarts naar de Amazone stroomende rivieren. Van een vermenging met negerbloed is bij de Trio's door de wetenschappelijke expeditie's naar het door hen bewoonde gebied niets gebleken. De boschnegers worden door hen aangeduid als „itoto", hetgeen naar analogie met verwante talen met „mijn vijand" vertaald moet worden. (W. I. Enc. pag. 175). De Djoeka's ondernemen echter nog elk jaar handelsreizen naar de Trio's en worden dan door deze zeer goed ontvangen, zooals door de expeditie's is geconstateerd. De Djoeka's beschouwen zich tegenover de Indianen als heele heeren en laten zich door hen goed bedienen. Van de Trio's krijgen zij jachthonden, hangmatten, bogen en pijlen en betalen die met kralen, stukken katoen, messen, houwers en bijlen. Uit de verhalen van Djoeka's, die dergelijke reizen gemaakt hadden, kreeg ik den indruk, dat het als iets geheel van zelf sprekends werd beschouwd, dat zij op die reizen door hun gastheeren zoo lang als het hen, de gasten, beliefde en er te eten was, werden gespijsd en dat de Indianen als hun vrachtdragers fungeerden. Zij lachten daarbij, met toch eenige bewondering van de taaiheid van die kereltjes, om de zware vrachten welke die domme Indianen droegen. De veronderstelling mag wel uitgesproken worden, dat de hoofdreden van het wegtrekken van de Trio's was, dat zij zich niet meer dan strikt noodig, in verband met de verkrijging van ruilwaren, aan het heerschzuchtige optreden der boschnegers wilden onderwerpen.

Met het voorgaande is van de sporen van voorhistorische Indianen op de rotsen langs de rivieren geleidelijk afgedwaald tot nog heden in Suriname levende stammen. Men zal het echter wel aannemelijk achten als ik, met den ouden heer Polisie van de Jaikreek, althans een deel van de slijpgroeven aan de Marowijne en haar zijrivieren met waarschijnlijkheid aan de Trio's of Akoerie's meen te kunnen toeschrijven. Voor dat deze menschen voor enkele eeuwen door middel van de weggeloopen negerslaven met de Westersche beschaving in aanraking kwamen, konden zij geen andere dan steenen werktuigen hebben; en

uit de zeer talrijke slijpgroeven in het Marowijnegebied kan men geen anderen indruk krijgen, dan dat zij die werktuigen op zeer groote schaal fabriceerden, vermoedelijk niet alleen voor zich zelf, maar ook voor stammen die meer naar het Westen woonden. Ook op de savanna's, bijvoorbeeld tusschen Para en Saramacca langs de spoorbaan, worden thans nog wel steenen bijlen gevonden. Rotsen, waar die bijlen op geslepen konden zijn, vindt men in die buurt niet, wel aan de Boven Suriname en de Saramacca, doch daar zijn nooit slijpgroeven op aangetroffen [1]). Het talent der bewoners van de Marowijne, het-

---

[1]) Dr. H. D. Benjamins was zoo welwillend mijne aandacht te vestigen op een extract uit een geschreven „Rapport aan Zijne Excellentie, den Heer Gouverneur van Suriname, over eene reis naar Boven Suriname met de Duitsche Commissie voor landverhuizing van 17 tot en met 30 Maart 1853" door Jhr. C. A. van Sypesteyn, waarin melding wordt gemaakt van een paar bij Berg en Dal gevonden Indiaansche strijdbijlen, volgens steller, „bestaande uit *groensteen*, zijnde de formatie van den Blauwen Berg", aan de Suriname-rivier bij Berg en Dal, „de eene fijn-, de andere grofkorrelig". Voorts werden door de heeren „in de genaakbare rotsen en granietblokken" langs de rivier „overal plaatsen aangetroffen door het slijpen dezer steenen klaarblijkelijk in zekeren onveranderlijken vorm uitgehold".

Prof. Dr. K. Martin doelt ongetwijfeld hierop in „Westindische Skizzen, Reise-Erinnerungen". (Leiden 1887 pag. 37), waar hij van de rotsen tusschen Berg en Dal en de monding der Mawassie schrijft:

„Schüsselförmige, runde und elliptische Vertiefungen und fast ebene, glatt geschliffene Flächen sieht man nicht selten auf den erwähnten Blöcken; sie dürften dadurch entstanden sein, dass lose aufliegende, andere Blöcke, welche jetzt weggeführt sind, unter Mithilfe des strömenden Wassers und des Flussandes die Felsen abgeschliffen und stellenweise flach vertieft haben. Jedenfalls ist es sehr abenteuerlich, dafür die Erklärung anzunehmen, welche seiner Zeit ein hoher Beambter gegeben, dass nämlich Indianer ihre Steinbeile an den betreffenden Stellen geschärft".

Voordat ik de echte „Steinbeilschliffe" van de Marowijne had gezien, ben ik door holten of vlakke kanten aan rotsen wel eens aan het twijfelen geraakt of dat nu sporen waren van menschen of van het stroomende water. Waarschijnlijk is van Sypesteyn door dergelijke slijpvlakken op een dwaalspoor gebracht. De echte oude Indiaansche slijpgroeven toonen zoo duidelijk aan dat zij niet door het water zijn gevormd, dat men ze, eens gezien, dadelijk herkent en het komt mij voor dat Dr. Martin dergelijke slijpgroeven bij de Surinamerivier niet onder het oog heeft gekregen. Het zou wel interessant zijn om na te gaan of de steenen bijlen van van Sypesteyn inderdaad van het gesteente van den Blauwen Berg zijn gemaakt. Hij vermeldt in zijn rapport dat het grondgesteente daarvan Gabbro (Groensteen) is. Volgens Dr. Martin bestaat de Blauwe Berg uit Diabaas (Geologische Studien ueber Niederlaendisch West-Indien, Leiden 1888 pag. 169).

zij Akoerie's of mogelijk ook andere stammen, voor het slijpen van steenen werktuigen geeft ook eene verklaring aan de hand voor het vrijwel ontbreken daarvan aan de Corantijn. Ook de stammen daar, welke blijkbaar meer artistiek aangelegd waren en de Timehri's vervaardigden, kregen hun wapens door ruilhandel van de Marowijne.

In de West Indische Encyclopaedie pag. 542 wordt vermeld, dat op de zand- en schelprits, ter plaatse van het huidige Militair Hospitaal te Paramaribo, sporen van Indiaansche nederzettingen zijn gevonden. Ook op andere punten van Paramaribo, o. a. nabij het Plein, waar op 3 voet onder den beganen grond een menschelijke schedel en een sleutelbeen onder een aarden schotel werden opgegraven.

In verband daarmede kan ik vermelden dat ik met Dr. G. Stahel, den tegenwoordigen Directeur van het Proefstation te Paramaribo, op de schulprits achter Plantage Jagtlust, tegenover Paramaribo, gelegen, tegenwoordig was bij het opgraven van twee menschelijke geraamten, die aan het licht kwamen bij het graven van schelpen daar ter plaatse. De geraamten waren dat van een volwassene en van een kind van misschien een jaar of vier. Dat van den volwassene lag op den rug met de armen over de borst gekruist en de beenen hoog opgetrokken en eveneens kruiselings. Het kind was begraven voorover en vertoonde de eigenaardigheid dat men het blijkbaar met geweld nog een schotel, van oogenschijnlijk hetzelfde maaksel als de tegenwoordige Indiaansche aardewerken schalen, omgekeerd op den rug gedrukt had. Van den schotel, die zeer broos geworden was, konden slechts scherven worden verzameld, doch het was duidelijk te zien dat de ribben en de ruggegraat, die ook sterk vergaan waren, samengedrukt en verbogen in de holte van de schaal gelegen hadden. De schedel kwam buiten de rand van den schotel uit.

DE TOEKOMST VAN SURINAME ALS SUIKERLAND.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

Suriname is een oud suikerproduceerend land.

Reeds spoedig na de komst van de Engelschen in de kolonie (1650) werden door hen suikerplantages langs de oevers der Surinamerivier aangelegd, welke later na de komst der uitgeweken Portugeesche joden in de kolonie belangrijk werden uitgebreid.

Deze plantages waren langs den middenloop der rivier gelegen, dus daar waar bij hoog water de gewassen vrij lagen tegen overstrooming.

Zelfs ging men met den plantageaanleg door tot dicht bij de eerste stroomversnellingen; tenminste, we lezen dat bij de komst van den zeeuwschen admiraal Abraham Crynssen in de kolonie (1667) door hem een groote Engelsche suikerplantage bij Berg en Dal werd verwoest.

Bij het sluiten van den vrede met Engeland na den derden Engelschen zeeoorlog (1674) werd Suriname aan ons toegewezen en zien we al spoedig ondernemende landgenooten zich vestigen op de door Engelschen verlaten plantages, terwijl binnen weinige jaren de aanplantigen belangrijk worden uitgebreid.

De vruchtbare alluviale klei trok al spoedig de aandacht van de Hollandsche planters en ontstaan plantages in deze polderstreken, welke later buitengewone winsten afwierpen.

De bezwaren van inpoldering wogen licht voor een volk dat met dit werk vertrouwd was en toen later tijdens de wraak- en rooftochten der Marons (de in de

bosschen verzamelde weggeloopen slaven) de zuidelijk gelegen plantages werden afgeloopen en deze streken onveilig werden gemaakt, ontwikkelde de groot-cultuur zich snel in het kustland.

De beschikking over een voldoend aantal goedkoope werkkrachten bracht die cultures tot grooten bloei, zoodat tot het begin der vorige eeuw Suriname als cultuurland veel meer beteekende dan Java, 't geen men zich tegenwoordig moeilijk meer kan voorstellen.

De actie voor afschaffing der slavernij in het midden dier eeuw gevolgd door de emancipatie der slaven in 1863 had een verval der cultures tot gevolg en eerst na 1873, toen drie zeil- en twee stoomschepen met ruim vierentwintig honderd Britsch-Indische koelies in de kolonie kwamen, trad eenige verbetering in den toestand op.

In 1891 komen de eerste transporten Javaansche immigranten in de kolonie en thans worden uitsluitend deze werkkrachten, die goed voldoen aangevoerd.

Toen gedurende een deel der oorlogsjaren de verbinding met Java was verbroken, waardoor geen nieuwe werkkrachten konden worden aangevoerd, hebben de cultures in Suriname wederom buitengewoon geleden door slecht onderhoud der gewassen en zullen groote aanvoeren van Javaansche immigranten noodig zijn om een goeden toestand te bereiken.

Opleving van den grooten landbouw beteekent opleving der kolonie en om die opleving te bereiken is niet alleen noodig dat de bestaande plantages over voldoende werkkrachten beschikken, waardoor de opbrengst per vlakte eenheid zal stijgen en het winstcijfer verbeteren maar is ook *uitbreiding* van dien landbouw noodig.

De toekomst van Suriname is op die manier grootendeels afhankelijk van den aanvoer van Javaansche immigranten; of men omtrent dien aanvoer optimist mag zijn, durf ik niet beweren; als alles wordt van daag of morgen ook deze kwestie een „politieke".

De zware natte klei der polderlanden en de wijze van indeeling dier gronden maakt dat de zich snel ontwikkelende landbouwtechniek, een der middelen waarmede

de kolonie tot bloei kan worden gebracht, in het tegenwoordige gebied — voor zoover de zware natte klei betreft — nooit veel succes zal hebben, waardoor die streken steeds te veel afhankelijk zullen blijven van levende kracht — mensch en dier —, hetgeen niet wegneemt dat tot zekere hoogte landbouwmachines daar wel van nut kunnen zijn.

Grootere voordeelen dan deze streken bieden m. i. de hooger gelegen rivieroevers en wel speciaal die der Surinamerivier.

Het maken van goedkoope suiker is o.m. afhankelijk van de volgende factoren:

a. Gunstig klimaat voor de suikerrietcultuur en de mogelijkheid van een lange campagne zonder schade aan het product.
b. Voor langen tijd de beschikking hebben over uitgestrekte vruchtbare grondcomplexen tegen matige vergoeding.
c. Gunstige watertoestand zoowel wat af- als aanvoer betreft.
d. Voldoende werkkrachten.
e. Goedkoope althans niet kostbare krachtopwekkers, als in electrische kracht om te zetten waterkracht, hout en producten, minerale oliën, enz.
f. Rietziekten van weinig beteekenis.
g. Goede verbinding van de onderneming met de kust (haven) en gunstige ligging van het land ten opzichte der wereldmarkten.

De streek, welke in Suriname de beste kansen biedt voor de rietsuikerindustrie, is gelegen langs de rivieroevers vanaf het punt dat bij hoogen waterstand niet overstroomd wordt, tot daar, waar de rivier in den drogen tijd voor vaartuigen van weinig diepgang nog bevaarbaar is.

Langs de Surinamerivier is die streek ongeveer gelegen aan den oostoever tusschen Rac a Rac en de Beaumontkreek, aan den westoever tusschen de Guineesche Vriendschap en de Maréchalkreek.

Hieronder wil ik o.m. de voordeelen dier streek behandelen.

a. Klimaat en campagneduur.

Overbodig komt het mij voor een betoog te houden dat het klimaat van Suriname geschikt is voor rietcultuur.

Zij, die in andere tropische landen hebben rondgekeken waar deze cultuur gedreven wordt, zullen moeten toegeven dat het onbegrijpelijk is, dat onder omstandigheden als in Suriname voorkomen, de rietopbrengsten steeds vrij gunstig waren.

Een onderhoud dat in Suriname mooie productie's garandeert, zou op Java misoogst veroorzaken.

De gemiddelde regenval in de Kolonie bedraagt ongeveer 2300 m.M. terwijl de seizoenen loopen van:

15 Februari—15 April. Kleine droge tijd.
15 April —15 Aug., Groote regentijd.
15 Aug. —15 Nov., Groote droge tijd.
15 Nov. —15 Febr., Kleine regentijd.

In het plan van Lierop tot oprichting van een centrale suikerfabriek in de kolonie (1906) wordt een campagneduur van 200 dagen aangenomen, 't geen vergeleken met andere landen zeer gunstig is vooral als zulks niet gaat ten koste van het product — indroging van het riet en achteruitgang in suikergehalte.

Voor de rentabiliteit van het kapitaal is deze factor — lange campagne — ook van groote beteekenis.

b. Groote aaneengesloten complexen vruchtbaren cultuur grond zijn langs de oevers der Surinamerivier in erfpacht te verkrijgen tegen matige vergoeding

In het door mij boven omschreven terrein ligt het zoogenaamde joodsche grondgebied, waar omstreeks 1750 — tusschen Rac a Rac en Post Gelderland — 45 welvarende suiker- en koffieplantages voorkwamen, terwijl voorbij de Jodensavanna de voormalige groote suikerplantage Auka lag, bekend door het sluiten van den vrede met een deel der Boschnegers, thans nog Aukaners genaamd.

Iets benoorden de Jodensavanna eindigt het alluviale deel der kolonie en begint de zandstrook — het savanna-

gebied — dat voor de suikerrietcultuur niet van waarde is.

De oevers echter van de rivier bestaan uit zeer vruchtbare leemterrassen en is het mijn bedoeling deze terrassen te benutten voor suikerrietcultuur en voorloopig althans niet verder van de rivier te gaan dan 3 KM., waardoor een plantgebied gevormd wordt van 6 KM. breed bij een lengte afhangende van de grootte der onderneming, door de rivier doorsneden.

Op de voordeelen welke de rivier biedt kom ik straks terug; eerst wil ik een oogenblik stilstaan bij de leembanken.

Het is bekend dat op die leemterrassen verschillende gewassen buitengewoon welig groeien en vindt men o.m. hierover iets in het Verslag der Coppename-expeditie.

Ook Dr. van Cappelle schrijft erover in het Septembernummer van De West Indische Gids van het vorige jaar en zegt op pag. 381 o. m.:

„De weelderige groei van maïs, cassave en vruchtboomen als lemmetjes en sinaasappelen op de kostgronden der negers. die zich als houtwerkers nu en dan op deze leemterrassen vestigen doet in de toekomst verwachten, dat *uitgestrekte terreinen langs den middenloop der Surinaamsche rivieren voor de cultuur van tal van gewassen, voor welke de jongere Surinaamsche gronden in aanmerking komen, in gebruik zullen worden genomen,* nadat winsten zijn gemaakt uit de houtrijkdommen waarmede zij bedekt zijn.”

In het zooevengenoemde Coppename Verslag komen voor den planter enkele interessante opmerkingen voor.

Er wordt daarin o.m. gezegd dat de Boschnegers voor het verkrijgen van kostgronden eenigen tijd voor het invallen der regens een stukje boschgrond langs de rivier gelegen schoonkappen en het hout na droging verbranden, waarna verschillende gewassen waaronder suikerriet geplant worden, terwijl tot den oogst naar deze velden niet meer wordt omgezien althans van eenig behoorlijk onderhoud is geen sprake; desondanks wordt nog veelal een behoorlijk product door hen verkregen.

In het Verslag van het Suriname Studie-Syndicaat wordt hierover op pag. 96 en 97 het volgende geschreven:

„De Boschnegers en Indianen houden er primitieve cultuurmethoden op na. De mannen kappen het bosch, de vrouwen doen het overige werk. Het kleine hout wordt gebrand. De cassave stekken twee bijeen worden op de met de tjap (hak) wat losgewerkte en opgehoopte plantplekken in tegenovergestelde richting bijna liggend in den grond gestoken, allerlei soorten dooreen en zonder regelmatig verband.

Selectie heeft niet plaats. Hier en daar op het veld zet men er andere gewassen tusschen. Grondbewerking wordt niet gegeven, aanaarding evenmin; wel wordt af en toe gewied, hier meer daar minder. De Indianen verzorgen den aanplant over het algemeen beter dan de Boschnegers; bij sommige kampen zijn de grondjes zelf goed verzorgd te noemen, d.w.z. vrij van onkruid gehouden...."

Wat hier geschiedt, wordt op Cuba eenigzins in denzelfden geest gedaan.

Wil de Cubaplanter meer rietgronden winnen dan kapt hij wat bosch om en verbrandt na droging het hout, waarna hij na het trekken van plantrijen het riet plant.

Met, vergeleken bij Java, uiterst weinig onderhoud groeit het riet dan op zonder door bij massa's uit den grond te voorschijn komend onkruid te worden verstikt.

Dit nu schijnt op de zanderige leemterassen in Suriname eveneens het geval te zijn en is van buitengewoon groote beteekenis daar het de kosten van den aanplant niet alleen verlicht, maar tevens geen groote hoeveelheden werkvolk bindt en verder de ontwikkeling van het geheele bedrijf zeer ten goede komt.

Ik ben hierbij een oogenblik blijven stilstaan, omdat ik hier een ander beeld naast wil plaatsen.

Eenige jaren geleden werd op Java een zeer groote suikeronderneming in de wildernis opgericht en was de opzet op Cubabasis geplaatst.

Bosch zou worden gekapt en verbrand, een lichte grondbewerking zou worden gegeven en het riet zou zich even-

als op Cuba normaal ontwikkelen; het riet echter werd verstikt door onkruid dat op ongekende wijze uit den grond te voorschijn kwam.

Massa's werkkrachten moesten aan ander werk worden onttrokken voor de bestrijding van het onkruid, waardoor die andere werkzaamheden niet alleen stagneerden maar waardoor ook de kosten van den aanplant buitengewoon opliepen, terwijl voortaan èn ten koste van den groei der onderneming èn ten koste van groote uitgaven een geheel andere werkwijze moest worden toegepast.

Het komt mij voor dat hoewel het noodig zal zijn voor een normale ontwikkeling van den jongen aanplant dat er gewied wordt, de vrees voor een uiterst moeilijk te bestrijden opslag niet behoeft te bestaan; anders zouden de Boschnegers en Indianen wel meerdere zorg aan hun cultures moeten besteden.

Van groote beteekenis voor een suikercultuur in die streken is tevens het feit dat de groote vruchtbaarheid der gronden de eerste jaren vooral indien op oordeelkundige wijze wisselculturen worden aangelegd, een kostbare bemesting der velden onnoodig maakt, terwijl ook met het oog op het gebruik van mechanische landbouwmiddelen de beschikking over uitgestrekte grondcomplexen van groote beteekenis is.

Ook de kleine vergoeding voor het gebruik der gronden geeft de cultuur een voorsprong op die in sommige andere suikerproduceerende landen.

De rivier biedt verschillende groote voordeelen.

Ik stel me voor een fabriek op aan den oever voorkomend heuvelterrein als bij de Jodensavanna en volgens de kaart van Loth ook bij Rac a Rac voorkomt te bouwen; hoewel dit, wenschlijk is, is dit echter niet urgent.

Wel urgent is dat zij benedenstrooms ligt, zoodat het riet op vaartuigen van weinig diepgang door den stroom naar de fabriek gevoerd wordt en zoo dit niet altijd mogelijk is daarvoor althans weinig kracht noodig is.

Ook voor aan- en afvoer van goederen van en producten naar de kust biedt de rivier groote voor-

deelen, welke den kostprijs van het product zeer ten goede komen, terwijl zij tevens het transport van tractors en landbouwwerktuigen naar de verschillende langs haar oever gelegen velden zeer vergemakkelijkt.

c. Gunstige watertoestand zoowel wat af- als aanvoer betreft.

Afvoer. Een goede waterafvoer is niet alleen voor de ontwikkeling van het riet — dus rietproduct — noodig en kan van grooten invloed op de suikervorming zijn, maar verhoogt tevens het aantal dagen dat grondbewerking mogelijk is.

Grondbewerking op zware klei is slechts mogelijk bij een zeker vochtgehalte van den grond en het nadeel van laag gelegen zwaar polderland is dat men dit vochtgehalte slecht kan regelen.

De leemoevers — leem vermengd met zand — zullen moeten worden doorsneden met goede drains welke middels daarvoor bestaande machines kunnen worden gegraven.

De waterafvoer zal in vele gevallen naar twee kanten plaats kunnen hebben n.l. naar de rivier en naar het zijterrein, daar de leemoevers boven de omgeving uitsteken.

Die zijterreinen bestaan grootendeels uit moerassen, welke niet zoo zeer een gevolg zijn van terreininzinkingen als wel van het volgende.

In den regentijd werpen de meeste Surinaamsche kreken, welke als regel door omgevallen boomstammen en daartegenaan gespoeld vuil gedeeltelijk afgedamd zijn, een massa water in het omliggend terrein en dit vermeerderd met regenwater vormt moerassen van dikwijls zeer groote afmetingen, daar het water door oost-west loopende ruggen niet naar den noord kan afvloeien en niet op de rivier kan afloopen door de leemterrassen, welke de oevers dier rivieren vormen.

Een dergelijke toestand trof ik indertijd ook aan op de boven met een enkel woord reeds besproken Java-onderneming, waar een verzande rivierbedding oorzaak was dat bij de minste verhooging van waterstand het water over de oevers liep en oost-west loopende ter-

reinruggen een afvloeiing naar het zuiden belemmerden.

Indijking der rivier en doorgraving van de ruggen als hoofdmiddelen hadden tot gevolg dat binnen zeer korten tijd van dit schijnbaar waardelooze, de omgeving zeer ongezond makend terrein een vruchtbare cultuurstreek werd gemaakt.

Door geregeld opschoonen der kreken in de buurt der onderneming en het op sommige plaatsen doorgraven der terreinruggen zal zonder hooge kosten bereikt kunnen worden dat niet alleen de gezondheidstoestand in het algemeen verbeterd wordt, maar dat een vruchtbare cultuurstreek gewonnen wordt daar de bodem der moerassen bestaat uit een dikke humuslaag, welke o.m. voor palmencultuur zeer geschikt is.

Aanvoer. De indeeling der seizoenen is oorzaak dat bevloeiing van de rietvelden niet zoo aanhoudend behoeft plaats te hebben als dit op Java het geval is, waar in de meeste gevallen irrigatie noodig is van half April tot dikwijls half December.

Het aanleggen van irrigatiewerken kost niet alleen veel tijd en geld, maar vereischt tevens een massa werkvolk, geschoolde zoowel als ongeschoolde krachten.

Er bestaat kans dat de rivier hier als irrigatiekanaal dienst kan doen.

Ik stel me voor dat pompstations van lichte constructie gebouwd op vaartuigen van weinig diepgang — ponten — het rivierwater op de langs de oevers aangelegde rietvelden pompen.

Indien in droge jaren het rivierwater een korten tijd te brak mocht zijn, zou men het water der kreken en het zakwater uit het zijterrein daarvoor kunnen benutten.

Ter plaatse zouden meerdere gegevens moeten worden verzameld; literatuur daaromtrent bestaat er niet veel.

Voor zoover ik kon nagaan is het rivierwater in het hartje van den drogen tijd althans bij eb niet brak in de door mij bedoelde streek, als uitzondering enkele malen in het noordelijkst gelegen deel.

In verband hiermede is interessant hetgeen Dr. Bernhard van Bethesda in „Stemmen van Bethesda, 1912" schrijft:

„Sinds begin November wachten wij op flinke buien. Eind Februari zijn de waterreservoirs leeg en is het rivierwater brak.

Eenigen tijd later is ook het Parawater brak en moest toen het drinkwater in Maart 10 uren ver de rivier op gehaald worden.

Een tegenstelling hiermede is hetgeen in dezelfde Stemmen van 1910 verteld wordt; toen n.l. lag omstreeks 20 Februari het stoomschip „Paramaribo" voor Bethesda ten anker (dus begin kleine droge tijd).

Omtrent de walhoogte viel mij op dat een bezoekster dezer inrichting 1 Juli (groote regentijd) schrijft: hoe ik van de boot boven op den oever gekomen ben?

d. Werkvolk.

De werkvolkkwestie is hier evenals overal in de kolonie van groot gewicht.

Werkkrachten voor het gewone plantagewerk zijn, uitgezonderd een klein aantal negers, in de kolonie slechts te vinden onder de vrije koelies, Britschindiërs en Javanen.

Van veel beteekenis is dit getal echter niet, zoodat het groote tekort moet worden aangevuld door immigranten.

De nakomelingen van de oude slaven bezitten een heiligen afschuw voor plantage-arbeid, waar nog bij komt dat de flinken onder hen in de bosschen, 't zij als gouddelver, 't zij als balatableeder of als houtwerker hoogere loonen kunnen bedingen.

Een suikeronderneming als ik me die voorstel, ziet er anders uit dan een gewone plantage en is het door de arbeiders in het algemeen te verrichten werk geen gewoon plantagewerk.

Ik stel me dan ook voor dat, zoodra het ontginningswerk, waarvoor Surinamers, die zeer goede kappers zijn, gebezigd kunnen worden, is afgeloopen, velen dezer lieden zich op de onderneming komen vestigen.

De terreinen moeten worden ingedeeld in vakken, van welke de grootte bepaald wordt door het werk het welk een mechanische ploeg in een zeker aantal werkdagen kan verrichten.

Naast deze ploeg worden andere landbouw- en rietsnij-

machines, railmateriaal etc. aldaar gedeponeerd en voor de bediening van dit alles wonen op een dergelijk vak eenige arbeiders met hun gezinnen, arbeiders, die eenige technische opleiding moeten bezitten en dus meer vakarbeiders zijn.

Het type arbeider is in de kolonie te vinden, alleen niet in voldoende hoeveelheid; er zijn daar verschillende intelligente menschen, die thans wegens gebrek aan industrie niet tot hun recht kunnen komen en verplicht zijn de bosschen in te trekken, maar liever een goede betrekking zouden hebben waardoor zij steeds met hun gezin zouden kunnen leven.

Dit is dus een soort van canefarming op moderne basis; het gebruikmaken van de middelen welke de landbouwtechniek verschaft en in de eerste jaren verschaffen zal, stelt den ondernemer in staat het kleiner aantal arbeiders hoogere loonen te geven zonder de kostprijs van de ton riet franco fabriek extra te belasten, misschien te verminderen, terwijl het hoogere loon werkvolk uit streken zal kunnen trekken waarvan thans geen menschen te verkrijgen zijn.

Dit alles neemt echter niet weg dat toch steeds vrije koelies en immigranten noodig zijn, maar de basis van iedere Surinaamsche zaak moet zijn: *besparing van levende kracht.*

Wat de opbouw van de fabrieken betreft het volgende:

Is een heuvelterrein als bij de Jodensavanna voorkomt te vinden in de streek waar de fabriek moet worden opgericht dan komt dit het geheel ten goede, ook wat de woningbouw betreft; urgent is het echter niet.

In het algemeen moet de fabriek door de leveranciers zoo geconstrueerd zijn dat zij als het ware als een mecanodoos in elkaar gezet kan worden, zoodat de uitgezonden werktuigkundigen een minimum vakarbeiders bij de opbouw noodig hebben.

Een goed doordachte rietsuikerfabriek heeft een zeer klein aantal fabrieksarbeiders noodig; zij die de Ewa suikeronderneming bij Honolulu bezocht hebben zullen even als mijn reisgenooten en ik versteld hebben gestaan met

hoe weinig menschen een groote rietsuikerfabriek kan worden gedreven en des te meer valt dit op, wanneer men pas korten tijd te voren Java verlaten heeft.

e. Krachtopwekkers.

Een geregeld, modern fabrieksbedrijf heeft bij het maken van middenkleur-suiker voldoende brandstof (uitgeperst riet, ampas, bagasse) zoodat voor het buitenwerk — transport, veldarbeid, rietsnijden — de noodige kracht opgewekt moet worden middels minerale olie, hout, waterkracht.

Waar in de kolonie volgens deskundigen geen minerale olie en/of steenkolen voorkomen zullen in de toekomst hout en/of waterkracht moeten worden gebezigd voor krachtopwekking.

Een verstandig geleide houtwinning zal, gebruik makende van de rivier als transportweg, het hout tegen niet te hoogen prijs op het fabrieksemplacement kunnen leveren.

In de toekomst acht ik het echter noodig dat electrische stroom verkregen door omzetting van waterkracht in electrische in de kolonie ter beschikking is.

Over die waterkracht in Suriname is reeds veel te schrijven, maar wil ik me hier bepalen tot enkele korte opmerkingen. Naast de twee groote watervallen de Blanche Marie in de Nickerie en de Raleigh vallen in de Coppename komen in de Surinaamsche rivieren verschillende reeksen vallen en versnellingen voor.

In het „Dagboek van de Saramacca expeditie" beschrijft A. J. van Stockum een reeks vallen in de Saramaccarivier tusschen Brokoboto en Atereboto, een afstand van ongeveer 15 KM.

Op pag. 145 schrijft hij, d.d. 3 Jan. „Na een paar onbelangrijke vallen te zijn overgetrokken, komen wij aan de Brokoboto-val, die wij reeds van uit de verte hebben hooren ruischen. Een machtige dam van vast gesteente strekt zich hier uit dwars over de rivierbedding en op een enkel punt, waar zich een smalle diepe en lijnrechte kloof van ongeveer 100 M. lengte tusschen de meters hooge rotsen heeft gevormd, stort zich het water met woedende

snelheid naar beneden.... Om niet de kans te loopen op het verlies van een gedeelte van onze kostbare voorraad, laat ik nu alle booten ontladen, de goederen over de rotsen naar het blanke water boven de val dragen en daarna de vaartuigen een voor een ledig optrekken. Bij de volgende versnelling, de Afitimaboe-val, waarop wij spoedig stuiten en die een meer gekromd en geaccidenteerd verloop heeft moet dezelfde tijdroovende methode worden toegepast. .... Wij varen nog door tot voor de Kaja Mongo-val....

4 Jan. Daar de Kaja Mongo-val, die wij voor den boeg hebben er vrij lastig uitziet.... wij beginnen met de booten weder te ontladen om ze over de reeks van, elkaar trapsgewijs opvolgende, steile valletjes te trekken, waaruit deze versnelling bestaat.... Een loeiend geraas kondigt aan dat wij weder spoedig slaags zullen raken en weldra zien wij dan ook de rivier afgesloten door een hoogen dam, die zich van oever tot oever onafgebroken uitstrekt en waarvan zich het water over de geheele breedte loodrecht neerstort.

5 Jan. Vertrekken ten 8 uur en komen na eenige kleine versnellingen te zijn gepasseerd, al spoedig aan de val van Grasi.... Het is weder een lange reeks van kleinere vallen, die trapsgewijs in elkaar over gaan.... Wij roeien nu weder eenigen tijd in rustig water voort en komen dan aan de Kini-val.... Wij naderen dan de Wèdèbon, een geduchte steile katarakt van circa 3 M. hoogte....

6 Jan. Wij passeeren zonder veel moeite de nevenstroom van de Wedebon .... nauwelijks zijn wij met de weder geladen booten onderweg of wij staan weder voor een zware val, die de Wittiston moet zijn.... komen spoedig aan een bijzonder zware val, de krachtigste waarmede wij tot nu toe te doen hebben gehad en die dan ook de naam draagt van „Grandam".

7 Jan. Komen eerst aan de Sopoe-val.... dan volgen de Dikkifakka-vallen....

8 Jan. Wij vertrekken ten 8 uur van Atereboto.... komen na eenige onbeteekenende stroomversnellingen te zijn gepasseerd, in de onverdeelde rivier, die tusschen

donkere wanden van hoog opgaand geboomte, ter breedte van ongeveer 100 M. kalm en rustig voortvloeit...."

De mogelijkheid bestaat dat tengevolge van het groote verschil in waterstand in de rivieren het niet mogelijk zal zijn aan den voet der vallen krachtstations op te richten en is het daarom van groot belang dat het terrein boven de vallen en vallenreeksen wordt opgenomen.

Plotseling afbreken van het gesteente als in Suriname en andere bergstreken voorkomt maakt het mogelijk dat in de nabijheid der rivieroevers in het bovenland steilten gevormd zijn, welke de natuurlijke plaatsen vormen voor het oprichten van krachtstations.

Het rivierwater moet daarheen worden geleid zóó dat men de aftap in de hand heeft en geen last heeft van den steeds varieerenden waterstand in de rivier.

Een voordeel van het oprichten dezer stations boven de vallen is tevens dat het water nog niet versnipperd is, hetgeen vooral in den drogen tijd van groote beteekenis is.

Er wordt gezegd: wat hebben we aan die vallen diep in het binnenland, waar de afstand veel te groot is om de electrische stroom in het cultuurgebied aan de kust of elders ver van de vallen gelegen te benutten.

Deze redeneering is m. i. onjuist; de lijn toch waarlangs de opleving van de kolonie moet loopen gaat niet van de kust naar het binnenland, maar vanaf de vallen en daarom is het hoog tijd dat de waarde der vallen wordt bepaald.

Stel dat het mogelijk is bijv. bij Atereboto een krachtstation op te richten, dan is tusschen dit station en Berg en Dal — een afstand van ongeveer 115 KM. — reeds heel wat stroomafname verzekerd.

Hout-, goud- en ijzerwinning kunnen daar direct veel stroom gebruiken en vooral voor de exploitatie van de groote ijzererts-lagen in die streken kan de beschikking over niet te kostbare electrische stroom van onberekenbaar nut zijn.

De exploitatie van die streken zal meerdere terreinkennis tot gevolg hebben en bestaat de kans dat daardoor uitgestrekte, voor cultuur geschikte gronden worden ontdekt

welke slechts in cultuur kunnen worden gebracht, indien over stroom beschikt wordt.

Vanaf Berg en Dal tot de kust is weder een groote stroomafname te verwachten, niet alleen voor cultuurdoeleinden maar ook voor bauxietwinning met in het verschiet de aluminiumfabricage.

Terugkomende op de door mij gedachte suikeronderneming langs den middenloop der Surinamerivier, acht ik later een electrisch landbouwbedrijf daar het meest rationeele.

Zoodra de gronden voldoende van wortelresten zijn gezuiverd kunnen de landbouwmachines hun werk beginnen.

De hardheid der gronden maakt het mogelijk dat het type tractor direct veel zwaarder kan zijn dan dat welke gebruikt wordt in Demerara en Suriname op de lagere poldergronden.

Op Java worden thans tractors en geulenploegen gebruikt, welke daar op sommige gronden goede resultaten beginnen te geven, resultaten waarover men in Suriname verwonderd zou staan.

Voor het schoonhouden der gronden en het aanaarden van het riet zou men de daarvoor gebruikte machines der maiscultuur in Amerika en elders — desnoods eenigszins gewijzigd — kunnen benutten en de in Australië bij de rietsuikercultuur in gebruik zijnde.

Voor het snijden van het riet en het transport ervan naar de oevers kunnen electrisch gedreven machines gebruikt worden.

Een goede grondbewerking garandeert in Suriname een goed product en al mag deze en het onderhoud van den aanplant vergeleken met Java, ruw zijn, vergeten dient niet te worden dat de groote gevoeligheid van het riet op Java de cultuur daar geheel andere eischen doet stellen.

Hoofdzaak is dat bij het oprichten van een modern suikerbedrijf in Suriname de hoofdeischen, welke iedere cultuur stelt ter verkrijging van een behoorlijk product, worden ingewilligd en dat is met een mechanisch bedrijf als ik me dat voorstel te bereiken.

f. Rietziekten.

De in Suriname voorkomende rietziekten zijn van weinig beteekenis en daar drie snitten kunnen worden aangehouden is de rekening van het plantmateriaal vergeleken met die op Java buitengewoon laag.

Als veel in Suriname is ook de winning van nieuwe zaadsoorten zeer ten achter; steun van Java is in deze zeer gewenscht.

g. Gunstige verbinding van de onderneming met de kust en ligging van het land ten opzichte der wereldmarkten.

De door mij gedachte onderneming is zeer gunstig gelegen ten opzichte der afscheepplaats (Paramaribo); in het algemeen geldt deze factor voor alle ondernemingen, welke in de toekomst in de kolonie langs den middenloop der rivieren zullen worden opgericht, daar verschillende der rivieren voor zeeschepen een eind te bevaren zijn, waardoor een goede verscheping van producten etc. wordt gegarandeerd.

Het land *zelf ligt gunstig* ten opzichte der wereldmarkten en hangt het ten slotte van den kostprijs van het product af, welke markten in de toekomst voor de kolonie van het meeste gewicht zullen worden.

Resumeerende kom ik tot het volgende:

dat het klimaat van Suriname zeer gunstig is voor de rietcultuur,

dat een campagneduur van 200 dagen, vergeleken bij andere landen, gunstig is en de rentabiliteit van het in de onderneming gestoken kapitaal ten goede komt,

dat uitgestrekte complexen vruchtbaren cultuurgrond tegen matige vergoeding te verkrijgen zijn, waardoor de posten„ bemesting en grondhuur" zeer klein kunnen zijn en weinig zullen drukken op den kostprijs van het product,

dat de uitgestrektheid der complexen de indeeling der terreinen, den mechanischen arbeid en de controle over het geheel zeer ten goede komt,

dat de rivier zeer groote voordeelen biedt waardoor de kosten van riettransport en irrigatie tot een minimum worden gereduceerd.

dat door het zoover mogelijk doorvoeren van een me-

chanisch bedrijf uit de bevolking van Suriname werkkrachten te vinden zijn (canefarming op moderne basis).

dat door het sparen van levende kracht de werkvolkkwestie gemakkelijk is op te lossen, vooral wanneer het Bestuur mede werkt in het aanwerven van Javanen,

dat de mogelijkheid bestaat dat in afzienbaren tijd goedkoope electrische stroom in de kolonie kan worden verstrekt,

dat door de gunstige ligging der fabriek aan de rivier hout goedkoop op het emplacement is te verkrijgen, gebruikmakend van de rivier als transportweg,

dat bij aanvoer van minerale olie van overzee geen zware transportkosten drukken op het vervoer dezer olie naar de onderneming,

dat de weinig ernstige rietziekten en het kunnen aanhouden van drie snitten de kosten van plantmateriaal en bewerking gering doen zijn,

dat de ligging van de fabriek langs het bevaarbare deel der rivier het goederentransport in het algemeen zeer ten goede komt,

dat Suriname gunstig is gelegen ten opzichte der wereldmarkten,

dat de groote voordeelen, welke de suikercultuur in Suriname biedt in het door mij bedoelde rayon, de aandacht dient te trekken van kapitaalkrachtige nederlandsche combinatie's,

dat het praktisch niet bevolkt zijn der kolonie, waardoor Suriname inderdaad een Nederlandsche bezitting kan blijven, in zich sluit dat het een *nationaal* belang is, dat zij tot bloei wordt gebracht, te meer daar het land de gelegenheid biedt tot europeesche kolonisatie, geschoeid op moderne basis,

dat de mogelijkheid niet is uitgesloten dat het land binnen korten tijd zal behooren tot de goedkoopst produceerende suikerlanden der wereld, daar het voordeelen biedt als elders moeilijk te vinden zijn,

dat de belangstelling voor Suriname in de komende jaren van de zijde van suikerproducenten zal vermeerderen en die voor Java zal verminderen,

omdat de Javasuikerindustrie niet de beschikking heeft — enkele gevallen uitgezonderd — over eigen gronden,

omdat zij daardoor geen bedrijfszekerheid heeft en steeds afhankelijk blijft van de gezindheid van den inlandschen grondbezitter om zijn gronden te verhuren,

dat deze factor tot voor korten tijd niet van overwegend belang was, maar onder den druk der tegenwoordige tijdsomstandigheden een ernstig gevaar kan worden,

omdat de grondhuurprijzen, vergeleken bij de vergoeding, welke men in Suriname voor een zelfde oppervlakte goeden cultuurgrond geeft hoog zijn te noemen en veel hooger worden en zullen worden,

omdat het niet beschikken over groote aaneengesloten complexen grond de Javasuikerindustrie nooit instaat zal stellen de middelen, welke de landbouwtechniek reeds beschikbaar stelt en in de toekomst zal stellen met succes toetepassen, terwijl de groote compactheid der sawahgronden een kostbare exploitatie dezer mechanische middelen tot gevolg heeft,

omdat door het niet voldoende kunnen benutten dezer mechanische middelen de Javasuikerindustrie steeds te veel afhankelijk blijft van levende kracht, hetgeen tot nog toe een der groote voordeelen was, maar nadeel wordt zoodra de werkkrachten zich gaan organiseeren — het begint reeds — waardoor op den duur stakingen niet kunnen uitblijven,

omdat stakingen meer dan elders — gezien de groote gevoeligheid van het Javariet voor een zeer geregelde verzorging — groote schade aan het product tot gevolg kunnen hebben,

omdat versnippering der rietvelden in het algemeen de kosten voor controle verzwaart,

omdat de Javagrond in het algemeen een kostbare stikstofbemesting eischt,

omdat vergeleken met Suriname de Java-rietcultuur een zeer kostbare, speciale ververschhing en zorg van het plantmateriaal noodig maakt,

omdat op Java geen snitten kunnen worden aangehouden,

omdat door de ligging van een groot deel der Java fabrieken de transportkosten van goederen en producten van en naar de havens hoog zijn.

De oorlog heeft een snelle ontwikkeling der trekkracht- en landbouwtechnieken tot gevolg gehad.

Perspectief wordt daardoor geopend voor landen, welke tot heden tengevolge van het ontbreken van werkrachten schijnbaar waardeloos waren.

Het bestudeeren der middelen, welke deze technieken verschaffen en het demonstreeren ervan op daarvoor bestemde demonstratievelden, waardoor in breeden kring de voordeelen en de mogelijkheden bekend worden, is voor de Regeeringen van koloniale rijken een plicht, indien de ernstige wil bestaat de slecht bevolkte koloniale gebieden tot welvaart te brengen.

Den Haag, Maart 1920.

DE ZENDING DER HERRNHUTTERS ONDER DE INDIANEN IN BERBICE EN SURINAME 1738—1816

DOOR

H. WEISS.

1. *Zeden, gewoonten en godsdienstige begrippen der Indianen.*

De Indianen zijn de oorspronkelijke bewoners van Guyana. Zij worden in verschillende stammen verdeeld, w. o. de Arawakken, Warauen en Caraïben de belangrijkste zijn. Deze laatsten, wilder en woester dan de andere stammen, en volgens eenige geschiedschrijvers vroeger kannibalen, woonden in het Oosten en Zuiden van de kolonie. Zij schijnen afkomstig van de eilanden van Middel-Amerika. De Warauen woonden in het Zuid-Westen en de Arawakken in het Westen en aan den middelloop van de Corantijn.

Over het algemeen zijn de Indianen van een gedrongen gestalte. Zij hebben een roodachtige huidskleur en zwarte, schitterende oogen. De Caraïben en Arawakken verven hun lichaam dikwijls geheel rood, als voorbehoedmiddel tegen ziekten en tegen den invloed van booze geesten.

De hoofdbezigheid van de mannen is jacht en vischvangst. Ook bouwen zij de hutten. De meeste van deze zijn aan vier zijden open; bij andere hangt het dak, dat uit palmbladen bestaat, tot op den grond. De ontginning van het woudgebied, het vellen der boomen, het afbranden van den grond in den drogen tijd en het wegruimen van de boomstammen, die niet door het vuur verteerd zijn, wordt eveneens door de mannen verricht. Verder vervaardigen zij wapenen, bogen en pijlen; zij onderhou-

den de jachtgeweren en korjalen en vlechten korven en zeven, zoowel voor eigen gebruik als tot verkoop in de stad.

Van de vrouwen getuigt zendeling Quandt, die van 1768—1780 op de Indianenposten Saron en Hoop werkzaam was, dat zij ijverig en bijna altijd bezig zijn. Zij bewerken de akkers, zij planten en oogsten. Vooral het onderhoud der cassave-velden speelt een gewichtige rol in de levensmiddelenvoorziening. Wat voor ons het koren is, is de Cassave (maniokwortel) voor den Indiaan. De vrouwen bereiden er brood en drank uit. Hiertoe doen zij den geraspten cassave-wortel in de lange, smalle, gevlochten zakken, „matapi", genoemd. Aan het boven- en ondereind zit een lus. Zoodra de matapi gevuld is, wordt de bovenste lus opgehangen aan een boomtak of aan een dwarsliggenden balk van de hut. Door de onderste lus steken ze een stevigen stok, waarvan het eene eind wordt vastgebonden aan een paal, die in den grond vaststaat. Op het andere eind gaat de vrouw zitten, die door haar lichaamsgewicht den zak uitrekt. Uit de openingen van het vlechtwerk loopt dan het vergiftige cassave-sap in een pot onder den zak. Zoolang dit sap niet gekookt is, veroorzaakt het, ook in kleine hoeveelheden genomen, den dood. Maar door het koken verdwijnen alle vergiftige bestanddeelen. Het sap wordt op verschillende manieren aangewend tot het vervaardigen van bedwelmende dranken. Uit de dikke massa, die in den zak achterblijft, bereidt men het cassavemeel, waarvan men brood bakt.

De vrouwen vervaardigen zeer handig zonder draaischijf allerlei potten en waterkannen, die het water koel houden, omdat zij poreus zijn. Er is in Suriname wel geen enkel Europeesch gezin, dat deze waterkruiken niet gebruikt.

Ook het katoenspinnen is het werk der vrouwen.

Wil een Indiaan in het huwelijk treden, dan onderhandelt hij vooraf met de bloedverwanten van de uitverkorene. Daarna brengt hij een bezoek aan haar ouders. Na afloop van de besprekingen en veel plichtplegingen

wordt het eten in de hut gebracht en door de bruid aangeboden aan den bruidegom.

Zoodra de maaltijd afgeloopen is, wordt het huwelijk als gesloten beschouwd.

In het boek van de Gebrs. Penard getiteld: „De menschenetende Aanbidders der Zonneslang", vindt men op pag. 158 de volgende mededeeling over de Indiaansche vrouw: In vroeger jaren ging de zwangere Indiaansche vrouw, die voelde dat haar ure gekomen was, naar het bosch en in de vrije natuur aanschouwde haar kind het levenslicht. Nadat ze een weinig uitgerust was, keerde de moeder met haar pasgeboren kind terug naar haar hut en nam terstond haar werk weer op.

De man daarentegen ging in de hangmat liggen en liet zich door zijn vrouw verzorgen. Dit gebeurde, volgens genoemd werk, in de meening, dat het kinderlichaam, afstammend van de moeder, een ziel heeft, die met de ziel des vaders nog eenige weken na de geboorte in verbinding staat. Het leven van het kind hing daarom af van het doen en laten van den vader. Hij mocht niet op de jacht gaan en geen zwaar werk verrichten. Alles moest vermeden worden, wat de ziel van het kind schade kon toebrengen.

Quandt roert deze zaak aan in zijn boek: „Berichten over Suriname en zijn bewoners, in het bijzonder de Arawakken, Warauen en Caraïben". Hij vat ze echter veel natuurlijker op. Men legt den Indiaan ten laste, zegt Quandt, dat hij in de hangmat gaat liggen, zoodra zijn vrouw het kind gebaard heeft, en dat hij als kraamheer zijn rust er van neemt. Maar hij voegt er bij, dat de Indiaansche vrouwen niets van een kraambed weten en dat hij geen enkel geval heeft beleefd, waarin de vrouw bij de geboorte van een kind gestorven is. Quandt zegt, dat de heerschende meening, dat het leven van het kind van den vader afhangt, een anderen grond heeft. Hoe rustiger de man zich houdt, des te beter voor de vrouw. Hij behoort niet op de jacht te gaan, geen vogels te schieten, geen visschen te vangen, want wie met een buit terugkeert, verlangt de toebereiding der spijzen. Zoo heeft

dus de vrouw minder werk en daar de man niets te doen heeft, gaat hij in de hangmat liggen: die is voor hem bed en stoel tegelijk.

Ook Pater van Coll, de beste Indianen-kenner, schijnt die meening toegedaan. Men kan wel elk eenvoudig te verklaren volksgebruik in verbinding brengen met het bijgeloof, en den warwinkel van den heidenschen godsdienst verwerken tot een diepzinnig-doordachte dogmatiek, zoodat de heiden zelf, als hij ze kon verstaan, zou uitroepen: Wij hebben nooit geweten, dat wij zulke wetenschappelijk-ontwikkelde theologen waren.

Ook bij de Indianen bestaat de gewoonte van kinderhuwelijken. Het meisje blijft echter bij de ouders en haar plaats als echtgenoote wordt ingenomen door een ander. Wordt zijzelve vrouw, dan wordt de andere verstooten en gewoonlijk tot dienstmaagd verlaagd.

Wordt een vrouw weduwe, dan heeft zij niet het recht, naar keuze een andere verbintenis aan te gaan, maar de naaste bloedverwant van den gestorven man heeft recht op haar en zoo wordt ze zijn tweede of derde vrouw.

Een schoonzoon mag niet het gelaat van zijn schoonmoeder zien. Is zij bij hem in huis, dan wordt er een afscheiding gemaakt. Gaat ze met hem in de korjaal, dan stapt zij het eerst in, opdat zij hem dadelijk den rug kan toekeeren.

Na den dood van een Indiaan wordt het doodenfeest gevierd, waarop bedwelmende dranken een groote rol spelen. Quandt vertelt van de daarbij plaatshebbende „zweepfeesten". De mannen stellen zich op in twee rijen en geven ieder, die tusschen deze doorloopt, een zweepslag om de kuiten. Dikwijls lijden de getroffenen lang aan hun wonden. Ten slotte wordt er een gat in den grond gegraven en de gevlochten reismand, pijl en boog, vischangels en de gebruikte zweepen worden mede begraven. Nu is de doode vergeten en zijn aandenken uitgewischt.

Zeden en gebruiken veranderen in den loop der tijden. Schrijver dezes heeft in zijn beschrijving de aanteekeningen van Quandt gevolgd en vertelt dus van de Indianen,

zooals zij waren in den tijd, toen de Broedergemeente onder hen werkte, en zij nog een volk waren. Er leven nu nog ongeveer 1600 Indianen, meest in de binnenlanden doch ook in de savannen en in de kuststreek. De zending komt nog slechts zelden met hen in aanraking.

Van een Godsvereering, zegt Quandt, heb ik noch bij de Arawakken, noch bij de Warauen of Caraiben ergens een spoor gevonden. Den Schepper der mannen noemen zij „Kururuman", dien der vrouwen „Kulimina". De eerste heeft bij hen den voorrang en wordt beschouwd als een goed wezen, dat hun geen goed en geen kwaad doet. Nadat hij de menschen geschapen had, was hij eens op de wereld neergedaald, om te zien, wat zij deden. Maar zij waren boos en slecht en zij hadden hem willen dooden. Daarom had hij hun het eeuwige leven ontnomen en dit gegeven aan de dieren, die hun huid verliezen, zooals de slangen. Ook, vertellen zij, was er eens zulk een duisternis geweest, dat de Indianen voortdurend in hun huizen hadden moeten blijven en niet in hun korjalen hadden kunnen varen, noch op hun cassavevelden werken.

De dokters van de Indianen, „Bogajers" of „Semmeti" genoemd, zijn op zijn minst bedriegers, die hun kunst uit winzucht uitoefenen. (Zie voor dit onderwerp het zendings-tractaat van de Broedergemeente te Zeist no. 21, Ziekenbehandeling door de heidenen en medische zending, door Zendingsdirector Reichel.) Wat hierin gezegd wordt van het optreden der inlandsche dokters in Nicaragua, stemt volkomen overeen met de behandeling der Indianen door hun dokters in bovengenoemden tijd.

2. *De kolonie Berbice.*

Wij willen thans spreken over het zendingswerk der Moravische Broeders in de kolonie Berbice. Deze kolonie grensde in het Westen aan Demerara en was daarvan gescheiden door grenspalen, die ongeveer 3 mijlen van de Rio de Berbice verwijderd waren, terwijl ze in het Oosten van Suriname gescheiden was door de Corantijn. Ze omvatte dus maar een smalle strook, ongeveer 60 K.M.

breed. Berbice was het eigendom der W. I. Comp., die vertegenwoordigd werd door een Gouverneur. De bevolking bestond uit ongeveer 400 Europeanen en 1000 Negers. In de bosschen woonden Arawakken, Warauen en Caraïben.

De Graaf van Zinzendorf had in het jaar 1736 gedurende zijn verblijf in Amsterdam kennis gemaakt met twee heeren van Eys, die in Berbice verscheidene plantages bezaten. Deze hadden hem verzocht, eenige broeders uit Herrnhut daarheen te zenden, om de Negerslaven met het Evangelie bekend te maken. Het zendingswerk in de kolonie ving dus aan onder de Negers, niet onder de Indianen.

In het voorjaar van 1738 ontvingen de Brs. Johann Güttner en Ludwig Christof Dehne de opdracht, te gaan zien of er onder de heidenen in Berbice „zielen waren, ontvankelijk voor de verkondiging van het Evangelie en van des Heilands verzoeningsdood".

Dehne, geboren in 1713, had een harde jeugd gehad. In Jena leerde hij Spangenberg en Christiaan David kennen. Van beroep was hij kleermaker. In 1735 ging hij naar Herrnhut en sloot zich in het volgende jaar bij de Broedergemeente aan. Den 12en September 1738 kwam hij met Güttner in Berbice aan.

3. *Zendingspogingen in Berbice* 1738—1740.

Den 18en Sept. bereikten de broeders Klein-Poelgeest, een van de plantages van de Heeren van Eys. De directeur, wien ze hun aanbevelingsbrieven overhandigden, ontving hen vriendelijk en bracht hen naar het nabijgelegen Groot-Poelgeest. Van den directeur dezer plantage schreef Dehne: hij is een kind der duisternis en een vijand van onze zaak.

Al hadden ze hetzelfde doel voor oogen, er bestond geen volkomen eenstemmigheid tusschen de beide broeders. Reeds een maand na de aankomst schreef Dehne: „Wij waren nauwelijks 3 dagen in Poelgeest, of Güttner wilde naar Suriname reizen. Ik keurde dit af, vooreerst

omdat het veel geld zou kosten, in de tweede plaats, omdat we niet wisten, of de broeders daar waren en eindelijk, omdat we pas waren aangekomen".

Hun taak bestond o.a. in het lezen en schrijven leeren aan 3 negerjongens. Güttner verklaarde, dat hij onmogelijk de kinderen kon onderwijzen in de Nederlandsche taal, en hun Duitsch zou leeren. Dehne vond dit doelloos, daar niemand in de heele streek Duitsch verstond. Güttner bleef bij zijn meening en klaagde zijn nood bij de broeders in Duitschland. Ook over het bijhouden van het dagboek kregen zij twist. Dehne verlangde, dat Güttner het afschrift zou leveren, maar deze wilde zich niet de wet laten stellen door Dehne. Beiden schreven naar Herrnhut en klaagden elkander aan bij het Bestuur. Het is dus wel heel kleingeestig, heel menschelijk toegegaan bij het begin van het zendingswerk in Berbice. Zoo is het later nog dikwijls geweest en zoo zal het altijd blijven, waar zondige menschen het groote, heilige werk ter hand nemen.

Ontneemt de schrijver dezer regelen door vermelding van deze kleinigheden aan de eenvoudige zendelingen niet iets van hun grootheid? Neen, de zendingsgeschiedenis kent geen heiligen. Zooals zij waren, met al hun zwakheden en fouten moeten die mannen voor ons staan. Daardoor wordt datgene wat zij in Gods kracht en ter eere huns Gods tot stand brachten, des te heerlijker voor onze oogen. Tot hun verontschuldiging kunnen wij aanvoeren dat het hun aan opleiding tot hun moeilijk ambt volkomen had ontbroken. Hoe gebrekkig echter hun onderwijs ook moge geweest zijn, hun trouw en ijver maakten een goeden indruk op hun omgeving. De plantagedirecteur roemt de broeders als „stille, matige, vrome lieden". „Den kost, dien zij ontvangen", schreef hij aan den heer van Eys in Amsterdam „verdienen zij wel drievoudig". Van het schoolonderwijs schreef hij, dat de jongens het A B C leerden en dat de Herrnhutters zich veel moeite gaven, maar het was lastig, dat zij geen goed Hollandsch konden spreken.

De Broeders zijn op verschillende plantages werkzaam

geweest, die van hun eigenlijke woonplaats in Groot-Poelgeest 12, 15 soms 18 uur verwijderd waren. Zij gaven onderwijs en leverden kleermakerswerk, al naar van hen verlangd werd, maar op den duur voelden zij hun afhankelijkheid van den directeur als een belemmering. Ook werd het hun steeds duidelijker, dat de arme, rusteloos rondtrekkende Indianen behoefte hadden aan het Evangelie des vredes. Hoezeer wenschten zij hun taal machtig te zijn. Maar leermiddelen bestonden er niet en de tijd tot navorschen en studeeren ontbrak ook. De zendingsarbeid onder de Negerslaven werd nog bemoeielijkt door de omstandigheid, dat dezen over dag aan het werk waren.

In het jaar 1739 namen de broeders de uitnoodiging van den heer Arthing aan, om naar zijn plantage te komen, waar hij een huis voor hen wilde bouwen. De plantage Johanna lag anderhalf uur ten Noorden van het fort Nassau; de ligging bood meer kans in aanraking te komen met de Indianen. Weldra namen zij een Indiaanschen knaap in huis, wiens vader een aanzienlijk hoofdman was.

21 Juli 1740 volgde de komst van Br. en Zr. Beutel. Zij brachten een brief mee voor Güttner van den Graaf van Zinzendorf. Het was een antwoord op de aanklacht van Br. Dehne.

Zinzendorf aan Güttner.

Mariënborn 18 Febr. 1740.

Geliefde Broeder Güttner!

Gij weet ongetwijfeld, dat ik op St. Thomas ben geweest en na een zeer voorspoedige reis April 1739 weer thuisgekomen ben.

Het heeft mij gesmart, dat gij ongenoegen hebt gehad met Dehne. Dat moest toch niet zijn. Ge moest uw roeping reeds veel beter begrijpen, om u in te laten met zulke kleinigheden. Onderlinge twisten helpen u niets verder. Moet ge elkaar hard toespreken, laat het dan gebeuren met zulk een kracht, dat de andere niets weet te antwoorden, en als het kleinigheden betreft, behandel die zóó vriendschappelijk, dat de andere het niet kwalijk kan nemen. Wanneer bijv. één broeder naar Suriname wil en

de andere niet, dan moet de eerste zich schikken. Als één broeder den wilden Duitsch wil leeren, de andere Nederlandsch, dan heeft de laatste gelijk. Nog beter zou het zijn als zij beiden de taal der wilden leerden. Hij, die het den Groenlandschen broeders geschonken heeft, kan het hun ook schenken.

Meen niet, dat de heidenen grooter heiligen zijn dan de christenen. Al leven zij beter of liever niet zoo slecht, dan ligt dit aan onwetendheid, maar zij zijn even ver af van den Heiland en zijn evenzeer onderworpen aan den vloek als de christenen. Dit blijkt, wanneer men met hen aan het spreken komt over de bekeering.

Ge vindt in Br. Beutel en zijn vrouw lieve kinderen, die u tot groote vreugde kunnen worden. Bewaar uw hart in den omgang met de zuster. De Heer geve zijn zegen op uw aller samenwerking. Zij zijn het eigendom van den Heiland en hebben zich om zijnentwil in den echt verbonden. Br. Dehne is nog niet de man, die hij zijn moet, maar gij zijt hem tot leidsman gegeven, zooals dat bij ons de gewoonte is. Ga dus kinderlijk met hem om. Gij zult het heilig Avondmaal wel geregelder houden, nu het echtpaar bij u is. De liefde zij de banier, waaronder gij arbeidt.

Daar ge veel brieven krijgt, eindig ik nu.

Uw ZINZENDORF.

(*Wordt vervolgd*).

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1920

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN.

In een onzer leidende politieke organen werd onlangs in een overzicht der rijksmiddelen de opmerking gemaakt, dat aan de departementen de gewoonte bestaat de middelen wat krap en de uitgaven wat ruim te rekenen, om zich zooveel mogelijk te verzekeren van de kans, dat de eindafrekening meevalt. Dit moge in het algemeen zoo zijn, het departement van koloniën volgt voor de Curaçaosche begrooting een ander systeem, dat bijna even zeker steeds tegenvalt bij het vaststellen van het slot der rekening van uitgaven en ontvangsten. Wanneer in de Memorie van toelichting bij de ontwerp-begrooting voor 1920 de volgende vergelijking tusschen de eindcijfers van dit ontwerp met die der begrooting voor 1920 wordt gemaakt:

	1920	1919
uitgaven	*f* 1.905.344.—	*f* 2.028.806.—
inkomsten	- 1.070.574.—	- 989.884.—
nadeelig verschil . .	*f* 834.770.—	*f* 1.038.922.—

dan verheugt zich met een doode musch, wie hierin meent te lezen eene verlichting van de lasten van het moederland of — wil men — eene verbetering van den geldelijken toestand der kolonie. Immers twee ongelijksoortige grootheden worden hier naast elkaar gezet en met elkaar vergeleken. De cijfers over 1919 zijn niet die der toenmalige ontwerp-begrooting maar de vermoedelijke eindcijfers tot op het oogenblik der dagteekening van bovengenoemde M. v. t. [1]) met inbegrip dus van een of meer wet-

[1]) Alstoen was ook nog aanhangig een ontwerp van wet tot verhooging der uitgaven over 1919 met niet minder dan *f* 103.060.—.

ten tot wijziging en verhooging dier begrooting. Het oorspronkelijk geraamde cijfer der uitgaven voor 1919 was *f* 1.887.736.—, dus een *f* 20.000.— *minder* dan dat voor 1920. En al komen ditmaal op de begrooting geen memorieposten voor, de verwachting is blijkens de M. v. t. niet ongegrond, dat er in den loop van 1920 aanleiding en behoefte genoeg zal zijn, om het ramingscijfer der uitgaven belangrijk te verhoogen. Immers in dit stuk wordt gezegd: „Echter moet voor 1920 nog rekening gehouden worden met eenige vrij aanzienlijke uitgaven, welke in de onderhavige begrooting niet zijn opgenomen, omdat ten aanzien van enkele daarvan nog overleg met den Gouverneur gaande is, terwijl voor andere op de totstandkoming van wettelijke regelingen, waarop de betrokken voorzieningen zullen berusten, moet worden gewacht".

Het ligt trouwens in de historische lijn, dat de bijdragen van het moederland aan de kolonie jaarlijks — met enkele uitzonderingen — belangrijk toenemen. Van *f* 168.181.— in 1901 was het jaarlijksch tekort in 1910 geklommen tot *f* 350.848.—, dus verdubbeld, en daarna waren de cijfers:

1911	*f* 354.843.29	1913	*f* 401.669.02½
1912	- 424.912.18	1914	- 522.822.47

De cijfers der latere jaren, die nog niet vastgesteld zijn, zullen geen andere uitkomst opleveren, naar te verwachten is, als men bedenkt, dat toen niet alleen de inkomsten gedrukt werden door de gevolgen van den oorlog, maar ook de dure havenverbetering werd voortgezet, en de nieuwe gezondheidsdienst — om ons hiertoe te bepalen — niet geringe geldelijke eischen is gaan stellen.

Ook buiten den oorlog heeft de toename van de middelen, zonder de bijdragen van het moederland, geen gelijken tred gehouden met de stijging der uitgaven, gelijk uit onderstaande cijfers blijkt:

	uitgaven	middelen
1906	*f* 896.441.86	*f* 607.861.59
1913	- 1.231.991.26½	- 830.322.24
toename	*f* 335.549.40½	*f* 222.460.65,

terwijl na 1913 tot de raming der loopende begrooting de uitgaven gestegen zijn met niet minder dan *f* 673.353.— en de ontvangsten met slechts *f* 240.252.—

Deze inleidende beschouwing plaatsen wij naast hetgeen wij verleden jaar [1]) opmerkten over den strijd tusschen den Kolonialen Raad eenerzijds en Bestuur en Regeering anderzijds in verband met het „steeds meer bezwaren" der begrooting en over de splitsing in „gewone" en „buitengewone" uitgaven of, zooals men de laatste thans noemt, „uitgaven die door leening kunnen worden gedekt" [2]).

De inrichting der begrooting, zooals zij ditmaal bij de Tweede Kamer is ingediend, is er voor de belangstellenden niet beter op geworden. De uitgewerkte en toelichtende staten der uitgaven en inkomsten, waaronder de Memorie van toelichting van den Gouverneur aan den Raad, zijn vervallen [3]). Wij hadden gaarne gezien, dat de tot dusver gebruikelijke stukken juist waren uitgebreid, en aangevuld met alle in de kolonie over de begrooting gewisselde stukken en de notulen van den Raad. Wel heeft de Regeering zich voorgesteld in het bijzonder verschillen tusschen de ingediende ontwerpen en de in de kolonie voorloopig vastgestelde begrootingen meer uitvoerig toe te lichten, maar o. i. zijn deze verschillen al in de onderhavige begrooting niet voldoende tot hun recht gekomen. Met name, gelijk wij zullen zien, laat de M. v. t. niet overal voldoende recht wedervaren aan het gevoelen van den Kolonialen Raad, waar dit afwijkt van dat van het Bestuur.

Uit de ter zake der Surinaamsche begrooting gewisselde stukken, waaraan het bovenstaande over de inrichting der begrootingsstukken is ontleend, zij ook deze opmer-

[1]) Zie aflevering no. 3 Juli 1919 van dit tijdschrift, bladz. 186—190.

[2]) De Koloniale Raad voelde weinig voor die euphemistische onderscheiding, en ook wij hebben verklaard daaraan weinig waarde te hechten, daarom volsta hier de mededeeling, dat de begrooting 1920 onder de uitgaven, die door leening kunnen worden gedekt, wil brengen een bedrag van *f* 120.000.— voor verdere verbetering van de haven van Curaçao en voor kosten van onderzoek naar de mogelijkheid om Willemstad van eene drinkwaterleiding te voorzien.

[3]) Voor de kamerleden zijn deze stukken ter inzage gelegd.

king overgenomen, dat Minister De Graaff evenmin als zijne ambtsvoorgangers zijne medewerking wenscht te verleenen tot eenen zoogenaamden verkoop van onze West-Indische koloniën. Bemoedigend voor Curaçao is daarbij des Ministers opmerking, dat de moeilijkheden tot bevordering der welvaart in deze kolonie minder groot zullen zijn dan die om Suriname tot bloei te brengen. In dit verband vinde eene plaats de voorzichtige waarschuwing van den Heer Kraus in de Eerste Kamer, die ook in de kolonie ongetwijfeld weerklank vinden zal: „Ik heb de geringe beteekenis van de kolonie Curaçao in het algemeen expres naar voren gebracht, om bij voorbaat te waarschuwen tegen alle maatregelen, deze kolonie betreffende, waaraan geldelijke offers van veel beteekenis zouden zijn verbonden. Ik denk bijv. aan grootsche havenplannen, die in de lucht mochten zitten, niet alleen voor Curaçao, maar ook voor de andere eilanden, zooals St. Martin, waar men een omvangrijke havenstudie op touw heeft gezet en waarop in 's Ministers Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer wordt gedoeld. Ik wil de Regeering dus allerminst drijven tot uitgaven, die buiten verhouding zouden staan tot de beteekenis van de streken, waar het hier om gaat, buiten verhouding tot de belangen, die er door zouden worden gediend".

In Curaçao besteedt de Raad gewoonlijk één avond aan de mondelinge behandeling der begrooting. Dit heeft er toe geleid, dat deze vergadering al meer op het nippertje gehouden wordt. Bijna had dit dezen keer den heeren parten gespeeld. Tot laat in den avond is geboomd over de motie-Winkel, die, door bijna alle leden onderteekend, met algemeene stemmen op twee na aangenomen werd, en toen was 't haast-je rep-je om nog net Zaterdagnacht of misschien reeds Zondagochtend gereed te komen. De besprekingen dier motie, hoewel formeel behoorende tot het begrootingsdebat, kunnen wij goeddeels buiten beschouwing laten, omdat zij in hoofdzaak liepen over de benoeming van den heer Mr. De la Try Ellis tot lid van den Raad buiten de aanbeveling om. Slechts volledigheidshalve zij opgemerkt, dat in het V.V. der Eerste Ka-

mer is uitgesproken, dat men „de houding van den Minister in deze volkomen gerechtvaardigd (achtte) en er zich in (verheugde), dat door bedoelde benoeming een ietwat billijker samenstelling van den Raad in verband met de verschillende bevolkingsgroepen is verkregen", hetgeen de heer Van Kol bij de mondelinge behandeling in die Kamer nader bepleitte. Volgens het stelsel der evenredige vertegenwoordiging, merkte deze afgevaardigde op, hebben de Roomsch-Katholieken niet meer dan $\frac{1}{6}$ van de hun toekomende zetels. Afgezien van de vraag, of dit stelsel voor de koloniale „vertegenwoordiging" wenschelijk zou zijn, dient opgemerkt, dat niet 2 maar 3 Roomsch-Katholieken in den Raad zitten, zoodat zij althans $\frac{1}{4}$ van het hun „toekomende" zouden bezetten.

De motie-Winkel hield echter meer in. Afkeuring wordt erover uitgesproken, dat de Regeering in het Moederland „in den laatsten tijd herhaaldelijk.... afwijkt van de beslissingen van den Raad", waardoor het aanzien van dit college ernstig zou worden geschaad en in breede kringen ernstig ontstemming veroorzaakt zou worden tegen het Nederlandsch bestuur in het algemeen, wat noch in het belang van het Moederland noch in dat der kolonie werd geacht. Dit onderwerp leent zich ongetwijfeld tot begrootingsdiscussies, in zooverre het de verhouding tusschen Regeering en Raad raakt, en de wijze, waarop het „vertegenwoordigend" college in de kolonie meent, hare taak te moeten opvatten en vervullen. Onzerzijds is voor het oogenblik niets toe te voegen aan hetgeen wij verleden jaar hebben opgemerkt hieromtrent, te minder nu deze zaak, helaas, geen onderwerp van diepgaande gedachtenwisseling uitmaakte tusschen Regeering en Staten-Generaal [1]). In den Raad zelf heeft de heer Maduro dit punt het meest zakelijk behandeld. Door hem werd erop gewezen, dat tal van uitgaven, die ook hij noodig en nuttig achten zou, zijne instemming niet hebben, nu de kolonie zelfs voor hare *hoog noodige* uitgaven op den steun van het moederland aangewezen is. In deze omstandig-

[1]) Verleden jaar konden wij reeds vermelden wat de heer van Kol hiervan toen in de Eerste Kamer gezegd heeft.

heden, meende de spreker, dat de Raad uiterst voorzichtig moest zijn „in het voteeren van uitgaven van welke niet van meet af vaststaat, dat zij binnen afzienbaren tijd tot den vooruitgang der kolonie in ruime mate zullen medewerken". Onder deze uitgaven bracht de heer Maduro niet die voor *handel* en *scheepvaart*, de „slagaders der kolonie", en dankbaar aanvaardde hij den steun van het moederland, om de kolonie zoodanig uitterusten, dat zij, als de tijden weer eenigszins normaal zouden zijn, gereed zou mogen zijn om op te eischen haar rechtmatig deel in de ontwikkeling van deze elementen der volkswelvaart. Ook eene waarschuwing, om de belastingschroef niet al te zeer aan te draaien, meende de heer Maduro niet achterwege te mogen laten [1]).

Evenals alle jaren werd het onderwijs besproken. Ook over het openbaar onderwijs kunnen Raad en Bestuur maar niet tot overeenstemming komen. Zelfs niet over de vraag, of het zoo slecht is als gezegd wordt, en nu al jaren lang, dan wel aan de betere hand is. Intusschen maakt de verdediging van den gemachtigde van het Bestuur meer den indruk van eene *verklaring* van den minder gunstigen toestand dan van eene bestrijding van den in zijn oordeel niet malschen maar ongetwijfeld zakelijken aanvaller. Niet vergeten mag echter worden, dat het hierbij in hoofdzaak gaat om het onderwijs aan de Hendrikschool te Willemstad op Curaçao, een wel zeer belangrijk onderdeel van het geheele onderwijs maar daarom nog niet maszgebend voor de geheele kolonie.

In de Eerste Kamer is de kwestie van de „voertaal" van het onderwijs ter sprake gekomen. Eene verordening is ingediend, die op de benedenwindsche eilanden het Nederlandsch voertaal maken wil, en op de bovenwindsche eilanden aan het Engelsch de plaats laten, die het

[1]) Sedert is door den Gouverneur eene commissie benoemd, om hem te dienen van advies met het oog op de noodzakelijkheid om naar middelen uit te zien, die de koloniale kas stijven en de financieele lasten van het moederland ten opzichte der kolonie eenigszins verlichten. In de Eerste Kamer heeft de Minister meegedeeld, dat deze commissie ook onder de oogen zal zien de vraag, of algeheele herziening van het belastingstelsel gewenscht is.

als omgangstaal van de jeugd toekomt. Dit laatste had de instemming van den heer Kraus. In verband met de emigratie naar Cuba enz. hebben de maatregelen van het bestuur betreffende het vervoer van personen van Curaçao naar het buitenland de instemming van den Raad verkregen, die ook op zoodanige maatregelen voor de andere eilanden aandrong. Het onderhoud der achtergelaten gezinnen is een moeilijk vraagstuk, waarvoor de bestuursgemachtigde ook weinig raad wist. Tot oplossing is het nog niet gebracht. Het Koloniaal Verslag 1919 doet hierover intusschen eenige niet ongunstige mededeelingen. Teekenend is, dat van deze emigratie zelf de M. v. a. aan de Eerste Kamer ook geen latere cijfers dan die voor 1918 wist te geven nl. 1381 emigranten van de drie benedenwindsche eilanden, hetgeen „niet zeer onrustbarend" werd genoemd. De Heer Van Kol dacht daarover anders, en ook heeft de *Amigoe di Curaçao* voor Februari-half Juni 1919 alleen voor het hoofdeiland al 1300 emigranten opgegeven, en erop gewezen, dat het totaalcijfer voor Curaçao reeds 10 % der bevolking, voor Aruba nog hooger was.

Bevredigende toezeggingen kreeg de heer Statius Muller op zijne klachten over de huisvesting van gevaarlijke patiënten in het krankzinnigengesticht. En de heer Van der Veen Zeppenfeldt bereed zijn jaarlijksch stokpaardje, waaraan de Paardenbaai van Aruba zijn naam ontleent.

In het V. V. van den Kolonialen Raad was gevraagd, of het aan het Bestuur bekend was, dat er werkgevers op Curaçao waren, die aan hun werkvolk boeten oplegden, en men wenschte eene bepaling om de werklieden tegen willekeur te beschermen. Het Bestuur vond hierin aanleiding mee te deelen, dat met den Minister van Koloniën in het algemeen van gedachten gewisseld werd over de wenschelijkheid van invoeging der „sociale wetten" van het moederland in de Curaçaosche wetgeving, maar blijkens de M. v. a. aan de Eerste Kamer schijnt de sedert opgetreden minister daarvoor niet veel te voelen.

Overgaande tot de hoofdpunten van hetgeen de behandeling der artikelen bracht, vermelden wij als een ver-

blijdende nieuwe post, die, hoewel niet gering, geen tegenkanting ontmoet heeft, een bedrag van *f* 10.000.—, uitgetrokken voor eene openbare boekerij en leeszaal.

Vooral bij twee onderwerpen moeten wij stilstaan. Bij nota van wijzigingen is eene uitgave van *f* 6.500.— aan den Raad gevraagd voor verzorging en opvoeding van verwaarloosde jongens en meisjes. f 5.500.— hiervan zouden aan het Apostolisch Vicariaat worden gegeven als subsidie voor de oprichting en instandhouding van een gesticht voor verwaarloosde jongens, dat op Scherpenheuvel zou geopend worden. De raming was zuinig: 4 fraters als leerkrachten à *f* 700.— en voeding, kleeding enz. van 15 jongens à *f* 180.—. Tegen het bedrag op zichzelf zal de Raad wel geen bezwaar hebben gehad, maar het ging hierbij om de oude principieele kwestie. „Vadertje Staat" moest het doen, en de zuinige Raad scheen voor een oogenblik te vergeten, dat dit heel wat meer kosten zou. Men kwam kortweg met een amendement, om het bedrag onveranderd te laten en de omschrijving van de post te laten luiden: „kosten van een Gouvernementsinrichting ten behoeve van verwaarloosde kinderen". Dat kan toch moeilijk ernstig werk genoemd worden. Wat het Vicariaat, de beschikking hebbende over de plantage Scherpenheuvel en over de liefde en toewijding van het verplegend personeel, kan doen met eene *subsidie* van *f* 6500.—, kan het Gouvernement niet doen met hetzelfde bedrag, als het alles, ook de oprichting, daarvan moet betalen. En wat is er tegen, wanneer alleen Roomsche kinderen worden opgenomen, gelijk het bestuur in uitzicht heeft gesteld? Wij zijn het er volkomen mee eens, dat Protestantsche en Israëlietische kinderen in dit gesticht niet thuis behooren; vreest men eene eenigszins belangrijke toename der criminaliteit onder de jeudige leden van andere kerken, dan ligt niet aanstonds de conclusie voor de hand, dat het Gouvernement hier maar zorgen moet op zoo veelzijdige wijze, dat allen bevredigd worden, doch wel deze, dat dan ook andere kerken of vereenigingen deze zaak dienen ter hand te nemen. De godsdienst, wie zal het ontkennen, is een machtige factor in de opvoeding,

vooral van de verwaarloosde en misdadige jeugd. Het Gouvernement zou voor een onoplosbaar raadsel komen te staan, als het, nog wel voor *f* 6.500.—, eene inrichting in het leven moest roepen, waarin de kinderen van iedere godsdienstige richting eene opvoeding krijgen zouden overeenkomstig hun geloof. Desalniettemin de Raad heeft met 9 tegen 4 stemmen het bovengenoemde amendement aangenomen. De Regeering heeft echter de oude post hersteld, en — gelijk te verwachten was — is zij daarbij niet op tegenstand gestuit. De Eerste Kamer sprak in haar V. V. uitdrukkelijk uit, dat zij zich met die post geheel vereenigen kon, „al waren eenige leden van meening, dat deze taak meer tot die van den Staat behoort".

Heel wat sterker indruk maakt de bestrijding in den Raad van de uitgaven op landbouwgebied. Jarenlang heeft de Koloniale Raad zich verzet tegen eene vaste aanstelling van den landbouwkundige, steeds de nutteloosheid betoogende van tal van uitgaven voor proefnemingen enz., op dit gebied gedaan. Niet alleen heeft dit weinig gebaat, maar nu komt de Gouverneur zelfs met een voorstel, om een hulp-landbouwkundige aan te stellen voor de bovenwindsche eilanden, als hoedanig „een geschikt jongmensch" aan den Minister gevraagd was. De oplossing, die de Raad aan de hand deed, lag van zijn standpunt voor de hand: is er op St. Martin c. a. een landbouwkundige noodig, stuurt dan den man, dien wij hier beneden de wind over hebben naar boven, en — Gij, Bestuur, en wij, Raad, zijn beiden tevreden. En toen het Bestuur dit niet wilde, deed de Raad het zelf, hij zou het althans gedaan hebben, als hij hierin iets te doen had gehad, want de Minister herstelde de door den Raad verworpen posten voor den hulp-landbouwkundige, en de Kamers — de Eerste zelfs met eenig enthousiasme — gingen mee. En toch waren de argumenten van den Raad niet zwak, ofschoon misschien wat overdreven geformuleerd. In de M. v. t. geeft de Minister deze argumenten aldus weer: op landbouwgebied zou men sinds de aanstelling van den landbouwkundige geen stap zijn vooruitge-

gaan; geen enkele proef zou resultaat gehad hebben; de landbouwondernemingen zouden thans bovendien het bezwaar ondervinden, dat de arbeidsloonen zeer gestegen zijn, en vele arbeiders naar den vreemde trekken. Het lijkt meer dan het is, als daartegenover gewezen wordt op de invoering van nieuwe soorten van graan- en voedergewassen, het telen van uitgezochte zaaizaden, de verbetering van de groententeelt, de demonstratieproeven voor grondbewerking en de invoering van doelmatige landbouwwerktugien. Zou het aan de aandacht van den Minister ontgaan zijn, wat de Gouverneur in zijne M. v. a. geschreven heeft over „de hoofdredenen waarom op Curaçao geen meerder gebruik is gemaakt van de motorploeg"?

Tot zoover in hoofdzaak de behandeling der begrooting in de kolonie. In Nederland was weder de behandeling in de Eerste Kamer heel wat belangrijker dan die aan de overzijde van het Binnenhof. Teleurstellend in hooge mate was de geheele onbekendheid van den nieuwen Minister met de kolonie en de eischen harer belangen; zelfs deed het eenigszins vreemd aan, dat de Minister zich zoo voortdurend op die onwetendheid beriep. Trouwens in de Tweede en in de Eerste Kamer zijn ook door de leden opmerkingen gemaakt, die niet altijd blijk gaven van een goed op de hoogte zijn van de toestanden en regelingen in de kolonie.

In de Tweede Kamer is weinig gezegd, dat niet beter in de Eerste gezegd is door de heeren Kraus en Van Kol, die beiden de kolonie uit eigen aanschouwing kennen. De heer Van Vuuren in de Tweede heeft nog eens over de gelijkstelling van bijzonder en openbaar onderwijs gesproken, een onderwerp, waarover waarschijnlijk binnen niet al te langen tijd het laatste woord zal kunnen gesproken worden, als de maatregelen, die uitvloeisel zijn van de thans juist aangenomen wijziging van het Regeeringsreglement, aan de orde zijn. Ook over de samenstelling van den Kolonialen Raad, door de heeren Van Vuuren en Van Kol besproken, is weinig nieuws gezegd, en wij hebben niet den indruk, dat de Minister bij

al zijne toezeggingen van „overwegingen" enz. spoedig dit inderdaad niet gemakkelijke vraagstuk zal oplossen.

Wel treffend was, dat èn in de Tweede èn in de Eerste Kamer zooveel aandacht gewijd werd aan de toestanden op de Bovenwindsche eilanden. De daar verleden jaar gaande gemaakte beweging voor „bestuurlijke scheiding" schijnt door het bezoek van den Gouverneur reeds weer bezworen, al blijft het natuurlijk gewenscht, dat de daar ongetwijfeld noodige verbeteringen aangebracht worden. Ook heeft de Minister meegedeeld, dat de bovengenoemde afscheiding in hoofdzaak om geldelijke redenen niet uitvoerbaar is. En wij hebben vernomen, dat de uitzending van den nieuwen gezaghebber voor de drie eilanden bedoelde „om.... de verheffing van den economischen toestand van de bevolking te bevorderen". Vergissen wij ons niet, dan is dit het eerste licht, dat over dezen maatregel opgaat. Juist lijkt intusschen het betoog van den heer Kraus, dat het althans weinig zin schijnt te hebben, om de belangen der eilanden in handen te leggen van den Kolonialen Raad, die ter plaatse niet bekend is, en de plaatselijke behoeften en omstandigheden niet voldoende kan beoordeelen. Het is daarom goed, dat dezelfde afgevaardigde, daarin gesteund door den Heer Van Kol, op enkele dier belangen heeft gewezen, als o.a. op dat van de zoutindustrie op St. Martin.

Ter sprake is nog gekomen de onvastheid in de regeling der bezoldigingen, waarover buiten de begrooting om ook de Koloniale Raad met algemeene stemmen een afkeurend oordeel heeft uitgesproken, De Minister heeft het stelsel van persoonlijke toelagen verdedigd als geschikt „om aan de kolonie de beschikking te verzekeren over tijdelijk uit te zenden personeel"; op deze wijze zouden dan ook èn de directeur van openbare werken èn zijn collega van den openbaren gezondheidsdienst voor de kolonie behouden zijn gebleven. Dat laatste is eene blijde tijding, maar neemt niet weg, dat het systeem, dat bovendien wel eens den indruk maakt van een systeemloos loven en bieden, tegenover tal van ambtenaren, en wel de oudere maar daarom nog niet minder goede, wijl zij min-

der veeleischend waren, onbillijk werkt. Er zal ook nog wel een tusschenweg zijn tusschen het thans gevolgde stelsel en het denkbeeld, „dat de bezoldigingen zich moeten richten naar de behoeften van voor de onderscheidene betrekkingen in de kolonie beschikbare krachten".

Evenals verleden jaar heeft de heer Bulten in de Tweede Kamer de aandacht van den Minister gevestigd op de struisvogelteelt, waarop, naar hij zeide, ook de Gouverneur de aandacht gevestigd had. De heer Van Kol deelde in de Eerste Kamer ook een en ander mee over deze industrie, maar geheel nieuw was het antwoord van den Minister, dat het advies van den Gouverneur hierover „allerminst onverdeeld gunstig is".

Belangrijke verhoogingen, in het begin zeiden wij het reeds, zijn in den loop van het jaar nog te wachten ten opzichte van deze begrooting. De M. v. t. stelt in uitzicht duurtebijslagen of verhooging der bezoldigingen of beiden, inrichting van eenen mijnbouwkundigen dienst, watervoorziening, toelagen van voor den dienst in de kolonie uittezenden personeel boven de wettelijke bezoldigingen, verruiming der landsbijdragen voor het bijzonder onderwijs, oprichting van een West-Indisch pensioenfonds, verhooging van pensioenen, voorziening in het verkeer en vervoer tusschen de verschillende eilanden der kolonie, waarvoor allemaal uitgaven zullen noodig zijn, die niet gering zullen zijn.

Over eenige van bovenstaande onderwerpen heeft de Koloniale Raad zich reeds uitgesproken. De gelden voor de inrichting van eenen mijnbouwkundigen dienst zijn gevoteerd; die voor de toelagen boven de wettelijke bezoldigingen zijn, gelijk wij reeds opmerkten, verworpen. Of dit laatste iets geven zal? Het is niet waarschijnlijk, wanneer het juist is, dat hiermee niet anders bedoeld wordt dan sanctionneering van eene reeds eenige jaren gevolgde praktijk. Ook de andere onderwerpen zullen allicht aan het oordeel van den Raad onderworpen worden, afgezien hiervan, dat voor eenige eerst wettelijke voorzieningen noodig zijn. Reeds in het afgeloopen jaar heeft de Gou-

verneur, nadat de begrooting definitief in het moederland was vastgesteld, in eene zoogenaamde *wenschelijkheidsverordening* de Koloniale Raad zijn gevoelen laten uiten over wijziging dier begrooting, een staatsrechtelijk novum, althans in de Curaçaosche staatkundige geschiedenis, waarvan, als wij het wel hebben, aan den nieuwen Gouverneur de eer der vinding toekomt.

De Raad heeft in de motie-Winkel ten slotte het vertrouwen uitgesproken, dat de Regeering „in den vervolge meer dan tot dusverre rekening zal willen houden met het oordeel van den Kolonialen Raad". Zou dit vertrouwen na de behandeling dezer begrooting versterkt zijn? Misschien hooren wij dit over een paar maanden als de nieuwe begrooting aan de orde komt.

Zooals gezegd, de Minister heeft het niet onder stoelen en banken gestoken, dat hij van de West-Indische koloniën niet zooveel afwist. Waarschijnlijk ook daarom is in alle toonaarden voorgedragen het overwegen, aandacht schenken, met belangstelling nagaan enz., van tal van kwesties, ook van zulke, die rijp zijn voor oplossing door menschen, die er reeds langer over hebben gedacht. Het had o. i. dan ook in de lijn van den Minister gelegen, en gaarne hadden wij gezien, dat eenige toezegging in die richting was gedaan, als eene welwillende houding aangenomen was tegenover het denkbeeld van den heer Van Kol, bij de Surinaamsche begrooting geopperd, nl. om eene commissie van deskundigen tot des Ministers voorlichting in het leven te roepen, een „Koloniale Raad in Nederland" van personen, „die op de hoogte zijn van de algemeene politieke toestanden in Suriname en Curaçao, die trouw de pers volgen, die de vroegere literatuur kennen en die een uitvoerige studie van die koloniën hebben gemaakt". De zaak zij nòg aan den Minister ter ernstige overweging aanbevolen.

Dordrecht 19 Maart/April 1920.

DE STICHTING VAN DE PORTUGEESCH-JOODSCHE GEMEENTE EN SYNAGOGE IN SURINAME.

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

In de gedrukte literatuur over de geschiedenis der Joden in Suriname vinden wij het jaar van de stichting der Portugeesch-Israëlietische gemeente niet aangegeven; deze aanvang kan zeer waarschijnlijk, naar de archiefstukken der Gemeente uitwijzen, op het jaar 5422 (1661/2) gesteld worden.

In de inleiding tot de Askamoth of Reglementen van 1748 voor de Kahal Kados „Berachah Ve Salom" (Heilige Gemeente „Zegen en Vrede") wordt aangehaald het besluit en accoord der Joodsche Natie tot het stichten van een synagoge; dit besluit stond als artikel 1 geboekt in het thans niet meer aanwezige „Livro Politico L^a A anno 5422 f° 1." Met dit aanvangsjaar stemt overeen het oudste geboorteregister, waarin de eerste besnijdenissen staan ingeschreven op de maanden Adar en Nisan 5422 (1662).

Een derde archiefstuk, dat voor de kwestie van belang is, bezitten wij in een extract-translaat, volgens het opschrift getrokken uit het „Askamothboek no. 1"; de inhoud ervan bestaat uit gewone resolutiën en met het Askamothboek zal dus bedoeld zijn het reeds vermelde Livro Politico Litt. A [1]). De aanhef van het extract-translaat luidt: „f° 1v°. Op den eersten Tisry des jaers 5423 (14 „September 1662) sijn alle de Heeren Ledemaeten deser „Heylige Gemeente benevens den Parnas vergadert etc.

---

[1]) Het stuk berust in het dossier betreffende de geschillen van Regenten contra Is. Carilho, oud-Regenten enz. 1740—1747.

„f° 2 recto. Op den eersten Kislef desselfs jaers zijn „alle de Heeren deser H. Gemeente vergadert en hebben „met toestemming der Heeren Baruch da Costa en Selo- „moch de Solis geäccordeert etc."

Toen de Joodsche kerkelijke gemeente eenige jaren oud was, verleende het Engelsche koloniale gouvernement aan de Hebreeuwsche natie in Suriname, onder dagteekening van 17 Augustus 1665, belangrijke privilegiën, die o.a. ook inhielden vergunning tot vrije uitoefening van godsdienst en tot het bouwen van „places of worship and schools" op „ten acres of land at Thorarica". Dat de term „at Thorarica" in ruimen zin (Thorarica-divisie) verstaan moet worden, blijkt uit de in 1671 gedrukte kaart van de rivieren Suriname en Commewijne (Inv. verzameling kaarten Alg. RijksArchief no. 1666), die aangeeft dat de Joodsche synagoge reeds destijds gelegen was bij de Suriname-rivier ten N. van de Caxapoera-kreek, tusschen het land van Nassy en dat van Da Costa. In Januari 1671 geschiedde bij de synagoge de beëediging van de Joodsche burgerwacht-compagnie, in de Thorarica-divisie geformeerd; deze compagnie wordt in de Resoluties van Gouverneur en Politieken Raad ook aangeduid als die van „het Joden quartier".

Met deze gegevens schijnt moeilijk te rijmen de opgave van het jaartal in Nassy's Historische Proeve I 50, waar medegedeeld wordt, dat de Joden eerst in het jaar 1672 op een verheven plaats, nabij de 10 akkers in Thorarica gelegen en aan de Joden Da Costa en Solis toebehoorend, een klein vlek met een kleine synagoge bouwden. De beide genoemde Joden zijn dezelfde als die genoemd in de hierboven geciteerde Askama van Kislef 5423.

In verband met de waarschijnlijkheid van de stichting der gemeente in het jaar 5422 moet er nog op worden gewezen, dat de heer J. S. Roos foutief het jaar 1643 vermeld heeft als datum van het fungeeren van een haham en het verlijden eener akte van huwelijksvoorwaarden (Ketuba). Het betreft de Ketuba van Haham Ishak Meatob, waarvan de in Hebreeuwsche letters geschreven text door den heer Roos gepubliceerd werd in Publication American

Jewish Historical Society 13 (1905). Bij vergelijking met de authentieke akte in het Ketubothboek bleek mij, dat in de publicatie de woorden we sjiwiem (en zeventig) in het jaartal zijn weggelaten; in plaats van 5403 (1643) draagt de akte den datum van 5473 Elloel 14 = 1713 September 6. Deze dateering komt overeen met hetgeen uit andere stukken in het archief der gemeente over den diensttijd van Haham Meatob blijkt.

UIT DE PERS.

SURINAME.

De ligging van Thorarica. — Niet Paramaribo, waar aanvankelijk slechts een fort zich bevond, was de hoofdstad van de Engelsche kolonie Suriname die 27 Februari 1667 door Abraham Crijnssen voor Zeeland werd veroverd, maar een hooger de Suriname-rivier op gelegen plaats, Thorarica geheeten.

Deze naam Thorarica, die oudtijds ook op velerlei andere wijze werd gespeld b.v. Torarica is natuurlijk de weerklank van een ouden inlandschen indiaanschen naam.

De Engelschen hadden aan het onderdeel der Kolonie, waarin deze hoofdstad Thorarica lag en, volgens Hartsinck [1]) ook aan de hoofdstad zelf, een nieuwen eigennaam, Santo Bridges, gegeven, die evenwel terstond na de komst der Zeeuwen blijkt te zijn in onbruik geraakt.

De oudere naam Thorarica daarentegen bleef bestaan, zoowel voor het stadje — zoolang dit nog niet geheel verdwenen was, als voor de divisie waarin het eenmaal had gelegen — tot het jaar 1863 toe.

Nu is deze oude Surinaamsche aardrijkskundige naam bijna geheel in vergetelheid geraakt. De divisie Thorarica, vroeger immers als de eerste onder de divisies genoemd, ging op in het district Boven-Suriname; het stadje was reeds lang geheel ondergegaan. Daar, waar in 1665 volgens het bericht van den Engelschman Warren, behalve Gouvernementsgebouw en kerk honderd woningen hadden gestaan, vonden de geschiedschrijvers van het laatst der 18de eeuw, Pistorius en Hartsinck, zoogoed als niets meer. En na Hartsinck — wiens werk in 1770 verscheen, wordt er geen enkel bericht meer over het plaatsje Thorarica aangetroffen. Het is van den aardbodem, en van de kaart, verdwenen. De nieuwe hoofdstad Paramaribo had het snel overvleugeld en langzaam den dood aangedaan.

Bij den loop der geschiedenis heeft men zich neer te leggen. Doch 't is wel jammer, dat de naam en de oude tijd waaraan deze naam herinnert, zóó algemeen vergeten zijn. Behoorden de kinderen van Suriname de geschiedenis van de oude hoofdstad niet allen te kennen? Nu weten zelfs de menschen, die de plaats van het oude Thorarica bezitten, en bewonen, niet, op welk historisch belangrijk plekje zij gevestigd zijn.

Maar het ergste, van het standpunt van den geschiedvorscher uit beoordeeld, is dit: dat zich in Nederland [2]) en in de kolonie een geheel onjuiste

[1]) Beschrijving. II blz. 572 „het steedje Torarica ook genaamd Santo Bridges".

[2]) Juist is het, alleen op oudere traditie en niet op de foutieve jongere nederlandsche overlevering gebaseerde, Engelsche bericht bij Rodway 1888 „Tararica on the sites of what are now Overburg and Watervlied".

overlevering gevormd heeft omtrent de plaats, waar Thorarica heeft gelegen.

Slaan wij de Encyclopaedie van Ned. West-Indië op, dan lezen wij daar, onder het woord Thorarica: „De plaats lag aan den linkeroever der Suriname-rivier, waar men thans de plantage Waterland vindt."

Men kan gerust zeggen, dat een ieder, die nog iets van het vroegere bestaan van Thorarica vernomen heeft, evenals de aangehaalde Encyclopaedie meent, dat het stadje Thorarica lag op de plaats van Waterland. Vragen wij evenwel na, waarop deze meening berust, dan worden wij verwezen òf naar twijfelachtige mondelinge overleveringen òf naar eenige oudere schriftelijke berichten. Van Sypensteyn Beschrijving van Suriname 1854 blz. 3 vermeldt „het vlek Thorarica op de plaats waar nu de plantage Waterland is gelegen." Mr. J. J. Hartsinck, Beschrijving 1770 II blz. 552 geeft deze opsomming: „Tuinhuizen.... Banister kreek.... voorheen lag hier omtrent Torarica."

Hier in het bericht van Hartsinck is echter een fout geslopen. Hoe kwam hij er aan, dat bij de Banisterkreek (is ongeveer plantage Waterland) Torarica heeft gelegen? Er was, deelt hij mede, niets meer van te zien! „Voorheen lag", „doch is thans vervallen." Had Hartsinck de gelegenheid gehad de plaatsen te zien waarover hij schreef, — hij is niet in de Kolonie geweest, doch beschikte over belangrijke stukken en andere schriftelijke bronnen — dan had hij zijn fout zeker niet gemaakt. Want zelf schrijft hij als volgt over een andere, dus tweede, vervallen plaats, aan denzelfden oever hooger de rivier op: „Vervolgens maakt de rivier een groote bocht (men begrijpt: de bocht van Chatillon. — O.) en keert zich naar het Noord Oosten en voorts Zuidelijk tot aan het dorp de Zandpunt geheeten, daar eenige ingezetenen in 't begin der Kolonie gewoond hebben en ook een kerk is geweest, doch waarvan weinig of geen bewijs meer te vinden is; ook gingen de schepen aldaar toen gemeenlijk ten anker liggen, nu is daar een plantagie welke de Heer Gouverneur, Mauricius bezeeten en La Simplicité genoemd doch naderhand verkocht heeft. Weinig boven deze punt stort zich, ten westen de Separipabo-kreek in de rivier."

Welnu: dit dorp „de Zandpunt", waarvan weinig of niets meer te vinden was in Hartsincks tijd, dit wàs Thorarica.

„De Zandpunt" is eenvoudig de hollandsche naam voor het plaatsje; de naam komt in de oude papieren telkenmale voor.

Kort voor Hartsinck had Pistorius ook eene „Beschrijving van Zuriname 1763" uit gegeven. Dit werk is minder omvangrijk en belangrijk en ook minder bekend dan dat van Hartsinck. In de zaak, die ons ditmaal bezighoudt, is het niet zonder beteekenis, dat Pistorius wel de Kolonie bezocht heeft. Hoe beschrijft hij nu een reis de Suriname op? Hij noemt achtereenvolgens: „eenige uren boven Para, de Banisterkreek", „verder opvarende nog een andere kreek van weinig belang", „dan Torarica, mede van gering aanzien, wordende meerendeels bewoond van arbeidslieden, planters en joden". Zóóveel blijkt ten minste wel uit deze beschrijving, dat de Banisterkreek en het stadje Thorarica niet dezelfde aardrijkskundigeligging hebben. De verstandige lezer begrijpt dat „de Zandpunt" met Torarica bedoeld wordt.

Hoe Hartsinck tot zijn fout kwam, willen wij hier niet onderzoeken. Dit is zeker, dat zijn fout overgenomen is door alle latere schrijvers. Er schijnen omstandigheden te zijn geweest, die er toe konden medewerken om

juist plantage Waterland met de traditiën van het oude Thorarica te vereeren.

Doch uit alle bescheiden, die ouder zijn dan Hartsincks werk, en vooral uit de kaarten, blijkt voor elk die er een oog in slaat (toch wonderlijk, dat dit niet meer met de noodige aandacht geschied is!) ten duidelijkste, dat Thorarica hetzelfde is als „de Zandpunt" en lag een weinig beneden de Siparipabo-kreek bij Simplicité.

Hartsinck heeft van „Zandpunt" en „Thorarica" twee dorpen gemaakt.

Voor twijfelaars geeft de oudste hollandsche kaart der Kolonie, uit het jaar 1671 afgedrukt in het Tijdschrift van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap Deel XXX 1913 blz. 42, waarop de naam der stad „Torarica" voorkomt, spoedig den doorslag.

Bezoekt men de plek, waar eenmaal Thorarica lag, de baai in den linker Suriname-oever voorbij „Simplicitié", dan ziet men licht in, hoe goed deze plaats door de eerste Kolonisten in verband met hun omstandigheden gekozen was. Mijlen ver de rivier op, en dus niet door binnenvarende vijanden te overvallen. Een prachtige baai, waar de schepen ter reede konden liggen, herstellingen ondergaan en benevens hun lading ook zoet water innemen. De plantages, vanwaar de lading komen moest, had men nog hooger op gevestigd. Als de voorstad dezer landbouwkolonie lag Thorarica daar, aan den oever, met zijn kerk en gouverneurswoning en honderd huizen aan den, ook daar reeds zoo genoemden „Waterkant".

J. W. C. Ort.

(*De West*, 3 Februari 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

Departement van den Landbouw in Suriname. Bulletin No 39. December 1919. Bijdrage tot de kennis der krullotenziekte (der cacao), door Gerold Stahel.

Tijdschrift voor Sociale Hygiene, Maart 1920. De Volksgezondheid in onze West-Indische Koloniën, door H. van Kol.

De Macedoniër, Zendingstijdschrift. 1 April 1920. Een noodkreet. (Betreft den financiëelen nood van de Evangelische Broedergemeente in Suriname).

De Katholieke Missiën. April 1920. De missie van Suriname.

Indië, 7 April 1920. Arowakken III; door d. J. d. J. (Met afbeelding: Een groep Arowakken uit Zuid-Guyana). — 14 April, Arowakken IV. (Met afbeelding: Arowakken vrouwen, beschilderd en versierd voor den dans. Zuid-Guyana. West-Indië). — 21 April. Arowakken V. (Met afbeelding: een oud opperhoofd der Arowakken-Indianen in Zuid-Guyana. Zuid-Amerika). — 28 April. Stadsnegers. (Met afbeelding: Stadsnegerin uit Paramaribo, 24 jaar oud).

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 April 1920. Suriname's economische opkomst, door Prof. Mr. J. C. Kielstra.

De Aarde en haar Volken, April 1920. De toekomst van Suriname, door H. J. v. B. (Met 16 kiekjes).

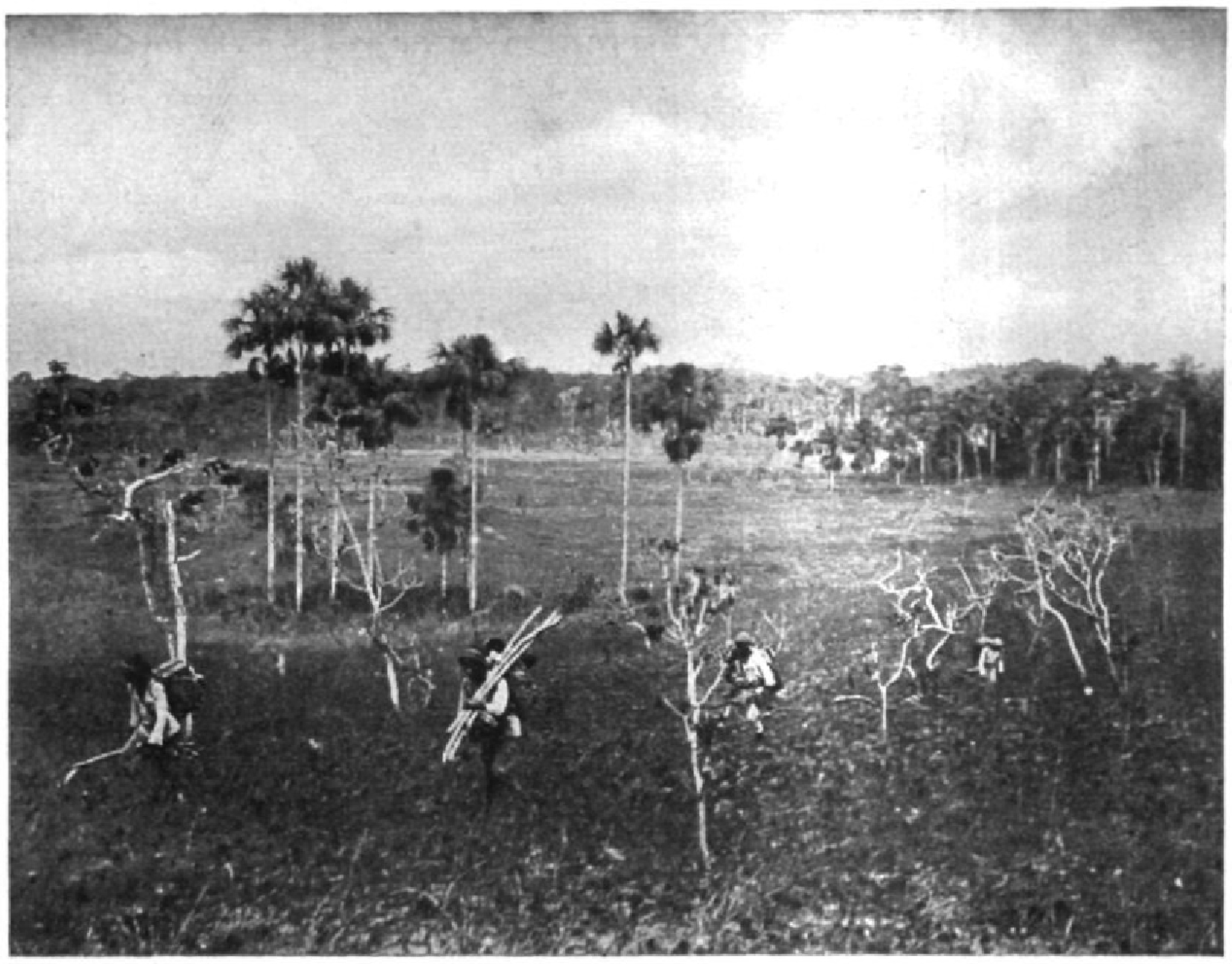
Economisch-Statistische Berichten, 21 April en 5 Mei 1920. Het Rapport van de Commissie van het Suriname Studie-Syndicaat over Suriname. I., door W. D. H. Baron van Asbeck.

Orang Peladang. April 1920. Toestand van de fokkerij en veestapel in de kolonie Suriname.

De Indische Mercuur, 23 en 30 April 1920. Rozenhout, Bois de Rose femelle uit Suriname, door J. W. Gronggrijp. (Met 20 afbeeldingen).

Berichten uit de Heidenwereld, 22 April 1920. Reis van Br. R. Voullaire naar de Boven-Saramacca. (Vervolg). — Onze Javanen-zending in het jaar 1918.

Koninklijk West-Indische Maildienst. Jaarverslag 1919.

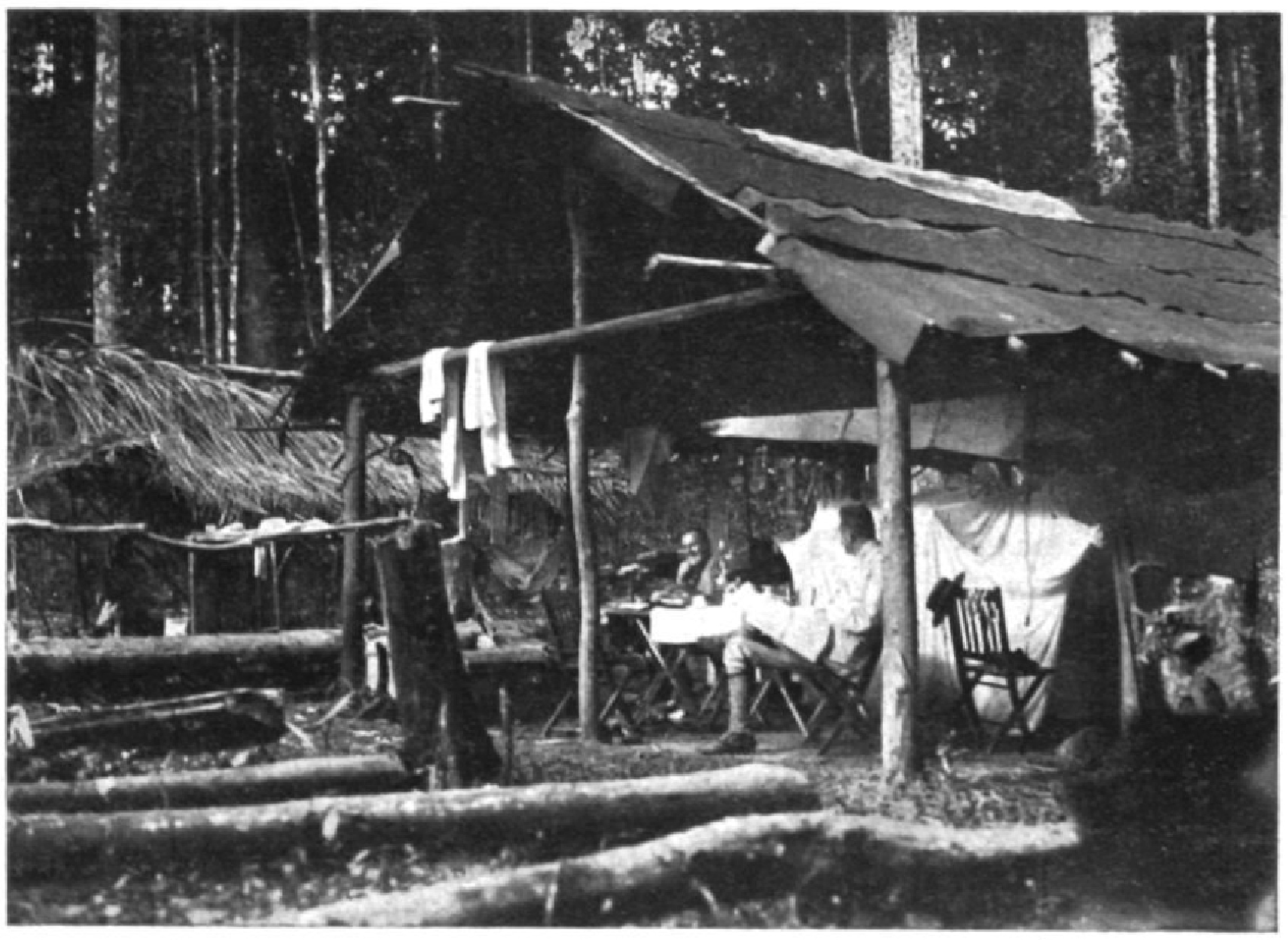
I. Savanne met Mauritiapalmen.

II. Oenone-spec. in de Wonotobo-vallen Rechts boven een persoon.

III. Gezicht van uit den kabeltoren. In de verte links het logeergebouw van Kabelstation N.

IV. Het kamp van het Boschwezen op den Brownsberg.

EEN VREEMDELINGEN-LABORATORIUM VOOR BIOLOGISCH ONDERZOEK IN SURINAME.

DOOR

GEROLD STAHEL,
Directeur van het Landbouwproefstation

EN

A. REYNE
Gouvernements-entomoloog.

> Laat onze wetenschappelijke mannen op het gebied van natuuronderzoek zich wijden aan onze koloniën en zeer zeker ook aan het in dit opzicht zoo verwaarloosde Suriname.
>
> F. W. VAN EDEN 1896.

In het rapport, dat de Utrechtsche Hoogleeraar F. A. F. C. Went in 1902 over de „Landbouwtoestanden in de Kolonie Suriname" uitbracht, werd voorgesteld, om in het nieuw op te richten Landbouwproefstation een kamer te reserveeren, ten einde vreemdelingen in de gelegenheid te stellen, om op botanisch en zoölogisch gebied te kunnen werken.

Bij de oprichting van het Landbouwproefstation hield Dr. C. J. J. van Hall met dezen wensch van Prof. Went rekening. Eén van de kamers van het nieuwe gebouw werd voor een vreemdelingen-laboratorium gereserveerd. Daar echter in 1904 en 1905 van deze inrichting geen gebruik werd gemaakt, werd in 1906 de hiervoor bestemde kamer voor andere doeleinden in beslag genomen. Dit feit is misschien ten deele de oorzaak geweest, dat tot heden door vreemde biologen van de gelegenheid nog geen gebruik werd gemaakt om op het Landbouwproefstation te komen werken.

Verscheidene plant- en dierkundigen (A. Pulle, J. Boldingh, W. C. van Heurn, D. H. Campbell) hebben na Went de kolonie bezocht, maar deze hebben zich meer in het bizonder met het verzamelen van planten en dieren bezig gehouden. De eenige vreemdeling, die gedurende de laatste 18 jaren in Suriname op biologisch gebied heeft gewerkt, is J. B. Rorer van Trinidad. Hij heeft echter zijn onderzoek over den veroorzaker van de krullotenziekte op een plantage uitgevoerd en miste dus de voordeelen van een goed ingericht laboratorium. Maar juist Rorer toonde, hoe nuttig het bezoek van vreemde biologen voor de Kolonie kan zijn; we danken toch aan zijn onderzoek in hoofdzaak de ontdekking van den veroorzaker der krullotenziekte in de cacao.

Nu echter het nieuwe gebouw van het Departement van den Landbouw buiten een herbariumkamer ruime werkplaatsen biedt ook voor vreemde biologen, wenschen we de Nederlandsche en ook buitenlandsche biologen bekend te maken met de faciliteiten, die ze bij een bezoek aan de Kolonie voor een eventueel onderzoek kunnen vinden.

Behalve een werkplaats met gas en waterleiding vindt de bioloog hier het noodige aan glaswerk en chemicaliën, verder microtoom, balansen, sterilisator, thermostaat, een microphotographisch apparaat van Zeiss, een donkere kamer, etc. Van onze bibliotheek met talrijke natuurwetenschappelijke werken en tijdschriften zal spoedig een catalogus verschijnen.

Paramaribo ligt op 5° 50′ N.B. en 55° 12′ W.L. aan de Suriname rivier, 10 K.M. van de kust verwijderd. De stad ligt in het breede alluviale kustland, dat zich 40—60 K.M. diep in het binnenland uitstrekt. Gedurende den regentijd staat dit kustland met uitzondering van de schulp- en zandritsen, die evenwijdig met de kust verloopen, één tot meerdere voeten diep onder water. Wat het klimaat betreft komt deze streek vrijwel overeen met het naburige Amazone-gebied. Enkele cijfers aangaande het klimaat van Suriname mogen hieronder volgen.

	Tempera-tuur gem. (19 jaar).	Max. Temp. gem. (19 jaar).	Min. Temp. gem. (19 jaar).	Zonneschijn in % gem. (2 jaar).	Neerslag in m.M., gem. (63 jaar).
Januari	25.9	29.1	22.0	38	219
Februari	26.0	29.3	21.8	46	178
Maart	26.2	29.3	22.3	32	216
April	26.5	29.6	22.6	32	232
Mei	26.5	29.5	22.8	29	310
Juni	26.4	29.6	22.6	38	294
Juli	26.7	30.3	22.4	52	221
Augustus	27.4	31.3	22.9	66	148
September	28.0	32.1	23.1	61	68
October	28.0	32.2	22.8	64	69
November	27.4	31.4	22.7	54	123
December	26.3	30.2	22.2	37	216
Totaal	26.8	30.3	22.5	46	2294

Floristisch en faunistisch behoort het grootste gedeelte van Suriname tot het oerwoudgebied van de Amazonevallei, een gebied dat, wat de verscheidenheid van vormen aangaat, boven alle andere uitmunt.

Het *Landbouwproefstation* ligt iets buiten de stad Paramaribo in den Cultuurtuin, waar hoofdzakelijk economisch belangrijke planten als cacao-, koffie-, suikerrietvarieteiten, rubbersoorten, vruchtboomen, vezelplanten en andere nuttige gewassen worden gekweekt. De tuin, die ongeveer 50 hectaren groot is, grenst direct aan het oerbosch. Van het Landbouwproefstation uit kan dus de flora en de fauna van het lage kustland gemakkelijk onderzocht worden.

We vinden hier boomen als Possentrie (Hura crepitans), Kankantrie (Ceïba pentandra), Inga-soorten, de eigenaardige Couroupita surinamensis, dan den mierenboom, Triplaris surinamensis, die altijd mieren in zijn holten bergt, en Cecropia peltata, eveneens een bekende mierenboom. Ook harde houtsoorten komen op de schulpritsen voor, als Bolletrie (Mimusops Balata), de boom die

den bekenden Balata-rubber levert en Bijlhout of Walaba (Eperua falcata) met een harsrijk hout. Van palmen vinden we Bactris, de klimmende Desmoncus en Euterpe oleracea, de pinapalm, verder lianen als Paullinia, Mucuna, Passiflora, Cissus, Smilax, Paragonia, Clusia. In de kruinen der boomen groeien tal van epiphyten als Orchideën (Schomburgkia, Brassia, Oncidium, Rodriguezia, Jonopsis, Epidendrum), Cactaceen (Phyllocactus, Cereus triangularis, Rhipsalis), Tillandsien, Aechmea's, Gesneriaceen en varens (Polypodium, Dicranoglossum, Vittaria). Langs de kreken in de schaduw van het bosch staan Heliconia's, Montrichardia, Costus, Maranta, Ischnosiphon, Adiantum en op het water drijft de eigenaardige varen Ceratopteris thalictroides. Onder de mossen vinden we veel levermossen, vooral Frullania's. Naast een leger van Basidiomyceten groeien Phalloideën als Dictyophora en Mutinus, elegante Xylaria's, als Thamnomyces, talrijke bizarre Cordyceps-soorten en overal op de bladeren de interresante parasietische Asteroideae (roetdauw zwammen). Ook de fauna is hier zeer rijk vertegenwoordigd. De brulapen (Mycetes) komen hier tot in de nabijheid van de stad en evenzoo de Kwatta's (Atales) en de Kis-kissi's (Cebus). Onder de talrijke vleermuizen komen zeer groote bladneuzen (Phyllostomidae) en ook bloedzuigende vormen voor. We vinden hier den krabbenhond (Procyon), den jagoear (Felis onca), buidelratten of awari's (Didelphys), den luiaard met twee en ook die met drie teenen (Bradypus didactylus en tridactylus). Onder de hagedissen vinden we overal in de bewoonde streek de 3—4 voeten lange Sapacarra's (Tejus nigropunctatus) en Ameiva-soorten, in de boomen de wonderlijke Agama's (Polychrus marmoratus) en de grasgroene leguaan (Iguana). Onder de talrijke slangen zullen wij alleen de boa's en de ratelslangen noemen, die in de kuststreek niet zeldzaam zijn. In de slooten vinden we hier overal de kaaiman. In de zwampen achter den Cultuurtuin leeft de bekende Pipa americana, op de boomen zijn vele kikkers (Hyla, Dendrobates) en op vochtige plaatsen groote padden (bv. de geweldige Bufo marinus). Onder de talrijke

visschen mogen we hier vooral de Callichthys (Siluridae), hier kwikwi geheeten, noemen. Langs de modderbanken van de Surinamerivier vinden we overal de zeer interessante vieroog (Anableps tetrophthalmus) en in geweldige massa's krabben (Uca una). Ook de insecten en spinnen zijn hier zeer rijk vertegenwoordigd. Onder de vlinders trekken onze aandacht vooral de schitterende azuurblauwe Morpho's. Zeer groot is het aantal mieren en termieten met nesten die, wat hun wonderlijke vormen aangaat, niet achterstaan bij de nesten van de eveneens talrijke bijen- en wespensoorten. Interessante mimicry vertoonen de roofzuchtige Mantissoorten en de grillige, staafvormige Phasmiden. In groote massa's vliegen s'avonds lichtkevers rond uit de families der Malacodermata en Elateridae. Van de spinnen, komt de groote boschspin (Mygale) algemeen voor. Van schelpdieren vinden we Ampullaria. Van de hier levende lagere dieren als wormen en protozoen, is nog zeer weinig bekend.

Buiten het Landbouwproefstation zijn er echter nog enkele andere plaatsen, die voor het inrichten van een tijdelijk laboratorium in aanmerking kunnen komen en wel:

Zanderij I	in het savannengebied.
Sectie O	in het heuvelgebied
Kabelstation N	aan de Surinamerivier nabij de Diëtivallen
de Brownsberg	420 M. b/z
de Avanavero-vallen	meerdere meters hooge watervallen, Kabalebo, Corantijn.

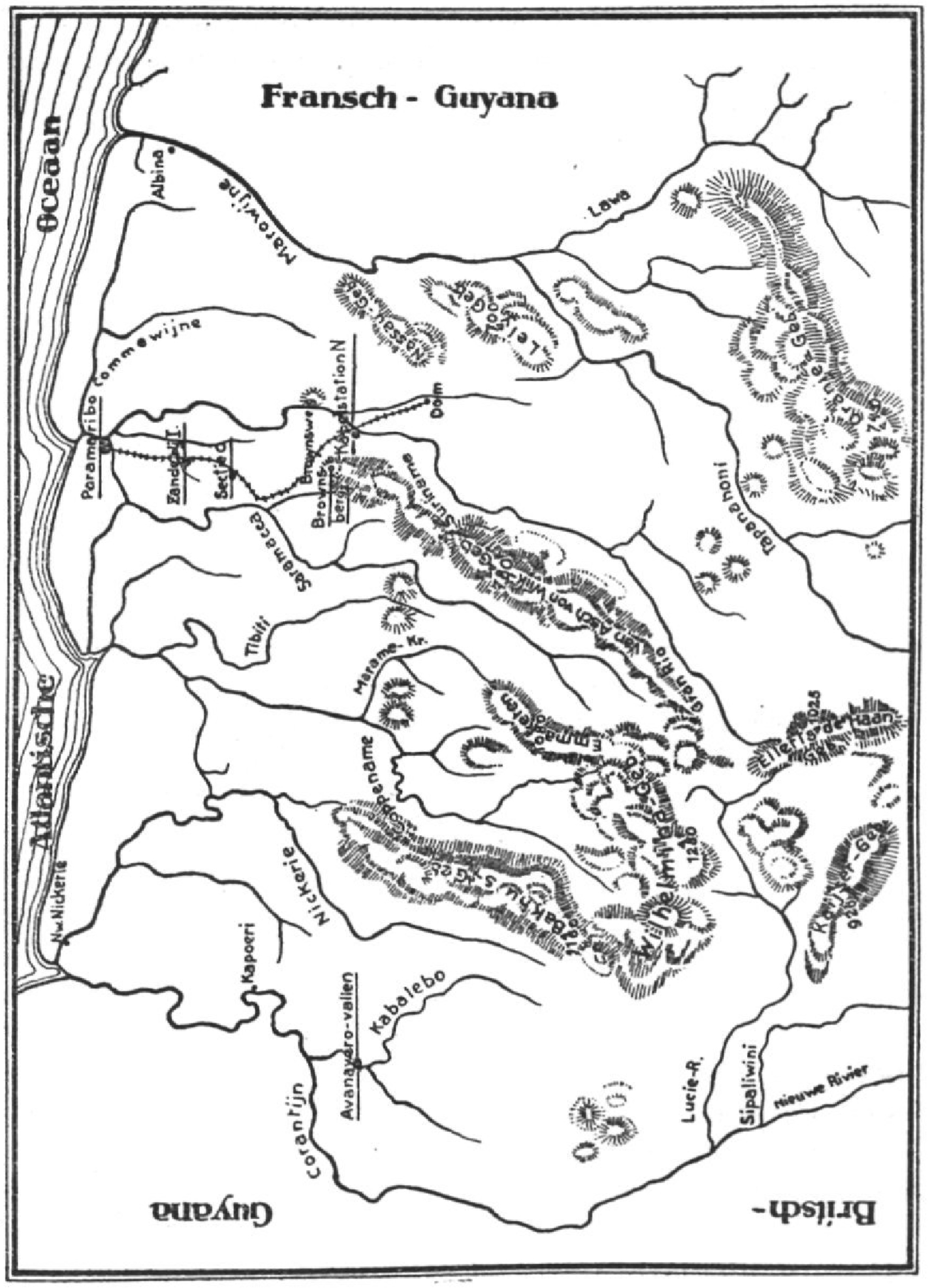
Zanderij I ligt 45 K.M. ten Zuiden van Paramaribo op een savanne. In het noordelijk gedeelte van Suriname zijn de savannen van edaphischen, niet van klimatischen oorsprong. Ze zijn meestal meer of minder dicht begroeid met lage heesters uit de families der Ternstroemeriaceae, Dilleniaceae, Myrtaceae, Malpighiaceae, Caesalpiniaceae, met kruiden als Schizaeaceae, Gramineae, Cyperaceae, Xyridaceae, Orchidaceae (Catasetum, Mormodes, Vanilla, Cyrtopodium, Galeandra), Polygalaceae etc. Deze sa-

vannen staan gedurende den regentijd ten deele onder water. We vinden daarom op het witte kwartszand ook planten als Drosera, Utricularia en Sphagnum. Typisch voor de vochtige plaatsen op de savannen is ook de mooie Mauritie-palm (Mauritia flexuosa).

Van eigenaardige diervormen vinden we vooral het gordeldier, hier kapassi genoemd (Dasypus) en den grooten miereneter (Myrmecophaga jubata), die de talrijke termieten nesten in de savanne opzoekt. Onder de vogels vinden we de groote Ara-papagaaien (Ara ararauna en Ara macao) verder vele hagedissen en slangen. Voor den entomoloog vormen vooral de randen der savannen een waar dorado.

Sectie O, 65 K.M. ten Zuiden van Paramaribo, ligt in de eerste heuvelzone, met heuvels van 10—20 M. hoogte. Behalve een zeer kleine savanne vinden we hier vooral hoog bosch met boomen als groenhart (Andira), IJzerhart (Swartzia), Hevea guyanensis, met palmen, lianen en saprophyten uit de families der Gentianeae, Triuridaceae, Burmanniaceae en Balanophoraceae. Hier vinden we zeer talrijk de toekans of pepervreters (Ramphastos), die met hun luidruchtig gedoe en hun mooie kleuren en eigenaardige vormen zeer in het oog vallen. Herten (Cervus simplicicornis) en hun begeleiders de jagoears (Felis onca en Felis concolor) komen hier veelvuldig voor. De tapir (Tapirus), in de Kolonie buffel genoemd, is hier niet zeldzaam en de wilde varkens of pingo's (Dicotyles labiatus) kan men hier in troepen van over 100 individuen tegen komen. Sectie O kan 3 keer per week met den trein bereikt worden en is telefonisch met Paramaribo verbonden. Het huis van het Boschwezen is kleiner, dan dat op Zanderij I, maar heeft twee muskietenvrije kamers en een goede veranda. Daar Sectie O reeds in de malariazone ligt, moet men hier zorg dragen, na zonsondergang achter de klamboe of in de muskietenvrije kamers te zijn.

Kabelstation N, 133 K.M. ten Zuiden van Paramaribo is bijzonder geschikt voor het biologisch onderzoek van de binnenlanden. Van hier uit kunnen de Diëti-vallen en de

Fransch - Guyana
Oceaan
Atlantische
Albina
Marowijne
Lawa
Commewijne
Paramaribo
Dam
Tapanahoni
Saramacca
Suriname
Tibiti
Marame-Kr.
Nickerie
Nw. Nickerie
Kapoeri
Kabalebo
Avanavero-vallen
Corantijn
Lucie-R.
Sipaliwini
nieuwe Rivier
Britsch-
Guyana

stroomversnellingen van Wakibasoe binnen 20—30 min. per korjaal bereikt worden. Het is hier vooral de Podostemonaceeënflora (Mourera fluviatilis, Oenone spec. en Apinagia spec.) die den bioloog zal interesseeren. De zoöloog vindt een rijke waterfauna, mooie schelpen (Melania's), zoetwatersponzen, die hier nog niet nader onderzocht zijn, verder een groot aantal vischsoorten, daaronder de ook voor den mensch zeer gevaarlijke roofvisch Serrasalmo piraya, hier piring genoemd. In de kreken komt de sidderaal (Gymnotus electricus) voor. Ook voor grootere riviertochten is Kabelstation een geschikt uitgangspunt, b.v. naar de 2½ dag verder gelegen Mussoembapratti- en Mammadam-vallen. Het logeergebouw van het Gouvernement is hier zeer ruim, met groote muskietenvrije veranda's en vier ruime kamers, met telefoon, badkamer, keuken, W.C. en omvangrijke watertanks. Kabelstation kan één keer per week van uit Paramaribo per trein bereikt worden en heeft sinds 1919 een volledig meteorologisch termijnstation. Van de 26 M. hooge kabeltoren uit heeft men een fraai vergezicht op het omliggende oerbosch en de nabij gelegen bergen. Kabelstation ligt 19 M. b/z.

Zanderij I, Sectie O en Kabelstation N zijn uitsluitend door het noodige personeel van den spoorweg en het Boschwezen bewoond. De bedienden en alle levensmiddelen moeten daarom van Paramaribo meegenomen worden. Daar echter het vervoer per spoor kan geschieden, zijn de transportkosten relatief gering. Anders staat het met den Brownsberg en de Avanavero-vallen. Deze plaatsen kunnen niet met behulp van een koloniaal vervoermiddel bereikt worden. De kosten, die met een reis naar deze twee plaatsen verbonden zijn, zijn daarom aanmerkelijk hooger en kunnen ook wegens het primitieve onderkomen op deze plaatsen in 't algemeen slechts voor een bezoek van 1—2 weken in aanmerking komen.

De *Brownsberg*, 420 M. b/z., is van het treinstation Brownsweg (115 K.M. ver van Paramaribo) in 3—4 uren — van Paramaribo uit dus in 1 dag — te bereiken. Het paadje loopt eerst door laag, in den regentijd vrij moeras-

sig terrein en bereikt na één uur den voet van het bergland. Het eenvoudige afdak van het Boschwezen biedt plaats voor 3—5 hangmatten en een tafel (zie de photo). Van uit den Brownsberg geniet men een prachtig vergezicht over de onmetelijke oerbosschen van noordelijk Suriname. De Brownsberg met zijn weelderigen plantengroei, met zijn grooten rijkdom aan varens (boomvarens en talrijke Hymenophyllaceae) en lianen, en met zijn bergbeekjes, die dikwijls over 10—20 M. hooge rotswanden zich in de diepte storten, geeft ons een goed beeld van het schilderachtige en bekoorlijke bergland van Suriname. Bergen van deze hoogte zijn anders in Suriname slechts na een reis van meerdere dagen of weken te bereiken. De Brownsberg vormt het einde van het Van Asch van Wijck gebergte, dat zich ver naar het Noorden uitstrekt, en juist nabij den spoorweg eindigt.

Bij de meerdere meters hooge *Avanavero-vallen* is het vooral de Podostemonaceeënflora (Oenone etc.), die hier in overweldigende pracht tot ontwikkeling komt. Wat we bij Kabelstation, in het klein zien, dat vertoont zich hier in het groot. Daar we hier ver verwijderd zijn van vaste woonplaatsen van menschen komen hier ook de hoogere dieren nog zeer veelvuldig voor; apen, tapir's, otters (Lutra brasiliensis), pingo's (Dicotyles labiatus), pakira's (Dicotyles torquatus), powiesen (Crax alector), kamikamis (Psophia crepitans), de zeldzame, eigenaardige Hoatzins (Opisthocomus Hoazin), sidderalen (Gymnotus electricus) en de stekelrog (Potamotrygon). De weg naar deze vallen is vrij lang: 1 dag per koloniale stoomer naar Nieuw-Nickerie, dan 1 dag per rivierboot naar Kapoerie en van daar in 1½—2 dagen per korjaal naar de Avanaverovallen in de Kabalebo, waar over eenigen tijd een kamp van het boschwezen gebouwd zal worden.

Met het Treub-Laboratorium te Buitenzorg kan en wil ons Surinaamsch Vreemdelingen-Laboratorium niet concurreeren. In verhouding tot het mooie en modern ingerichte Treub-Laboratorium zijn onze werkplaatsen hier vrij armoedige verschijningen. Onze bibliotheek is in verhouding tot die ginds weinig omvangrijk. De bioloog mist

bij ons den mooien plantentuin dien hij te Buitenzorg vindt, mist ook grootendeels de uitvoerige inlichtingen, die hem de literatuur en de talrijke wetenschappelijke ambtenaren te Buitenzorg op biologisch gebied kunnen verstrekken; wegen om zich gemakkelijk per auto te verplaatsen, ontbreken buiten Paramaribo bijna geheel; het eenige treintje rijdt slechts één keer per week tot aan het eindpunt door en de 2—3 hotels in Paramaribo zijn zeer eenvoudige inrichtingen. Maar daartegenover biedt Suriname aan den vreemdeling een buitengewoon rijke flora en fauna, zooals hij ze nauwelijks elders kan vinden.

Ten slotte mogen wij er misschien ook nog op wijzen, dat de reis van uit Holland ongeveer 1 week korter duurt, dan die naar Java en dat ook de kosten voor den overtocht belangrijk lager zijn.

Hoewel heden Suriname niet meer de op natuurwetenschappelijk gebied „zoo verwaarloosde" kolonie van 1896 is, zoo is toch met het onderzoek van ons rijk land pas een begin gemaakt.

We hopen zeer, dat het bovenstaande dezen of genen bioloog zal bewegen, om voor enkele maanden in Suriname te komen werken. De ondergeteekenden zullen hem gaarne alle gewenschte inlichtingen verschaffen en hem bij zijn werk in Suriname allen steun verleenen, voor zoover dit in hun macht staat.

De hieronder opgesomde boeken en tijdschriften stellen den bioloog, die Suriname wenscht te bezoeken, in staat, om zich over ons land en zijne flora en fauna te orienteeren.

Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië, door Dr. H. D. Benjamins en Joh. F. Snelleman, 's Gravenhage, 1914—1917.

Surinaamsche Almanak „De Vraagbaak", Paramaribo, 1918.

Overzichtskaart van Suriname, schaal 1 : 800.000, 1913.

Kaart van Paramaribo en omstreken, schaal 1 : 25.000, 1907.

West-Indische Gids, Amsterdam/'s Gravenhage.

Timehri, The Journal of the Royal Agricultural and Commercial Society of British Guiana, Georgetown.

Koloniaal Museum te Haarlem. Bulletins van het —

Boletim de Museu Paraense. s. Goeldi, Para.

Revista do Museu Paulista, Sao Paulo.

Aublet, J. B. Histoire des plantes de la Guyane française. Paris, 1775.

Pulle A. An enumeration of the vascular plants known from Surinam, Leiden, 1906.

Pulle A. Zakflora van Suriname, 1e gedeelte Bull. van het Kol. Mus. te Haarlem, No. 47, Amsterdam, 1911.

Pulle A. Beiträge zur Flora Surinams I, II, III Recueil des travaux bot. Neerlandais, 1908, 1909, 1912.

Went, F. A. F. C. Untersuchungen über Podostemonaceen; Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, 2e Sectie, Deel XVI, No. 1.

Kappler, A. Surinam, sein Land und seine Natur, Bevölkerung und seine Kulturverhältnisse, Stuttgart, 1887. (In dit werk vindt men een overzicht van de fauna).

Penard, F. P. en A. Ph. De vogels van Guyana, Paramaribo, 1908—1910.

Martin, K. Bericht über eine Reise nach Niederl. West-Indien und darauf gegründete Studien. Leiden, 1888.

Dubois, G. C. Geologisch bergmannische Skizzen aus Surinam. Freiberg, 1901.

Harrison, J. B. The Geology of the Goldfields of British-Guiana London, 1908.

Cappelle, H. van. Essai sur la constitution géologique de la Guyane Hollandaise. Baarn, 1907.

Schomburgk, Rich. Reisen in Britisch-Guyana in den Jahren 1840—1844. Leipzig, 1848.

Nickerie-Expeditie H. van Cappelle, Tijdschr. v/h. Kon. Ned. Aardr. Genootschap 1903.

Coppename-Expeditie, L. A. Bakhuis, idem 1902.

Saramacca-Expeditie, A. J. van Stockum, idem 1904.

Gonini-Expeditie, A. Franssen-Hederschee, idem 1905.

Tapanahoni-Expeditie, A. Franssen-Herderschee, idem 1905.

Toemoek-Hoemak-Expeditie, C. H. de Goeie, idem 1908.

Suriname-Expeditie, J. G. W. J. Eilerts de Haan, idem 1910.

Corantijn-Expeditie, C. C. Kayser, idem 1912.

Ten slotte mogen nog enkele opgaven volgen, die het mogelijk maken, de onkosten van een reis naar Suriname ongeveer te berekenen.

Amsterdam—Paramaribo *f* 600.—, (vroeger retour 1 jaar *f* 600.—, enkele reis *f* 400.—).
Amsterdam—Batavia *f* 1200.—, (vroeger *f* 750.—).
Hotelkosten te Paramaribo per dag *f* 6.50.
Loon voor boscharbeiders en reisbedienden *f* 2.— (incl. voeding).
Loon voor boschnegers per dag (Suriname-rivier) *f* 3.50 (incl. voeding).
per trein van Paramaribo naar Zanderij I *f* 1.30
„ „ „ „ „ Sectie O *f* 4.—
„ „ „ „ „ Brownsweg *f* 7.50
„ „ „ „ „ Kabelstation *f* 7.50
„ Koloniale stoomboot van Paramaribo naar Nw. Nickerie *f* 11.—
„ rivierboot van Nw. Nickerie naar Kapoerie *f* 4.—
huur van een korjaal of visschersboot per dag *f* 0.50 tot *f* 1.—
1 singaporetropen-pak te Paramaribo *f* 18.— tot *f* 20.—
wasch per pak *f* 0.30
„ „ stuk ondergoed *f* 0.10.

Paramaribo, Januari 1920.

EENE SURINAAMSCHE GOUVERNEURS-FAMILIE

DOOR

S. KALFF.

De gedenkschriften van Jean Rou, een van de duizende Hugenoten die vóór en tijdens de herroeping van het Edict van Nantes hun vaderland ontvluchtten om in Nederland een wijkplaats te zoeken, bevatten over sommige zijner tijdgenooten bijzonderheden, welke een vluchtig maar verrassend licht werpen op Nederlandsche personen en toestanden in het laatst der 17de eeuw.

Als welonderwezen Franschman, schrijver van werken van eenige beteekenis, had hij in Holland een kostwinning gevonden door aan adelijke jongelieden van beiderlei kunne onderricht te geven in geschiedenis, aardrijkskunde, genealogie en heraldiek. Zijne antecedenten in deze richting — in het buitenland had hij reeds ettelijke jonge graven en baronnen helpen opvoeden — brachten hem in aanmerking voor de post van huisonderwijzer in het gezin van Cornelis van Aerssen, heer van Sommelsdyck, Plaat, Bommel en Spyck. Hij aanvaardde dien post in 1680, op een salaris van slechts 600 livres. Rou was gehuwd, doch had zijne vrouw in Frankrijk moeten achterlaten. Hetgeen hij in den huize Sommelsdyck zag, was van dien aard, dat de uitgever zijner *Mémoires* ettelijke aanteekeningen te onstichtelijk oordeelde om ze op hun plaats in den tekst af te drukken. Daarom verbande hij die naar een „feuille supplémentaire", achter in het boek. Dat Sommelsdyck, destijds ritmeester in dienst der Staten, een vriend van grove scherts was toonde hij bij gelegenheid dat de gouverneur zijner zonen verlof

vroeg om zijn jonge vrouw naar den Haag (waar het gezin gevestigd was) te laten overkomen. De vergunning werd verleend, maar, voegde de adelijke patroon er schamper bij: „'t is wat moois zoo te verlangen naar een vrouw! Men moet zich kunnen beheerschen; zooiets past een man niet". Waarop eene vriendin des huizes, zekere madame Du Moulin, tusschenbeide kwam met het zeggen: „Monsieur, chacun sent ses petits besoins". En de ander, daarop bescheid doende: „Bon! est-ce qu'on ne trouve pas des femmes quand on veut? Les rues en sont pavées". Thans achtte de dame het onraadzaam het gesprek voort te zetten. Maar het Fransche vrouwtje, dat als strooweduwe te Charenton bij Parijs woonde, kwam over en bleef tien dagen in het Haagsche huishouden te gast; zeker ook om te ervaren dat een salaris van 600 livres niet voldoende was om er een eigen huishouden mee op te zetten.

Daarna klom Sommelsdyck op tot den rang van kolonel der cavalerie. Rou getuigde van hem, dat hij van een onbuigzaam karakter was, man uit één stuk, die van wijken noch wankelen wist, dapper, zelfs ietwat roekeloos, en wiens beginselen juist niet van de strengste zedelijkheid waren. Hij was ook een man van geestkracht en gezond verstand, vijand van alle vertoon en omslag, maar niet weinig onverschillig, en van een naturel dat hem niet bemind maakte. Zijne vrouw was eene dochter van Alexandre du Puy, markies van St. André Montbrun, die zich als generaal in Venetiaanschen dienst onderscheidde, inzonderheid bij het vermaarde beleg van Candia. Zij wordt door Rou beschreven als eene schoone, rijzige vrouw, die na haar huwelijk en herhaald moederschap zekere lijvigheid verkreeg, welke echter aan haar voorkomen niet schaadde. Zes maanden na het huwelijk, toen zij met haren echtgenoot uit Frankrijk kwam en men de dichtgevroren Maas over moest, was juist de dooi ingevallen. De onderneming om met een zwaar bepakte reiswagen, bespannen met groote Friesche koetspaarden, de rivier over te steken, werd nu een waagstuk. Andere reizigers hadden er reeds van afgezien, en de jonge vrouw,

ontsteld door het eenzame ijstafereel, drong er op aan een anderen weg te kiezen. „Gekheid! antwoordde de echtgenoot , „zulke zwakheden komen niet te pas. Vooruit, koetsier, en de zweep er over!" Hij was inderdaad de laatste, die behouden aan den overkant kwam, maar 't was een *narrow escape* geweest. Want het ijs boog en splinterde onder de hoeven der paarden, en de dooi nam zoo snel toe dat weldra de rivier begon te kruien, en den volgenden dag de schotsen reeds wegdreven.

Bij zijn komst in Nederland had Rou aanbevelingsbrieven met zich gebracht aan eenige invloedrijke personen, o.a. aan den heer d'Alonne, secretaris van de gemalin des stadhouders Willem III, een man van eenige beteekenis aan het prinselijk hof. Deze polste hem over het denbeeld gouverneur te worden van de pages van Zijne Hoogheid, maar Rou, destijds nauwelijks in dienst getreden bij de Sommelsdycks ,was er niet voor te vinden. De secretaris hield zijn aan Rou gegeven woord niet, om over de zaak te zwijgen, want kort daarna werd deze door de vrouw des huizes er over onderhouden, en had nog moeite om zich van den blaam te zuiveren als zou hij heimelijk getracht hebben aan het hof te komen. De gouverneur achtte haar eene wereldsche en prachtlievende vrouw, in tegenstelling met haren man, die sober en eenvoudig was in zijn levenswijze. Zoo toonde hij zich ook later in Suriname; en inzonderheid op 't stuk van kleeding was hij wars van alle praal. Te kwader ure liet zij hem eens een prachtigen scharlaken mantel met goudborduursel maken, en dien door zijn kamerdienaar verwisselen met het *shabby* kleedingstuk, dat hij zich tot ergernis van heel zijne omgeving dagelijks om de schouders placht te werpen. Hij kon die „vilaine houppelande" dan wel aan zijn dienstpersoneel overlaten; altijd voor 't geval dat zij niet bloosden zooiets te dragen. Sommeldyck, des ochtends opstaande, zag den fraaien mantel liggen, maar deed alsof hij dien niet zag, en toen zijn lijfknecht hem gekleed en gepoederd had, beval hij hem zijn mantel te brengen. Deze nam toen het nieuwe kleedingstuk, waarop zijn meester met afwijzend gebaar zeide: „Ik vraag

om *mijn* mantel". Onthutst antwoordde de dienaar: „Heer, ik vind er geen andere dan deze". Waarop hij het bescheid ontving: „Ga dan zoeken!" En toen de man terugkwam met de tijding, dat die mantel nergens meer te vinden was (daarvoor had mevrouw v. Sommelsdyck gezorgd) nam zijn meester de kostbare surprise zijner vrouw en wierp die op het open haardvuur. De sintels mocht hij aan zijn meesteres brengen.

Dit geval van een toekomstigen kolonialen Gouverneur herinnert aan dat andere, 't welk Valentijn van den Gouverneur-Generaal Joan Maatsuycker verhaalt. In „singulierheid" gaf deze Oost-Indische bewindsman den West-Indische niet toe. Hij was evenzeer een „wonderlyke Griek", lastig op 't stuk van kleeding, en wist van geen genade wanneer zijn vrouw, Haasje Berkmans, bij ongeluk een hemd met ééne mouw voor hem klaargelegd had. Zwijgend trok hij het aan en ging dan in het ontvangvertrek zijner vrouw, de bloote arm door de opengewerkte mouw van het wambuis glurend, om haar ten aanhoore van hare bezoeksters „vinnig uit te stryken". Maar ofschoon hij al even onverschillig en even ongezeggelijk was als Sommelsdyck, en zijne kleeren liefst tot op den draad afdroeg, zoo onhandelbaar als gene was hij toch niet. Valentijn verhaalt:

„Deze brave vrouw had ook de grootste moeite van de wereld om Zijn Edelheid een nieuw kleed aan 't lijf te krijgen, alzo hij noit zijn oud kleed afleggen, en noit de maat van een nieuw kleed wilde laten nemen; maar zij, die wel wist dat het haar tot eere strekte dat Zijn Edelheid wel in de kleederen was, liet behendig de maat van een oud pak van Zijn Ed. nemen, liet dan een nieuw kleed van 't zelve stof maken en wist stil te bezorgen dat dit 's morgens lag in de plaats van 't kleed, dat Zijn Ed. 's avonds te voren uitgedaan had, zonder hem daar iets af te zeggen, en dan trok hij dat zo aan, dat zij hem anders onmogelijk aan 't lijf gekregen zou hebben".

De heer v. Sommelsdyck zou er anders mee gehandeld hebben. Er was voor zulke ongevraagde vernieuwingen steeds plaats in zijn haard.

De omgeving van het stadhouderlijke hof was geenszins die, waarin zulk een karakter paste. Hij had er dus wel ooren naar toen hem de post van gezant der Staten aan het Fransche hof in uitzicht werd gesteld, maar nog meer bekoorde dit uitzicht zijne vrouw. Frankrijk was haar vaderland; het bezat hare liefde, meer dan het „pays des grenouilles" werwaarts haar echtgenoot haar had overgeplant, en het denkbeeld om als ambassadeurse in de Parijsche kringen te zullen schitteren was voor haar, die als dochter van een landedelman in de afzondering van het Fransche platteland was grootgebracht, als 't ware een schoon visioen.

Helaas, dat het een visioen moest blijven! Zij stuitte n.l. op den onbuigzamen wil van haren echtgenoot, die dezen post alleen aanvaarden wilde op voorwaarde dat hij werd opgenomen in de ridderschap van Holland. En hiertoe liet die ridderschap zich niet vinden. Wel is waar, Sommelsdyck behoorde tot den Nederlandschen adel; zijn grootvader François van Aerssen, gezant aan het hof van Hendrik IV, was tevens door dien vorst tot chevalier en baron gemaakt. Ook zijn vader, Cornelis van Aerssen, gouverneur van Nijmegen, was bij de ridderschap van Holland ingeschreven geweest, maar die titel was niet erfelijk. 't Mocht zijn dat de zoon eene heerlijkheid bezat, een rang in het leger en nog den titel van markies de la Nocle, in de ridderschap wilde men hem niet hebben, simpel omdat dit illustre college destijds voltallig was en men vreesde dat uitbreiding van het aantal leden ten prejudice van het aanzien van het korps zou komen. Men wilde zich blijven beperken tot *a chosen few*. Vergeefs drong zijne vrouw den kandidaat-ambassadeur om over deze zwarigheid heen te stappen; men zou hem er te Parijs niet minder om aanzien. Hij liet zich evenmin overhalen als indertijd aan den oever van de dichtgevroren Maas. Daarop blies zij hare wenschen den gouverneur harer kinderen in het oor; hij zou, als hij zijn kans schoon zag, het gesprek eens op dit netelig onderwerp brengen en de voordeelen van het verblijf in Frankrijk in het licht stellen. Niets hielp; Sommelsdyck wilde eerst ridder,

en dan gezant wezen. Daarop sprong de zaak af, en de teleurgestelde dame moest het aanzien dat een ander, n.l. de heer van Wassenaer-Sterrenberg, met den begeerden post ging strijken.

Daarop kwam de zaak van de Surinaamsche landvoogdij ter tafel, en dit vlotte als van een papiertje van muziek. Want deze post was geenszins zoo begeerd, noch zoo begeerlijk als de Fransche ambassade. Veel liefhebbers deden zich onder de personen van beteekenis niet op; Suriname was een achterlijke kolonie, met eene schrale bevolking en geringe hulpbronnen, het klimaat stond in een slechten reuk en evenzoo het onrustige blanke element. Doch Sommelsdyck had eene krachtige aanbeveling, doordien hij voor één derde eigenaar van de kolonie was geworden (de beide andere participanten waren de stad Amsterdam en de W.I. Comp. [1]) en hij wilde liever de eerste in een kleine stad dan de tweede in Rome wezen. Hij wenschte geen verdere aanraking met het stadhouderlijk hof, waar hij wegens zijne vroegere Staatsgezindheid slechts half vertrouwd werd en waar, volgens Rou, „il avoit à essuyer mille déboires". Coenraet Droste maakt van hem gewag in zijne *Overblijfsels van Geheugchenis*, waar hij van een zijner bezoeken aan het hof van prins Willem III verhaalt, en de vrijheid neemt Suriname een eiland te noemen. In zijne breedsprakige rijmkroniek leest men:

> Ik was daer eens als daer is Somelsdijk gekomen,
> De Surinaemse reys toen hebbende aengenomen.
> Terwijl hy affscheyt nam, hy van veel voordeel sprak,
> Dat in het Landsbestier van 't Eylant voor hem stak,
> De Prins, niet konnende syn reden wederleggen,
> Hoorde ik dien evenwel tot antwoort aen hem seggen:
> 'K sal naer uw wederkomst gelooven uw verhael,
> Nu schynen gissingen uw woorden altemael.
> Tot nog toe kont gy niet daer meer als ik van weten,
> Voor dat gy hebt aldaer een jaer twee drie versleten.
> En daer mee wenste hem syn Hoogheyt veel geluk,
> Maar d'ondernemingen veranderden in druk.

[1]) De Staten van Zeeland hadden de kolonie in 1682 voor *f* 260.000.— afgestaan aan de W.-I. Comp., die reeds het volgend jaar één derde verkocht aan Amsterdam, één derde aan Sommelsdyck, en één derde zelf behield. Het geheel der drie bezitters droeg den naam van Societeit van Suriname. (v. Kampen, Gesch. d. Ned. buiten Europa, II 283).

In 1683 scheepte hij zich in naar Paramaribo, maar zonder zijn vrouw. Had hij niet naar Parijs gewild, zij wilde niet naar Suriname. Zij verzegde het om de Haagsche omgeving, welke haar gemeenzaam geworden was, te ruilen voor eene halfbeschaafde kolonie aan een tropisch strand. Daarbij schijnt de aandrang van zijn kant om mee naar de West te gaan niet bijster groot te zijn geweest; althans Rou geloofde goede redenen te hebben „pour croire que, sur ce fait, il y avoit de sa part plus de grimace que de véritable empressement". En inderdaad wist de nieuwe Gouverneur zich sedert hare afwezigheid te troosten met een van de bruine dochteren des lands; eene jeugdige Indiaansche kwam in zijn wigwam en verpoosde hem van de regeeringszorgen. Zijn vrienden stelden die ongewijde verbintenis voor als een noodwendigheid, een politieke maatregel. De lezing van een hunner luidde:

„Den heere Gouverneur van Zommelsdyck was genootsaakt geweest by het maaken van die vreede (met een Indiaanschen stam), een dogter van een der voornaamste opperhoofden der Indianen op haare wyse tot sig te neemen; dat mensch was wel honderd jaaren oud geworden, synde thans nog geen vijf en twintig jaaren dood. Zij quam nu en dan eens aan Paramaribo, logeerende dan bij mevrouw laast weduwe van ds. Duvoysin, die zij dogter noemde, omdat haar Ed. met den heer Gouverneur de Cheusses (die tot het huys van den heere van Zommelsdyck behoorde) getrouwt was geweest".

Andersdenkenden meenden echter dat die noodzakelijkheid om eene jonge *squaw* tot bijzit te nemen en op die wijze een vrede met hare landgenooten te bezegelen, wonderwel strookte met Sommeldyck's persoonlijke voorliefden; en dat hij er allerminst de man naar was om zich dergelijke servituten op de landvoogdij te laten welgevallen, had hij 't zelf niet gewild.

Elders in zijn rijmkroniek teekende Droste aan, dat hij zich van de bevolking „min lieven deed dan vreesen". Die verklaring was allicht in verband te brengen met zijn hardvochtig optreden tegenover de inboorlingen.

Het archief te Leiden bevat het afschrift van een zijner brieven aan de Staten Generaal, waarvan de inhoud wordt medegedeeld door *De Navorscher* [1]), en welke doet vermoeden dat de Gouverneur met de levens der Indianen placht om te gaan als de duivel met de takkebossen. Hij schreef daarin o.a. over de onmogelijkheid om te voldoen aan den eisch der Staten van Zeeland tot onverwijlde terugzending van drie Roomsche zendelingen, tersluik in de kolonie gekomen, aangezien ze reeds aan het klimaat ten offer gevallen, en begraven waren. Wat hun gebeente betrof, „soude ick voorslaen off het niet geraden soude syn die aan den H. Vader den Paus van Rome toe te senden, die daer sonder twyffel goede riliques van soude maecken, waerdoor syne Casse soude konnen werden gebeneficeert om den Turxen oorlogh te helpen voort setten". En de brief eindigde met de kennisgave: „Ons secours is met over de hondert Indiaensche slavinnen en kinderen, wiens mans en vaders door de onsen syn dootgeslagen, geretourneert".

Prof. Fruin merkte hierbij op dat het niet te verwonderen was, zoo hem zelf een bloedig uiteinde wachtte. De stroeweduwe in Den Haag, Marguérite du Puy de St. André Montbrun, zou haren echtgenoot niet terugzien; hij werd den 19 Juli 1688 door muitend krijgsvolk neergeschoten. Droste herdacht zijn dood met de regels:

> 'T was jammer dat een man met veel hoedanigheden
> Een onverwagte doot van schelmen heeft geleden,
> Die hy om lof en eer had dikmael nagejaegt,
> Wanneer hy in den kryg syn leven heeft gewaegt.

Verbintenissen gelijk die tusschen Sommelsdyck en een Indiaansche vrouw waren in Suriname gansch niet zeldzaam, en droegen er niet toe bij de zuiverheid van het Kaukasische bloed te bewaren. Eene talrijke mestiezenklasse vermeerderde eerlang de reeds zoo gevarieerde bevolking der kolonie, en de wilde echt, door zoo menigen gehuwden europeaan in dit tropische gewest gesloten, vond niet zelden een naspel in 't vaderland en eindigde

---

[1]) VI p. 167.

met een eisch tot echtscheiding. Of ook omgekeerd; wanneer de echtgenoot in de kolonie een dergelijke grieve had tegen de in 't vaderland achtergebleven vrouw, ging zulk een eisch van hem uit. 't Mocht partijen dan wel eens nagezegd worden dat beider huwelijkstrouw verdacht was, en dat ze bij alkaar pasten als een beroest mes en vuile boter. Het werpt eenig licht op de Surinaamsche toestanden op het eind der 17de eeuw, wanneer men b.v. in het *Journaal* van Constantyn Huygens, den zoon, de aanteekening leest:

„16 October 1689. Smiddaghs att Slydrecht bij mij, komende sonder dat hem genood hadde. Vertelde dat Vredenburg, de man van vr. van 's Gravemoers zuster, in Suriname zijnde, van daer procuratie aen mevr. van Wassenaer, sijn suster, gesonden had om sijn huwelyck *ex causa adulterii* (wegens echtbreuk) te doen dissolveren, sustinerende dat sij in sijn absentie dry kinderen bij de jonghe Sevenaer gehadt hadde".

De man, die hier als eischer optrad, was Abraham van Vredenburch, gehuwd met de Haagsche burgemeestersdochter Jacoba Pieterson. Toen hij in 1683 naar West-Indië vertrokken was, had hij evenals Sommelsdyck zijne vrouw achtergelaten, of wel, zij had het verzegd hem derwaarts te vergezellen. Mevr. v. Wassenaer maakte echter geen gebruik van de haar gezonden procuratie, want toen in 1691 de eisch tot echtscheiding voor het Hof van Holland kwam, trad niet de zuster, maar de zwager als Vredenburch's gemachtigde op, n.l. de Leidsche professor Gronovius. Uit de getuigenverhooren en het verweer van gedaagde bleek intusschen, dat ook de vrouw heel wat tegen den man had in te brengen. Zij verklaarde n.l. dat hij reeds vóór zijn huwelijk, „de wegh van de verloore Soon hadt ingeslagen, en daarop continueerende was gebleven", dat hij ten gevolge van zijn loszinnigen levenswandel zijn vermogen grootendeels had doorgebracht, daarna tevergeefs een emplooi in Franschen dienst had gezocht, en eindelijk een uitweg gezocht had naar Suriname, „het restant van syn gelt mede nemende en niet begerende dat zij, gedaagde, met

hem soude gaan". Voorts zou hij in Suriname zijn ongebonden leven hebben voortgezet, en getracht hebben van den Kolonialen Raad eene ontbinding van zijn huwelijk te verkrijgen. Eerst toen hem dit niet gelukte (vermoedelijk was de Raad niet bevoegd zulk een vonnis uit te spreken) zond hij die procuratie aan zijne zuster in Nederland.

Eerst in 1703 werd dit huwelijk ontbonden. Vredenburch was toen in 't vaderland teruggekeerd, en burger van Amsterdam geworden. Bij sententie van schepenen aldaar werd de echt „gedissolveerd", en hem vrijheid gegeven met een andere vrouw te huwen. Vermoedelijk had Jacoba Pieterson zichzelve in het ongelijk gesteld door hare openlijke verhouding tot mr. Barend Frans van Sevenaer, bij wien zij vier kinderen had. Vredenburch van zijn kant had eene onechte dochter bij eene gouvernante, welk kind echter door hem gelegitimeerd werd. Zij huwde later met een kapitein der burgerij te Leiden, Frans van Kerkem of Kerchem, welk huwelijk echter ook al door echtscheiding werd ontbonden. De leuze *Divorçons!* gold in die dagen vooral niet minder dan in de latere. De gescheiden mevr. Vredenburch schijnt na het vonnis van 1703 met den vader harer kinderen gehuwd te zijn; kinderen die vermoedelijk jong overleden, daar hunne namen niet worden vermeld.

Zoover nu als tusschen de echtelieden Vredenburch kwam het bij de Sommelsdyck's niet, al waren er misschien wel vrienden (zulke vrienden heeft men altijd) die de vrouw niet onkundig lieten van den wilden echt van den man. Trouwens, zij werd door den huisonderwijzer (Jean Rou) behalve als eene geestvolle, ook als eene godsdienstige vrouw afgeschilderd, welke de bijbelsche huwelijksgeboden betrachtte. Maar tevens zei de schrijver der *Mémoires* van haar, dat zij in eene verkeerde richting was opgevoed en eene ietwat te lange tong had. Zij bevestigde het spreekwoord, uit haar eigen vaderland afkomstig: „La langue des femmes est leur épée, et elles ne la laissent pas rouiller". Ook was zij er steeds op uit zich met iemand te brouilleeren, en dien iemand vond zij

welhaast in den opvoeder harer zonen. De opvoeding zelve gaf gereedelijk aanleiding tot verschil van meening, daarna tot verwijdering en rancune, eindelijk tot Rou's ontslag. Zij verweet hem dat hij met al zijn preeken en catechiseeren van haren oudste een kwezel maakte; dat hij beter zou doen met hem mathesis en wijsbegeerte bij te brengen dan hem met de psalmen Davids aan 't hoofd te rellen. Terwijl Rou van zijn kant beweerde: de knaap was voor zulke vakken nog te jong, en de christelijke leer behoorde naar zijn opvatting, de eerste en voornaamste grondslag te zijn eener goede opvoeding, Niets zonder God!

Verder vermeende zij, dat hij zijne eigene studiën beoefende ten koste van die zijner leerlingen. De jongens werden verwaarloosd, enz. Bij zulk eene verhouding kon ontslag niet lang uitblijven. Sommelsdyck zei: het speet hem, maar hij kon zich ten gevalle van een huisonderwijzer niet brouilleeren met zijne huisvrouw. Bij 't afscheid meende deze laatste dat een man van zijn verdienste (hier klonk de toon harer stem 'n beetje ironisch) niet lang buiten emplooi zou behoeven te blijven; hij zou wel spoedig iets anders vinden. „C'est vrai, madame", hervatte de ander, „comme l'on dit je suis cassé, mais ce qui me console c'est qu'heureusement les morceaux en sont bons". Met dien troost kon hij gaan, en daar hij nu vooreerst zijn bekomst van het onderwijs had, trachtte hij in dienst van den lande te geraken. 't Gelukte hem ook eene aanstelling te bekomen als klerk bij de griffie der Staten Generaal. Zijn vrienden in Frankrijk hielpen hem nu ook om zijne vrouw en beide kinderen te laten overkomen; eerlang, in 1683, was het gezin hereenigd, en deed z'n best den Haagschen tongval machtig te worden.

Na den gewelddadigen dood haars echtgenoots trachtte de weduwe Sommelsdyck zijn één derde aandeel in de kolonie Suriname te verpassen aan de beide andere participanten, de W. I. Comp. en de stad Amsterdam. Zij had geen geringen dunk van den bloei, waartoe die kolonie onder het bestuur van den vermoorden Gouvernuer geraakt

was, dat zij *f* 700.000 durfde vragen voor iets, wat bij aankoop ongeveer *f* 87.000 gekost had. Maar noch deze beide participanten, noch de prins van Oranje, wien men mede met de zaak aan boord kwam, waren belust op dit incourante fonds. Eerst in 1760 werd deze familiebezitting door de erfgenamen overgedaan aan de stad Amsterdam. De weduwe zag haar vaderland, „la belle France", niet weer terug; zij vestigde zich daar niet metterwoon. Zij stierf 4 Dec. 1694 in den Haag.

Haar oudste zoon, Alexander, was haar toen reeds in den dood voorgegaan. Hij stierf in 1691 aan „pockjes", slechts 23 jaar oud, en ongehuwd. Echter wilde het openbaar gerucht, dat hij het oog had gehad op zekere juffr. Doublet, ook naar de heerlijkheid haars vaders, St. Annaland genoemd. Zij was eene dochter van Philips Doublet, die gehuwd was met de eenige dochter van Constantyn Huygens, Susanna. Zij was derhalve eene volle nicht van den auteur van het bekende *Journaal*, Constantyn Huygens Jr., in wiens dagboek men vindt aangeteekend ter zake van een onderhoud tusschen den koning-stadhouder en zijn secretaris:

8 Dec. 1691. De Con. praete van nichtje van St. Annalandt, en vraegde of sy niet trouwen soude, etc. Seyde van haer *froideur* en daernae beter accueil aen Sommelsdyck, die de Coningh seyde dat een seer goedt slagh van een man was".

Bij gelegenheid van zijn sterven gaf Willem III zijn secretaris last om aan de moeder van den overledene een brief van rouwbeklag te zenden, en bracht toen de geruchten omtrent de verhouding tot de Haagsche juffer nog eens ter sprake. In het *Journaal* leest men:

„Wierdt smergens van Coningh ontboden. Deed mij een condoleantie aen vrouw van Sommelsdyck schrijven beklagende seer sijn doot. Vraegde mij of daer eenig gespreck van huwelyck geweest was tusschen hem en nichtje van St. Annalandt. Seyde dat haer seer opgepast (het hof gemaakt) had, maer dat niet gehoort hadde van eenige gedaene propositie".

't Zou misschien zoo ver gekomen zijn, ware de dood niet tusschenbeide getreden.

De tweede zoon van Cornelis van Sommelsdyck en Margaretha du Puy heette François, heer van Chatillon, totdat het overlijden zijns ouderen broeders den familienaam Sommelsdyck op hem deed overgaan. Naar 't schijnt vergezelde hij in 1683 zijn vader naar Suriname; althans men leest dat een zoon van den Gouverneur het bevel voerde over eene boschpatrouille, welke uitgezonden werd van Paramaribo om europeesche deserteurs op te sporen. Doch sedert was hij naar 't vaderland teruggekeerd, want bij de vermoording zijns vaders in 1688 was hij luitenant ter zee bij de Admiraliteit van Amsterdam, en weigerde het aanbod van heeren Staten om als Gouverneur van Suriname op te treden. Ware zijn vader niet voor één derde eigenaar van de kolonie geweest, en de bepalingen in het octrooi van de Societeit van Suriname ten zijnen gunste[1]), de keus zou denkelijk niet op hem gevallen zijn, want hij telde destijds slechts 20 of 21 jaren. Maar van zijn kant begeerde hij de onrijpe vrucht niet, die hem in den schoot geworpen werd. Aan zijns vaders uiteinde zich spiegelend, spiegelde hij zich zacht. Hij kende immers van nabij de gistende koloniale samenleving in een gewest, dat nog in de eerste phase van z'n opkomst verkeerde, met onbezonken toestanden, eene ten deele uit tuchthuisboeven gerekruteerde burgerij, ongebonden krijgsvolk en krakeelende autoriteiten. Doch wel vergezelde hij in 1690 den in zijn plaats benoemden Gouverneur van Scherpenhuyzen naar Suriname, alleen om den boedel zijns vaders te beredderen. Hij kwam daar op een oogenblik, dat eene Fransche vloot onder den admiraal Ducasse Paramaribo bedreigde, en hielp den aanval afslaan. Zelfs werd hij bij die gelegenheid gekwetst, ofschoon niet in het gevecht. Bij 't laden van een kanon ontbrandde het vuur te vroeg; hij verloor er eenige vingers bij. De vijand werd echter tot wijken gebracht; hoewel meer dan één nederzetting langs de Surinaamsche kust geplunderd en verwoest werd door Fransche zeesoldaten, die zich weinig van de boekaniers en flibustriërs der Caraïbische Zee onderscheidden.

[1]) Nl. dat de opvolgers in het bestuur bij voorkeur uit het geslacht Sommelsdyck gekozen moesten worden.

Sedert zette deze voormalige kweekeling van Jean Rou in 't vaderland zijne loopbaan in den zeedienst voort. In 1692 werd hij bevorderd tot buitengewoon kapitein ter zee, en was tegenwoordig bij de zeeslagen van Bevesier en kaap La Hogue. Vier jaren later volgde zijn benoeming tot gewoon kapitein ter zee; de vice-admiraal noemde hem met onderscheiding en schatte zijne zeemanskwaliteiten hoog. 't Meest kwam hij op den voorgrond bij de operaties der Nederlandsche vloot gedurende den Spaanschen Successie-oorlog: de expeditie naar Vigos, den tocht naar Cadix, de inneming van Barcelona, enz. Toen hij in 1709 tot schout-bij-nacht bevorderd werd, zette die benoeming veel kwaad bloed, omdat men die toeschreef aan favorietisme, en omdat daarbij twee oudere, en evenzeer verdienstelijke kapiteins ter zee gepasseerd werden. Van een hunner, Philips Schryver, werd zelfs verklaard dat hij door deze terugzetting „in dodelyck chagryn ten grave gedaalt was".

François van Sommelsdyck had hiermee intusschen nog niet zijn hoogsten rang bereikt. Vier jaren later, in 1713, volgde zijne aanstelling tot vice-admiraal. Als zoodanig moest hij met de Engelsche vloot in de Middellandsche Zee samenwerken, doch die samenwerking liet somtijds veel te wenschen over; de oude naijver tusschen de beide zeevarende volken belemmerde de maritieme ondernemingen, of deed ze zelfs falikant uitkomen. Evenzoo hadden zijne operaties tegen de Barbarysche zeeroovers meer dan eens weinig uitwerking; als reden daarvoor noemde hij, dat de Hollandsche schepen zoo slecht bezeild waren, in vergelijking met Fransche en Engelsche. Daarom ijverde hij bij de Admiraliteit dan ook voor hervormingen in den scheepsbouw; maar 't zou zijn tijd wel duren, vóórdat er snelle zeilers kwamen voor de landgenooten van den Vliegenden Hollander. Evenwel hadden zijne exploiten het gevolg, dat er in 1726 nog een redelijke vrede met Algiers gesloten kon worden. Drie jaren later werd hem het bevel over een eskader van twaalf schepen toevertrouwd, waarmede hij te samen met een Engelsche vloot tegen Spanje moest optreden. Doch door de veranderde omstandighe-

den op het staatkundig tooneel had deze onderneming geen voortgang.

Dit was het slotbedrijf van zijn openbaar leven. Hij was in 1712, toen hij reeds een goede veertiger was, gehuwd met zijn nicht Maria van Aerssen van Hernhout, en kwam in 1740 te overlijden. Nederland bewees in zoover hulde aan zijne nagedachtenis dat zijn portret, geschilderd door M. Verheyden, een plaats bekwam in de zeeheldenzaal van het Rijksmuseum.

Tijdens hij, bijna nog een knaap, zijn vader naar Suriname had vergezeld, was hij daar niet geheel zonder familie-relaties. Want Cornelis van Sommelsdyck had verscheidene zusters, en minstens een daarvan was met hem naar het vreemde land getrokken. Men vindt opgeteekend dat tijdens de Gouverneur met straffe hand regeerde, zijne zuster hem waarschuwde met zijne hervormingen niet te ver te gaan, inzonderheid de bandelooze krijgsknechten te ontzien en „de peerlen niet voor de zwynen te werpen, opdat ze, zig omkerende, hem niet mogten verscheuren".

Hetgeen inderdaad gebeurde toen hij, staande tegenover het muitend krijgsvolk, te samen met den luitenant Verboom werd neergeschoten.

Tijdens hij er naar streefde om in de schraal bevolkte kolonie Suriname het blanke element te versterken, en kolonisten uit het moederland derwaarts te lokken, had hij niet geschroomd zich daarvoor te bedienen van gedéclasseerden, te voren bewoners van Nederlandsche gevangenissen. Paramaribo werd ten deele bevolkt, gelijk bij hare stichting de Euwige Stad. Maar een ander deel van de emigranten, welke de Staten van Holland en Zeeland herwaarts lieten overbrengen, bestond uit Fransche Hugenooten en uit aanhangers van de sekte der Labadisten. In 1684 vestigde zich een kleine kolonie van deze laatsten in Suriname; Sommelsdyck stond met hen in betrekking doordien zijne jongste zuster, Lucie, in het huwelijk trad met den predikant Pierre IJvon, den vertrouwden vriend van den stichter der sekte Jean de Labadie. Ook twee van zijne ongehuwd gebleven zusters, Anna en Maria, behoorden tot dit genootschap. Wel is

waar werd Lucie's huwelijk eerst na zijn overlijden gesloten, maar de betrekkingen tusschen de familie Sommelsdyck en de Labadisten, van welke Pierre IJvon na den dood des stichters het erkende hoofd werd, dagteekenden uit eene vroegere periode, evenals de Surinaamsche kolonie reeds een jaar na Sommelsdyck's optreden tot stand kwam. Het feit dat een zijner zusters het vaderland verliet om mee naar Paramaribo te gaan, stond hiermee gewis in verband. 't Was ook niet zonder belang, dat er, door de vestiging van aanhangers dezer sekte, een puriteinsch element in eene nog zoo ruwe samenleving kwam. Want uit de beginselen, neergelegd in de Declaratie of het belijdenisschrift der Labadisten, blijkt dat zij, door een gemeente van wedergeborenen te vormen, de Christelijke Kerk in hare oorspronkelijke zuiverheid wilden herstellen. Zij wilden het H. Avondmaal op hunne wijze vieren, den H. Doop alleen aan bekeerlingen toedienen; zij hechtten minder gewicht aan den letterlijken tekst des Bijbels, dan aan de inwendige openbaring in het menschelijk gemoed, en streefden er naar de levenswijs der eerste Christenen na te volgen. Nog ruim een halve eeuw na het overlijden van Jean de Labadie handhaafde zich dit genootschap, o.a. onder leiding van de bekende Anna Maria van Schürman in de Friesche gemeente Wieuwerd, doch ging in 1732 geheel te niet. En de kleine filiale in Suriname ging op in de massa, nadat hare plantage *La Providence* aan de Boven-Suriname herhaaldelijk geteisterd was door de stroopende Indianen; hetgeen veel bijdroeg tot de ontbinding van dit kolonisatieplan.

De zusters van Sommelsdyck waren, volgens getuigenis van hun eigen vader, meer aantrekkelijk door rijkdom dan door schoonheid. Die vader was zelfs spreekwoordelijk rijk; onder de *Opschriften* van Jeroen Jeroense vindt men er een: „Als de boerin te Sommelsdyk refereinde":

> Heer van Sommelsdyk,
> Ik ben arm en gy zyt ryk;
> Maar weet je waaraan dat het scheelt;
> Het geld is ongelyk gedeeld.

Deze rijkdom droeg er zeker toe bij dat drie hunner een

aanzienlijk huwelijk konden sluiten. N.l. Françoise met Hendrik van Nassau, heer van Ouwerkerk, Henriëtte met François Soete de Lake, heer van Potshoek, en Veronica met Alexander Bruce, tweede graaf van Kincardine. Dat haar echtgenoot een buitenverblijf in Schotland (bij Aberdeen) bezat, blijkt uit de aanteekening in Huygens' *Journaal:*

„1695. Ging met Silvius tot de vrouw van Ouwerkercken, daer Mylady Kinkardine met een dochter (een bruyne slendere meid) mede quam, en raeckende op de praet van toovenaersters bleef daerop wel een uer of anderhalf. Seyde dat men der in Schotland omtrent haer landhuys noch dickwils verbrande".

Doux pays! waar men in de laatste jaren der 17de eeuw nog heksenprocessen voerde, en heksen op den brandstapel bracht. Ofschoon de gelijktijdige rechtspleging in Suriname ook nog met middeleeuwsche barbaarschheid geoefend werd, getuige de slaven-executies en de terechtstelling der moordernaren van Sommelsdyck, een *auto da fé* gelijk in Schotland was er onbekend.

Behalve lady Kincardine komen ook de beide andere zusters meermalen in het *Journaal* ter sprake, zoomede in de rijmkroniek van Coenraet Droste. Eene vierde zuster, Petronella, huwde met Johan van Wevoort, heer van Ossenberg. De echtgenoot van Françoise, Hendrik van Nassau-Ouwerkerck, kwam in 't gevolg van den koning-stadhouder Willem III naar Engeland, en werd daar genaturaliseerd, ofschoon hij nooit een Engelschen titel droeg. Zijn nieuwe landgenooten duidden hem gemeenlijk aan met den naam van „Auverquerc". Hij behoorde tot de vertrouwden van den prins reeds lang voordat deze, door de onderneming tegen Jacobus II, koning van Engeland geworden was; hij had hem op de meeste zijner veldtochten in de Zuidelijke Nederlanden vergezeld en in den slag van St. Denis, in 1678, hem zelfs het leven gered. De koning gaf hem dan ook herhaaldelijk blijken van zijn gunst; hij klom op tot den rang van veldmaarschalk. Zijne kinderen werden in 1695 tot „free denizens of England" verklaard.

Aldus werd deze tak van het geslacht Aerssen van Sommelsdyck opgenomen in het gemeenschapsleven van Groot Britannië, terwijl de stam zich in Nederland voortplantte. (De eenige broeder van den gouverneur, nl. François van Sommelsdyck, heer van de Plaat, bleef ongehuwd. Hij volbracht vele reizen door Europa en was de schrijver van *Voyage d'Espagne, curieux, historique et politique, fait en 1655*. Hij verdronk in 1659, bij zijn terugkeer uit Engeland.) Die stam zou gedenkwaardig blijven doordien minstens drie van zijne leden zich onderscheidden door buitengewone verdiensten ten aanzien van het vaderland en zijne koloniën: de grootvader als gezant te Parijs, de kleinzoon als Gouverneur van Suriname, de achterkleinzoon als vice-admiraal op 's lands vloot. Ware de tweede niet zoo ontijdig aan zijn eind gekomen, de kolonie had nog notabele diensten van hem mogen verwachten. Want hoe berispelijk zijne persoonlijkheid in sommige opzichten ook was, hij was wel van het deeg waarvan men koloniale hervormers kneedt. Hem kwam voor 't minst de verdienste toe, dat hij orde schiep in eene ordelooze maatschappij, dat hij fundamenten legde waarop zijne opvolgers konden voortbouwen; en de fouten zelve, welke hij met zijn bloed betaalde, maakten die opvolgers indachtig, dat in eene dergelijke samenleving het beginsel *fortiter in re, suaviter in modo* behoorde toegepast te worden. Een man met weinig scrupules en niet vrij van hardvochtigheid, maar van wien de geschiedschrijver v. Kampen verklaarde: „Hij mag de schepper der kolonie Suriname heeten" [1]).

---

[1]) Geschied. d. Ned. buiten Europa. II p. 289.

DE INDIAAN IN DE LETTERKUNDE

DOOR

DR. HERMAN F. C. TEN KATE.

In een vorig geschrift [1]) wees ik er op, dat de schrijvers die den Zuid-Amerikaanschen Indiaan literarisch behandeld hebben, zeer veel minder talrijk zijn dan die welke zijn noordelijken broeder tot hun onderwerp kozen. Ik wist er destijds van Zuid-Amerika niet meer dan een achttal te noemen, waaronder drie of vier, wier werk zoowel ethnographisch als historisch waarde heeft. Voor Guyana, in zijn geheel genomen, ontbraken mij alle gegevens; en van Suriname kende ik slechts twee schrijvers bij naam. En achteraf blijkt dat er van die twee zelfs een moet vervallen. Van wel onderrichte zijde namelijk werd er mij op gewezen dat *Outalissi ; a Tale of Dutch Guiana* (Londen 1826) geenerlei betrekking op Indianen heeft en dat de hoofdpersoon, Outalissi, een Neger is. Aangezien ik zelf genoemd boekwerk niet had gelezen, werd ik misleid door dien Indiaanschen naam. Immers Outalissi was de vader van Chactas, een der hoofdfiguren in *Atala* en *Les Natchez,* twee scheppingen van Chateaubriand.

Sedert werd door dr. H. D. Benjamins mijn aandacht gevestigd op een ander, mij tot dusver onbekend gebleven werk dat past in het kader mijner vroegere studie. Ik noem *In Guiana Wilds ; a Study of Two Women* door James Rodway. Het verscheen in 1899 te Londen in de Over-Seas Library (T. Fischer Unwin). Bij wijze van supplement op mijn genoemd *Gids*-artikel wil ik hier Rodway's boek bespreken en er een résumé van geven.

De plaats der handeling is Britsch Guyana; te Geor-

[1]) *De Gids*, Juli 1919.

getown, en vooral in het binnenland. Bij de lectuur blijkt al spoedig dat men hier niet met een schrijver van het *salon*-exotisme te doen heeft, maar met iemand die goed bekend is met het land en volk dat hij, al verhalende, beschrijft. Trouwens de naam van Rodway is een waarborg. Toen *In Guiana Wilds* verscheen, was de auteur welhaast dertig jaren in de kolonie, waar hij ook thans nog verblijf houdt. Zijn vele belangrijke publicaties betreffende de bevolking, geschiedenis en aardrijkskunde van Britsch Guyana stempelen Rodway als een man van groot gezag. Vooral zijn studies over het leven van dieren en planten hebben groote waarde.

De held van Rodway's romantisch verhaal is Allan Gordon. In negentien hoofdstukken wordt het avontuurlijke leven van dien jongen Schot geschilderd, evenwel zonder dat de lezer verneemt hoe het met hem afloopt (vergel. onder). De eerste periode heeft vooral betrekking op Allan's verblijf te Georgetown, als bediende in een *dry-goods store* en op zijn huwelijksleven met Chloe Bunting. De tweede en langste periode, van ons standpunt het belangrijkst, omvat het verblijf van Allan Gordon onder de Indianen van het binnenland en zijn leven met Yariko, de Macusi, opvolgster van Chloe. Maar aangezien de moeder van Chloe een Arowaksche is, moet ik ook bij Allan's eerste ervaringen stilstaan.

Het verhaal begint aan de Etaroonie Creek. Allan heeft een poos vrij af en besteedt dien eersten *holiday* om een eind het land in te gaan. Zijn gastheer is Theophilus Bunting, een *boviander* [1]) van gemengd bloed (Hollandsch, Engelsch, Indiaansch, Neger) die een troelie hut bewoont. Allan, eigenwijs zooals de meeste nieuw aangekomenen in de koloniën, wil tegen goeden raad in voor 't eerst alleen een tochtje met een korjaal maken, met het natuurlijk gevolg dat hij bijna verdrinkt. Chloe, de dochter van den *boviander*, die toevallig in haar bateau voorbij vaart, redt Allan gelukkig het leven.

Zijn redster was „undoubtedly handsome". Met haar warmbruine huidskleur stak zij gunstig af bij de blanke

[1]) Afgeleid van *'bov yander = above yonder*, de rivier op, of wel van *bovenlander*.

dames van Demerara, die er gewoonlijk ziekelijk bleek uitzien. „Let alone by fashion her body was well developed" en hoewel nog geen zeventien jaar oud, was zij „robustly made". Chloe kon parelen, zwemmen, visschen, den houwer hanteeren; kortom, zij was een echt natuurkind, in vrijheid opgevoed, met al de voor- en nadeelen, die zoo'n opvoeding meebrengt. Allan die eenigszins romantisch is aangelegd, had vóór hij naar Demerara ging Indianenromans en reisverhalen gelezen, en wenscht, nu de gelegenheid zich voordoet, wat meer van de *bush* te zien. Daar Bunting verhinderd is zijn gast te vergezellen, biedt Chloe zich aan voor een gezamenlijke „walk" up the creek". Die wandeling wordt beslissend voor beider naaste toekomst. In het woud worden Allan en Chloe door de duisternis verrast, en zij zijn daardoor gedwongen te zamen den nacht in een vervallen houthakkershut door te brengen. Hetgeen onder dergelijke omstandigheden welhaast onvermijdelijk is, gebeurt. Ongerust over het lange uitblijven van zijn dochter en gast, is Bunting aan het zoeken gegaan, en als de morgen daagt, vindt hij de beide geliefden nog in diepen slaap. Aanvankelijk ontstemd, geeft Chloe hem uitlegging van het geval. Als de rechtschapen en eenigszins naïeve Allan den vader daarop ter zijde neemt en hem ongevraagd belooft Chloe te zullen trouwen, is Bunting meer dan voldaan.

Allan houdt woord, niettegenstaande hij zich zeer goed bewust is, welke moeielijkheden die daad voor hem, onbemiddeld, als hij is, meebrengt. Drie maanden na het nachtelijk avontuur wordt zijn huwelijk met Chloe in de kleine kapel der missie gesloten. Die trouwpartij, met de toiletten der „*black ladies*" en haar te nauwe schoentjes, de zwelgpartij der gasten en de speeches van Sampson Peeters, den zwarten predikant, tevens ceremoniemeester, worden alleraardigst door Rodway beschreven. Daar Bunting voor de gewichtige gebeurtenis te Georgetown een handleiding, „*Etiquette for Weddings*", heeft gekocht en Chloe die heeft gelezen, verloopt alles „*propa*", te meer dewijl Peeters er de gasten voortdurend aan herinnert wat „*propa*" is.

Het jonge paar vestigt zich te Georgetown, waar Allan

een kleine cottage heeft gehuurd. Hij hervat zijn bezigheden in den *store*, maar verzuimt zijn principaal, Hickson, en zijn *fellow-clerks* van zijn huwelijk in kennis te stellen. Daar het evenwel toch uitlekt dat Allan met een mooie kleurlinge samenwoont, wordt die verhouding natuurlijk verkeerd uitgelegd, hetgeen tot allerlei scheeve verhoudingen aanleiding geeft. De wittebroodsweken zijn nauwelijks voorbij of het loopt al mis. Mrs. Gordon begint zich te vervelen, want zij is den ganschen dag alleen met haar meid. Zij wil uitgaan, maar kent niemand. Als Allan haar 's avonds uit Longfellow of Tennyson voorleest, valt zij in slaap. Hetzelfde gebeurt met de boeken die hij voor haar koopt. Chloe verlangt dat haar nichtje Euphemia Peeters bij hen komt inwonen, wat de oorzaak wordt van ernstige troebelen. Miss Euphemia toch heeft in Georgetown vriendinnen „of the shabby genteel type, whose antecedents would not bear investigation". Geen wonder dat Chloe onder den invloed van Euphemia en haar vriendinnen hoe langer hoe ontevredener en veeleischender wordt. Zij wil zich amuseeren, is koopziek en pralerig en dwingt daardoor Allan zich diep in de schulden te steken. Van haar bekrompen egoïstisch standpunt is Chloe niet in staat de moeielijkheden, waarin Allan verkeert, te begrijpen. Zijn geldgebrek en schulden bestaan voor haar niet. Van dankbaarheid jegens den braven man die haar eer redde, is geen spoor te vinden; van duurzame genegenheid evenmin. Zij maakt hem hevige scènes, tot zelfs in Hickson's *store*. De geboorte van hun dochter maakt den toestand nog erger, want dat brengt allerlei nieuwe onkosten mede: het doopen, een nieuw toilet, een kindermeid enz. Het einde is dat de deurwaarder verschijnt, die hun inboedel het huis laat uitdragen, en dat Allan door Hickson wordt ontslagen. Daarop volgt een stormachtige slotscène tusschen de echtelieden, waarbij van Chloe's kant een stroom van gemeene scheldwoorden wordt uitgebraakt. „The African savage had come to the front, and dominated the other sides in her". Tot wanhoop gebracht, neemt Allan de vlucht onder het scheldend getier van een troep Negerbuurvrouwen. Hij is le-

vensmoe en heeft te laat berouw dat „a pretty face and figure" hem tot een leugenaar en dief hebben gemaakt. Hij brengt een vreeselijken nacht in den *stand* van de renbaan door en besluit na rijp beraad de wijk te nemen bij de Indianen van het binnenland. Kort te voren toch was er een troep Macusis in de stad geweest om inkoopen te doen. Deze Indianen hadden toen aan Allan voorgesteld met hen naar hun land te gaan. Met de weinige dollars die hij nog over heeft, scheept hij zich in op de kleine stoomboot naar Aranama, een zendingspost aan de Essequebo. Na eenig zoeken vindt Allan aldaar zijn Indiaansche kennissen in een *logie* aan de rivier. Zij heeten hem welkom en den volgenden morgen vertrekken zij gezamenlijk naar het land der Macusis. Allan was een nieuwe periode van zijn leven begonnen.

Drie weken achtereen varen zij in hun korjalen tegen den sterken stroom van de Essequebo op. Die lange reis, nu onder felle zonnehitte, dan weer bij stortregen, soms met weinig en daarbij ongewoon voedsel, en slapelooze nachten is voor den nieuweling in het leven der wildernis een marteling. Eindelijk wordt het Macusidorp aan den bovenloop der Rupununi bereikt. Het bestaat uit een dertigtal ronde, donkere hutten, op een verhevenheid van den bodem gebouwd. Rondom grondjes met nuttige planten; en verder bosch en de groote Pirara savana. De Indianen die in het dorp waren achtergebleven, begroeten hun teruggekeerde stamgenooten rustig en kalm, hoewel blijkbaar verheugd. Niemand hindert den onbekenden blanken gast met lastig uitvragen of nieuwsgierig opdringen.

Daar de hevige koorts waaraan Allan reeds onder weg had geleden, maar niet wil wijken, roepen de Macusis de hulp van hun *piai* (medicijnman) in, die den zieke op de gebruikelijke hokus-pokusmanier behandelt. Als Allan later weer uit zijn bewusteloozen toestand bijkomt, gevoelt hij zich wel veel beter, maar zeer zwak. Bij het verlaten van zijn hangmat valt hij neer en blijft machteloos op den grond liggen. Op zijn geroep komt een jong meisje, de dochter van den *piai*, aanloopen. Zij legt hem weer in de hangmat. Van dit oogenblik af wordt Yariko (bloem,

bloem der savana) Allan's zorgzame verpleegster. Zijn hoofd is nu weer helder en hij neemt Yariko wat nauwkeuriger op. „Naked, save for a pretty fringed bead apron, her beautiful figure was displayed before him". Voor haar ras vrij groot en slank, was haar „ruddy brown skin beautifully clear and her breasts were worthy the attention of a sculptor".

Dank zij de goede zorgen van Yariko, neemt Allan gestadig in beterschap toe en is daardoor in staat zich beter rekenschap van zijn toestand te geven. Hij ziet in dat om onder een volk van jagers en visschers te kunnen leven, hij zelf ook in staat moet zijn tot jagen en visschen. Hulpeloosheid en zwakte toch zijn verachtelijk in het oog van den Indiaan en bovendien wil hij aan zijn mooi en aardig verpleegstertje toonen, dat hij een *man* is. Hoe sterker Allan wordt, hoe meer hij zich daartoe moeite geeft. Hij woont de schietoefeningen met pijl en boog der Indiaansche jongens bij, leert spelenderwijze de Macusitaal, tijgt eindelijk met de Indianen ter jacht en voegt zich meer en meer naar hun primitieve levenswijze. De *piai*, die tevens opperhoofd is, stelt aan Allan voor zich als lid van den stam te laten opnemen. Maar daarvoor is het noodig dat hij zich aan pijnlijke proeven onderwerpt. Allan wordt daarom ingeënt met verschillende toover- of bekoringsmiddelen ten einde geluk op de jacht te verzekeren [1]; de slag van een zweep wordt door zijn neus-keelholte gehaald; zijn borst en armen worden gekorven en de wonden met bijtend plantensap ingewreven. Allan ondergaat al die martelingen zonder een kreet te uiten of een spier te vertrekken, want dat is het hoofdvereischte om bij de Indianen te worden aangenomen. Nu volgt een groot *paiwari*feest, dat Allan in den beginne met walging vervult. Hij kan en wil niet meedrinken van die dikke, gegiste vloeistof. Daardoor is hij op het punt van zich de minachting der vrouwen en den toorn der mannen op den hals te halen, totdat Yariko op raad van een oude vrouw,

[1]) Waarom Rodway bij de Karaïbische Macusis den Arowakschen naam *beena* (*bina*) bezigt, is mij niet duidelijk. Bij de Surinaamsche Karaïben is de benaming, zooals men weet, *toelala* of *troelala*.

zoowel als van haar vader, Allan een mooi gesneden kalebasschaal met *paiwari* aanbiedt. Zijn afkeer overwinnend drinkt hij de schaal leeg. Langzamerhand begint hij zelfs plezier in het feest te krijgen en drinkt hij er lustig op toe; Yariko, die zich ook niet onbetuigd laat, zorgt er voor dat Allan's drinkschaal nooit lang leeg blijft. Haar verlegenheid maakt eindelijk plaats voor toenadering. Zij zet zich naast Allan, in dezelfde hangmat, drinkt met hem mede en staat hem zelfs toe haar zachte huid te streelen, terwijl „the crowd looked on with pleasure".

Allan wist toen nog niet dat, volgens Macusi begrippen, het aanbieden van een drinkschaal aan een ongehuwd man door een ongehuwd meisje met een liefdesverklaring gelijk staat. Van hetgeen er nu volgt, heeft de nieuwbakken Indiaan in zijn roes geen duidelijk besef. Maar zeker is het dat met hem en Yariko een huwelijksceremonie plaats heeft, waarbij haar vader voorgaat. En als Allan den volgenden morgen met hoofdpijn ontwaakt, blijkt hem eindelijk dat hij nolens volens nogmaals getrouwd is. Dit strijdt wel is waar met zijn Schotsche begrippen van zedelijkheid en deugd, maar na eenig nadenken verzoent hij zich geheel met het denkbeeld. Immers, hij is nu niet slechts een Macusi geworden, maar een lid van de familie van het opperhoofd. En bovendien, Yariko is zoo aantrekkelijk en mooi. Slechts de getatoueerde donkerblauwe golflijn die, langs haar bovenlip, dwars over het gelaat loopt, doet in Allan's oog aan haar schoonheid afbreuk. En als hij aan Chloe en de maatschappij der blanken denkt, dan wordt hij met afkeer vervuld. Hij heeft nu genoeg van de Indianen gezien om te weten dat hun huwelijksleven in vele opzichten gelukkiger is en rationeeler ingericht dan bij de blanken. En ofschoon er tusschen Indiaansche echtgenooten weinig onderlinge genegenheid blijkt te zijn, is er toch geen onaangename wrijving. Ieder heeft onveranderlijk zijn vaste plaats, zijn eigen werk, zonder dat iemand ontevreden is. Alles verloopt glad, als van zelve, zonder discussie.

Hoewel Allan meer en meer aan het Indiaansche leven gewend raakt, en zelfs bijna naakt loopt, kan hij zich

niet geheel ontdoen van sommige Europeesche opvattingen. Zoo heeft hij medelijden met Yariko als zij onder de zwaar geladen draagmand (*suriana*) gebukt gaat. Maar zijn medelijden wordt niet begrepen en zijn hulp afgeslagen. Yariko zegt dat hij moet doen als een *man* en zich niet bemoeien met haar werk, op straffe van te worden uitgelachen. Had onlangs haar broertje al niet gezegd, dat de blanke als een vrouw deed? Overigens is Yariko noch hartelijk noch teeder tegen haar man, maar geheel en al onderworpen. Of zij werkelijk van hem houdt, kan Allan niet uitmaken. Zeker is het dat zij op zijn kussen niets gesteld is, vooral niet in tegenwoordigheid van anderen. Maar in tegenstelling met Chloe, die wèl van kussen houdt, is Yariko altijd zorgzaam en dienstvaardig. Van Allan's baard heeft zij een afkeer, want behalve enkele grijsaards, heeft iedere Macusi een glad gezicht. De weinige baardharen worden zorgvuldig uitgetrokken.

Allan leert meer en meer van de Macusitaal en komt daardoor achter vele dingen, die vroeger voor hem verborgen waren. Zoo blijkt het hem dat zijn schoonvader, die Samarang heet, een zeer gewichtig persoon is, van groot aanzien bij de Macusis. Zoon en kleinzoon van opperhoofden, was Samarang zelf eveneens door de Britsche regeering als hoofd erkend. Samarang had zelfs, vele jaren geleden, met een bekend wetenschappelijk reiziger Engeland bezocht. Hij had er de koningin gezien en „had been the pet of a certain clergyman, who thought him a very promising convert". Samarang keerde, Europeesch gekleed en gekerstend, naar Guyana terug; „with a right mind", volgens den zendeling te Aranama. Maar Samarang was van oordeel dat pronken met geleende veeren bij de Macusis niet opging. Nauwelijks een week na zijn terugkomst onder zijn stamgenooten ontdeed Samarang zich dan ook niet alleen van zijn Europeesche kleeding maar tevens van „the thin veneer of civilisation which had rendered him such a hopeful convert". Zelfs zijn Engelsch was hij zoo goed als vergeten.

Samarang is bij het klimmen der jaren eerzuchtig geworden. Hij is niet tevreden met zijn kapiteinschap bij de

Macusis, maar koestert het grootsche denkbeeld van over al de stammen van Britsch Guyana te heerschen. Ver van dom, is Samarang veeleer een uitgeslapen schelm en intrigant, wiens karakter door zijn verblijf in Engeland een nog ongunstiger plooi heeft gekregen. In zijn hart ziet hij neer op zijn rasgenooten, die hij als onnoozele halzen beschouwt. Ten einde hen op te wekken en dienstbaar te maken aan zijn baatzuchtige plannen, doet Samarang een beroep op hun goed geloof in oude overleveringen.

Het zou mij te ver voeren indien ik wilde uitweiden over den duivelschen toeleg en de valsche profetieën van Samarang, den exodus der Macusis, hun samenkomst bij den Roraima met andere stammen, zooals de Arecunas, Acawoios en Wapisianas, den onderlingen moord van vele honderden Indianen, den grooten brand en eindelijk de mislukking van het geheele plan. De hoofdstukken XI—XIII, waarin dat alles op blz. 151—186 breedvoerig wordt verhaald, schijnen mij uit een ethnologisch oogpunt de minste geslaagde. Het valt hier moeielijk in Rodway's verhaal het mogelijke van het onmogelijke te onderscheiden. Ik wil mij derhalve tot een paar opmerkingen bepalen.

Rodway spreekt van Makunaima als de „Great Spirit". M. is echter veeleer een „heldengod", een der tweelingkinderen van de zon. Zijn broeder heet Pia [1]). Het is onjuist om van een Grooten Geest bij Indianen te spreken. Wij weten thans dat de Indianen in 't algemeen geen monotheïsten zijn. Het denkbeeld van één enkel almachtig opperwezen is in strijd met hun religieuse concepties. In plaats van één god, hebben de Indianen, van Canada tot Vuurland, talrijke goden onder velerlei gedaanten. Buitendien wordt een magisch-dynamisch beginsel aangenomen, dat in alle voorwerpen zetelt: het animisme. Wat betreft de „boden" van Makunaima, „white men with shining faces, glorious to behold", Rodway heeft hier

[1]) De mythe van goddelijke tweelingbroeders als zonnekinderen heeft in Amerika een groote verspreiding. Zij komt o.a. bij de Zuñi-Indianen in Nieuw-Mexico voor. Voor verdere bijzonderheden aangaande Makunaima zij verwezen naar Walter E. Roth's „*Animism and Folklore of the Guiana Indians*" (30th An. Rep. Bur. Am. Ethnol. 1915 p. 130—136, 148, 199, 239).

blijkbaar aan een vrij algemeen verspreid geloof gedacht. Misschien is het ook onder de Macusis verspreid, maar in ieder geval heeft dat geloof een mythologisch-ethnologischen grond. Inchkeran toch lijkt mij identisch met de mythische figuur, die men in Zuid-Amerika onder de namen van Viracocha, Bochica, Tsuma, Zume enz. vindt en waarvan zelfs paralellen in Mexico en Noord-Amerika (Quetzalcoatl, Vihuk, Napiwa enz.) zijn aan te wijzen.

Om tot ons verhaal terug te keeren, kan ik volstaan met de mededeeling dat Samarang ten slotte door een wraakzuchtigen Arecuna gedood wordt. Ook het leven van Yariko en Allan, als familieleden van den valschen profeet, loopt groot gevaar. Daarom nemen beiden de vlucht. Van nu af aan leidt het echtpaar een bestaan in de wildernis als van opgejaagd wild. De *kenaima* [1]) kent immers geen genade en is rusteloos in zijn vervolging. En als hij valt, is er altijd een andere *kenaima* gereed om de onvolbrachte taak weer op te nemen.

Weken achtereen zwerven Allan en Yariko rond, liefst in de streek bij den Roraima, den „heiligen berg", die door de Indianen zooveel mogelijk vermeden wordt. De jacht levert hun nauwelijks genoeg voedsel op om in het leven te blijven. Hier nu doet de blanke zich van den besten kant kennen, want de geheimzinnige vrees voor den *kenaima*, die Yariko als 't ware verlamt, deelt hij niet. Daardoor ziet Allan het dreigend gevaar moediger onder de oogen dan zijn Indiaansche vrouw.

Eindelijk vinden zij een uitgestrekte grot, die hun een tijdlang een gewenschte schuilplaats biedt. Allan ontdekt er een kunstmatigen steenhoop, waaronder allerlei dingen uit den ouden tijd zijn begraven. Het voornaamste daarvan is een groot aantal goudstukken met de beeltenis van koningin Elisabeth. Allan gelooft dat deze vondst uit den tijd van Sir Walter Raleigh dagteekent en in de grot verborgen werd door de toenmalige Indiaansche hoofdlieden. Hier was voor den doodarmen, naakten

---

[1]) In dit geval iemand die volgens de wet der bloedwraak als wreker moet optreden. Sommige K. kunnen tijdelijk van gedaante (*kamoedi* (boa), jaguar) verwisselen.

zwerver een fortuin, want Allan schat de waarde dier muntstukken op minstens 200 pond gouds. Maar spoedig daarop scheelt het zeer weinig of die schat zou den gelukkigen vinder niets baten, want op een zijner jachttochten valt hij in de hinderlaag van den *kenaima*, een sterken Indiaan. Er volgt een wanhopige worsteling, waarbij Allan zijn vijand door een gelukkigen slag met den houwer doodt. Maar zelf half verworgd, verliest hij het bewustzijn. Yariko, die ongerust is geworden over het lange uitblijven van haren man, gaat hem zoeken. Zij vindt Allan eindelijk in hulpeloozen toestand liggen en draagt hem naar de grot terug. Dank zij eenvoudige plantaardige geneesmiddelen en massage gelukt het Yariko hem weer op de been te brengen. Het gevaar voor een anderen *kenaima* blijft echter altijd bestaan; daarom besluit Allan het Roraimagebied voor goed te verlaten, en te trachten de zeekust te bereiken. Aanvankelijk wil hij zijn plannen met Yariko overleggen, maar „as became a dutiful Indian wife" geeft zij hem in alles toe. Eindelijk, na dagen lange toebereidselen voor den verren reistocht, zooals het maken van hangmatten en het verpakken van een gedeelte van den schat, verlaat het echtpaar de grot. Vóór hen lagen 300 mijlen ongerepte wildernis.

Als een andere soort van Chactas en Atala trekken Allan en Yariko door de maagdelijke wouden. Hoewel hun idylle minder idealistisch is en minder tragisch eindigt, is ook bij hen een zendingspost het eerste reisdoel. De zwervers bereiken eindelijk een rivier. Ten einde sneller vooruit te komen, vervaardigt Allan een kano uit den bast van den purperhartboom, die na ontzaglijke moeite en veel tijdverlies gereed komt. Daarop zakken zij de Masaruni met haar vele stroomversnellingen af, dikwijls op gevaar van te verdrinken, en bereiken eindelijk, onder tal van ontberingen, drie maanden na het verlaten van den Roraima, de zendingspost Aranama.

De aldaar gevestigde Rev. John Gatward is een geheel ander type dan *père* Aubry uit Chateaubriand's beschrijving. Toen hij Allan ontwaarde, „naked save for a ragged shirt, which appeared almost black with dirt and age",

en de getatoueerde Macusivrouw, naakt op haar *kwejoe* na, hief hij zijn handen ten hemel. „Such a thing was a disgrace to the Mission". Maar toen Allan den *reverend* verklaarde, dat hij voor niets ter wereld van Yariko wilde scheiden, sloeg de zendeling voor hen spoedig te trouwen.

Nu verrijzen er evenwel nieuwe moeielijkheden, onvermijdelijk bij Allan's terugkeer in de beschaving. Hij en Yariko moeten gekleed worden. Allan wordt in een afgedankt zwart pak van den missionaris gestoken, welk pak hem veel te groot en te wijd is. De arme Yariko moet haar naaktheid bedekken met die bekende soort van foeileelijke peignoir, zoo geliefd in Puriteinsche zendelingskringen. En bovendien, „the pair had been leading sinful lives, and should be kept apart until the marriage". Allan blijft dus onder de hoede van den *reverend*, Yariko onder die van Mrs. Gatward. De beide zwervers gevoelen zich door al die dwangmaatregelen niets op hun gemak. Voor 't eerst in hun leven van elkander gescheiden, zonder dat Yariko eigenlijk goed begrijpt waarom, is vooral zij dood ongelukkig.

Zoolang Allan niet weet of Chloe nog leeft, kan er natuurlijk van een wettig huwelijk met Yariko geen sprake zijn. Hij is derhalve, zeer tegen zijn zin, genoodzaakt den zendeling allerlei leugens te vertellen. Allan geeft o.a. voor John Guthrie te heeten en verzamelaar van natuurhistorische voorwerpen te zijn. Door zijn inlandsche tochtgenooten verlaten, was hij, na tal van avonturen, met zijn Indiaansche helpster te Aranama aangeland. Vóór de zendeling hen kan trouwen, is 't noodig dat Allan te Georgetown zijn zaken gaat regelen. Yariko moet inmiddels te Aranama achterblijven en na Allan's terugkomst zal dan daar hun huwelijk worden gesloten. Daar Allan geen cent bezit, zal de zendeling de passagekosten van de stoomboot voorschieten.

Het hoofddoel van Allan is natuurlijk te Georgetown zekerheid te krijgen of Chloe leeft of niet, en zijn gouden schat te gelde te maken. Daarna zal hij zien, wat hem te doen staat. Met de grootste moeite haalt hij Yariko over om zijn terugkomst te Aranama af te wachten. Iederen

avond moet zij luisteren of zij de roepstem van den geitemelker ook hoort: het sein van Allan's terugkeer....

Hiermede eindigt het verhaal.

Het door Rodway beloofde vervolg is, helaas, nooit verschenen. Wij vernemen alleen uit een kort postscriptum op de laatste bladzijde van *In Guiana Wilds*, dat Allan zijn schat verkoopt; dat hij Chloe ontmoet en weer van haar wegloopt en eindelijk, dat hij met zijn trouwe Yariko weer nieuwe zwerftochten onderneemt.

Alvorens de pen neer te leggen, moeten mij een paar opmerkingen van het hart.

Er komen in den loop van het verhaal een paar stoute, veel te algemeene beweringen voor, die een ethnoloog zonder voorbehoud niet kan onderschrijven. Zoo lezen we op blz. 147: „Yes, friendship and love were unknown quantities among these people (de Macusis); even companionship was almost wanting. No one cared for the others, whether blood relations, wives or husbands...." Ik voor mij geloof dat — *ceteris paribus* — een vergelijking met „Christelijk beschaafde" Europeanen op een laag peil van ontwikkeling waarschijnlijk ten gunste van de Indianen zou uitvallen. Immers, het ontbreken of schaarsch zijn van uiterlijke teekenen van affectie bewijst op zich zelf niets. Er zijn tal van volken van verschillend ras in vier werelddeelen, die kus noch handdruk kennen en bij wie *pet names* en *endearing expressions* zoo goed als ontbreken. Maar die daaruit de gevolgtrekking maakt, dat bij al die menschen vriendschap en liefde onbekend zijn, dwaalt. Trouwens Yariko overwint langzamerhand haar afkeer van de kus. Als Allan na zijn strijd met den *kenaima* hulpeloos op den grond ligt, kust Yariko uit eigen beweging „his lips, and then drew back as if it were something so strange as to be almost wrong" (blz. 228). Dat bij emotioneelen en vooral hypersensitieven van het Chactas- en Dawn Light-type [1]) onder Amerikaansche Indianen, en ook bij Oosterlingen, betrekkelijk veel zeldzamer zijn dan onder blanken, geef ik toe, maar de meening dat

[1]) De schrijver van *Indian Love Letters* door Mrs. Ryan. Vergel. mijn bovenaangehaald *Gids*artikel.

zij bij kleurlingen geheel ontbreken, is in strijd met de waarneming van betrouwbare schrijvers.

Even naief als ongerijmd is Allan's „ontdekking", waarom de bewoners van koude landen „more affectionate" dan de tropenbewoners zijn (blz. 193). Bij de eersten doet warmte van het lichaam aangenaam aan; bij de laatsten onaangenaam! Bij een kouden wind kruipen de menschen naar elkaar toe; in Guyana zit men van elkaar af, zoodat het mogelijk is voor „the cool breeze to circulate between them". Indien deze hypothese juist ware, dan zouden de Hyperboreërs en de Vuurlanders de meest „affectionate" menschen der wereld moeten zijn.

Wanneer wij ten slotte de vraag stellen, wie van de twee door Rodway geschilderde exotische vrouwentypen het hoogst staat, dan is het antwoord daarop niet moeielijk. Als vrouw in biologischen zin, als *femelle*, staan Chloe en Yariko waarschijnlijk gelijk. Evenzoo uit een aesthetisch oogpunt, al heeft de eerste een gemengd, de laatste een raszuiver schoonheidstype. Maar wanneer wij de psychische karaktertrekken dier beide vrouwen vergelijken, dan wint Yariko het van Chloe. Chloe, de bastaard van drie rassen, staat niettegenstaande haar gebrekkige „Christelijk beschaafde" opvoeding zedelijk lager dan de „heidensche", onvervalschte dochter der wildernis. Bij Chloe schijnen de minder goede psychische eigenschappen van drie rassen zich te hebben geconcentreerd; bij Yariko komen vooral de betere karaktertrekken van haar ras te voorschijn.

Mijn slotsom is dat deze roman van Rodway, hoe onvolledig ook en niettegenstaande zijn kleine fouten, almede tot het beste behoort wat mij aangaande „de Indiaan in de letterkunde" bekend is. Het hoofddoel van Rodway was de ethno-psychologische schildering van twee verschillende vrouwentypen in hun exotisch milieu, en daarin is hij volkomen geslaagd.

Het boek is vlot geschreven. De stijl is frisch en de verhaaltrant onderhoudend, ofschoon de schrijver hier en daar wat te veel in herhalingen valt. Dat alles maakt, dat men *In Guiana Wilds* snel leest en spijt heeft als het uit is.

DE ZENDING DER HERRNHUTTERS ONDER DE INDIANEN IN BERBICE EN SURINAME 1738—1816

DOOR

H. WEISS.

(Vervolg.)

Ook aan Dehne zond de graaf een schrijven:

Lieve Br. Dehne.

Ik hoor niet graag, dat gij reeds heimwee hebt gehad; men moet zich leeren schikken in den gezegenden wil des Heeren en elke broeder moet zijn dienst waarnemen, tot hij een ander beroep krijgt. Ga, beste kind, vertrouwelijk met uw Heiland om en zoek op de knieën zijn gemeenschap.

Als het mogelijk is, begeef u dan met uw broeder onder de wilden en blijf bij hen wonen. Vondt ge het echter beter te blijven, waar ge zijt, laat dan de broeders Güttner en Beutel naar de wilden gaan en blijf gij zorgen voor hun levensonderhoud. Maar ik leg er den nadruk op: wees gehoorzaam aan uw broeder Güttner. Ge weet, Benicke werd door den bliksem getroffen, toen hij met Br. Martin had getwist en hem verlaten had. Er moet dienende liefde onder u zijn, de een zij den ander onderdanig. Maak u niet druk met het onderwijzen van lezen en schrijven. Het kon een even slechten als goeden invloed hebben. Spreek liever van Jezus, en komen de menschen samen om te leeren lezen, maak daarvan niet de hoofdzaak.

Als men bij u het lasterlijk geschrift [1]) uit Amsterdam

[1]) De Amsterdamsche Herderlijke brief had zich een weg gebaand tot in dit verborgen hoekje van de wereld. De predikant van Berbice maakte van den kansel de Indianen met dit schrijven bekend, evenals dit in Suriname geschied was.

leest, zeg dan dat ge de schrijvers niet kent en ook niets met hen te doen hebt.

Nu, de Heere Jezus zegene u!

Ik ben de uwe

Br. ZINZENDORF.

De broeders zijn niet lang op de plantage Johanna gebleven. Het werd hun steeds duidelijker, dat het zendingswerk alleen mogelijk was, als het kon uitgaan van een plaats, die hun zelf toebehoorde.

Hun vriend Arthing voorkwam hun wenschen. Door zijn bemiddeling kregen zij van den gouverneur toestemming zich te vestigen aan de 10 uren van het fort verwijderde Wironje-kreek, een zijrivier van de Rio de Berbice. Op enkele uren afstands van haar monding werd den Broeders een stuk land toegewezen, ongeveer 4.2 H A. groot. Den 12den November 1840 betrokken zij het nieuwgebouwde huis, dat zij Pilgerhut noemden.

4. *Pilgerhut* 1740—1747.

In de eerste plaats hadden de Broeders te zorgen voor hun levensonderhoud. Zwaren lichamelijken arbeid hadden zij te verrichten. Met het aanleeren van het Arawaksch ging het maar langzaam. Zij hadden 3 Indianen bij zich genomen en Dehne had bovendien in zijn kleermakerij een Negerjongen aan het werk.

Den 12den Sept. kwam Br. Gräbenstein in Pilgerhut aan. Spoedig daarop kregen zij een kleinen Indiaanschen knaap ten geschenke. De broeders hoopten door den omgang met hem de dagelijksche spreektaal te leeren. Zij leerden hem Duitsch, zoodat hij later als tolk dienst zou kunnen doen.

In de eerste jaren hadden zij geen zichtbare resultaten van hun arbeid mee te deelen.Güttner was in het jaar 1742 tot herstel van gezondheid naar Suriname gegaan en was daar gestorven. De bezoeken in de Indiaansche dorpen gingen met groote moeilijkheden gepaard en bij het zigeunerleven, dat die menschen leidden, scheen het

onmogelijk invloed op hen te krijgen. Het aantal Indianen, dat zich in Pilgerhut vestigde, was slechts heel gering en bestond aan het eind van het jaar 1742 uit 5 Indianen en één Indiaansche vrouw. Intusschen begonnen toch de Indianen te begrijpen, dat deze Herrnhutters om andere redenen naar Berbice gekomen waren dan de overige blanken, die alleen op hun eigen voordeel bedacht waren. De Broeders schenen om hunnentwil dàar te zijn.

Toen de zendingspoging aan de Suriname was opgegeven, waren Br. en Zr. Zander en Br. Meisser vrijgekomen en hadden zich naar Berbice begeven. Deze in den zendinsdienst beproefde broeders brachten nieuw leven in den arbeid. Br. en Zr. Endter uit Bethlehem Pa. in Noord-Amerika, waar intusschen een nederzetting van de Broedergemeente was ontstaan, verbonden zich eveneens aan het werk en met hen verscheen Br. Kaskas uit Bethlehem, om de eerste zendingsvisitatie te houden.

De bezoeken in de Indiaansche dorpen werden met ijver voortgezet. Br. en Zr. Endter woonden zelfs eenigen tijd in een van deze dorpen. In 1746—'47 vertaalde Br. Zander een deel der lijdensgeschiedenis van den Heiland in de Indiaansche taal.

De Broeders beschikten in die jaren over verbazend veel hulpkrachten. Al waren de meesten geen geschoolde krachten, het is toch opmerkelijk en het getuigt voor den innerlijken toestand der gemeente, dat steeds meer broeders en zusters bereid waren, gevolg te geven aan het bevel: Gaat heen in de geheele wereld en predikt het Evangelie.

Zoo kwam het jaar 1747. Br. en Zr. Beutel waren aan het eind van het jaar met verlof naar Europa gegaan en Dehne en Meisser waren hun in 1747 gevolgd. Zij hadden een Indiaanschen knaap van nog geen 2 jaar, dien ze van zijn moeder ten geschenke gekregen hadden, mee naar Duitschland genomen, waar hij gedoopt werd, maar spoedig stierf. De opengevallen plaatsen in Pilgerhut werden terstond weer bezet door Daniel Kamm en Nic. Klarup.

Bij de uitbreiding van het werk had men besloten over

te gaan tot een splitsing der zendingsgebieden onder Europeesch en Amerikaansch bestuur. Door de pelgrimsgemeente Bethlehem Pa. zou het werk in New-York, Nieuw-Engeland, Virginië, Maryland, Berbice, Suriname, St. Thomas, St. Croix en St. John worden bestuurd, terwijl het overige zendingswerk onder het Duitsche bestuur bleef.

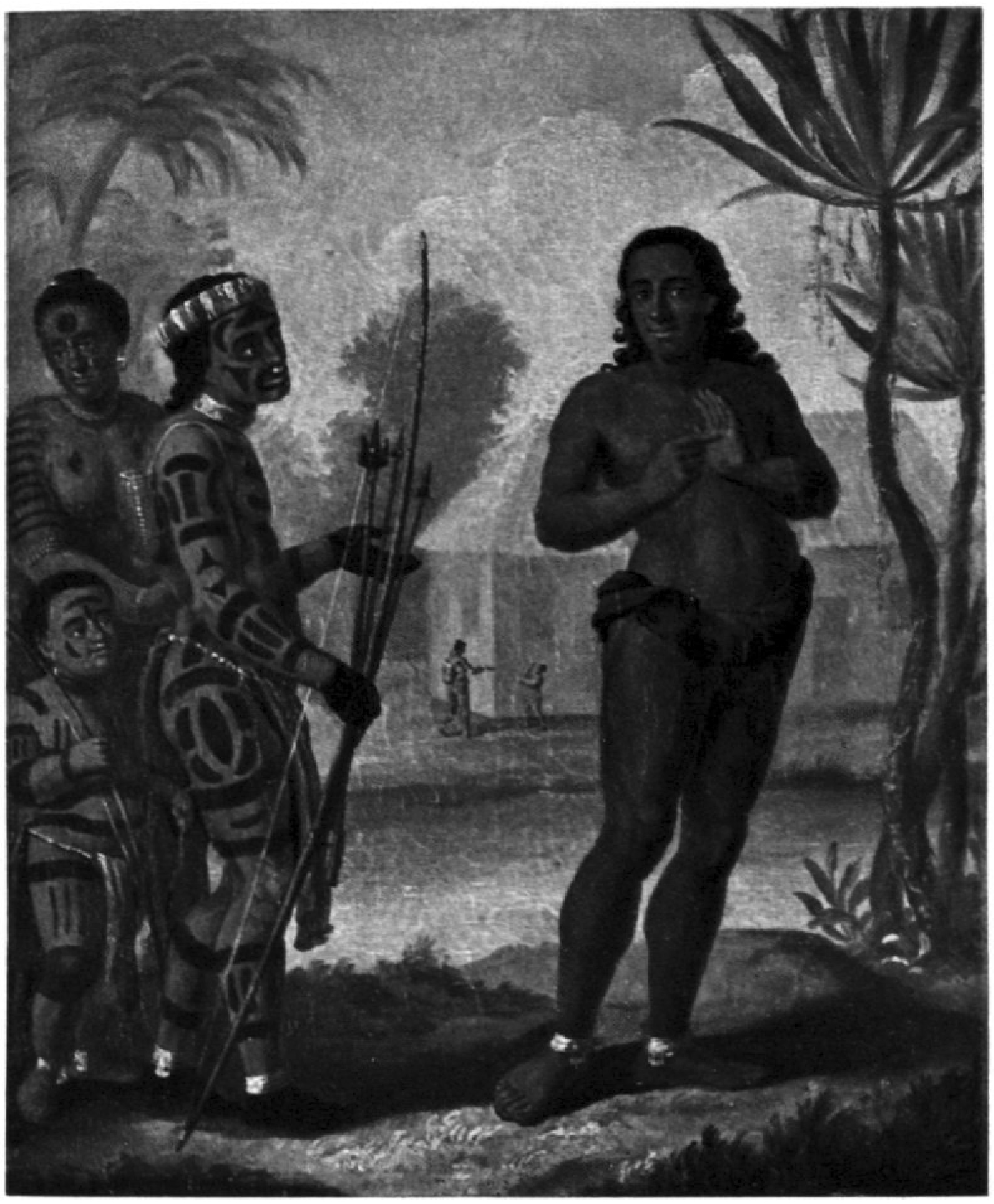
„Pelgrims" moesten de broeders zijn in hun eigen land en daarbuiten. Wat het begrip „pelgrims" betreft, schrijft Cammerhof aan Zander: zoo iemand moet steeds bereid zijn te dienen. Als de Heiland om 3 uur zegt: ga om kwart over 3 en reis uw weg met blijdschap — dan moet hij zich door niets laten terughouden. Het pelgrimswerk draagt het kenmerk van het kruis. De liefde van Christus moet hen dringen. Zij moeten in staat zijn ook een winstgevend beroep op te geven.

Zoo stond dus ook Berbice sinds 1747 onder het bestuur van Bethlehem Pa. De ijverige zendingsarbeid bleef niet zonder gevolg. In hetzelfde dorp, waar eenigen tijd te voren Br. en Zr. Endter een korten tijd gewoond hadden, ontmoette Br. Gräbenstein den aanzienlijksten man van het dorp, die de boodschap des heils gaarne en gewillig aannam en de lieden samenriep, opdat zij ze ook zouden hooren. Het was de latere inlandsche helper Jephta. Aan de Kertfeestviering namen in 1747 in Pilgerhut 50 Indianen deel.

5. *Pilgerhut* 1748—1763.

In April 1748 trad de reeds genoemde Br. Kaskas als zendeling in dienst. In het begin van dat jaar was een oude Indiaansche vrouw gedoopt, die tot het christendom overging, vrucht van een langen, moeitevollen arbeid. De doop van de oude Hanna was de aanvang van een nieuw tijdperk. Enkele maanden later konden 40 Indianen gedoopt worden. Behalve dit 40tal woonden nog 20 heidenen in Pilgerhut, dat hoe langer hoe meer het aanzien kreeg van een groot Indiaansch dorp, waarin de zendelingen de leiding hadden.

Voordat nog de tijding van de opkomst dezer gemeente

Ein Arawakken-Evangelist, wahrscheinlich **Jephta,**
seinen heidnischen Landsleuten das Evangelium verkündend.
Im Hintergrund die Kirche von Pilgerhut am Wironjefluß in Berbice.

Aus dem Unitäts-Archiv in Herrnhut.

tot Europa was doorgedrongen, was Theophilus Salomon Schumann reeds op weg naar Berbice. Hij heeft den naam gekregen van Apostel der Arawakken. Hij was het, die in Gods hand het middel werd, om de zending onder de Indianen uit te breiden. Schumann was den 1en Juli 1719 in Grabow (Prov. Saksen) geboren, waar zijn vader predikant was. In 1732 ging hij naar Brandenburg en bezocht daar de school. In 1738 begon hij zijn theologische studiën aan de universiteit te Halle; hier onderscheidde hij zich door zijn aanleg voor talen. In 1740 werd hij leeraar aan het paedagogium. Hij had een zwaren innerlijken strijd te voeren en het duurde lang, eer hij vrede vond. „Anderen", klaagt hij, „heb ik den weg des heils gewezen zonder dien zelf te kennen".

Hij ontmoette Steinmetz, die in Klosterbergen aan het hoofd stond van een opvoedingsinstituut. Deze wist den begaafden jongen man over te halen leeraar te worden aan zijn instituut. Hier kwam hij in aanraking met mannen, die ernstig den weg des heils zochten. Na eenigen tijd leerde hij de Broedergemeente kennen. Hij bezocht de gemeente Herrenhaag, waar men hem voor al zijn bezwaren op den Heiland wees. Gaarne had hij zich dadelijk bij de Broeders aangesloten, maar hij wilde toch eerst innerlijke zekerheid hebben, of dit de door den Heer gewenschte weg was. Hij keerde terug naar Klosterbergen. Aan den eenzamen Elbe-oever worstelde hij in het gebed met zijn God en besloot tot de Broeders over te gaan. Bij alle moeilijkheden, die hij later in dienst der zending ondervond, heeft hem die stap nooit berouwd. Van 1743—45 was hij leeraar aan het seminarie der Broedergemeente, dat eerst in Lindheim, later in Marienborn gevestigd was. Na zijn huwelijk met Anna Maria Sonntag werd hij als zendeling beroepen naar Berbice, waar hij in 1748 aankwam.

Schumann zag spoedig in, dat het volstrekt noodzakelijk was, grondig de taal te leeren van een volk, waaronder men als zendeling wil optreden. Dank zij zijn goede opleiding en zijn begaafdheid voor talen, bracht hij het zoover, dat hij reeds den 2den Maart 1749 zijn eerste Evangelieprediking in de taal der Arawakken kon houden.

Het bleek ook in Pilgerhut, dat Europeanen in de tropen nooit hun brood kunnen verdienen met land- en tuinbouw. De Brs. Endter en Gräbenstein werkten hard, maar hun oogst was treurig. „De broeders" schreef Schumann „zagen er uit als lijken, maar wat zij oogsten was zoo weinig dat men het voor enkele snoeren kralen van de Indianen zou hebben kunnen koopen". Alleen met de schoen- en kleermakerij konden de broeders een kleine winst maken. Br. Zander, die het toezicht had over de uitwendige aangelegenheden, kon slechts met de grootste zuinigheid zorgen, dat de broeders in het leven bleven.

Van het toenmalige kerkelijk leven in Pilgerhut krijgt men den indruk, dat de broeders er naar streefden, in de wildernis een Broedergemeente naar Europeesch model in te richten. Zeer weinig rekening hebben zij gehouden met het volkskarakter en de eigenaardigheden der Indianen.

Aanvankelijk hadden de meeste Europeanen onverschillig toegezien bij het werk der zendelingen, maar langzamerhand ontwaakte de vijandschap tegen de Herrnhutters. De planters en ambtenaren begonnen te vreezen, dat een groot aantal Indianen onder de machtsfeer van de zendelingen zou komen, en het Indiaansche dorp Pilgerhut werd hun een doorn in het oog. Men trachtte de Indianen tegen de zendelingen op te zetten en zei hun, dat de Herrnhutters alleen in het land waren gekomen, om hen tot slaven te maken. Toen de Gouverneur Lössner door een anderen vervangen zou worden, meenden de vijanden der Broeders, dat het oogenblik gekomen was, om hen uit het land te verwijderen. De Gereformeerde predikant verklaarde, dat de Broeders uit het land moesten verdreven worden, omdat zij ook in Holland geen recht hadden openbare godsdienstoefeningen te houden. Hij had hen daartoe bij de W. I. C. te Amsterdam aangeklaagd.

Den 3en Oct. 1749 kwam in Pilgerhut een afgevaardigde van den Gouverneur, die de avondgodsdienst-oefening van de Broeders bijwoonde en hun daarna meedeelde, dat de Gouverneur Collier den 28en Sept. aangekomen was. Den volgenden dag overhandigde hij hun een brief van den Gouverneur, waarin deze op grond van de instructies

der W. I. C. de Broeders opriep, om den 7en Oct. voor de raadsvergadering te verschijnen, ten einde den eed van gehoorzaamheid af te leggen.

Een zestal broeders vertrok naar het fort Nassau. Zij wenschten den Gouverneur geluk met zijn aankomst in Berbice. Hij ontving hen vriendelijk, maar deelde hun mee, dat hij de strikte opdracht had ontvangen van de Directeuren der W. I. C. om van de Broeders de eedsaflegging te eischen. Gaven dezen hieraan geen gehoor, dan moesten zij met de eerstvolgende gelegenheid het land verlaten. Het antwoord der zendelingen was: Sinds 11 jaren zijn wij in dit land en staan bekend als trouwe burgers. Wij zijn bereid ons met een „ja" aan alle burgerlijke plichten te onderwerpen. Ook beriepen zij zich op het contract, in 1740 gesloten met de Surinaamsche Societeit; maar de Gouverneur verklaarde, dat de Directeuren der W. I. C. aan wie Berbice behoorde, niets te maken hadden met de Sur. Soc. De Broeders moesten beslissen, of zij al of niet den eed wilden afleggen. Zij vroegen uitstel. De Gouverneur antwoordde, dat het niet aan hem stond uitstel te geven. Schumann meende, dat het toch niet aanging, trouwe broeders, die met medeweten van de W. I. C. in het land gekomen waren, na een 11-jarig verblijf eenvoudig weg te jagen. Hij gaf er bij te verstaan, dat hem nog een weg openstond, n.l. een beroep te doen op de Algemeene Staten en den Prins van Oranje. Na afloop dezer audiëntie werden de broeders naar de raadsvergadering gebracht, waar de Gouverneur zijn eischen herhaalde. De broeders verzochten hun het desbetreffende schrijven der Directeuren voor te lezen. Het bleek dat de Directeuren er bij den Gouverneur op aandrongen, den eed van trouw van de Broeders te vorderen. Van een „wegzending" was in dat schrijven volstrekt geen sprake.

Daarop vroeg de Gouverneur, of de Broeders nu wilden zweren of niet. De broeders zeiden: „wij zweren niet".

Na een beraadslaging van een uur werd hun een stuk voorgelegd van den volgenden inhoud: „Wij willen den Raad en den Gouverneur als Souverein van het land erkennen en ons als gehoorzame, trouwe burgers gedragen".

Op de vraag, of de Broeders hiermee instemden, antwoordden zij „ja". Zij werden allen vrijgelaten, behalve Schumann. Deze moest zich nog verantwoorden op de aanklacht, dat de Broeders de Indianen op hun hand zochten te krijgen, hen onderwezen en hen van gouvernementsdienst afhielden. Schumann verdedigde zich en sprak zóó overtuigend, dat de meeste leden van den Raad verklaarden, dat h. i. het werk der zendelingen niet belemmerd moest worden.

Zoo was het onweder dus weer voorbijgetrokken en 4 maanden lang scheen de zon, tot een nieuwe storm kwam opzetten. Wij zouden te uitvoerig worden, als wij ingingen op alle in den loop der jaren gevoerde onderhandelingen. Wij willen alleen nog zeggen, dat de eedsweigering niet bij alle broeders op denzelfden grond berustte. Er waren er, voor wie het een gewetenszaak was, er waren anderen, die zich hielden aan de voorschriften der Broedergemeente. Aan de eedsaflegging was de verplichting tot krijgsdienst verbonden en als burgers van Berbice, die den eed van trouw gezworen hadden, zouden zij verplicht zijn, een door het Gouvernement op te leggen ambt uit te oefenen. In aansluiting hierbij deelen wij mede, dat Zinzindorf, die den geheelen zendingsarbeid bedreigd zag, den in Nov. 1751 naar Berbice terugkeerenden Br. Zander de instructie meegaf, dat de broeders in Berbice ontslagen waren van de verplichting den eed te weigeren. Iedere broeder moest voortaan zelf beslissen, of hij al of niet zweren wilde. Zij, die om eedsweigering uit het land werden gebannen, konden naar N. Amerika of Europa terugkeeren.

Slaan wij nu een blik op den eigenlijken zendingsarbeid der Broeders. Onverdroten trokken zij het land door en bezochten een groot aantal heidensche Indiaansche dorpen. Vele Indianen kwamen naar Pilgershut en bouwden voor zich daar een huis.

Den 14en Mei 1749 was Schumann met den reeds genoemden helper Jephta op reis gegaan, om aan de verstrooid wonende Indianen het woord des levens te bren-

gen. Onderweg werden zij door een onweder overvallen. De regen viel in stroomen neer. De bliksemtralen kliefden de lucht. Zij zochten een schuilplaats. Toen het onweer voorbij was, wilden zij hun tocht voortzetten, maar ontdekten met schrik, dat zij verdwaald waren. Zelfs Jephta, de zoon van het woud, wist niet meer waar hij was. Zij besloten op den stand der zon af te gaan. Eindelijk na een vermoeienden zwerftocht bereikten zij een Indianendorp, waarin 3 gezinnen woonden, die nog nooit een zendeling hadden gezien. Zij hadden echter van andere Indianen gehoord, dat er blanke menschen waren, die een boodschap van den waren God voor hen hadden. Zij hoorden met aandacht toe, toen Schumann en Jephta hun van den Heiland der wereld spraken. Er was onder hen een man, die gereed stond naar de Corantijn te vertrekken. De boodschap, die hij vernomen had, bracht hij over aan de Indianen aan de Corantijn en dezen maakten zich op naar Pilgerhut om de blanken zelf te zien en nog meer van hen te hooren.

Den 31sten Jan. 1750 kwamen 11 Indianen van den stam der Caraïben in Pilgerhut. Zij hadden een langen weg afgelegd, om te hooren wat de blanken hun van God hadden te zeggen. Na eenige dagen gingen zij weer naar hun land en beloofden terug te komen. In Aug. vestigden zich werkelijk een aantal dezer Caraïben in Pilgerhut. Ook van de Corantijn daagden de menschen op en toen bleek het kerkje te klein, zoodat een uitbreiding noodzakelijk werd. Schumann bracht ook een bezoek aan den Gereformeerden predikant en sprak openhartig met hem. Deze gaf toe, dat hij velerlei naar Holland had geschreven, in verband met dwalingen, waarvan de Broeders in de Europeesche strijdschriften werden beschuldigd. Hij beloofde echter in de toekomst den raad van Gamaliël te zullen volgen. (Hand. 5 : 39).

De arbeid der Broeders werd door God zichtbaar gezegend. Steeds meer lieden ook buiten de landsgrenzen kwamen naar Pilgerhut, dat Aug. 1750 reeds 300 inwoners telde, terwijl nog een zelfde aantal Indianen trouwe bezoekers van den zendingspost waren.

In Sept. kwam een gemachtigde van de W. I. C. in Berbice aan. Deze bracht de tijding, dat de Indianen wel door de Broeders onderwezen mochten worden en de godsdienstoefeningen mochten bijwonen, maar dat zij zich metterwoon in Pilgerhut vestigden, kwam niet te pas. De Broeders bekommerden zich maar niet om deze mondelinge mededeeling. Zij hadden reeds zoo vaak ondervonden, hoe onzeker de W. I. C. optrad.

Herhaalde malen werden de Broeders vermaand zich te melden voor militaire oefeningen; maar een protest, bij den Gouverneur ingediend, had ten gevolge, dat men de zaak voorloopig liet rusten. De onderhandelingen, die Schumann in 1750 met den Gouverneur voerde, toonden echter duidelijk, dat men een aanleiding zocht, om van de Broeders af te komen. Was hun in Sept. nog toegestaan de Indianen te onderwijzen, nu verklaarde de Gouverneur dat de Broeders geen recht hadden zending te drijven onder de Indianen. Als de Regeering de inboorlingen tot het Christendom wilde bekeeren, dan kon dit gebeuren door den predikant, dien de W. I. C. had aangesteld. Aan de Broeders werd verweten, dat zij de Indianen er van afhielden, voor het Gouvernement te visschen, dat de zendelingen den doop toedienden, zonder de Regeering daarvan in kennis te stellen, en dat zij staatkundige doeleinden beoogden met de vestiging der Indianen in Pilgerhut.

Aan den heer van Slooten te Amsterdam, die als agent der Broeders werkzaam was, schreef Schumann in 1750: „Haast waren wij zelf tot u gekomen. Het stond onder de menschen al vrij vast, dat men ons inderdaad naar Europa terug zou zenden, maar onze Lieve Vader in den hemel heeft er Zijn toestemming niet toe gegeven.... Jezus toont zich den Herder Zijner kudde en als de menschen de deur afsluiten, dan opent Jezus haar, dat ze kraakt. In het jaar, toen wij gebogen gingen onder den druk en de verbanning ons boven het hoofd hing, heeft de Heer ons 103 harten uit de heidenen gegeven.... Eenigen onzer zijn ziek geweest, vooral de broeders en zusters, die hier reeds langer vertoeven. Wij zullen u daarom zeer dankbaar zijn, als gij onzen Br. en Zr. Beutel met nog anderen

reisgelegenheid naar Europa verschaft en enkele broeders tot herstel van krachten naar Bethlehem (Pa.) zendt".

Het jaar 1751 bracht nieuwe moeilijkheden. Op alle mogelijke manieren zocht de Regeering den Broeders het leven ondragelijk te maken. Ook maakte de dood voor de eerste maal sedert het begin der zending onder de Indianen een open plaats onder de arbeiders. Br. Endter, die reeds meer dan een jaar gesukkeld had, overleed den 4en Mei.

Dehne werd wegens eedsweigering verbannen en Br. en Zr. Beutel moesten om dezelfde reden het land verlaten, maar wegens ziekte van Zr. Beutel kregen zij vergunning te blijven, tot zij hersteld was. Spoedig daarna bezocht de Gouverneur voor de eerste maal Pilgerhut. Hij kwam onaangemeld; misschien dacht hij in de Herrnhutterkolonie voldoende materiaal te vinden tot een strenger optreden tegen die vreemdelingen.

Tot zijn verbazing zag Pilgerhut er geheel anders uit, dan men hem afgeschilderd had. Men had hem o.a. verteld, dat de Indianen er op waren afgericht, snel weg te loopen, zoodra zij een vreemden Europeaan zagen. Het doel der Broeders zou nl. zijn, ieder die onverwachts kwam, vooral de Regeering, te misleiden omtrent het ware aantal der daar wonende Indianen. De Gouverneur zag, dat ieder rustig zijn gang ging en dat ook de kinderen geen poging deden zich te verbergen. Hij bezichtigde nauwkeurig de nederzetting, liet zich rondleiden in de huizen der Indianen; hij zag Arawakken uit Berbice en Indianen uit Demerara, van de Orinoco en van de Corantijn eendrachtig met elkaar omgaan. Hij verblijdde zich over de aanplanting van 2000 vruchtboomen en over den cassave-bouw. De hooge gast gebruikte den maaltijd met de broeders en verliet tegen den avond de kolonie met de opmerking, dat hij alles anders gevonden had, dan hem gemeld was.

Dit bezoek had den 4en Sept. 1751 plaats gehad, maar reeds den 6en Oct. vinden we de broeders weder op het fort Nassau. Al was de Gouverneur persoonlijk gunstiger jegens hen gestemd, de leden van den Kolonialen raad

waren dit meerendeels niet. Het waren dezelfde eischen die gesteld werden: den eed afleggen, wapens dragen en voor elken gedoopten Indiaan belasting betalen. Men trad strenger op dan te voren. De W. I. C. had een resolutie uitgevaardigd en de Raad van Berbice had nu vasten grond onder de voeten.

Een der broeders (Dehne) had men weg weten te krijgen. Dehne's vertrek had 30 Aug, 1751 plaats gehad; nu waren de anderen aan de beurt. Het zou zeker gekomen zijn tot algeheele stillegging van het werk, als Zander niet uit Europa was teruggekeerd met de reeds genoemde instructie van den Graaf van Zinzendorf. Zander legde den 4en Jan. 1752 den eed af. De Brs. Schumann, Klamm, Klarup en Wenzel volgden zijn voorbeeld, terwijl de Brs. en Zrs. Kaske en Schirmer en de ongehuwde Br. Friedrich weigerden den eed af te leggen en verbannen werden. Velen meenden, dat de broeders, die toegaven, tegen hun geweten handelden.

Hoe meer lieden zich in Pilgerhut vestigden, en hoe grooter het aantal opgroeiende kinderen werd, des te meer drong zich de vraag op den voorgrond, hoe men handelen zou bij huwelijken van Indianen. Bij gelegenheid van het bezoek van den Gouverneur had deze o.a. gevraagd, of het waar was, dat de Broeders huwelijken van Indianen kerkelijk hadden ingezegend. Toen kon men hem antwoorden, dat dit tot op dien dag niet was gebeurd, maar reeds tegen het einde van 1751 werden de Broeders tot zulk een kerkelijke inzegening geroepen, ofschoon dit volgens de landswetten de taak van den Gereformeerden predikant was geweest.

Ook het jaar 1752 bracht geen rust en zekerheid. Het was alsof de Christen-Indianen vogelvrij waren verklaard. Herhaalde malen werden hun cassave-aanplantingen door soldaten en heidensche Indianen geplunderd en de broeders moesten velen wel aanraden, den Zendingspost te verlaten en in de wildernis nieuwe akkers aan te leggen.

Schumann, de leider van dit door God zoo rijk gezegende zendingswerk, was in dezen tijd bezig, gegevens te verzamelen voor een Arawaksch woordenboek.

Het getuigt wel van den innerlijken groei der gemeente, dat men in het jaar 1753 overging tot het samenstellen van een college van inlandsche helpers en helpsters. 8 Indianen-broeders en zusters waren in dienst der zending en Br. Schumann zag terecht in deze helpers den band tusschen de verstrooid wonende Indianen en de met zooveel werk overladen zendelingen in Pilgerhut. Door de vereeniging dezer krachten tot een raadgevend college werd veel goeds bereikt. In de iederen Maandag en Vrijdag plaatshebbende vergadering werd verslag uitgebracht van de opgedane ervaringen. Op deze samenkomsten kwamen doopsbediening, kerkelijke huwelijksinzegening, kinderopvoeding en dergelijke nog onopgeloste moeilijkheden ter sprake. De broeders en in de eerste plaats Schumann, oefenden aldus een opvoedenden invloed op de helpers uit. Wij vinden hier dus reeds een poging, om de heidensche volken tot medearbeiders in het zendingswerk te maken. Dit feit weerlegt de gedachteloos-geuite en nagepraate bewering, dat de zendelingen der Broedergemeente niet in staat zijn geweest inlandsche hulpkrachten te winnen.

Herhaalde invallen en plunderingen brachtten in 1754 de arme Indianen van Pilgerhut in groote moeilijkheid. Het aantal van hen, die noodgedrongen, wegens gebrek aan levensmiddelen nieuwe bouwgronden zochten, nam toe; maar deze omstandigheid droeg bij tot verbreiding van het Evangelie. Een goed georganiseerde prediking werd met behulp van de nationale helpers in het leven geroepen. De Indianen, dle op de jacht en de vischvangst uittrokken, werden vergezeld door een paar helpers, die dagelijks godsdienstoefening met hen hielden. Het aantal Indianen, dat in Pilgerhut woonde, bedroeg nog 300. Het aantal der bezoekers werd op 700 of 800 geschat. Langs de geheele kust van Suriname tot aan de Orinoco waren de broeders onder de Indianen goede bekenden.

(*Wordt vervolgd.*)

DE JEUGD VAN JURIAEN FRANÇOIS FRIDERICI, GOUVERNEUR-GENERAAL VAN SURINAME.

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

In November 1762 arriveerde te Paramaribo de vaandrig Joachim Friderici met zijn gezin. Friderici was afkomstig uit Schwerin; hij had als vaandrig reeds bij de O.-I. Compagnie gediend aan de Kaap de Goede Hoop en was daar gehuwd met Geertruyd van den Heever, eene Kaapsche van geboorte [1]). Evenals de vader waren ook de twee oudste jongens Friderici voor den militairen dienst in Suriname bestemd: de 11-jarige Juriaen François en de 9-jarige Joachim werden als cadet bij de militie aldaar aangenomen [2]). De familie Friderici trof bij aankomst te Paramaribo de zuster van Geertruyd met haar man, den vaandrig Christiaen Friedrich de Sydow.

Slechts enkele maanden zou vader Friderici in West-Indië werkzaam zijn: reeds einde Juli 1763 kwam hij te overlijden. Deze korte diensttijd was voldoende geweest, om hem algemeen geacht te maken in de kolonie. Gouverneur Wigbold Crommelin, zelf een militair, berichtte aan Directeuren der Societeit, dat tot aller leedwezen vaandrig Friderici overleden was, door een ieder betreurd. Een week na het sterven van den vader trof het gezin Friderici een tweede slag door den dood der moeder.

Nog op haar sterfbed had Geertruyd van den Heever

---

[1]) Resolutie directeuren Societeit Suriname 7 April 1762. Testament Friderici-Van den Heever, gepasseerd 2 Dec. 1750 op Kaap de Goede Hoop, geregistreerd te Paramaribo 30 Juli 1763 (oud-notarieel Archief Suriname nr. 677).

[2]) Garnizoens-grootboek der Societeit 1763.

weduwe Joachim Friderici bij codicil tot medevoogd over hare kinderen, naast haren schoonbroeder De Sydow, aangewezen den Gouverneur Crommelin; door gebruikmaking van het recht van surrogatie, dat hem bij de codicil gegeven was, droeg De Sydow het voogdijschap over op Wigbold Crommelin [1]).

Over de opvoeding der drie weezen vernemen wij enkele bijzonderheden uit de Gouverneurs-missive van 16 Juli 1768 aan Directeuren der Societeit, waarbij Gouverneur Crommelin voor Juriaen François Friderici verzocht om een aanstelling als vaandrig onder de militie in Suriname. Bij de missive is gevoegd een doopextract van Kaap de Goede Hoop, dat als geboortedatum 7 December 1751 vermeldt. De Gouverneur deelt verder mede, dat hij op verzoek der weduwe de voogdijschap had aanvaard en dat hij den oudsten zoon van den braven officier bij zich in huis had genomen, om voor zijn opvoeding te zorgen; de beide jongere broeders, de cadet Joachim Simon Hendrik en Jacob François waren toevertrouwd geworden aan de zorgen hunner tante De Sydow. Het was Crommelin's bedoeling geweest om Juriaen door werk met de pen te employeeren, zoodat deze spoedig zou kunnen gaan verdienen, maar de jongen had tot niets anders neiging gevoeld dan tot den militairen dienst en de Gouverneur had hem dus cadet laten blijven. „Het wil al muizen wat van katten komt" — zoo voegt Crommelin er als overdenking aan toe. Directeuren willigden het verzoek in en stelden bij resolutie van 5 October 1764 Juriaen aan tot vaandrig bij de militie in Suriname.

Gouverneur Crommelin voelde in dezen tijd, na een twintigjarigen dienst in de kolonie, zijn krachten verminderen; tot herstel zijner gezondheid verkreeg hij eerst een buitenlandsch verlof, maar bij nadere overweging besloot hij zijn ontslag te vragen en voor goed naar het vaderland terug te keeren. De regeling zijner particuliere zaken in Suriname eischte nog veel zorg; wat de voogdij over de Friderici's betrof, wilde hij de beide jongsten met

[1]) Haar codicil van 4 Augustus 1763 is gelakt met haar cachet, dat geen wapen, maar een vrouwekop vertoont.

zich naar Nederland medenemen, om verder uit de renten der ouderlijke erfenis (die ongeveer 5200 gulden groot was) hunne opvoeding te bekostigen [1]). In Mei 1770 was oud-gouverneur Crommelin gereed, om zich met zijne vrouw en twee dochters in te schepen. Er kwam echter een plotselinge belemmering op, waardoor het zich een oogenblik liet aanzien, alsof het vertrek zou moeten worden verschoven.

Op Vrijdag den 4den Mei 1770 diende Crommelin's pupil, vaandrig Juriaen François Friderici, bijgestaan door zijn oom De Sydow, een rekwest in bij Gouverneur Jan Nepveu, waarin dezen werd medegedeeld, dat Geertruida Elisabeth Crommelin, dochter van den oud-Gouverneur, zich tegenover Friderici tot trouwbeloften had verbonden; de vader had zich evenwel tegen een echtverbintenis verzet en rekwestrant vroeg thans, met het oog op het aanstaande vertrek, arrest personeel op Wigbold Crommelin en zijne dochter. Gouverneur Nepveu, die met Crommelin op niet al te goeden voet stond, gaf op dit verzoek onmiddellijk eene gunstige beschikking [2]). In het gouvernements journaal werd een onaangename opmerking aan het adres van den oud-gouverneur en zijne beide dochters ingelascht.

Crommelin diende den volgenden dag een tegenverzoek in, waarbij hij aanbood zijne dochter in de kolonie achter te laten, doch er op aandrong, dat men hem zelf zou laten afreizen; ook vroeg hij om een comparitie voor commissarissen uit het Hof van Politie, welk verzoek door Gouverneur Nepveu werd toegestaan. De comparitie had dadelijk daarop plaats, maar zonder resultaat: Friderici liet zich niet afwijzen [3]). Het bleek dat de 18-jarige vaandrig van de 25-jarige Geertruida Crommelin enkele maanden te voren eene schriftelijke trouwverbintenis gekregen had. Oud-gouverneur Crommelin slaagde er ten slotte in tegenover zijne dochter zijn wil door te zetten;

[1]) Rekwest, met beschikking van het Hof van Politie d.d. 15 Februari 1770.

[2]) Zie betreffende de verhouding tot Gouverneur Nepveu: de missive van Crommelin aan directeuren Societeit van 23 Januari 1769.

[3]) Gouvernementsjournaal 5 Mei 1770.

Geertruida Elisabeth teekende eene verklaring, waarin zij te kennen gaf, dat zij de schriftelijke trouwbelofte buiten voorkennis harer ouders had gegeven, onder voorwaarde evenwel, dat het huwelijk in Nederland moest worden gesloten; Friderici had haar beloofd, daartoe verlof te verzoeken en zoo dit niet werd toegestaan uit den dienst in Suriname ontslag te nemen. Als dochter gevoelde zij wroeging, tegen het vijfde gebod te hebben gezondigd en hare ouders in hun grijzen ouderdom te hebben leedgedaan; zij smeekte hunne vergiffenis af en betuigde, van trouwbeloften af te zien. Deze verklaring werd op Maandag 7 Mei aan Friderici aangezegd [1]). Er had dien dag een nieuwe bijeenkomst plaats voor het Hof van Politie en ditmaal werd een accoord tusschen partijen getroffen [2].) Nog dezelfde week stak het schip met de familie Crommelin aan boord in zee.

Veertien dagen later verliet ook vaandrig Friderici de kolonie voor een reis naar Nederland; bij zijne verlofaanvrage aan den Gouverneur had hij opgegeven, dat door detacheering op buitenposten zijne gezondheid geleden had en hij door koortsen zwaar ziek was geweest [3]). Op 5 September 1770 compareerde Friderici ter vergadering van Directeuren der Societeit te Amsterdam, die hem een verblijf van 3 maanden in het land toestonden. Maart 1771 was Friderici in de kolonie terug; de reis was in zooverre een succes geweest, dat hij eene commissie als sous-luitenant bij de militie in Suriname medebracht [4]). Maar Geertruida Elisabeth Crommelin teekende in deze maand aan voor haar huwelijk met Jacob van Heeckeren, heer van Barlham [5]).

Aanteekening.

In zijn militaire functie zou Friderici, gelijk bekend is, gedurende de volgende jaren gelegenheid krijgen, zich zeer te onderscheiden. Verschillende bijzonderheden zijn over hem gepubliceerd in de beschrijving van den

1) De verklaring is geregistreerd in oud-notar. archief nr. 722.

2) Gouvernementsjournaal 7 Mei 1770.

3) Rekwest 25 Mei 1770. Gouvernementsjournaal 26 Mei 1770.

4) Volgens aanteekening in het Gouvernementsjournaal 6 Maart 1771 is de commissie gedateerd 23 Augustus 1770; van de aanstelling vond ik geen melding gemaakt in het Resolutieregister van directeuren der Societeit, dat overigens alle dergelijke benoemingen bevat.

5) Genealogie Van Heeckeren in Nederl. Adelsarchief.

boschnegeropstand door John Stedman, die den krijg medemaakte als kapitein bij het expeditiekorps der Staatsche troepen, het mariniers-regiment onder kolonel Fourgeoud. Als commandeerend officier aan het hoofd van het pas-opgerichte corps van vrije negers veroverde luitenant Friderici in 1772 het sterk gepalissadeerde boschnegerdorp Boucou, dat hij met den degen in de vuist het eerst binnendrong. Tot aandenken aan dit wapenfeit vereerde het Hof van Politie hem een zilveren degen met inscriptie, benevens een fraai geweer en een koppel pistolen met zilver beslag [1]). Gouverneur Nepveu droeg hem tot eene onderscheiding bij Directeuren der Societeit voor, waarop deze zijne bevordering tot kapitein-luitenant aan de hand deden [2]). In December 1775 ging Friderici in den rang van kapitein-commandant over bij het Staatsche mariniersregiment onder kolonel Fourgeoud [3]). Met dit expeditiekorps verliet hij in 1778 de kolonie. In 1779 verkreeg Friderici evenwel op zijn verzoek op nieuw een aanstelling onder de militie der Societeit van Suriname, in zijn rang van kapitein [4]). Bij de reorganisatie van het corps vrije negers werd hij in 1781 tot chef hiervan benoemd, met den titel van majoor [5]). Het volgend jaar huwde Juriaen François Friderici te Paramaribo met Catharina Sophia Bake, weduwe van den ontvanger der in- en uitgaande rechten H. J. A. de Vries [6])

---

[1]) Resol. Hof van Politie 10 Nov. 1772.

[2]) Resol. Dir. Soc. 3 Febr. 1773.

[3]) Gouvernementsjournaal 13 en 14 Dec. 1775. Vergelijk: Commissieboek Raad van State Juli 1777.

[4]) Resol. Dir. Soc. 20 Oct. 1779.

[5]) Resol. Hof van Politie 16 Oct. 1781.

[6]) Hun besloten testament van 16 Aug. 1782 is bewaard gebleven in oud-notar. archief Suriname nr. 772; het is gezegeld met hun cachet, dat een wapen vertoont met drie kransen van eikeloof. In nummer 96 oud-not. archief bevindt zich Friderici's besloten testament van 18 Oct. 1801, geopend na zijn dood op 13 Oct. 1812.

DE R. K. MISSIE IN SURINAME

DOOR

W. D. H. BARON VAN ASBECK.

Pater A. Verheggen heeft eene lezing gehouden over de R. K. missie in Suriname. Hij bracht er lange jaren door en keert er weder terug. Voor de missie is dat van groot belang, want pater Verheggen is een ijverig arbeider op maatschappelijk gebied en kent zijne Pappenheimers.

Terecht wees de spreker op de groote moeilijkheden voor den missionaris gelegen in de heterogene samenstelling der bevolking; wil hij tot de gezinnen doordringen, dan àl is kennis van de taal onmisbaar; maar wil hij verder gaan en het hart bereiken, dan moet hij haar zoo meester zijn dat hij verwantschap tusschen zijn begrippen en die der bevolking kan opsporen. Spreker gaf een overzicht van de samenstellende deelen der bevolking; de oorspronkelijken, de Indianen; de ingevoerden en hunne afstammelingen, Afrika-negers, Chineezen, Britsch-Indiërs, Nederlandsch-Indiërs. Vooral onder de Britsch-Indiërs arbeidt de missie met succès. Twee opvoedingsgestichten verhollandiseeren hun kinderen en met de stichting van een Katholiek dorp voor hen is een aanvang gemaakt. Talrijk zijn de kerken en scholen; de laatste worden door 4200 kinderen bezocht.

Naast dezen schoolarbeid staat die van zuiver maatschappelijken aard: de 4-jongens- en 5 meisjespatronaten met cursussen; een spaarbank; een volksbibliotheek en leeszaal; een coöperatieve winkel enz.; en last not least de hoedenvlechtschool. De meisjes kunnen daar gratis onderricht ontvangen in het vlechten van hoeden, practisch en theoretisch; na zich de noodige kennis van het vlechten te hebben verworven kunnen zij overgaan naar de vlechterij, waar 75 % van de verdiensten aan de vlechtsters komen en 25 % besteed worden aan de grondstoffen, de administratie enz. Voor tal van meisjes is dit een fatsoenlijke broodwinning en aldus een zegen. De hoeden worden gevlochten van gespleten palmblad en komen, wat de wijze van vervaardiging en de grondstof betreft, overeen met de z.g.n. Panamahoeden. Pater Verheggen heeft een groot aandeel gehad in hetgeen op dit gebied bereikt is in de kolonie.

Een arbeid, minder van maatschappelijken dan van liefdadigen aard, is de zorg voor melaatschen, die in eene inrichting in de stad, de St. Gerhardus Majella Stichting, opneming vinden. Het doet den bezoeker weldadig aan van nabij te zien wat daar voor deze ongelukkigen wordt gedaan, zoowel voor hunne eigenlijke verpleging als voor hun vreugde en troost.

„Al bloeit deze kolonie (Suriname) niet economisch, zij bloeit in christelijke naastenliefde" — aldus Pater Verheggen. Inderdaad; er is misschien geen tweede gemeenschap ter wereld waar door kerkgenootschappen en missiën zoo intensief en extensief wordt gearbeid als in het kleine Suriname met zijn ruim 100.000 inwoners.

BIBLIOGRAPHIE.

Navorscher, 1919. Lijst van voorwerpen, die door het Gouvernement van Suriname in 1912 zijn opgezonden aan het Rijksmuseum te Amsterdam, afkomstig van het opgeheven Departement der onbeheerde boedels en weezen, door Fred. Oudschans Dentz (blz. 241). — Plakkaat op de invoering van de eerste munt in Suriname, door F. E. Baron Mulert (blz. 244). — Een merkwaardige particuliere brief over het eerste optreden in Suriname van Gouverneur Heinsius, door F. E. Baron Mulert (blz. 246).

Maandblad van het genealogisch-heraldisch Genootschap „De Nederlandsche Leeuw". Jg. 38 no. 3, Maart 1920. De Surinaamsche planter en pruisische graaf Stephanus Laurentius Neale (1688—1762), door R. Bijlsma.

Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven. XLI, 1e deel 1918. Bijlage XV. Beschrijving eener verzameling stukken afkomstig van Jan Nepveu, door Dr. J. de Hullu (blz. 793—795).

De Indische Mercuur, 7 Mei 1920. Suriname Studie-Syndicaat. Rapport der Studie-commissie naar aanleiding van een bezoek aan Suriname, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Berichten uit de Heidenenwereld, 17 Mei 1920. Reis van Br. R. Voullaire naar de Boven Saramacca (slot). — Jaarverslag van het Kinderhuis te Saron. 1919 (Wordt vervolgd). — 8 Juni 1920. Het Javaansche Kinderhuis te Leliëndaal, door H. Bielke. — Jaarverslag van het Kinderhuis te Saron, (Vervolg) door S. Beck en H. Ruffer. Met afbeelding. — Uit het huiselijk leven. (Wordt vervolgd).

In- en Uitvoer, 29 Mei 1920. De toekomst van Suriname.

Indië, 12 Mei 1920. Arowakken VI. Wapisiana, door d. J. d J. (Met afbeelding: Arowakkenvrouw met kind. Guyana, Zuid-Amerika). — 19 Mei 1920. Arowakken VII. Wapisiana. (Met afbeelding: Jonge vrouw der Arowakken. Guyana, Zuid-Amerika). — 2 Juni 1920 Arowakken VIII. Wapisiana. (Met afbeelding: Spinnend Arowakkenmeisje).

Rapport inzake het onderwijs in de kennis van de Nederlandsche koloniën op gymnasia, middelbare scholen en inrichtingen tot opleiding van onderwijzers hier te lande. Uitgebracht door de commissie, ingesteld door het „Comité voor Indische lezingen en leergangen."

Vereeniging voor handelsonderwijs in Suriname, 1918—1919. Paramaribo 1920.

Eigen Haard, 29 Mei 1920. Surinaamsche Notities door Jan van de West, bij litho's van Georges Jauneau.

In- en Uitvoer, 9 Juni 1920. De economische toestand van Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

NIEUWE WEGEN

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

„Ten opzichte van de cultuur heeft men in Suriname tot nog toe alleen te maken met de ruim 50 K.M. breede kuststrook van goeden kleigrond, hetgeen echter volstrekt niets beslist omtrent de meerdere of mindere geschiktheid van de meer stroomopwaarts gelegen terreinen voor de teelt van stapelproducten. " zegt het Rapport der Studie Commissie van het Sur. Studie Syndicaat op pag. 15.

Die 50 K.M. breede kuststrook vertegenwoordigt ongeveer $\frac{1}{9}$ deel van het totaal oppervlak der kolonie, terwijl van het resteerende $\frac{8}{9}$ deel, vooral wat cultuurmogelijkheid betreft, nagenoeg niets bekend is.

Te veel heerscht onder de weinigen die zich in ons land voor Suriname interesseeren de meening, dat het kustgebied voor cultuur de meest gunstige voorwaarden biedt en dat vanaf de kust begonnen moet worden het geheele land — voorzoover de grond zich daartoe leent — in cultuur te brengen.

Mocht dit vroeger het geval zijn geweest, m. i. geldt dit thans niet meer; als met alles kan ook hier gezegd worden „nieuwe tijden, nieuwe zeden — methodes".

Om dit duidelijk te maken dient met een enkel woord de cultuurontwikkeling van de kolonie te worden besproken.

De eerste planters vestigden zich in hoofdzaak langs de vruchtbare hoog gelegen oevers der Surinamerivier, maar reeds spoedig na de komst van onze landgenooten zien wij plantages verrijzen in het zeer vruchtbare laag gelegen kustgebied, waar indijken der gronden

noodig was ten einde de aanplantingen tegen overstrooming te vrijwaren.

Dit indijken op zichzelf was kostbaar, maar het polderland bood verschillende groote voordeelen boven het hooger gelegen terrein.

In beide streken was de grond vruchtbaar, maar de lage ligging der polderplantages maakte een doorsnijding dezer plantages met waterwegen mogelijk, waardoor niet alleen het transport vergemakkelijkt werd, maar waardoor tevens in de droogste tijden het vochtgehalte van den ondergrond voldoende kon worden geregeld, daar het mogelijk was uit achterliggende moerassen water in de polders in te laten.

Deze beide groote voordeelen miste het meer stroomopwaarts gelegen terrein.

Later kwam hier nog bij dat het polderland meer veiligheid bood tegen invallen der boschnegers, terwijl tevens deze streken het wegloopen van slaven bemoeilijkten.

Bij het werken met uitsluitend levende kracht boden deze polderlanden groote voordeelen en is het begrijpelijk dat hier de cultures hun groote vlucht namen.

Wat van die eerstijds bloeiende plantages is overgebleven, komt nog in het polderland voor, maar bezien onder het licht van onzen tijd bestaan de voordeelen boven het hooge land langs de rivieroevers gelegen niet meer, zeer zeker niet, indien de door mij verzamelde gegevens omtrent den middenloop der rivieren juist zijn. (Zie mijn artikel „De Toekomst van Suriname als Suikerland." in het Meinummer van De West-Indische Gids).

Suriname sukkelt evenals zijn buren en andere suikerproduceerende landen aan een chronisch gebrek aan werkvolk. (Australië, Hawaï, Louisiana, Cuba enz).

Door immigratie tracht men in die landen evenals in onze kolonie in dit te kort te voorzien en voert Hawaï Japanners en Portugeezen aan, Cuba werkkrachten uit buurtlanden, maar tevens ook van verre, als China en Spanje.

In the Louisiana Planter van November van het

vorige jaar komt een bericht voor over de komst van 5000 Chineesche werklieden, terwijl in het zelfde blad van 20 December staat dat een bericht uit Spanje zegt dat 10000 Spanjaarden naar Cuba wenschen te gaan.

Echter wordt tevens getracht middels mechanische middelen in het te kort aan werkkrachten te voorzien. „Labor saving" is het parool in die landen en in bijna elk nummer der daar verschijnende valkbladen, komen berichten daaromtrent voor.

Ik wil hier een oogenblik bij stilstaan en een kort overzicht geven van hetgeen op dit gebied elders gedaan en geschreven wordt.

De in de rietsuikerwereld bekende Nöel Deerr schrijft in een aan de Regeering van Cuba ingediend rapport (Archief J. S. I. 1915.)

„In een ander gedeelte van dit rapport heb ik de mogelijkheid van een alkoholindustrie besproken, waarbij de melasse als grondstof dient. Bij de schaarsche en dure arbeidskrachten moet van alle middelen gebruik gemaakt worden om de capacteit van iedere eenheid van werk te verhoogen.

De mogelijkheid bestaat dat met een goedkoope bron van kracht en het gebruik van machinaal gedreven landbouwwerktuigen een veel goedkooper en meer intensieve grondbewerking verkregen kan worden."

In the Louisiana Planter 1915 blz. 402 komt een artikel voor „De Toekomst van Cuba." Hierin lezen we o. m.:

.... „Al zijn de voorhanden arbeidskrachten wel wat krap, de ontwikkeling der mechanische hulpmiddelen is van dien aard, dat het volgende jaar EEN man het werk van TWEE kan doen.

De ingenieurs van de Ver. Staten zullen ons voorzien van mechanische inrichtingen om het riet te snijden, op lorries te laden, naar de fabrieken te transporteeren, daar op carriers te lossen etc."

The International Sugar Journal. 1916, bevat een artikel over de suikerindustrie in Cuba, waarin o. m. voorkomt:

„Bewerking. .... Bij de ontginning der bouwgronden wordt na kappen en branden het riet onregel-

matig tusschen de achtergebleven boomstronken geplant, na het snijden van het riet houdt men snit aan.

Er wordt meestal gewied; in sommige gevallen wordt ook bijna geen verdere zorg aan het riet besteed.

Het ploegen geschiedt door een eenvoudige door ossen getrokken ploeg, het maken der plantrijen geschiedt met de hak (werktuig) hoewel hiervoor meer en meer kleine ploegen gebruikt worden.

Kabelstoomploegen worden hier en daar gevonden en caterpillartractors en ploegen, die direct door een motor gedreven worden, komen langzamerhand in zwang.

....Vooruitgang sedert 1913—14. ....In West Cuba begint men een toenemende aandacht te schenken aan de toepassing van kunstmeststoffen, aan de mogelijkheid van kunstmatige irrigatie en aan het gebruik van werktuigen van machinale grondbewerking."

Het „Annual Report of the Bureau of Sugarexperiment Station" in Queensland (Australië) 1915 zegt o.m.:

„Nieuwe werktuigen voor de teelt van suikerriet werden ingevoerd en vinden allerwege toepassing."

In the Louisiana Planter van 10 Mei 1919 komt een bericht voor dat een bekend suikerindustrieel van Trinidad de grootste suikerplantages van Louisiana bezocht heeft ter bestudeering van de werking van tractors in de suikerrietvelden aldaar en stelt hij zich voor op groote schaal in Trinidad dergelijke machines in te voeren."

In het zelfde blad van 5 Juli komt een correspondentie uit Australië voor waarin we o. m. lezen dat een der voornaamste redenen van een bezoek aan Cuba was geweest het bestudeeren van de op Cuba in de suikercultuur gebruikt wordende mechanische oogstwerktuigen."

Over Cane Farming lezen we in een andere aflevering: „Er moet van elk levende kracht sparend middel gebruik gemaakt worden."

Vóór ik dit overzicht sluit, wil ik met een enkel woord schetsen wat op het gebied van mechanische grondbewerking in de Java suikerindustrie is bereikt.

Men moet hierbij niet vergeten, dat — zie mijn

artikel over „De Toekomst van Suriname als Suikerland" — Java geen gunstige voorwaarden biedt voor een mechanisch bedrijf.

Den Administrateur van de S.F. Sempalwadak, den Heer J. F. W. van Vloten, komt de eer toe de laatste jaren met groote energie en kennis voor mechanische grondbewerking op Java te hebben geijverd.

Er zijn verschillende publicatie's daaromtrent in het Archief der J. S. I. verschenen, waaruit ik het meest voor dit doel geschikte wil aanhalen.

In de jaargangen 1914 en 1915 lezen wij dat op Sempalwadak in het eerste jaar een 60 P.K. en het volgende jaar een 75 P.K. Holt Caterpillartractor ontvangen werd.

Beide tractors, die beurtelings gedurende ongeveer vier maanden in gebruik waren, bleken geheel betrouwbaar en bedrijfszeker; gedurende dezen termijn werd wegens pannes aan den motor slechts 5½ uur gestopt, en wegens pannes aan de machine 68½ uur.

Brekages van eenig belang hadden niet plaats.

De Ned. Ind. Landbouw Mij. is thans in het bezit van een „Extra Giant" caterpillar van 125 P.K., de andere heeten „Giant".

....Wij kunnen met goede inlandsche chauffeurs volstaan, per werkdag en per machine twee in getal, die elkaar bijv. om de drie uur afwisselen en waardoor ook het schaftuur kan worden uitgeschakeld. Het is natuurlijk wenschlijk elk uur van den dag te benutten, omdat het hier gaat om de opgegeven taak in den kortst mogelijken tijd af te werken en hoewel het niet onmogelijk is met een paar goede schijnwerpers en een paar bakenlichten ook des nachts te ploegen, heb ik deze methode niet in praktijk gebracht.

Na het aantal geploegde bouws (0,71 H.A.) en de aard der gronden te hebben opgegeven, lezen we verder: .....„De diepgang van de scharen varieerde tusschen 10 en 13 duim, afhankelijk van de grondgesteldheid. In den regel konden zes scharen worden aangezet met bij uitzondering acht.

....Op een andere fabriek werd 5¼ bouw per dag geploegd met zes scharen. Op een dag werd 8½ bouw eenmaal verkregen. Kosten *f* 6,80 per bouw zonder afschrijving en chauffeursloon.

Op lichte gronden werd gemakkelijk 10 bouw geploegd.

Op zwaren grond werd met een plantgeulenploeg 8—10 bouw per dag verkregen."

De cijfers met een extra giant op lichten grond kunnen veel hooger zijn.

Men prefereert op Java over het algemeen de Reynosobewerking (gegraven geulen) boven de ploegmethode en daarom is ook in deze richting getracht een oplossing te vinden.

De Firma Geveke te Amsterdam heeft daarvoor een machine geconstrueerd, waarover we o. m. een beschrijving in het archief der J. S. I. van 1918 lezen door J. van Moll.

Er wordt daarin van deze machine gezegd: „Het is een werktuig borend, verkruimelend, opvoerend, stortend, vormend. Het zal mogelijk blijken om met weinig kracht en een hoog nuttig effect er den meest weerspannigen grond mee te „geulen."

In verband met „Labor saving machinery" wijs ik nog op hetgeen M. W. Etty in het Archief der J. S. I. schrijft onder „De Suikerindustrie in Queensland":

„De jonge aanplant wordt zoo te zeggen nooit uit de hand gewied, daar dit veel te kostbaar zou zijn .... Men heeft zijn toevlucht genomen tot vernuftige gereedschappen en werktuigen, welke handenarbeid geheel uitschakelen.

Als het riet nog klein is, wordt de scuffler door een paard getrokken tusschen de planten heen getrokken en al het onkruid wordt er door verwijderd.

Als het riet 18" hoog is, wordt de scarifier er doorheen gehaald en als het 3' 6" hoog is de schijvenploeg. Verder niets. .... Na een snit wordt het veld niet beploegd, maar de verschillende bewerkingen met scuffler etc. worden herhaald.

Landbouwwerktuigen. ..... Het plantwagentje be-

staat uit een houten bak op wielen. In de houten bak worden de bibits (plantstekken) gelegd. De man die het wagentje bedient zit op een plank, welke dwars over de bak ligt en werpt de bibits in een trechter. ....
Deze trekken een gleuf in de plantgeul en het geheel is zoo geconstrueerd dat zoodra de bibit uit den trechter valt en plat ligt de aarde er zich over sluit.
.... Het wagentje wordt door twee paarden voortgetrokken en de man die het bestuurt, regelt de snelheid der paarden en de tusschenpoozen van het werpen der bibits in den trechter zóó, dat de afstanden van eind tot eind der bibits 4″ zijn. Een man beplant met zulk een wagentje 5—7 acres per dag dat is 2½—3½ bouw. .....
Ter vervanging van dierlijke kracht, welke voor het trekken der landbouwwerktuigen noodig is, bestaan in den handel lichte tractors, welke zich gemakkelijk tusschen de plantrijen bewegen.
De beteekenis der voor de cultures geconstrueerde mechanische middelen blijkt o. a. uit een officieel door de Ver. Staten uitgegeven rapport, dat in de eerste helft van 1918 58543 tractors in dat land werden vervaardigd, waarvan in den zelfden tijd ongeveer 25 % werden uitgevoerd, gedeeltelijk voor de suikercultuur in Mexico.
Onder „Lidgerwood Labor Saving Machinery" wordt in een bericht geschreven dat mechanische grondbewerkers thans de tropen binnenvallen.
....Het vraagstuk van mechanisch rietsnijden schijnt opgelost te zijn, evenals het mechanisch opladen van het gesneden riet.
En ten slotte wil ik nog melding maken van het volgende, belangwekkende berichtje: „We are confident that the Cuban Government will cöoperate with representatives of manufacturers of agricultural machinery and will be very willing to have demonstrations take place at the Government Experimental station at Santiago de las Vegas a few miles from Havanna."

Wij zien hieruit niet alleen dat in verschillende landen aan de middelen welke de landbouwtechniek

verschaft groote waarde wordt toegekend, maar dat hierin het middel wordt gezocht het groote tekort aan levende kracht aan te vullen, waardoor *uitbreiding* der cultures mogelijk wordt.

Ook in Suriname wordt men wakker; we lezen over toepassing van tractors in het Rapport der S. C.:

„Het mechanische ploegen en geulen trekken verkeert nog wel in het proefstadium, maar men vordert goed. Op „Alliance" werd een veld geploegd met den „Avery" tractor en discploeg.

... Geploegd werd 9—10 duim diep. ... Na het geheel omploegen werden de plantgeulen gemaakt met dezelfde disc.

De Averytractor is te zwaar gebleken en heeft meerdere fouten.

In Demerara deed men er dezelfde ondervinding mede op.

....Na den zwaren Averytractor is een caterpillar van handzamer afmeting, de „Cleveland" met een motor van 20 P.K. en met bijbehoorenden ploeg in Demerara ingevoerd en beproefd.

De resultaten zijn voorloopig bemoedigend. Er worden steeds meer van die kleine tanks ingevoerd; verschillende fabrieken hebben het niet bij één proefmachine gelaten.

In Demerara komt volgens den Heer Shields het ploegen met dezen tractor per 0,4 H.A. uit op *f* 3,—, diepte 7—8 duim.

....De grond in Demerara is verschillend, hier zwaar, daar licht.

Voor het losmaken der banken en het aanaarden zoekt men er ook in den caterpillartractor de oplossing."

Behalve voor de suikerrietcultuur ziet het Rapport ook in mechanische kracht toekomst voor enkele andere cultures en boschexploitatie.

Het begin is er dus en indien de suikerindustrie aldaar over flinke krachten beschikt zal binnen korten tijd het werkvolkvraagstuk grootendeels zijn opgelost, zoo daarnaast tevens wordt doorgegaan met den aanvoer van javaansche immigranten.

Een mechanisch bedrijf bindt per vlakteeenheid op zwaarderen grond meer werkkrachten dan op lichteren

en zal hier in het algemeen veel economischer werken.

Een zelfde tractor, b.v. een van 20 P.K. als de Cleveland, zal op zware klei bij het ploegen tot bijv. 9″ diep met één ploegschaar — dus één voor — kunnen werken, waar op lichteren grond met drie misschien vier scharen zou kunnen worden gewerkt.

De verhouding in het aantal noodige ploegen is dan 4 : 1, aannemende dat men in denzelfden tijd een zelfde oppervlak zal willen ploegen, terwijl tevens viermaal meer werkkrachten gebonden worden.

Het gewicht van een 20 P.K. tractor als de „Cleveland" vertegenwoordigt ongeveer het maximumgewicht dat een tractor op Surinaamschen poldergrond mag hebben, waar op hooger gelegen gronden een 125 P.K. tractor als de reeds genoemde Extra Giant kan worden benut.

Een dergelijke zware tractor bindt echter een zelfde aantal menschen en kan stel zesmaal meer presteeren waardoor het verhoudingsgetal voor werkkrachten bij mechanisch bedrijf op zwaren en lichten grond wordt 24 : 1.

Dit cijfer is feitelijk hooger, daar voor onderhoud ook weder meer arbeiders gebonden worden.

Er is echter meer.

Het aantal ploegdagen is op zwaren grond kleiner dan op lichten, daar na regen het ploegen op den eersten grond langer stopgezet moet worden, waardoor ook weder meer ploegen noodig zijn om in eenzelfden tijd een zelfde oppervlak grond te ploegen.

Nemen we nu aan dat dit 20 % meer bedraagt dan wordt het verhoudingscijfer ongeveer 28 : 1.

Nu weet ik wel dat deze cijfers slechts in de praktijk met juistheid zijn vast te stellen, maar het is hier mijn bedoeling het verschil scherp te doen uitkomen.

In vele gevallen zal het met de bewerkingen — aanaarden enz. — en oogsten der gewassen evenzoo gaan; lichte grond laat zich gemakkelijker bewerken en zal daarom minder werkkrachten binden, terwijl oogst- en transportmachines na regen op zware klei langer moeten wachten om weder te kunnen worden gebruikt dan dit op lichteren grond het geval is.

De lichtere gronden bieden ten opzichte van het werkvolkvraagstuk grootere voordeelen dan de polderstreken, waardoor de waarde van het hooger gelegen gebied in dezen tijd meer op den voorgrond zal gaan treden, terwijl — zie mijn opstel — „De Toekomst van Suriname als Suikerland." — middels pompen het uitdrogen der gewassen in den drogen tijd kan worden voorkomen en moderne transportmiddelen de transportbezwaren bij het ontbreken van vaartrenzen kunnen vervangen.

Ik stel me voor dat bij toepassing van sterke machines en ploegen als daarvoor op Java in gebruik per *etmaal* 15 H.A. gemakkelijk kan worden geploegd en een grooter oppervlak van plantrijen kan worden voorzien, terwijl hiervoor zes arbeiders noodig zijn.

De bewerkingen na het ploegen zullen op lichteren grond ook veel gemakkelijker loopen en minder volk binden dan op zwaarderen grond.

Wordt dan ten slotte van plantmachines — zooals, naar mij van deskundige zijde werd verzekerd bij de suikercultuur in Australië in gebruik zijn — en andere werktuigen voor onderhoud en oogst der gewassen gebruik gemaakt dan wordt voor Suriname het type cultuur gevormd dat daar op zijn plaats is en waardoor de ontwikkeling der kolonie een flinken stoot in de goede richting zal krijgen.

Javaplanters, die dit lezen, moeten niet vergeten dat wat op Java met een intensieve cultuur niet mogelijk is, elders, waar een extensieve cultuur gedreven wordt, voldoet; lezenswaard is in dit opzicht ook hetgeen door de Heeren van Baak en Gogelein in het Archief der J. S. I. geschreven werd omtrent de cultuur op Hawaï.

Zoo gaat het ook met rietsnijmachines, welke op Java niet te gebruiken zijn daar men den eisch stelt bij het snijden de penwortel mede te oogsten, waar dit in Suriname, waar snitten worden aangehouden niet verlangd wordt.

In het Rapport der Studie-Commissie wordt geklaagd over de dikwijls onbegaanbare wegen op de plantages.

Niet verharde wegen op kleigronden zijn na regen

veel langer onbegaanbaar dan op lichteren, doorlatenden grond en nu is het natuurlijk mogelijk de eerste te verharden, maar voor het uitsparen van werkkrachten is het een voorname factor dat men gebruikmakende van moderne transportmiddelen met de voertuigen kan komen op de plaats waar geoogst wordt, waardoor de producten snel gebracht kunnen worden naar hoofdpunten, fabriek, vaartrenzen enz.

Voor sommige cultures is het aanleggen van décauvillespoor daarvoor te kostbaar en daarom moet gebruik gemaakt worden van minder kostbare middelen.

In verband hiermede wijs ik op de ontwikkeling der industrie van verschillende motorvoertuigen, waarover o. m. in The Louisiana Planter van 11—10—'19 onder „Auto Trucks introduced for Hauling Cane" een artikeltje voorkomt, terwijl verder in het tijdschrift „Sugar" van November '19 en Februari '20 resp. de volgende opstellen worden gepubliceerd: „Motor Cars v. s. Animal Power" en „Making Uses of the Motor Truck and Tractor".

Niet alleen voor de rietcultuur maar eveneens voor andere cultures zullen verschillende dezer moderne transportmiddelen er toe kunnen medewerken het werkvolkvraagstuk in Suriname op te lossen.

Twintig jaar geleden in de kolonie vertoevende kreeg ik den indruk dat men daar in vele opzichten te veel achter Demerara aanhinkt en dien indruk heb ik thans nog; misschien is deze zelf verscherpt.

Al mag dit verklaarbaar zijn, het blijft desniettemin onjuist.

Wij, Nederlanders, hebben op het gebied der tropische cultures onze sporen verdiend en behoeven niet achter te staan bij eenig ander land; integendeel, wij kunnen in menig opzicht de leiding nemen en zijn instaat onzen eigen weg te banen.

Het is in de eerste plaats noodig dat groote belangstelling voor en kennis van Suriname wordt opgewekt en verspreid onder dat deel onzer landgenooten, dat op velerlei gebied in onze Oostindische koloniën zijn sporen heeft verdiend en dat zich — begrijpelijk — in hoofdzaak uitslui-

tend interesseert voor streken waar het gewerkt heeft.

„Labor saving" is het parool van verschillende tropische cultuurlanden en ook op Java is dit de laatste jaren doorgedrongen, niet zoozeer als gevolg van gebrek aan werkkrachten als wel wegens de zucht en noodzakelijkheid er minder afhankelijk van te zijn en al laten de daar heerschende toestanden het bereiken van een hoog nuttig effect der landbouwtechniek niet toe, er wordt daar in die richting reeds veel gepresteerd en Suriname zal daar misschien ten slotte de beste vruchten van kunnen plukken.

In September 1918 zond ik aan een onzer z. g. n. leidende economische bladen een opstel over „De ontwikkeling van de slecht bevolkte streken in onze koloniën.", waarin ik o. m. wees op de groote beteekenis van een mechanisch gedreven rijstcultuur op de Buitenbezittingen als middel om het voedselvraagstuk onzer Oostindische bezittingen op te lossen.

Men weigerde opname daar de ideeën weinig uitvoerbaar schenen; intusschen zijn en worden dergelijke rijsthoeven op Sumatra opgericht.

Verder schreef ik daarin: „Deze vindingen (der landbouwtechniek) moeten wij voor onze slecht bevolkte vruchtbare koloniale gebieden benutten voor de cultures van rijst, mais, grondnoten enz.

De Staat zelf of een groep belangstellenden of een combinatie van beide moet het initiatief nemen zoowel hier te lande als in de koloniën de werking der beste tractors, graafmachines en andere werktuigen op daarvoor geschikte terreinen te demonstreeren en een gelegenheid scheppen, waar voor het behandelen en onderhoud dier machines personeel wordt opgeleid.

De belangstelling onzer machinefabrikanten moet worden opgewekt, opdat wijzelf spoedig instaat zijn van nieuwe vindingen in eigen land (koloniën) te profiteeren."

Voor Oost-Indië is dit voorgaan door den Staat misschien minder noodig, daar het particulier initiatief aldaar voldoende krachtig is, maar voor Suriname acht ik het evenals toen nog steeds van zeer groote beteekenis.

Zijn er voor mechanische cultuur geschikte gronden in de kolonie?

De groote kwestie is of er in de kolonie voor mechanische cultuur geschikte gronden aanwezig zijn en hierover wil ik het thans met een enkel woord hebben.

Het Rapport der S. C. zegt op pag. 15: „....Men ziet de Boschnegers en Indianen met succes hun voedselgewassen telen op de „grondjes" langs de bovenrivieren. Een onderzoek op verschillende plaatsen ingesteld vanuit de oevers der groote rivieren, gaf den indruk, dat voor plantenteelt goed bruikbare gronden in groote uitgestrektheden meer stroom-opwaarts aanwezig zijn. Vóór tot de ontginning daarvan kan worden overgegaan, zal echter een omvangrijker onderzoek dan nu kon geschieden, moeten voorafgaan."

Op pag. 77 staat o.m.: „*Tabak.* De proeven in 1899—1901 door een paar Deliplanters, de H.H. Donath en Kleber genomen om na te gaan of het mogelijk zou zijn enz. ....Zij kozen daartoe de terreinen tusschen Berg en Dal en de Joden Savanna: „Worsteling Jacobs", „Kassipora", „Maréchalkreek", en „Sammetjes Eiland" geheeten.

Als oorzaak van de mislukking gaf de Hr. Donath op:

1. Gebrek aan werkvolk.
2. De slechte weersgesteldheid in 1898—99, terwijl de Hr. Kleber mededeelde dat door de groote droogte de grond als los zand uit elkaar viel.

Wij brachten een bezoek aan een der proefterreinen n.l. dat bij Worsteling Jacobs en kregen, oppervlakkig beschouwd. een goeden indruk van den bodem voor deze cultuur. Door de hooge ligging was inpoldering niet noodig. Het was een soort klei met zand gemengd zooals wij in Deli ook vaak hebben aangetroffen."

Op pag. 96 lezen wij: *Bodem.* „Cassave wordt in hoofdzaak gecultiveerd op lichte zandige of zandigleemige gronden. In kleigrond wil ze wel groeien, doch de wortels ontwikkelen er niet goed in en het oogsten, de geheele wortelkrans wordt aan den stengel uit-

getrokken, gaat moeilijk; in klei breken veel wortels af, die dan uitgegraven moeten worden."

En verder op pag. 101: „Het bedrijf met eigen aanplant is alleen mogelijk op terrein met goeden, lossen bodem en een overvloed van rein water, dat via filterbasins de fabriek ingaat. ....Geschikte gronden zijn er verder de rivieren op. De zandigleemige gronden, die wij meermalen getroffen hebben, zijn er heel geschikt voor. De Boschnegers en Indianen vestigen zich er bij voorkeur op. De groote rivieren zijn daar helder genoeg, dat het daaruit opgepompte water met succes te filtreeren is, mogelijk vindt men hier en daar ook heldere beken. Bedoelde gronden, zelf al doorlaatbaar, moeten goed af te wateren zijn."

In een vorig opstel haalde ik reeds het volgende door Dr. H. van Cappelle in het Septembernummer van De W. I. Gids geschreven aan:

„De weelderige groei van mais, cassave en vruchtboomen als lemmetjes en sinaasappelen op de kostgronden der negers, die zich als houtwerkers nu en dan op deze leemterrassen vestigen, doet in de toekomst verwachten, dat *uitgestrekte terreinen langs den middenloop der Surinaamsche rivieren voor de cultuur van tal van gewassen, voor welke de jongere Surinaamsche gronden in aanmerking komen, in gebruik zullen worden genomen*, nadat winsten zijn gemaakt uit de houtrijkdommen waarmede zij bedekt zijn."

Ook in de kolonie en in verschillende geschriften wordt de aandacht gevestigd op de groote vruchtbaarheid van deze hooggelegen zand-leemgronden.

We zijn met het bespreken der gronden reeds een eind het binnenland ingegaan en wil ik daarom thans nog op het volgende, door Dr. van Cappelle in diens reisverslag in het Nickerie binnenland vermeld, wijzen.

Sprekende over de in de binnenlanden voorkomende balatariffen, wordt op pag. 195 het volgende gezegd:

„....Hoe groote oppervlakten worden nu niet afgestroopt waar nimmer eenige concessie was. En werpt men mij tegen: „waaruit trekt gij dit besluit, dat

deze bolletrieriffen een enorme uitgestrektheid hebben?" dan wijs ik slechts op de bij de balatainzamelaars bekende voorwaarden voor het gedijen van den bolletrie.

De Mimusops balata Gaertn. n.l. heeft humushoudenden zandgrond noodig, die het water gemakkelijk doorlaat, welke voorwaarde ik langs beide hellingen van den bergrug vervuld vond, daar de verweering de kwartsbestanddeelen van het aan dit mineraal rijke gesteente gaandeweg vrijgemaakt en in de laagten heeft neergelegd.

Denkt men nu aan de enorme oppervlakte, waarover zulke bergruggen met gelijksoortige samenstelling in de kolonie verspreid zijn en aan de aanzienlijke terreinuitgestrektheid, die zulke zandgronden langs duizenden en nogeens duizenden kreken in het bosch beslaan, dan zal niemand mijn gevolgtrekking voorbarig noemen."

Al is tot heden geen speciaal onderzoek gedaan naar goede in de binnenlanden voorkomende cultuurgronden, teekenen wijzen erop dat zij aanwezig zijn in uitgestrekte complexen en wordt het langzamerhand tijd dat er een onderzoek plaats vindt.

Heeft men eenmaal groote uitgestrektheden van dergelijke gronden gevonden, bijv. daar waar watertransport is uitgesloten, dan rijst de vraag of een doorsnijding met een spoorbaan wenschelijk is, waarvoor dan misschien een deel van de bestaande spoorlijn, welke tot heden niet rendeert, te benutten zoude zijn.

Hoe dieper we het binnenland ingaan des te meer naderen wij het vallengebied.

Over die vallen heb ik reeds elders geschreven, maar wensch ik er straks nog met een enkel woord op terug te komen.

Het onderzoek naar goede cultuurgronden, het opsporen van mineralen, het bepalen der waterkrachten enz. zullen vergemakkelijkt worden door het aanwezig zijn van wegen in de binnenlanden.

Het reizen in Suriname. Het reizen in de Surinaamsche binnenlanden gaat gepaard met buitengewoon veel moeilijkheden en krijgt men hiervan een goeden

indruk door het lezen van de nog steeds veel te weinig bekende expeditieverslagen.

Ik zelf heb die moeilijkheden en ontberingen een korten tijd meegemaakt en ik bewonder de mannen, die daar maandenlang in die uitgestrekte onbekende streken hebben rondgezworven.

Hun werk is tot heden niet voldoende vruchtdragend geweest maar zal dit kunnen worden, zoodra de belangstelling voor Suriname in den kring van ondernemende menschen meer wordt opgewekt.

De reden dat meer ontwikkelde blanken tijdens hun verblijf in de kolonie de binnenlanden nooit of zelden bezoeken ligt èn aan het ongezonde en onherbergzame dier streken èn aan de weinige kennis welke van dat binnenland bestaat, zoodat men eigenlijk niet weet wat er te doen.

Dit kan anders worden wanneer het reizen in die streken gemakkelijker gaat, hetgeen mede noodzakelijk is daar de bezitter toch moeilijk de waarde van zijn bezit kan beoordeelen alvorens dit behoorlijk geinventariseerd is.

Daarvoor is het urgent dat in ongeveer het centrum der kolonie een hoofdstation wordt opgericht, 't welk snel te bereiken is en van waaruit andere punten gemakkelijk te bereiken zijn.

Op die manier slechts is een goede en vlugge exploratie der kolonie mogelijk.

Voor een snel verkeer in de binnenlanden leenen de rivieren zich niet; de in het bovenland voorkomende versnellingen en vallen belemmeren dit.

Als centraalpunt neem ik bijv. aan het boschnegerdorpje Mombasoe — voorkomende op de kaart der Saramaccaexpeditie — in de nabijheid van het op de kaart van Loth voorkomende Posto aan de boven Saramacca gelegen.

Dit dorp is ongeveer 100 KM. gelegen van de spoorbaan waar deze het Mindrinittie-gebied snijdt.

Ten einde nu van uit dit punt Mombasoe snel te kunnen bereiken is de aanleg van een weg noodig, geen verharden, kostbaren weg met permanente gemetselde bruggen, maar een breed gekapt pad, dat in den drogen tijd

met voertuigen is te berijden en waarlangs om de 15 of 20 KM. posthuizen — een soort indische pasangrahans — worden opgericht waar de reiziger naast onderdak en voedsel ook benzine en olie kan vinden.

Een dergelijke primaire weg zal met niet al te groote kosten zijn aan te leggen, indien hij zooveel mogelijk door zwaar bosch en eventueel voorkomende savanna loopt.

De boomen in het Surinaamsche oerwoud hebben over het algemeen zeer breede kruinen waardoor het onderhout ijl is, zoodat daar het kappen van een stel drie meter breed pad vrij vlug zal kunnen geschieden.

Zoolang men in dit zware bosch blijft, zal men er in den drogen tijd een harden grond vinden, waar motortransport zeer zeker mogelijk zal zijn evenals ossenkarrentransport in den oostmoesson in de Indische djatiebosschen en op de sawagronden mogelijk is.

Tractors kunnen dan voor goederentransport benut worden, terwijl Ford-auto's voor personenvervoer moeten zorgen.

Wat de Ford presteert weten zij die dezen wagen in den regentijd in Indië op de niet- of weinig verharde binnenwegen hebben zien gebruiken.

Ik stel me voor dat na eenigen tijd Mombasoe boven het vallengebied gelegen vanaf Paramaribo binnen het etmaal te bereiken zal zijn, een afstand waar thans een expeditie met haar nasleep ongeveer twee weken over doet.

Verschillende mechanische werktuigen kunnen bij den aanleg van dezen eersten Surinaamschen postweg diensten bewijzen en voor verder onderhoud gebruikt worden.

Van uit Mombasoe zou dan verder een dergelijke posthuispad gekapt moeten worden naar oost en west, hier eindigende bij de Blanche Marie val.

Bestaan eenmaal dergelijke verbindingen dan zullen zij de exploratie der kolonie ten goede komen en zullen meer dan tot nog toe deskundigen op velerlei gebied bereid gevonden worden aan deze exploratie mede te werken, menschen die thans tegen de moeilijkheden enz. van het reizen in de binnenlanden opzien.

Men kan twijfelen aan de uitvoerbaarheid van een

dergelijk plan, ik kan me dit voorstellen; het heeft echter deze goede zijde dat het over korten afstand zonder groote kosten is te probeeren.

Proviandeering enz. van die posthuizen in den drogen tijd zal een betrekkelijk snel reizen in den regentijd mogelijk doen zijn, terwijl verder een groot nieuw gebied voor balatainzamelaars en goudzoekers openkomt, in alle gevallen gemakkelijker dan thans te bereiken is.

Vallen. Een voorloopige waardebepaling der vallen zal op zich zelf niet moeilijk zijn, wel is echter lastig het vinden van goede punten voor het eventueel oprichten van krachtstations.

Hiervoor zal men door uitloven van premie's van de terreinkennis van boschnegers, indianen en bijv. balatableeders gebruik kunnen maken.

Brandhout. Met een enkel woord wil ik over hout als krachtopwekker spreken.

De oude methode van brandhout middels levende kracht te verzamelen en te transporteeren is voor Suriname kostbaar.

We vinden hierover iets in het Dagboek der Saramaccaexpeditie van van Stockum, die op pag. 53 schrijft: „In een afzonderlijk dorpje nabij het établissement aan de rivier gelegen wonen de circa honderd arbeiders, die de maatschappij in dienst heeft, sommige met hun gezinnen. Hoewel het eigenlijke bedrijf bijna geheel machinaal geschiedt zijn er toch zooveel handen noodig om al het hout te kappen dat in de vuren van de stoomketels verstookt wordt.

De hooge arbeidsloonen, die daarvoor moeten worden betaald, vertegenwoordigen het grootste gedeelte van de onkosten aan het bedrijf verbonden. Het kappen van een vaam brandhout, ter plaatse waar de boom geveld is, kost *f* 2.— aan arbeidsloon; door het vervoer naar het établissement wordt deze prijs nog met *f* 0.50 verhoogd. zoodat het vaam op *f* 2.50 komt.

De stoomketels die te zamen een vermogen van

ongeveer 1000 P. K. leveren, verbruiken daartoe circa 4½ vaam per uur, zoodat wanneer het geheele etmaal doorgewerkt wordt, alleen de dagelijksche onkosten tengevolge van het brandhoutverbruik reeds *f* 270.— bedragen, waarbij nog de uitgaven moeten worden geteld voor de voeding van die honderd arbeiders, die vrije kost genieten."

Op pag. 126 van het Rapport van het Suriname-Studie Syndicaat lezen wij:

„Sedert de steenkolenprijzen tijdens den oorlog zoo hoog liepen, voorziet het boschwezen de koloniale vaartuigen van brandhout en levert aan de gasfabriek van de Ned. Ind. Gasmaatschappij te Paramaribo wallaba (bijlhout) voor de gasfabricage, waartoe het half om half wordt gemengd met steenkolen .... De afval tot brandhout van 3′ lengte voor de kol. vaartuigen en 4′ voor de gasfabriek (de maat der retorten).

....De vaam (5′ × 5′ × 4′) van 4′s hout weegt ong. 1600 K.G. Aan de gasfabriek worden ong. 2000 vaam per jaar geleverd.

Naar wij op de gasfabriek vernamen, loont het gebruik van wallabahout niet meer bij een daling van den kolenprijs tot *f* 25.— per ton. De prijs was toen *f* 100.— per ton....

Volgens proeven op de kol. vaartuigen hebben 2½ ton van 5′ × 5′ × 3′ wallabahout even hooge brandwaarde als één ton steenkolen. De zelfkosten zijn *f* 5.— per vaam. De steenkolenprijs zou dus tot *f* 12½ per ton moeten dalen, wil het gebruik van brandhout geen voordeel meer opleveren."

Op pag. 133 van hetzelfde Rapport lezen wij: „Mora is uitstekend brandhout."

Wil men in Suriname de waarde van brandhout als krachtopwekker goed benutten dan is in de eerste plaats noodig deze winning te doen geschieden met een minimum levende kracht, want niet alleen bij brandhoutwinning maar voor elk bedrijf moet dit op den voorgrond staan, omdat het binden van te

veel levende kracht de ontwikkeling der kolonie ten zeerste scbaadt.

Reeds elders schreef ik dat brandhout vooral den eersten tijd van groot nut voor de ontwikkeling der kolonie kan zijn en dit nut zal aanzienlijk worden verhoogd, indien daarvoor *droog* hout wordt gebezigd.

Daarom is het noodig dat in een streek waar men van plan is een of ander bedrijf te beginnen van te voren het groot hout geringd wordt.

Een krachtstation moet dan eenigen tijd daarna op een gunstig punt worden opgericht en zoo gebouwd zijn dat het desgewenscht gemakkelijk te verplaatsen is.

Een deel der opgewekte kracht wordt aangewend voor de houtwinning, de rest voor het bedrijf zelf.

Zagen van het kleine hout en het transport ervan naar de centrale kan electrisch geschieden en is deze stroom hetzij middels stoommachines hetzij middels zuiggasmotoren op te wekken.

Zuiggasmotoren zijn vooral gedurende de oorlogsjaren meer en meer in gebruik gekomen en verbeterd en worden, vooral op fabrieken welke houtafval hebben, veel gebruikt.

Mijn bedoeling hiermede is er op te wijzen van hoe groot belang een goede bestudeering van het houtwinningvraagstuk met een minimum levende kracht is voor de kolonie en waar het particulier initiatief daar niet voldoende krachtig is, ligt het op den weg van het Gouvernement de bestudeering van dit vraagstuk door deskundigen te steunen.

„In Suriname is niets te beginnen, er zijn daar immers toch geen werkkrachten", is de gangbare meening hier te lande.

Tegen dit m. i. verouderde en onjuiste begrip moet de strijd worden aangebonden, welke slechts dan kans van slagen heeft, indien de kennis en de waarde van het binnenland — 't welk feitelijk bezuiden Paramaribo reeds begint — belangrijk wordt uitgebreid en bepaald en betrouwbare gegevens en cijfers worden verzameld omtrent de middelen, welke het

percentage tot heden noodige levende kracht tot een minimum kunnen reduceeren.

Gewenscht is:

dat werving van *goede* javaansche werkkrachten met kennis en energie wordt geleid,

dat de waarde als waterkracht der voornaamste vallen en vallenreeksen wordt vastgesteld,

dat naar goede plaatsen voor oprichting van krachtstations wordt gezocht,

dat de eventueele stroomafname direct en in de toekomst approximatief wordt vastgesteld,

dat bestudeerd wordt in hoeverre hout als krachtopwekker diensten kan bewijzen,

dat naar uitgestrekte vruchtbare niet te zware cultuurgronden wordt gezocht,

dat liefst in de nabijheid van Paramaribo op lichten zoowel als zwaren grond proeven worden genomen ter vaststelling welke tractors en werktuigen op die gronden de beste resultaten opleveren,

dat in verband hiermede proefvelden worden aangelegd van die cultures, welke zich voorloopig het best leenen voor een mechanische cultuur, waardoor ten slotte over soorten en methodes kan worden beschikt, welke de hoogste opbrengsten garandeeren bij het binden van een minimum werkkrachten,

dat ook in verband hiermede het vraagstuk eener moderne europeesche kolonisatie wordt bestudeerd,

dat het vraagstuk van den aanleg van eenvoudige wegen in de binnenlanden in studie wordt genomen niet alleen, maar in de praktijk wordt nagegaan,

dat meer dan tot heden in de kolonie de gelegenheid wordt opengesteld zich te bekwamen in technische vakken, speciaal op het gebied van motoren etc.

Van ons Nederlanders wordt dikwijls gezegd dat men alles van ons gedaan kan krijgen, indien het niets kost.

Het door mij voorgestelde behoeft betrekkelijk weinig te kosten en zal den bezitter een reeks gegevens

verschaffen, welke er toe zullen bijdragen hem een beter overzicht van de waarde van zijn bezit te geven, hetgeen voor beoordeeling van bezit toch in de eerste plaats noodig is.

Ik geloof dan ook dat het in 's lands belang is, indien in de richting als door mij hier aangegeven gewerkt wordt.

Bij het reizen in Amerika wordt men volgestopt met „folders", kleine handige overzichten van stad, landstreek enz.; noem dit lastig, opdringerig, maar het verraadt menschenkennis, het is een der middelen om iets nieuws te laten doordingen, om verouderde of verkeerde ideeën te doen vervangen.

Verzamel gegevens omtrent Suriname, breng ze onder in een uitnemend boek als het Rapport der Studie Commissie is, maar construeer er tevens goedgestelde, korte overzichten uit en verspreid deze vooral onder het opkomend, ontwikkeld nederlandsch geslacht.

Als in Amerika ontmoette ik in Japan permanente en semipermanente tentoonstellingen van voortbrengselen van enkele streken, van 't land in het algemeen, vergezeld van korte duidelijke gegevens enz.

Verzamel zooveel mogelijk voortbrengselen en gegevens van Suriname, verwerk deze en breng alles onder in een afzonderlijk gebouw, maar organiseer tevens van dat deel op verschillende plaatsen van het land tentoonstellingen die niet slechts de aandacht van het grootkapitaal tot zich trekken.

Zoo ooit europeesche kolonisatie in de tropen werkelijkheid zal worden, zal dit in ons koloniaal gebied plaats vinden in Suriname en daar bij het voortschrijden der techniek en hygiëne een dergelijke kolonisatie steeds meer kans van slagen krijgt is ook daarom het verspreiden van meerdere kennis omtrent Suriname op uitgebreide schaal van gewicht.

Den Haag, April 1920.

ECONOMISCHE ARBEID OP SINT-EUSTATIUS VAN GOUVERNEMENTSWEGE. 1903—1918. [1])

DOOR

G. J. VAN GROL,

OUD-GEZAGHEBBER.

§ 1. *Inleiding.*

Hoe langer de emancipatie op zich wachten liet, hoe grooter het ongeduld bij vrijen en onvrijen, hoe spannender de economische toestand, die bovendien den druk onderging van een periode van regenminima (einde 1857—midden 1861) en van den Amerikaanschen burgeroorlog.

Zware verliezen en vrees voor de toekomst eenerzijds, geen werklust en hoop op later anderzijds. Bij beide partijen ontevredenheid.

De opheffing der slavernij werd 1 Juli 1863 tot feit onder een troostelooze achtmaandsche droogte, die eerst November eindigde. De schadeloosstelling naar reden van *f* 200.— per slaaf bedroeg in het geheel *f* 217.600.—. Doch daarmee was de onttroonde slaven-

---

[1]) Vgl. voor Werkzaamheden in het belang van den landbouw en van de veeteelt op Sint-Eustatius 1903—1914, Koloniaal Verslag Curaçao 1916.

Voor Idem 1915—1916, Verslag 1916, Departement van den Landbouw Suriname.

Koloniale Verslagen Curaçao 1914—1919.

G. J. van Grol: Het eiland Sint-Eustatius in verleden, heden en toekomst. (Bull. Kol. Museum No. 110, Ind. Mercuur 1907).

id. De Katoencultuur op Sint-Eustatius (Ind. Mercuur 1911 en 1914; Dept. Landbouw Suriname, Verslag 1911, id. 1913).

P. van der Wielen: Honig en was op Sint-Eustatius (Ind. Mercuur 1915).

W. H. Bloemendaal: Ricinuszaad van Sint-Eustatius. (Ind. Mercuur 1905),

houder nog niet tot den levensstaat van een Europeesch werkgever gebracht en de geëmancipeerde aan een lapje gronds geholpen, waarop hij het volle arbeidsloon voor de vrucht van zijn arbeid kon oogsten.

De suikerplanters, — het planterdom, de eigengeërfden — aan wie een 140 duizend gulden uitgekeerd werd, deden weinig moeite hun gewezen slaven aan zich te binden en zagen in kortzichtige spijt voorbij, dat de geëmancipeerde elders zijn loon waard was. Geen verbod kon dezen op het land houden en harde maatregelen, als het ontzeggen van een woonstede op de voormalige plantage, dreven hem te dringender naar St. Croix, Suriname, Demerara enz.

De suikerplanters staakten grootendeels hun bedrijf, noodgedwongen of mokkend, en het was niet vóór November 1867, dat een der jongeren een huurovereenkomst sloot naar den geest van 's Konings besluit van Januari 1863.

Maar toen waren de beste veldarbeiders verdwenen. De 250, die in 1863, voor het meerendeel naar St. Croix onder dienstverband van één jaar gingen en waar zij dan een *f* 150.— maakten, werden sinds dien, schier bij elke scheepsgelegenheid door meerdere werkkrachten gevolgd, zoodat het werkelijke bevolkingscijfer van het eiland tot 1000 verliep.

Landbouw en veeteelt kwijnden in de periode 1863—1875, met een korte opflikkering, meer en meer. De rietsuikerindustrie lag gedurende vijf jaar bijna geheel stil, den katoenbouw dreef men (1862—1870) op bescheiden schaal, vooral door vrouwenhanden. Staakte men dezen met het einde van den Amerikaanschen burgeroorlog, de suikerbouw had zich in 1870 weer tot vier plantages uitgedijd. De orkaan van 21 Augustus 1871 vernietigde evenwel alle gewas en vier jaar daarna, gaf men de suikerfabricatie uit gebrek aan middelen geheel op.

De werkdadige landbouw komt nu bijna geheel in handen der geëmancipeerden op huurgrond. Roofbouwend zwerven zij van de eene plek naar de andere

en komen niet altijd de mondeling aangegane huurverbintenissen met den grondeigenaar getrouw na. Slechts aan enkelen gelukt het eenig grondbezit te krijgen.

De eigengeërfde, die meer veehouder wordt, verarmt. Tot veefokker kan hij zich niet opwerken uit gebrek aan kapitaal en kennis en aan afzet buitenaf.

Een enkele koopman-winkelier, die zich in veldvruchten laat betalen en voorschotten in winkelwaren verstrekt, slaagt erin een welgesteld man te worden, aan wien verhypothekeerde plantages vervallen.

Emigratie naar de Vereenigde Staten en Bermuda staat nimmer stil.

Van 1875 tot aan de laatste helft van 1908 reageerde de economische toestand van Sint-Eustatius derhalve getrouw op den strijd tusschen yams en bataten eenerzijds en de regenverdeeling anderzijds en verder op de vraag naar die grondkost buitenaf; want ze maakten het hoofdvoedsel uit, — wat ze nog zijn — en tevens waren ze de voornaamste stapelproducten.

Hun markten van afzet verliepen en de regens vielen lang niet altijd op den voor hen gunstigsten tijd.

Werkgevers, behalve het Gouvernement waren niet op Sint-Eustatius. Het pauperisme, zich uitende in lediggang, diefstal van klein-vee en kost, proces-lust en schulden maken, verteerde de beste levenssappen der gemeenschap en ontmoedigde en benadeelde den werkzame.

Zoo kon het gebeuren, dat de van de hand op de tand levende bevolking o.m. in 1890—92 door levensbehoeften en specie, van 1903—'06 telkens door directe of indirecte werkverschaffing van Bestuurswege geholpen moest worden.

§ 2. *Gang van den arbeid.*

De werkzaamheden van Gouvernementswege op agrarisch en economisch gebied namen op Sint-Eustatius in Augustus 1902 een aanvang op een stukje grond bij Fort-Oranje en in den tuin van den Gezaghebber.

Doch reeds in Mei d.a.v. werd haar zwaartepunt naar het domein Bengalen verlegd. In het midden van 1905 werd het terrein bij het Lazaretto, in 1907/8 de inmiddels aangekochte plantages Zeelandia, Kleine Bergen (Little Mountains) en Anna's Lust (Tumble-Down-Dick) voor een kleiner of grooter deel in het werkplan opgenomen, terwijl naar de behoefte, door alle jaren heen, nog van het domein Compagnieland en van een paar stukken gronds bij of in Oranjestad gebruik gemaakt werd.

De werkzaamheden waren in den beginne geheel proefnemend. Het doel der proeven was — aantoonen, dat verschillende planten op Sint-Eustatius groeien wilden.

Doch reeds in 1905 werd het aantal gewassen, dat aan die proefnemende en probeerende werkzaamheden onderworpen was, aanzienlijk beperkt, en meer plaats gegeven, aan die, welke inmiddels het vooruitzicht gewekt hadden, dat hun cultuur in het groot, het best aan de locale omstandigheden zou aanpassen. Evenwel, in de jaren 1906/07 kon de waarnemende gezaghebber, weinig zorg aan de voortzetting der proeven besteden, welke onmacht neerkwam op een onderbreking van anderhalf jaar en een gedeeltelijk weer opnieuw beginnen.

In 1909 echter konden de proefvelden van katoen in demonstratievelden omgezet worden, van te meer belang, omdat proeven op kleine schaal, al leveren zij resultaten, niet zoo overtuigend inwerken op den belangstellenden landbouwer.

Van dat beginsel uitgaand waren ook betrekkelijk groote velden van sisal en pita (1905—1908) van ananas (1906) van arrowroot (1907) en Ceara-rubber (1908) uitgezet.

In 1910—12 concentreerden zich de beschikbare krachten in hoofdzaak op de katoencultuur en op de verbetering van het runderras (invoer van een Ayrshire stier in 1910).

In 1914 bleef op den begrootingspost voor Cultures enz. groot *f* 4700.— bijna *f* 3000.— ongebruikt, wijl

de waarnemende gezaghebber het niet noodig achtte (Maart-November) meer uitgaven ten laste van dien post te doen. Ook werd de veestapel in Gouvernementeel beheer, behalve de dekstier, verkocht.

In 1915 werd het bedrijfskarakter aan de werkzaamheden ontnomen, maar de gelegenheid opengehouden voor den aanleg van proefvelden (bemesting e.a.) en de verbetering van ook ander vee dan rundvee. Het vertrek van den geschoolden opzichter, wiens plaats onvervuld bleef, verbrak echter den noodzakelijken schakel tusschen de leiding en den werkman. Hierdoor leed b.v. de ondernomen katoenzaadselectie. De oorlogstoestand wierp verder belemmeringen op. Een maismeelmolen bleef o.m. uit, en een alles belovende proef met uien kon niet op grooter schaal herhaald worden, doordat het te laat komende zaad van Teneriffe zijn goede kans verspeeld zag. De droogte van 1917—18 vertraagde tenslotte den aanleg van een suikerrietstekkentuin in den berg van Bengalen. Ook daalde het crediet door de K. H. Begrooting voor den landbouw beschikbaar gesteld (1916: *f* 3000.—, 1917 en 1918: *f* 2000.—) door de mindere koopkracht van het geld tot aan de helft. Evenwel bleef van de proefterreintjes een stimuleerende werking uitgaan.

§ 3. *Katoen.*

Bij G. M. dd. 3 Augustus 1903 ontving de Gezaghebber de aanschrijving de noodige stappen te doen om den aanplant van katoen te bevorderen. Terwijl pinda als plantzaad aangeboden, gretig door particulieren ontvangen werd, bleef het Bestuur met het katoenzaad zitten, zoodat er niets anders overschoot, dan dat het Gouvernement zelf de *risico aan proefnemingen* verbonden op zich nam. Na vallen en opstaan scheen in 1906—07 de katoencultuur voor goed uitgeschakeld te worden, ook bij het Gouvernement, doch al plantte dit in 1907—08 niet, de grondslag voor een katoenhuis (ginnery) was in Nederland gelegd

door een motor en twee katoenmachines (gin) van de Vereeniging voor katoencultuur te Hengelo. De installatie van dat gebouw vond in 1908 plaats en de handkatoenmachine kon op zij gezet worden.

De British Cotton Growing Association dit vernomen hebbend, bood bij monde van den Gezaghebber den Statiaanschen katoenplanters dezelfde diensten aan, als welke zij aan die der Engelsche eilanden verleende. De Gezaghebber trad tenslotte belangloos, eensdeels als Agent dier vereeniging, anderdeels als Commissionnair der planters op.

Tegen onderpand van de verkregen vezel, in het Gouvernementsmagazijn gestuwd, trok hij wissels op de B. C. G. Association, ten behoeve der groote planters en gaf hij den kleinen een voorschot van Gouvernementswege.

Dit bevorderde tevens de verscheping van groote partijen, wat aan den prijs ten goede kwam en aangezien de bewerkingskosten zoo laag mogelijk in rekening gebracht werden, zag zich m. n. het meerendeel der kleine planters, door de uitschakeling van den parasitischen opkooper, het volle loon voor zijn arbeid uitbetaald.

Treffend in dit verband is wel de historische aanteekening, meldende, dat in 1752 de katoenplanters van St. Martijn zich tot het Bestuur wendden om een minimumprijs vast te stellen voor de katoen, daar „eenige baatzuchtige kooplieden bij wien zij „mondkost moesten koopen tot hooge en zware prijzen „zich niet ontzagen een soort van monopolium te ma- „ken en niet meer dan 7 stuiver per pond gaven in- „plaats van 8, zooals op alle oppereilanden geschiedde".

Als een gevolg der Gouvernementeele katoenproeven moet de oprichting beschouwd worden (15 April 1914) van de N. V. Cultuur-Maatschappij der Nederlandsche Antillen te 's-Gravenhage, die, „gelet op het gemis „aan kapitaalkrachtige personen op het eiland met „Nederlandsch kapitaal trachten wil(de) de katoen- „cultuur de gewenschte uitbreiding te geven".

§ 4. *Sisal.*

De vezelgewassen sisal, pita en sanseviera toonden eveneens op de demonstratievelden van het Gouvernement overtuigend aan (1905—1911) dat zij op Sint-Eustatius goed groeiden en goede vezel leverden [1]).

In 4½ jaar had een sisal aanplant van ruim 1000 stuks, in regelmatigen stand een hoogte van 15 d.M., bij een bladlengte van 11 d.M. bereikt. Maxima gaven tot cijfers resp. 21 en 16. Proefvezel noteerde (1911) te New-York 1¾ dollarcent hooger, dan een drietal andere vezels, waaronder de Mexicaansche. Evenwel de bewerking met het hand-machinetje „Défébreur Duchenin" demonstreerde alreeds van den anderen kant, hoe betrekkelijk zwaar en onaangenaam de ontvezeling was, dus ook, dat gegeven de groote vraag naar arbeid voor de katoencultuur, men de sisal bezwaarlijk tot volkscultuur kon maken.

De Cultuur-Maatschappij bovengenoemd, ging echter de sisal een plaats naast de katoen inruimen. Noch het areaal, noch een machine met motorische kracht behoefde een bezwaar voor haar te zijn. Aan haar konden de Gouvernementsproefvelden een 300.000 zaailingen verstrekken. Ook de Eerste Sisal Maatschappij te Curaçao ontving er.

§ 5. *Andere gewassen.*

Enkele grepen doende uit de proefaanplantingen met andere gewassen, worde het volgende gereleveerd:

a. De ananas-cultuur is zeer goed mogelijk, wat o. m. betwijfeld werd op grond van de rat.

b. De arrowroot is voor huisindustrie geschikt, doch als stapelproduct zou zij met dat van Sint-Vincent moeten concurreeren, welk eiland door den overvloed van water billijker arbeidsvoorwaarden aanbiedt.

---

[1]) Wellicht zit in de vezel van den Haagdoorn (Hibicus cannabinus) toekomst. Althans de vermenigvuldiging uit de weinige exemplaren, die op het eiland voorkwamen, bewees (1917—1918) de groeikracht dezer sierlijke plant, ondanks de droogte.

c. Mais, onder rijencultuur, gaf een drievoudige opbrengst van die op Statiaansche wijze geplant. Een kleine maistrog van Amerikaansch model met wanden van latwerk, voldeed ook (1916) bij het drogen en bewaren van de uien.

d. Van de peulgewassen, die als groenbemesters en grondbedekkers dienstbaar kunnen wezen, groeide de Witte fluweelboon (Pachylobium sp.) het weligst (1915—1916). Van de in het wild groeiende kwam het Groote-gele klapkruid (Crotalaria retusa) het meest in aanmerking. Haar verwant uit Britsch-Indië, de Sona-hennep of Rammelaar (Crotalaria juncea) toonde zich echter op Zeelandia zeer dankbaar, vormde veel knolletjes en leverde (1917—18) bovendien vezel.

e. Als voedergewassen bleken het Para- en het Bahamagras naast het Guinea-gras het allereerst in aanmerking te moeten komen.

f. De bestandjes van Ceara-rubber en van Ficus elastica gaven geen bemoedigend resultaat.

g. De lemmetjescultuur ontwikkelde zich goed op het poreuze Bengalen, tegen de Noord-helling van den Berg gelegen, doch slecht op het zavelachtige Zeelandia aan den mond van het Concordia-dal.

h. Het 10 jarig boschje van Mahoniehoutboomen ziet er treffend uit, terwijl de Regenboom (Saman), gelijk de Albizzia en sommige Eucalypti wel aarden.

i. Een monster gepelde tamarinde wekte de verwachting niet (1912) dat de insulaire tamarinde een verhandelbaar product naast dat uit Calcutta zou zijn.

§ 6. *Bijenteelt.*

De van Gouvernementswege ondernomen bijenteelt (1903—1906) had geen last, dat de ingevoerde Italiaansche honingbij stierf, verwilderde of naar het boschrijke gedeelte van den Berg uitzwermde. Aangenaam van smaak en reuk kan de Statiaansche honing met den besten Nederlandschen concurreeren.

§ 7. *Rasverbetering.*

De dekstier van het Ayrshireras (1910) voldeed aan de hem gestelde eischen. Zijn afstammelingen bedongen in 1915 b.v. een hooger prijs dan het Creoolsche slag. Hij stierf echter in 1918.

Een Plymouth-haan en -kippen en hun nakomelingen aardden wel (1909—1910).

Bij zorgzame verpleging van het broed bleek de kalkoenfokkerij loonend. Bovendien toonde de kalkoen een stelselmatig, de rijen afzoekend, insektenverdelger te zijn in het katoenland.

§ 8. *Herbarium.*

Een herbarium der Statiaansche flora voor het Koloniaal Museum te Haarlem (Ned. West Ind. Studie Collectie, Collectie „Mevrouw Van Grol") en een voor het Botanisch Laboratorium der Rijksuniversiteit te Utrecht bracht het nader floristisch onderzoek van Dr. I. Boldingh op gang.

§ 9. *Visscherij.*

De schildpadteelt verliep door gebrek aan een geschikt binnenwater (1903—04). Evenwel kon Curaçao voorzien worden van kweekmateriaal (1909—12).

§ 10. *Meteorologie.*

In overleg met het Kon. Met. Instituut richtte het Bestuur den toren der voormalige Nederlandsch Hervormde Kerk tot termijnstation in (1905).

§ 11. *Domeinen.*

De Domeingrond bestaande uit Compagnieland (Amsterdam), Bengalen (Vrijheid), Zorg en Rust (Solitude) en den Krater van den Berg (Kuil, Quill) onderging uitbreiding door den aankoop van Zeelandia (1906), Mijn Vermaak (Stewards), Godet (1907), Kleine Bergen (Little Mountains) en Anna's Lust (Tumble-Down-Dick (1908) met een totaal oppervlakte van bijna 500 H.A.

Openlegging en afrastering, herstelling van ruïnes van woningen en regenbakken greep in den loop der jaren plaats.

Perceelen van 0,8—5 H.A. werden voor den tijd van 20 jaar verhuurd aan hen, die door voorafgaande ontginning en grondbewerking de ernst hunner aanvrage daadwerkelijk bewezen hadden.

Het vooruitzicht op afslag van huur moedigde het kweeken van vruchtboomen niet aan.

Geeft de bewerking der perceelen (1918: 84 tot een grootte van 100 H.A.) grond tot tevredenheid, hun afscheidingen bepalen zich in hoofdzaak tot primitieve afbakening. Doelmatig en goedkoop heiningmateriaal laat zich dan ook nog zoeken: prikkeldraad roest te spoedig weg en posten rotten vlug. De kleine planter houdt bovendien zijn groot en klein vee aan ketting en touw.

Tot karteering der domeinen kwam het niet, al kreeg na de opneming van W. A. Jonckheer (1913) een topographische kaart van Sint-Eustatius haar beslag.

§ 12. *Goedkoop landbouwcrediet.*

De afbetaling van dit aan zes personen van den loonuitkeerenden landbouw („groote landbouw") verleend crediet, ondervond in alle gevallen vertraging. De contrôle op de besteding van het geld voor zuivere landbouwdoeleinden is bovendien bijzonder bezwaarlijk. Het werd niet aangewend voor verhooging van den bedrijfsvorm, noch voor verbeteringen, die op tijd werken.

§ 13. *Goedkoop visscherijcrediet.*

Dezelfde moeilijkheden deden zich voor bij het visscherijcrediet aan twee personen gegeven.

§ 14. *Waterverschaffing.*

Zes putten en 20 regenbakken van het Gouvernement ondergingen herstelling en verbetering.

Taylor's put, in Oranjestad, 280 M. van de zee,

verkreeg, na een uitdieping van straat- en ander vuil, zijn oorspronkelijke diepte van 51 M. terug. Hij kreeg een windmotor en een reservoir (1905—1907). De eerste raakte buiten dienst, doch de verkeersstremming hield den petroleummotor, die hem vervangen moest, te New-York (1918).

In de 18e eeuw leverde Taylor's put aan de toenmaals drukke scheepvaart, door middel van een Hollandsche windmolen, water.

Het scheikundig onderzoek van het water uit een zestal putten, zoowel langs de Baai als in de Cultuurvlakte gaf een gunstig resultaat.

§ 15. *Wegen.*

De wegen in het Zuiden en Oosten van het eiland en die in de Kleine Bergen of het Noordelijk Heuvelland kwamen wederom open. (1904—1908).

Het afvoerkanaal voor hevige en langdurige regens, om de Noord van Oranjestad gegraven (1905), onderging verlenging (1912) teneinde Oranjestad meer afdoende tegen een verdere afbrokkeling van het Klif te beveiligen en zijn wegen te beschermen. Een vlak en breed verbindingssstuk werd in den verkeersweg van Oranjestad naar de Oranjebaai ingelascht (1915), terwijl in den Baaiweg een duiker aangebracht werd (1918) met het oog op het vrachtvervoer der Cultuur-Maatschappij. De verbetering van het verkeer tusschen de Cultuurvlakte en de Kleine Bergen met Oranjestad en de Baai wachtte in 1918 slechts volmachten van uitlandige eigenaars voor den aankoop van daartoe benoodigden grond.

§ 16. *Steiger.*

De steiger van 45 M. lengte, loodrecht op de hoofdlandingsplaats der Oranjebaai gesteld (1906), moet minstens 23 M. langer zijn om als landingstong voor vaartuigen van 10 ton bij grondzeeën en laag water aan zijn doel te beantwoorden. Die verlenging hadde plaats gevonden, ware de oorlog niet uitgebroken.

§ 17. *Economische toestand 1908—1914.*

Met de laatste helft van 1908 bracht de katoen dus een kentering ten goede, zoowel voor den grondbezitter, als voor den kleinen man.

Die economische groei hield aan en doorstond niet alleen de slechte jaren 1910, 1912 en 1914, maar verhoogde tevens de opbrengst der belastingen door het accres der invoerrechten en der accijnzen en door de aanzuivering van achterstallige grond- gebruiks- en inkomstenbelastingen.

De belastingen brachten op — in 1910: *f* 4863.—, in 1911: *f* 6738.—, in 1912: *f* 8242.—, in 1913: *f* 7813.— en in 1914: *f* 8009.—.

De waarde van den algemeenen uitvoer steeg van *f* 13222 in 1908 tot *f* 31906 in 1914, idem van den invoer van *f* 34519 tot *f* 65008.—.

Bebouwden in 1903 van 1450 inwoners slechts 130 planters hoogstens 100 H.A. gronds, eind 1912 oefende van 1400 inwoners een 300 tal op 300 H.A. den landbouw uit, waarvan ongeveer ²/₃ met Sea-Island katoen.

De groote landbouw gedreven door zes personen had ruim 100 H.A. katoenland, terwijl 180 kleine planters samen bijna hetzelfde oppervlak in katoen hadden.

Aan de werkzaamheden van Gouvernementswege op landbouwkundig en economisch terrein gelukte het een bres te slaan in ingeroest wantrouwen en behoudzucht en opgewekter leven in te blazen bij een bevolking, die voor jaren gedompeld lag, in een zeer te verklaren lethargie, welke men met den naam van luiheid bestempelde.

(*Slot volgt.*)

BOEKBESPREKING.

Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowijne, door WILLEM FR. VAN LIER. Paramaribo 1919.

Een bescheiden titel voor een zeer interessant boekje van iets meer dan 100 bladzijden. Het grootste gedeelte is een overdruk van artikelen, die in 1918—1919 in het te Paramaribo verschijnende nieuwsblad „*Suriname*" gestaan hebben. Daaraan gaat vooraf een lezing, „*Het ontstaan der Aucaners*", gehouden ter inleiding van den cursus in ethnologie van de Vereeniging „Studiekring" te Paramaribo. Het slot vormt een lezing over „*Opvoeding en Onderwijs*" bij de Aucaners, gehouden voor de „Vereeniging tot bevordering van het Onderwijs" in Suriname.

Het was des schrijvers bedoeling de artikelen om te werken en aan te vullen en geillustreerd in boekvorm uit te geven. Terwijl hij aan dat werk bezig was, werd het ambt van Posthouder bij de Aukaners ingesteld en viel de keus voor de vervulling daarvan op hem. „Mijn nieuwe betrekking — aldus de schrijver in het voorwoord — heeft bij mij den lust doen ontstaan meer zorg aan het uit te geven boek te besteden waardoor het, naar ik hoop, blijvende waarde moge erlangen." Ook het boekje, waarvan de titel hier boven staat, heeft blijvende waarde. Het is de vrucht van een 9-jarigen omgang met de Boschnegers; veel eigen waarneming aangevuld met de verklaringen, die de schrijver van de betrokkenen zelf heeft „betreffende het hoe en waarom der dingen". Nu de heer van Lier tot „posthouder" bij de Aucaners is benoemd en in hun midden zal wonen, zal hij volop gelegenheid hebben de mededeelingen die hem gedaan zijn, nader te controleeren. Aan liefde voor het volkje, waaronder hij voortaan zal leven, ontbreekt het hem niet, een eerste voorwaarde om hun recht te laten wedervaren. „Ja het moge vreemd klinken, maar ik geloof niet, — aldus de heer van Lier op blz. 3 en 4 — dat bij vele heidensche volken zooveel poêzie wordt aangetroffen en

sprake van zoo hooge moraal zijn kan, al moet men om dit goed te kunnen begrijpen zich in de psyche van deze menschen kunnen verplaatsen."

In het eerste stuk geeft de schrijver een beschrijving van het ontstaan der „wegloopers", „Marrons" of „Boschnegers", van de tegen hen gevoerde oorlogen en van den met de verschillende stammen gesloten vrede. Dit alles mag men bekend veronderstellen, omdat het meermalen uitvoerig beschreven is.

De Aukaners — die zichzelf Djoeka's noemen — zouden afstammelingen zijn van de Cormantijnnegers, „die in de geschiedenis van Suriname bekend staan als de meest intelligente en ontwikkelde" van de in de kolonie ingevoerde slaven. Zij worden onderscheiden in *Blaka-bere* en *Ledi-bere*, Zwart- en Roodbuiken. De eersten zijn zwart, de laatsten eenigszins roodachtig (blz. 37). Nu zegt Hartsinck (*Beschrijving van Guiana, of de Wilde kust in Zuid-America*, Amst. 1770, II, 921—922) van de Cormantijnnegers: „Het is een welgemaakt en zeer werkzaam Volk, welk door geen tekens hoegenaamd, te kennen is, dan alleen aan een zeer fijn en git zwart Vel." In tegenstelling hiermede schrijft M. D. Teenstra (*De Landbouw in de kolonie Suriname*, Groningen 1835, II, 181) dat de *Cormantijns*, of, volgens de Negerspraak, *Cromantiens* „bestaan in een zwarten Negerstam, hebbende twee à drie sneden in de slapen van het hoofd, op de hoogte van het oog." Als „rosachtig zwart" beschrijft Teenstra de Abo-negers en de Pré-negers, als „rosachtig van kleur", de Wan-Wie-Negers, „met fijne figuren tusschen de oogen en ooren, vrij gelijk aan de insnijdingen van de *Cormantijn-Negers*."

Dr. Fr. W. Hostmann, die zelf eenigen tijd posthouder bij de Aukaners is geweest, zegt in zijn boek *Over de beschaving van negers in Amerika*, enz. Amst. 1850, II, 247 dat de *Coromantijn-Negers* zich van vele andere Afrikanen onderscheiden „door den ongemeen donkeren tint hunner huid". Van insnijdingen in de huid spreekt hij niet. Zijn er onder de Aukaners dus roodachtigen dan is het zeer waarschijnlijk dat deze geen afstammelingen zijn van Cormantijn-negers, waardoor het antogonisme tusschen zwart- en roodbuiken, waarvan de heer van Lier vertelt, misschien verklaard zou zijn. Dit is een van de punten die hij nader zal hebben te onderzoeken. Misschein kan de tatoueering hier den weg wijzen. Over de tatoueering spreekt de heer van Lier niet. En toch is dit een zeer belangrijk punt, zooals hem blijken zal uit de mededeelingen

door Jhr. L. C. van Panhuys gedaan op de Americanisten-congressen te Stuttgart (1904) en te Weenen (1908).

In de kwestie van de „zwart-" en de „roodbuiken" wil ik nog de aandacht van den heer van Lier vestigen op het artikel *„Sporen van voorhistorische bewoners van Suriname"*, door J. W. Gonggrijp in de Mei-aflevering van dit tijdschrift. Deze deelt nl. op blz. 12 mede van verscheidene Djoeka's vernomen te hebben, dat in de Tapanahoni huwelijken van Djoeka's met Trio-Indianen in het geheel niet zeldzaam waren. „De bevolking van de boschnegerdorpen aan de Tapanahoni, iets beneden de monding van de Jai-kreek, bij Godo-holo, zou vrij sterk met Triobloed vermengd zijn, ten bewijze waarvan op de daar veel voorkomende roodachtige huidkleur werd gewezen."

Als deze toevallige vermengingen de verklaring geven van het verschil in kleur, dan zal de heer van Lier aan een nader onderzoek te hebben onderwerpen hetgeen hij op blz. 37 over de twee groote familie's de „Blaka-bere's" en de „Ledi-bere's" schrijft.

In het hoofdstuk over „Opvoeding en Onderwijs" zegt de heer van Lier dat de jonge Aukaners ook de „Kroemantitaal" moeten aanleeren, waarvan de *Wintimans* (geneesheeren) zich bedienen als de *winti* (de geest) over hen vaardig wordt (blz. 101). Op blz. 10 wordt een Kromantijnsch gebed medegedeeld, dat door den opperpriester Bambi zou zijn uitgesproken. Het is bijna niet aan te nemen dat deze slechts bij bijzondere gelegenheden gesproken taal — hun gewone taal is toch een oudere vorm van het Neger-Engelsch — zich twee eeuwen lang zou gehandhaafd hebben. Of het gebed werkelijk Kromantijnsch is kan ik niet beoordeelen. Opmerkelijk is het dat daarin het woord *Jankoempani* voorkomt. Volgens Hartsinck II, 902 zou nl. bij sommige negerstammen, die uit Afrika naar de Guiana's gevoerd werden, *Jan Compaan* de naam zijn van het opperwezen. (Zie ook de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, blz. 773 [1])). C. H. de Goeje, die slechts één keer iets van de bedoelde taal heeft kunnen opteekenen (*Verslag der Tapanahoni-Expeditie*, blz. 125) zegt in het *Verslag der*

[1]) Over Jankoenpani, door hem genoemd Nana-Nyankupon of kortweg Nyankupon, handelt uitvoerig A. B. Ellis in zijn boek *The Tshi-speaking peoples of the Gold Coast of West Africa, their religion, manners, customs, laws, language, etc.* London 1887, blz. 24—30. — Zie ook zijn boek *The Yoruba-speaking peoples of the Slave Coast of West Africa,* Londen 1894, blz. 35—38 en 285.

Toemoekhoemak-expeditie, blz. 59, dat hij niet kan beoordeelen of hier inderdaad het „Kroe" of een andere Afrikaansche taal nog aanwezig is, dan wel, dat het slechts een aantal woorden en zegswijzen uit verschillende talen zijn, waarvan de beteekenis reeds niet meer verstaan wordt, en die als erfstuk van het eene geslacht op het andere overgaan.

In het artikel *Boschnegers* in de bovengenoemde Encyclopaedie is op blz. 160 een aantal woorden medegedeeld, door Jhr. van Panhuys te Albina aan de Marowijne als „Kromanti" opgeteekend. Kon de heer van Lier een woordenlijst samenstellen, dan ware uit te maken of men hier werkelijk met een Afrikaansche taal te doen heeft.

Het volgende hoofdstuk behandelt de lijdensgeschiedenis van de in 1896 op het dorp Drietabbetje in de Tapanahoni gestichte school. De toenmalige granman der Aukaners, Oseisie van Otterloo, had herhaalde malen aan het koloniaal Bestuur om de vestiging van een school op zijn dorp gevraagd. De leiding der school werd in handen gesteld van het bestuur der Evangelische Broedergemeente, maar leed, hoewel in den aanvang vrij goed bezocht, schipbreuk op de godsdienstige begrippen van het volk. Had het van Oseisie alleen afgehangen dan ware de school in stand gebleven, want hoewel zich streng houdende aan den godsdienst zijner voorvaderen, meende hij dat het jongere geslacht vrijgelaten moest worden zich al dan niet te laten bekeeren. Hij vreesde niet dat de Kerk afbreuk zou doen aan zijn gezag over, of zijn invloed op zijn onderhoorigen. Edoch de meerderheid zijner kapiteins, onder leiding van den beruchten Arabie, verklaarde zich tegen de school, overtuigd als zij waren dat de school oorzaak zou zijn dat de jeugd ontrouw zou worden aan de Goden der vaderen, die hen door de eeuwen heen beschermd hadden. Zij zouden het ondankbaar vinden de eigen goden te verlaten om den God der blanken, die hen steeds verdrukt hadden, te gaan aanbidden. Het zwaarst woog echter de vrees voor de wraak hunner goden.

Ik zal hier niet de geheele geschiedenis dier school naschrijven. In September 1909 deelde Oseisie den Gouvernements-Secretaris mede dat hij, bij het maken der overeenkomst met het Bestuur, niet een christelijke school had bedoeld en dat hij zijn medewerking tot het bouwen van een schoolgebouw wilde verleenen, onder voorwaarde dat het een gouvernementsschool zou zijn. Het Koloniaal Bestuur ging hierop niet in. Oseisie kreeg een ernstige réprimande, hetgeen niet belette

dat de school geheel verliep en de onderwijzer naar Albina werd verplaatst.

De kennismaking van Oseisie met een goudontginner, in de Boven-Tapanahoni, wiens expeditie mislukt was, leidde (vreemd genoeg, met medewerking van den leeraar der Evangelische Broedergemeente te Albina) tot de stichting in 1909 van een tweede school. Maar ook deze ging einde 1912 te niet, volgens den heer van Lier, omdat de onderwijzer trachtte verandering te brengen in de zeden en godsdienstige begrippen van het volk. De heer van Lier eindigt zijn verhaal met deze woorden: „En hebben de Djoeka's zich met hand en tand tegen een Christelijke school verzet, toen zij meenden dat zij door die school tot Christenen bekeerd zouden worden, ik durf met gerustheid beweren, dat ondanks deze vrees, een neutrale school hen tot het Christendom zal brengen. Men late dit aan de evolutie der dingen over." (blz. 26—27).

In het volgende hoofdstuk, „*Kerstening*", tracht de heer van Lier deze zienswijze uit een te zetten. Dat de andere Boschnegerstammen zich wel tot het Christendom hebben bekeerd en de Aukaners niet, schrijft hij toe aan de andere levensopvatting van deze, een uitvloeisel van hunne afstamming en van hunne afzondering. Een paar eeuwen lang zijn zij zoo goed als buiten aanraking geweest met menschen van andere levensopvatting. Pas in de laatste 30 à 40 jaren is hierin verandering gekomen door de goudontginning in de Marowijne, waarbij men hun diensten noodig had voor het vervoer over de watervallen.

De heer van Lier beweert dat de Aukaners geen fetischdienst hebben. De vreemde voorwerpen, die men in de „*Gadohoso*" (Godshuis) ziet, worden niet aanbeden, maar zijn attributen van de „*winti's*" (de geesten) die de geneeskunde uitoefenen. „Een *winti* heeft absoluut niets met een godheid uit te staan, ook al wordt hij: „*Gado*" (God) genoemd. En alle zoogenaamde afgodstempels op de dorpen zijn ten behoeve van de *winti's*."

Ik moet deze bewering voor rekening van den schrijver laten. De zendelingen zullen hierin waarschijnlijk met hem van meening verschillen.

„Het feit — aldus de heer van Lier — dat de Djoeka aan onzichtbare goden gelooft, zal het gemakkelijker maken hem voor het Christendom te winnen, dan men wel vermoedt, mits dat met takt geschiedt."

Ik teeken hier aan dat het aan pogingen daartoe niet ontbreekt, zooals o.a. blijkt uit de reis van Pr. Fr. Morssink naar de Tapanahoni in Juli en Augustus 1918. (Zie *De Volksmissionaris*, Maart—Juni 1919).

„Hun godsdienst is zeer ingewikkeld en beheerscht hun geheele bestaan; bijna al hun tijd wordt daaraan gewijd, en is die godsdienst alzoo een groot beletsel voor hen bij hun streven naar materieele welvaart. Geen wonder dan ook dat het jonger geslacht hoe langer hoe meer afkeerig wordt van de godsdienstige begrippen der vaderen, waarvan het nut niet wordt ingezien." (blz. 29).

„Er wordt veel over het Christendom onder hen gesproken. Velen, zelfs ouderen verlangen er naar." (blz. 31).

„Beschaaf de Djoeka door het onderwijs — aldus besluit de heer van Lier zijn lange uiteenzetting — en zijn godsdienstige aard, (want een djoeka is zeer godsdienstig), zal hem van zelf tot de Heer brengen."

* * *

Om deze bespreking niet te uitvoerig te maken ga ik het hoofdstuk voorbij dat handelt over de verhouding tusschen Oseisie — den granman — en diens neef, den zeer heerschzuchtigen Arabie, die meende aanspraak te hebben op de waardigheid van granman en naar de geestelijke heerschappij streefde. Ik doe dit ongaarne omdat dit hoofdstuk een schat van mededeelingen bevat aangaande de geschiedenis van den stam, de familie- en maatschappelijke verhoudingen, de zeden en gewoonten der Aukaners, gegevens die men elders tevergeefs zou zoeken. Daaruit wil ik slechts deze opmerking naar voren brengen:

„Het standsbegrip is zeer sterk bij de djoeka ontwikkeld, en een buitenstaander staat er vaak versteld van, hoe scherp dat bij dit volk omlijnd is."

* * *

In 1916 werden in de *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië* deel 71, afl. 3 en 4, blz. 371—410, gepubliceerd: *„Politieke contracten met de Boschnegers in Suriname."* In een naschrift van den bewerker leest men: „De ambtelijke gegevens, in het vorenstaande verwerkt, geven

blijk, hoe weinig moeite men tot voor kort van regeeringswege heeft genomen om van de bestuursinzettingen der Boschnegers nader op de hoogte te komen, om de juiste gezagsverhouding van het Bestuur tot hen te bepalen, en om de omtrent hen opgedane wetenschap bekend te maken."

In hetzelfde jaar verscheen in genoemd tijdschrift — deel 72, afl. 3 en 4, blz. 590—598 — een artikel „*Hoofdenverkiezing bij Boschnegers in Suriname.*" De bewerker teekende in een naschrift aan: „Erflijk is alleen de waardigheid van granman. De gran- of grootkapiteins (de dorpshoofden) worden door den granman benoemd en aan het Koloniaal Bestuur voorgesteld. Op hun beurt wijzen de kapiteins — met inachtneming van het geboorterecht — den granman aan, die door het Koloniaal Bestuur wordt bevestigd. Hoe dit aanwijzen bij de onderscheidene stammen toegaat en wat er gebeurt, zoo er geen wettige opvolger is, blijkt niet. Zie omtrent de Aukaners Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indiê, blz. 158."

Door de uitvoerige beschrijving die de heer van Lier geeft van de verkiezing, enz. van Oseisie en in het volgende hoofdstuk — „*Waarom Kanape niet tot granman werd uitgeroepen en de kroningsfeesten van Amakti*" — weten wij nu in bijzonderheden hoe alles toegaat, en dat alles is hoogst interessant. Er blijkt uit dat de Aukaners zeer diplomatiek zijn aangelegd, dat zij onder elkander buitengewoon ceremonieus zijn, en — wat ieder weet die een „kroetoe" (vergadering) heeft bijgewoond — onverbeterlijke kletskousen.

Kanape werd granman, *Amakti* opperpriester. „Is het ter wille van de beschaving der djoeka's te betreuren, dat *Kanape* gepasseerd werd, toch kan ook hier gezegd worden, dat geen ongeluk zoo groot is, of er zit geluk bij. Het feit toch, dat de opperpriester *de man* bij het volk is, maakt dat met succes partij van *Kanape's* genegenheid voor de *bakra's* en zijn verlangen naar onderwijs voor het volk zal kunnen worden getrokken. Wil het Bestuur iets in het belang van Djoeka's beschaving doen, het verzekere zich van de steun van *Kanapé*" (blz. 69).

* * *

Het hoofdstuk „*Godsdienst*" — dat ruim 14 bladzijden beslaat — is misschien het belangrijkste van het boekje, maar m.i. tevens dat welk de nauwgezetste andere studie zal vereischen, wanneer de heer van Lier zijn nieuwe functie aan-

vaardt. Ik heb n.l. den indruk dat hij zich bij deze beschouwingen niet geheel heeft vrijgehouden van „hineininterpretieren".

„Alle Boschnegers gelooven in het bestaan van een Opperwezen. dat bij de Aukaners en de Boni's de naam „*Nana*" draagt en bij de Saramacaners „*Gran Gado*" (Opperste God) heet.

Dit Opperwezen is de Schepper van Hemel en Aarde en heerscher over allen en alles wat zich daarin of daarop bevindt.

Nana staat evenwel zoover boven de stervelingen, dat tusschengoden noodig zijn om hem te bereiken. Dezen zijn verdeeld in goden van hoogere en lagere orde, goede en booze. Onder de goden staat bij de Aukaners „*Gwangwella*" aan het hoofd en naast hem „*Gedéwsoe*"." (blz. 71).

De eerste is de god van den vrede en de overwinning, de tweede de god van de trouw en de vergelding. Geen goede daad die hij onbeloond laat, geen slechte welke hij niet straft. De straf past hij echter nooit zelf toe. Hij onthoudt den zondaar zijne bescherming, waardoor de booze goden de vrije hand over dezen krijgen en hem met ziekten of tegenspoed bezoeken.

„Na de hierboven genoemde goden neemt *Kroemantigado*, de god der geneeskunde, de eerste plaats in. Zijn gezag strekt zich uit over een aantal kleine goden, de liefelijke en vaak guitige *Boensoemoenki's*, die in het water wonen, en verder over zeer vele geesten (de *winti's*). Aan *Kroemantigado* is de zorg voor de gezondheid van mensch en dier toevertrouwd. Breekt er een epidemie uit, (hij kan dit niet voorkomen, dat kan alleen *Nana*), dan wordt zijn hulp ingeroepen om de ziekte te bestrijden en zijn dan de offers aan deze godheid talrijk." (blz. 73).

De god der booze ziekten en van het verderf is *Ampoekoe*, die aan het hoofd staat van verscheidene booze goden en kwade geesten, van welke *Kantamasie* of *Kantamasoe* wel de voornaamste is. Deze heeft een eigenaardige woonplaats, nl. termietennesten in het bosch. Het uit deze nesten sijpelende schuim is het bewijs dat de god daarin aanwezig is. Niet alleen de Boschnegers, maar ook de plantage- en zelfs de stadsnegers vreezen dezen god.

„Behalve de hierboven genoemden, bestaan er nog tal van plaatselijke goden, die geen namen hebben, doch aangeduid worden met de naam van de plaats, waarover zij heerschappij voeren. Elke groote kreek, nagenoeg alle watervallen en groote

rotsen in de rivier, elke streek in het bosch of aan de oevers der rivieren en groote kreeken, elke mysterieuse plek in het woud enz. heeft zijn eigen *gado*." (blz. 74).

Merkwaardig is voorts hetgeen de schrijver meedeelt over de „*takroe-sani's*". die in tegenstelling met de hoogere goden, kwaad stichten zonder zich daarvan bewust te zijn. Ze zijn „'t kwaad". De „*Mekoenoe*" of *Koenoe*, die de schrijver „niet onder dak weet te brengen", zou men, naar hetgeen hij er van vertelt, „het noodlot" kunnen noemen.

De Boschnegers onderscheiden hun goden voorts in lucht-, water-, bosch- en grondgoden, al naarmate van de woonplaatsen van deze. Volgens den schrijver zou er geen slangenvereering bestaan; men ontziet de *dagoewé slang* (Boa constrictor) „omdat zij de personificatie is van een godheid, die de macht bezit den mensch tot zondenval te verleiden." Zouden de Boschnegers werkelijk deze onderscheiding maken? En zij zijn niet de eenige negers in Suriname, die de dagoewé-slang vereeren of althans ontzien. Zie voorts het artikel „Slangenvereering in de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indiê."[1])

Ten slotte deelt de schrijver mede dat de djoeka's gelooven dat al de goden, die zij aanbidden voeling met elkander houden, en daarom worden om de zooveel jaren ten behoeve van die goden tegelijk onder leiding van den granman groote offerfeesten gehouden, die soms maanden duren en waarvan vooraf kennis gegeven wordt aan alle leden van den stam. Elkeen is verplicht deze feesten langer of korter bij te wonen.

* * *

Van het laatste hoofdstuk „Opvoeding en Onderwijs" bij de Djoeka's zullen ethnologen met bijzondere belangstelling kennis nemen en opvoedkundigen kunnen hun voordeel doen met de bestudeering van de Boschnegerpaedagogie, zooals de heer van Lier die beschrijft. Het gaat hier niet om lezen, schrijven en rekenen. De jeugdige Djoeka krijgt onderwijs, en zeer practisch onderwijs, in het zwemmen (als het ware van zijn geboorte af), boogschieten, hutten bouwen, korjalen maken, het slaan op de trom en het blazen op den hoorn (deze beide laatste hun draadlooze telegraphie), het besturen van booten in de stroomversnellingen en watervallen, het worstelen

---

[1]) Zie ook A. B. Ellis. The Ewe-speaking peoples of the Slave Coast of West Africa. London 1890, blz. 54—63.

en, last not least, het dansen, dit reeds zoodra het kind loopen kan. Bij elke godsdienstige plechtigheid van eenige beteekenis wordt gedanst.

De meisjes hebben niet veel anders te leeren dan zwemmen, koken, de *sepoe* (kuitbanden) breien en dansen. Het „parelen" (pagaaien) van korjalen leeren zij van zelf.

Een jongen wordt nooit gedwongen — verzekert de heer van Lier — iets aan te leeren waarin hij geen zin heeft. „Zijne ontwikkeling wordt steeds gezocht in de richting waarvoor hij de meeste aanleg toont."

* * *

De heer van Lier heeft met de uitgave van dit boekje een nuttig werk verricht, een leemte aangevuld in onze kennis van dit merkwaardige stuk Afrika in Zuid-Amerika. Alleen iemand die lange jaren met de Boschnegers heeft omgegaan kan zoovele belangrijke bijzonderheden van hun leven te weten komen. Nu hij door zijn werkkring geroepen is dagelijks in hun midden te verkeeren, zal zijn groote genegenheid voor dit eigenaardige stuk menschheid hem zeker aansporen zijne studie voort te zetten.

H. D. B.

UIT DE PERS.

Uitwisseling van bevolking tusschen Amerika en Afrika. — Zooals bekend is, heeft Afrika een zeer belangrijke rol gespeeld bij het bevolken van Amerika; de slavenhandel heeft tusschen de 16e en de 19e eeuw honderdduizenden negers naar de Nieuwe Wereld overgebracht en hunne afstammelingen telt men tegenwoordig bij millioenen. Vóór deze gedwongen immigratie hebben echter landverhuizingen plaats gehad, waarvan de geschiedenis steeds voor ons verborgen zal blijven, hoewel er sporen van zijn vastgesteld door de eerste Europeesche veroveraars. Reeds in de 16e eeuw ontmoetten de door de Welsers uitgezonden ontdekkingsreizigers in Venezuela [1]) negerstammen, welke heden ten dage, naar het schijnt, geheel verdwenen zijn, in tegenstelling met de negers van kleine gestalte, die nu nog in Nicaragua, aan de Mosquitokust, wonen.

Van de als slaven aangevoerde negers is een zeker aantal tot den wilden staat teruggekeerd. Deze vormen tegenwoordig geheele stammen, zoo b.v. de Boschnegers en Boni's in Guyana en waarschijnlijk ook de Esmeralda's in Ecuador, welke tot in den allerlaatsten tijd nagenoeg onbekend zijn gebleven. Volgens eene mededeeling van Dr. Rivet, den 2en Maart 1920 aan de Vereeniging van Americanisten gedaan, wonen zij tusschen de Cordilleras en den Stillen Oceaan; er schijnt in geringe mate kruising te hebben plaats gehad met Indianen. In ieder geval zou hun taal verwant zijn met een Bantoe-taal, het batéké, dat nog heden in West-Afrika gesproken wordt, doch zij bevat begrijpelijkerwijs eenige Indiaansche woorden.

Een vraagstuk, verband houdend met dat der Amerikaansche volken van Afrikaanschen oorsprong, wordt gevormd door den terugkeer naar Afrika van de uit de slavernij bevrijde negers. De oudste dezer bewegingen dateert van 1792, althans voor zoover wij weten. De kolonisten, *Royalisten* of *Tories*, welke van 1782 tot 1784 van de Engelsch Amerikaansche kolonies geëmigreerd waren naar Nieuw-Schotland en Nieuw Brunswijk, hadden een zeker aantal negerslaven medegevoerd. Na verloop van eenige jaren besloten de gouvernementen dezer kolonies tot hunne uitdrijving. In 1792 werden 1190 gezamenlijk vrijgelaten negers te Halifax [2]) ingescheept naar Sierra Leone, waar men hunne verengelschte afstammelingen nog heden aantreft.

Meer algemeen bekend is de stichting — voor een abolitionistisch Amerikaansch genootschap — van de Republiek Liberia in 1822. Met

---

[1]) Zie Jules Humbert, L'occupation allemande du Venezuela. Péret, Bordeaux 1905.

[2]) Rapport annuel sur les Archives du Canada, adressé au Gouverneur Général par M. Dougthy, archiviste général du Dominion. Année 1891, p. XIII et XIV.

behulp van vrijgemaakte negers; de hoofdstad van den nieuwen staat ontving den naam van Monrovië, ter eere van den president Monroe. Tegen het jaar 1840 werd ten Oosten van Liberia een dergelijke nederzetting gevormd, n.l. Maryland, dat echter spoedig in eerstgenoemden staat werd opgenomen. De eigenlijke totstandkoming van de Republiek Liberia dateert slechts van 1874.

In eene mededeeling van 2 Maart 1920 aan de Vereeniging van Americanisten heeft de Heer Chavelin melding gemaakt van een derde geval van terugkeer naar Afrika van vrijverklaarde slaven. Thans betreft het echter niet de schepping van nieuwe centra door negers, die de herinnering aan den juisten oorsprong van hun ras verloren hebben, maar een terugkeer naar het land van oorsprong. De uit het Zuiden van Dahomey afkomstige Nago's zijn na de afschaffing der slavernij in 1888 [1]) naar hun land teruggekeerd. Deze vroegere slaven zijn opgegaan in de inheemsche bevolking, waarvan zij zich in niets meer onderscheiden. Maar hun verblijf in Amerika heeft belangrijke gevolgen gehad ten opzichte van de Dahomische kunst; zij hadden van de Indianen in Brazilië geleerd aardewerk te maken, van menschelijke gedaante, en zij hebben deze kunst naar Dahomey overgebracht. Nog heden ten dage wordt in de dorpen in het Zuiden dezer kolonie anthropomorph aardewerk vervaardigd.

RENÉ LE CONTE.

(*La Géographie*, Avril 1920).

SURINAME.

Een verblijdend teeken. — De herleving van de cacaocultuur.

Sedert het jaar 1900 wordt de krullotenziekte en heeft de eertijds zoo loonende cacaocultuur schier te gronde gericht.

Vooral de periode 1900—1910 kenmerkte zich als de echte crisisjaren.

De toestand in de cacaocultuur zag er toen over het algemeen hopeloos uit. De meeste ondernemingen zagen zelfs hare productie met meer dan 75 % verminderen en ging het grootbedrijf dientengevolge met rassche schreden achteruit, redenen waarom men dan ook besloot de cacao door Liberiakoffie te vervangen.

Bij het kleinbedrijf werden welvarende landbouwers tot den bedelstaf gebracht en scheen men op een gegeven oogenblik machteloos te staan tegen dit alles ruïneerende monster.

Men bleef echter ijverig doorzoeken naar een bestrijdingsmiddel om deze ziekte onder de knie te krijgen.

In bulletin no. 16 van het jaar 1909 gaven de onderzoekers van Hall en Drost de inkappingsmethode als de bestrijding aan. Alhoewel op verscheidene plantages gunstige resultaten hiermee verkregen werden, moest men haar op den duur loslaten, daar zij te kostbaar en te riscant bleek te zijn. Bij deze methode ondergaat de cultivatie wel is waar een

---

[1]) Men vindt in Brazilië nog 75.000 Nago's, gevestigd rondom den Babia, tegen 250.000 te Portes Nour en in het Zuiden van Dahomey. De Nago's van Brazilië hebben hun taal bewaard, zij spreken geen Portugeesch.

verjongingskuur, doch deze gaat gepaard met verlies aan boomen en stilstand, gedurende twee jaren, van het produkt. Voor de noodlijdende plantages was dit op den duur niet vol te houden; het kleinlandbouwbedrijf kon deze methode het allerminst toepassen.

Een tweede methode, het bespuiten der boomen met bouillie bordelaise bleek ook niet afdoende te zijn en wordt ook daarom nergens meer toegepast.

In het jaar 1915 (zie bulletin No. 33 v. h. Dept. v. d. Landb.) legde Dr. G. Stahel, plantkundige aan het Landbouw-proefstation, als de veroorzaker van deze ziekte een schimmel vast, die hij marasmius perniciosus noemde. Een vastomlijnde bestrijdingsmethode werd toen niet aangegeven. Wel werd naast het nauwgezet afzoeken der krulloten ook bespuiting met bouillie bordelaise aanbevolen.

De ondervinding van tal van praktische planters sedert dien heeft geleerd, dat door middel van het nauwgezet afzoeken der krulloten en de andere zieke organen alleen, afdoende resultaten verkregen kunnen worden.

De tegenwoordig toegepaste methode, aldus bulletin No. 39 van Dec. 1919, bestaat dus eenvoudig in het geregeld en nauwgezet afzoeken der krulloten, verstedeen vruchten en zieke bloemkussens, het verbran den, of uit het veld verwijderen van deze afgezochte zieke deelen en verder een jaarlijksche snoeiing, waardoor de boomen binnen open en daardoor meer overzichtelijk gemaakt worden.

Volgens dr. G. Stahel is op het oogenblik deze de meest doelmatige bestrijdingsmethode tegen de krullotenziekte.

Hier past zeker een woord van hulde aan de vele praktische planters, die naast de technische voorlichtingen van wetenschappelijke voormannen, door hun nauwgezetheid het hunne hebben bijgedragen om de cacaocultuur voor Suriname weer loonend te maken.

Wat de herleving van de cacaocultuur voor het landbouwbedrijf in deze kolonie beteekent, kan hier niet in het kleine bestek van den plantersgids worden neergelegd.

Ook de vraag, welk stapelproduct de kleinlandbouwer voor de toekomst telen moet, kan, nu er een rationeele bestrijdingsmethode gevonden is, bevestigend worden beantwoord.

Geruimen tijd toch stond men voor deze open vraag, waarop men haast geen antwoord durfde te geven.

Ook dient nog bekend gemaakt ,dat door dr. G. Stahel het exacte bewijs geleverd is, dat de versteening der cacaovruchten eveneens door de krullotenschimmel wordt veroorzaakt.

J. E. L.[EMMERS].

(*De Plantersgids*. Maart 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

L'art nègre et l'art océanien, par H. Clouzot et A. Level, Paris 1919.

Leerboek der parisitaire ziekten en der hygiëne, door P. C. Flu, Deel I. Weltevreden 1919.

Adresboek van alle in Europa verblijfhoudende Oost- en West-Indische ambtenaren en officieren, 19de Jaargang. Samengesteld volgens officieele gegevens, door J. J. Hoogewoning, Amsterdam 1920.

De internationale betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela, 1816—1920, door Mr. Karel Hendrik Corporaal. Leiden 1920. (Akademisch proefschrift).

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 5e Jaargang, Maart 1920. [Inhoud: J. J. Leys. Varkensteelt. — Inzouten van spek en vleesch. — Bananeboomen als veevoer. — Nieuwe proefvelden. — Verslag landbouwexamen. — Uit het Vereenigingsleven. — E. J. Vinken. Voor school en huis.].

The Independent, 3 April 1920. An open door to the South, by Edwin Slossen. [Handelt over de verkrijging van de drie Guiana's door de Vereenigde Staten].

Onze Missiën in Oost en West, Juni 1920. Apostolisch Vicariaat van Curaçao. Eene bekeering en hare gevolgen, door C. J. Zwijsen, Rector. — Aan den Hoog Ed. Gestr. Heer Gezaghebber van Curaçao enz. enz. [Brief van Mgr. Niewindt, dd. 30 Dec. 1844]. — Aan Zijne Doorl. Hoogwaardigheid Den Bisschop van Curium. Bezorger der West-Indische zendingen te Oegstgeest. [Brief van Mgr. Niewindt, d.d. 13 Januari 1845].

The Import & Export Trader, June 21, 1920. The possibilities and present position of Surinam.

Morks Magazijn, Juni 1920. Suriname vooruit, door v[an] S[on], met 10 afbeeldingen.

Indisch Genootschap. Vergadering van 26 Maart 1920. Lezing van den heer J. S. C. Kasteleyn over „Suriname's toekomst".

Neerlandia, Juli 1920. Verzuimd Suriname.

Het Koloniaal Weekblad. 1 Juli 1920. De monsterkamer in het Departement van Koloniën, door J. van Haaften.

Vragen des tijds. Juli 1920. Suriname en het Studie-Syndicaat, door G. J. Fabius.

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handelsmaatschappij en hare verrichtingen in het boekjaar 1919.

WEST-INDISCHE TENTOONSTELLING

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

In de laatste maanden heb ik veel kinderboeken in handen gehad. Men zie daarin niet een begin van seniele aftakeling: het was louter toeval, dat een aardige verzameling van deze meerendeels „voor de lieve jeugd" bestemde en in de eerste helft der vorige eeuw verschenen boekjes mij in bruikleen gegeven werd. Van het „Prenten-magazijn voor de jeugd, door G. van Sandwijk" is er een heele serie en in den vierden jaargang, van 1845, vindt men een kaart van Suriname. Het tijdschrift heeft namelijk een rubriek Aardrijkskunde, waarin een kleine reiziger, Willem geheeten, aan zijne „geachte vrienden Hendrik en Karel", die in het vaderland bleven, brieven schrijft over zijne reizen langs en door alle landen van de wereld. Ik vermoed dat dit larie is en dat de uitgever, J. Schuitemaker te Purmerend, een onderwijzer hield, die deze brieven met behulp van een aardrijkskunde-boek samenstelde; zij dragen duidelijk het kenmerk van hunne afkomst en iets persoonlijks bevatten zij niet.

In dit deeltje van het Prenten-magazijn schrijft Willem over de Nederlandsche bezittingen op de kust van Guinea, over Java, de Buitenbezittingen en over Suriname, alles met kaarten en andere afbeeldingen in houtsnede. De brief over de Nederlandsche bezittingen in Amerika, want de reiziger komt ook op de eilanden, is van 22 Mei, 27 Juni en 26 Juli 1845. Wat Willem weet te vertellen, hadden zijn vrienden thuis ook kunnen lezen in des schoolmeesters boek; er is veel historie bij, met jaartallen — waarvoor iemand dan toch niet naar Suriname behoeft te zeilen — en vele cijfers, o.a. de „zielen" van Paramaribo en de verdeeling in Chris-

tenen, Joden en slaven. Maar ook enkele aardige opmerkingen, zooals deze over het klimaat: „Sedert het vellen van een menigte bosschen, vindt de wind meer doorspeling en is het er niet zoo heet, terwijl dit en het verbeteren van den grond deze kolonie meer gezond maakt." En deze andere over den last dien de insekten den mensch bezorgen: „muskieten, vampieren, wespen, landmuggen, enz." Dat de vampier, de azé, de weerwolf, tot de insekten behoort, was nog niet bekend; maar duidelijker wordt nu de mededeeling in de Encyclopaedie van W.-Indië, bl. 63, dat de azé allerlei vormen kan aannemen en door kleine openingen binnendringen.

De poging om aan de jeugd een en ander te leeren omtrent de Koloniën is dus niet iets bijzonders van ònze dagen. Daargelaten dat de vorm wat vervelend is, de brieven saai en taai zijn, mag toch het denkbeeld wel aardig heeten om aan jongens die nog kinderboeken lezen eenig begrip te geven van den aard en de afkomst der menschen die ginds wonen, van de natuur die hen omringt, ook van de nederzettingen der Europeanen en hun bedrijf. Jammer, dat de uitkomst niet was wat de opzet bedoelde: de Kareltjes en Hendrikjes hebben uit die brieven zoo goed als niets onthouden, en toen zij volwassen waren, wisten zij evenveel van Suriname als op den dag na hunne geboorte. Koloniën behooren, evenals algebra en grieksch, tot de vluchtige zelfstandigheden. De proef is gemakkelijk te nemen, wanneer men, na de voorstelling, twee rijen stalles naar den foyer brengt, waar papier, potlooden en versnaperingen moeten aanwezig zijn. In een uur tijds schrijve ieder daar op alles wat hij van Suriname of van Borneo weet.

In de Eerste Kamer heeft Van Kol den 15den April 1918 het volgende gezegd: „Aan de overzijde van het Binnenhof is zoo juist de begrooting van Curaçao aangenomen, maar wanneer daar eens iemand als schoolmeester was opgetreden en de vraag had gesteld: noem de in de Caraïbische Zee gelegen en aan Nederland behoorende eilanden met de hoofdplaatsen, dan zouden van de 100 leden waarschijnlijk zeer weinigen daarop

een antwoord hebben gegeven. De onkunde omtrent onze West-Indische koloniën in ons geheele land is phenomenaal. Zelfs heeft eens een Minister, gelukkig al vele jaren geleden, van die onkunde blijk gegeven door te spreken van Curaçao als de hoofdplaats van Suriname.''

Dus is er in de periode die ligt tusschen 1845, toen Schuitemaker te Purmerend noodig vond dat de jeugd wat meer van onze koloniën zou weten, en het jaar 1918, toen Van Kol bovenstaand verwijt deed hooren, al heel weinig voortgang geweest. Alles is bij het oude gebleven, niettegenstaande de methode om belangstelling te wekken voor het overzeesche Nederland niet meer de bedaarde methode is van den ouden tijd; er wordt een leven gemaakt dat doet denken aan het ratelen der raderen eener zwoegende machine. We hebben nu boekjes en boeken, tijdschrift- en dagbladartikelen, lezingen en leergangen, vereenigingen, genootschappen, commissies, films en prenten-portefeuilles, populaire monografieën. En nog altijd is de belangstelling er niet.

Wat dan nu? Daar is het „Rapport inzake het onderwijs in de kennis van de Nederlandsche koloniën op gymnasia, middelbare scholen en inrichtingen tot opleiding van onderwijzers hier te lande'', vastgesteld op 30 Dec. 1918 en 2 Januari 1919. „Naar het oordeel der Commissie moet van het onderwijs betreffende de koloniën de mensch het middelpunt zijn: anthropogeographie in verband met de geschiedenis, dus: orohydrographische gesteldheid met klimaat en plantengroei, vooral in verband met dichtheid en verspreiding der bevolking, de middelen van bestaan voor Inlanders en Europeanen, en het verkeerswezen; godsdienstige opvattingen in haar wezen en verspreiding; in het algemeen de cultuurtoestand der bevolking, vooral in verband met den invloed op economische verhoudingen, politieke stroomingen en dergelijke, zoodat de kennis er van belangrijk kan bijdragen tot het beter begrijpen en waardeeren van het doen en laten van de bevolking, tot de opvatting dat zij zijn menschen als wij, „bruine of zwarte broeders'', om aldus er ook toe bij te dragen,

dat voor de toekomst de goede omgang tusschen Nederlander en Indiër bevorderd worde. Nauw verband moet daarbij zooveel mogelijk gezocht en gelegd worden tusschen de koloniën en hare naaste omgeving en, bovenal, tusschen het moederland en de koloniën."

Van het onderwijs betreffende de koloniën moet de mensch het middelpunt zijn; dat klinkt academisch; maar hoe zal dan in den vervolge bv. de Middelbare koloniale landbouwschool te Deventer haar onderwijs moeten inrichten, waarvan het middelpunt tot dusver toch zeker de tabak was of de rubber?

Het voorname deel van dit rapport is zeker wel het oordeel der Commissie over de bevoegdheid der leeraren. Onbevoegdheid bedoelt zij. Ik weet niet hoever de zelfkennis der leeraren gaat, maar de onderwijzers weten heel goed wat er ontbreekt aan hunne kennis en komen er rond voor uit, zeiden openhartig, dat zij niet genoeg ervan weten om de klassen die het Museum te Rotterdam bezochten inlichtingen te geven, omtrent de voorwerpen die er tentoongesteld zijn. En dan kwam een opsomming van al de vakken die voor de hoofd-akte moeten gekend worden.

Uitbreiding van het aantal hoogleeraren.... nòg meer hoogleeraren; toch niet door bevordering van de leeraren over wier kennis van de koloniën nu geklaagd wordt?

Verbetering van het studie-materiaal der hoogescholen: boekerij, kaartenverzameling, land- en volkenkundige musea. Prachtig.

Dito van de koloniale films; „hetgeen daarvan thans reeds bestaat werd niet in hooge mate bruikbaar bij het onderwijs geacht." Dit laat zich begrijpen; zooals de Maleiers zich bewegen, en in snel tempo rubberboomen behandelen is onnatuurlijk. Zoo doet geen Maleier; maar dit is de fout van alle films, omdat tusschen twee foto-beelden een moment ligt dat niet gefotografeerd werd; al die momenten vallen weg in het totaalbeeld, de foto's sluiten aan en de bewegingen worden dus sneller voorgesteld dan zij in werkelijkheid zijn. Dit gebrek is erger dan de „toevalligheden" die storend kunnen werken op de naar foto's vervaardigde platen

van Kleynenberg, Boissevain & Co. Lieve deugd, als oud en jong eens degelijk in zich opgenomen hadden wat die platen voorstellen! Dan waren we met de kennis omtrent Indië een heel eind verder. En indien iedereen eens wist wat er staat in de „niet met de vereischte zorg" samengestelde handleiding bij de platen! Dan zou het geheele rapport overbodig geweest zijn.

Den onbevoegden docent wil de Commissie doen reizen naar de Oost of naar de West, opdat hij zijne kennis vermeerdere en, teruggekomen, deze overgiete in zijne leerlingen. „Men stichte een niet te klein aantal reisbeurzen." Of wel men detacheere leeraren van hier bij het onderwijs ginds. Waarom niet? er is zóóveel vruchteloos beproefd. Dat de uitgezondenen moeten zijn geschikt om te reizen en bekwaam om waar te nemen wordt niet gezegd. Maar van belang is het wel. Ik spreek hier niet over de reisbeurzen in andere vakken die opgeëischt zullen worden; het drenzen van den ander, wanneer de een iets krijgt is nu juist in de mode. Afgescheiden daarvan is het plan zoo vol doornen dat men 't wel stil in het rapport zal laten liggen. Waarom gaat de Commissie niet één schrede verder? De consequentie lag voor de hand om, met voorbijgang van den leeraar, de leerlingen op reis te sturen: per slot van rekening is toch de vraag niet of de leeraren goed doceeren maar of de leerlingen goed onderricht worden; deze krijgen dan hun onderwijs uit de eerste hand: zij hebben geen boeken noodig behalve een notitie-boek, geen films, geen foto's, geen platen met storende toevalligheden, maar zij zien met hun eigen oogen den mensch, het middelpunt van het onderwijs betreffende de koloniën, den plantengroei, zij genieten van het klimaat en van het verkeerswezen, zoeken den omgang met de bruine broeders, en zusters, en komen vanzelf op de hoogte van het doen en laten der inlandsche bevolking, beter dan zij het zouden leeren van den docent die gedetacheerd wordt om in de warmte dit alles in te zuigen en, teruggekomen, zijn kennis te sprenkelen over

zijne leerlingen. Met de aan ethnografica, boeken, professoren, films, koloniale publicaties, wand- en lantaarnplaten uitgespaarde gelden zal men een heel eind komen bij de betaling der kosten. In den beginne mag 't nog wat vreemd zijn een groot gezelschap jongens en meisjes naar Oost of West te zien vertrekken, maar

Ce qui nous paraissait terrible et singulier
S'apprivoise avec notre vue
Quand ce vient à la continue.

En dan, hoe goed is zulk een reis voor opvoeding en ontwikkeling!

Terwijl het plan uitgewerkt wordt zou ik een deel van de koloniën hierheen willen doen komen, ook voor hen die thuisblijven, de meerderheid dus; ik denk aan de tentoonstelling van '83 die een bijzonder sterken indruk op mij gemaakt heeft; men hoort nu niet zoo vaak meer erover spreken; de oudjes verdwijnen en zij die nu over onze Indiën schrijven en praten, waren, op enkelen na, destijds nog niet zindelijk. En ik herinner mij het gesprek met mijn Gentschen vriend, een onvervalschte Gentsche jongen, toen er in de stad van Van Artevelde, een zeven jaar geleden 'n groote tentoonstelling was. Hij praatte graag over de St. Baafs, over 's-Gravensteen en er kwam iets aandoenlijks in zijn stem wanneer hij van den wijdvermaarden Mammelokker vertelde, de oude gevangenis. Gezamenlijk hebben wij van deze tentoonstelling genoten, waar inderdaad veel moois te zien was. Door op te klimmen naar den uitkijk van het panorama was je op eens in Afrika. Gezwegen van Afrika zelf, is dit nu aardrijkskunde op z'n prettigst; hier loopt de Kongo en in de verte doorkronkelt zij al haar bochten. Dat is geen fantasie, zei mijn vriend; twee schilders zijn opzettelijk naar de Kongo gereisd, hebben er schetsen gemaakt en deze in de groote zaal van den Brusselschen cercle artistique uitgewerkt op het reusachtige doek dat je hier ziet. Voor mijn gerief sprak hij Vlaamsch en niet de taal van Gent, die niemand verstaat behalve de

inboorlingen zelven. Daar ligt Matadi met zijn haven en zijn station van den spoorweg, die tusschen de bergen doorsluipt; ginds wordt het woud neergelegd ten behoeve eener ontginning, een klein stukje maar, voor het gedoe der menschen, vergeleken bij de oppervlakte van het tot in de verte wegnevelende land. Aan den overkant der rivier stijgt de gele rotsmassa omhoog en overal is het door de zon geblakerde geelbruin de hoofdtoon van het landschap, met hier en daar groene plekken. Er was ook een uitlegger aanwezig op het platform en aan zijn handbewegingen meende ik te zien dat hij ginds geweest was; maar als inleiding vroeg ik 't hem toch. Ja, hij was daar overal geweest, en nu volgde de aardrijkskunde-les: de aanwijzing van punt tot punt, langs den heelen omtrek van het panorama; wel, het scheen, óók omdat het zoo Afrikaansch warm was in die dagen, en de zon op het boomlooze terrein der tentoonstelling gloeide, het scheen alsof we werkelijk stonden op een hoogte bij de rivier, met 't gewemel van de markt te Matadi aan onze voeten, en achter ons het boschpad, dat uit de zon snel wegloopt naar de duisternis en de koelte van het woud.

Toen zijn we nogmaals langs de produkten uit de koloniën gewandeld en hebben de typen-foto's bekeken uit Belgisch Kongo, afbeeldingen van al het volk dat daar huist. Mijn Gentenaar keek naar iets in de verte dat er niet was, en zeide ongeveer het volgende: Gijlieden zijt een andere natie dan wij; wij zijn nog niet eraan toe, dat naar het Kongo-land het puik van onze landskinderen trekt, zooals bij jullie. En dat houdt de ontwikkeling van onze Afrikaansche kolonie tegen; er gaan te weinig serieuze menschen heen, en het meerendeel zit op de stoomboot bij de uitreis al te berekenen wanneer de thuisreis zal zijn. Het is net of wij te dicht bij Frankrijk wonen, de Franschen zijn ook geen meesters in het koloniseeren. We doen moeite genoeg om menschen te trekken... zie me dat panorama maar eens. Ge zult moeten erkennen, dat onze Kongo-tentoonstelling schoon is, hoewel het Museum van Ter-

vueren misschien een beter overzicht geeft aan den bezoeker die werkelijk wat leeren wil.

Mijn vriend had bepaald een ernstige bui. Ik trachtte hem te doen begrijpen, dat iedere kolonie een periode doormaakte als deze Afrikaansche; dat men daar, ten gevolge van het klimaat, niet langer toeft dan noodzakelijk is, dat men er dus nooit een gezeten blanke bevolking zal krijgen, hoewel ik hem kennissen kon noemen, zoowel op de oostkust als op de westkust van Afrika, die heel graag eens met verlof naar Holland gaan, maar blij zijn als ze weer weg kunnen, vooral wanneer ze een Hollandsch najaar doorgemaakt hebben en de winter op komst is. En dan, wat het manco aan geschikte emigranten betreft, wel man, weet je wel, dat ook wij, serieuze menschen, daaraan lijden? We stonden aan den ingang van de Nederlandsch-Indische afdeeling en ik vond al spoedig het gedrukte stuk, dat ik op hem wilde afsturen. Kijk eens hier: „.....maar nu moeten wij dat groote gebied gaan ontwikkelen. Daarvoor hebben wij menschen noodig en wij zien, dat geheel Indië schreeuwt om menschen, en dat zij niet komen. Waar komt dat vandaan? Is het misschien nu haast zoover, dat onze koloniën te groot worden voor ons? Elk land heeft slechts een zeker percentage van menschen die naar de koloniën willen, en daarvan is nog maar een zeker deel goed bruikbaar. Dat percentage is bij het eene volk grooter, bij het andere kleiner, maar is Nederland nu misschien aan de grens gekomen?" En zoo voort. Daarom moet in Nederland de kennis van onze koloniën gepopulariseerd worden. Mijn Gentenaar zette groote oogen op. „Moet dat nu nog? vroeg hij; ge zijt toch al zoo lang doende met die kolonies, al een eind over de drie eeuwen; ge komt al zoo lang in den vreemde aan de markt met lappen batik, gevlochten mandjes, koperen pottekes en wajangspoppen, en ge laat ons hoopen boeken zien over dien Oost, geleerde en niet geleerde, met en zonder prenten; en moet er nu thuis nog gepopulariseerd worden?

Het viel hem blijkbaar erg uit de hand; hij had,

geloof ik, durven zweren dat „in Olland" het kleinste kind de Oost op zijn duimpje kende. Ach arm, zuchtte hij, wij zijn nog maar beginners, en ons kan men dus niet verwijten, dat 't er nog niet diep zit. Het komt mij zoo voor, dat er weinig Belgen zijn die iets voelen voor het Kongo-land, want voor een nieuw zakmes voel je ook lang zooveel niet als voor een oud, dat langzamerhand je vriendje geworden is. Vooral indien je er geweest bent, vond hij, het mooie ervan gezien en het goede ervan ondervonden hebt, voel je iets voor een land. Ge weet, dat ik in de West-Indies geweest ben? Ja, dat wist ik, want den vorigen dag had hij 't mij al verteld, maar dat was hem ontgaan. Uit zijn verhalen sprak liefde voor Suriname; blijkbaar had hij dus het schoone en het goede ervan gezien en ondervonden, maar dit citeerde ik niet omdat hij allen zin voor humor miste.

Hij was bepaald ontstemd over de pietluttige inzending uit West-Indië op de tentoonstelling; wat koffie, rubber (rekgom zeide hij), wat hout, en kokos-olie. En dàt uit zulk een land! Moeten de West-Indies óók nog gepopulariseerd worden?, vroeg hij. Ik wilde juist beginnen hem een vriendelijk bedoelden schop te geven, toen ik aan zijn oogen zag, dat de vraag die pikant leek, meer een verzoek om inlichting was. Hij had een toestemmend antwoord noodig om tot zijn plan te komen; en toen ik hem uitgelegd had hoeveel menschen in Olland iets van Suriname weten, zeide hij: Wel, dan moesten jullie eens een mooie tentoonstelling van de West-Indies maken; een beter middel om te toonen wat er in zoo'n land zit, bestaat er niet: alle boekjes en afbeeldingen leggen het daarbij af. Maar het moet een serieuze tentoonstelling worden, zonder luna-park en al dien rommel. Er zou een maquette moeten zijn van de haven van Curaçao, een dorp van de Boschnegers op ware grootte en de mennekes er bij; een stuk markt van Paramaribo, ook Indianen met een paar korjaals; een ouderwetsch huis van de hoofdplaats met de voormalige slavenhuisjes er achter; een model van een plantage met den wateraan- en afvoer, zoo'n antieke,

met beestenwerk.... weet ge wat beestenwerk is? Ja, dat wist ik, en ik vond dat hij aardig wat meegebracht had in zijn herinnerings-tasch. En veel produkten, ging hij voort, met voorstellingen van de ontginning, en ook wat goud, en de longtom waarmee ik heb zien werken. Het was net of de heele West-Indische tentoonstelling al vóór hem stond, en hij begon angstig veel Surinaamsche woorden te gebruiken die in hun Vlaamsche plunje er vermakelijk uitzagen.

Des avonds, naast het Galgenhuisje gezeten, Gent is rijk aan zulke aantrekkelijke plekjes, tegenover een marktje waarvan de naam mij ontschoten is en onder een glas triple, een bier zoo goed, dat ik zijn naam altijd onthouden zal, hebben we over de West-Indische tentoonstelling lang nagepraat. Zonderling, dat men in Gent iemand vinden moet die warm loopt wanneer daarvan sprake is; toen ik hem nog een en ander verteld had, vroeg hij wat we in dat mooie stuk van Zuid-Amerika eigenlijk uitvoeren tegenwoordig, wat we er doen. Daar had ik hem te pakken met zeven troeven, de Coppename-, de Saramacca-, de Tapanahoni-, de Gonini-, de Toemoekhoemak-, de Suriname- en de Corantijn-expeditie. Ja, dat is heel mooi, zei hij, met een eerbiedig saluut; ik was bij de onthulling van het borstbeeld van Eilerts de Haan.,.. maar dat alles is nog maar het begin, dit wetenschappelijk onderzoek; dat was pioniersarbeid, die aan de ontginning moest voorafgaan. Maar wat doet ge nu verder?

* * *

Men kan niet een groot gedeelte van Nederland's bevolking naar West-Indië brengen opdat het daar leere zien, maar men kan wel West-Indië tentoonstellen in Nederland, in een centrum, waar vele duizenden zich kunnen vertrouwd maken met het schoone en goede, het nuttige en merkwaardige dat aan onze koloniën in Amerika eigen is. „Do it to day" raden de Amerikaansche advertenties. Dat gaat niet. Maar wel kan men spoedig ermede beginnen; het is nu een goede tijd om te bewijzen, dat we het bezit dezer gewesten op prijs stellen.

Baarn, Juni 1920.

DE ZENDING DER HERRNHUTTERS ONDER DE INDIANEN IN BERBICE EN SURINAME 1738—1816

DOOR

H. WEISS.

(Vervolg.)

6. *De uitbreiding van het werk op Surinaamsch gebied.* 1754—1757.

De jaren 1754—1757 zijn voor het zendingswerk in Berbice en voor de uitbreiding op Surinaamsch gebied van zoo groote beteekenis, dat het mij noodig voorkomt, hierbij een oogenblik stil te staan. Het jaar 1754 is een keerpunt in de geschiedenis onzer Indiaansche zending en tegelijk het begin van de zending onder de Negerslaven in Suriname, tenzij men de drie pogingen van 1735—1745 het aanvangspunt wil noemen en 1754 beschouwt als het jaar der hervatting van dezen arbeid. Wij weten, dat de eerste pogingen in Suriname tot geen zichtbare gevolgen hadden geleid. Den post Altona aan de Cottica hadden de Broeders in 1745 moeten verlaten. Sedert dien tijd had men geen nieuwe banden met Suriname aangeknoopt. Wel waren de broeders doorgedrongen van Pilgerhut tot aan de Corantijn, maar in Suriname was geen zendingspost.

Intusschen had Zinzendorf zijn plan niet opgegeven. Hij zond Dehne, die in 1751 Berbice wegens eedsweigering had moeten verlaten en in Zeist, zooals hijzelf zegt „vergenoegd van zijn ambacht leefde", naar Suriname, om daar met Br. Ralfs, evenzoo kleermaker, als zendingsagenten voor de broeders in Pilgerhut op te treden. Hij had het plan uitvoerig met Dehne besproken. In het laatst van

1753 vinden wij dan ook beide broeders in Paramaribo, verkeerend in dezelfde moeilijke omstandigheden, waaronder de eerst uitgezonden broeders in 1735 verkeerd hadden. Den 24en Jan. 1754 schreef Br. Ralfs naar Zeist:

„Ik kan u niet beschrijven, hoe vreemd het mij te moede is in deze wilde stad, waar ik niemand ken. Er schijnt geen enkel mensch te zijn, die naar God vraagt. Dronkenschap ontmoet men overal. Onder zulke menschen leven wij en hebben bovendien geen werk, omdat men ons niet kent. Toch moeten wij elke maand 20 gulden betalen voor belasting en burgerwacht en voor de wasch. Dan hebben wij nog voor ons voedsel en onze kleeren te zorgen en het leven is hier zoo duur".

Toen zond God een helper in den nood. De Gouverneur Lössner, die in Berbice de broeders zoo vriendelijk tegemoet was gekomen, deed in Suriname zijn invloed gelden bij den Gouverneur, den Heer van der Meer. Het gelukte hem dezen te overtuigen, dat de Broeders door hun werk het land voordeel aanbrachten en een goeden invloed op de bevolking uitoefenden. Lössner deelde van der Meer den wensch der broeders mede, zich blijvend in Suriname te vestigen en nieuwe bouwgronden voor hun Indianen op Surinaamsch gebied te koopen. Nathanaël Seidel, die in Berbice vertoefde, ten einde het zendingswerk te inspecteeren, ondernam in 1755 met Schumann de reis naar Suriname om met den Gouverneur te onderhandelen. Op hun tocht namen zij ook het land aan de Corantijn en aan de Saramacca in oogenschouw. De Gouverneur verklaarde zich ingenomen met het plan der broeders en stelde de Societeit voor, het in 1740 tusschen de broeders en de Sur. Societeit gesloten contract te vernieuwen en uit te breiden. De broeders kregen vergunning, zich niet allen blijvend te vestigen in Paramaribo, maar ook nieuwe posten aan te leggen op Surinaamschen grond aan de Cottica en aan de Saramacca.

In den herfst van 1756 reisde Br. Garrison, oud-zeekapitein, met Br. en Zr. Gräbenstein en de Brs. Hoffmann, Breuer, Zander Nijberg, Mentel en Sanhof van Amsterdam naar Paramaribo. Garrison had van het Bestuur der

Broeder-Uniteit de opdracht ontvangen, de gronden uit te meten en de contracten met de Regeering af te sluiten.

In Paramaribo aangeland, maakte men zich gereed tot den tocht naar de Corantijn en de Saramacca. De Irene was een kleine, slecht gebouwde boot, die den 30sten Nov. met de Brs. Dehne, Breier, Nijberg, Sanhof en Br. en Zr. Gräbenstein in zee ging. Garrison nam de leiding op zich. Den 3en Dec. te middernacht lag de Irene voor den mond van de Corantijn. 40 uren achtereen had Garrison aan het roer gestaan. Gräbenstein en Sanhof lagen ziek aan de koorts. Door de sterke branding en den tegenwind slaagde Garrison er eerst den 4en Dec. in, de Corantijn op te varen. Den 6en Dec. bereikten zij den militairen post en overhandigden den brief van den Gouverneur aan den posthouder. Br. Gräbenstein werd aan land gebracht en liefderijk verzorgd door den posthouder. Men zond een schrijven naar Pilgerhut om Schumann in kennis te stellen van Gräbenstein's ongesteldheid, maar 2 dagen later vernam men, dat Schumann al 12 dagen geleden de Corantijn gepasseerd was op weg naar Paramaribo. Reeds den 10en Dec. bezweek Gräbenstein. Hij werd den volgenden dag in Surinaamschen grond begraven. Sanhof, die nog lijdende was aan koortsen, werd op den militairen post achtergelaten, terwijl de overige broeders de reis voortzetten.

Na lang zoeken vonden zij in de nabijheid van de Kuwewekreek land, dat geschikt scheen voor een nederzetting. Aan beide zijden van de Corantijn werden ongeveer 100 H.A. uitgemeten en als eigendom van de Broedergemeente ingeschreven. Daarna gingen de broeders verder. Zij hadden nog een lange reis vol gevaren voor zich. Er waren 2 wegen: de eerste langs de kust, die echter wegens de vele zandbanken en de sterke branding zeer gevaarlijk was; de andere weg heette de landweg. Br. Quandt beschrijft dezen landweg in zijn boekje: „Opmerkingen over Suriname en zijn inwoners" als volgt:

Men vaart bij eb de Corantijn af tot aan den mond, wacht op den vloed en gaat dan een eind over zee tot de monding van de Nickerie. Hiervoor zijn 2 uur noodig.

Men vaart de Nickerie op. Deze rivier is niet breed, maar diep en er zijn geen eilanden in. Na een paar dagen stroomopwaarts gevaren te zijn, komt men door de Arrawarra-kreek in de Wojombe. Daar het land tusschen de Nickerie en de Wojombe laag is, heeft de Regeering met weinig kosten de beide rivieren door een kanaal verbonden. Dit kanaal is de genoemde Arrawarra-kreek.

Na een halven dag varens door de Wojombe komt men in de Coppename. Vaart men deze af, dan bereikt men in 3 uren de monding. In een uur wordt de landtong omgezeild en dan bevindt men zich voor den mond der Saramacca. Na een reis van anderhalven dag op de Saramacca komt men aan de Wanica, een zijriviertje van de Saramacca, dat alleen voor kleine vaartuigen bevaarbaar is. Waar het zóó smal wordt, dat men niet verder komen kan, trekt men het schip na de uitlading aan wal. Nu moet de lading 6 uren door Indianen op den rug gedragen worden, tet eindelijk Paramaribo bereikt is.

Zoo reisde men in die dagen. Nu brengt een kleine stoomboot de passagiers in 3 uur van Paramaribo door het Saramaccakanaal naar de Saramacca.

Bovengenoemden tocht maakten Garrison en zijn reisgezellen. Aan den mond der Nickerie ontmoetten zij Br. Schumann, die daar op hen gewacht had. Zij trachtten hem over te halen de onderzoekingsreis mede te maken, maar hij wilde liever terugkeeren naar Pilgerhut. De weduwe van Br. Gräbenstein reisde met hem. Garrison zette de reis voort; hij bereikte op Nieuwjaarsdag de Coppename. Den 14en Jan. vonden de broeders aan de Saramacca een stuk land, dat hun geschikt voorkwam voor een nederzetting der Indianen en voor den aanleg van een zendingspost. De Brs. Nijberg, Breier en Sanhof bleven achter om alles in gereedheid te brengen. De post kreeg den naam van Saron. Garrison keerde den 30sten Jan. met Dehne naar Paramaribo terug.

Den 29sten April begon Dehne het werk aan de Corantijn. Zoo waren er sinds 1757 vier zendingscentra: Paramaribo, Saron, Ephraïm en Pilgerhut. In 1765 kwam er het werk onder de Boschnegers aan de Boven-Suriname bij.

Paramaribo moest dienen als depôt voor de levensmiddelenvoorziening, de gewenschte werkkrachten ter beschikking stellen van de verschillende zendingsposten en financiëele hulp verleenen. De aldaar gevestigde broeders zouden geen echte Herrnhutters zijn geweest, als zij niet naast hun werk als zendingsagenten het geestelijk heil der Negers in het oog hadden gehouden. Het werk in Paramaribo is slechts langzaam tot wasdom gekomen. Tot Schumanns dood heeft deze de leiding in handen gehad, zonder dat die hem bepaald opgedragen was.

Keeren wij naar Pilgerhut terug. In het jaar 1755 waren nieuwe hulpkrachten aangekomen. Het waren de Brs. Dörfer, Bambey en Schmidt. Den 31en Dec. 1756 bedroeg het aantal Christenen 299 volwassenen en 68 kinderen; 20 Indianen waren in dat jaar gedoopt. Toen Schumann in de 2e helft van 1757 van zijn reis naar Paramaribo terugkeerde en een bezoek bracht aan Br. Dehne in Ephraïm, bereikte hem daar de smartelijke tijding, dat zijn vrouw den 20en Aug. in Pilgerhut overleden was. Hij schreef:

„Toen wij aan de Corantijn kwamen, ontving ik van Br. Beutel het bericht, dat mijn lieve Anna Marie den 20en Aug. bevallen was van een zoon en een uur na de geboorte bezweken was. Ik kan mijn smart niet in woorden uitdrukken, al kan ik den Heiland niet genoeg danken, dat hij mij 10 jaar lang zulk een trouwe echtgenoote geschonken heeft".

Opnieuw leed de zending een verlies door den dood van den helper Jephta. Hij had Schumann op zijn reis vergezeld. Enkele uren voor den mond der Rio de Berbice had de dood hem onverwacht snel weggerukt: Hij was een der besten van zijn volk. Hij was Schumann van veel hulp geweest bij het aanleeren van het Arawaksch.

Den 20en Sept. stierf ook Cornelius, een trouwe, gewaardeerde evangelist. Nij had den 1en Jan. 1749 den doop ontvangen en was een vriend van Jephta geweest. Jephta's broeder verweet Schumann, dat hij Jephta mee op reis genomen had, en beweerde, dat hij schuldig was aan diens dood. Schumann gaf hem ten antwoord:

„Wanneer gij uw broeder wilt terugzien, dan moet ge eerst een geheel ander mensch worden. Zooals ge nu zijt, komt ge nooit bij hem". Daarna sprak hij met hem van het hemelrijk, dat Gods zoon aan het kruis verworven heeft voor allen, die in Hem gelooven".

Den 16en Oct. konden weer 6 Indianen gedoopt worden. Schumann zelf werd zwaar ziek en was den dood nabij. Aan Joh. van Watteville schreef hij: „Als de Heiland mij tot zich riep, zou ik gaan als een arm zondaar, die in niets roemen kan dan in de verdienste van het Lam, waaraan ik, arme, uit genade deel heb".

In 1758 nam de verhuizing der Indianen naar andere zendingsposten bestendig toe. Het was een geluk, dat Schumann's ruime blik deze uitbreiding voorzien had.

Ter wille van zijn kinderen, die hij naar Europa wilde brengen, verliet Schumann na een 10-jarig verblijf voor eenigen tijd zijn geliefd Pilgerhut en zijn Indianen, die hem als een vader eerden en liefhadden. Br. Schmidt vergezelde hem. In Pilgerhut bleven alleen de niet geordende Brs. Vögtle en Nitschmann achter.

Met Schumann's vertrek scheen Pilgerhuts ondergang onvermijdelijk. De achteruitgang was echter niet toe te schrijven aan de beide genoemde broeders, al was het te betreuren, dat zij niet konden doopen noch avondmaal houden. Ten slotte zijn het toch niet de menschen, die den levensduur der zendingsposten bepalen, maar het is de Heer der Zending. Van het kleine Pilgerhut waren stroomen van zegen over het land uitgegaan; in Berbice was het woord van het kruis allen, die het hooren wilden, bekend. Zonder Pilgerhut zou er geen Ephraïm, geen Saron, geen hervatting van het werk in Suriname zijn! Onder gestadigen druk van binnen en van buiten was Pilgerhut ontstaan. Het was een licht, dat den nacht verlichtte. Nu was de kaars aan het uitgaan, maar aan de Saramacca, aan de Corantijn, aan de Suriname-rivier werden nieuwe lichten ontstoken.

In Berbice brak een hevige koortsepidemie uit en 40 gemeenteleden uit Pilgerhut werden door den dood weggerukt. Onder dit aantal bevonden zich 6 inlandsche hel-

pers. Ook was er gebrek aan levensmiddelen, waarvan hongersnood het gevolg was.

„Het gebrek aan brood", schrijft in deze dagen van beproeving Br. Beutel, „is heel nijpend. En de ziekte woedt onder blanken, zwarten en bruinen erger dan men zich ooit herinneren kan".

Den 22en Jan. 1760 keerde Schumann, die den 31en Oct. 1759 in Zeist hertrouwd was, naar Paramaribo terug. Hij bezocht de zendingsposten Saron en Ephraïm en was den 8en April weer in Pilgerhut. In de dagen van zijn verblijf te Paramaribo had de Gouverneur Jan Nepveu hem meegedeeld, dat de Regeering vredesonderhandelingen met de Boschnegers had aangeknoopt; daarbij had hij den wensch uitgesproken, dat de broeders zich bereid zouden verklaren onder hen het zendingswerk te beginnen.

Behalve Br. en Zr. Schumann kwamen Br. Gerstäcker en Br. Sebald in Pilgerhut aan. Schumanns oordeel over Pilgerhut en Berbice, zooals hij den toestand vond na zijn tweejarige afwezigheid, luidde:

„Alles is veranderd in de kolonie. De menschen zijn nog onder den indruk van de epidemie. Angst en vrees voor den dood staan op hun gelaat te lezen. De Luthersche predikant is ook bezweken. Onze Indianen erkennen er Gods hand in. Het is opmerkelijk, dat de ziekte zich niet vertoond heeft in Suriname en Essequibo".

Dat deze bezoeking innerlijken zegen bracht, blijkt uit een anderen brief van Schumann, waarin hij schreef:

„Onder de kleine Indiaansche gemeente bespeurt men de werking van Gods geest. Ieder tracht den naaste meer liefde te bewijzen en Jezus nader te brengen tot de harten. De zware ziekte baart ons veel zorg. Er zijn te weinig gezonden, om de zieken te kunnen verzorgen. In de maand Juni vreesden wij een paar dagen voor Br. Gerstäcker's leven; onze dokter heeft hem echter kunnen helpen. Den 12en Aug. had ik reeds afscheid genomen van Br. Beutel, maar nu bestaat er weer kans, dat de Heiland ook dezen broeder nog in het leven laat. Hij heeft 124 Indiaansche broeders en zusters tot zich genomen in het Vaderhuis. Onder wilden, zwarten en blanken eischt de ziekte

slachtoffers en wat er aan eerstgenoemden nog overgebleven is, trekt zich uit vrees voor den dood naar andere streken terug. Br. Vögtle en ik zijn vrij gezond gebleven, ook onze vrouwen. Zij leeren ijverig Arawaksch, maar tot heden ben ik nog de tolk".

Den 31en Juli overleed op hoogen leeftijd de oude Hanna, de eerste gedoopte Indiaansche vrouw. Sedert haar doop was zij in Pilgerhut gebleven, als een moeder geëerd door haar stamgenooten. Haar laatste woorden waren: „Nu wacht mij de vreugde mijn Heiland te zien!"

Moedig werkte Schumann onder zijn kleine kudde voort. Den 6en Sept. kreeg hij het bericht van den dood van den Graaf van Zinzendorf, wiens secretaris hij was geweest. Hij schreef in zijn dagboek: „Zware rouw vervult ons huis. Onze kleine gemeente bad, dat zij in de eeuwigheid met den dierbaren Jonger des Heeren vereenigd mocht worden".

Dagelijks werkte Schumann eenige uren in de cassaveaanplantingen. Daar vatte hij zware kou. Toen begreep hij, dat zijn dagen geteld waren. Hij vroeg den Heer hem nog zooveel tijd te laten, dat de zendingszaken geregeld waren. Den 2en Oct. las hij de „Losung": Hij is een verzoening voor onze zonden. Daarop zei hij: „Ik ga als een arm zondaar tot mijn Heiland, Hij is voor mij, in mijn plaats gestorven. Dat is mij genoeg". In de ijlende koortsen sprak hij Arawaksch, ook Latijn en Grieksch, zelden Duitsch. Vredig en zacht ging de dienstknecht des Heeren heen. Dit gebeurde den 10en Oct. 1760. De Indianen beweenden hem als hun vriend en vader.

Br. Schumann was niet het eenige offer onder de zendelingen. De Brs. Sebald en Gerstäcker werden in November van hetzelfde jaar door den dood weggenomen. De Indianenzending ging niet alleen in Pilgerhut, maar ook in Ephraïm en Saron haar ontbinding tegemoet. Ziekte en dood dunden de rijen der strijders.

Den 25en Jan. 1761 kwam in Pilgerhut het bericht, dat Saron door de Boschnegers was overvallen en verwoest; en uit Pilgerhut schreef Dehne den 22en Nov.: „Met Br.

en Zr. Weber breng ik een bezoek aan mijn oud Pilgerhut. Ik heb al de bekende plekjes opgezocht, maar als ik de waarheid zal zeggen, dan is de toestand innerlijk en uiterlijk zoo, dat men de tranen in de oogen krijgt".

Ja, het zag er inderdaad treurig uit. De hongernsood steeg nog altijd en het gebeurde wel, dat de Indianen maandenlang geen cassave hadden en zich moesten voeden met in het wild groeiende boschvruchten. In 1762 telde Pilgerhut nog slechts 22 inwoners.

In het begin van 1763 kwam Br. Andresen in opdracht van het Bestuur het zendingswerk in oogenschouw nemen. Met hem waren uit Europa een aantal broeders meegekomen, o.a. Br. en Zr. Rupleber, wier arbeidsveld de woonplaatsen der Boschnegers zou zijn. Dit plan werd niet uitgevoerd, want Zr. Rupleber werd spoedig na haar aankomst in Paramaribo ziek. Zij keerde met haar man naar Zeist terug, en overleed daar 2 jaar later.

Reeds in 1761 waren Br. en Zr. Weber, die reeds vele jaren op de Westindische eilanden werkzaam waren geweest, naar Suriname gezonden, om een aanvang te maken met de Boschnegerzending. Weber stierf in 1762 in Saron. Het waren juist de Boschnegers, die meewerkten tot den ondergang der Indianenzending Zij verwoestten Saron in 1761 en Pilgerhut in 1763.

In laatstgenoemd jaar brak in Berbice een hevige Negeropstand uit. Deze bracht nieuwe rampen over het zwaarbeproefde land, Op de plantage Magdalenaburg kwamen 73 slaven in verzet, vermoordden den directeur en den timmerman, voorzagen zich van geweren en munitie en rukten tegen de plantage La Providence op. De daar werkende slaven vereenigden zich met de oproerlingen. De beweging greep steeds verder om zich heen.

De Gouverneur was in kennis gesteld van het oproer, maar daar hij geen soldaten tot zijn beschikking had, zond hij alleen eenige matrozen.

Het woonhuis op de plantage Juliana ging in de vlammen op. De vrouw van den directeur werd vermoord en haar hoofd op een paal gezet. De plantages Leliënburg, Hollandia, Elisabeth en Zeelandia werden verwoest en vele

Europeanen omgebracht. Op de plantage Peereboom, waarheen de Blanken met de hun trouw gebleven slaven gevlucht waren, maakte men zich tot tegenweer gereed. Tweemaal deden de rebellen een vergeefsche poging zich van deze plantage meester te maken, maar gebrek aan proviand dwong tot onderhandelen. Zij beloofden den Europeanen vrijen aftocht; nauwelijks hadden dezen zich echter begeven naar de booten, waarmede zij de Rio de Berbice zouden afvaren, of de rebellen overvielen hen en richtten een bloedbad onder hen aan. Slechts weinigen gelukte het, zich door de vlucht te redden. De gevangenen werden wreed behandeld. Een directeur, die gewond was, werd geboeid; daarop moest hij het aanzien, dat zijn vrouw en zijn jongste zoon na wreede mishandeling werden vermoord en eindelijk onderging hij hetzelfde lot. Een ander werden de armen in stukken gesneden, weer een ander werd gegeeseld. Een dokter werd doodgemarteld, omdat hij eenigen van hun mannen, die in het hospitaal gestorven waren, om het leven zou hebben gebracht. Een weduwe en drie van haar dochters werden tot zwaren veldarbeid gedwongen [1]). Alle plantages, ten Zuiden van het fort gelegen, werden geplunderd; de rebellen maakten zich gereed het fort aan te vallen. Zij waren nu 1000 man sterk. De Gouverneur van Berbice stond den Europeanen toe, zich op de daar liggende schepen te begeven; daar de bezetting te klein was, om tegenstand te bieden, liet hij het fort den 8en Maart in brand steken.

Den 28en Maart kwam er eindelijk hulp uit Suriname. De rebellen trokken zich terug in de bosschen. Eerst in het begin van December was men hen op het spoor en den 26en kon men zich van een groot deel der oproerlingen meester maken: 64 man werden gedood en 255 gevangen genomen. Den 27en Mei 1764 werd het doodvonnis voltrokken. De strafoefening was gruwelijk: 8 menschen werden geradbraakt w.o. een Negerin, die Christenvrouwen op onmenschelijke wijze om het leven had gebracht.

[1]) Alleen de Gereformeerde predikant werd met zijn vrouw en zuster in vrijheid gesteld, omdat hij een man was, die „met God sprak en voor hen bad".

17 Negers werden opgehangen. Ten slotte werden blokken hout om den hoofdman Atta opgestapeld en in brand gestoken. Atta leefde nog anderhalf uur. Voordat hij bezweek, moet hij in het Negerengelsch hebben uitgeroepen: „De Gouverneur heeft gelijk, ik heb mijn verdiende loon!"

De Negers, die zich niet schuldig hadden gemaakt aan moord en brandstichting, werden naar hun vroegere meesters teruggezonden.

In dezen opstand ging ook Pilgerhut in rook en vlammen op. Den 1en Mei had men er hevig hooren schieten. Men meende, dat het alarmsignalen waren, maar vluchtelingen meldden, dat reeds vele plantages in handen der oproerlingen waren. De Broeders maakten de wapens in orde, om zich tegen een overval te verdedigen. Den 2en Maart besloten zij echter den zendingspost te verlaten. De Brs. Vögtle, Meisser en Nitschmann begaven zich in booten naar een 3 uur van Pilgerhut verwijderde kreek, waar zij in het oerwoud tenten opsloegen. De Brs. Vester en Schulze volgden hen, terwijl de Brs. en Zrs. Clemens, Beutel en Bambey tot den 5en Maart in Pilgerhut bleven. Zij hielden zich eenigen tijd in het bosch verscholen en haalden nog een en ander uit hun huizen. Toen werd Pilgerhut door de Negers verwoest. Van de genoemde broeders gingen de meesten naar Europa terug; Clemens en Vester bleven tot aan hun dood in Demerara.

Zoo eindigde het zendingswerk in Pilgerhut.

(*Slot volgt.*)

ECONOMISCHE ARBEID OP SINT-EUSTATIUS VAN GOUVERNEMENTSWEGE 1903—1918

DOOR

G. J. VAN GROL,

OUD-GEZAGHEBBER.

(Slot).

§ 18. *Economische toestand 1915—1918.*

H e t w e e r. In jaren met normale regenverdeeling, plant men in October bataten voor den uitvoer. Dan zet zich ook de yamknol. Komt tusschen Kerstmis en Februari de yamgrond vrij, dan wendt men hem bij voorkeur aan ten behoeve van bataten en andere voedingsgewassen, als mais enz. In Mei en Juni poot men yams, voor uitvoer en eigen gebruik, en verder andere kost genoeg om het orkaanseizoen (Juli—October) door te komen. Van Mei—begin September, doch liefst zoo vroeg mogelijk, dibbelt men katoen.

Alle cultures, ook het suikerriet, zijn op Sint-Eustatius seizoenbedrijven, boekende haar hoofdinkomsten in de eerste jaarhelft. [1]) In de laatste jaarhelft moet dus de planter over kasgeld kunnen beschikken. ten einde zijn dagelijksche uitgaven te bestrijden en te meer naarmate de levensmiddelenvoorraad uit eigen grond geringer is, tengevolge der periodische klimaatwijzigingen, die droogte veroorzaken.

Aan het riskante van het landbouwbedrijf kleeft tevens het bezwaar geleende gelden of gemaakte schulden op vasten datum terug te moeten betalen.

---

[1]) De sisal maakt een uitzondering. Zij vervult elders in midden- en groot-bedrijven de rol van hulp in nood. Wanneer orkanen, droogten, plagen, misgewas van eenig ander stapelproduct tengevolge hebben, verschaft sisal het appeltje voor den dorst. Ook houdt ze de arbeiders bezig, wanneer andere cultures stil liggen.

In dat gemis en dat bezwaar lag (en ligt) een bron van inkomsten voor den enkeling en te rijker, naarmate het jaar kwader was, en zij schiepen den grondeigenaar van tweeledige positie, wiens hoofdbedrijf geldschietend koopman was.

De weersgesteldheid is derhalve een der meest beslissende factoren voor den economischen toestand der bevolking van dit landbouweiland.

Was 1915 over het geheel een gunstig jaar, dank zij een behoorlijke regenverdeeling en matigen wind, de eerste helft van 1916 was minder gunstig. In de tweede helft uitte het zevental stormen, dat gedurende het orkaanseizoen de nabuurschap teisterde, zich op Sint-Eustatius in ongestadig weer, grooten regenval en hooge zeeën. Het stofzout uit deze laatste vrijkomend, en niet opgevangen door het zevend houtgewas op „de wal", d. i. langs de kruin van het klif, hielp mee aan de „verbranding", welke op onderscheiden gedeelten van het eiland geschiedde.

Regenerosie van beteekenis, greep slechts daar plaats, waar met de terrasseering gebroken was.

October en November 1916 kenmerkten zich door kilheid, gepaard met groote vochtigheid, wat ernstige vruchtval bij de katoen veroorzaakte.

In 1917 was de regenverdeeling voor de katoen gunstig, doch voor de zich zettende yams en voor de batatenrank was m. n. het laatste kwartaal fataal.

Hetzelfde zonrijke weer, hetwelk de vezel uit haar hulsel dreef, belemmerde de yamknol in zijn ontwikkeling en de batatenrank in haar uitlooping. Cassave en tannia bleken sterker.

Het weer van 1918 was dat van een langdurige, nukkige droogteperiode. (October '17—Augustus '18). In het midden van Mei onderbrak haar een regenval, welke, hoewel plaatselijk tot 50 m.M. uiteenloopend, niet beneden 110 m.M. ging. Daarna moest de spoedig weer dorstende bodem zich met buien, in ongelijke verdeeling, vergenoegen. In Augustus verdorde tot zelfs gras en onkruid, maar de rups gedijde. In Sep-

tember en volgende maanden vielen maandelijksche buien, doch de frissche dagen en koele nachten bevorderden de doelmatigheid van dien val, terwijl de wind weinig uitdrogend werkte.

Het eigendommelijk karakter der verschillende „kwartieren" of „hoeken' van het eiland, wier ligging en bodemstructuur, naar hun wijze, op de hun toegemeten regen reageerde, kwam sprekend uit. Het Oosten van het eiland, Achter-den-Berg, gaf prachtige katoen, doch geen bataat; het Noorden, de-Kleine-Bergen, schrale katoen, doch uitstekende bataten. Terwijl het Engelsche Kwartier een rijken oogst van yams voorspelde en dien ook kreeg, moest Schotsenhoek aan het tegenovergestelde eind der Cultuurvlakte gelegen, misgewas daarvan boeken.

De droogteperiode had eensdeels tengevolge misoogst van yams en bataten, anderdeels een bevredigende pluk van katoen. Zij maakte het schier onmogelijk snelgroeiende kost te teelen (bataten, mais, pompoen enz.). Zij deed den veestapel voor wat het melk- en slachtvee betreft, met 40 % achteruitgaan. Zij belemmerde den natuurlijken aangroei en richtte onder het half verwilderde vee van het grootgrondbezit, groote sterfte aan. Bovendien greep m. n. onder het vee van den kleinen man noodslachting plaats en moest er tot nooduitvoer overgegaan worden, teneinde het voedselgebrek te ondervangen.

Ook de kippenfokkerij ontgold het.

Tot behoud van den yambouw verstrekte het Gouvernement in Mei en Juni aan 152 planters, het plantmateriaal voor 19 H.A. of 336 vaten van de bereids in bezit genomen yams of 80 % van den geheelen voorraad à *f* 5500.—.

Met het ten einde loopen der katoencampagne 17—18, (Mei) raakte de planter buiten contanten. De nieuwe katoenoogst kwam echter voor sommige gedeelten van het eiland reeds in Augustus en voor het overige, van eind October af, aan het heerschend geldgebrek tegemoet.

Evenwel de gezondheidstoestand was vrij ongunstig geworden. De natuurlijke zuiveraar van het, tegen een sterke helling gelegen Oranjestad, was ook in dezen in gebreke gebleven en de schaarschte aan groen gewas, melk, eieren en goed vleesch, waartegen de ongewone, eenzijdige meelvoeding niet kon opwegen, eischte zijn slachtoffers. Het sterftecijfer (64) beliep in 1918 het dubbele van het gemiddelde over de zeven voorafgaande jaren. De dood greep m. n. de zuigelingen en de ouden van dagen aan.

In December kon men eindelijk weer uit eigen grond gaan eten, terwijl de yamoogst in Februari d. a. v. bevredigend bleek. De bataten-opbrengst beantwoordde echter niet aan de middelmatige verwachting voor den uitvoer.

D e o o r l o g s t o e s t a n d. Sint-Eustatius vindt zijn voornaamste aanknoopingspunt met de buitenwereld in het Engelsche eiland St.-Kitts met zijn stoomboot- en kabelverbinding en overschepings-haven te Basseterre (36 K.M. Z. O. van de Oranjebaai). Zijn verbruikshandel ontvangt over en door die plaats zijn waren uit Canada en New-York, als: tarwe- en maismeel, kleedingsstoffen, bouwmateriaal, genotmiddelen enz. Bovendien is Basseterre een gewild emporium voor den Statiaan als correctief der locale prijzen. St.-Kitts levert ook de muscovado-suiker, gewichtiger volksvoedsel dan brood.

Met het uitbreken van den oorlog trad schier onmiddelijk prijs- en loonstijging op. De klein-handelsprijs van 100 in 1913, was einde 1917 gestegen voor grondkost (yams en bataten) tot 215, voor muscovadosuiker tot 190, voor tarmemeel tot 325, voor vetwaren (reuzel en margarine) tot 183, voor geslacht tot 132, voor gezouten vleesch tot 164, voor versche en gezouten visch tot 150. De loonstandaard voor veldarbeid steeg van 100 tot 150 voor vrouwen, tot 166 voor mannen, die voor het ambacht tot 125.

Den Rijksdaalder weigerde men in St.-Kitts, terwijl de wissel der Curaçaosche Bank, wegens de wissel-

valligheid van den wisselhandel niet meer ter plaatse verhandeld werd, wat eensdeels den aankoop van levensmiddelen verzwaarde, anderdeels verzilvering in Engelsch geld uitsloot.

Ook bracht (1915) de katoen in magazijn gehouden geen shillings binnen (gedrukte markt in verband met België, hooge vracht, oorlogsrisico). Zij ging echter in 1916, alsmede die van het oogstjaar 1915—16, in het geheel 38 balen, terwijl op het einde van het jaar zich een vaste en hooge markt aankondigde (luchtscheepvaart). De katoen 1916—17 won dan ook zeer goede prijzen, ondanks zij te Nevis, aan een tusschenhand verkocht werd en de bedrijfskosten van 100 in 1913 tot 155 gestegen waren.

Het netto-provenu van de katoen van 183 personen en waarop *f* 12300.— voorschot verstrekt was (52 balen van pl.m. 100 K.G.) bedroeg ruim *f* 20100.—, vallende dat per K.G. van *f* 3,94 tot *f* 4,06.

Inmiddels drukte de stoornis in het goederenvervoer meer en meer (1917) op den handel in winkelwaren, zoowel als op den invoer van grondstoffen (timmerhout) en van landbouwgereedschappen (o. m. zelfs van den houw, *het* werktuig van den landman).

Die stoornis bereikte haar toppunt, toen St.-Kitts, welk eiland in October 1917 reeds den uitvoer van muscovado had verboden, tenslotte rechtstreeks in zijn scheepsruimte en voeding getroffen werd (Januari 1918) en embargo op meel enz. ging leggen.

Dit embargo mocht geen uitzondering, op grond der goede nabuurschap meer toelaten, toen bleek, dat goedgunstig verstrekt meel aan St.-Martijn, uit winstbejag naar elders vervoerd was.

Onderwijl deed zich het gemis aan een circulatiebank, die voorzag in de insulaire credietbehoeften, nijpender gevoelen. Het koloniale zilvergeld tot het pasmunt toe, verdween via Curaçao uit de circulatie. Hiertegenover stond de toevloeiïng van onwettige Engelsche en Amerikaansche betaalmiddelen door den katoenverkoop en de verzilvering van wissels der

Cultuur-Maatschappij te St.-Kitts. Ondanks de zendingen van m. n. koloniaal papier uit Curaçao, bleef het vreemde geld in de overgroote meerderheid, daar het niet als vroeger naar St.-Kitts terug kon vloeien.

Crisismaatregelen. Had het plaatselijk Bestuur als belangloos commissionnair in 1917 den winkelstand van gezouten visch, boonen enz. van de Benedenwinden geholpen en hen ook van Gouvernementssuiker voorzien, deze wijze van voedselvoorziening kreeg onder en na de sluiting van St.-Kitts en door de droogte het karakter van voedselverstrekking tegen kostprijs. Een billijke en zoo algemeen mogelijke verdeeling vorderde, dat de Gezaghebber den wederverkoop van Gouvernementswaren (muscovado, meel, mais en rijst) zelf ter hand nam en dat hij voor particulieren de leiding en verantwoording aanvaardde van coöperatieve bestellingen bij Curaçaosche firma's.

Aan Gouvernementeele voedingsmiddelen werd van November 1917—Februari 1918 voor een waarde van *f* 37700.— ingevoerd en aan andere levensbehoeften uit Curaçao voor een som van *f* 7500.— De distributie geschiedde maandelijks.

Evenwijdig aan deze crisismaatregelen werkten de katoenvoorschotten. Niet minder dan 345 katoenplanters ontvingen in 2070 voorschotten een totaal van *f* 20600.— (Op 111 baal vezel naar reden van *f* 0.60 per K.G. ruwe katoen of *f* 2,40 per K.G. vezel). Bij het einde der katoencampagne (April 1919) bleek het gemiddelde netto-provenu *f* 3,64 per K.G. te zijn.

Gelijk St.-Kitts in 1917, hielp Barbados in 1918 het katoenhuis aan de materialen, welke noch uit Engeland, noch uit Duitschland verkregen konden worden.

In het geheel bewerkte het 178 balen, terwijl de geheele oogst op 210 balen gesteld mag worden.

De Cultuur-Maatschappij stelde in haar winkel voor haar werklieden (150) levensbehoeften tegen den billijksten prijs beschikbaar. Ten behoeve der algemeene

voedselvoorziening behoefde haar cassave-meel echter niet aangesproken te worden.

De economische toestand. Gedurende de oorlogsjaren wierp derhalve de coöperatie tusschen het Bestuur en de landbouwende bevolking, die haar werkplicht, ook inzake de voedselproductie begreep, haar vruchten af. Geen bedeeling, geen bot leunen op het Gouvernement, geen wantrouwende, veeleischende baliekluivers meer aan den Kop van het Baaipad, turende in de zee. Doch werklust: in 1918 vermeerderde het getal landbouwers nog met een dertigtal en de spierkracht van den kleinen man ontgon 40 H.A. nieuwen grond, wat gekapitaliseerd op *f* 150.— per eenheid kwam. Het aantal grondjes steeg met 40.

De coöperatie bracht, eensdeels door de katoenvoorschotten, het arbeidsloon nader tot de arbeidsvrucht uit eigen grond, ook indirect van ander gewas, anderdeels verlichtte zij den druk der hooge winkelprijzen, gingen deze althans, niet 25 tot 50 % boven den Gouvernementsprijs of den Curaçaoschen winkelprijs.

Hierdoor zag zich, zoowel als door den winkel der Maatschappij, het bijzonder belang van den Statiaanschen koopman getroffen of beter gezegd, ontgingen hem grootendeels de buitengewone voordeelen van ongewone omstandigheden. Voor 't overige maakte hij zijn rekening wel onder de Gouvernementeele hulp aan de werkende klasse, zooals de „stores" getuigden, die de winkels vervingen. Ondanks het voorschot concurreerde met den opkoopprijs, kochten nog een viertal personen een voorraad katoen op, die minstens 80 balen vulde. Niet alleen dat daardoor aan het planterdom minstens *f* 10.000.— aan inkomsten uit eigen arbeid ontging, doch ook bevorderde die opkoop den diefstal in eigen kring.

De Statiaansche bevolking had een veel minder hard leven, dan die van het Moederland, afgezien nog van het winterleed.

Een regelmatige stijging van het geslacht-accijns greep plaats, al stond dit in 1918 gedeeltelijk in het

teeken der noodslachting. In 1915 genoot zij zelfs een zekere mate van welstand. (Toenemende invoer van kramerijen en manufacturen). In 1917 leefde zij nog vrij onbezorgd (stijgende lijn van schoeneninvoer, bevredigde opbrengst van den drank-accijns, ofschoon de jeneverinvoer stop zette). M. n., het meerzijdig bedrijf had geen onbevredigende uitkomsten. En voor zelfs het fatale jaar 1918 laat zich, de geheele conjunctuur in aanmerking nemend, de nooddruft der ingezetenen terugbrengen tot ontbering van groen gewas en de gevolgen daarvan. Van de nabuurschap, waar het ook droog was, kon het niet aangebracht worden. Doch nimmer was het eiland geheel buiten wittebrood en de pauper van voorheen, de kleine planter, verviel niet tot armlastigheid. Buitengewone bedeeling greep niet plaats, al liet de geregelde afbetaling der Gouvernementeele voedingsmiddelen sinds Juni, toen het katoengeld opraakte, te wenschen over.

Edoch, ondanks de lust en den moed van den zwarten keuterboer tot verhooging van het produceerend vermogen van den bodem, bleven uitgestrekte complexen van landbouwgrond op het eiland ongebruikt. Niet alleen betreurenswaardig in verband met den algemeenen productieeisch, doch ook met het oog op het reeds aangestipte eigendommelijk karakter der onderscheiden deelen dezer geographische eenheid.

De misoogst ware geringer, de schaarschte van groen gewas minder nijpend geweest, als b.v. de geheele Cultuurvlakte in akkerland gekeerd was.

Doch behalve het grootste gedeelte dezer vlakte, inbegrepen, dat van het Engelsche Kwartier, lagen het Noorden, Oosten en Zuiden der Kleine Bergen in secundair bosch, in braak of in savaan.

In de jaren 1908—1914 gingen van den landbouwenden eigengeërfde een bevredigende voortbrengende kracht uit. Van het katoenareaal, in die jaren tot een maximum van 192 H.A. opklimmend, nam hij 60 % voor zijn rekening, doch van 1915 tot 1918

verliep zijn geheele planterij tot een vijftigtal Hectaren.

De landbouwende eigengeërfde, dan wel de eigengeërfde met dubbel emplooi (koopman-landbouwer) hield geen vaste arbeiders. De uitsluitende teelt der zwerfcultures, yams en bataten, leverde te weinig op, om niet te kunnen rekenen op losse krachten uit het landelijk proletariaat, hetwelk bovendien niet schuldenvrij stond.

Ook nog bleven er daggelders genoeg, toen zich de zwarte boerenstand begon te vormen en al stelde zich in 1912 en '13 reeds de eisch naar werktuigen en vast personeel, de eigengeërfde kon met behulp van het handgereedschap, de houw en zonder dierlijke kracht nog wel loonende uitkomsten verkrijgen.

Doch het getij verliep.

De Cultuur-Maatschappij wijzigde en verscherpte den belangenstrijd tusschen den kleinen planter en het planterdom van den ouden stempel. Terwijl de eerste zich handhaafde en sterker werd, zag het laatste den daglooner meer en meer naar die onderneming met haar bedrijfsvorm, meer van dezen tijd, overgaan. Tenslotte voerden Amerikaansche potvischvaarders, welke ter aanmonstering, zelfs rechtstreeks, van New Bedford naar St. Eustatius koersten, in 1917: 57, in 1918: 20 krachtige jonge mannen, meest losse veldarbeiders, weg en het was m.n. het omdelven van den grond, het welk het meest om handen riep.

De bakens werden niet verzet, hoewel het Gouvernement het zijne daar toe deed. Immers het ging in op het verzoek van het drietal eigengeërfden uit de Cultuurvlakte om *f* 12000.— voor den bouw van arbeidswoningen beschikbaar te stellen (1917). Doch bij slot van rekening, ofschoon teleurgesteld in de verwachting den motorisch gedreven ploeg der Cultuur-Maatschappij te gebruiken, zagen zij van het bedrag af, ondanks de werkwilligheid van menschen uit St.-Kitts en St.-Barths, en de schoone vooruitzichten der katoenteelt.

De Cultuur-Maatschappij en de Kleine Landbouw

bepaalden dus in 1918 den agrarischen toestand van Sint-Eustatius. De krachtigsten uit den laatste raakten aan het klein-bedrijf van ongeveer 10 H.A. van den eenling uit het grootgrondbezit, bij wien sprake mag zijn van cultivatie.

De Kleine Landbouw vond zijn bouwgrond behalve op de domeinen (de middenmoot der Kleine Bergen en tegen de Oost- en Noordhelling van den Berg) op het bezit van ruim 20 eigenaars van de kleur (het midden der Cultuurvlakte, en den Zuidrand daarvan en Achter den Berg). In het geheel bewerkte hij een oppervlak van 150 H.A., verdeeld over 210 gronden en grondjes en hield 820 stuks groot en klein vee, dat hij niet los laat loopen, maar uitsteekt.

De Cultuur-Maatschappij, geldelijk gesteund door het Gouvernement (1916—17: *f* 75.000, 1919—20: *f* 100.000), bebouwde in het Westen en Zuiden van het eiland op plantages van een der vier families, bij wie het grootgrondbezit berust, 125 H.A. met 150 arbeiders (een 50 tal uit Curaçao, Aruba, St. Barths en St. Kitts voor den zwaren arbeid en de rest voor lichter werk aan Statiaansche vrouwen en jongeren). In een complex „op den wal" aan het hooge einde van de Oranjebaai, bracht zij haar katoenhuis en haar fabriekjes voor cassave, suikerriet en sisal-blad bijeen. Van dit laatste verkreeg zij de eerste vezel afkomstig van de aanplant van 1915. (Eerste verscheping, groot 60 balen vond plaats in April 1919). Een touwslagerij voor insulair gebruik richtte zij tevens in.

Het overige groot-grondbezit, pl.m. 1150 H.A., het eigendom van drie families, kwam slechts voor 50 H.A. aan de productie ten goede, wanneer men de aanplant van 22 H.A. creoolkatoen, tenminste niet als een ernstige bedreiging der Sea-Island katoen beschouwt. Hoe het ook zij, slechts 10 H.A. verkeerde in goeden cultuurtoestand.

Het groot-grondbezit telde na den uitvoer van 51 muildieren, 570 stuks vee, hetwelk zijn voedsel grootendeels op zijn braak- en savanneland zoekt.

De volgende tabel geeft een overzicht van het bebouwde oppervlak van Sint-Eustatius, naar de gewassen in *Hectaren* tot op de eenheid afgerond voor de jaren 1914—1918 ult° December. (Vgl. verder den Staat betreffende 1908—1918).

GEWASSEN.	GRONDEN VAN Statianen.		GRONDEN VAN de Cult.Mij.		TOTAAL.				
	1917	1918	1917	1918	1918	1917	1916	1915	1914
Katoen	62	121	5(49)a	(28)a	121	67	107b	90b	50
Sisal	—	—	91	96	96	91	(73)c	(27)c	—
Yams	24	23	1	1	24	25	26	24	14
Bataten . . .	49	44	(1)c	1	45	49	55	64	40
Gras	12	5	6	6	11	18	9	11	19
Suikerriet . .	5	—	15	12	12	20	26	15	2
Tannia	3	—	—	—	—	3	3	—	—
Cassave . . .	3	4	7	7	11	10	7	17	6
Andere gewassen	3	4	5	1	5	8	9	22	30
Totaal	161	201	130	124	325	291	242	243	161

a. Katoen tusschen de sisalrijen, zoodat het aantal H.A. met katoen in 1918: 149 H.A. in 1917: 116 H.A. bedroeg.
b. Resp. 82 en 65 H.A. van de Cult.Mij.
c. in vereeniging met katoen en ander gewas.

De staat van den veestapel van die jaren luidt aldus:

VEESTAPEL.	1918	1917	1916	1915	1914
Paarden	71	72	71	56	57
Ezels	286	278	273	238	243
Muildieren	4	63	60	47	31
Runderen	394	588	587	542	467
Geiten	385	604	589	346	287
Schapen	35	82	62	63	87
Varkens	180	242	277	242	279
Totaal	1355	1929	2219	1534	1451

De bevolking van Sint-Eustatius — met inbegrip der vlottende pl. m. 1400 of 600 m. en 800 vr. — is als volgt in beroepen samen te vatten: Landbouw 350, Handel 10, Nijverheid 90, Zeevaart 150, Liberale beroepen en ambten 20, Onderwijzers en leerlingen 180, Dienstboden 70, Zonder beroep 530.

Niet alleen vrouwen, doch ook ambachtslieden en de plaatselijke zeelieden en visschers behartigen min of meer den landbouw. Ambacht en visscherij gingen daardoor achteruit. Bij de Cultuur-Maatschappij vinden echter enkelen een goede leerschool in het ambacht.

De potvischvaart strekt weliswaar ten voordeele van achtergebleven betrekkingen of tot het bijeenbrengen van een rond sommetje (een 14 jarige jongen maakte b.v. in 1913 binnen het jaar *f* 200.— schoon geld, als aandeel in de vangst), doch van den anderen kant benadeelt ze het landbouwbedrijf en het ambacht en bevordert de landverhuizing.

Het gekleurde element vormt de overgroote meerderheid der bevolking (pl. m. 1300) het blanke blijft, zoowel betrekkelijk als volstrekt, verminderen (sterfte, geen blijvende aanvulling van elders, wegzenden der kinderen enz.). Elimineert men het dertigtal trekkende blanken (ambtenaren en andere tijdelijk vertoevenden) dan resten nog slechts pl.m. 45 Creolen, welk aantal, als men de quarteronen er toe rekent, tot pl.m. 60 klimt. Zij vormen een twintigtal gezinnen, verdeeld over een achttal families, die min of meer het majoraatsbegrip voorstaan.

In den beroepsstaat nemen haar leden een zeer bescheiden plaats in, terwijl het $^2/_3$ gedeelte onder „zonder beroep" valt.

Evenwel, als gezegd, bij vier families berust nog het groot-grondbezit.

Was de doodsoorzaak der muscovado-fabricatie in de jaren na 1871, niet het minst gelegen in het verzuim, de zeer primitieve fabriekjes, waarin men slechts de helft van het sap uit het riet perste, door meer moderne te vervangen, de recente inzinking van het

weder opgeleefd plantagebedrijf van het tweetal eigengeërfden — eigenaardig genoeg stammend uit Saba — vindt evenzeer zijn oorzaak in het blijven bij den ouden bedrijfsvorm, die eenigszins kostbare verbeteringen, m. n. die op tijd werken, niet kent (o.a. aanvoer van werkkrachten uit onze Bovenwinden, of uit de nabuurschap, annex met woningbouw, — een intensief en beter gedreven cultuur).

Terugbrenging tot het domein is misschien de eenige oplossing om de uitgestrekte complexen van ongebruikten grond tot hun sociale roeping te voeren.

Ondanks het eiland om immigranten roept (de bevolking zou met 400 arbeidende gezinnen van vier met vrucht aangevuld kunnen worden), bleef (en blijft) emigratie voor Sint-Eustatius een dreigend spook, zoowel als voor alle eilanden in zijn nabijheid. (Vereenigde Staten, San Domingo, Cuba).

De verkeersbelemmeringen hielden deze voor Sint-Eustatius in 1918 tegen, doch in voorafgaande jaren trokken de hooge loonen voor dienstboden, winkelbedienden, kelners en de bekoringen van het groote stadsleven, na een stagnatie, weer bijzonder.

Het eenzijdig voorstaan van de belangen van een categorie (koopman — hypotheekhouder — planter) verhaastte het vertrek van menigen blanken proletariër (1830—1850), de onwil den gewezen slaaf kostgrond te geven, dreef hem weg (1863—1870), de Statiaansche neger van heden gevoelt weinig meer voor een haciendaleven, 't welk vaak lastiger wordt, dan dat van een slaaf.

De vrijheidsgedachte van den tegenwoordigen neger, rondom hem, neemt geen genoegen meer met het axioma, dat hij, als weleer de blanke economische zwakkeling, onder den duim gehouden moest worden tot handhaving der machtspositie van enkelen.

Op het suikerland St.-Croix kwam hij in opstand, een paar jaar geleden op St.-Kitts, eveneens een suikereiland, vereenigde hij zich tot een bond, die de werkgevers met zorg vervulde en trok hij reeds in 1918 weg naar San Domingo.

Statiaansche negers stichtten te New York een „Orange Aid Society".

Gezond van oordeel en geneigd zich aan autoriteit te onderwerpen, verwerpt hij meer en meer het superioriteits-geloof in de blanke kleur en wanneer zijn sterk ontwikkeld rechtsgevoel wordt beleedigd, keert hij èn den oligarchischen eigenwaan èn het eiland den rug toe.

Opdat het eiland dus niet blijft zitten met geestelijk en lichamelijk minderwaardigen, ook uit het gekleurde ras, blijft de voortgaande vorming van een zwarten boerenstand uit hen, die op den grond geboren zijn en dien met toewijding bebouwen willen, een insulaire kwestie van de hoogste urgentie.

Van de hervorming van de rechtspraak (1919), het leeken-ingezeten element in de kern der zaak ondervangend, in verband met de toepassing van het Nieuwe Strafwetboek (1918) mag verwacht worden, dat zij tegenover de New-Yorksche vermaken en den dollar de vrijheid en onafhankelijkheid van het insulaire boerenbestaan helpt stellen. Immers bij een Nederlandsch jurist is geen plaats voor het tweeërlei moraal begrip, berustende op het rasverschil.

Bovendien de begrootingen van 1919 en 1920 handhaven niet alleen de posten tot onmiddellijken steun van den landbouw, doch het Gouvernement was er ook op bedacht het sociabele leven meer in overeenstemming met den tijdgeest te brengen. (Petroleummotor op Taylor's put als centrale drijfkracht voor waterleiding en openbare privaten (*f* 11.000) instelling van een reinigingsdienst (*f* 1200) enz.)

Moge het Gouvernement er spoedig in slagen, van den zwarten boerenstand de ruggegraat van het toekomstige Sint-Eustatius te maken.

's-Gravenhage, 17 Maart 1920.

STAAT, BEVATTENDE GEGEVENS OMTRENT DE BEBOUWDE OPPERVLAKTE, DEN UIT- EN INVOER VAN SINT-EUSTATIUS, 1908—1918.

JAAR	BEBOUWD OPPERVLAK IN H.A. OP ULTO. DEC.				KATOEN: UITVOER VAN b)							GEHEELE	
					KATOENVEZEL.		ZAADKATOEN.		KATOENZAAD.		TOTALE WAARDE	UITVOER.	INVOER.
	Totaal	Met katoen	Met yams	Met bataten	Gewicht K.G.	Waarde *f.*	Gewicht K.G.	Waarde *f.*	Gewicht K.G.	Waarde *f.*	*f.*	Waarde *f.*	Waarde *f.*
1908	a	86	a	a	293	88	17782	1334	—	—	1422	13222	34519
1909	170	28	a	a	1935	2321	9665	1907	4304	180	4408	14793	47515
1910	222	124	6	50	2361	4627	—	—	1865	191	4818	13534	40139
1911	240	139	16	42	17881	30480	200	75	51699	2006	32561	46972	44062
1912	292	192	15	57	17160	33296	240	30	45994	2300	35626	43419	52532
1913	203	109	18	47	18870	35609	8933	2407	49973	2499	40515	52273	53901
1914	161	50	14	40	8498	11926	11440	3139	24134	1258	16323	31906	65008
1915	243	90	24	64	—	—	15780	3154	14232	714	3868	10846	76101
1916	242	107	26	55	12288	24330	4675	950	20475	1740	27020	43407	63286
1917	291	116c	25	49	9381	20888	d	d	16913	1202	22090	35189	88420
1918	325	149c	24	45	11202	40008	d	d	41086	4108	44116	56406	125912

a. geen opgave beschikbaar.
b. een Kalenderjaar omvat in 't algemeen gedeelten van twee oogstjaren.
c. resp. 49 en 28 H.A. tusschen sisalrijen.
d. een keur verbood den uitvoer van zaadkatoen.

SINT MAARTEN, SINT EUSTATIUS EN SABA

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN.

In *De West-Indische Gids* van October 1919 bladz. 471 e. v. deelt F. E. baron Mulert mee, wat Charles de Rochefort, *Histoire Naturelle et morale des Isles Antilles* vertelt van *De Nederlandsche Bovenwindsche eilanden in het midden der 17de eeuw*. Het is niet onvermakelijk wat Père Labat in zijn *Nieuwe Reizen naar de Franse eilanden van America* (vertaling van W. C. Dijks, Amsterdam 1725) over dezen schrijver meedeelt. „De Predikant *Rochefort*", zegt hij, „die de *Amerikaanse Eilanden* niet dan met de oogen van een ander gezien heeft, heeft nogtans niet nagelaten daar van eene *Historie*, die in 't jaar 1659 in Holland in 4. gedrukt is, in 't ligt te geven, dewelke verdraagelijk genoeg zoude zijn, om dat hij ze uit het Werk van den Vader *du Tertre* na geschreeven heeft, maar hij heeft zijn Verhaal teneenemaal bedorven door zijne beschrijvingen, die teneenemaal tegens de waarheit aenlopen, met oogmerk, om de zaken aangenamer te maken, en zijnen roof des te beeter te bedekken."

De beschuldiging is ernstig genoeg om haar te onderzoeken.

In de aanteekening van den heer Mulert is reeds eraan herinnerd, dat De Rochefort tot 1650 predikant was op de door de Lampsins gekoloniseerde Bovenwindsche eilanden [1]). De eerste beschuldiging, dat deze schrijver

[1]) Hamelberg, *Documenten behoorende bij „De Nederlanders op de West-Indische eilanden"* II bladz. 16 deelt het octrooi mee, verleend aan de gebroeders Adriaan en Cornelis Lampsins, voor de kolonie Tobago. Daarbij was hun de verplichting opgelegd ook de geestelijke behoeften

slechts „met de oogen van een ander" de Amerikaansche eilanden gezien heeft, is dus in hare algemeenheid zeker niet juist. Maar ook de tweede beschuldiging, die van Père Du Tertre nageschreven te hebben, kan niet volgehouden worden.

Het werk van Du Tertre, hier bedoeld, *Histoire generale de l'establissement des colonies françoises dans les Ant-Isles de l'Amerique* is verschenen te Parijs in 1667—1671. Labat geeft ten onrechte op als datum van uitgave 1658. En De Rocheforts *Histoire* dateert in eersten druk van 1658 (Labat meent 1659), de tweede druk van 1665, terwijl daar tusschen ligt de Hollandsche vertaling van 1662.

Er is echter nog meer.

De Rochefort geeft een verhaal van de deeling van Sint Maarten door de Hollanders en Franschen, dat afwijkt van de mededeelingen van Du Tertre, welke laatste ook door Hamelberg voor gezaghebbend gehouden worden, gestaafd als zij zijn door documenten, die het stempel dragen van authenticiteit. Heeft de heer Mulert ons het verhaal van De Rochefort meegedeeld, de uitvoerige beschrijving van Du Tertre is te vinden bij Hamelberg, *Documenten* enz. II bladz. 24 e v. en in vertaling bij denzelfde *De Nederlanders op de West-Indische eilanden II De bovenwindsche Eilanden St. Eustatius, Saba, St. Martin bladz. 14 e.v.*[1]) Wij mogen deze beschrijving als bekend veronderstellen, in ieder geval is het hier niet de plaats, haar nog eens

der kolonisten te verzorgen, en daartoe de kolonie „te voorsien van een sieckentrooster ende voorleser, op dat den Godts dienst aldaer mach werden gepleeght ende de coloniers op den Sabbathdach bij een comen om te singen, ende een sermoen te lesen, op poene van te vervallen in de straffe daertoe te stellen".

De Rochefort was na zijn terugkeer tot 1653 Waalsch predikant te Vlissingen en daarna tot 1682 te Rotterdam. Zie *Biographisch Woordenboek van Nederlandsche godgeleerden* door B. Glasius, 's-Hertogenbosch 1856.

[1]) Du Tertre t. a. p. dl. I bladz. 408 e. v. Men zie ook van Hamelberg, *Historische schets van de Nederlandsche Bovenwindsche antillen tot op het einde der 17e eeuw* op bladz. 111 e. v. in het *Tweede Jaarlijksch Verslag van het Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap* te Willemstad.

te herhalen. Opmerkelijk is het, dat hetgeen Labat in deel IV 2e stuk bladz. 126 e. v. verhaalt, geheel overeenkomt met de geschiedenis, zooals Du Tertre die beschrijft, zoodat althans hier De Rochefort in originaliteit zijnen beschuldiger schijnt te overtreffen.

Wat de deur dicht doet is echter hetgeen Du Tertre aan het slot van zijn verhaal meedeelt. Men leest daar: L'on peut juger de ce que ie viens de dire, & des pieces que j'ay rapportées de la fidelité des memoires du sieur *de Rochefort*, qui dans la page 59 de la seconde Edition de son Livre, nous veut persuader que l'habitation de cette Isle faite par les Hollandois fut un cas fortuit, et que ce fut par hazard que M. *Rüyter* côtoyant les costes de cette Isle, apperceut que les Espagnols l'avoient abandonnée; car bien qu'il soit vray que M. Rüyter y porta les hommes destinez par le Gouverneur de Saint Eustache pour l'habiter, il n'est pas vray pourtant, ny qu'il ait levé ces hommes, ny qu'il en ait pris possession pour Messieurs les Estats-Generaux des Provinces unies, comme il est aisé de juger par la Commission donnée par le Gouverneur de Saint Eustache au sieur *Martin Thomas*, rapportées cy-dessus, et par les articles passez entre luy et *M. de Lonvilliers*, qui partagerent l'Isle, non pas depuis comme il l'écrit au mesme endroit, mais dans le mesme temps que les Francois en prirent possession."

Du Tertre heeft dus den tweeden druk van De Rocheforts werk gekend, zoodat het uitgesloten is, dat De Rochefort Du Tertre nageschreven kan hebben. En de beschuldiging van Labat is onjuist.

Desalniettemin is het wel belangwekkend naast hetgeen De Rochefort meedeelt, nog eens af te drukken wat Labat een zestig jaar later van onze Bovenwindsche eilanden wist te verhalen.

Vooreerst dit — dat het verdrag, op 23 Maart 1648 op St. Maarten tusschen de Hollanders en Franschen gesloten op den top van den berg Concordia, een defensief verbond, in 1702 opnieuw bevestigd werd [1]):

[1]) Labat, t. a. p. IV 2e st. bladz. 130.

„zo dat, wanneer een *Fransche* kaper, of een andere, daar komt om te handelen, hij er wel ontfangen word, en zynen handel met de grootste veiligheit dryft: maar indien hy de *Hollanders* moejelykheden wil aandoen, nemen de *Franschen* ten voordeele van haar de Wapenen op, en verdeedigen dezelve. De *Hollanders* doen 't selfde voor de *Franschen,* wanneer de Vaartuigen van haare Natie of de *Engelschen* niet willen blyven binnen de paalen van 't *Concordaat,* dat tusschen de twee *Natien* is [1])."

In 1705 heeft Labat het Fransche gedeelte van het eiland St. Maarten bezocht, en toen ook een uitstapje op het Hollandsch gebied gedaan, waarvan hij verhaalt: „Na het uitgaan van de Kerk gingen wy een Visite geven aan den *Hollandschen Commandant;* deze had zo veel gezag niet als de onze, alzoo hy geen *Doctor* [2]) was, en een *Predikant* by sig had; hy ontfing ons zeer heus, en onze *complimenten* wierden door tolken verrigt, tot dat ik wist, dat hy de *Latynse* Taal beter verstond dan onze Schoolmeester; toen spraaken wy zelfs met elkander; hy sprak weinig om dat hy veel en dikwils dronk; en hy deed ons Bier, Wyn van *Madera ponche* en zoete koek geeven [3])."

Sint Eustatius heeft de schrijver alleen vanaf de reede gezien. Hij zegt ervan: „Het zelve vertoont zig als twee Bergen, die van elkander gescheiden zijn door een groote Vallei, waar van de vlakte ruim tien Roeden boven 't Strand verheven is. De Berg van de West zijde is verdeelt in twee of drie hoofden, met Boomen bedekt, en zyne afhelling schynt niet zeer moeijelijk te zijn. De Berg aan de Oostzyde zoude veel hooger zyn dan de eerste, indien hy geheel was; Maar hy schynt op twee derde van zijn hoogte, die hy eigentlijk zou moeten hebben, afgesneeden te zyn. Hy vertoont zig

[1]) Labat, t. a. p. IV 1e st. bladz. 46. Men vindt het verdrag bij Hamelberg, *Documenten,* blazd. 30/2. Art. VII luidt: „Que s'il arrive des ennemis pour attaquez l'un au l'autre quartier lesdits sieurs Concordants s'obligent à s'entre-aider & prêter secours l'un à l'autre".

[2]) De Fransche commandant was tegelijk pastoor, rechter en dokter.

[3]) Labat, t. a. p. IV 2e st. bladz. 132.

byna als de form van een Hoed, die men een weinig ingedrukt heeft. Dit Eiland quam ons zeer fraai en wel bebouwt voor: Het *Fort* schijnt aan den voet van den Berg te leggen, hoewel 't nog op een aanzienlyke *distantie* daar van zijn moet, die ik van de plaats, alwaar ik my bevond, niet konde zien. De *Franschen* zijn 'er twee-of driemaal Meester van geweest. Daar is tusschen *St. Eustache,* en 't eiland *St. Christoffel,* maar een Kanaal van drie mylen breed [1])."

Zeer uitvoerig is het verslag van een bezoek aan Saba op 27 April 1701: „Dit Eiland is nog kleiner, als dat van *St. Thomas,* en vertoont zig maar als een steenrotz van vier of vijf mylen in 't rond, aan alle kanten ongenaakbaar. Men kan daar niet aan Land treeden, dan op een kleine zandbaai, ten Zuiden geleegen, waar op de *Inwoonders* hunne *Canots* trekken. Een weg, kruiselings in de Rotz gehouwen, geleid op den top van 't Eiland, alwaar 't *terrein* evenwel effen, goed en vrugtbaar is. Ik geloof, dat de eerste, die daar geland zyn, Ladders hebben gebruikt, om daar op te klimmen. Het is een natuurlijke *Fortres,* en ten eenemaal onoverwinnelijk, indien men geen gebrek aan leeftogt heeft. De *Inwoonders* hebben op verscheide plaatsen van dezen weg steenhoopen vergadert, en gelegt op planken, die op houte paalen zodaanig rusten, dat men, aan een koorde trekkende, alle deze steenen doet vallen, om, zonder medogentheit, een gantsche Armee te verpletteren, indien ze daar, of op eenige plaatsen van de Baai, wilde opklimmen. Men zegt, dat er op de Noordoost-zyde een andere plaats is, die men ligtelyker kan beklimmen, dan deze, die ten Zuidwesten legt: vooronderstelt zynde dat men daar kan landen: maar de Zee is daar gemeenlyk zo onstuimig dat men daar by de Kust niet kan komen, en dit is de oorzaak, waarom de *Inwoonders* die plaats niet ontoegankelyk hebben gemaakt, alzo zy van die kant niets te vreezen hebben.

---

[1]) id. IV 2e st. bladz. 50.

De *Commandant* of *Gouverneur* van dat Eiland quam aan ons boord, na dat onze *Canot* aan Land was geweest, en men ons wel gekent had. Want, hoewel wy in vreede waren, vreezen zy egter, met reden, 't bezoek der zeerovers. Hy noodigde ons op 't middagmaal, waar over ik zeer verblyd was, alzo ik 't Eiland gaarn bezigtigen wilde. Wy klommen dan op, en waren met aangenaamheit verwondert van een zeer fraai Landschap, boven 't geen ons niet anders dan een vreesselijke steenrotz gescheenen had, te vinden. Men zeide ons, dat 't Eiland in twee *quartieren* verdeelt was, en dat daar in veertig of vyftig *familien* waren: De Wooningen zyn daar zeer net en wel onderhouden. De Huizen zyn vermaakelyk, gemakkelyk, wel gewit, en wel gemeubileert. De voornaamste Handel van dit Eiland bestaat in schoenen, en ik heb nooit een land gezien, waar in zo veele Schoenmaakers waren. De *Gouverneur* bemoeit zig daar mede gelyk als de andere, en ik geloof, dat de *Predikant* zig met deze adelyke oeffening op zyn ledige uuren vermaakt. Het is jammer, dat dit Eiland aan geen *Catholyke* Schoenmaakers behoort, want zy zouden 't zeeker met meer reeden 't Eiland van *St. Crispinus* noemen, dan 't Eiland *Saba*, 't geen wij niet leezen, een *Koninkrijk van Schoenmaakers* te zijn geweest. Hoe 't ook daar meê zij, wij wierden 'er wel ontfangen. De Inwoonders leven 'er in goede eenigheit; Zij eeten dikwils bij elkander: zij hebben geene Vleeschhallen, als men in de andere groote Eilanden heeft: Maar zij dooden, de een na den ander, zo vele Beesten, als 'er voor 't geheele *quartier* noodig zijn, zonder iets te betaalen. Zij neemen 't Vleesch, dat zij voor hunne *familien* noodig hebben, bij den geenen, die zijn Beest geslacht heeft, en zij betaalen 't met de zelve munt, als 't haar beurt is om hunne Beesten te dooden. De *Commandant* maakt daarmede een begin, en de andere van 't *quartier* volgen hem, tot dat het wederom zijne beurt is.

Daar waren onder hen eenige *Fransche* Vlugtelingen, die mij veel beleeftheid toonden. Ik sliep aan Land, na

den geheelen agtermiddag met wandelen doorgebragt te hebben. Mijn gewaad deed haar wat verbaast staan, en zy waren verblyd, dat ik in hunne Huizen intrad, opdat zy 't op haar gemak bezien konden. Ik kogt zes paar schoenen, die zeer goed waren. Wy verkogten aan haar een gedeelte van de groene Huiden, dat is te zeggen, die nog niet bereid zyn welke wy op het Koei-Eiland ingenomen hadden: Hoewel zij geen andere *Commercie* dryven, dan met haare schoenen, en een weinig *katoen* en *Indigo*, zyn ze egter ryk, en hebben slaven, zilverwerk en goede meubilen.

De Heer Pinel, een van onze kapers, dagt de *Inwoonders* van dit Eiland geduurende den Oorlog van 't jaar 1688, te verrassen. Hy had een Bark, die op haare rekening geladen was, genomen, en quam daar mede met een groot gedeelte van zijn volk in 't begin van de nagt aan Land, en vermits de Inwoonders dezelve te gemoet zagen, en kenden, hadden zy 'er geen quaad vermoeden op. Ons volk begon reets op te klimmen wanneer de Bark, waar mede zy ter Kaap voeren, en die *ordre* had om niet te komen dan na dat men aan dezelve het *zein*, door 't aanstooken van een vuur op 't Eiland, gegeeven had, verhaaste zich te zeer, en quam mede aanzeilen, om ter zyde van de eerste te ankeren. Die, welke daar in waren, dezelve voor een vyandlyk Vaartuig aanziende, schooten daar op, en deze van gelyke gedachten zynde, maakten van hun kant ins gelijks vuur op hen, doodden een man, en quetsten drie of vier andere, daar onder den *kapitein*. De *Inwoonders* greepen terstont na de Waapenen, en, aan den aanslag twyffelende, of om zig in een grooter veiligheit te stellen, deeden zy een hagelbui van steenen op onze luiden, die bezig waren met op te klimmen, regenen; waar door sommige verminkt, en de andere genootsaakt wierden, zig met 'er haast weg, en na haare Bark te begeeven, zynde 't niet mogelyk iets verder re onderneemen. De nacht, die zeer duister was, had onze luiden in 't begin begunstigt. Maar die was ook naderhand oorzaak, dat zy door hunne mak-

kers niet gekent wierden, en de onderneeming mislukte. Het is zeeker, dat ze een fraaie buit daar van daan zouden gehaalt hebben.

Den 28 vertrokken wy na 't ontbyt alvorens te hebben genomen. De *Commandant* vereerde ons een lang gebraade Nierstuk van een Kalf, met ruim twintig pond ongekookt Vleesch, *Bananassen*, en zeer fraaie appelen van *Acajou*" [1]).

---

[1]) Labat, t. a. p. IV 2e st. bladz. 46 e. v.

UIT DE PERS.

NEDERLAND.

De monsterkamer in het Departement van Koloniën. — Wat wellicht weinigen zullen weten en waarvan, naar mij gebleken is, ook de meeste belanghebbenden onkundig zijn, is dat er zich aan het Departement van Koloniën een Monsterkamer bevindt, alwaar monsters van voortbrengselen van allerlei aard, v.n. echter op cultuurgebied, worden tentoongesteld.

Het doel van deze Kamer is door zulk een tentoonstelling meer bekendheid te geven aan wat de Nederlandsche Overzeesche gewesten voortbrengen en daardoor den handel er in met het Moederland te bevorderen.

Voorwaar een hoogst nuttige instelling, die echter nog nuttiger zou werken dan zij reeds doet, indien er meer bekendheid aan werd gegeven; want wat heeft men aan een dergelijke tentoonstelling, keurig opgesteld en even keurig geïnventariseerd, indien men niet weet, dat zij er is.

Doel van dit schrijven is dan ook, er, vooral voor belanghebbenden, de zoo noodige bekendheid aan te geven, want slechts daardoor kan zij haar doel, het bevorderen n.l. van de Oost en West-Indische nijverheid en industrie, bereiken.

Wel tracht men die bekendheid te bevorderen door jaarlijks een gedeelte er van, in een speciaal daarvoor ingericht paviljoen ten toon te stellen op de Utrechtsche jaarbeurs, alwaar dan de Chef der Monsterkamer, de adjunct-Commies bij het Departement van Koloniën, de Heer W. van der Werff als vertegenwoordiger van dat Departement optreedt en tevens aldaar alle mogelijke, voor handel en industrie dienstige inlichtingen verstrekt.

Daar ik het niet van belang ontbloot acht, dat belanghebbenden precies weten wat aldaar wordt tentoongesteld, laat ik hier onder volgen een inventaris er van, mij door vriendelijke tusschenkomst van den Heer van der Werff verstrekt, waarbij ik tevens de mededeeling voeg, dat al wat op de Utrechtsche Jaarbeurs wordt tentoongesteld, voor het meerendeel te vinden is in die Monsterkamer en dat èn de vertegenwoordiger ter Jaarbeurs èn de Chef van de Monsterkamer één en dezelfde persoon is, zoodat mocht men inlichtingen wenschen of monsters willen zien, men daarmede niet behoeft te wachten tot de Utrechtsche Jaarbeurs wederom haar intrede heeft gedaan.

Kort overzicht van de monsterverzameling West-Indische producten, verzorgd wordende door de 4e afdeeling van het Ministerie van Koloniën.

Suriname.

Copra, cocosolie, palmolie, copaïva-balsem, ricinus-olie, Perubalsem, sesam-zaad en sesam-olie, cassave gaplek, gomma, maismeel, koffie, cacao, gedroogde bananen (bacoven), bananenmeel, suiker, mangrovebast, lokushars, roekoezaden, versch. soorten rijst, quassia amara, vischlijm, sisal- en malachra-vezels, versch. houtsoorten, waaronder groenhart-, bolleterie- en letterhout.

Curaçao.

Zout (afkomstig resp. van Curaçao, Bonaire en St. Martin), gouderts, phosphorzure kalk, geitenmest, grondnoten, Curaçao-likeur, wol, aloë en aloë-hars, dividivi, citroenschillen, phosphorzure kalk, bauxiet[1]), geitenvellen en een uitgebreide verzameling Curaçaosche stroohoeden.

De 4e Afdeeling beschikt voorts over een groot aantal foto's betreffende de cultures, de nijverheid, den handel, de scheepvaart, het mijnwezen, de maatschappelijke samenleving enz. van de Nederlandsche Koloniën, terwijl een aantal duidelijke graphieken een denkbeeld geven van de productiekracht onzer koloniën.

De wd. Secretaris van het Hoofdbestuur
J. VAN HAAFTEN.
(*Het Koloniaal Weekblad*, 1 Juli 1920).

(N. B. de lijst van Oost-Indië weggelaten. Red. W.-I. G.).

SURINAME

Een oud formulier-gebed. — In de „Politieke Notulen" van het jaar 1678 treft men een afschrift aan van een gebed, dat waarschijnlijk de waarnemend of Luitenant-Gouverneur Abel Thisso, ten gebruike in de vergadering van Gouverneur en Raden, heeft voorgeschreven.

Wie zich de moeite wil geven, zich in de oud-hollandsche uitdrukkingen in te denken, zal niet kunnen ontkomen aan een geestelijke ontroering, die de kloeke vroomheid der voorvaderen zekerlijk wekt!

„Het heeft U, o gedugte Majesteyt die over de coninkrijken der Landen heerschappye hebt, — het heeft Uwe wijsheyt, o Bestelder aller dingen in hemel en op aerden, goet gedagt, de gansche werelt en desselfs inwoonderen onder Uwe albeheerschende heerschappye door menschenhanden te regeeren; onder welcke het U behaecht heeft ons te stellen tot hoofden en meesters van uw volck, selfs om op uw eygen stoel te sitten, te rigten en als goden te sijn onder de menschen.

„Wij bidden U, dat dese hoochheyt ons niet opgeblasen make door hoovaerdij, maer onse harten vervulle met vreese, onse afhanglijcheyt van U gedurich erkennende, met een versouck om bequaemheyt tot dat ampt waertoe gij ons geroepen hebt.

„Hier sijn wij in Uwe tegenwoordicheyt om van de saecken, den

---

[1]) Waarschijnlijk uit de lijst van Suriname hierheen verdwaald. *Red. W.-I. G.*

welstand des volcks en 't gemeene best aengaende, ons aenbevolen, te handelen; laet Uwe eere ons eerste eynde en 't naaste het beste der onderdanen zijn.

„Geve ons kloeckmoedigen iver om de waarheyt voor te staen en de gerechtigheyt sonder vreese oft aensien der persoonen uyt te voeren, stellende daer in onse vreugde, den armen te verlossen, den vaderloose die geen hulpe heeft, den onschuldigen beschermende, den godloosen een schrick zijnde en oordeelende...., een afgrijsen hebbende van ongerechtigheyt, om noch door geschencken noch vrienden ons de oogen te laten verblinden en 't recht der verdruckten te veranderen, en van de wraeckgierigheit, om ons gesach niet te misbruycken tot een werktuyg van wraecke aen onse vijanden.

„Geve ons toe te sien dat wij 't gerichte niet den menschen maer U, den Heere, houden; — dat de gerechtigheit als wateren en de rechtvaerdigheit als een stercke beecke daerheenen wentelen —; 't gerichte, o richter der ganschen aerde, soo houdende en oordeelende gelijck wij nu en hier namaels van U selfs willen gericht en in Uw oordeel geoordeelt wesen; verseekerende ons van Uwe schrickelijcke tegenwoordicheyt in dese plaetse om onse handelingen te beschouwen en, indien wij onrechtvaerdigh met voorbedachtigheid oordeelen. .... onse geest als druyven af te snijden en ons oordeel te stellen met de onrechtveerdige rechters.

„Laet Uw Woord onse raetsman sijn ja Gij selfs, om waer te nemen alle 't geene daer in gezegd is.

„En geve ons tot dit alles den geest der wijsheyt, een verstandigh harte, een naspeurende en onderscheydende geest, die ons bequame om de waerheyt der saecken in den gront na te vorssen en alles te doen met een volcomen herte.

„Ontschuldicht ons tot dien zynde van onse schulden, in den naem en om dies wille die gecomen is om ons te verlossen van schulden, onsen gesegenden Heylandt Jesus Christus. Amen."

(*Protestantenblad voor de Kolonie Suriname*, 20 Maart 1920.)

ST. MARTIN.

Een aardige legende. — Algernon E. Aspinall schrijft in de laatste uitgave van *The Pocket Guide to the West Indies*, London, Chicago, New-York 1914, blz. 376:

„St. Martin was occupied by the French freebooters, and by the Spaniards between 1640 and 1648, in which year it was divided between the French and the Dutch. Regarding the origin of its joint-ownership, the story is told that a Dutchman and a Frenchman visited it simultaneously and started to walk round it from a certain point on the coast, agreeing to divide the island between them by a line drawn from the point whence they started to that at which they met. The astute Dutchman was a slower walker than the Frenchman, but he started off towards the more valuable and of the island — that in which salt-ponds are situated. Thus, while the larger portion fell to France, Holland secured the richer part of St. Martin."

BIBLIOGRAPHIE.

De Navorscher. Jaarg. 1919, bl. 364. Doopboek der Evangelisch Lutersche Gemeente op Suriname, Anno 1800, door Fr. Oudschans, Dentz.

Tijdschrift voor vergelijkende Geneeskunde. Deel V (1919—1920). Onderzoekingen over mikofilariën van mensch en hond in Suriname, door C. Bonne.

De Vraagbaak. Almanak voor Suriname. 1920. Paramaribo, H. van Ommeren. 1920.

Gouden jubileum der Dominicaner Missie op Curaçao, 1870—1920. Ter dankbare herinnering, door eenige Missionarissen bewerkt. Nijmegen, N. V. Centrale Drukkerij. [1920].

Commercial Holland, Juni 1920. Dutch Guiana a field of entreprice for the Netherlands. By J. Barkly Percival. With some notes on the present situation in the Colony.

Klimaat en gestel. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder Hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Leiden op 30 Juni 1920, door G. J. W. Koolemans Beynen, Leiden, I. J. Groen en Zoon. 1920.

Berichten uit de Heiden-wereld, Juli 1920. Mevrouw Sillem, door H. W[eiss]. — Vervolg jaarverslag Kinderhuis „Saron".

Handelsberichten. 15 Juli 1920, Suriname gedurende 1919.

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 Juli 1920 (No. 7). Suriname's toekomst, door B. J. Kluwers, met Naschrift van Mr. J. C. Kielstra.

Koloniaal Tijdschrift. Juli 1920 (No. 4) Indrukken van Suriname. (Naar „Rust en Werk"), door Gonggrijp Sr.

CHINEESCHE IMMIGRANTEN IN SURINAME

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Over de Chineezen is de Encyclopaedie van West-Indië sober. Het artikel Immigratie meldt, dat een eerste zwakke poging tot oplossing van het arbeiders-vraagstuk dagteekent van 1853, toen het gouvernement onder contract 18 Chineezen van Java invoerde voor den fabrieksarbeid op de gouvernements-suikerplantage Catharina Sophia. Een factuurtje uit de tweede hand, niet direct van de fabriek. In April 1858 kwamen 500 door het gouvernement uit China ontboden immigranten aan, waarvan er 325 aan particulieren werden „overgedaan". De anderen bleven bij het gouvernement in huur. Daarna werden aangevoerd door de Surinaamsche immigratie-maatschappij 807 Chineezen in 1866, 516 in 1868 en 405 in 1869. Dit was 't slot van den aanvoer uit China. De bovengenoemde immigratie-maatschappij werd ontbonden. De Britsche regeering had nl. de haven van Hongkong, vanwaar de verschepingen geschiedden, gesloten voor immigranten naar andere dan haar eigen koloniën, een maatregel die in 1874 door de Portugeesche regeering voor de havan van Macao werd nagevolgd. Intusschen had ook de Chineesche regeering de emigratie onder contract voor hare onderdanen verboden.

Van de aangevoerde Chineezen verliet een deel, na afloop van het contract, de kolonie; van de velen die er bleven zochten maar weinigen als kleine landbouwers of als vrije arbeiders op de plantages een middel van bestaan.

Ziedaar de cijfers. Iets uitvoeriger is F. Oudschans Dentz in het Rapport omtrent de beantwoording van vragen betreffende immigratie in Suriname (Param.

1910). Met den aanvoer der 18 Javaansche Chineezen had men op het oog de in Oost-Indië gebruikelijke wijze van suiker koken ook in Suriname in te voeren. Maar dat is niet gelukt; het koken van het rietsap in open pannen bleef behouden. „De Chineezen, zegt de rapporteur, voldeden anders wel, vooral toen zij, geen opium meer kunnende bekomen, de verderfelijke gewoonte nalieten om opium te rooken".

De proef met op Java aangeworven Chineezen is in 1873—74 herhaald door de Ned. Handelmaatschappij die een kleine honderd naar de kolonie bracht. Voor zoover niet in Suriname overleden, zijn verreweg de meesten dezer als gecontracteerde arbeiders aangevoerde immigranten naar het land van herkomst teruggekeerd. De overigen hebben zich òf in den kleinhandel begeven, òf zijn als losse arbeiders op de plantages werkzaam gebleven. Laatstgenoemden zijn, volgens het Kol. Versl. van 1908 (bl. 96) waaraan deze mededeelingen ontleend werden, bijna zonder uitzondering op hun ouden dag behoeftig geworden, en werden dan tot hun einde op kosten der kolonie verpleegd. Het weldadigheidsgesticht „'s Landsgrond Boniface", het Toevluchtsoord voor ouden en gebrekkigen, wordt reeds jaren door hen bevolkt.

Men is in 't algemeen erover eens, dat immigratie alleen dan eenig nut kan hebben indien er een overeenkomst is tusschen den werkgever en den werkman omtrent den duur van het verband, dat zij nutteloos is wanneer de arbeider na korten tijd de vrijheid heeft weg te gaan, omdat 't hem niet bevalt. Er moet een contract zijn; de werkgever moet de zekerheid hebben, dat de arbeider een vooraf bepaalden tijd aan de onderneming verbonden blijft. In den beginne heeft de planter weinig aan den man, al komt deze uit een landbouwende streek, al is hij van huis uit landbouwer. Veel is nieuw voor hem, veel moet hem geleerd worden, en de kennis van het planten, snoeien, 't onderhoud van boomen, wegkappen van overtollige planten in de cultivaties, komt eerst geleidelijk. Vandaar dat het contract niet te kort van duur mag zijn, niet korter dan 5 jaar: de

in den aanvang ruwe materie kan eerst na verloop van tijd gevormd worden tot iets degelijks.

„Voor de naaste toekomst behoeft m. i. niet gezocht te worden naar eene oplossing van het bevolkingsvraagstuk," schrijft Dr. H. D. Benjamins in zijn over dit onderwerp handelende nota, waarvan een uittreksel gegeven is in het K. V. van 1908.

Die oplossing, meent hij, is gevonden in den aanvoer van Br.-Indische en Ned.-Indische immigranten, voor een bepaalden tijd verbonden als arbeiders op de plantages en in de maatregelen om de immigranten na afloop van hun contract er toe te brengen zich als landbouwende kolonisten in Suriname te vestigen. Bij aanvoer van niet bij contract verbonden immigranten, zegt hij verder, zou het gouvernement hebben te zorgen voor onmiddellijk ter bebouwing geschikt land, voor huisvesting en voor voeding in den eersten tijd, zonder waarborg dat van de voorgeschoten gelden iets terecht komt. Onder contract verbonden arbeiders vinden huisvesting op de onderneming, leeren er het vak en sparen geld om, na afloop van de overeenkomst, zich als kolonist te vestigen.

Inmiddels heeft ook de toevoer van onder contract werkende Britsch-Indische koeli's opgehouden. Er is dus gebrek aan arbeiders in de kolonie, en thans, nu er een tijd aangebroken is van overleg tusschen de mogendheden, dient van onzen kant aangedrongen te worden op 't vervallen van bepalingen die aanvoer van werkkrachten belemmeren. De vraag is vanwaar bij voorkeur deze zullen ontboden worden. Vooral voor immigratie van Chineezen voel ik veel. Toen twee mijner voorvaders in 't laatst der 17de eeuw op een Surinaamsche plantage zaten, was de immigratie van Chineezen nog niet begonnen; en ik kan dus geen contact krijgen tusschen de door hen gebruikte werkkrachten en mijn voorkeur. Evenmin kan de persoonlijke aanraking met een paar Chineesche klontongs te Padang en met enkele Chineezen op tentoonstellingen bij mij de meening hebben vastgelegd, dat voor Suriname Chineesche arbeiders de meest geschikte zijn. Chineezen

zijn mij sympathiek geworden nadat ik veel over hen had gelezen: zonder titels op te zoeken kan ik hier noemen de boeken van Dr. J. J. M. de Groot en The Middle Kingdom van Wells Williams. Langen tijd daarna kreeg ik weder met Chineezen te doen, thans met Javaansche Chineezen, door het over hen handelende manuscript, dat de heer Ko-mo-an, Chineesch koopman te Jogjakarta, te mijner beschikking stelde ten behoeve van het hoofdstuk Vreemde Oosterlingen in den tweeden druk van Veth's Java.

In 1886 toen de geschiktheid van de Chineesche arbeiders voor Suriname aangevallen werd, heb ik over dit onderwerp eenige stukken geschreven in de Nieuwe Rotterdamsche Courant [1]). Het kan m. i. nuttig zijn een en ander uit deze artikelen hier te citeeren; zij behandelen de zaak zakelijk, nuchter zoo men wil. Mijn vriend Benjamins roemt de uitstekende eigenschappen van den Britsch-Indiër als pionier. Sterk, werkzaam, spaarzaam, met weinig behoeften en geen hooge eischen aan het leven stellend, heeft hij bovendien het voorrecht te behooren tot een volk met een eeuwenoude beschaving, schrijft hij in de reeds genoemde nota over het bevolkings-vraagstuk. Wij bieden niet tegen elkander op, anders zou ik een eerbiedigen groet vragen voor den Chineeschen arbeider, op grond van China's eerbiedwaardigen ouderdom, welks bewoners reeds aan de spits der beschaving stonden toen Europa nog bezig was aan zijn midden-eeuwen; het rijk bezat toen reeds een staatsregeling waaronder een derde van het menschelijk geslacht in vrede en voorspoed leefde, en een uitgebreide letterkunde welig bloeide. Door de bazigheid van Japan, het na-apende land, dat niets oorspronkelijks kan toonen, dat alles, op welk gebied ook, aan China te danken heeft, is China in den laatsten tijd in de neer geraakt en op zij gezet.

Er is meer over de geschiktheid van Chineesche

---

[1]) Chineesche immigranten in Suriname, N. R. Ct. van 17 Juni 1889, 3de blad; 18 Juni, 3de bl.; 19 Juni, 3de bl.; 10 Juli, 3de bl.; 23 Nov. 2de bl.

arbeiders in een tropisch land geschreven dan de lezer wel vermoedt. Wanneer ik mijn couranten-artikels van 1886 raadpleeg, dan zie ik vooreerst, dat we in die 35 jaren eigenlijk heelemaal niet vooruitgegaan zijn. Het is niet opwekkend dit te ontdekken: oude kranten bewaren moest verboden zijn. Dan zou o.a. een opmerking uit dien tijd verloren zijn gegaan, luidende als volgt: „Belangstelling van het Nederlandsche parlement in de Nederlandsche koloniën is mettertijd een materie geworden zóó weinig tastbaar, zóó vluchtig, dat zij aan het waarnemingsvermogen van den sterfelijken mensch ontsnapt."

Volkomen duidelijk is wat het K. V. van 1883 over de immigranten uit China zegt: „Het ware wenschelijk dat deze immigratie weder kon worden hervat, want bij het eenigszins herleven van den landbouw blijkt een groote behoefte aan werkkrachten te bestaan, die men niet zeker is altijd uit Hindostan te kunnen bekomen. De Chineezen hebben hier steeds als arbeiders voldaan; zij leven beter en verteren meer dan de koelies en brengen dus ook in ander opzicht der kolonie voordeel aan." Dezelfde wensch wordt in het Verslag van 1884 herhaald. In het jaar waarover dat Verslag loopt (1883) is de directeur eener groote stoombootmaatschappij in China naar Brazilië gegaan om met het bestuur en belangstellenden aldaar te onderhandelen over het bezorgen van Chineesche arbeiders. Door de Nederlandsche regeering is toen het mogelijke gedaan om te bewerken, dat hij ook Suriname zou bezoeken, en hij scheen daartoe bereid. Daar hij echter geen waarborgen kon verschaffen, dat de aan te voeren werklieden zich voor een bepaalden tijd zouden verbinden, heeft de reis van dezen Chinees naar Brazilië niets opgeleverd en hij is vertrokken zonder Suriname bezocht te hebben.

Dat de K. V. van de toen laatste 15 jaren omtrent Chineesche immigratie niets dan goeds melden, kon ik in 1886 aantoonen. Opmerkelijk is het, dat vele schrijvers die tegen dezen aanvoer pleiten krasse termen noodig hebben om hunne bewering te staven. De steller van het

wetsontwerp waarbij in 1858 de toelating van Chineesche immigranten in Californië werd verboden, vergeleek de Chineezen bij horden, wier bezoek erger is dan de sprinkhanen-plaag was voor Egypte. Maar de wetgevende macht bezweek niet voor dit oud-testamentische schrikbeeld en een wet werd het ontwerp niet. Zelfs heeft men de Chineezen verweten, dat zij heidenen zijn, menschen van verstokt materialisme, beeldendienaars, moordenaars bij uitnemendheid, canailles met zedeloosheid en dierlijkheid. Eenvoudiger ware het te zeggen dat de Chinees niet van de P. G. is, zelfs geen Christen, want dit verwijt is 't eigenlijk dat onder deze scheldwoorden ligt. En dat dit in orde komt is zendings-zorge.

Ziehier hoe de heer Elout van Soeterwoude [1]) over den Chinees als arbeider denkt. „Over de uitstekende eigenschappen van den Chinees als werkman zijn alle schrijvers het eens (onjuist, Sn.) en in de West-Indische koloniën en ook in Suriname kent men die bij ondervinding. Hij weet zich in alle omstandigheden te schikken en gevoelt zich overal thuis. Hij is arbeidzaam, zuinig, voedt zich voldoende en draagt voor zichzelf de noodige zorg; hij is schrander en ordelievend. Ook komt hij slechts zeer zelden in botsing met de openbare macht. Menig planter zegt dan ook, dat hij liever één Chinees in dienst heeft dan twee Indische koelies, al mag men ook aannemen, dat dit gevoelen uiterst overdreven is, en al is de verhouding van 2 tot 3 waarschijnlijk juister."

Kappler, die van zijn 20ste tot zijn 65ste jaar in de kolonie leefde en zeker een aandachtig gehoor verdient waar het kolonisten en immigranten geldt, laat zich aldus uit [2]): „In den 21 Jahren von 1858 bis 1879, da ich Chinesen in meinem Dienste hatte, sind weniger Unannehmlichkeiten und Streit vorgefallen als mit meinen Landsleuten in einem Jahre. Wenn der Chinese rechtlich und human behandelt wird, wenn man na-

[1]) Jhr. Mr. W. Elout van Soeterwoude. Onze West; 's-Grav. 1884, bl. 77 vv.

[2]) A. Kappler. Holländisch-Guiana. Stuttg. 1881, bl. 340 vv.

mentlich alles anwendet (wofür freilich die Regierung allein sorgen sollte) um ihnen den Genuss von Opium zu erschweren, so sind sie ausser dem Neger unzweifelhaft die besten Arbeiter für den tropischen Landbau. An Körper und an Ausdauer viel kräftiger wie der ost-indische Kooli, übertreffen sie diese und den Neger an Intelligenz, und was man auch über falschen Charakter, Gewinnsucht, Wollust und dergleichen sagen möge, ich ziehe sie als Arbeiter oder Miethlinge dem Europäer vor."

Bekend is mede het Gids-artikel van B. Heldring [1]). Hij schrijft over de 2000 Chineezen tot 1869 aangevoerd en over het gebrek aan vrouwen. „De aangevoerde Chineezen voldeden door hun ijver en hunne intelligentie volkomen, doch daargelaten de bezwaren om ze te bekomen, levert het gebrek aan vrouwen een hinderpaal op, welk ook voor den vervolge elken aanvoer op groote schaal belet." Dit bezwaar is meermalen geuit; heel anders luidt eene mededeeling van Du Hailly [2]): „Les Anglais n'emploient les Chinois qu'à la Guyane et à la Trinidad. Depuis six ans que le système fonctionne régulièrement, ils y ont expédié par an 2000 travailleurs environ, répartis entre les deux colonies. En 1860 sur 1850 émigrans on ne comptait que 259 femmes; en 1863 le *Gange* emmenait 293 hommes et 100 femmes et en 1864 le *Zouave* débarquait à Demerari 337 hommes et 157 femmes." De verhouding behoeft dus niet zoo ongunstig te zijn als men wel meent.

In zijne Reisindrukken uit West-Indië [3]) schrijft Mr. A. Heemskerk over zijn bezoek aan eenige suikerplantages: „Met 200 Chineezen, 40 koelies uit Br. Indië en ruim 200 zonder vast contract werkende negers maakte *Voorburg* toen ik het bezocht pl.m. 800 vaten suiker 's jaars. In hoever *Voorburg* thans nog met Chineezen werkt, weet ik niet. De meesten aldaar behoorden tot de eerste immigranten, die van de Surinaamsche immigratie-

[1]) Suriname, in De Gids van 1876, I, bl. 225.

[2]) Ed. du Hailly, Les Chinois hors de chez eux. Souvenirs d'une campagne dans l'extrême orient, IV. Revue des deux mondes, t. 66, 1866, bl. 416.

[3]) Amst., 1879, bl. 20.

maatschappij, en hoewel nog slechts zeer zelden door Chineezen is gebruik gemaakt van hun recht op teruggvoer naar China na vijf jaren arbeid, is het niet gemakkelijk te weten op welke plantage of in welk bedrijf zij den kost vonden na afloop van hun contract."

Nu gaan we even de Corantijn over. In Br. Guiana kwamen de eerste Chineesche immigranten in 1853. *The Brit. Guiana Handbook 1913* schrijft daarover (blz. 74): „The new importations proved very satisfactory labourers and most of them engaged in a second and even a third term of indenture, which was increased by Ordinance in 1862."

Van Guiana is geen sprake in het boek van Dr. J. J. M. de Groot over Het kongsiwezen van Borneo [1]); hij schrijft over de Chineezen in China en de Chineezen in Oost-Indië. Un ouvrage consciencieux noemde G. Schlegel, de sinoloog, indertijd dit boek [2]). Geen volk in onze koloniën omtrent hetwelk meer laster aan de markt is gebracht, dat doorloopend slechter is begrepen, valscher is voorgesteld, schrijft Dr. de Groot. „Daar is, zoo vertelt hij, een volksstam, die in lang vervlogen eeuwen uit noordelijk China voet voor voet door de provincie Kiangsi naar Kwantoeng afzakte en die nog dagelijks verder trekt. Hak-ka, d. w. z. familie van gasten of immigranten is hij geheeten. Wat hen voor ons Nederlanders vooral merkwaardig maakt is, dat hun rustelooze migratie-geest zelfs niet door uitgestrekte zeeën gefnuikt is kunnen worden, maar hen eerst naar het eiland Hainan, later zelfs naar het verre Borneo gedreven heeft. Gedurende tal van eeuwen medegesleept door een langzaam maar onophoudelijk voortrollenden migratie-stroom, heeft hun ras een rusteloozen, hevigen levensstrijd en dus een proces van harding doorgeworsteld, dat onmiskenbaar een onuitwischbaren stempel op hun karakter nagelaten heeft. Zich steeds man voor man, of met weinigen tegelijk, tusschen vreemde en vijandige stammen nestelend, vielen, uit den aard der zaak, in het

[1]) 's-Grav. 1885.
[2]) Revue coloniale, t. I. 1885, bl. 464.

volkrijke China slechts onvruchtbare gronden hun ten deel. Niets dan noeste vlijt, en nooit verminderende arbeidzaamheid kan daaraan een karig levensonderhoud ontwoekeren. Verwondering kan het dan ook niet wekken, dat de Hak-ka's na eeuw op eeuw zulke harde beproevingen te hebben doorgeworsteld, in het erfelijk bezit van eigenschappen zijn geraakt, die hen ontegenzeggelijk tot de beste kolonisten van de wereld stempelen. Het waren in hoofdzaak Hakka-Chineezen die naar Borneo's Westerafdeeling stroomden, om er onder de brandende aequatorzon, dagelijks van den ochtend tot den avond in de goudmijnen een arbeid te verrichten, waarbij zelfs een inboorling des lands bezwijken zou, een arbeid die geen volksstam ter wereld onder gelijke omstandigheden in staat zou zijn te verrichten. Het waren tot op den huidigen dag de krachtig gespierde zonen van denzelfden stam, die alom in de vorstendommen Sambas, Pontianak en Mampawa maagdelijke reuzenwouden velden en den lang niet overvruchtbaren bodem in prachtige rijstvelden, suikertuinen en boomgaarden herschiepen. Het zijn ook nog steeds voor het meerendeel Hakka-Chineezen wier arbeid de ontginning der tinmijnen van Banka en Blitong mogelijk maakt; Hakka's eindelijk die de levensader zijn der Deli-ondernemingen."

Dit alles geeft te denken. Maar het schijnt, dat men meermalen onvoorzichtig geweest is bij de keuze van Chineesch werkvolk; de heer Heldring beweert, niet zonder grond, dat de wijze waarop de regeering de zaak der immigratie heeft geleid, de schuld draagt dat zij tot dusver voor de kolonie Suriname niet veel heeft opgeleverd. Ook Wiselius, die de werkkracht en energie van den Chinees hooger stelt dan die van den Javaan of Klingalees, erkent zulks in zijn studie over de emigratie van Br.-Indische koeli's. [1]) Aan den anderen kant blijkt, dat men ook dikwijls onvoorzichtig geweest is door blindelings geloof te slaan aan mededeelingen van Chineesche koeli's zelven omtrent de herkomst

[1]) T. v. Ned. Indië. Nieuwe Serie, jaarg. XIII, dl. 2, bl. 326.

hunner landgenooten. Zoowel de Hakka- als de Hoklo-Chineezen geven op elkander af als het uitschot hunner natie [1]). Deze twee migratie-stroomen, de een uit noordelijk China, de ander uit de provincie Foehkiën afkomstig, treffen in Kwantoeng samen, om vervolgens ver over zee, op Borneo in elkaar te vloeien. Elke stroom heeft zijn eigenaardige gewoonten, zeden en begrippen medegebracht, maar ook een afzonderlijke taal; dus valt niet te denken aan toenadering; daarbij komt de strijdvaardigheid die zoowel Hakka's als Hoklo's erfden van hunne voorvaderen.... handtastelijkheden zijn niet zeldzaam en beide partijen spreken van elkander met weinig waardeering. Dergelijke praatjes van niet overeenstemmende Hakka's, Hoklo's en Foehkiëneezen hebben ook de vertelling in de wereld gebracht, dat de Chineezen die naar Indië gaan afkomstig zijn uit die streken, welke in China zelf voor de onbeschaafdste, slechtste en zedeloosste deelen des lands worden gehouden [2]).

Van belang is 't hier ook te citeeren wat een der gouverneurs van Zuid-Australië schreef in een officieel rapport. Du Hailly [3]) vertaalt het als volgt: „Je suis forcé de dire en faveur de cette race hardie et jalousée, qu'en ayant égard aux extorsions, aux provocations que les Chinois ont subies en arrivant, ils ont jusqu'ici manifesté par leur conduite une grande patience et beaucoup de respect des lois. Ils se sont généralement conduits avec convenance et dignité."

Maar aardiger nog in dit verband is wat Rud. Lindau [4]) schrijft: „On ne saurait trop insister sur les grands services que les travailleurs chinois ont rendus à ce pays." Na eenige regels over hunne goede eigenschappen als arbeiders, vervolgt hij: „Tandis qu'il fallait exercer une surveillance de tous les instants et des plus sévères pour maintenir une apparence d'ordre

[1]) De Groot, t. a. p. bl. 78 vv.

[2]) Med. Ned. Zend. genootsch. XIX, bl. 14.

[3]) T. a. p. bl. 400.

[4]) Le chemin de fer du Pacifique. Voyage de San Francisco à New York. II Le chemin de fer central. Revue d. deux mondes, 1 Dec. 1869 bl. 571 v.

dans les rangs des Américains, Irlandais et Allemands employés aux chemin de fer, c'est à peine si l'on avait à s'occuper des Chinois. Leur tâche fixée, ils s'arrangeaient entre eux pour le bien faire, on les payait et l'on n'entendit plus parler d'eux. L'ivrognerie, qui exerça de si grands ravages parmi les travailleurs blancs, était inconnue aux Chinois; les querelles et les rixes étaient excessivement rares dans leur quartier. Dan volgen de woorden waarop 't aankomt, zoowel hier als elders: „Il faut ajouter que les émigrans chinois sont mal vus des gens du peuple de Californie. Dociles, contents de gages modiques, prêts à toute espèce de travail sans murmurer, exacts à remplir leur devoir, ils sont en effet des concurrens dangereux pour l'ouvrier américain."

Tegenwoordig heeten deze concurrens dangereux onderkruipers. „Exacts à remplir leur devoir." Zulke menschen zouden we ook hier te lande bij duizenden kunnen gebruiken. A governo.

Troef-aas hield ik tot 't laatst in de hand. Over immigratie schrijven zonder den heer Cateau van Rosevelt te hooren, zou gelijk staan met onbeholpen doen. Hij heeft 46 jaar in de kolonie doorgebracht, was sedert 1873 agent-generaal voor de Surinaamsche kolonisatie- en immigratie-zaken, en is dat gebleven tot 1891, toen hij te Paramaribo overleed. De aangename verhouding tusschen dezen ambtenaar en de immigranten herdenkt de heer J. A. Polak in zijn waardeerend artikel over Rosevelt in de Encyclopaedie van West-Indië. „Wel wetende, lezen wij daar, dat de toekomst der kolonie afhing van een menschlievende en rechtvaardige behandeling der immigranten, leidde hij het departement op zulk een wijze, dat zoowel werkgevers als arbeiders een onbepaald vertrouwen in hem stelden en zich onvoorwaardelijk aan zijne beslissingen onderwierpen." Den heer Cateau van Rosevelt heb ik gevraagd: of niet in zijn rapporten herhaaldelijk een gunstig oordeel wordt uitgesproken over de Chineesche immigranten, en de wensch wordt geuit, dat de immigratie van Chi-

neezen mocht worden hervat; of zijn oordeel, zooals dat blijkt uit de Koloniale Verslagen, zich inmiddels heeft gewijzigd, en of van die wijziging in eenig openbaar geschrift is gebleken. Vóór ik zijn antwoord laat volgen, moet ik in 't licht stellen wat den schrijver aanleiding gaf tot de opmerkingen over creolen-arbeiders, waarvan mede in zijn brief sprake is. Men had nl. beweerd, dat er plantages in Suriname waren aan te wijzen, waar, op grond van volkomen gemis aan beleid bij vroegere of tegenwoordige directiën, geen spoor van creolen-bevolking meer te vinden was, terwijl daarentegen op andere plantages, waar dat beleid niet ontbrak, uitsluitend met Surinaamsche negers gearbeid werd; op laatstgenoemde plantages zou een staat van landelijk welvaren en kalme bedrijvigheid heerschen. Voorts had men gezegd, dat vele planters bij de komst der immigranten den creolen-arbeiders voorwaarden gingen stellen, die hen de mededinging der immigranten deden ontloopen; hiervan zou 't gevolg geweest zijn, dat de creolen-arbeiders zelven hier en daar een kostgrond gingen aanleggen en slechts tegen een zeer hoog loon zich lieten vinden om ploegsgewijze het zware delfwerk te verrichten waartoe de koeli's niet berekend waren. Aldus zouden vele nijvere en geschikte handen voor den geregelden veldarbeid zijn verloren gegaan. Andere planters, beweerde men, wisten door geven en nemen telkens nieuwe overeenkomsten met hunne oude creolen-arbeiders te sluiten en hielden op die wijze hun plantage-ondernemingen in bloei. En eindelijk had men doen uitkomen, dat door den neger voor te gaan in de maatschappelijke deugden van eerlijkheid en goede trouw, door zijn zedelijken vooruitgang te bevorderen, door hem beter te voeden, door hem te behandelen met gelijkmatigen ernst en gezond verstand, door hem vertrouwen te doen stellen in den Europeaan in stede van wantrouwen — dat ten gevolge van dit alles zich langzamerhand vormen kon een nijvere, arbeidzame inlandsche bevolking, vrije plantage-arbeiders, tot instandhouding van den grooten

landbouw en tot voorbereiding eener vrije immigratie.

Het schrijven van den heer Cateau van Rosevelt luidde als volgt: „Mijn oordeel over de waarde van Chineezen als geschikte arbeiders voor deze kolonie heeft niet de minste wijziging ondergaan. Alleen zijn de tijden zeer veranderd; toen ik de immigratie-verslagen gereed maakte en daarin de immigratie van Chineezen behandelde, was de kolonie in een veel beteren toestand dan zij nu is. De ruïneus lage suikerprijzen die sedert 2 jaren bestaan (de brief is van Nov. 1886, Sn.) hebben de meeste suikerplantages doen achteruitgaan. De enkele die er nog zijn lijden verliezen, de overige zijn gesloopt. En het waren de suikerplantages die welvaart en vertier gaven; door niets kan dit worden vergoed. Deze plantages vereischen verreweg de meeste arbeiders; niet alleen ambachtslieden vinden daar werk, maar ook immigranten en enkele vrije, nl. niet-gecontracteerde negers, die er als arbeiders op het veld en in de fabriek ruime verdiensten hadden."

„Het waren ook de suikerplantages die steeds de meeste immigranten bestelden, en voor welke ik eene immigratie van Chineezen als zeer gewenscht beschouwde. De cacao-plantages hebben ze niet noodig; nu en dan een kleine aanvoer van koeli's is voor hare behoeften voldoende."

„Het is verkeerd, wanneer men zich voorstelt, dat er plantages zijn, die enkel en alleen door creolen worden bewerkt. Er is geen plantage meer die niet geheel door koeli's wordt onderhouden, of waar de werklieden-macht niet meerendeels uit gecontracteerde of uit vrije koeli's bestaat."

„Het is dwaasheid te beweren, dat eene goede behandeling de creolen weder naar de plantages lokken zal, en het verraadt onkunde van den kolonialen toestand, wanneer wordt beweerd, dat de creolen de plantages om de minder goede behandeling verlaten hebben."

„Tegenwoordig, zooals de kolonie thans is, bestaat er geen kans voor welke soort immigratie ook. Ik zou, gesteld dat ik ze ter beschikking had, geen 500 Chi-

neezen of Afrikaansche arbeiders kunnen plaatsen. De toestand moet eerst geheel veranderen en het vooruitzicht voor den kolonialen landbouw verbeteren, alvorens er weder ernstig aan immigratie kan worden gedacht. Ik heb dd. 14 Augustus ll. 623 hun tijd uitgediend hebbende koeli's naar Calcutta teruggezonden. De meeste konden geen werk bekomen, en ik verzeker u, dat er onder de koeli's goede arbeiders zijn; het vellen van bosschen en het werk met de schop wordt door hen even goed gedaan als door den besten neger. Wij hebben op dit oogenblik arbeiders genoeg: voor meer zou geen plaats zijn."

„Summa summarum: ik ben voor Chineesche, Afrikaansche en koeli-immigratie, mits de toestand eerst verbetere, en de koloniale landbouw weder een toekomst krijge. Maar altijd eene immigratie onder contract, d. i. dat de planter, die de kosten moet betalen, ook zekerheid van arbeid krijge voor een zeker aantal jaren, b.v. vijf of zes. Voert men dergelijke lieden aan zonder arbeids-verbintenis, dan kan men als regel aannemen, dat zij zich niet als arbeiders op de plantages zullen verhuren of wel tegen loonen die door geen planter betaald kunnen worden. Waarom? Omdat de ondervinding leert, dat de meeste Chineezen en Afrikanen eigenlijk geen arbeiders waren en, hier komende, zich liever aan allerlei neringen zullen overgeven dan aan geregelden landbouw; de behoeften van die lieden zijn hier zoo licht te bevredigen. Bovendien is het in het belang van den immigrant zelf, dat hij, hier komende, behoorlijk worde gehuisvest en bij ziekte geneeskundige behandeling geniete, wat alleen te verkrijgen is bij geregelden arbeid op de plantages. Die vreemdelingen komen dan onder Europeesch toezicht, geraken aan orde en tucht gewoon en kunnen later zonder contract op zichzelf staan."

„Ik ben dus vóór eene immigratie van Chineezen, Afrikanen en koeli's onder contract, maar tegen immigratie zonder contract, wanneer de kosten namelijk door de planters of door de kolonie moeten worden

gedragen. Was er sprake van, of liever bestond er vrees voor, dat de kolonie door Chineezen zou worden overstroomd, dan zou ik belemmerende bepalingen daartegen in het leven willen roepen, want zij hebben ontegenzeggelijk eigenschappen die minder goed zijn en die de bovenhand niet behoeven te verkrijgen. Ondergeschikt zijn de Chineezen uitstekend, en als arbeiders in de tropen onovertrefbaar, maar zij moeten in de maatschappij de minderheid blijven."

Nu moeten we nog even zien hoe het tegenwoordig staat met gebrek aan arbeidskrachten en immigratie. „Een ernstige tegenslag voor den landbouw, zegt het K. V. van 1918 (dus over 1917) is het steeds nijpender wordend gebrek aan arbeidskrachten, ten gevolge van de stremming in de immigratie wegens gebrek aan scheepsgelegenheid. Verscheidene (er staat verschillende, Sn.) plantages hebben wegens gebrek aan arbeidskrachten een deel van de bestaande cultures moeten prijsgeven" [1]). En verder: suiker — de vooruitzichten van het gewas zijn vrij goed; het tekort aan werkkrachten oefent echter een zeer nadeeligen invloed uit op het bedrijf. Rubber — de prijzen waren over het geheele jaar gunstiger dan in de voorafgaande jaren, zoodat aangenomen mag worden, dat er meer zou getapt zijn indien er meer arbeiders beschikbaar waren geweest.

Aan het hoofdstuk aan immigratie en kolonisatie gewijd [2]) ontleenen wij nog de mededeeling, dat de Britsche regeering bij nota van 17 Maart het tractaat van 8 Sept. 1870 betreffende de immigratie van vrije arbeiders uit Br.-Indië naar Suriname op den voet van art. 24 opgezegd en daaraan de mededeeling toegevoegd heeft, dat geen waarborg kan worden gegeven, dat het praktisch mogelijk zal zijn immigranten-arbeiders uit Br.-Indië in Suriname te krijgen onder eenig ander stelsel. Voorts het bericht, dat in 1917 alleen aanvoer plaats had uit Nederl.-Indië en wel 627 manen

[1]) K. V. 1918, II Suriname, bl. 2.
[2]) T. a. p. bl. 22.

en 559 vrouwen, allen van 15 jaren en daarboven, d. i. 1178 personen van de 1800 aangevraagde.

„Uit het bovenstaande moge voldoende blijken, lezen we in het, Rapport der Studie-Commissie naar aanleiding van haar bezoek aan Suriname (Rotterd., zonder jaar, het voorwoord is van Sept. 1919), dat bij de oplossing van het arbeidersvraagstuk niet op de Creolen gerekend kan worden en men alleen door immigratie daarin slagen kan. Het liefst zou men immigranten uit de naburige landen betrekken, maar, waar wij gezien hebben, dat men ook daar (Portorico uitgezonderd) pogingen doet om arbeiders van elders te laten komen, is het duidelijk dat van die zijde niets te verwachten is. Blijven dus over Chineezen, Japanners, Britsch-Indiërs en Javanen. Vooropgesteld, dat kolonisatie het hoofddoel van de immigratie moet zijn, komen beide eerstgenoemde categorieën niet in aanmerking, omdat de Chineezen zeer weinig vrouwen medebrengen en een groote nederzetting van Japanners in onze kolonie minder wenschelijk is vanwege de moeilijkheden, waartoe dat aanleiding zou kunnen geven" (bl. 171).

Vreemd is 't niet in dit citaat, ontleend aan het hoofdstuk „Het arbeidersvraagstuk" te hooren beweren, dat k o l o n i s a t i e het hoofddoel der immigratie moet zijn. In het dadelijk te noemen artikel in „De Surinamer" was ook reeds beweerd, dat de kolonisatie van Suriname de hoofdzaak blijft, indien men de kolonie inderdaad tot welvaart wil brengen; en de schrijver meent dat die kolonisten vooral moeten gezocht worden buiten onze O. I. bezittingen, in andere tropische en sub-tropische gewesten.

Dat er gebrek aan werkvolk is in Suriname valt niet tegen te spreken. „Om Suriname er boven op te brengen, schrijft „De Surinamer" van 25 Mei 1919 in een hoofdartikel H e t e e r s t n o o d i g e, en het op te beuren uit den staat van verval, waarin het verkeert, is een groote vermeerdering harer bevolking een allereerste vereischte". En het komt mij voor, dat er, op grond van de ondervinding, alle aanleiding is om te trachten tot een hervatting van de immigratie, bepaaldelijk van

Chineezen, te geraken. Want bij een immigreerenden arbeider is hoofdzaak zijn werkkracht. Niet van het goed zedelijk gedrag der arbeiders is het welzijn der kolonie afhankelijk; maar met hunne geschiktheid als werkkrachten hangt dat welzijn nauw samen, het stoffelijk welzijn; voor een tropische plantage-kolonie als Suriname is dit hoofdzaak; een algemeen stoffelijk welvaren der Surinaamsche maatschappij is ondenkbaar zonder het welvaren der plantages; en de bloei der plantages is voor een zeer groot gedeelte afhankelijk van de werkkracht der arbeiders.

Francisque Sarcey, tooneel-recensent van de Temps, kreeg bezoek van een dame, vriendin van een jonge actrice van het huis van Molière, die pas een nieuwe rol voortreffelijk had gespeeld. Sarcey sprak met groote ingenomenheid over haar talent. Ja, zeide zijn bezoekster, die dezen lof wat wilde aandikken, en zoo'n lief huismoedertje. „Dat verg ik niet", antwoordde Sarcey. En zoo vergen we evenmin van den Chineeschen immigrant met talent als arbeider, dat hij daarenboven nog een goed huisvader is.

Ook omtrent de hedendaagsche Chineesche arbeiders buiten China heb ik nog het een en ander mede te deelen. Volgens inlichtingen mij zeer onlangs verstrekt door den heer A. G. de Bruin, die op de Oostkust van Sumatra zes jaar ambtenaar was voor Chineesche zaken en acht jaar adviseur der Deli-Maatschappij, en die thans archivaris is van het Oostkust van Sumatra-Instituut, komen de Chineezen die uitzwermen naar den vreemde allen uit de provincie Kwantoeng en het aan die provincie grenzende deel van de provincies Kwangsi en Foekian, alsmede van het eiland Hainan.

Hoofdzakelijk, schrijft hij, heeft emigratie plaats naar de Straits, Siam, Cochinchina en Nederl.-Indië. In de Straits zijn de Chineezen werkzaam in den handel, in velerlei bedrijven, en in de tinmijnen. Een Engelsche schrijver heeft de Straits terecht genoemd een Chineesche kolonie, gemakshalve bestuurd door Euro-

peesche ambtenaren. Singapore, Pinang, Kwali loempoer zijn feitelijk steden waar de Chineezen zich geheel thuis voelen, waar zij daarenboven het voorrecht genieten van Europeesche rechtspraak, politie, sanitaire maatregelen en zoo voort. Op de rubber-ondernemingen in de Straits wordt gewerkt met Javanen en Klingaleezen. Singapore telt ongeveer 200.000 Chineezen en van 7 tot 8000 Europeanen. In Siam vormen de Chineezen een integreerend deel van de bevolking; misschien wonen er wel een paar millioen.

Wat Nederl. Oost-Indië betreft — „volgens de laatste in 1895 gedane opname der bevolking" bedroeg het aantal Chineezen ter Oostkust van Sumatra 73.124 (Encyclop. van Ned.-Indië 1e druk, III, bl. 99). In 't laatst van 1915, was de bevolking van hetzelfde gewest te schatten op 830.202, waarvan 131.103 Chineezen (Encyclop. van Ned.-Indië 2e druk, III, bl. 143). En aan dezelfde bron (bl. 142) ontleen ik, dat het aantal ingevoerde werkkrachten voor de ondernemingen van land- en boschbouw en van nijverheid ult. 1916 bedroeg 198.093 „zielen", waarvan 190.792 met en 7301 zonder werkcontract; naar den landaard verdeeld waren van de contractanten 43.689 Chineezen.

Het ligt voor de hand, dat men, zulke cijfers ziende, gaat vragen: en hoe hebben deze zielen voldaan als werkkrachten? Een antwoord op deze vraag had ik gehoopt te zullen vinden o. a. in het zeer uitvoerig rapport van Mr. H. J. Bool, getiteld „Chineesche immigratie naar Deli" (zonder jaar) waarin de schr. getracht heeft (de uitdrukking is van hemzelf) een beeld te geven van het tot stand komen der directe Chineesche emigratie naar Deli. Dat hij daarin goed geslaagd is, zal ieder toegeven die het bijzonder prettig geschreven rapport leest. Het is een ware lijdensgeschiedenis, moeilijkheden in de tweede, derde en vierde macht, niet met de Chineesche arbeiders, maar met de Chineesche autoriteiten. Werkelijk, indien de moeite die men zich in den loop der jaren heeft getroost om uit China werkkrachten te krijgen recht evenredig is aan de

waarde dezer emigranten als arbeiders, dan moet het een puikje zijn dat men vandaar haalt. De hoop die waarde eenigszins omschreven te zien in genoemd rapport, met enkele regels — die de lezer hier gespatieerd zou teruggevonden hebben — aangegeven te vinden hoe die Chineesche arbeiders zich zoo onderscheiden, dat men hemel en aarde beweegt om ze naar de Oostkust te trekken, die hoop bleek ijdel. Reeds op de eerste bladzijde, in de eerste alinea, lezen we over het werk: „Nadat de heer Nienhuijs te vergeefs had beproefd de cultuur van tabak met Maleiers te drijven, verzekerde hij zich van Chineezen in de Straits Settlements geworven, die, hoewel het ruwe klanten waren, bleken voor dit werk geschikt te zijn. Zijn voorbeeld werd door later komenden gevolgd en tot nu toe (het rapport is van omstreeks 1906) zijn de Chineezen het hoofdbestanddeel geweest der werklieden op de tabaksondernemingen." Dan verder, lezen we hoe er getracht werd „een beter gehalte van koelies te verkrijgen"; ook: „men kreeg toch een beter gehalte van koelies, nl. werkelijke landbouwers en niet een samenraapsel van allerlei slag van volk." Maar veel dieper gaan de mededeelingen over deze werkkrachten niet. Dat de koelies niet deugden voor Deli lezen we nergens — trouwens dan zou men niet zooveel moeite gedaan hebben om ze te krijgen. Veeleer moesten de planters op de Oostkust bijna voortdurend van de autoriteiten in China hooren, dat Deli niet deugde voor de Chineesche koelies, en zich tegen die beschuldiging verdedigen.

Nog een enkel citaat uit Mr. Bool's stuk (bl. 36): „Wij willen echter niet tot een volgend hoofdstuk overgaan, zonder onze bewondering te hebben uitgedrukt over een feit, dat in het voorafgaande vluchtige overzicht niet voldoende is op den voorgrond getreden, nl. over de taaie volharding en de eensgezinde wilskracht der planters, zoowel maatschappijen als particuliere ondernemingen, om de directe immigratie niet een vrome wensch te doen blijven, doch tot werkelijkheid te maken." Verder: „en in het crisisjaar 1891 was

men zelfs vooruitziend en politiek genoeg om, hoewel aan werkkrachten toen in het geheel geen behoefte was, toch met dit importeeren daarvan door te gaan, ten einde de stroom van werkkrachten die direct naar Deli geleid was, zich niet weder te zien verleggen."

Over hetzelfde onderwerp handelt een boekje getiteld „De Chineezen ter Oostkust van Sumatra" door A. G. de Bruin, verschenen als mededeeling no. 1 van het Oostkust van Sumatra-Instituut (Brill, 1918). Het begint aldus: „Wanneer het volk niet gehinderd wordt in de bebouwing van den grond, zal er meer graan zijn dan het volk kan eten. Wanneer niet gevischt wordt met dichte netten (zoodat de jonge visch kan ontsnappen), zal er meer visch zijn dan het volk kan verteeren. Wanneer de bijl niet aan de boomen gelegd wordt op een onjuist tijdstip, zal er meer hout zijn dan het volk kan gebruiken." Deze wijze spreuk door Mencius gezegd 300 jaar vóór onze tijdrekening een aanvang nam, zou thans boven elk distributiebureau kunnen prijken. Het is ondanks het weinig aanlokkelijke van den titel een aardig boekje, dat men aan één stuk door leest tot het einde. Maar over mijn doel bevat het niets: de geschiktheid der Chineesche arbeiders voor de Oost-Sumatraansche cultures is als sous entendu aangenomen, er wordt niet van gerept. „In het begin van deze schets, zegt de schr. (bl. 53), hebben we de opmerking gemaakt, dat eene beschrijving van de toestanden in het emigratie-gebied den lezer eene verklaring aan de hand zou kunnen doen van de eigenschappen die den Chinees in den vreemde kenmerken. We twijfelen dan ook niet, of de lezer zal, na hetgeen we hebben medegedeeld omtrent die toestanden: eene groote werkkracht spaarzaamheid, assimilatie-geest, vereering van de voorvaderen, geringe ontwikkeling en bijgeloof onder de mindere klasse, neiging tot het zelfstandig beslissen van geschillen en een sterk ontwikkelde zin voor het familie-leven, alsmede het hooghouden van het vaderlijk gezag bij den Chinees beschouwen als zeer natuurlijke hoedanigheden." Deze verklaring zegt te meer,

nu zij komt van iemand die een aantal jaren omgegaan heeft met „het volk, dat zooveel tot de ontwikkeling onzer koloniën en vooral van Deli heeft bijgedragen.”

Een ander boekje, dat eveneens een met kennis van zaken vlot geschreven verhandeling mag heeten, waarin vele aardige opmerkingen vóórkomen en mooie afbeeldingen, is „De ontwikkeling van het eiland Billiton en van de Billiton-Maatschappij” door J. C. Mollema (Nijhoff, 1918). Te midden van de lektuur die ons in dezen tijd opgedrongen wordt, die wij slikken moeten zooals we raar brood en bruin aftreksel van „ghemeyne cruyden” hebben moeten slikken, is het lezen van dit Billiton-boek een ware verkwikking. In het hoofdstuk over de mijnwerkers zegt de schr. (bl. 141): „Bij het vele goede, dat van den mijnwerker is gezegd, moet op één fout de aandacht worden gevestigd, namelijk zijn neiging tot opiumschuiven. Niet zoozeer om de directe gevolgen, daar het wel vaststaat, dat zelfs een ruim gebruik van opium niet zoo vernielend werkt op zijn moreel en physiek, als het alcoholmisbruik op den Europeaan, doch omdat de zeer dure opium als weelde-uitgaaf een te grooten post op het budget van den mijnwerker vormt (een hoen, dat is één pijpje, kost 16 cent). De mogelijkheid om te sparen, wordt daardoor gering, en hij mist op die wijze het doel van zijn emigratie naar een vreemd land.” En verder, volgende bladzijde: „Het ethisch doel der regie, geleidelijk het opiumgebruik op te heffen, is nog niet bereikt, maar Jong-China propageert, evenals modern Europa, den strijd tegen verdoovingsmiddelen en hieraan is het voornamelijk te danken, dat in de geregelde ploegen der Billiton-Maatschappij het opiummisbruik niet meer bestaat, en het opiumgebruik er zeer, zeer matig is geworden.”

Aan de „Mededeelingen (dl. II, afl. 3) van het Bureau voor de bestuurszaken der Buitenbezittingen, bewerkt door het Encyclopaedisch Bureau; de Buitenbezittingen; Oostkust van Sumatra, tweede stuk” (zonder jaar, het voorbericht is van Juli 1919), ontleen ik de volgende regels: „Voor den bijzondere zorg en nauwlettendheid

vereischenden veldarbeid der tabakscultuur worden over het algemeen de Chineezen geschikter geacht dan de eveneens in grooten getale hierheen komende Javaansche contractkoelies. De eerste komen hier meestal met het vooropgezette doel, zich een kapitaaltje te verwerven. Zij zijn ijverig, achten, bij goede betaling, geen moeite te veel en zijn weldra in staat zelfstandig werk te verrichten" (bl. 133).

Ten laatste eenige berichten van zeer recenten datum; men vindt ze in twee artikelen getiteld „De toekomst van Japan" in de N. Rott. Crt. van 24 Januari 1920, en zij zijn geschreven door een Oostenrijksch ingenieur, die jarenlang in het voormalige Britsche pachtgebied Kiao-tsjou gewoond, en veel studie gemaakt heeft van Chineesche en Japansche toestanden en menschen. Ik knip het volgende stuk eruit: „Indien de Japansche werkman, zoowel wat aangaat zijn bescheidenheid, als wat de qualiteit van zijn werk betreft, den Chineeschen en den Koreaanschen arbeider overtrof, dan zou dat een groote landverhuizing uit het overbevolkte Japan naar de sedert 1905 bezette gebieden hebben doen ontstaan. Maar dat was volstrekt niet het geval. Ofschoon Japan sinds 11 jaren het zuidelijk gedeelte van Mantsjoerije beschouwt als belangensfeer, en de Japansche regeering op alle manieren den Japanschen werkman ondersteunt, zijn er tot op heden nog slechts ongeveer 100.000 Japanners in Mantsjoerije gevestigd. In Korea met zijn bevolking van slechts 16 millioen menschen, hebben zich, niettegenstaande de annexatie van dat land in 1908, tot dusver (dus in 10 jaar tijds) slechts 300.000 Japanners gevestigd. Zoowel de veldarbeider als de fabrieksarbeider legt het in de concurrentie tegen Chineezen en Koreanen af. In het vroegere Dalni, heeft de Zuid-Mantsjoersche spoorweg-maatschappij, welker aandeelenkapitaal voor de helft het eigendom is van den Japanschen staat, een groote fabriek met constructiewerkplaats opgericht. Die onderneming voert zoowel reparaties uit als zij nieuwe machines vervaardigt;

zij doet dat èn voor de spoorwegmaatschappij èn voor particulieren. Er werd een woonwijk met allerlei sanitaire inrichtingen gebouwd voor de Japansche beambten en arbeiders met hun gezin. In de machine-fabriek en de reparatie-inrichting waren in 1916 2400—2600 werklieden in dienst — voor de helft Japanners, voor de andere helft Chineezen. Volgens verklaring van de Japansche directie is de Chinees fysiek de meerdere van den Japanner; verder heeft de Chinees meer uithoudingsvermogen en laat hij zich niet zoo gemakkelijk van zijn werk afleiden als de Japanner. Het zou veel rationeeler zijn in de fabriek $^4/_5$ van het arbeidersaantal uit de Chineezen te kiezen. Doch wegens het deelhebberschap van den Japanschen staat is men gedwongen, de Japansche arbeiders te behouden, die op kosten van de Japansche regeering naar Dalni gebracht worden, en wien daar vrije woning wordt verstrekt, terwijl de Chineesche werklieden moeten wonen buiten het model-dorp.

De arbeidsduur bedraagt 10 uur met een middagrust van $1^1/_2$ uur. Er zijn slechts twee rustdagen in de maand. De ervaringen, die zijn opgedaan in deze, voor de helft, staatsfabriek, komen hierop neer, dat de Chineesche werkman de voorkeur verdient boven den Japanschen arbeider. De Chinees, wijdt zich, zonder tijd te verbeuzelen, aan zijn taak. Hij streeft er naar zooveel mogelijk te verdienen en geld over te sparen. De Chineesche arbeider is veel soberder dan de eenigszins wufte Japanner. De loonen bedroegen in 1916/17 van 1 tot $2^1/_2$ jen (2—5 Mrk.). Die laatste betaling werd enkel genoten door bekwame machinearbeiders. Het gemiddelde loon der werklieden bedroeg 2.75 M. In de havens en aan de werf te Dalni, die eveneens het eigendom zijn van de Zuid-Mantsjoersche spoorwegmaatschappij, werken 500 employé's, w.o. 160 Chineezen. Ook hier geeft men aan de Chineezen de voorkeur boven de Japanners, omdat eerstgenoemden zooveel vlijtiger en betrouwbaarder zijn. De werf- en havenarbeiders — 1000 in getal — zijn uitsluitend Chineezen.

Dezelfde meerderheid van den Chineeschen werkman vindt men op andere punten: in Tsing-Tau, waar reeds vóór den Russisch-Japanschen oorlog een krachtige immigratie begon, heb ik nooit Japansche arbeiders bezig gezien. In Korea kunnen de Japansche immigranten zich als landbouwers niet handhaven tegenover de Koreanen. Hetzelfde geldt voor Mantsjoerije.

Deze grootere bruikbaarheid van de Chineesche arbeiders stelt een der belangrijkste problemen van het moderne Japan in het licht: de overbevolking in het land zelf en de noodzakelijkheid om het overschot elders te gebruiken. In de veroverde gebieden Formosa, Korea en de belangen-sferen op Chineeschen bodem is een Japansche kolonisatie op groote schaal uitgesloten. Dit wordt bewezen door de getallen omtrent de huidige emigratie — 100.000 naar Zuidelijk Mantsjoerije, 300.000 naar Korea. Er blijft dus enkel de landverhuizing naar Canada, naar de Ver. Staten van Amerika en naar Australië over, waar de Japanner den verwenden Engelschen en Amerikaanschen werkman gemakkelijk kan onderbieden, of anders: de reorganisatie van Japan tot een industriestaat hetgeen echter pas na vele jaren zou zijn tot stand te brengen, op den voorgrond gesteld, altijd, dat Japan reeds thans over voldoend kapitaal beschikte.

De meerderheid van den Chineeschen werkman maakt het voor ons ook begrijpelijk, waarom Japan er naar streeft, zooveel mogelijk den Europeeschen en den Amerikaanschen invloed uit China te weren. Voor het Europeesche groot-kapitaal biedt China, dat zoo rijk is aan schatten in den bodem, een zeldzaam goede gelegenheid om, aan den eenen kant, groote kapitalen voordeelig te beleggen en om, aan den anderen kant, aan het Chineesche Rijk een grooten dienst te bewijzen door het organiseeren van moderne nijverheidsondernemingen en door het verschaffen van werk aan zijn millioenen deugdelijke arbeiders."

DE ZENDING DER HERRNHUTTERS ONDER DE INDIANEN IN BERBICE EN SURINAME 1738—1816

DOOR

H. WEISS.

(Slot).

7. *Saron* 1756—1779.

De Brs. Nijberg, Breuer, Zander, Mente en Schubert begonnen in 1756 den arbeid aan de Saramacca. Twee Indianen hielpen hen bij het uitroeien der boomen en de ontginning van den bodem. Den 25en Maart kon het kleine vergaderlokaal ingewijd worden, maar reeds den 3en April bezweek Br Nijberg aan de koorts.

Tweemaal ontvingen de broeders dat jaar een bezoek van Br. Schumann; er was over het geheel een druk verkeer tusschen Saron, Ephraïm en den zendingspost in Berbice.

Saron lag aan den rechteroever der Saramacca, ruim 5° N.B. vlak bij de rivier. In het Westen strekte zich een savanne uit, waarop Indianen woonden. De eerste broeders, die er zich vestigden, hadden veel vee en het welige gras van de savanne leverde overvloed van voedsel. Het land, dat door de Regeering aan de Broeders was toegewezen, was ongeveer 1680 H.A. groot. Er waren bosschen, die goed timmerhout opleverden. Als buren hadden de broeders de bezetting van den militairen post „de Zeven Provinciën" aan de Saramacca. Deze post werd later meer naar het Zuiden verplaatst. De oude Oranjeweg, die de Suriname met de Saramacca verbond, en waarlangs de Zwitsersche kolonisten, die in 1747 in het land kwamen, hun dorpen bouwden, werd opnieuw aangelegd. De

Zeven Provinciën aan de Saramacca en Rama aan de Suriname lagen aan de uiteinden van dezen 6 uur gaans langen weg.

In Mei 1759 kwamen eenige Indianen van den stam der Caraïben naar Saron en werden spoedig door meerderen gevolgd; maar er was niemand onder hen, die de taal der Arawakken verstond.

Alweer hadden de zendelingen met ziekte te kampen. Br. Förster stierf in Juni 1759 na een verblijf van 8 dagen in Saron.

Het aantal Caraïben, dat zich in deze streek gevestigd had, bedroeg einde 1760 meer dan 100. Deze manhaftige wilden waren echte slavenjagers, die de weggeloopen Negers opvingen en aan de Regeering uitleverden, van wie zij voor elken gevangene 50 gulden kregen. Voor een afgehouwen rechterhand werd 25 gulden uitbetaald. Hieruit laat zich verklaren, dat de aan de Saramacca wonende, gevluchte Negerslaven den zendingspost Saron met argwaan aanzagen en de zendelingen voor ambtenaren der Regeering hielden; ook de Christen-Indianen in Saron maakten jacht op de vluchtelingen. In 1760 waren reeds 84 Indianen in Saron gevestigd. Een der broeders schreef: „Wij waren eendrachtig in Saron bijeen en wisten niet, dat de verwoester zoo nabij was".

Den 24en Jan. 1761 hadden de broeders met de kleine gemeente avondmaal gehouden. Den volgenden dag, toen de Indianen op hun velden werkten, deden de Boschnegers een inval in Saron. De Indianen zochten naar verdedigingsmiddelen, maar de vijand had reeds het vuur aangestoken onder het dak van het zendingshuis en was daarop heengegaan. In de meening dat de Negers niet zouden terugkeeren, snelden de menschen naar de rivier ten einde water te halen om den brand te blusschen; maar van dit oogenblik maakten de vijanden gebruik voor een tweeden aanval. De Indianen moesten voor de overmacht wijken Br. Zander werd gewond en nam, geholpen door Br. Cleve, met zijn zieke vrouw de vlucht. De andere broeders volgden. In Paramaribo vonden zij elkander terug.

Saron brandde geheel af. Acht Indianen waren gedood, elf vrouwen en kinderen als gevangenen meegevoerd, de Brs. Zander en Odenwald licht gewond.

De kosten voor den opbouw en het onderhoud van Saron hadden sedert de stichting 20000 gulden bedragen. Dat alles was nu verloren. De Indianen, die men met veel moeite bijeengebracht had, verspreidden zich weer. Ze trokken naar de Corantijn of naar de wildernis. Alle arbeid scheen vergeefsch te zijn geweest. De gedachte lag voor de hand, dat het beter zou zijn Saron op te geven, maar eenige Indianen verzochten de zendelingen dringend tot hen terug te keeren. Reeds den 30en Jan. waren de broeders Schirmer en Cleve weer op hun post. Broeders uit Europa kwamen hen te hulp, maar de dood rukte weer enkelen weg: Br. en Zr. Weber en Br. Millies. Toch gaven de broeders den moed niet op. Br. Cleve schreef:

„De Heiland maakt ons door zijn nabijheid het leven dragelijk. Hij openbaart zich ook aan onze gedoopte Indianen".

De vrede, door de Regeering met eenige Boschnegerstammen gesloten, maakte het verkeer met hun woonplaatsen mogelijk. Zoo kwam Br. Cleve in aanraking met den hoofdman der Boschnegers, die aan de Coppename woonde, en sprak veel met hem over den Heiland der wereld. Toen hij vernam, dat Jezus hem zoo lief had gehad, dat Hij om zijnentwil mensch was geworden en zijn bloed had vergoten, riep hij uit: „Wel, dat heb ik nog nooit van mijn leven gehoord; waarom hebben de Christenen mij daarvan geen woord gezegd?"

In Saron werd de behoefte gevoeld aan een broeder, die in staat was de Caraïbische taal aan te leeren. Zoo schrijft een der broeders:

„Al kunnen enkele Caraïben Arawaksch verstaan, het maakt geen indruk op hen, als wij in deze taal tot hen spreken en de tolken vertalen dikwijls verkeerd. Toen ik eens van den Heiland sprak, werd het woord vertaald met „hangmat".

Den 12en April ontving men in Saron het bericht van de verwoesting van Pilgerhut. Aan het eind van dat jaar

bestond de gemeente uit 56 personen, waaronder een 27-tal, die om den negeropstand van de Corantijn naar Saron waren gevlucht. De vrees voor een nieuwen overval van de Boschnegers droeg er veel toe bij, dat de Indianen, die bovendien aan een zwervend leven gewoon waren, niet rustig in Saron bleven wonen, wat de taak der zendelingen zeer verzwaarde. Van de Europeanen in Paramaribo hadden de Indianen vernomen, dat de Boschnegers plannen beraamden voor een nieuwen aanval. Zooals wij reeds zeiden, maakten ook de Indianen jacht op weggeloopen slaven en het was dus heel waarschijnlijk, dat de Negers op wraakneming bedacht waren. Onwillekeurig vragen we: Konden de zendelingen niets tegen die onmenschelijke slavenjachten doen? Konden zij het den Indianen in Saron niet verbieden? Maar ook zij verkeerden in een moeilijken toestand. Nadat de Boschnegers met de Regeering vrede hadden gesloten, hadden zij zich verbonden plantageslaven, die naar het oerwoud vluchtten, uit te leveren. Ook de Arawakken en Caraïben, die met de Regeering in vrede leefden, waren daartoe verplicht. De broeders konden het niet verbieden, zonder met de Regeering in conflict te komen. Anderszijds voelden de broeders zeer goed, dat het tegen het gebod van Christus was aan slavenjachten deel te nemen, vooral omdat den uitgeleverden slaven een vreeselijk lot wachtte. Gelukte het niet de slaven levend te vangen, dan gaf men den zwaargewonden niet zelden den genadeslag en men hieuw hun de rechterhand af.

De werking van Gods geest bracht wel menig Indiaan tot de erkenning, dat het een onrecht was menschen te dooden en dat men Gode meer gehoorzamen moest dan de Regeering in Paramaribo. Zoo zei een Indiaan tot Dehne:

„Ik zie nu in, dat het vangen van de Negers niet goed is voor hen, die aan het Avondmaal des Heilands lichaam eten en zijn bloed drinken".

Silas, een der inlandsche helpers in Saron, sprak de Indianen aldus aan:

„Waarom handelen wij toch niet altijd naar het woord

van onzen Schepper? Waarom hebben wij Hem niet ons hart geheel overgegeven? Hij heeft ons gezocht en ons uit de savanne geroepen. Jezus heeft ons verlost van de slavernij des satans en aan het kruis Zijn bloed voor ons vergoten. Wij moeten ons hart geheel aan Hem geven, opdat hij zich over ons verblijde".

De nabijheid van de militaire bezetting leidde tot allerlei bezwaren en de posthouder maakte het den broeders op alle mogelijke wijzen lastig. Zoo verlangde hij, dat de zendelingen alleen met zijn toestemming Indianen als bootslieden zouden gebruiken voor hun reizen naar Paramaribo en dergelijke zaken meer. Het kwam tot een proces, waarbij de broeders in het gelijk werden gesteld.

In 1767 werd de militaire post van Saron naar de Zeven Provinciën verplaatst.

Br. Chr. Quandt, die in 1769 als zendeling in Saron optrad, en 9 jaar lang met zegen onder de Indianen werkte, gaf in 1807 een boek uit, geschreven in briefvorm, getiteld: Bericht over Suriname. Aan de hand van zijn aanteekeningen kunnen wij een blik slaan in het lief en leed van die strijders Gods in het oerwoud, en ons een voorstelling vormen van hun dagelijksch leven.

Toen Quandt in Saron aankwam, werd hij door de aanwezige zendelingen met vreugde begroet. Men wees hem de hut aan, waarin hij zou wonen. De vloer was de harde grond en het meubilair bestond uit een ledikant en een stoel. Een tafel was er niet. Quandt sloeg vier palen in den grond spijkerde er een paar planken op en zijn schrijftafel was klaar.

Br. en Zr. Förster deden de huishouding in die jaren. De Brs. Reimann en Hollaz waren ongehuwd. Quandt, die een goede school doorloopen had, zette zich dadelijk aan het aanleeren der Indiaansche taal. De vroege morgenuren waren aan de studie gewijd. Van 8 tot 1 uur werkte hij in de banaan -en koffieaanplantingen of hield hij het welige gras op het plein voor de hutten in orde; Om 10 uur zat hij weer in zijn hut en schreef en leerde, totdat de zon in het zenith stond. Hij trachtte Br. Rei-

mann tot zijn studiegenoot te maken en deze toonde er veel ijver voor; maar later schreef Quandt:

„Ik zag bij deze gelegenheid, hoe moeilijk het is een vreemde taal goed te leeren, als men in zijn jeugd niets aan spraakkunst heeft gedaan. Daarom kan ik niet genoeg aanbevelen, jonge lieden toch eenig begrip van taalregels te geven".

Bij de meeste broeders ontbrak het aan spraakkunstige kennis; daardoor konden zij zelfs na langdurigen omgang met de Indianen, zich niet voldoende in hun taal uitdrukken. Veel tijd tot studie hadden de broeders ook niet, want zij werden veelal door allerlei handenarbeid in beslag genomen.

's Namiddags bezocht Quandt de Indianen en trachtte door den omgang met hen de uitspraak van het Arawaksch te leeren. Al spoedig kon hij zonder tolk met hen spreken.

In die jaren bestond nog het dwaalbegrip, dat de broeders beter deden door landbouw en veeteelt hun brood te verdienen dan door handel met de inlanders. Daarom brachten de Indianen hun producten, gesponnen katoen en uit riet gevlochten voorwerpen, naar de markt te Paramaribo, waarvoor zij maar al te vaak brandewijn in betaling kregen. Het was Quandt, die door bemiddeling van de Zendingsagentuur te Paramaribo messen, bijlen, vischhaken, scharen, spiegels en Oostindische blauw katoen voor Saron liet aankoopen, om deze artikelen te gebruiken als ruilmiddelen voor de producten der Indianen.

Quandt begreep echter, dat de eerste plicht van den zendeling hierin bestaat, dat hij aan de heidenen het Evangelie brengt. Eens kwam een hoofdman van de naburige Caraïben bij hem; die vroeg hem of het waar was, dat de broeders een groot boek hadden, waarin de waarheid stond omtrent sagen, die onder hen in omloop waren. Hij wilde ook weten, of het waar was, wat hij in Paramaribo had gehoord, n.l. dat de Europeanen alle Indianen zouden ombrengen en dat de aarde eenmaal door vuur zou vergaan. Quandt antwoordde: het eerste

is niet waar, maar wat den ondergang der wereld betreft, daarvan staat in ons boek geschreven. Daar wij den tijd niet weten, dat die dingen zullen gebeuren, is het noodig de bekeering niet uit te stellen.

In 1770 huwden de Brs. Reimann en Hollaz met twee uit Europa aangekomen zusters. Br. en Zr. Meerboth namen de leiding der huishouding op zich, terwijl Br. en Zr. Förster naar Europa terugkeerden. Voor de nieuw-aangekomenen ontbraken woningen; daarom werd een schuur voorloopig tot verblijf ingericht. Vastgestampte klei gebruikte men voor den vloer.

Het jaar 1771 bracht veel leed over Saron. Zr. Hollaz werd lijdende en stierf. Drie dagen later werd Br. Meerboth begraven. Br. en Zr. Reimann waren beiden zwaar ziek en Br. Quandt was van een koortsaanval nog zóó zwak, dat hij nauwelijks op de been kon blijven. Na de begravenis van Br. Meerboth moest ook diens vrouw rust nemen. Ze werd ernstig ziek. Den 16en Aug. 1772 volgde zij haar man.

Quandt en Reimann waren eenigen tijd alleen in Saron, tot de Brs. Heller en Horn gezonden werden om hen te helpen.

Er had voortdurend wisseling onder de broeders plaats. Zij kwamen en gingen, werden van den eenen post naar den anderen overgeplaatst of begraven in Surinaamschen grond. Het mocht hun, helaas! niet gelukken, de Indianen over te halen zich blijvend in Saron te vestigen. De vrees voor de Boschnegers was een der redenen, die de Indianen weerhielden.

In 1776 werd Quandt naar Hoop overgeplaatst. Br. Ludwig Schumann, de zoon van Br. Schumann uit Pilgerhut, kwam in Saron. Men verwachtte, dat Schumann de opvolger van Br. Millies, die zeer spoedig na zijn aankomst in Saron bezweken was, de Caraïbische taal zou bestudeeren. Br. Schumann bemerkte echter spoedig, dat het beter was eerst het Arawaksch te leeren, daar de steeds kleiner wordende gemeente grootendeels uit Arawakken bestond. Reeds enkele jaren later besloot men

tot de opheffing van den zendingspost Saron. De reden, die hiertoe bijdroeg, was de volgende.

Boschnegers hadden in de nabijheid van Saron weggeloopen plantage-negers gevangen, maar hen niet, zooals in het vredesverdrag was bepaald, aan de Regeering uitgeleverd. Een officier van de Zeven Provinciën overreedde een in Saron wonenden Indiaan, hem den weg te wijzen naar het Boschnegerkamp. Met een troep soldaten overviel hij de Boschnegers en bracht 3 afgehouwen handen en 1 gevangene mee. Het verraad gepleegd door een Indiaan van Saron, kon wraakneming ten gevolge hebben. Zoo voelden de Indianen zich nergens meer veilig en waagden het niet eens hun jachtgronden en hun vischwateren boven de Zeven Provinciën te bezoeken. Bovendien verliet een Indiaan met zijn gezin, dat uit 12 personen bestond, wegens een ernstige berisping den zendingspost. De overblijvende Indianen trokken zich de een na den ander op de plantages aan de Para terug en de Brs. Schumann, Vögtle en Pfeifer stonden werkeloos. Zoo hield Saron op te bestaan.

Quandt zegt hiervan: „Ofschoon de inrichting en het onderhoud van dezen zendingspost veel geld en het leven van veel broeders en zusters heeft gekost, kan men toch niet beweren, dat het werk in Saron nutteloos is geweest. Ik kan naar waarheid getuigen, dat ik gedurende de zeven jaar, die ik daar doorbracht, vaak gesticht werd door den christelijken wandel der Indianen en hun liefde tot den Heiland en den naaste. Paulus' woord werd ook aan hen bevestigd: Zoovelen hem aangenomen hebben, dien heeft hij macht gegeven kinderen Gods te worden".

8. *Ephraïm aan de Corantijn* 1757—1764.

Den 29en April 1757 was Dehne naar de Corantijn vertrokken, om daar op het door Garrison uitgemeten land een begin te maken met den zendingsarbeid onder de daar wonende Indianen. Eenigen, afkomstig uit Berbice, hielpen Br. Dehne bij het bouwen van zijn huis, maar zij keerden naar Pilgerhut terug. Toen bleef Dehne alleen

achter in de wildernis. Spoedig daarop werd hij ziek en stelde Schumann hiervan in kennis. Schumann kwam zelf over en bracht medicijnen mee. Zoodra Dehne zich voldoende aangesterkt voelde, ging hij weer aan het werk, spitte het land om en legde koffie-aanplantingen aan. Hij schreef: „Alles groeit zeer goed. Men ziet, dat de lieve Heiland er zijn zegen op geeft".

Voorbijtrekkende Indianen vroegen Dehne dikwijls, hoe hij er toch toe kwam, om daar in de eenzaamheid een huis te bouwen en dan voegden zij er bij, dat er Indianen in de streek waren die het op zijn leven gemunt hadden.

Dehne vertelt een en ander van zijn verblijf in Ephraïm:

„Toen ik mij op een avond ter ruste begaf, viel een vrij groote slang van een daklat op mij neer; zij slingerde zich 2 of 3 maal om mijn hoofd en hals en hield mij steeds vaster omkneld. Ik dacht, dat mijn einde nabij was en schreef op een tafel met krijt de aanleiding tot mijn dood, opdat mijn broeders niet zouden meenen, dat de Indianen er schuldig aan waren. Maar tegelijk kwam ik op de gedachte, het ondier van mij af te rukken en ik deed het zoo snel, dat ik een stuk vel van mijn gezicht meetrok. Het was donker, ik kon niet zien, waar de slang bleef, maar ik legde mij rustig neer in mijn hangmat om te slapen".

In November wilden de Caraïben aan hun lang gekoesterd voornemen, mij om te brengen, gevolg geven. Toen ik 's middags aan tafel zat, kwamen 50 mannen in hun booten aangeroeid en omsingelden mijn hut. Eenigen hadden ijzeren houweelen, anderen houten sabels. Ik ging naar hen toe en trachtte hen zoo vriendelijk mogelijk in het Arawaksch te verwelkomen. Op norschen toon zeiden zij, dat ik Caraïbisch moest spreken. Intusschen zocht ik uit te vinden, wie de aanvoerder was. Toen zij onder elkaar Caraïbisch spraken en bemerkten, dat ik niets verstond moest hun tolk naar voren treden en die vroeg mij in het Arawaksch: „Wie heeft u toegestaan hier te komen wonen?"

„De Gouverneur".

boven mij voor? Schumann is gestorven en al zijn mannen. Die niet gestorven zijn, zijn heengegaan. Wat doet gij eigenlijk hier?"

Cleve antwoordde: „Ik ben over de zee tot u gekomen, opdat ik u van Gods liefde zou spreken en u het Woord des levens verkondigen".

In 1768 konden 3 volwassenen en 2 kinderen gedoopt worden. Er woonden 10 gedoopten en 26 ongedoopten; aan de Mepenna 43 gedoopten.

Den 7en Dec. 1771 kwam een Hollandsch kapitein met eenige matrozen en enkele negers in Hoop aan. Zijn schip was op een zandbank aan den mond van de Corantijn geloopen. Br. Vögtle haastte zich met zijn boot de rivier af te varen, om hulp te verleenen. Het schip werd echter door de golven verbrijzeld en 5 matrozen verdronken.

Einde 1771 telde Hoop nog slechts 31 inwoners.

Evenals in Pilgerhut en Ephraïm heerschten in Saron en Hoop velerlei ziekten onder de gezinnen der zendelingen. In dien tijd wist men zich nog niet aan te passen aan het klimaat. De woningen, dikwijls niet veel meer dan ellendige hutten, waren wel bruikbaar voor Indianen maar niet voor Europeanen. Daar kwam nog bij, dat de broeders te veel lichamelijken arbeid moesten verrichten en er niet aan dachten zichzelf te ontzien.

Ook de ligging van Hoop schijnt niet gunstig geweest te zijn. Zr. Cleve en haar kind werden ziek; zij leden aan slepende koorts, maar Br. Cleve, die hier sinds 1766 arbeidde, liet nog den moed niet zinken. Zoo schreef hij:

„Al ben ik kok en prediker tegelijk, de Heiland sterkt mij, zoodat ik geregeld de godsdienstoefeningen leiden kan".

Het Kerstfeest van 1772 vierden de broeders en zusters met 70 Indianen. In den loop van dit jaar had zich weer een aantal gezinnen, deels uit Pilgerhut, deels van de Mepenna, in Hoop gevestigd. Het ontbrak echter aan inlandsche helpers.

De aanhoudende droogte veroorzaakte in het jaar 1774 hongersnood. Er werd veel geleden, maar ook hier toonde het Evangelie zich een kracht Gods. Zoo ontmoette Br.

„Waarom zijt gij in ons land gekomen?"
Nu ging ik naar den hoofdman en zei vrijmoedig:
„Ik heb broeders aan de overzijde van de zee, zij hadden gehoord, dat er dit land Indianen wonen, die hun Schepper niet kennen; toen hebben zij mij tot u gezonden, opdat ik eerst uw taal zou leeren en u dan mijn boodschap mededeelen. Voortaan zullen er meerderen met hetzelfde doel hierheen komen".
„Gij zijt zeker een Spanjaard?"
„Neen".
„Zijt ge een Hollander?"
„Ik kom wel uit Holland, maar mijn land ligt nog verder weg".
„Hebt gij dan niet gehoord, dat de Indianen u willen dooden?"
„Ja, maar ik heb het niet geloofd. Onder de Indianen zijn menschen, die weten, dat ik u liefheb".
„Dat is waar. Zij hebben ook gezegd, dat gij een ander Christen zijt dan de overige blanken".
„Nu, als ge dat weet, waarom wilt gij mij dan doodslaan?"
Hij antwoordde lachend: „Dat is ook waar".
Toen ging de groep uiteen. Alleen de hoofdman bleef bij mij en vroeg naar velerlei, dat ik trachtte hem te verklaren. Hij werd ten laatste heel vriendelijk, gaf mij van zijn levensmiddelen en beloofde mij meermalen te bezoeken. Zoo hielp de Heiland mij van dag tot dag en aan het eind van het jaar had ik veel reden Hem te loven en te danken".

Nadat Dehne 2 jaren in Ephraïm had doorgebracht, werd hij door de Brs. Bambey, Mente en Grimm afgelost. Br Dehne werd naar Saron overgeplaatst. De nieuwaangekomenen bouwden een kerk en een woonhuis. Maar het geloof der broeders werd op een zware proef gesteld: De opstand in Berbice maakte ook de streek aan de Corantijn onveilig; de Indianen voeren de rivier op en de broeders lieten hun woonhuis aan de Militaire macht over. Br. Kaske schreef: „Zoodra het dag werd, brachten wij onze zaken in de boot van den posthouder. Wij sloe-

gen nog een laatsten blik op ons huis en voeren weg. Nadat wij een uur gevaren hadden, riepen de Indianen, dat zij vuur zagen. Ons woonhuis stond in brand...."

Nadat de rust in Ephraïm hersteld was, keerden de Brs. Schirmer en Grimm terug. Het huis was een puinhoop en men kwam tot het besluit het werk in Ephraïm op te geven en stroomopwaarts te trekken. De voornaamste reden daartoe was de ongunstige ligging van den zendingspost, die aan veel overstroomingen blootgesteld was. Twaalf mijlen ten Zuiden van Ephraïm werd in 1765 met den aanleg van een nieuwen post begonnen. Deze lag in de nabijheid van de Mepenna, een zijrivier van de Corantijn. Naar deze streken was een deel der Indianen gevlucht. De broeders hoopten de verstrooide schapen hier bijeen te vergaderen. De nieuwe nederzetting kreeg den naam „Hoop".

9. *Hoop* 1765—1808.

Niet alleen de Indianen in Berbice, die na de verwoesting van Pilgerhut nieuwe kostgronden gevonden hadden aan de Corantijn, maar ook velen, die nog nooit van het Christendom gehoord hadden, kwamen naar Hoop. De Brs. Cleve, Vögtle en Grimm deden in het jaar 1766 al het mogelijke om de Indianen over te halen, zich duurzaam in Hoop te vestigen. Zij onderhielden de verbinding met Paramaribo en Saron en bezochten ook de Indianen aan de Mepenna. Ofschoon velen van hen tamelijk verwilderd waren, kon men toch bij hen sporen vinden van den gezegenden tijd, toen Pilgerhut bloeide.

Br. Cleve schreef 1767: „Wij bezoeken 6 of 7 plaatsen. Overal worden wij vriendelijk ontvangen; maar het werk onder de Warauen schijnt hopeloos. Het is een ruw volk; de spotzucht heeft bij hen de overhand. Als men hun van den Heiland spreekt, dan begint oud en jong te lachen".

Bij een bezoek, dat Br. Cleve hun bracht, zei de hoofdman. „Ik wilde wel naar u hooren, als gij mij kondt beloven, dat ik niet zal sterven, maar regelrecht van de aarde in den hemel zal komen. Wat hebben de Christenen

Cleve aan de Mepenna een oud moedertje, dat hem zei: „Ik doe niets en maak geen plannen, vóór ik met mijn Schepper daarover gesproken heb. Ik noem Hem alles met name. Dat Hij voor mij is gestorven, heb ik goed onthouden".

Zes volwassenen en zeven kinderen konden dat jaar gedoopt worden. Br. Vögtle schreef in Jan. 1776:

„Het is te betreuren, dat er in onze nabijheid geen land is, waar de Indianen hun cassave kunnen verbouwen. Het is alles witte kleigrond vermengd met zeer fijn zand, maar de cassave eischt goeden zandgrond".

In 1776 werden Br. en Zr. Quandt uit Saron naar Hoop verplaatst. Zij namen het bestuur der huishouding op zich, toen Br. Vögtle naar Europa vertrok. Br. Grimm had om gezondheidsredenen den zendingsdienst moeten opgeven.

Br. Quandt zag al spoedig, dat de moilijkheden in Hoop overeenkwamen met die in Saron. Kon hij de Indianen er maar toe brengen, zich een vaste woonplaats te kiezen, dan kon Hoop een marktplaats worden voor de producten der Indianen. Daarop richtte zich zijn streven. Zoo is de handel der zendelingen uit een noodstand geboren; eerst in de tweede plaats moest hij er toe medewerken om de zendingskas de benoodigde gelden te verschaffen. Om de waren naar Paramaribo te vervoeren, beschikte Quandt alleen over een kleine boot, die niet zeewaardig was. Hij besloot een kleine bark te bouwen en Br. Hellert, die in vroeger jaren in Kopenhagen gezien had, hoe schepen gebouwd worden, zou daarbij zijn kunst toonen.

De bouw van de bark, waarbij veel Indianen noodig waren, had ten gevolge, dat dezen eenigen tijd in Hoop vertoefden. 's Morgens en 's avonds werden godsdienstoefeningen gehouden. Het aantal gemeenteleden steeg tot 180.

Den 11en Aug. 1779 aanvaardde Br. Hellert op zijn schip de Hoop, beladen met timmerhout en planken, de reis naar Paramaribo. Het had 2 masten en werd geschat op een waarde van 2000 gulden. Op den terugweg voer

de Hoop de Saramacca op en wierp voor Saron het anker uit. Daar de zendingspost Saron toen opgehouden had te bestaan, moest het vaartuig alles, wat nog eigendom was van de zending en eenige waarde had, meenemen. Br. Pfeifer, de laatste overgebleven zendeling en een Indiaansche vrouw met haar dochter gingen ook aan boord.

Nu was Hoop de eenige gemeente onder de Indianen. Er scheen een bloeitijd aangebroken: een groot aantal Arawakken, die verspreid woonden aan de Corantijn, vestigden zich bij den zendingspost. In 1781 was het aantal gemeenteleden tot 167 gestegen. Uit hun midden werden helpers gekozen, die echter weinig gehoor vonden bij hun landslieden.

De dood van de bekwame zendelingen Pfeifer (1782) en Burkhardt (1786) was een zware slag. De belangstelling van veel Indiaansche Christenen verminderde. Als men hun over de eeuwige dingen sprak, zeiden ze: Och, dat alles hebben wij ook van den ouden en jongen Schumann, van Quandt en Vögtle gehoord, wij hebben het niet vergeten. Bestrafte men hen, dan was het: Wij zullen maar uit de kerk wegblijven. Weer eischten allerlei ziekten, pokken, dysenterie, koorts, slachtoffers onder de Indianen.

Zoo was de toestand, toen in 1789 Joh. Fischer, een Wurtemberger, als zendeling in Hoop kwam. Hij ging van de meening uit, dat de Indianen eerst een geheel andere levenswijze moesten leiden en dat zij dan wel toegankelijk zouden zijn voor het Christendom. Hij nam dus een ander standpunt in dan de overige broeders, die met Paulus overtuigd waren, dat het Evangelie een reddende kracht Gods is, niet een andere levenswijs of zoogenaamde beschaving.

Fischer was een man van groote werkkracht en een bewonderenswaardig organisatie-vermogen. Hij was in Maart 1789 gekomen en reeds in April was een school opgericht, waarin 30 kinderen lezen en schrijven leerden. Omdat de grond niet geschikt was voor cassave, zocht en vond hij op eenigen afstand beteren bouwgrond. In het eind van het jaar 1790 werd een groote school ge-

bouwd. Den leerlingen werd gewezen, hoe zij kleine waaiers om het vuur aan te wakkeren voor den verkoop konden vervaardigen en de volwassenen kregen onderricht in houtbewerking. Op de nieuwe kostgronden plantte men ijverig cassave, maïs en bananen. Dit trok de aandacht van de Indianen in de wildernis. Warauen en Caraïben kwamen in grooten getale naar den zendingspost. In 1795 vestigden er zich 109 personen, w. o. 38 Warauen, die zich onderscheidden van de andere Indianen door nog grooter traagheid en bijgeloovigheid.

De vervaardigde balken, planken en deklatten werden naar Paramaribo en Berbice gebracht. Toen de Engelschen in 1796 Berbice hadden veroverd, werd het verkeer met Berbice opgeheven. Door den oorlog tusschen Holland en Engeland werd ook het verkeer met Paramaribo bemoeilijkt.

Einde 1795 telde Hoop 300 inwoners, waarvan een 163-tal gedoopt waren.

Het rustig verkeer met Berbice herstelde zich spoedig, maar Fischer beging de onvoorzichtigheid, de bemanning van een aan de Corantijn gestrand schip, die zich voor Amerikanen uitgaf, naar Berbice te brengen. Het bleek, dat de schipbreukelingen Engelschen waren en Fischer kreeg onmiddellijk bevel, met zijn gezin den zendingspost te verlaten.

Na zijn vertrek bleek, hoe weinig echte Christenzin er onder de gemeenteleden was. Zij vervielen tot de oude onverschilligheid en heidensche gewoonten. In het begin van 1800 trachtte men de kerkelijke tucht streng uit te oefenen, maar de pogingen faalden. Door eenige kwaadwilligen werden den 18en Aug. al de zendingsgebouwen in de asch gelegd. Zelfs de gedoopte Indianen staken geen hand uit om te helpen; zij vonden het blijkbaar goed, dat hun zendelingen heengingen. Toch bleven Br. en Zr. Lösche en Br. Berg ter wille van de enkele goedgezinde Christenen op hun post; maar in 1808 werd door het lot beslist, dat ook de post Hoop zou worden opgeheven.

Gedurende 70 jaar had men gearbeid onder de Indianen. Schumann, Dehne, Quandt en vele anderen hadden

hun beste krachten aan dat werk gewijd; 29 broeders en zusters hadden hun graf gevonden aan de oevers van de Wironje, de Saramacca en de Corantijn. 888 Indianen, meerendeels Arawakken, waren gedoopt.

10. *Laatste poging tot zendingsarbeid onder de Indianen.* 1812—1816.

Nog eenmaal werd aan den linkeroever van de Corantijn op Engelsch gebied een poging gedaan tot hervatting van het zendingswerk onder de Indianen.

De Brs. W. Genth en Joh. Hafa bouwden in 1812 met behulp van eenige, uit Paramaribo meegebrachte negers, enkele woningen en ontgonnen het land. Aanvankelijk luisterden de Indianen gewillig naar hen; toch had ook deze poging geen duurzame gevolgen. In 1816 besloot Br. Genth op uitnoodiging van een Engelschen planter zich te wijden aan het zendingswerk onder de negers op de plantage Good-intend. Hij zou meteen de rondtrekkende Indianen onderwijzen; maar ook dit werk eindigde in 1821.

Er liggen veel donkere schaduwen over dezen zendingsarbeid der Broedergemeente. Wanneer hij het geheele werk overziet, krijgt schrijver dezes den indruk, dat de zendelingen en kolonisten, die in geloofsvertrouwen hun werk deden, die in het zweet huns aangezichts voor hun dagelijksch brood werkten en toch in staat waren onder de Indianen het Woord des kruises te prediken, geen vergeefsche taak hebben volbracht. Hun leven hebben zij geofferd, om deze wilde volken den weg te wijzen uit de duisternis tot het licht. De eeuwigheid zal aan het licht brengen, in hoeverre zij medegewerkt hebben aan het komen van het Godsrijk.

UIT DE PERS.

SURINAME.

Het feest der boeren-kolonisten. — Zondag was het 75 jaar geleden, dat de eerste Hollandsche boeren-kolonisten in Suriname aankwamen. Dit feit is gisteren onder belangstelling van verschillende zijden herdacht, des morgens door een feest vanwege de Vereeniging van Nederlandsche kolonisten op de boerderij van den heer W. van Brussel, des avonds door een receptie in de Buiten Societeit Het Park vanwege het Algemeen Nederlandsch Verbond.

Onder de genoodigden ten huize van den heer van Brussel bevonden zich de wd. Gouverneur, de districts commissaris, het bestuur van het Algemeen Nederl. Verbond, Ds. Ort, de heer Huizinga, vroeger directeur avn den landbouw, enz.

De heer H. J. Loor, voorzitter van genoemde vereeniging, hield een toespraak waarin hij een historische schets gaf, waarna de heer J. J. Leys in een uitgewerkte rede den toestand besprak, vroeger en thans. Hij kwam tot de slotsom, dat de kolonisten alle reden hadden om feest te vieren. Voor de toekomst der kolonisatie achtte hij het een bemoedigend feit, dat onlangs twee jonge afstammelingen der boeren naar Nederland zijn vertrokken, waar zij zich vertrouwd zullen kunnen maken met het gebruik van moderne landbouwgereedschappen en wellicht banden zullen aanknoopen die leiden zullen tot het uitkomen van nieuwe kolonisten. In weerwil van alle critiek, blijft spreker vertrouwen stellen in de toekomst dezer kolonisatie. Van groot belang achtte hij een verdere ontwikkeling van het vereenigingsleven onder de boeren en de algemeene opleving die te verwachten is van de uitvoering der plannen van het Suriname Studie Syndicaat, een opleving, die ook ten goede zal komen aan de boeren. De toekomst achtte spreker — meer nog dan voor den grooten landbouw — weggelegd voor den kleinen en middenstandslandbouw. De vraag, die bij de komende ontwikkeling de boeren zich ernstig behooren te stellen, is deze: zullen wij voorgaan, of zullen wij volgen?

De Gouverneur, daarna het woord voerend, onderschreef de opwekking ten aanzien van het vereenigingsleven onder de boeren en verklaarde, dat het Gouvernement, als blijk van sympathie, een bedrag van *f* 600 beschikbaar stelde voor verbetering van de loozing der terreinen gelegen ten Noorden en ten Zuiden van den Kassabaholo, westelijk van de gronden Hermitage en Uitvlugt.

Spreker betreurde, dat de heer R. A. Tammenga, de eenig overlevende van de boeren, die 75 jaar geleden uitkwamen, door ongesteldheid niet aanwezig kon zijn. De heer Tammenga is nu 82 jaar.

Na het officieel gedeelte, werd tot vier uur 's middags opgewekt feest gevierd op de boerderij.

Des avonds, bij de receptie in Het Park, waren vele leden van het Verbond opgekomen en was ook de Gouverneur weder aanwezig.

De Voorzitter van de groep Suriname, Mr. J. J. W. Eekhout, hield de volgende rede:

Mijnheer de wd. Gouverneur!

Nederlandsche kolonisten! dames en heeren leden van het Algemeen Nederlandsch Verbond!

Op mij als Voorzitter der Groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond rust de aangename taak, op dezen feestavond het eerst een woord tot U te mogen spreken.

Tot U, Mijnheer de wd. Gouverneur, een woord van diepe erkentelijkheid, dat U, als vertegenwoordiger van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin, wel gevolg hebt willen geven aan de uitnoodiging van ons Bestuur om deze plechtigheid met Uwe tegenwoordigheid te vereeren niet alleen, doch om daaraan ook zelf — om het zoo te zeggen — een werkzaam aandeel te willen nemen.

Tot U, leden van het Verbond, een woord van dank, dat gij hebt willen gehoor geven aan de roepstem van ons Bestuur om in grooten getale hier tegenwoordig te zijn en daardoor blijk te geven van Uwe belangstelling in dit, voor een groep uit onze burgerij zoo gewichtige, herdenkingsfeest.

Tot U, Nederlandsche kolonisten, onze gasten, uit naam van ons Bestuur en van de geheele Groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond, een woord van hartelijk welkom in ons midden!

Het is nu bijna een half jaar geleden, dat het adviseerend lid van Uwe vereeniging „De Nederlandsche Kolonist," de Heer Leys, de aandacht van ons Bestuur kwam vestigen op het historisch feit, dat op 20 Juni 1920 zou worden herdacht, nl. de aankomst op 20 Juni 1845 van het eerste schip met Nederlandsche kolonisten in Suriname. De Heer Leys kwam daarbij onze medewerking en steun inroepen voor de verwezenlijking van het bij hem gerezen denkbeeld om U op dien dag een verrassing te bereiden, die ik U straks zal mededeelen.

Het voorstel van den Heer Leys vond in ons Bestuur dadelijk van alle zijden warme instemming; met algemeene stemmen besloot ons Bestuur de gevraagde steun en medewerking aan het plan van den Heer Leys te verleenen.

Doch ons Bestuur was van meening, dat er méér moest gebeuren; dat de door den Heer Leys beraamde verrassing U niet moest worden medegedeeld daarginder op Uwe ver afgelegen boerderijen, doch hier in de hoofdstad des lands te midden van de Surinaamsche burgerij.

Al te veel leeft gij in Uw betrekkelijk kleinen kring op U zelf, al te weinig komt gij in aanraking met de overige groepen der bevolking, al te zeer gaat Uw leven en streven buiten de burgerij om van de stad, waarvan gij hoogstens één uur verwijderd leeft.

Ieder kent U, zooals gij des morgens, in Uwe karretjes, bespannen met paard of ezel, stadwaarts komt om de melk en de verdere voortbrengselen van Uw bedrijf aan den man te brengen. Maar hoe weinigen van de stedelingen weten iets méér af van dat bedrijf, van Uw heele bestaan, hoe zelden ziet men U in de stad, in ernstig over het heil van den Lande beraadslagende vergaderingen of te midden van het lustig feestgedruisch!

Toen de oude Heer Tammenga, thans de eenig overgeblevene van de oorspronkelijke kolonisten die op 20 Juni 1845 voet aan land zetten

op Suriname's bodem, nog lid was der Koloniale Staten, werd daar in 's Lands vergaderingzaal een stem uit Uw midden vernomen, en die stem had een goeden klank; doch toen de spreker zich door zijn hoogen leeftijd genoopt zag zich uit het openbare leven terug te trekken, zweeg ook die stem, en leefdet gij verder in stille afzondering Uw leventje voort.

Gedeeltelijk zullen hieraan wel schuld hebben de eischen van Uw bedrijf, de betrekkelijk groote afstand van de stad, het ontbreken van een openbaar vervoermiddel; gedeeltelijk misschien ook is het te wijten aan Uwe eigen vrije verkiezing.

Doch wat ook de oorzaak moge zijn, vast stond het voor ons Bestuur, dat op dezen dag Uwe afzondering *moest* verbroken worden; dat gij moest komen, desnoods moest gehaald worden naar de stad, om in het volle licht van deze feestzaal te worden gevierd en gehuldigd te midden van deze Vereeniging, die alle groepen der Surinaamsche samenleving omvat zonder onderscheid van ras, godsdienst of politieke overtuiging.

Het is een groote voldoening voor ons Bestuur, dat zóó velen Uwer na de vermoeiende feestelijkheden van ochtend en middag, nog lust hebben gehad om in den avond de verre tocht naar de stad te ondernemen en aan onze uitnoodiging gehoor te geven.

Ik sprak U daar straks aan met „Nederlandsche kolonisten". Dit is Uwe officieele benaming; zoo wordt gij genoemd in gewichtige staatsstukken en zwaarlijvige documenten. Maar in de wandeling spreken wij altijd van de „Hollandsche boeren". Dat klinkt ons vertrouwelijker, gemoedelijker, Hollandscher. En ik hoop, dat gij het mij niet kwalijk zult nemen, wanneer ik U voortaan zoo noem.

Ik weet het wel! het woord „boer" heeft niet voor een ieder een aangenamen klank. Vraagt men aan een echten Rotterdamschen pandjas of aan een Amsterdammer, die nog nooit een weiland heeft gezien: „wat is een boer?", dan zal hij zeggen: „een boer is iemand die niet weet hoe het hoort", en ook hier in Suriname, zal menig kantoorklerkje of winkelbediende, die nauwelijks een koe van een varken kan onderscheiden, met diepe minachting zijn neus ophalen voor „zoo'n boer" die in het zweet zijns aanschijns handenarbeid moet verrichten, die omgaat met aarde en mest en vuile beesten.

Maar ook zij, die wat verder kijken dan hun neus lang is en wat meer afweten van den boer en zijn bedrijf, hebben vaak heel wat af te dingen op den boerenstand, die zij zelfzucht, achterdochtigheid, conservatisme, starre bekrompenheid en nog vele ondeugden meer ten laste leggen. Dit alles valt echter in het niet tegenover de goede eigenschappen van den echten Hollandschen boer en tegenover het onberekenbaar nut, dat zijn bedrijf heeft voor de geheele maatschappij. Hoe ontwikkelder de beoordeelaar is, hoe verder hij zelf afstaat van den boerenstand, des te beter zal hij kunnen overzien en doorgronden, dat een goed beoefende landbouw de grootste zegen voor een land is. Geleerden wijzen op de voordeelen van landbouw en veeteelt boven fabrieksnijverheid voor het geluk van een volk, en dichters bezingen den landbouw en het vrije buitenleven als het hoogste goed.

Maar ook al dalen wij van de poëzie af tot de nuchtere werkelijkheid, dan blijft er bij het zien van een mooie Hollandsche boerderij met welige weilanden vol vette koeien of met uitgestrekte akkers vol golvend graan, genoeg over om zelfs een Surinaamsch hoofdambtenaar te doen water-

tanden en te doen benijden het leven en de welvaart van een gezeten Hollandschen boer.

Hoe is de toestand bij U, Hollandsche boeren in Suriname?

Veel heb ik er met eigen oogen nog niet van gezien, maar wat ik zag, heeft mij zeker niet met nijd en afgunst vervuld.

Om meer van U te weten te komen dan eigen aanschouwing mij leerde, zocht ik voorlichting in het bekende werkje van den Heer Leys: „Kolonisatie van Suriname door Nederlandsche Landbouwers", behelzende een reeks van drie lezingen, door den Heer Leys indertijd gehouden voor Uwe Vereeniging „De Nederlandsche Kolonist". Die drie voordrachten behandelden onderscheidenlijk het verleden, het heden en de toekomst. Daar het heden mij het meest belang inboezemde, begon ik met de tweede, voordracht. Met leedwezen zag ik toen hoezeer in vele opzichten de toestanden bij U te wenschen overlaten; met schrik las ik het lange zondenregister, dat de heer Leys U voorhield. Aan de waarheid viel niet te twijfelen; de Heer Leys, die U genegen is als niemand vóór hem ooit geweest is, zou zeker niet overdrijven. Welke die zonden zijn, ik wil daarop heden niet ingaan; dat ligt zeker niet op mijn weg en allerminst op een avond als deze. Maar ik vroeg mij af: hebben die menschen redenen om feestelijk te herdenken den dag waarop hunne vaders en grootvaders vóór 75 jaren den Surinaamschen bodem betraden?

Doch naast die donkere schaduwzijden trof mij de groote vriendschap, die hij, die de lezing hield, voor U moest gevoelen juist om zoo tot U te mogen spreken en U zoo de waarheid in het aangezicht te mogen zeggen; trof mij ook het onverwoestbaar optimisme van den Heer Leys over de toekomst van Hollandsche boeren-kolonisatie in het algemeen, over Uwe toekomst in het bijzonder.

Wat gaf den heer Leys het recht om ondanks alle gebreken van het heden zóó goed over U te oordeelen?

Het antwoord op die vraag vond ik niet meer zoozeer in de derde voordracht, die over de toekomst, als wel in de eerste, die over het verleden. Zoo ooit, dan is hier de geschiedkunde onmisbaar, om het heden te kunnen begrijpen en op de juiste waarde te schatten.

Uwe geschiedenis, Hollandsche boeren, is zóó eervol voor U, zóó beschamend voor de eerste leiders die U hier brachten en voor Bestuur en burgerij van kolonie en moederland, dat Uwe tegenwoordige toestand er door in een geheel ander daglicht treedt. Wanneer men ziet, hoe onverstand en bekrompenheid bij Uwe eigen leidsmannen, opzettelijke onwil en misdadige nalatigheid van de zijde van Bestuur en burgerij hebben samengewerkt, ja al het mogelijke hebben gedaan om deze kolonisatie-poging te doen mislukken, dan, Hollandsche boeren! krijgt men bewondering voor de taaie volharding, waarmede gij, ondanks alles wat tegen U was, hebt volgehouden; dan vraagt men zich vol verbazing af: hoe is het mogelijk dat gij zonder eenige hulp, steun of voorlichting, ja met stille of openlijke tegenwerking, het zoover hebt kunnen brengen als gij het hebt gebracht!

Voor mij als vreemdeling in deze kolonie komende, was Uwe geschiedenis een openbaring; in Holland leert men geen geschiedenis van Suriname. Voor hen die hier geboren of althans langeren tijd in de kolonie geweest zijn, moet ik aannemen, dat Uwe geschiedenis overbekend is.

En toch moet ik, juist op dezen avond, nog eens in het kort die geschiedenis vermelden. Hoe pijnlijk die in de ooren moge klinken voor

ieder rechtgeaard Surinamer of Hollander buiten Uwe groep, gij hebt er recht op dat, ter rechtvaardiging van Uw heden, op dezen avond het volle licht wordt geworpen op Uw verleden.

Daarna deed spreker eenige grepen uit het bekende werkje van de heeren Julius E. Muller en Ds. C. Hoekstra, uitgegeven ter gelegenheid van het gouden feest der boeren. Hij schetste de aankomst, vol hoop, van de eerste boeren in Saramacca, aan wie voorgespiegeld was, dat alles voor hun ontvangst zou worden voorbereid. Huizen, stallen, vee, alles zouden zij vinden. Reikhalzend zagen zij naar het land van belofte uit.

Hoe groot was de teleurstelling, toen het bleek, dat niets, letterlijk niets was gedaan. In ellendige hutten werden de kolonisten ondergebracht. Het terrein was niet eens ontboscht. Weldra braken ziekten uit, die van de 384 aangekomenen 189 ten grave sleepten; slechts 9 bleven gezond.

Ontzettend is de lijdensgeschiedenis geweest van de eerste kolonisten. Eerst hun verplaatsing naar de omstreken van de hoofdstad in latere jaren, bracht daarin eenige verbetering.

Na de aanhaling uit het werkje vervolgde spreker:

Dames en heeren! Wie beseft met hoeveel moeilijkheden elk Europeesch kolonist in een tropisch land den eersten tijd heeft te kampen; wie weet, hoe elk verstandig Gouvernement al het mogelijke doet om de komst van kolonisten zooveel mogelijk voor te bereiden en hen door dien eersten moeilijken tijd heen te helpen, die zal inzien, hoezeer men indertijd tegenover deze kolonisten in elk opzicht is te kort geschoten; die zal begrijpen, welk een energie en uitputtende arbeid van deze Hollandsche boeren in Suriname gevorderd is om zich staande te houden en te bereiken wat zij hebben bereikt; die zal voelen, dat zij Recht hebben om heden feest te vieren.

Met een gepast gevoel van eigenwaarde moogt gij herdenken den dag, waarop vóór 75 jaren de eersten der kloeke Hollandsche boeren in Suriname voet aan wal zetten. Maar juist die gepaste eigenwaarde moet U er toe brengen, niet tevreden te zijn met het heden, doch hooger op te willen.

Ontevreden moet gij zijn met Uw tegenwoordig bestaan. Niet die ontevredenheid, die zich bepaalt tot nutteloos kankeren en verwijten, maar die ontevredenheid, die U de koppen bijeen doet steken en samen, in onderling overleg, doet zinnen op middelen tot verbetering en uitbreiding van Uw bedrijf, die ontevredenheid wensch ik U in ruime mate toe.

Begrijpt de teekenen des tijds!

Vijf en twintig jaar geleden moest in het boekje, waaruit ik U zoo even voorlas, nog worden vastgesteld, dat „tot op heden over het algemeen bitter weinig voor U was gedaan".

De laatste jaren is daarin verandering gekomen.

Het Bestuur is eindelijk begonnen aan U goed te maken, wat vorige Besturen aan u misdreven. Aan een van de allereerste eischen — behoorlijk lager onderwijs voor uwe kinderen — is voldaan door de stichting in uw midden van de school aan den 2n Rijweg. Dat gebouw strekt u ook overigens tot vergaderplaats en vereenigingslokaal. Onlangs is daarin ondergebracht een flinke partij Hollandsche boeken, u door de Boekencommissie van het Algemeen Nederlandsch Verbond uit Nederland

gezonden. De vorige Directeur van den Landbouw, de Heer Huizinga, deed een eerste poging om het vereenigingsleven in u te wekken door de oprichting van de „Nederlandsche Boerenvereeniging". Het hoofd van het Landbouwonderwijs en de landbouwleeraar Liems kwamen in uw midden geven den eersten landbouwleergang. Uit de oudleerlingen daarvan vormde zich de jonge flinke vereeniging „de Nederlandsche kolonist".

Het tegenwoordig Bestuur der kolonie en zijn dienaren zijn U hartelijk genegen, vóór allen Gouverneur Staal en de Heer Leys, in welken laatsten gij een vriend en raadsman — ik zou bijna zeggen: een voorvechter — hebt gevonden, die gij niet hoog genoeg op prijs kunt stellen. Ook de tegenwoordige „Districts-Commissaris van Beneden-Suriname en Beneden-Para heeft zich Uw lot aangetrokken: plannen voor de zoo hoognoodige verbetering van de afwatering Uwer gronden en voor eene betere voorziening in Uw behoefte aan geneeskundige hulp zijn in overweging; voor het eerste doel heeft het Bestuur op dezen dag een bedrag beschikbaar gesteld, zooals de wd. Gouverneur U hedenmorgen mededeelde. Ook de handel wil U helpen. Districts-Commissaris Weytingh heeft het hoofd der firma C. Kersten & Co. bereid gevonden dagelijks per auto de melk aan Uwe boerderijen af te halen; nog minder zullen wij U dientengevolge in de stad zien, maar vele kostbare uren zullen elken dag worden uitgespaard, die aan Uw bedrijf zullen ten goede komen.

En ten slotte het voornaamste: twee van de besten en flinksten Uwer zonen zijn onlangs met steun der Regeering naar Nederland vertrokken om daar met eigen oogen te zien het echte Hollandsche boerenbedrijf, dat de boeren zelf en het geheele land tot zoo groot voordeel strekt, en dat zooveel krachtiger, en intensiever wordt gedreven dan het U thans mogelijk is. Ons aller beste wenschen vergezellen die jonge mannen op hun reis. Mogen zij zich den tijd in Holland in elk opzicht zooveel mogelijk ten nutte maken en verrijkt met praktische kennis van het goede Hollandsche boerenbedrijf hier wederkeeren, om al wat zij geleerd hebben, in toepassing te brengen. Maar dan ook, gij ouderen! schaamt U niet, te leeren van de jongeren; ergert U niet, wanneer zij wat al te eigenwijs schijnen en alles beter willen weten dan hunne oudere verwanten; berispt hen niet te zeer, wanneer zij in jeugdigen overmoed een misgreep doen en niet alles hun gelukt wat zij ondernemen. Maar begrijpt, dat aan de jeugd de toekomst is en dat stilstand achteruitgang beteekent. En laten meerdere Uwer het voorbeeld van die twee baanbrekers volgen en eveneens zich bereid verklaren om naar Nederland te worden uitgezonden. Zóó moet het gaan, wilt gij ooit vooruitkomen, en zóó zal misschien van zelf gebeuren, wat anderen kunstmatig in het leven willen roepen: dat Uwe zonen Hollandsche vrienden of Hollandsche meisjes als vrouw medebrengen naar Suriname, en dat op die wijze versch bloed U wordt toegevoerd en een natuurlijke emigratie van Hollandsche boeren naar Suriname ontstaat.

Ten slotte deelde spreker mede, dat op initiatief van den heer Leys het Verbond besloten had om een zilveren gedenkpenning aan te bieden aan alle boerengezinnen.

De penningen, vervaardigd in de fabriek van Begeer te Utrecht, zijn zeer goed geslaagd.

Aan de ééne zijde vertoonen zij een zittende vrouwenfiguur, de welvaart voorstellende met een bundel graan en een hoorn des overvloeds vol.

fruit. Naast haar een ploeg en andere landbouwgereedschappen. Op den achtergrond ziet men een zaaienden boer op zijn akker, in het verschiet een weiland met vee en een Hollandsch dorpje met kerktoren en windmolen. Daarboven staat geschreven: zaai en hoop op zegen.

Aan de keerzijde staat te lezen:

„Ter herinnering aan de vestiging der Nederlandsche kolonisten in Suriname. Aangeboden door het Alg. Ned. Verbond. 1845—20 Juni—1920".

Dit is het geschenk, aldus sprak Mr. Eekhout tot de boeren, dat het Verbond U aanbiedt, met de bede: dat God inderdaad uw zaaien moge zegenen.

Spreker eindigde met de volgende woorden:

„Zoo mogen wij constateeren, dat op dezen feestdag voor U, Hollandsche boeren, gij niet meer alleen staat zooals zoo vaak in de jaren die achter U liggen, doch dat gij thans uw feest viert te midden van de burgerij der hoofdstad, terwijl deze tot het welslagen van dat feest daadwerkelijk heeft bijgedragen.

Laat deze eendrachtige samenwerking een voorteeken zijn voor de komende 25 jaren. Versterkt U onderling tot een krachtige groep in onze maatschappij en laat die groep weer samenwerken met de andere bestanddeelen van onze samenleving aan den opbloei van Suriname.

Toen het applaus dat op deze rede volgde, eenigszins bedaarde, trad de waarnemend Gouverneur naar voren om persoonlijk de herinneringsmedaille uit te reiken aan de boeren. De eerste medaille spelde Zijne Excellentie op de borst van den heer A. Loor, als de oudst aanwezige der boeren.

De Gouverneur noemde het een gelukkige gedachte om dit feest te vieren, en zeide, dat in weerwil van veel beproeving en ellende, de Hollandsche geestkracht en vitaliteit hebben gezegevierd, waarvan deze nakomelingen der oorspronkelijke kolonisten de getuigen zijn. Spreker hoopte, dat de boeren, die in Suriname geschiedenis hebben, ook zullen toonen een toekomst te hebben en mede te gaan met hun tijd. (*Applaus.*)

Nadat de medailles waren uitgereikt, betuigde de heer H. J. Loor namens de boeren dank voor de belangstelling van zooveel verschillende zijden ondervonden.

Daarna kwam een zeer gezellig deel van den avond. Mevrouw Huizinga zong eenige liederen onder pianoaccompagnement van mevrouw Nijssingh, terwijl de heer Simons eenige kleine Hollandsche gedichten voordroeg, die, evenals de liederen, een welverdiend succes hadden.

De voorzitter verklaarde daarna het officieel gedeelte van den avond afgeloopen en noodigde de aanwezigen uit deel te nemen aan het nu volgend bal, aan welke uitnoodiging met animo werd voldaan.

Het was een in alle opzichten geslaagde avond.

(*De West*, 22 Juni 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

Departement van den Landbouw in Suriname. Mededeeling No. 15. December 1919. Bestrijding van den cacao thrips, door A. Reyne.

De Navorscher. Jaarg. 1920, bl. 29. Grafzerken op Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Cultura. April 1920. De „Verwelkingsziekte" der Bananen, door Helena de Bruyn.

Almanaque de Curaçao para el año bisiesto de 1920. Compilacion de W. M. Hoyer. Curaçao.

Economisch-Statistische Berichten. 28 Juli 1920. Suriname's toekomst. Voordracht van den heer J. S. C. Kasteleyn in het Indisch Genootschap op 26 Maart 1920, door W. D. H. van Asbeck.

Het Missiewerk. Augustus 1920. Het zilveren priesterfeest van Mgr. M. G. Vuylsteke, Apostolisch-Vicaris van Curaçao, door P. J. Verlet. — Gouden jubilé der Dominicaansche Missie op Curaçao.

De Indische Mercuur. 13 Augustus 1920. Economische toestand van Curaçao (ontleend aan het jaarverslag over 1919 van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Willemstad).

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 5de Jaarg. Juni 1920. Het wereldvoedsel tekort, door J. J. Leys. — De traktor, door J. J. Leys. — Verslag van een reis naar Demerara ter bestudeering van machinale grondbewerking door W. Arntz en Th. Waller. — Onze veestapel, door J. J. Leys. — Van onze naburen. — Voor school en huis. — De nieuwe Directeur van den Landbouw. — Rapport der Studie-Commissie. — Vraag en antwoord.

De Aarde en haar Volken. Augustus 1920. Drie dagen door de Wildernissen van Suriname, door W. K. M. (met 5 afbeeldingen).

VROEGERE RIJZINGEN VAN DEN BODEM IN NEDERLANDSCH WEST-INDIE.

DOOR

K. MARTIN.

De aardschors is voortdurend in beweging; maar de meeste bewegingen worden niet onmiddellijk als aardbevingen waargenomen, omdat ze uiterst langzaam geschieden, zoodat de uitwerking eerst na langen tijd als „seculaire" rijzing of daling kan worden geregistreerd. Dergelijke processen zijn in het binnenland niet gemakkelijk aan te toonen, maar hier toch ook op te merken. Daar is b.v. een oude dorpeling, die gewend is van kindsbeen af op een bepaalden weg naar de kerk te gaan. Hij moet daarbij over eenen heuvelrug, van waaruit hij een ver uitzicht heeft, en daar zag hij in zijn jonge jaren reeds het dak van de kerk, als grijsaard echter niet meer: de kerk is tengevolge eener langzame beweging van den bodem aan het oog onttrokken. Tal van soortgelijke waarnemingen zijn bekend.

Veel gemakkelijker zijn bodembewegingen aan het strand waar te nemen door de verandering, die de stand van het water ten opzichte van het land kan ondergaan. Rijst het land, zoodat de zeespiegel voor het oog daalt, zoo spreekt men van negatieve, in het tegenovergestelde geval daarentegen van positieve strandverschuiving. Wel kan hierbij de vraag worden opgeworpen, of het land ook wel werkelijk beweegt, of dat misschien alléén de zeespiegel van niveau verandert; maar deze mogelijkheid laat ik hier buiten beschouwing, omdat ik onbetwistbare bodembewegingen in de Westindische Koloniën wilde behandelen.

Deze bodembewegingen zijn in de eerste plaats aan de rotsachtige kusten der eilanden op te merken, en wel door oude terrassen en strandlijnen, die tengevolge eener negatieve strandverschuiving in opgeheven koraalkalken van kwartairen ouderdom zijn ingesneden, welke laatste de eilanden ringvormig omgeven. Wil men het karakter hiervan goed begrijpen, dan dient men zich eerst eene voorstelling van het ontstaan der genoemde kalken uit het levende rif te maken.

Een dergelijk rif bestaat niet uit dicht aaneengedrongen stokken van koraaldieren, maar laat zich wat groeiwijze betreft het best met een verwaarloosd stuk land vergelijken, waar nu eens hier dan weer daar groepen van onkruid hoog opschieten, terwijl daartusschen lagere planten of minder begroeide plekjes voorkomen. De kalkskeletten, door de koraaldieren afgescheiden, zijn menigvuldig van vorm; soms lijken ze op een grooten paddenstoel, andere zijn meer of minder bolvormig, de meeste op verschillende wijze vertakt. De poliepen, die deze skeletten bewonen, vormen meestal kolonies, zijn van zeer verschillende grootte en wedijveren in bonte kleuren met den vormenrijkdom der stokken. Daarbij komen, even bont als de karaaldieren, de op onderzeesch struikgewas lijkende alcyonarien, nu eens grillig vertakt, dan weer elegant gebogen. Kalkafscheidende wieren worden in groot getal aangetroffen [1]); kokerbewonende wormen steken hun bonte, veervormige kieuwen uit; tal van schelpen, zeesterren, zeekomkommers liggen op den bodem. Bonte visschen trekken in scharen door het kristalheldere water, dat al deze schoonheid der „zeetuinen" tot in de kleinste bijzonderheden laat waarnemen.

Komt het rif in het bereik der branding, dan slaan de golven stukjes van de koraalstokken af; deze vullen met koraalzand vermengd langzamerhand de tusschenruimten van het rif meest geheel op. Maar toch blijven holten bestaan, die soms aanzienlijke afmetingen hebben. Een gedeelte van de kalk wordt echter opgelost en bij laagwa-

[1]) Op Aruba zag ik mandjes, die de meisjes van deze wieren vervaardigd hadden, na ze rood gekleurd te hebben.

ter tengevolge der verdamping weer aan de oppervlakte neergeslagen. Nu stuift de branding over een onaanzienlijk grijs vlak, waaronder al de vroegere schoonheid van het levende rif is begraven. Wordt deze vorming daarna boven den zeespiegel gerukt, dan kan de organische structuur ervan heel gauw veranderen; soms hebben heel jonge opgeheven koraalkalken reeds eene metamorphose in korrelig kristallijne kalk ondergaan, terwijl in andere gevallen de organische overblijfselen goed zijn bewaard gebleven.

Boven den zeespiegel gerukt zijn de koraalkalken intusschen dadelijk aan de erodeerende werking der zee blootgesteld. Ook hierbij speelt de oplossende kracht van het zeewater een groote rol; maar toch is het vooral de mechanische werking der golven, die de rotsen aantast en met diepe strandlijnen groeft. De koraalkalk toch is, zooals uit zijn wijze van ontstaan blijkt, een poreuse formatie, en bij iederen golfslag, die de kust treft, wordt de lucht, die het gesteente vult, met groote kracht samengeperst; bij het terugtrekken der golf houdt de druk op om bij het volgende aanstormen der zee weer op nieuw te beginnen, en zoo wordt langzamerhand de innerlijke samenhang van de koraalkalk verminderd. Er vallen brokstukken af, die bij hoogwater als projectielen tegen de kust worden geworpen en nu aan het verdere vernielingswerk deelnemen.

Zoodoende ontstaat in de hoogwaterlijn een concaaf vlak, waartegen het water opstuift en waarvan het bovenste gedeelte soms bijwijze van een luifel verre uitsteekt, een zoogenaamde „Hohlkehle". Deze kan 5 M. en meer oprijzen, zoodat men langs de kust varende onder het overhangende gedeelte der rots bescherming tegen de zonnestralen kan zoeken; maar veelal stort het dak in, en het water vreet zich, telkens op nieuw aan de rotsen knagende, dieper in het land in. Eindelijk is een schuin oploopend ebbestrand gevormd, waarvan de binnenste grens met den hoogsten waterstand samenvalt, en nu is de verdere voortgang der erosie gestuit, zoolang geen nieuwe strandverschuiving plaats heeft.

Het ligt echter in den aard der groeiwijze van het koraalrif, dat de erodeerende kracht van het water de opgeheven koraalkalk niet overal gelijk sterk zal aantasten; want zijne samenstelling is zeer wisselend. Zoo kan het gebeuren, dat een strand, zooals even geschetst, onderaardsch ontstaat, omdat telkens gedeelten van de kalk blijven staan, die het ondermijnde dek bijwijze van pilaren dragen en tegen instorting bewaren. Zeer leerrijk is in dat opzicht de oostkust van Aruba: staat men hier aan de kust op het terras van opgeheven kalksteen, dan ziet men bij hoogwater de golven onder zijn voeten verdwijnen, en plaatselijk kan men zelfs waarnemen, hoe die ver binnenslands, aan de grens der opgeheven rifvorming en het oudere gebergte, weer voor den dag komen. Het geheele plateau, dat het grootste gedeelte der noordkust omzoomt, is ondermijnd, en de holen hierdoor gevormd hebben sierlijk concaaf gebogen wanden, ontstaan onder den invloed der kletsende golven.

Stel nu, dat het land wordt opgeheven, dan zullen oude brandingsterrassen en meer of minder uitgestrekte holen boven de hoogwaterlijn verrijzen, waarbij de laatstgenoemde de vroegere strandlijnen voorstellen. Herhaalt zich echter de rijzing van het land, dan moeten meerdere dergelijke vormingen boven elkaar gelegen voorkomen.

Dit nu is het geval op de Westindische eilanden, vooral aan hunne Noordkust, die aan de wind- en stroomrichting zonder bescherming is blootgesteld, en het volledigst ziet men de bewijzen eener herhaalde opheffing van het land op Curaçao, alwaar de oude brandingsterrassen haast het geheele eiland ringvormig omgeven. Meestal zijn hier drie dergelijke terrassen ontwikkeld, die zich soms met groote regelmatigheid langs de kust laten vervolgen, zooverre het oog rijkt, zoo o.a. bij Hato. Het zijn uitgestrekte platvormen, die onder 2—3° naar zee hellen en van elkaar door steile stoepen zijn gescheiden, alsof door menschenhand geweldige trappen uit het gebergte waren uitgebeiteld. De stoepen zijn 5—15 M. hoog, geheel of nagenoeg vertikaal naar den zeekant afgesneden, en aan hun voet ontwaart men 2—4 M. hooge holen, door de branding ge-

maakt. De oppervlakte der terrassen is met vele blokken bezaaid, waaronder er zijn, die huishooge, grillig gevormde gevaarten voorstellen: overblijfselen van vroeger samenhangende en bij het ontstaan van het plateau uiteengescheurde koraalkalken. In het noordwestelijke gedeelte van Curaçao ligt een plaat van opgeheven koraalkalk nog boven op den St. Hieronimo, 218 M. boven den spiegel der zee, zoodat het eiland sedert den kwartairen tijd, waarin de genoemde kalksteen is ontstaan, tenminste even vele meters moet zijn opgeheven.

Ook op Bonaire zijn de opgeheven brandingsterrassen voortreffelijk ontwikkeld, en hier komen aan de Noordkust, bij Fontein, wederom drie boven elkaar gelegen platvormen voor. Daarentegen ziet men op Aruba haast overal slechts een enkel opgeheven brandingsterras, terwijl sporen van eene oudere dergelijke vorming nog in de nabijheid der noordkust op de hellingen van het gebergte worden aangetroffen.

Het is duidelijk, dat men uit het boven medegedeelde niet mag afleiden, dat de opheffing der genoemde drie eilanden ongelijkmatig zou zijn geschied; maar evenmin mag men aannemen, dat de drie strandlijnen van Curaçao en Bonaire zeker gelijktijdig zouden zijn ontstaan. Want terzelfder tijd kan zich hier een open, daar een onderaardsch brandingsterras hebben gevormd, dat in het landschap niet als zoodanig wordt waargenomen. Buitendien moet ieder jonger terras het oudere geheel vernietigen, wanneer het verder dan dit deed in het land indringt en het dak instort. Om deze reden is het uiterst moeilijk uit te maken, welke strandlijnen in ouderdom precies aan elkaar beantwoorden, en de samenhang van gelijkwaardige lijnen is ook aan eenzelfde kuststrook soms uiterst moeilijk met zekerheid vast te stellen. Hiervoor is een zeer gedetailleerd onderzoek noodig, waarover wij tot nu toe niet beschikken.

Voordat de eilanden de opheffing ondergingen, die uit de verspreiding der oude koraalkalken valt af te leiden, waren ze niet enkel langs de kust verder ondergedompeld, maar groote gedeelten van het binnenland lagen eveneens

onder water. Zoo vormde vooral het oostelijke Curaçao een wijde, ovale, door koraalriffen omsloten schotel, en eerst langzaam dook het heuvelachtige, uit diabaas opgebouwde binnenland, dat veel lager is dan het kustgebergte, uit de zee op. Er waren echter insnijdingen in de oude riffen voorhanden, waardoor het water in- en uitstroomde, en door deze insnijdingen bleven enkele diepere gedeelten van de schotel in open verbinding met den oceaan. Zoo ontstonden de eigenaardige binnenwateren, die naar binnen soms met grilligen omtrek tusschen het heuvelland ingrijpen en naar buiten door middel van een kort kanaal met de zee zijn verbonden. De bladvormige omtrek van het Schottegat, het Spaansch Water en de St. Joris Baai is hieraan toe te schrijven. Maar ook andere binnenwateren moeten op dezelfde wijze worden verklaard, al zijn die gedeeltelijk door oeverwallen, waardoor het water kan doorsijpelen, van de open zee gescheiden. Het laatste is het geval in het noordwestelijke gedeelte van Bonaire.

De holen, welke in de oude strandlijnen zijn gelegen, waren vroeger gedeeltelijk door Indianen bewoond, die op Aruba aan de wanden met behulp van roodijzererts groote figuren schilderden, een oud beeldschrift voorstellende. Thans leven daarin in groote menigte vleermuizen, ratten en kakkerlakken, waarvan de uitwerpselen en overblijfselen een aan phosphorzuur rijke, aardachtige guano vormen. Soms komt deze als een dikke laag voor, waarin men tot aan de enkels kan inzinken, en de zouten, die in de guano aanwezig zijn, moeten worden uitgeloogd, wanneer bij af en toe vallende hevige regenbuien het water tot in de holen doorsijpelt. Ze dringen in het onderliggende kalkgesteente en veranderen dit in phosphoriet.

Maar ook het aan den dag komende gedeelte der opgeheven rifkalken is op sommige plaatsen door middel van thans verdwenen, vermoedelijk van zeevogels afkomstige guano in phosphoriet veranderd, die in het huishouden der kolonie een zoo groote rol heeft gespeeld. Daartoe behooren de phosphoriet van den Tafelberg aan de Fuik

Baai en van den Serro Colorado op Aruba. Hoe men deze gemetamorphoseerde rifkalken van de phosphorieten der holen kan onderscheiden en waarom geene wél, deze echter niet voor ontginning vatbaar zijn, kan ik hier met het oog op de beschikbare ruimte niet goed uiteenzetten. [1])

Intusschen kan ik de oude opgeheven koraalkalken niet verlaten, zonder er op gewezen te hebben, dat deze vorming ook van groot belang als waterreservoir is. Het poreus en met tal van kleine scheuren voorziene gesteente zuigt het zeldzaam vallende regenwater als een spons op en voert het langzaam naar de diepte, totdat het aan de grens van het oudere, daaronder gelegen gebergte wordt gestuit. Hier kan men de waterhoudende laag aantappen, zooals bij Fontein op Bonaire is geschied; men kan het water echter ook door ondergrondsche dammen stuiten. Dit denkbeeld heb ik reeds in 1888 geopperd [2]) en het is later door anderen weer opgenomen [3]); sedert ben ik van de wenschelijkheid eener uitvoering ervan nog meer overtuigd geworden door hetgeen ik in de Molukken zag. [4])

Keeren wij ons van de westindische eilanden naar Suriname, dan ontmoeten wij ook daar de bewijzen eener bodembeweging in jongkwartairen tijd; maar de verschijnselen, waaruit die valt af te leiden, zijn van geheel anderen aard en staan in een nauw verband met den geognostischen opbouw van het land en den waterrijkdom zijner imposante rivieren.

Het binnenland van Suriname is voornamelijk uit kristallijne gesteenten opgebouwd; oude schiefers, diabazen en vooral graniet spelen de hoofdrol. Daarvoor ligt langs de kust een breede strook van alluviale gronden, en voortdurend worden door de stroomen zand en slib naar zee gevoerd, die voor het grootste gedeelte in de nabijheid van het land bezinken. De vlakke, modderige zoom van het continent strekt zich dientengevolge verre in zee uit en is

---

[1]) Zie hierover: K. MARTIN, *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien* etc., Teil II, blz. 88 en volgende.

[2]) In het zooeven aangehaalde werk, blz. 117.

[3]) Zie: *Encyclopaedie v. Nederl. West-Indië*, 1914—1917; blz. 738.

[4]) K. MARTIN, *Reisen in den Molukken*, Geologischer Teil, blz. 43.

door zoo ondiep water bedekt, dat de landing voor grootere schepen bemoeilijkt wordt. Op een dergelijken slikachtigen bodem kunnen rifbouwende koralen niet leven; want deze dieren eischen een kristalhelder water. Vooral het kwarts, dat uit de kristallijne schiefers en de granieten wordt aangebracht, is voor de poliepen doodend, omdat het de weefsels scheurt.

Daarentegen tieren op een dergelijken bodem van de zee tal van andere dieren weelderig, vooral schelpen, maar ook echinieden enz. Evenals aan alle vlakke kusten, zoo worden ook hier schelpbanken gevormd, die zonder regelmaat met zanderige of slibachtige afzettingen moeten afwisselen. De schalen der afgestorven dieren kunnen op het strand worden geworpen en hier in de hoogwaterlijn eenen oeverwal vormen; wordt echter het land daarna opgeheven, dan ontwaart men op eenigen afstand van de kust vormingen, die in de kolonie als zand- en schulpritsen zoo wel bekend zijn.

Hieronder zijn dus opgeheven oeverwallen te verstaan: lage ruggen, nu eens uit schelpen, dan weer uit zand of klei gevormd, veelal door moerassen gescheiden en reeds daardoor in het landschap gemakkelijk te herkennen; want uit den aard der zaak is de vegetatie op deze ruggen een andere dan in de tusschengelegen stroken. De schelpbanken kunnen tot ongeveer 4 M. dikte hebben; maar, daarin zijn zooals uit de wijze van ontstaan direkt volgt, niet enkel ongeschonden schalen voorhanden; deze zijn integendeel veelal gebroken en niet zelden in een fijn schelpzand veranderd.

Er zijn echter 41 soorten van schelpen gedetermineerd kunnen worden, en wel 15 gastropoden en 26 lamellibranchiaten, die alle nog in de nabijheid leven en zoodoende de schulpritsen als eene zeer jonge vorming karakteriseeren. Daaronder komt ook *Littorina* voor, een strandvorm in engsten zin, die soms boven de vloedgrens leeft, verder *Arca*, die ook wel in brakwater wordt aangetroffen, terwijl *Cyrena* eene van uit het land ingespoelde zoetwatervorm voorstelt.

Aan den linker oever der Suriname-rivier kan men een

dergelijke schelpafzetting bij laagwater in Paramaribo zien ontbloot; want een gedeelte der stad ligt op opgeheven schulpritsen, en deze hebben verder een wijde verspreiding. Ze zijn van af de monding van de Corantijn tot aan die van de Marowijne aangetoond: bij Coronie, aan de Saramacca en Coesewijne, aan de Commewijne en Cottica. Meestal liggen verschillende ruggen, die over 't algemeen evenwijdig aan de kust verloopen, achter elkaar. Ook nog bij Onoribo aan de Para is dezelfde vorming aangetoond, maar verder binnenslands zijn geen schulpritsen bekend.

Bij Onoribo liggen de schelpbanken volgens de opgave van Voltz slechts 6 M. boven den spiegel der zee, terwijl deze afzettingen in de onmiddellijke nabijheid der kust nog minder hoog zijn opgerezen. De negatieve strandverschuiving zou dus, wanneer wij alleen op de schulpritsen wilden letten, als hoogst onbeduidend moeten worden aangemerkt, terwijl die bij de naburige eilanden meer dan 200 M. bedraagt, zooals boven aangetoond. Bestaat nu werkelijk een zoo groot verschil in de mate van opheffing tusschen Suriname aan den eenen en de eilanden aan den anderen kant? Of zijn ook nog verder in het binnenland van het continent sporen eener vroegere zeebedekking aan te toonen?

Deze vraag is zeer moeilijk te beantwoorden; want onze geognostische kennis der kolonie is nog altijd uiterst gering, en het weinige, wat wij omtrent den opbouw van het binnenland van Suriname weten, beperkt zich haast uitsluitend tot de beddingen der grootere rivieren. Toch zijn er verschillende aanwijzingen, die het waarschijnlijk maken, dat in een geologisch kort geleden tijd een groot gedeelte van Suriname door den oceaan was overstroomd.

Staat men op den top van den Blauwen Berg bij Bergendaal, dan ziet men in zuidoostelijke richting vijf onbeduidende bergruggen coulissenachtig de eene achter den anderen oprijzen, hetgeen op terrasvormingen bouw van het land wijst. Een dergelijke bouw is ook in de rivieren aangetoond, daar, waar tal van lage watervallen met weinig hellende gedeelten der beddingen afwisselen. Het is

mogelijk dat deze vallen [1]) oorspronkelijk aan de grens van opgeheven strandterrassen zijn neergestort, al beantwoordt hun tegenwoordige ligging niet meer hieraan; want door de insnijdende werking van het water moeten de vallen in zuidelijke richting verplaatst wezen.

Vroegere zeebedekking zou ook de buitengewoon diepe verweering kunnen verklaren, die de gesteenten van Suriname hebben ondergaan, meer in het bizonder ook het voorkomen der savannes aan de noordgrens van het bergland; want deze zijn door verweering en vergruizing der oudere gesteenten ontstaan. Dat men in deze streken geen overblijfselen van zeebewonende dieren heeft aangetroffen, behoeft niet te bevreemden; want dergelijke overblijfselen moeten aan de oppervlakte onder den invloed der atmosferiliën spoedig vergaan, terwijl nauwkeurige nasporingen met het oog hierop nog nimmer hebben plaats gehad.

Ondersteund wordt de opvatting, dat de zee in een geologisch jong verleden tot diep in het binnenland van Suriname zou hebben gestaan, door de geognostische gesteldheid van Engelsch- en Fransch-Guiana. Van belang is vooral de conclusie, waartoe Brown en Sawkins ten opzichte van Engelsch-Guiana kwamen: „It is evident that the sea at one time covered the whole face of the country .... and surrounded the mass of the Paccaraima mountains entirely. The perpendicular faces of the great table mountains of sandstone were evidently produced by the action of the sea." [2]) Hiernaar zou de zeebedekking zich in deze streken tot ongeveer 4° N.Br. in het binnenland hebben uitgestrekt, zoodat ook de noordelijke helft van Suriname er moeilijk aan kon ontkomen.

De toestanden in Nederlandsch West-Indië zijn geheel analoog aan hetgeen wij in den Oost-Indischen Archipel waarnemen. Ook hier zijn de kleine eilanden van het oos-

[1]) Het spreekt vanzelf, dat ik niet voor *alle* vallen een dergelijke verklaring toepasselijk acht.

[2]) CH. B. BROWN a. J. G. SAWKINS, *Reports on the physical, descriptive and economic geology of British Guiana*, London 1875, blz. 14.

telijke gedeelte door samenhangende, opgeheven koraalriffen met tal van oude strandlijnen omgeven, terwijl deze in de Java-Zee geheel op den achtergrond treden. Want naar de kusten dezer zee worden evenals naar die van Suriname geweldige slibmassa's door groote rivieren afgevoerd, die voor de rifbouwende koralen ongunstige levensvoorwaarden scheppen. Aan schelpen rijke afzettingen treden hiervoor in de plaats, en dit was reeds in het jongere tertiair het geval.

In de Molukken, waar de oude riffen het best bekend zijn, bereiken deze op Ambon meer dan 500 M. hoogte boven de zee, en begon de negatieve strandverschuiving evenals op Java in het jongere tertiair, om tot in den hedendaagschen tijd voort te gaan. Het groote bedrag der strandverschuiving heeft mij reeds in 1897, toen het nog bij de meeste geologen als ketterij gold om van opheffingen te spreken, er toe gebracht, het verschijnsel met behulp van dislocatiën in de aardschors te verklaren [1]). Thans zal wel niemand hierbij nog uitsluitend aan eene beweging der wereldzee willen denken, al is dan de zeespiegel zeker niet konstant. De nadere verklaring voor de opheffing der eilanden in West- en Oost-Indië kan worden gegeven als volgt:

Uitgestrekte gebieden der aardschors bevinden zich in een labielen toestand; daartoe behooren ook de streken, die Azië van Australië en Noord- van Zuid-Amerika scheiden, beide rijk aan werkende vulkanen. Het evenwicht van schollen der schors, die men zich mag voorstellen als drijvende op potentiël vloeibare, gloeiende en aan gassen rijke gesteenten, kan door endogeene processen, waaraan ook de vulkanen hun ontstaan hebben te danken, gestoord worden. De stoornis kan echter ook intreden tengevolge eener aangroeiende belasting; want heele gebergten worden in den loop der tijden vernield en als zand en slib naar den oceaan gevoerd. Zoo is ook Suriname niets anders dan de kern van een vroeger veel aanzienlijker gebergteland, dat wellicht een alpien karakter

---

[1]) *Reisen in den Molukken*, Geol. Teil, blz. 48.

droeg. Daarbij komen, vooral in de tropen, de overblijfselen van kalkafscheidende dieren en planten, die op den zeebodem geweldig dikke sedimenten vormen.

Door een en ander kunnen gedeelten der aardschors zinken en o.a. is ook de Caribische Zee door instorting ontstaan; zij vormt een zoogenaamde „ketelinstorting", en de grootste, meer dan 5000 M. bedragende diepte ligt benoorden de boven behandelde eilanden, d.i. de „Curaçao-diepte". Terwijl de schol op den bodem dezer diepte meer en meer zonk, werden hierdoor de belendende gedeelten der aardschors naar boven geperst; ze vormden met andere een voor het eigenlijke Zuidamerikaansche continent gelegen wal.

Deze oppersing is reeds begonnen lang voordat de opgeheven rifkalken zijn afgezet. Want op Curaçao is het oudere, tot de krijtformatie behoorende gebergte veelvuldig geplooid, terwijl de genoemde kalksteenen door deze stoornis niet zijn getroffen. Vooral aan den voet van den St. Christoffel in het noordwestelijke gedeelte van Curaçao kan men waarnemen, hoe oude, in de krijtperiode gevormde schiefers veelvuldig zijn opgeplooid en na de vorming der plooien nog weer tegen elkaar verschoven. De Christoffel, thans geïsoleerd en slechts ruim 370 M. hoog, is niets anders dan de onbeduidende rest van een oud plooigebergte, dat geognostisch tot het Zuid-amerikaansche continent heeft behoord.

De opheffing van Suriname staat, zooals vanzelf spreekt, met de instorting der Caribische Zee niet in verband; maar naast de oppersing der eilanden heeft eene rijzing van het geheele noordelijke gedeelte van Zuid-Amerika plaats gehad. Deze kan niet verklaard worden zonder aan het reeds medegedeelde ver strekkende geologische beschouwingen vast te knoopen, die hier niet op hun plaats zijn.

Leiden, Juli 1920.

SURINAME EN DE OORZAKEN VAN DE ACHTERLIJKHEID DEZER NEDERLANDSCHE KOLONIE.

DOOR

FERD. GREINER

(te Paramaribo).

Suriname heeft welvaart gekend onder de Nederlandsche vlag. In 1816 waren wij onder Engelsch Bestuur zelfs zoo gelukkig om een batig slot aan te wijzen, doch sedert de kolonie in dat jaar wederom in onze handen kwam, is zij met meer „downs" dan „ups" langzamerhand vervallen tot het minst welvarende land van Zuid-Amerika, waarvan zij eenmaal het welvarendste was.

Demerary, dat toen in Engelsche handen bleef en zeer ver in ontwikkeling bij Suriname ten achteren was en waar het arbeidersvraagstuk hetzelfde was, is thans geworden wat het is, en wordt door de Engelschen hun „magnificent province" genoemd.

Paramaribo had in 1816 ongeveer de belangrijkheid van thans, terwijl Georgetown, de hoofdstad van Demerary, werd gesticht op de afbraakterreinen van het gehucht Stabroek.

Daarom mogen wij thans gerust aannemen dat achteruitgang niet verder mogelijk is en dat wij thans voor slechts twee mogelijkheden staan, t.w.: stilstand of vooruitgang.

Zal het dit laatste zijn?

Er zijn in Suriname twee lijnrecht tegenover elkander staande opiniën:

Ten eerste:

De opinie van hen, die sedert jaren machteloos zijn gebleken om aan het land eenige welvaart te bezorgen, niettegenstaande dit hun natuurlijke taak was, en wier opinie met zeer weinig variatie op den voorgrond heeft gestaan in alle rapporten tot heden opgemaakt, hoewel als voldoende rapport moest beschouwd worden het door hen bereikte resultaat.

Ten tweede:

De opinie van de direct bij de welvaart van het land geïnteresseerden, die niet ter verantwoording geroepen kunnen worden, waarom een en ander zoo slecht gaat, maar eerder het recht hebben om die verantwoording te eischen.

De toestand in Suriname wordt in Nederland ziek genoemd. En terecht. Alleen vergist men zich volkomen in de oorzaak van de kwaal, waaraan Suriname lijdt.

En toch geloof ik dat het voor Nederland zeer moeilijk zal zijn de kwaal te leeren kennen, zoolang het kwakzalvers zendt inplaats van dokters.

Aangenomen dat de vaklieden die uitkomen, hun vak in Nederland met succes uitoefenden, is het logisch, dat waar deze vaklieden zonder uitzondering op lateren leeftijd in de kolonie aankomen en hunne leerjaren geruimen tijd achter den rug hebben, zij voor de speciaal Surinaamsche toestanden ongeschikt moeten zijn.

Hoe kan nu een Gouverneur iets bereiken van wat hij zich bij zijn benoeming voorstelde of beloofde uit te voeren? Om te roeien heeft men riemen noodig.

Waarom zendt Nederland geen speciaal voor Suriname opgeleide krachten, die geen trekvogels zullen worden, wanneer hun toekomst bij hun indiensttreding zuiver afgeteekend is?

Waarom in Suriname slecht betaalde ambtenaren en beambten, die zich in verband met de ingewikkelde paperasserij noodeloos overwerken? Waarom schijnt men in Nederland niet te begrijpen dat Suriname en Oost-Indië, wat betreft de bevolkingen geheel onge-

lijksoortige grootheden zijn? De Javaan zal nog lang dezelfde gebruiken en gewoonten aanhangen! de creool van Suriname heeft sinds vele jaren reeds dezelfde aspiraties als zijn kolonisateurs, dank zij de goede scholen die wij hem gaven. In Nederland behoort men zich, met de uitstekende resultaten van zoovele daar afstudeerende Surinaamsche jongelieden voor oogen, daarvan rekenschap te geven en te begrijpen dat de Surinamers met hunne ontwikkeling in staat zijn om bestuursmaatregelen naar hun werkelijke waarde te beoordeelen.

Is het daarom niet logisch dat de Surinamer, begrijpende dat een en ander wederom faliekant moet uitloopen, daaraan niet altijd wenscht mede te werken?

Hij heeft dagelijks het onverkwikkelijke schouwspel voor oogen dat de beste jonge krachten van het land zich in het buitenland gaan vestigen, omdat Suriname voor hen geen veld is. En toch waren deze jongelieden de natuurlijke helpers om het land groot te maken.

Aan het hoofd van geen enkel departement staat thans een Surinamer, en toch, hoe anders kon alles zijn als juist aan Surinamers de leiding van de departementen werd opgedragen. Zij zijn de eerste belanghebbenden bij den goeden gang van zaken en.... geen trekvogels. De ambtenaar, dien men uitzendt heeft geen notie van al wat de speciale toestand in Suriname vereischt, en zoodra hij geacht kan worden op de hoogte te zijn, staat hij alweder op de vertreklijst en dan begint weder het spelletje met een opvolger, die niet zelden in een warboel belandt, die hem van zijn aankomst af de schrik op het lijf doet slaan. Is het niet logisch dat hij het dan maar op een andere manier probeert, van waar de ontzettende paperasserij.

Hij komt voor het moeilijke geval te staan dat hij orders moet geven aan menschen, die hem in ondervinding verre de baas zijn en hij vergeet niet zelden maar al te spoedig — niettegenstaande hij in ons verlicht vaderland anders heeft kunnen leeren — dat gevoel van eigenwaarde en geschiktheid niets te maken hebben met kleur.

Indien wij op de landkaart het bereikbare gedeelte van Suriname beschouwen, dan treedt daarbij op den voorgrond dat dit in hoofdzaak slechts aan enkelen behoort.

Tevens wordt direct de aandacht getrokken door het absoluut gemis aan verkeerswegen.

Welnu, dit totale gemis aan wegen is de voornaamste oorzaak waardoor Suriname tot den tegenwoordigen toestand van verval is geraakt en *nooit* tot welvaart zal kunnen komen, zoolang deze toestand bestendigd blijft.

Men heeft aan dezen toestand een schijn van „business" gegeven door het scheppen van vervoermiddelen, die als monopoliën zijn aan te merken, en die door de ingewikkeldheid van de administratie en niettegenstaande de mobilisatie van een groot aantal ambtenaren, gewoonlijk een deficit opleveren, al was dan ook, door den oorlogstoestand, die alle mededinging uitsloot, een overschot te constateeren.

Men gaat in Suriname van het beginsel uit dat er eerst menschen behooren te komen om den aanleg van wegen te motiveeren.

Op deze wijze is het land voor een ongelukkig klein gedeelte met vooral voor de toekomst waardeloos cacao- en koffiebosch beplant (als een bolwerk de nieuwe landen er achter versperrende), terwijl de nieuwe landen door het gemis van wegen van elke poging tot ontginning zijn uitgesloten. Immers, de prachtige landen toebehoorende aan het Gouvernement, zouden een gedeelte van den nationalen rijkdom uitmaken, zoodra er wegen doorheenliepen, terwijl zij thans voor minus op de balans zijn te brengen, omdat zij alleen moeten beschouwd worden als kweekplaatsen voor malaria-parasieten.

Begrijpt men dan niet dat koloniseeren ontginnen beteekent en ontginnen zich ten doel stelt wegen aan te leggen vóór al 't andere? Welnu, Suriname dat wij nu met geringe tusschenpoozen 250 jaren koloniseeren, heeft nog geen enkelen doorloopenden weg. Het is in dit land betalen of men blijft thuis.

Begrijpt men dan niet dat door één meter weg aan te leggen de strekkende meter aan weerszijden een grootere waarde verkrijgt en dat daardoor veeteelt mogelijk wordt, de onontbeerlijke partner van elk landbouwbedrijf? Let wel, ik bedoel niet de arboricultuur, die men thans ten onrechte met den naam van landbouw bestempelt en waarvan noch kapitalist, noch land in de toekomst iets mag verwachten, omdat haar bedrijf niet anders dan met lage loonen een schraal bestaantje aan den gang kan houden in dit dure land. Immers de eischen van deze arboricultuur zijn van dien aard, dat zij slechts de primitiefste werkwijze kan toepassen en dat moderne methoden, zelfs als men die wilde toepassen, zooals die voor veldgewassen mogelijk is, uitgesloten zijn.

Begrijpt men dan niet dat één man met ploeg en trekos het werk kan leveren, met veel minder moeite dan 20 menschen thans?

Het gemis aan veeteelt sluit de mogelijkheid om te ploegen uit, omdat dit gewis het weder in bosch opgroeien van den nationalen rijkdom, n.l. den met moeite verkregen „open grond" onvermijdelijk maakt. Want veeteelt geeft mest en mest is noodig om het land blijvend aan te winnen.

Geeft men zich geen rekenschap dat het vervoeren van een koe in kleine open booten over onstuimig water een gevaarlijke geschiedenis is, terwijl een kind langs een weg een tiental beesten naar hun bestemming kan drijven?

De creoolsche landbouwer is niet lui, doch hij wordt belemmerd bij zijne werkzaamheden en bij den verkoop van zijn product op een wijze, welke uitsluit dat hij veel meer produceert dan hij voor eigen gebruik noodig heeft. Hij verstopt zijn kostgrond in het oerwoud, omdat het gemis van wegen het aan de overheid onmogelijk maakt om zijn goed te beschermen. Wegen zullen hem maken tot een welvarend man, een koopkrachtig individu en een man van wien men met recht

mag verwachten dat hij zijne belastingen betaalt, omdat men daarvoor iets in de plaats geeft.

Zie hem zijn cylopen-arbeid verrichten om zijn kostgrond aan te leggen, vooruit wetende dat hij slechts met een of twee oogsten zal beloond worden. Geeft men er zich in Nederland rekenschap van dat deze arbeid alleen reeds moeilijker is, dan wat men redelijkerwijze van een arbeider in Europa mag verwachten? Ook omdat deze arbeid wordt verricht in een ondoordringbaar oerwoud, waar vele gevaren dreigen.

En toch na het verrichten van dezen arbeid komen eerst de eigenlijke landbouwwerkzaamheden.

Eindelijk is hij aan zijn oogsttijd gekomen en zal hij de vrucht van zijn arbeid gaan genieten. Hij vervoert zijn product naar Paramaribo, tot heden zijn eenige afzetplaats; hij vaart liefst bij nacht, omdat de rivieren dan minder onstuimig zijn. Hij vindt bij aankomst in de stad dat de prijs van zijn koorn, b.v. van den eenen dag op den anderen — hoe ongeloofelijk dit ook moge klinken — met ± 80 % is gedaald. Wacht hij tot morgen dan gaat de prijs nog meer naar bene den. De waarde van zijn product heeft niets te maken met het lokale marktje, dat als basis wordt aangenomen voor de waarde van hetgeen hij te verkoopen heeft, maar hij *moet* verkoopen, want hij is in de stad gekomen niet alleen om te verkoopen, maar ook om in te koopen de behoeften die zijne afzondering in het district onvermijdelijk maakt.

Hij bracht tien zakken koorn ter markt. Zijn oom, die van de stad terugkwam, had hem verteld dat het koorn 10 gulden per zak stond en bij zijn aankomst kreeg hij er 2 gulden voor. Twintig gulden inplaats van honderd!

Deze schandelijke fluctuaties zijn alleen in Suriname mogelijk en dit door de geheimhouding die er schijnt te worden in acht genomen omtrent de prijzen, die op een kanonschot afstands van Suriname gelden. Waarom worden deze prijzen niet dagelijks geëischt van de Kabelmaatschappij, die daarvoor subsidie geniet? Is het voor het plezier van eenige opkoopers?

Het mag niet anders gezegd worden dan dat onze Gouverneur Staal alles in het werk heeft gesteld om de menschen tot produceeren te krijgen. En wat meer is, hij is er in geslaagd. De zolder van de cassavefabriek te Saron bezweek onder den last van het *voor niets* van den landbouwer opgekochte goed en zoo zal dan het eenige resultaat van de lofwaardige en vaderlijke bemoeiingen van den Heer Staal zijn, dat men onder de klein-landbouwers algemeen hoort zeggen: „Men zal mij voor de tweede maal niet vangen! Ik plant voortaan voor mij en mijn gezin en niets meer!"

Ik rekende, voor de documentatie, met een dier landbouwers eens na; het was een man met ijzeren spieren en een maag in verhouding tot die spieren; wat hij nu wel per dagloon verdiend kon hebben.

Het resultaat was *vijf en dertig centen!*

Indien het gouvernement nu de menschen eens hielp met dagelijks mede te deelen, op een kantoortje aan den Waterkant, met een meneer die lezen en schrijven kan er in, hoeveel zij elders voor hun product kunnen krijgen, elders waar fluctuaties, zooals die in Suriname regel zijn, door de Overheid niet gepermitteerd zouden worden; aan de menschen dan een voorschot gaf op hun product dat den verkoopprijs van thans al zeer zou overtreffen, en met hen afrekende zoodra de gelden binnenkwamen van de ladingen als verzamelexport verzonden, dan ging ieder landbouwer direct planten.

Geef hun wegen en moderne landbouwgereedschappen, leer hen daarmede omgaan.

Als men in Suriname informeert, waarom men de noodige werken niet uitvoert, krijgt men tot antwoord: „er is daarvoor geen geld".

Maar hoe is dat te rijmen met de uitgaven die hier gedaan worden voor zaken, die als luxe beschouwd worden in landen, waar alles van een leien dakje gaat?

Wat in het groot is vertoond met de onderneming op Slootwijk, met de spoor, met de bacoven-cultuur, enz. gebeurt dagelijks in vele takken van dienst in het klein.

Maar het gezamenlijke van die vele proefnemingen, waarvan geen enkele eenig resultaat heeft opgeleverd, dat de bevolking ten goede kwam, vormt een reuzenpost, die onttrokken werd aan de noodzakelijke werken, die Suriname zoozeer behoefde.

Loof premies uit voor degenen die het meeste open terrein blijvend aanbrengen, zet hun namen in een speciaal boek met gulden letters, want zij zijn de lieden die Suriname door ontbossching verlossen van den vloek die het in slaap houdt en hare ontwikkeling tegenhoudt.

Het moederland weet niet waarheen men in Suriname wil, omdat de opinie, ik bedoel de opinie, die tot heden de overhand heeft, niet is en kan zijn die van de Surinamers.

Men hoort in Nederland dikwijls zeggen: „wat willen die lastige menschen nu toch eigenlijk? Men geeft hun wat ze vragen en nog zijn zij niet tevreden." Opdat het Nederlandsche volk de werkelijke wenschen van Suriname leere kennen, is het noodig dat de Koloniale Staten uit zuiver Surinaamsche elementen bestaan. De niet-Surinamer heeft niet van zijne geboorte af medegepinaard en de ontberingen gekend in dit land als de Surinamer.

De betrekkelijke welvaart van een land is niet afhankelijk van de hoegrootheid van de bevolking maar wel van de welvaart van het individu.

De welvaart van het individu hangt af van zijn productievermogen en het productievermogen van elk individu te helpen vergrooten moet de eerste zorg zijn van bestuurders, indien zij begrip hebben van de verantwoordelijkheid die op hen rust.

Indien wij in Suriname er slechts toe konden besluiten die methoden te helpen invoeren, die duizend en meer jaren bekend waren om aan den grond zijne schatten te ontrukken, zou met het oog op den rijkdom van den bodem, in dit land een toestand geboren worden die als zeer bevredigend ware aan te merken.

Is er in die richting ooit iets in Suriname geprobeerd?

Heeft men ooit in die richting het landbouwonderwijs trachten te verbeteren? Het eenige antwoord hierop is *neen*.

Het heeft er allen schijn van dat men in Suriname nog altijd aan het overwegen is of het wel dienstig is om moderne methoden te helpen invoeren en dit vindt vermoedelijk zijn verklaring in de „arboricultuur", hier bekend als „groote landbouw", een bedrijfsvorm, die bij het minste naar boven gaan van den loonstandaard (waarmede de welvaart van het land samengaat), zal moeten staken.

Het invoeren van moderne methoden, al ware het met geweld, noodig met het oog op het zoovele malen grootere productievermogen, zal zulk een schril contrast veroorzaken tusschen de verdiensten van den vrijen landbouwer en die van den contractant, dat handhaven van den loonstandaard van laatstgenoemde een onmogelijkheid wordt en hercontracteeren van zelf uitgesloten is.

Maar aan den anderen kant zal de met verlangen naar zijn land terugziende contractant, door eene grootere verdienste er wel twee maal over denken om na zijn volbrachten contracttijd, zijn nieuw vaderland te verwisselen met wat hij verliet, omdat hem mogelijk wordt om in ons land een toekomst te veroveren, waar het thans slechts sporadisch aan enkelen gelukt om tot iets te komen.

Men kan de gecontracteerden, die hier komen, onderscheiden in twee categorieën: n.l. degenen die hier zijn gekomen om door werken vooruit te komen en degenen, wien dit onverschillig is. Maar weinigen van de beide categorieën komen hier met eene andere bedoeling dan om naar hun vaderland terug te gaan, te meer omdat het hun spoedig blijkt, dat de hooge loonstandaard, die hen bij het contracteeren aanlokte, fictief was en dat het niet was het loon, maar wel wat men in dit dure land er voor koopen kan, dat men hen had behooren voor te houden.

De geïmporteerden, die wij gaarne hier wilden hou-

den, zijn nu juist die welke wij zien vertrekken omdat hun vlijt hen in staat stelde om met hunne vergaarde spaarpenningen naar hun vaderland terug te keeren en daar, minder belemmerd dan vroeger, in een goedkooper land vooruit te komen.

De werkzaamheden van het Immigratie Departement zich tot heden hier bepaald hebbende tot het importeeren van tijdelijke werkkrachten, zijn evenwel, zooals van zelf spreekt, niet beperkt tot deze bemoeiing, of liever behooren daartoe niet beperkt te blijven, maar niettegenstaande bij uitstek geschikte hoofden daar de leiding hadden, is er in de richting van Europeesche immigratie door het gebrek aan geld en vooral door het gebrek aan wegen, die hygiëne mogelijk maken, nog niets gedaan. Want het zou den Europeeschen landbouwer moeilijk zijn zich landbouw voor te stellen zonder veeteelt en veeteelt is niet mogelijk zonder wegen.

Zien wij eens hoe in Brazilië de Immigratie begrepen wordt:

De Immigrant wordt daar ontvangen als de categorie van menschen van wie men *alleen* alles voor de toekomst van het land verwacht. Hij wordt na geacclimatiseerd te zijn, per spoor of stoomboot gebracht naar de streek die hij voor zijn vestiging heeft gekozen en waar hij een huis aan den grooten weg gelegen, gereed vindt.

De grond voor zijn eersten oogst is open gemaakt en reeds gedeeltelijk beplant; hij ontvangt zaad, vee, trekdieren en ploeg en eene ondersteuning tot zijn eersten oogst.

Hij vindt zich dus van den dag van zijn aankomst af geplaatst op de eerste sport van de ladder die tot welvaart leidt.

Maar hij moet het ontvangene terugbetalen en kan dit doen door het helpen voorbereiden voor nieuwe immigranten van hetzelfde als hij bij zijn aankomst vond.

Hij werkt aan den weg, opent den grond, bouwt hui-

zen en wordt door die werkzaamheden automatisch eigenaar van wat hij vond en daardoor een goed burger, die belang heeft bij de welvaart van zijn nieuw vaderland.

Immigratie op deze leest geschoeid is niet kostbaar, de uitgaven moeten beschouwd worden als een rouleerend kapitaal of vooruitbetaling van arbeidsloonen om iets verkoopbaars tot stand te brengen.

Maar de nieuwaangekomene zou in geen geval zijne vestiging overwegen indien hij bij zijn aankomst geen weg vond en de mogelijkheid hem, evenals dit in Suriname het geval is, ontbrak, om gemakkelijk en zonder gevaar zijn product te vervoeren.

Thans nu wij ongetwijfeld aan den vooravond staan van eene landverhuizersbeweging zooals die nog nooit gezien is, is het misschien aanbevelenswaardig om zonder dralen die stappen te overwegen die den aanvoer van werkelijke immigranten mogelijk maakt.

Maar dat men dan late varen het idee, dat bij alles hier vóór schijnt te moeten zitten, dat er daarvoor iets bizonders moet gedaan worden, iets anders dan wat het verleden in andere landen heeft geleerd. Studie van een overbekende zaak is geld wegwerpen. Copieer van elders; dat is voldoende.

In Cuba, waar loonsverhoogingen in de laatste jaren in het oogloopend groot zijn geweest, zien wij dat dit evengoed ten voordeele van de werkgevers als van de arbeiders kwam.

Moderne methoden maakten deze loonsverhooging niet alleen mogelijk, maar reduceerden de productiekosten tot een lager cijfer dan die in Azië, niettegenstaande werkloonen daar zeer laag zijn.

Alleen de hoogere loonen zijn in de zuidelijke staten van Noord-Amerika oorzaak geweest van de economische ontwikkeling en deze werd met gekleurde arbeiders bereikt. Een gekleurde arbeider wordt daar geacht voor de onderneming gemiddeld te vertegenwoordigen een werkkracht voldoende om 50 akker in cultuur te brengen. Hij verdient 200 dollars per jaar, behalve kost en vrije woning en wordt voor overwerk betaald.

Maar het feit alleen, dat daar met dezelfde categorie menschen en bij toepassing van moderne methoden, op 50 akkers per kop gerekend kan worden, duidt genoegzaam aan wat men hier met onze creolen zou kunnen bereiken, indien men hen die methoden wilde onderwijzen, die overal elders worden toegepast.

Het importeeren van een ploeg met trekdieren staat gelijk met het importeeren van 20 werklieden en de welvaart van den arbeider zal een automatischen toevoer van gewilde werkkrachten doen ontstaan.

Indien ik een keuze zou mogen doen onder de vele producten die in Suriname met succes verbouwd kunnen worden, zou ik zonder aarzeling de voorkeur geven aan het suikerriet, dat voldoende heeft bewezen in Suriname een goeden bodem te hebben gevonden.

Maar niet alleen de geschiktheid van den bodem doet mij suikerriet zonder dralen kiezen, maar ook de omstandigheid dat deze cultuur niet zoo direct afhankelijk is van landwegen, maar integendeel door het bewonderenswaardig net van natuurlijke waterwegen, waar het niet betreft de vrucht, maar wel het geheele gewas te transporteeren, direct in aanmerking komt om te voorzien in de werkeloosheid en de gedwongen ledigheid van een krachtige, talrijke, soms over uitgestrekte landen beschikkende en naar geregelde verdiensten hakende Creolenbevolking.

Van hen mag voor de centrale suikerfabrieken een toevoer van product verwacht worden welke alleen kan medevallen en waardoor tevens een eerlijk licht zal schijnen over de redenen *waarom* de creool niet zoo hard werkte als men van hem mocht verwachten.

Immers, zoodra voor hem de mogelijkheid zal zijn in het vooruitzicht gesteld te weten wat bij het gelukken van zijn product de vrucht van zijn arbeid zal opleveren, zoodra hij de zekerheid bezit dat het resultaat van zijn ijver niet meer zal vernietigd worden door de schandelijke prijsfluctuaties te Paramaribo, is voor hem vervallen wat zijn productievermogen remde.

Centrale suikerfabrieken zullen door hem beschouwd worden als eene voorzienigheid, waarnaar hij zoolang heeft uitgezien; zij zullen de rayons welke zij gekozen hebben na den eersten oogst reeds veranderen op een onherkenbare wijze; zij zullen rijkdom verspreiden over eene bevolking van *grootgrondbezitters* tevens *kleine landbouwers* en behalve dat zij schitterende resultaten *moeten* opleveren, zullen zij zich tot eer kunnen rekenen een sociaal werk te hebben verricht waarop met gerustheid de toekomst van een prachtig, thans geheel verwaarloosd land verder kan worden opgebouwd.

Welke moet de plaatsing zijn van centrale suikerfabrieken?

Centralen, die aan groote rivieren gevestigd worden, zijn alleen van belang voor de grootere plantages en geheel uitgesloten van den geregelden aanvoer van riet van kleine landbouwers, aan de zijrivieren gevestigd. Toch zijn die kleine landbouwers de voornaamste categorie producenten voor de naaste toekomst.

Ziehier waarom:

Indien wij teruggaan tot vóór 1852 dan zullen wij zien dat er op dat oogenblik 90 suikerstaten in volle werking waren, waarvan een groot gedeelte aan de kleinere zijrivieren gelegen waren.

Die suikerplantages waren aangelegd door vaklieden, waaraan de tegenwoordige vaklieden, wat het tot standbrengen van irrigatie en bedelving betreft, een voorbeeld kunnen nemen.

Die werken waren uitgevoerd met zeer goedkoope arbeidskracht en zouden thans schatten vereischen. In het klein begonnen, werden deze suikerstaten langzamerhand uitgebreid, niet alleen naar gelang van behoefte, maar zoodra oordeelkundige terreinkeuze en verkregen kennis van de hoogste waterstanden het toelieten. Dit kwam vooral voor bij de plantages aan de kleine rivieren, die geen zout water behoefden te vreezen, maar wel een periodieke overstrooming door gemis van geregelde loozing.

Op de plantages met hooge bedelving aan de kleine

rivieren bestaat de zekerheid dat door dambreuk of infiltratie het product niet zal vernietigd worden door water met zoutgehalte. Door samenvoeging van de oude bedelvingen zal een centrale in haar rayon tevens de juiste oppervlakte kennen die haar tot maatstaf kan dienen bij haar productberekeningen.

De onstuimigheid van de grootere Surinaamsche rivieren maakt een geregelde bevaring daarvan met kleine, volgeladen booten tot een gevaarlijke onderneming. Liggen de centralen aan de groote rivieren dan zal de geregelde toevoer van het gewas van de producenten aan de kleine rivieren gevestigd belemmerd worden. Het oogstseizoen valt in den drogen tijd en het kan op de rivieren dan spoken.

De zijrivieren zijn spiegelglad, zelfs bij het hevigste stormweder, en elke stagnatie in den toevoer van product, waardoor de goede voortgang der werkzaamheden van eene Centrale zou kunnen belemmerd worden, is op deze diepe en prachtig bevaarbare zijrivieren geheel uitgesloten.

De fabrieken aan de groote rivieren verbouwen haar eigen riet en ontvangen dit over wegen en door vaartrenzen die bij elk weder met volgeladen booten bevaarbaar zijn. Hiermede zou overeenkomen de centrale aan de kleine rivieren met de daarin uitmondende vaartrenzen.

Al die bedelvingen met hunne complete afvoerkanalen naar hun natuurlijke hoofdloozingen, zijn thans met oerwoud overdekt en de grond bezit na de jarenlange herneming van zijn rechten, wederom den ongekenden rijkdom, die men daar oorspronkelijk aantrof.

Het eigendom van deze gronden is, vooral ten gevolge van het gemis van een goede cultuurbank, die groote waarde aan het grondbezit zou hebben verzekerd, gekomen in handen van Creolen, die daarop met hunne vrienden en familien, en zeer gehecht aan den grond, den kleinen landbouw uitoefenen, waarmede zij met het oog op de belemmerende toestanden voornamelijk beoogen in hun eigen onderhoud te voorzien.

Maar dit grondbezit van de Creolen is enorm en de

bedelvingen die op die gronden in het bosch begraven zijn, wettigen het beweren dat in de eerste tientallen jaren geen centrale suikerfabrieken kunnen gebouwd worden met eene capaciteit, groot genoeg om het product dat daarop geproduceerd kan worden, te verwerken.

Het waren deze gronden die bij het uitbreken van crisissen het eerst verlaten werden omdat zij verder van de uitvoerhaven lagen en toenmaals alles per roeiboot moest vervoerd worden, terwijl de plantages aan de groote rivieren andere cultures begonnen.

Wij zijn een tram rijk, die, hoewel zij reeds vele jaren in exploitatie is, de meest desperate wildernis doorloopt en zonder eenig doel bij een boom in het oerwoud ophoudt.

De baan vormt een alles versperrende dam midden door een land in formatie, met verwaarloozing van afwateringsmogelijkheden van landen die periodiek onder water komen. Maar zelfs indien men als motief zou willen opgeven voor dezen aanleg, dat de tram uit een economisch oogpunt niet anders beoogde dan het Hinterland bereikbaar te maken met zijne mineralen en boschproducten en daarvoor de opoffering van cultuurland noodig was, dan nog moeten wij hier constateeren dat met de tram ook dat niet bereikt is omdat het punt waar zij eindigt, het punt is waar zij had moeten beginnen.

Voor goederentransport is een onbelemmerde rivier de meest aangewezen en goedkoopste weg, vooral indien het, zooals hier, enorme quantums goederen betreft.

De Surinamerivier is met groote rivierbooten bevaarbaar tot het punt waar de spoor had behooren te beginnen.

Waar landwegen behoorden te worden aangelegd loopt een tram, waar een tram behoorde te zijn geschiedt het transport in korjalen en op de ruggen van de werklieden.

Het komt mij voor dat het handhaven van deze

tram, alleen bestemd voor het vervoeren van een plankje en een paar komkommertjes, uit geen enkel oogpunt verdedigbaar is, waar elders zulke groote belangen imperatief ondersteuning behoeven. Waarheid is dat het continueeren van de exploitatie op de tegenwoordige basis moet beschouwd worden als „goed geld naar kwaad geld werpen" en alleen dient om een zwerm ambtenaren en beambten in dit dun bevolkte land voor geheel nutteloos werk te gebruiken. Mijn raad zou zijn de rails en al het kostbare materiaal van de actueele spoor op te breken, het tegenwoordige baanvak te beschouwen als eene weg, en overal bruggen te leggen die vanzelf niet zoo kostbaar behoeven te zijn als voor spoorwegen. Hierdoor zal men niet alleen een verloren streek aan den landbouw teruggeven maar tevens eene reuzenwinst maken op het materiaal benoodigd voor den aanleg van den nieuwen spoorweg omdat de prijs van grondstoffen thans zoo enorm gestegen en bijna onbereikbaar is bij eene eventueele poging tot uitbreiding.

Hierdoor zal materiaal disponibel komen voor 80 kilometer nieuwe weg. De gouvernementsstoomers zullen een intensieve vaart naar het gekozen uitgangspunt van de spoor kunnen openen en de verliezen, die jaarlijks op de tram zijn te boeken, zullen daardoor vervallen.

Vóór ik verder ga, wensch ik eenige bijzonderheden mede te deelen over de goudindustrie. Deze industrie is door het gemis van wegen een roofbouw geworden, welke zich ten doel stelt om zoo snel mogelijk goud machtig te worden, omdat de ontzettende kosten van het opbrengen van materialen en provisie alleen door een korten, welgeslaagden slag zijn goed te maken.

Waar in Suriname nog steeds de methode van goudwinning gevolgd wordt, gebruikt in de tijden van Koning Salomo en Koningin Sheba, omdat het gemis van wegen machinale verwerking van het eens quasi onuitputtelijke materiaal onmogelijk maakte, is het toch een verblijdend verschijnsel dat, niettegenstaande de belem-

merende omstandigheden waarmede de *miner* hier heeft rekening te houden, deze er een broodje uit schijnt te kunnen halen.

Het was hoofdzakelijk te danken aan den onversaagden pionier, den *luien* Creool, en niet aan de geleerden, dat de velden, die thans bekend zijn, werden ontdekt.

Het goud wordt in Suriname gewonnen door het versperren van kreken en het maken van een afvoerkanaal voor het water, in het bovendeel van de kreek opgehouden, naar een lager gelegen punt van de kreek, waardoor een gedeelte van de kreek droog komt en de gravelbedding bereikbaar wordt. De aldus blootgekomen kreekbeddingen vertegenwoordigen slechts een zeer klein gedeelte van het oorspronkelijke kreekbed, dat zich thans onder eene dikke humuslaag aan weerszijden uitstrekt.

De gravel aan de oppervlakte vertoont meestal weinig sporen van goud; het soortelijk gewicht van het goud heeft het naar onderen in de gravellaag doen zakken, en soms verscheidene voeten diep, naar gelang van de omstandigheden.

Men spreekt van goud dat betaalt in alluviale deposits, wanneer het werkloon om de steriele bovenlaag en de goudhoudende gravellaag te verwerken, overtroffen wordt door de waarde van het goud dat men verkrijgt.

Zoo zal bijvoorbeeld kunnen gebeuren dat een zeer diepe, rijke, goedhoudende laag geen voordeelen oplevert en een veel armere maar niet diepliggende laag, wel.

Het gevolg hiervan is dat voor het verwerken van de kreekbeddingen soms de verplaatsing van groote hoeveelheden grond noodig is en dat waar tengevolge van het gemis van wegen, van geen machinale bewerking sprake kan zijn, de materie overal heen gegooid wordt, waar dat het gemakkelijkst is en dat daardoor enorme schatten van betalend in niet-betalend veranderd zijn.

De onmogelijkheid voor het Gouvernement om voor-

schriften te geven en die te doen eerbiedigen heeft tot gevolg dat millioenen guldens nationale rijkdom vernietigd worden, waarvoor de armzalige concessierechten niet als compensatie mogen beschouwd worden. Wij werken immers niet alleen voor het heden, maar ook voor de toekomst.

Thans is de miner reeds aangewezen op het overwasschen voor de derde en vierde maal van het oorspronkelijk verwerkte materiaal, dat overal, den grond bedervend, verspreid ligt. Maar wel moet dit materiaal rijk zijn geweest om zulk een repasseeren te motiveeren.

Duizenden werklieden voor balata- zoowel als voor de goudwinning en duizenden tonnen provisiën worden thans jaarlijks naar de binnenlanden vervoerd, weken ver het land in. Maar het treurigste is dat, als wij hier spreken van weken, dit moet beschouwd worden als een paar uur sporens — zoodra de nieuwe spoor er is, of een goede verkeersweg.

Wat al noodelooze dooden worden er in het bosch begraven .Geen steen dekt hun graf. Het zijn die kerels, die men voor lui uitscheldt, omdat zij eenigszins betalend werk verkiezen al is het nog zoo moeilijk en gevaarvol.

Voor hen ontbloot ik ootmoedig het hoofd; het zijn de gevallen pioniers van de beschaving en slechts zij die met hen gewerkt hebben in het verre bosch, hun element, zijn gerechtigd hen te beoordeelen!

Waar de goudrijkdom in de alluviums een der meest tastbare bronnen van inkomsten van Suriname is, is het verwonderlijk dat dit stiefkind niet waardig is gekeurd om onder beheer te komen van een werkelijken vakman, d. i. van iemand die zich door pionierswerk heeft onderscheiden en de bizondere toestanden van geologische vorming van den bodem van Suriname kan beoordeelen en de uitvoering van voorschriften kan helpen aanpassen aan de praktijk.

Ik vraag mij of af het Gouvernement, door concessies uit te geven zich niet schuldig maakt aan een zeer pre-

mature handeling want men plukt geen vruchten vóór deze rijp zijn. En waarlijk, de vrucht is niet rijp; er behooren uitgaven gedaan te worden om haar tot rijpheid te brengen.

Een van de eerste noodzakelijkheden is om de uitgegeven concessies, die bij vergelijking met andere goudgebieden, rijk mogen heeten bereikbaar te maken, waardoor de controle mogelijk wordt en tevens de exploitatie-kosten dusdanig verminderd worden dat deze vermindering zal moeten aanleiding geven tot een winst.

Maar in de tweede plaats weet het Gouvernement thans op geen stukken na wat het uitgeeft en of er soms fictieve concessies worden uitgegeven, die alleen genomen worden om in het oncontroleerbare land andere concessiehouders te benadeelen. Meer nog: hoeveel concessionarissen weten eigenlijk wel of zij op hun eigen land werken? Men kent wel de rivier en de kreken maar waar die werkelijk liggen is nooit voldoende vastgelegd.

Trouwens met het oog op de voortdurende veranderingen in den bodem worden soms de beddingen van kreken op de meest zonderlinge wijze verlegd. Kreekbeddingen, die men eens aantrof en die als basis voor de begrenzing worden aangenomen, worden, door het bewerken van hunne bedding, in een andere richting gestuurd. En indien werkelijk een contestatie mocht voorkomen is door geen enkele rechter anders dan op de gis de werkelijke grens aan te wijzen.

Ik stel mij voor dat de eerste stap die een mijnbouwkundig leider zou willen genomen zien, zal zijn het „lokeeren" van het interessante gedeelte van het land door het te verdeelen in vakken, gescheiden door wegen, uitkomende op een of meer hoofdwegen. De wegen — ongeacht terreinmoeilijkheden — op gelijke afstanden gelegen, genummerd en geletterd.

Deze wegen zullen beloopbaar zijn in den drogen tijd en in de regentijden bevaarbaar of begaanbaar. Door hun aanwezigheid zal men de concessierechten belangrijk kunnen verhoogen, want het wordt nu mo-

gelijk dat men een lapje grond van bekende ligging en bereikbaar kan aanvragen, zonder, zooals thans, in den ongeorganiseerden boschrommel, geheele provincies te moeten aanvragen om zeker te zijn, dat het lapje welk men wenscht, er in ligt.

Waar de welvaart van de benedenlanden afhangt van den landbouw, hangt de welvaart van het binnenland af van zijne mineralen en boschproducten.

Door het verdeelen van het land als boven aangegeven zouden roof en diefstal zooveel mogelijk verhinderd kunnen worden.

De wegen zouden het prospecteeren van het geheele land in zijn onderdeelen mogelijk maken en eindelijk tot resultaat hebben dat het Gouvernement rijkdommen leert kennen en waar deze precies gelegen zijn, die het thans niet kent, maar behoorde te kennen omdat het daarvoor verantwoordelijk is, zoowel tegenover het Moederland als tegenover Suriname.

Landbouw in de benedenlanden en een welvarende mijnindustrie in de binnenlanden moeten elkaar aanvullen. Goud is betaalmiddel en een land dat dit produceert en zijn industrie van voedsel voorziet, verkeert in een idealen toestand.

Hiervoren heb ik uiteengezet dat het gemis van wegen de oorzaak is van het mislukken van zooveel in Suriname. Het land heeft natuurlijke producten genoeg, maar het ontbreken van wegen en de groote transportkosten, die soms de marktwaarde der producten overtreffen, maken de natuurlijke rijkdommen waardeloos.

En toch betreft het niet een voortdurend terugkeerenden post op de begrooting, maar een uitgave voor eens terwijl de onderhouds- en verbeteringskosten gevonden zouden worden in een tol voor het gebruik maken van den weg. Zoo werd immers het grootste gedeelte van de wegen in Nederland aangelegd. Het is waarlijk niet zoo lang geleden dat de tollen daar op vele wegen werden afgeschaft.

Doch ook de verkeerswegen, die thans als hoofd-

wegen voor het transport van producten en personen gebruikt worden en die alweder als eene natuurlijke rijkdom van Suriname moeten beschouwd worden, namelijk de waterwegen, vervallen langzamerhand tot een toestand, die hun nut twijfelachtig zal maken binnen een kort tijdsverloop, want ze zijn aan het toegroeien.

Daar waar in vroègere eeuwen de loozing zeer goed was, is thans de mogelijkheid om te loozen verdwenen daar gepermitteerd wordt dat de helft van de kleine rivieren en kreken met Mokko-Mokko en ander struikgewas toegroeit.

Zoo zien wij bijvoorbeeld dat door het toelaten, dat de kleine rivieren versperd worden, de *loozingsmogelijkheid* reeds tot de *helft* is teruggebracht van wat deze oorspronkelijk was toen aaneengesloten plantages genoodzaakt werden om de rivierkant schoon te houden.

Door deze nalatigheid zijn thans duizenden Hectaren land in het regenseizoen onder water.

Men zoekt naar middelen om land aan te winnen door bepoldering en het eenvoudige voorschrift om de rivierkanten schoon te maken en geheel van belemmerende planten te zuiveren ware voldoende om de afvoercapaciteit van die kleinere rivieren wederom normaal te doen worden.

Thans zitten menschen op stukjes hoogland bovenop aan de kleine rivieren te midden van eene watervlakte waar alles, behalve de oude bedden, met korjalen bevaarbaar is, terwijl die gronden naar het binnenland oploopende verscheidene meters hooger zijn dan de aan de hoofdrivieren gelegen landen.

Maar die zelfde menschen zijn, wederom door de omstandigheid dat de grond door overstrooming waardeloos werd, eigenaar geworden van deze gronden.

Velen zouden zeker gelukkig zijn indien men hen voorschreef om geregeld de andere helft van de rivier vóór hunne terreinen gelegen schoon te maken doch slechts wanneer het een voorschrift is waaraan eerlijk de hand gehouden wordt omdat het niet willen van één, al het werk van de anderen nutteloos maakt!

De verbetering van de loozing van de kleine rivieren zal niet alleen vele duizenden Hectaren aan den landbouw teruggeven, maar tevens zal daardoor een plaag worden bestreden, die thans in dit dunbevolkte land oorzaak is van zoo menig sterfgeval, n.l. de muskietenplaag.

En hoewel ik nu wel weet dat bij vergelijking van al de kwalen van Suriname deze muskietenplaag een kleine is, is wederom hierbij op te merken dat bij andere Kolonisateurs dit de eerste zorg is die men bij het koloniseeren ter harte neemt.

In de openingsrede van de Koloniale Staten heeft de Gouverneur op de mogelijkheid van lemmetjes-cultuur gewezen. Lemmetjes groeien in Suriname even goed als elders, maar men vergist zich indien men meent dat de bemoeiingen ophouden zoodra men zijn oogst binnenhaalt, wat eerst dan vangen de moeilijkheden aan.

Nemen wij bij voorbeeld de lemmetjes-cultuur op de West-Indische eilanden, waarvan Dominica als producent bovenaan staat. Dit eiland voert jaarlijks voor circa een millioen gulden aan „lime products" uit. De planter daar wordt geholpen in alles wat met de lemmetjes-cultuur in betrekking staat. Maar er is een groot onderscheid tusschen den planter ginds en hier. Ik bedoel tusschen den kleinen planter hier, die in de eerste plaats in aanmerking zal komen om op zijn groote eigendommen en de zich daarop bevindende bedden van vroegere cultures lemmetjes aan te planten en den planter op de West Indische eilanden, die, hoewel slechts over een zakdoekje grond beschikkende, bij dit grondbezit voegt een meestal grondige kennis van het commerciëele gedeelte van het bedrijf. Hij weet te bereiden het lemmetjessap, te destilleeren de olie en hij weet bovendien dagelijks hoeveel de vrucht van zijn arbeid waard is en tevens het gunstige oogenblik te kiezen voor den afzet van het product. Hij wordt van de prijzen op de hoogte gehouden. Lemmetjes-cultuur is een wetenschappelijke cultuur en niet eene als koffie en cacao.

Lemmetjes zijn geen vrucht, die gedroogd kan worden en dan niet aan bederf onderhevig is. Op de West-Indische eilanden kan men elk oogenblik verschepen. Men kan daar lemmetjes cultiveeren zonder dat voor het verschepen speciale booten noodig zijn, zooals hier met de bacoven het geval was.

De kleine planter hier is de man niet om zich met den afzet van het product te bemoeien. Hem ontbreken de capaciteiten. Er zou een organisatie moeten zijn met een zakenman aan het hoofd, met agenten op de plaatsen waarheen men verscheept. Verzending op avontuur loopt op teleurstellingen uit. Dit is eigenlijk van toepassing op alle producten afkomstig van een land dat door zijn onbelangrijkheid niet in staat is voor zijn producten een eigen markt te scheppen.

Er wordt ook niet genoeg reclame gemaakt voor ons land en onze producten.

Guatamala heeft iedere week groote advertenties in de New-Yorksche bladen, Brazilië geeft boekjes in alle talen uit, getiteld „Kent gij den rijkdom van Brazilië". En men bevindt zich daar wel bij.

Een land heeft even goed reclame noodig als een handelsartikel. Door een welingerichte reclame zal in financiëele kringen bekend worden wat er in Suriname gedaan kan worden en dit is zeer noodig omdat men thans niet weet waar Suriname ligt, zonder eerst de kaart van Zuid-Amerika geraadpleegd te hebben.

Wat de lemmetjes-cultuur betreft wil ik nog even opmerken dat een uitgebreide cultuur hier een daling van den marktprijs zou veroorzaken, want het verbruik is beperkt en de Antillen voorzien tamelijk wel in de behoefte.

Er zijn in Suriname heel wat andere producten, die uit een oogpunt van business en gemakkelijke aanplant en bereiding het land vooruit kunnen helpen.

Het heeft mij gedurende mijn veeljarig verblijf hier, zoo menigmaal getroffen dat men zich om bijproducten al zeer weinig bekommert; dat men eenvoudig als waardeloos wegwerpt wat van het product eigenlijk de hoofdzaak is.

Ook dat men in Suriname artikelen koopt, die van elders ingevoerd zijn en daarvoor veel geld betaalt en waarvan de aanplant hier welvaart zou kunnen geven, zoowel aan planters als aan industrieëelen. Om maar een greep te doen: de Okrum, welke een vezel oplevert, die van een en veertig uit Suriname naar Amerika gezonden monsters de derde plaats verwierf. De stok bevat een zeer mooie, sterke vezel, die na weeking zonder eenige moeite is af te scheiden en zeer geschikt is voor de vervaardiging van bindgaren, waarvoor de Vereenigde Staten meer dan 10 millioen dollars per jaar aan grondstoffen invoeren. Vijftien goed uitgegroeide Okrumstokken geven een Engelsch pond vezel en een firma te New-York wenscht direct daarvan 2000 ton te betrekken. Natuurlijk is dat niet te leveren.

Het vervaardigen van touw, dat zoowel door mannen als door vrouwen bedreven kan worden, is ook met het oog op den betrekkelijk lagen loonstandaard, en zelfs wanneer deze verdubbelde, een zeer eenvoudige en winstgevende zaak, en opent geheel andere vooruitzichten dan de ongelukkige hoedenindustrie. Ik veronderstel dan ook dat de personen die aanraadden om deze industrie te beginnen, nooit in den spiegel gekeken hebben wanneer zij een hoed kochten.

Er is geen moeilijker artikel dan een modeartikel. Alleen die centra waar men de z.g. Panamahoeden als massa-artikel vervaardigt zijn in staat om de kostbare nieuwe modellen aan te schaffen. Als men zich in landen waar men de mode volgt — en dat is de halve wereld — met de hier en in andere kleine productie-centra vervaardigde hoeden, al zijn deze ook keurig afgewerkt, vertoonde, zou men worden uitgelachen. Een streepje verschil in model en de hoed verhuist naar de rayons waar uitverkoop wordt gehouden. Aan de hofmeesters van de booten gelukt het nog wel eens aan den een of anderen uit het oerwoud komenden passagier er een te slijten, maar in Havre aangekomen, heeft de meneer, die denkt te geuren, veel bekijks. Quel chapeau! En de hoed verhuist naar de koffer, of....

daar hij onverslijtbaar is, loopt een stijfhoofdige er gedurende eenige jaren voor gek mede rond.

Modeartikelen in Suriname te vervaardigen is uit den booze. Voor de lokale markt is er ook niet veel animo te verwachten, zelf niet voor de goedkoope modellen; de bevolking koopt voor dagelijksch gebruik geen hoed. Een hoed zonder rand is den werkman even lief.

Maar touw, dat is geen modeartikel. Touw is een artikel van eerste behoefte zoowel in het buitenland als in het land zelf, waar aan touw alleen voor veel geld wordt ingevoerd en dit geld kon om te beginnen in het land gehouden worden en aan vele monden brood geven.

Indien, wat waarschijnlijk is, touw hier veel goedkooper te vervaardigen is, dan zouden ongetwijfeld de booten die hier aandoen, aan al hunne touwbehoeften en misschien ook die van hunne Maatschappijen hier voldoen. En dit zou de consumptie van Suriname zeker overtreffen.

Die vezelsoorten, welke in het wild gevonden worden en die welke spoedig groeien, zouden natuurlijk om te beginnen alleen in aanmerking moeten komen, want het is voor den kleinen man niet mogelijk om op de resultaten als die van de Sisal te wachten.

Touw maken is een eenvoudige zaak en ook het weefsel voor zakken maken is geen heksenwerk. Door het ontbieden van flinke voorwerkers uit Europa zou een belangrijk deel van de bevolking in dit bedrijf een stuk brood vinden.

Ik zou zeggen dat vezelindustrie voor Suriname een specialiteit kan worden en dit voornamelijk omdat het een artikel is dat niet te eten is. De te veld staande gewassen hebben geen bewaking noodig.

Vele artikelen kunnen, om de moeiijkheid van hun vervaardiging, hier niet in aanmerking komen, maar men make een begin met het vervaardigen van die ingevoerde artikelen die te veel kosten in verhouding tot de waarde welke wij hier aan de betrekkelijke grondstoffen hechten.

De Vereenigde Staten betrekken al hun jute uit Bengalen, dat veel verder van dat land gelegen is dan Suriname. Bovendien is de markt van de jute te Londen,

wat uit een business oogpunt voor de Vereenigde Staten niet voordeelig is.

Als reeds gezegd heeft het werken uitsluitend voor de lokale markt te Paramaribo tot gevolg dat alleen de opkoopers er wel bij varen. De waarde van een kleinen oogst is ongeveer even groot als die van een grooten, omdat het product zoo snel in prijs daalt.

Maar als allen bijvoorbeeld koren gingen planten, dan is het mogelijk voor den landbouwer om een afnemer in zijn eigen omgeving te vinden en zijn product in den vorm van kippenvleesch en eieren, of, indien knolgewassen geplant worden, in den vorm van vee en melk aan de markt te brengen. En vee en pluimgedierte is een duur zaakje in Suriname en dit zal nog wel vele jaren zoo blijven. Een ideale toestand is verkregen zoodra men afnemer is van zijn eigen product.

Houdt dus uw land open voor veeteelt, maak wegen voor het vervoer van vee naar de stad en de booten zullen spoedig dit waardevolle product komen halen, zoodra het in voldoende kwantums aanwezig is. Leder is thans in de wereld evenveel, ja meer waard dan rubber, welke zoo jammerlijk in Suriname mislukt is en geen land heeft betere en grooter kwantums looistoffen dan Suriname.

Want Suriname heeft slechts voor hen die niet verder dan hun neus kijken alleen de modderige benedenlanden. Het heeft in de binnenlanden weideplaatsen, die ik met mijn eigen oogen gezien en bewonderd heb, en die zoodra er wegen komen geheel andere resultaten zullen geven dan de natte weideplaatsen aan de zeekust.

Trouwens indien belangrijke veeteelt-ondernemingen het de moeite waard vinden om zich aan de Orinocco te vestigen dan kan en mag er geen twijfel bestaan of ook voor Suriname is veeteelt een zeer aan te raden bedrijf en thans meer dan ooit.

Maar maak wegen naar dè binnenlanden; de welvaart van Suriname hangt er van af.

DE ANNOTATIEN VAN GOUVERNEUR JAN NEPVEU OP HERLEIN'S BESCHRIJVING VAN SURINAME.

DOOR

Mr. R. BIJLSMA.

In 1765 vertrok Jan Nepveu, 1ste Raad-fiscaal van Suriname, met verlof naar het Vaderland. Tot zijn ambt had Nepveu zich in kolonialen dienst opgewerkt. Tengevolge van de vestiging zijner ouders in Suriname was Nepveu daar zijn loopbaan begonnen; onder leiding van zijn broeder Aubin deed hij te Paramaribo de eerste kennis op van de rechtspractijk. In 1738 werd Nepveu toegelaten als procureur voor het College van Commissarissen voor Kleine Zaken in Suriname en in 1740 volgde zijne aanstelling tot gezworen klerk ter Koloniale secretarie. Geleidelijk maakte Nepveu promotie. Gouverneur Mauricius koos hem tot zijn secretaris en ook werd hij benoemd tot secretaris van het College voor Kleine Zaken. In 1745 fungeerde Nepveu als provisioneel secretaris van de Kolonie en in 1751 kreeg hij eene benoeming tot 2den secretaris, in welke hoedanigheid hij dienst deed bij het Hof van Civiele Justitie. Tot de ambten van Fiscaal-Militair en 2den Raad-fiscaal klom Nepveu in 1754 op; in deze qualiteit was hem de waarneming van het gouvernement in 1756 voor enkele maanden opgedragen. Zijne bevordering tot 1sten Raad-fiscaal volgde in 1761 en tevens werd hij aangewezen voor de vervulling van het nieuw ingestelde ambt van Boekhouder-Generaal. In zijn loopbaan had Nepveu zich een uitgebreide kennis van de Surinaamsche bestuursaangelegenheden en rechtspractijk eigen kunnen maken.

Zijn verloftijd in Nederland in de jaren 1765 en 1766 gebruikte Nepveu tot het op schrift stellen van allerlei aanteekeningen over Suriname. Daar hij zich niet competent voelde eene volledige beschrijving en geschiedenis der kolonie te geven, oordeelde hij het doelmatig zijne aanteekeningen te ordenen als eene aanvulling op Herlein's Beschrijving van Suriname; van dit boek, uitgegeven in 1718 en destijds het eenige werk over de kolonie, zou dan een nieuwe druk gepubliceerd kunnen worden.

Na voltooiing van zijn arbeid offreerde Nepveu het net-handschrift der annotatiën aan Mr. Joan van Meel, den secretaris der Societeit van Suriname te Amsterdam, die veel belangstelling voor het werk getoond had. De uitvoering eener publicatie bleef echter achterwege: Van Meel kwam te overlijden en Nepveu's handschrift ging over aan een klerk, die de papieren onder Van Meel berustende, erfde. [1])

Nepveu's eigenhandig oorspronkelijk klad zijner Annotatiën is bewaard gebleven en maakt sedert eenigen tijd deel uit van de Verzamelingen op het Algemeen Rijksarchief, waarvoor het met enkele andere Nepveu-papieren is aangeworven. De klad-annotatiën zijn beschreven onder nommer 19 van de collectie stukken afkomstig van Nepveu, waarvan de beschrijving is opgenomen in het Verslag Algemeen Rijksarchief over 1918.[2])

Na zijn terugkeer in de kolonie werkte Nepveu verder aan de verbetering en aanvulling zijner aanteekeningen. Weldra zou hij de hoogste positie in Suriname bereiken: in 1768 trad hij op als waarnemend Gouverneur en het volgend jaar werd hij door Directeuren der Societeit benoemd tot Gouverneur van Suriname als opvolger van Wigbold Crommelin. Het was in deze functie, dat Nepveu van Directeuren kreeg toegezonden het werk van Mr. J. J. Hartsinck, Beschrijving van Guyana, in

[1]) Brief van Nepveu aan Directeuren Societeit 13 April 1771. (Collectie Nepveu nr. 19); Secrete Resolutiën van Directeuren Societeit 4 en 18 Sept. 1771; Secrete Missive van Directeuren 30 Sept. 1771; Brief van Nepveu aan Directeuren 20 Januari 1772.

[2]) Tot dit nummer 19 behoort ook de brief, beschreven onder nr. 10, die, blijkens de pagineering, het eerste vel vormt van de annotatiën.

1770 te Amsterdam uitgegeven. In de voorrede tot zijn boek had Hartsinck ervan gewag gemaakt, dat hij vele merkwaardige zaken ontleend had aan eenige aanteekeningen van Gouverneur Nepveu, welke hem door een vriend waren medegedeeld; met deze aanteekeningen bedoelde Hartsinck ongetwijfeld de indertijd door Nepveu in Amsterdam achtergelaten eerste redactie der Annotatiën. Nepveu reageerde op de aanbieding van Hartsinck's boek door bij schrijven van 13 April 1771 aan Directeuren toe te zenden, vooreerst een lijst van enkele misstellingen in Hartsinck's werk en ten tweede zijne Annotatiën op Herlein's Beschrijving van Suriname, in een aanmerkelijk verbeterde en vermeerderde redactie.

Een afschrift dezer verbeterde Annotatiën wordt bewaard op het Algemeen Rijksarchief; het handschrift berust in de collectie Verspreide West-Indische Stukken (nummer 428) en is waarschijnlijk afkomstig uit het Archief der Societeit van Suriname. Het exemplaar is zeer onvolledig geconserveerd. Een tweede handschrift, in het bezit der familie Nepveu, is indertijd door Jonkheer van Sypesteyn gesignaleerd in het tijdschrift West-Indië, Jaarg. II.

Nepveu volgt Herlein op den voet; een overzicht van den inhoud zijner Annotatiën is te verkrijgen door raadpleging van den alphabetischen index, die aan het handschrift is toegevoegd. Hetgeen Nepveu mededeelt over het karakter en de levenswijze der inwoners van Suriname schijnt ons belangrijk genoeg, om hier over te nemen.

Bewoonders. — (Herlein. De bewoonders van Paramaribo zijn ten dele Neerlanders, Franschen, Duitschers en Jooden).

In plaats van die genoemde natiën kan men met één woord beeter. zeggen: van alle natien; waaraan eenige (ten minsten wel gedeeltelijk) willen toeschrijven de verscheydentheyd van denkbeelden, die daar dikwijls aangemerkt worden, 't geen andere ook meede aan het climaat toeschrijven en nog meer aan volstrekte meesterschap en heerschappij over de slaaven gelijk ook de noodzaakelijkheid van onderwerpinge en onderdanigheid van dezelve omtrent alle blanken, 't welk deze generalijk, een zeekere hoogmoed bijzet, waardoor alle subjectie hen als tegen de borst stuyt, 't geen voornamentlijk invloed schijnd te hebben omtrent

de inboorlingen, die van jongs af aan die volstrekte heerschappij en zeer gevierd te worden gewoon, meest tot hoogmoed en pragt genegen zijn.

Tot het leeren van dansen, paardrijden en andere lighaamelijke exercitie zijn de meeste willig en bekwaam; egter moet men zeggen, de vrouwelijke sexe daarenboven (ook nog behalven de zindelijkheid, die het climaat medebrengt) daar gantsch aartig en sneedig genoeg zijn en vele mits een weinig educatie wel voor aartig, verstandig en schrander kunnen passeeren; het danssen en den opschik is egter gemeenlijk hun hoofdpassie, daartoe zijn dagen nog nagten niet te lang, en als het immers mogelijk is, knoopt men er twee of drie nagten aan malkanderen, om ze wat te verlengen. Alles leeren ze zeer gemakkelijk en omtrent de beyde kunne is het mooy schrijven zeer gemeen.

Meubilen. — 't Is reeds aangemerkt, dat die thans den eenen boven den anderen al gaande nog fraayer worden ingevoerd. Ook worden de menagien en levenswijze vooral aan Paramaribo zeer kostbaar, alzo men doorgaans splendiet leeft en heerlijk tracteert. De profusie bij groote maaltijden, danspartijen enz. is onbeschrijfelijk; tafels daar een paar honderd couverts op zijn, moeten zo digt bezaayd als het maar kan met allerly vleeschgeregten, vrugten enz. tot twee en drie honderd schootels toe of men zoude beschaamt staan.

Collegien. — Zeedert eenige jaren zijn er ook Collegien aangelegt, waartoe ook reglementen zijn ingesteld, waarin de meeste ingezeetenen zijn, en des avonds of met speelen zoo op de billiart als met de kaart enz. onder een glaasje wijn zig diverteeren, alwaar ook dikwijls maaltijden en danspartijen gehouden worden. Egter is er eenig ongenoegen gereesen door jonge luyden, zo dat de heeren van de regeering nu een separaat collegie hebben. Van beide word het huys bij de collegianten bekostigd, ook ligt enz. en echter voor ieder fles roode wijn 30 stuyvers aan de casteleyn betaald en alle andere dranken naar advenant zo dat de casteleynsplaats zeer lucratief is. Andere liefhebberijen als van vaste concerten enz. zijn er ook en gaan nu en dan af en aan, na dat er liefhebbers zijn, zodat er geen uitspanningen nog vermaakelijkheden mankeeren dan alleen de comedie. Egter is het gemeene spreekwoord aldaar „Wat plaisier heeft men hier", vooral als men van Europa spreekt, en de bijvoeging is gemeenlijk „Ja had ik geld genoeg, ik bleef hier niet". De tijd zal leeren, of zulks stand zal houden en of de leevenswijze, gelijk die tot nog toe gaat, vermeerderen dan of zij verminderen zal.

Kleedinge. — De manier van kleeden is nog na de fransche mode, zo wel als het kappen van de dames, en thans ook zoo overdadig, dat de winkeliers zich vanteeren 20 en 30 duysend guldens op een vroolijke partij of gala te debiteeren. Ook moet men verwonderd weezen, als men zoo een gezelschap ziet, voornamentlijk over de dames, die de eene kostelijker als de andere in kleederen, telkens na de nieuwste mode, ook met juweelen en kanten verciert zijn, zo dat mogelijk thans in Europa weinig plaatsen gevonden worden, daar zoo veel brilliante geselschappen voorkomen. Ook gebeurt het dikwijls, dat de dames vooral de inboorlingen, die aldaar doorgaans zeer wel dansen en daarop zeer gesteld zijn, zo veel mogelijk diergelijke partijen aanspannen.

VREEMDELINGEN?

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN.

Blijkens een bericht in de *Amigoe di Curaçao* van 5 April (Juni?) 1920 leverde op de vergadering van het „Algemeen Nederlandsch Verbond" te Curaçao van 29 Mei ll. een der aanwezigen „een treurige bijdrage tot welke zonderlinge conclusies onze wet op het Nederlanderschap soms leidt".

Het geval is volgens het verslag aldus:

Eene vrouw van een der Bovenwindsche eilanden had nog vóór haar huwelijk een kind gekregen, en was later met den vader van het kind, een Duitscher, die in Nederlandschen krijgsdienst gegaan was, getrouwd. Het kind kon geen paspoort krijgen, noodig voor eene reis naar Amerika, daar het evenals de vader geen enkele nationaliteit had.

Uit dit laatste meenen wij te moeten besluiten, dat het kind bij het huwelijk zijner ouders is gewettigd.

De spreker ter vergadering voegde aan zijne mededeeling toe, dat alle moeilijkheden hadden kunnen worden voorkomen, als de moeder indertijd het kind als het hare had erkend, want dan zou het als Nederlandsche ingeschreven zijn.

Om met dit laatste te beginnen — ligt hier geen taak voor de Voogdijraden, die onze West-Indische koloniën toch ook bezitten? Naar wij meenen, wijzen in Nederland de Voogdijraden de moeders van niet-erkende kinderen geregeld op hare verplichting om deze kinderen te erkennen, waarmee ook het kind gebaat is. In deze ko-

loniën dringt dit laatste nog meer, gelijk uit bovenstaande opmerking blijkt. De Koloniale Verslagen weten al sinds de instelling niets bijzonders te berichten omtrent de werkzaamheden der Voogdijraden op de Bovenwindsche eilanden. Eigenlijk is zoo iets onbegrijpelijk, maar mogen zij zich in het vervolg althans tot de zoo even genoemde werkzaamheid aangetrokken gevoelen.

Intusschen wordt in de aangehaalde mededeeling de aandacht gevestigd op eene onbillijkheid, zoo hier al niet kan worden gesproken van eenen misstand, gevolg van eene leemte in de wet.

De bevolking der West-Indische koloniën bestaat grootendeels uit *Nederlanders*. Immers deze staat, bij art. 5 sub 1° van het Burgerlijk Wetboek destijds verleend aan allen, die binnen het koninkrijk of deszelfs koloniën zijn geboren uit ouders, aldaar gevestigd, bleef behouden op grond van de Overgangsbepaling van de wet van 12 December 1892 (*Staatsblad* no. 268) op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, en door hunne afstammelingen werd die staat verkregen op grond van het nationaliteitsbeginsel, neergelegd in artikel 1 dier wet.

Het is bekend, dat de uitzondering bij de genoemde overgangsbepaling gemaakt voor hen, die in Nederlandsch-Indië ingevolge de wet van 2 September 1854 (*Staatsblad* no. 129) als inlanders en met dezen gelijkgestelden worden beschouwd, in 1910 geleid heeft tot eene regeling van het Nederlandsch *onderdaanschap*, grootendeels gebouwd op het territorialiteitsbeginsel. Nederlandsch onderdaan is volgens de wet van 10 Februari 1910 (*Staatsblad* no. 55), houdende regeling van het Nederlandsche onderdaanschap van de bevolking van Nederlandsch-Indië ook:

1°. zij, die in *Nederlandsch-Indië* zijn geboren uit ouders aldaar gevestigd, of, is de vader niet bekend, uit een aldaar gevestigde moeder; en

2°. de in *Nederlandsch-Indië* geborenen, wier ouders niet bekend zijn.

Is derhalve de openstelling van openbare bedieningen

ook voor allen, „die in eene der West-Indische koloniën van den Staat uit ouders, aldaar gevestigd, geboren zijn" (art. 7 der Regeeringsreglementen van Curaçao en Suriname) in onze West vrijgeviger geregeld dan in Oost-Indië, waar de toegang tot den staatsdienst zonder meer aan het Nederlanderschap gebonden is gebleven, door de bepalingen omtrent het Nederlandsche onderdaanschap bezit Nederlandsch-Indië eene regeling, waarvan, afgescheiden van de vraag, of overname in denzelfden vorm aanbevelenswaardig zou zijn, in gevallen als het onderhavige het gemis gevoeld wordt. Door algeheele uitschakeling van het territorialiteitsbeginsel heeft men in de bestaande omstandigheden eene categorie „ingezetenen" doen ontstaan, die, hoewel mogelijk zonder nationaliteit zijnde, tot de hoogste landsbedieningen in de kolonie, door den Koning op te dragen, zelfs tot het lidmaatschap van den Kolonialen Raad, benoembaar zijn, en desalniettemin als „vreemdelingen" de bescherming van den Staat met name in den vreemde en tegenover vreemde mogendheden missen moeten, behoudens de uitzondering, gemaakt in de uitleveringswet van 6 April 1875 (*Staatsblad* no. 66), die uitdrukkelijk als Nederlanders ook beschouwt „hen, die in de Nederlandsche koloniën of bezittingen in andere werelddeelen uit aldaar gevestigde ouders zijn geboren".

In bovenstaande mededeeling zal den lezer ook nog om een andere reden dan de reeds genoemde de slotopmerking van den spreker getroffen hebben. Is die wel juist? Aangenomen, dat de moeder Nederlandsche was, en vóór haar huwelijk het kind erkend had, zou dit dan niet bij de latere wettiging den staat van den vader verkregen hebben?

Inderdaad was aldus de gangbare opvatting. De erkenning (en wettiging) werd geacht steeds terugwerkende kracht te hebben tot op het tijdstip der geboorte. Naar aanleiding eener opmerking in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer bij de behandeling der wet op het Nederlanderschap antwoordde de Regeering destijds: „In de meening, dat de nationaliteit der ouders op het

tijdstip der wettiging en der erkenning *niet* op dat der geboorte beslissend moet zijn ten aanzien der gewettigde en erkende natuurlijke kinderen, kan de Regeering niet deelen. Het afstammingsbeginsel zelf brengt mede, om het oogenblik, waarop de afstamming plaats heeft, als uitgangspunt ter bepaling der nationaliteit aan te nemen. Voor de erkenning kan de vader of moeder een willekeurig tijdstip kiezen. Op die wijze mag de nationaliteit niet bloot in handen van bijzondere personen gelegd worden. Door de erkenning ook staat wettelijk vast dat het kind den man, die het erkent, tot vader heeft; dus: die erkenning werkt terug tot op het tijdstip der geboorte en dientengevolge behoort het kind de plaats in te nemen, die het als kind van dien man op het tijdstip der geboorte zou gehad hebben".

In *De Gemeentestem* no. 3023 leest men in een ecirculaire van den Commissaris der Koningin in Zuid-Holland: „De vraag is gerezen of een natuurlijk kind door een niet-Nederlandschen vader erkend van eene Nederlandsche vrouw tengevolge van die erkenning al dan niet ophoudt Nederlander te zijn. De Minister van Binnenlandsche Zaken, wien ik ter zake om inlichting verzocht, deelt mij mede, dat hij zich vereenigt met het gevoelen van zijn Ambtgenoot van Justitie, volgens wiens meening de erkenning terugwerkt tot op het tijdstip der geboorte van het kind en dientengevolge het kind den staat van zijn vader moet volgen. De erkenning heeft dus tot gevolgd, dat bedoeld kind ophoudt Nederlander te zijn" [1]).

Intusschen schijnt de Curaçaosche burgerlijke stand, immers van dezen zal de inlichting wel afkomstig zijn, gerechtvaardigd te worden tegenover de administratieve macht in het moederland. Het *Weekblad van het Recht* van 18 Juni 1920 (no. 10572) toch bevatte eene uitspraak van den Hoogen Raad, waarin is beslist, dat de staat van Nederlanderschap, welke het in het Rijk geboren, noch door den vader, noch door de moeder erkend

---

[1]) Bovenstaande aanhalingen zijn ontleend aan eene mededeeling in *De Gemeentestem* no. 3589.

natuurlijk kind, krachtens art. 1*d* der wet op het Nederlanderschap bezit, door erkenning door niet-Nederlandsche ouders niet verloren gaat, daar art. 7 dezer wet onder de gevallen, waarin het Nederlanderschap verloren wordt, niet noemt dat van erkenning door niet-Nederlandsche ouders [1]). Deze uitspraak is nader bevestigd bij een arrest van ons hoogste rechtscollege d.d 9 Juni 1920, opgenomen in *De Gemeentestem* no. 3589. Hetzelfde argument, gelegen a contrario in art. 7 der genoemde wet, geldt ten opzichte van het alleen door de moeder erkend natuurlijk kind, waarvan tijdens de geboorte de moeder den staat van Nederlander bezit.

Ten vorigen jare heeft men met het oog op de hervorming van het burgerlijk procesrecht de kolonie Curaçao ten voorbeeld aan het moederland gesteld. Op het gebied der wetsinterpretatie door de administratieve autoriteit kan waarschijnlijk hetzelfde gezegd worden, daar het niet waarschijnlijk is, dat de eerst aangehaalde beslissing van den Hoogen Raad reeds in de kolonie bekend was.

---

[1]) Het geval was als volgt. W. S. was in 1897 te Rotterdam geboren uit de ongehuwde moeder W., die bij haar huwelijk met N. S., evenals deze, het kind W. S. had erkend. N. S. was een Duitscher. W. S. was bij zijne geboorte uit eene ongehuwde moeder in het Rijk, en noch door den vader noch door de moeder erkend zijnde, Nederlander. Ter zake zijner door de Belgische Regeering gevraagde uitlevering wendde W. S. zich nu tot den rechter om eene beslissing, daarbij aanvoerende, dat in zijn Nederlanderschap geen verandering zou zijn gebracht door de latere erkenning. De H. R. voegt aan boven meegedeelde overweging nog deze toe: „dat wel art. 2*b* dier wet een geval noemt, waarin het Nederlanderschap slechts wordt aangenomen, zoolang niet van afstamming blijkt, welke het zou uitsluiten, maar de bepaling van dit artikel niet analogisch mag worden toegepast tegenover die van art. 1*d*, welke het rekening houden met de afstamming uitsluit en aan verandering van den burgerlijken staat geenen invloed toekent.

Uit eene ingezonden bijdrage in *Weekblad van het recht*, no. 10577, blijkt intusschen, dat de beslissing van den Hoogen Raad geen onverdeelde instemming vindt.

Dordrecht, Juli/September 1920.

BIBLIOGRAPHIE.

Het voorspel van den eersten Engelschen oorlog, door Johan E. Elias. 2 deelen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1920.

Leerboek der parasitaire ziekten en der hygiene door P. C. Flu „directeur van het Geneeskundig Laboratorium te Weltevreden. Deel I. Weltevreden, Javasche Boekhandel en Drukkerij. 1920.

Tropen-hygiene, door P. C. Flu. Tweede verbeterde en vermeerderde druk. Batavia 1920.

Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven. Uit zijne brieven opgebouwd door J. A. J. de Villiers. Met een kaart en facsimiles. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1920.

Gouden jubileum der Dominikaner Missie op Curaçao W. S. 1870—1920. Ter dankbare herinnering door eenige missionarissen bewerkt. Met portretten, illustraties en kaarten. Nijmegen, N. V. Centrale Drukkerij. 1920.

Uit den maatschappelijken arbeid van de Zending der Evangelische Broedergemeente in Suriname, in 't bijzonder met betrekking tot de opvoeding van de mannelijke rijpere jeugd. Lezing, gehouden op 10 Juni 1920 te Paramaribo voor de Groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond, door S. Beck. Paramaribo, H. B. Heyde, 1920.

Suriname Studie-Synicaat. Suriname's herleving op nieuwe basis, door Tj. Pyttersen, oud-administrateur van Suikerfabrieken. Den Haag 1920.

Neerlandia. Sept. 1920. Het Nederlanderschap in Suriname, door Fr. Oudschans Dentz. — Het feest der Hollandsche kolonisten. (Uittreksel van de door Mr. J. J. W. Eekhout uitgesproken feestrede).

De Volksmissionaris. 15 Sept. 1920. Brief van Pr. F. Morssink. Bezoek aan den zwarten Koning der wouden; (wordt vervolgd).

Holland's Import and Export Trader. 23 Aug. 1920. The production of balata in Surinam.

Der Tropenpflanzer. Juli—Aug. 1920. Die landwirtschaftliche Produktion Surinames.

Handelsberichten. 2 Sept. 1920. Curaçao gedurende 1919 (Ontleend aan het jaarverslag over 1919 van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Willemstad); (slot in het Nr. van 9 Sept.)

Commercial Holland. August 1920. Suriname timber, by Prof. Dr. A. H. Berkhout (with illustrations).

Pharmaceutisch Weekblad, jg. 57, 1920. Causerie over de pharmacie op Curaçao, door P. Vierkant.

The India Rubber Journal, 14 August 1920. Balata in Brazil.

Berichten uit de Heidenwereld. September 1920. Verslag van het Zendingswerk der Evangelische Broedergemeente in Suriname over het verslagjaar Juli 1919—Juni 1920, door Th. Muller.

Departement van den landbouw in Suriname. Mededeeling no. 16. Bestrijding van den cacaothrips door bespuiting met kalkmelk, door A. Ryne. Paramaribo 1920.

LUCHTVAART IN GUYANA

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

De bekwame samensteller van het artikel, in dit tijdschrift, over de mogelijkheid van een economische waardebepaling van Suriname met behulp van vliegtuigen, de thans naar Spitsbergen vertrokken mijningenieur E. C. Abendanon (zie *De West-Indische Gids* jaargang 1, blz. 165—174), heeft niet kunnen vermoeden hoe spoedig — haast tegelijkertijd met het neerschrijven van zijn studie — zijn toekomstdroom, ten minste voor een deel, tot een begin van uitvoering zou komen. Alleen maar, niet in Suriname, doch in de nabuurkolonie, Cayenne of Fransch-Guyana.

Een, eerst dezer dagen, hier te lande ontvangen exemplaar van het ambtelijk verslag van de vergadering van den „Conseil Général" van 16 Augustus 1919, bijlage van het *Journal Officiel* van de Kolonie van 17 April 1920, leert dienaangaande het volgende. Het Statenlid Saccharin, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, las in die vergadering een brief voor van den kapitein-luitenant (thans kapitein) ter zee Dutertre, administrateur, afgevaardigd door de vereeniging „Transports Aériens Guyanais" van 21 Juli t. v. aan den Gouverneur van Fransch-Guyana. Daarin staat, dat de vliegtuigen van de vereeniging zullen worden benut tot twee wel van elkander te onderscheiden doeleinden namelijk voor:

1°. verkennings- en opnemingsdienst (kartografische opname);

2°. Regelmatig luchtverkeer voor reizigers en

goederen, op na ernstig onderzoek in te richten vaste lijnen.

De kartografische opname, schrijft de heer Dutertre, is blijkbaar voor de Kolonie van belang. Ik gevoel mij in staat om, door fotografie uit de lucht en met toepassing van de bij het leger-vliegtuig gebruikelijke werkwijzen, alle stroomgebieden van Fransch-Guyana in kaart te brengen, de nog onbekend geblevenen daaronder begrepen, mits men het noodige materieel te mijner beschikking stelt. Een gedeelte van het in den oorlog gebruikte materieel, namelijk vliegtuigen, toestellen voor luchtfotografie en voor telegraaf zonder draad, en draagbare vuurwapenen, voor de persoonlijke veiligheid van de vliegeniers, zouden door de Regeering kosteloos kunnen worden afgestaan.

Al dat materieel zou ter beschikking kunnen worden gesteld van onze Vereeniging op voorwaarde, dat wij volledige kaarten vervaardigen van de stroomgebieden van Guyana, met dat van de Marowijne te beginnen.

De heer D. acht het noodig, dat de Kolonie aan den Minister van Oorlog vraagt, om:

20 watervliegtuigen, Georges Lévy dits Le Pen, hydravions, gereed om te vliegen en voorzien van motoren 300 H.P. Renault, zee-type;

het voor deze vliegtuigen benoodigd reservemateriaal, met tien reserve-motoren H. P. Renault, zee-type;

10 toestellen Telegraaf Z.D. voor vliegtuigen;

7 toestellen op de aarde, teneinde met de vliegtuigen in verbinding te blijven, welke toestellen waren te plaatsen te Cayenne, te St.-Laurent, op de landingsplaatsen voor vliegtuigen van de verschillende rivieren, de Oyapoc, de Sinnemary, de Mana en de Inini;

het fotografisch en kartografisch materieel, noodig voor den arbeid met vijf vliegtuigen in de lucht;

10 lichte karabijnen met patronen.

Wat nu het personen- en goederenvervoer aangaat, wil de heer D. vaste lijnen inrichten op alle rivieren

van de Kolonie, naarmate de verkennings- en opnemingsdienst die met de grootste waarborgen heeft kunnen voorbereiden. Wij zullen beginnen met de eenvoudigste lijn: St.-Laurent—Inini—Ouaqui, die wij zullen uitbreiden naar de Boven-Marowijne, en tot alle rivieren. Wij hopen op die wijze het noodige kapitaal en de onmisbare arbeidskrachten naar de Kolonie te trekken. De Ministers van Oorlog, van Koloniën en van Marine hebben het belang van onze pogingen erkend, en mij naar Guyana gezonden, hoewel de vrede nog niet is geteekend. De genoemde Ministers willen geldelijken en anderen steun verleenen, mits de Kolonie verklaart, het belang van de zaak in te zien en, naarmate van haar krachten, een subsidie toezegt. Er zijn vele antecedenten. De Vereeniging van de „Messageries aériennes", Parijs-Lille, en Lacécaver in Marokko, werken met kosteloos in gebruik afgestane vliegtuigen, op voorwaarde dat de Regeering zoo noodig over een deel dadelijk bij eersten oproep kunne beschikken. Zij worden bovendien geldelijk gesteund. Madagaskar en Indo-China hebben op hunne begrooting een bescheiden bedrag voor de luchtvaart uitgetrokken en het ontbrekende wordt door het Moederland bijgepast.

Daar de vereenigingen in Frankrijk slechts vliegdiensten kunnen inrichten, wanneer zij de vliegtuigen kosteloos ontvangen, moet voor Fransch-Guyana te eerder dezelfde voorwaarde worden gesteld, te meer ook, omdat de kosten van verpakking en verzending bijna 8000 francs per vliegtuig bedragen, de emballage alleen kost 3500 francs.

Ik heb dus, mijnheer de Gouverneur, zoo eindigt de brief van den heer D. de eer U te vragen:

A. om in een ambtelijk schrijven te doen uitkomen, welk belang de Kolonie heeft bij het kunnen beschikken over 20 vliegtuigen, om bijvoorbeeld in gevallen van ongeregeldheden in de strafinrichtingen, tot het vaststellen van grenzen van concessiën, bij opstootjes op de placers, voor het

tegengaan van den smokkelhandel, troepen, politiebeambten, ambtenaren van het mijnwezen en van de belastingen vlug te kunnen overbrengen. Uw schrijven zal dan een aanvraag, die ik zal doen, ondersteunen, om in het geheel 80 vliegtuigen, namelijk 20 in het gebruik, 20 in herstelling of bewaring en 40 in voorraad in Frankrijk (type Georges Lévy 300 H.P. Renault, dan wel Tellier 330 H.P. Sunheam) met motoren en materieel ter verwisseling.

B. Een subsidie te verzoeken van 250.000 francs, bestemd om ongeveer 30 vliegtuigen te kunnen inpakken en verzenden, waarvan een deel door de Kolonie naar reden van hare krachten en de rest door den Minister van Koloniën en den Burgerlijken Vliegdienst wordt betaald.

C. Vrijstelling te verleenen van alle tolrechten.

D. Aan de vereeniging kosteloos het noodige terrein te verschaffen.

E. Zooveel mogelijk bijstand te verleenen door den arbeid van gestraften.

Daarop werd een brief voorgelezen, van den kapitein-luitenant ter zee Dutertre aan den Minister van Koloniën van 30 Mei 1919, waaruit valt af te leiden, dat de heeren Rivanc en Clanis, alsmede fabrikanten van vliegtuigen, en ook kooplieden te Cayenne, bereid zijn tot geldelijke bijdragen; dat het eerst noodige materieel uit den op te ruimen legervoorraad zal worden overgenomen met 70 % reductie, dat gerekend wordt dat het Ministerie van Koloniën de overtochtskosten voor personeel en materieel zal betalen, en dat de fotografietoestellen enz. van het Ministerie van Oorlog ter leen zullen worden ontvangen.

Behalve met de vervaardiging van een kaart, wil de vereeniging zich belasten met een postdienst in de Kolonië en met het kosteloos vervoer van ambtenaren door de lucht boven het grondgebied der Kolonie.

Het verslag van den rapporteur uit de Staten is —

geen wonder — in zeer geestdriftigen toon gesteld. Wij zullen niet alleen wetenschappelijke doeleinden kunnen volgen, zoo drukt de heer Saccharin zich uit, maar de zoo lang gewenschte orde en den arbeid in het binnenland kunnen bevorderen.

Niet alleen om het nieuwe te huldigen maar wel degelijk om het land economisch te ontwikkelen stelt de Commissie van Rapporteurs voor een subsidie van 30.000 francs per jaar te verleenen, het betreurende dat de geldelijke toestand van de Kolonie haar niet toelaat om meer te doen. Met groote warmte wordt de kapitein ter zee Dutertre, die de vergadering bijwoonde om inlichtingen te kunnen geven, bedankt.

„*Ces paroles sont couvertes d'applaudissements auxquels le public prend part.*"

Bij de gedachtenwisseling wordt gevraagd, of de voorgestelde prijs van 2 francs per K.G. per luchtvaartuig niet te hoog is. Het vliegtuig zou personeel en goederen, van een expeditie naar de goudvelden, landen aan de mondingen van de kreken; het vervoer per corjaal, van de rivier door de kreek naar het placer, zou dus blijven bestaan. De Boschneger — het vervoer naar de goudvelden in Fransch-Guyana geschiedt in hoofdzaak door Boschnegers uit Suriname, die tijdelijk naar de Fransche kolonie trekken —, vraagt, voor het vervoer van een ton vracht in zijn corjaal, 1000 francs; het vliegtuig zou 2000 francs per ton eischen. Er blijft dan, voor het vervoer door de kreken, stel 40 transporten van één persoon, of van een vat of daarmede gelijkgestelde hoeveelheid goederen, tegen 36 francs, in het geheel 1440 francs. Per ton zou dus het vervoer, van de hoofdplaats naar het placer, kosten 2000 + 1440, dat is 3440 francs, indien van een vliegtuig gebruik werd gemaakt en 1000 + 1440, of 2440 francs, per Boschnegercorjaal.

De heer Dutertre, die werd uitgenoodigd naast den gedelegeerde van het Bestuur plaats te nemen, wees er op, dat de reizen van 40 dagen per corjaal gedurende welke men personeel, en bemanning van het corjaal,

moet voeden, onnoodig zouden worden. Men diende voorts rekening te houden met het aan de lange reizen verbonden verlies en bederf van eetwaren en goederen; op het voordeel van de magazijnen, die in het binnenland zouden worden opgericht en per vliegtuig geproviandeerd, op het voordeel voor den kleinen man om alles nagenoeg ter plaatse te kunnen koopen. Natuurlijk zou het vliegtuig moeten trachten met de corjaal te concurreeren; van de deelneming, die de vereeniging zou trachten op alle wijzen te bevorderen, zou afhangen of de vervoerprijzen per vliegtuig zouden kunnen worden verlaagd.

Met geestdrift werd het voorstel van de Commissie van Rapporteurs met algemeene stemmen aangenomen.

Nog geen vier maanden later, op 8 December 1919, kon de Gouverneur van Fransch-Guyana in zijn openingsrede van de 78ste zitting van den „Conseil-Général" er op wijzen, dat de „Société des Transports Aériens Guyanais" met succes had gearbeid. Hare vliegtuigen hadden verscheidene malen het traject Saint-Laurent —Cayenne, en omgekeerd, in minder dan twee uren volbracht, en de verbinding tusschen St.-Laurent en de Inini, die per corjaal 14 dagen tot drie weken vorderde, was in denzelfden tijdsduur tot stand gekomen.

Wat beteekent deze snelheid, indien een vliegdienst van Paramaribo zou kunnen uitgaan? Dat men in minder dan tien minuten op het fort Nieuw-Amsterdam; in een kwartier of 20 minuten op Braamspunt of op post Groningen, binnen het uur (Amerikanen, hoort!) op Moengo zou kunnen wezen, in één uur op Kabelstation, of Coronie; dat Nickerie binnen de twee uren zou kunnen worden bereikt.

Vestigen wij echter onze aandacht op het in Fransch-Guyana reeds verkregene.

Welke ervaringen zijn op de Fransche vliegtochten opgedaan? Zij zijn naar wij meenen noch hier te lande, noch in de kolonie bekend, terwijl toch de aangelegenheid voor Suriname in de toekomst van veel belang kan zijn.

Het is wel zeer waarschijnlijk, dat de Fransche vliegeniers op hunne tochten naar de Inini de rivier (Marowijne en Lawa) hebben gevolgd en niet linea recta van St.:Laurent over het oerwoud naar de monding van de Inini zijn gevlogen en dat, bij de tochten van St.-Laurent naar Cayenne, de zee den weg zal hebben aangegeven. Was aan de Inini-monding een baken opgesteld? Welke invloeden heeft men van den passaatwind en van onweders ondervonden. Zijn er nadeelen bij het landen voortgevloeid uit de aanwezigheid van rotsen in de rivier?

Uit den door den Franschen Gouverneur opgegeven vliegtijd volgt nog, dat het voor de vliegtuigen mogelijk zal zijn den afstand van St.-Laurent naar Paramaribo binnen anderhalf uur af te leggen. Ligt het niet op den weg van het Bestuur de Fransche vliegers tot zulk een triomftocht uit te noodigen en zal dan een met vlaggen getooid Paramaribo de geniale baanbrekers naar verdienste huldigen?

Wat de kaartvervaardiging betreft, door fotografie uit de lucht, hoede men zich voor een te gunstige voorstelling.

In het Jaarverslag van den Topografischen Dienst in Nederlandsch-Indië over 1918 vermeldt de heer L. F. van Gent in zijn artikel „Fotografie ten dienste van kaarteeringen" dat reeds in 1910 door Dr. Wegener het plan werd ontworpen om Duitsch N.-Guinea stelselmatig te exploreeren met behulp van ballonfotografie. Oorspronkelijk, zegt de heer v. G., kleefde aan de ballon- en vliegerfoto's het nadeel, dat zij te veel gesluierd waren; de tegenstellingen tusschen licht en donker niet uitkwamen; de natuur maakt lichte voorwerpen geelachtig, donkere blauwachtig. Dit werd wel opgeheven door kleur-filters, welke het geel onverzwakt doorlieten en het blauw absorbeerden, doch daar de hemel witblauw is, kan de sluier niet geheel worden weggenomen, maar toch wel zooveel, dat de foto's bij krachtige ontwikkeling bruikbaar zijn. In Frankrijk worden zelfs, zoowel van 4000 M. hoogte als bij een

vliegsnelheid van 100 K.M. nog bruikbare cliché's verkregen. Wel acht de heer v. G. dat de woorden in 1909, door den heer Sachse in het orgaan der Indische Krijgskundige vereeniging No. 24 geschreven nog gelden, dat in de gelijkvormige zee van groen, vooral indien men met kleurfotografie werkt, de loop van rivieren wel degelijk door foto's uit een ballon of vlieger genomen, kan worden vastgesteld, maar hij is van oordeel, dat ten behoeve van de regelmatige karteeringen de fotografie evenwel weinig diensten zal kunnen bewijzen. De bovenvermelde elders gedeeltelijk overwonnen bezwaren zullen ook in Indië worden gevoeld, tevens omdat kale, rotsachtige bergpartijen, waarin de fotogrammetrie op hare plaats zou zijn, weinig voorkomen; de triangulatie zeer ijl is of ontbreekt; de groote heiigheid van de lucht het fotografeeren in hoogere mate belemmert dan elders en wegen slechts zelden zullen te onderscheiden zijn. Bovendien bestaat in Indië geen gelegenheid voor het verrichten van eventueele reparaties aan instrumenten, zoo mechanisch ingewikkeld als een comparateur.

In de „Geographical Review" van Februari 1917, blz. 91—106, heeft Dr. E. Mjöberg een plan tot onderzoek door middel van vliegtuigen van Nieuw-Guinea voorgesteld, waarbij gerekend wordt op kaartvervaardiging, ook uit de lucht, door foto-topografie, en met een cinematograaf.

In de vergadering van de Maatschappij tot Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën van 21 Juni 1919, deelde de waarnemende voorzitter, de Hoogleeraar Dr. Max Weber mede, dat in het jaar 1918, in den boezem van het Bestuur bij herhaling plannen ter sprake kwamen, in hoever het mogelijk zou zijn een topografische verkenning van Nieuw-Guinea te vergemakkelijken, als gebruik gemaakt kon worden van het meest moderne hulpmiddel op dit gebied: het vliegtuig. Het Bestuur had daarom gaarne de gelegenheid aangegrepen om door bij uitstek deskundigen, de heeren A. H. G. Fokker

en E. Diemer te worden voorgelicht. Deze hielden in dezelfde vergadering hunne voordrachten over „Vliegtuigen ten dienste van de topografische terreinopname" en „Topografische terreinopname door middel van stereo-fotogrammetrie".

De heer Fokker wees er op, dat de luchtfotografie zonder den oorlog niet op de hoogte van volkomenheid zou zijn gekomen, waarop ze nu staat; dat de hedendaagsche vliegtuigen, mede in verband met den oorlog, eenzijdig zijn ontwikkeld, en dat op de gedurende den oorlog verkregen ervaringen verder moet worden gebouwd: vliegtuigen en fototoestellen moeten worden verbeterd en ook de ontwikkelingsmethode moet worden vervolmaakt. Hij eindigde met den wensch, dat onze Regeering er toe moge besluiten de nog zoo uitgestrekte gebieden van Oost en West door middel van het vliegtuig in kaart te brengen. De heer Diemer kon aantoonen, dat de topografische terreinopneming met behulp der fotografie, door de fotogrammetische bewerking van uit de lucht genomen foto's in vergelijking met vroeger een zeer grooten vooruitgang beteekent, niet alleen omdat de kosten aanzienlijk geringer geworden zijn, maar vooral omdat de snelheid der opneming ten minste met het twaalfvoud vermeerderd is.

Thans zien wij naar de zijde van Britsch-Guyana.

De in die kolonie verschijnende *Daily Argosy*, maileditie van 28 Febrauri 1920, meldt, dat door kapitein Thomas van het „Royal Flying Corps" een plan is ontworpen voor de oprichting van een „West-Indian Air Service" tot het vervoer van personen, mails en goederen tusschen eenige West-Indische eilanden en Venezuela. Op Trinidad zou het hoofdkwartier zijn; het te bezigen vliegtuig de „Handley Page twin-engine F 5 flying boat", hetwelk tien passagiers of 2000 lbs. vracht zal kunnen dragen. Het benoodigde kapitaal zou worden bijeengebracht door zakenmenschen op Trinidad en door de „Handley Page Company". De lijnen zouden loopen over Port- of Spain, Tobago,

St.-Vincent, Grenada, Barbados, Venezuela en Britsch-Gyuana. Dezelfde firma heeft reeds eene verbinding tusschen Buenos-Aires en Pernambucco tot stand gebracht en voor de toekomst wordt gedacht aan een lijn van New-York naar Buenos-Aires, waarvan dan de West-Indische Vliegdienst mogelijk een deel zal kunnen uitmaken. Een wekelijksche dienst zal worden ingesteld naar Tobago, St.-Vincent, Grenada en Barbados, en naar een haven van Venezuela, daarna zal de dienst kunnen worden uitgebreid tot Britsch-Guiana.

Kapitein Thomas vertrekt, zoo schreef de *Argosy*, van Trinidad naar Caracas, om regelingen voor een vliegdienst in Venezuela te treffen, namelijk voor een lijn van Cumana naar Puerto Cabello, via Barcelona en Caracas; ook hoopt hij in Columbia een lijn tusschen Bogota en Barranquilla te kunnen inrichten. Een Fransche vliegmaatschappij is al met de voorbereiding van een vliegdienst naar laatstgenoemde stad bezig. Er wordt gedacht over een andere „Handley Page Service", tusschen Cartagena en St.-Martha, en deze dienst zal mogelijk verbinding krijgen met de voorgestelde nieuwe havenwerken aan de golf van Dariën.

Mochten deze luchtlijnen tot ontwikkeling zijn gekomen dan zal, zoo besluit de *Argosy*, de West-Indische lijn de belangrijke schakel zijn in alle diensten tusschen Noord- en Zuid-Amerika, en naar het Noorden ook aansluiten aan de lijn die men tusschen New-York en Porto Rico wil tot stand brengen.

In de kolonie Curaçao dus, niet minder dan in de kolonie Suriname, is in de naaste toekomst bezoek van vliegtuigen te wachten. Blijkt het op den duur mogelijk luchtverbindingen tusschen de Guyana's en Brazilië te onderhouden — het oerwoud tusschen een plaats als b.v. St.-Laurent en aan de Amazone gelegen steden en plaatsen als Obidos, Santarem, San José, Macapa, zou, naar oppervlakkige schatting, in een 10-tal uren kunnen worden overgevlogen, het traject naar Manaos in 12 uren — dan zal er ook van geestelijk en stoffelijk

verkeer, tusschen Suriname en het vooruitstrevende Brazilië in de toekomst sprake kunnen zijn. Men staat aan het begin van een nieuw tijdperk. Nog geen honderd jaren geleden kwam de eerste stoomboot in Suriname en werd daar met geestdrift ontvangen; dat nu de komst van het eerste vliegtuig voor de kolonie een tijdperk van nog grooter belang inluide.

De Surinaamsche maagd zat totnogtoe, veelal lusteloos, met den rug naar de hellingen van het Toemoek Hoemak gebergte gekeerd, zij staarde naar het Noorden en scheen alles te verwachten van overzee. Moge zij hare schoone donkere oogen nu ook opslaan naar boven en rondziende naar de naburige staten, kunnen hopen, dat zij eenmaal in bloeiende zelfstandigheid, eene eereplaats zal kunnen innemen onder de van levenslust bruischende volken van de Nieuwe Wereld.

Naschrift. De heer W. F. Willis, die belast is geweest met een opneming van een deel van den luchtweg van Kairo naar de Kaap, geeft in het „Geographical Journal" van Juni 1920, bladz. 459—464 een overzicht van zijn bevindingen bepaaldelijk in Egypte en de Soedan, dat van belang kan zijn voor een beoordeeling van het vraagstuk van de luchtvaart in Suriname en de verbinding van de Kolonie met andere landen.

Daarin wordt opgemerkt, dat het instellen van een luchtdienst, veel meer om het lijf heeft, dan een leek zich kan voorstellen. In Afrika wenscht men landingsplaatsen op ongeveer 100 (Eng.) mijlen van elkander, met de noodige petroleum-vul-stations, woningen voor stuurlieden en technische arbeiders en installaties voor telegraaf zonder draad. Op iedere landingsplaats zou ongeveer 800 vierkante yards ruimte moeten zijn voor opstijgen en dalen, met een vaste en harde oppervlakte.

In woestijnen zijn zulke ruimten gemakkelijk aan te leggen door het maken van groote witte cirkels, met vlaggen of kleine witte blikken om de grenzen aan te geven. In het boschland moeten boomen en struikgewas geveld en gebrand worden, stronken en stompen worden opgeruimd, mierenheuvels worden vernield en de geheele oppervlakte hard gemaakt; zachte grond is zeer slecht voor een landing. Hooge boomen in de nabijheid van de grenzen moeten ook worden geveld. Het schoonhouden van het terrein vergt weder veel arbeid.

Het bleek tusschen Khartoem en Oegande wenschelijk den Nijl zoo nabij mogelijk te volgen; de rivier is de eenige goede loods voor den vliegenier.

De Sudd-streek, een onafzienbare woestenij van groen papyrus-gras van 10 tot 15 voet hoog, dat uit het Nijlwater opgroeit, moet voor een luchtweg worden gemeden, want de bemanning der aeroplaan die hier zou neerdalen, zou zich niet kunnen redden.

Zandstormen in den zomer in Egypte en electrische stormen ten zuiden van Khartoem, alsmede tropische regenbuien en boschbranden, die de landbakens onzichtbaar maken, maken het oprichten van een regelmatige luchtlijn Kaap-Kairo naar het oordeel van den heer Willis onzeker.

Hij legt er den nadruk op, dat in een land, met het bijzondere klimaat en den ongunstigen bodem van Afrika de oplossing voor een vliegdienst zal moeten worden gevonden in de samenstelling van zoo krachtige machines dat de noodige brandstof kan worden medegenomen en lange vluchten zonder tusschenstations kunnen worden volbracht.

DE GRENZEN VAN SURINAME.

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS.

De wereldgeschiedenis heeft geen tijdstip gekend, waarop er meer strijd is geweest over landgrenzen dan thans. Geen moment ook waarop het belang, dat aan het bezit van koloniën wordt gehecht, zoozeer op den voorgrond is getreden als na den wereldoorlog.

Ook ons land heeft zijn grenskwestiën, twee hier, twee in Guiana, hiér aan benedenrivieren of wijde riviermonden, dáár aan bovenrivieren in geheel of nagenoeg onbewoonde streken, waarvan men tijdens de oude vredestractaten weinig wist en waarin de regeeringen van die dagen geen belang stelden.

In welk stadium verkeeren thans de Surinaamsche grenskwestiën, werd mij dezer dagen van meer dan ééne zijde gevraagd.

Ik wil trachten op deze vraag een antwoord te geven, voor zooveel dat aan de hand uitsluitend van gepubliceerde bescheiden mogelijk is.

In het Decembernummer 1898 van het *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap* gaf ik in een artikel, getiteld *De grenzen van Nederlandsch Guiana*, een overzicht van den stand van zaken op dat tijdstip.

Guiana is het klassieke land van grensgeschillen geweest. Op genoemd tijdstip waren slechts twee der bestaande geschillen min of meer opgelost: dat tusschen Brazilië en Venezuela, door samenwerking van de betrokken regeeringen zonder meer, daarna dat tusschen Nederlandsch- en Fransch Guiana, door de arbitrale

uitspraak van Czaar Alexander III van Rusland in Mei 1891, waarbij de Lawa — een der bronrivieren van de Marowijne — als de grens tusschen de beide koloniën werd aangewezen, zoodat het betwiste gebied ons ten deel viel.

In evengenoemd artikel schreef ik:

„Met de aanwijzing van de *Lawa* als de grens is de grensscheiding niet geheel bepaald. Daartoe is noodig dat de beide mogendheden zich alsnog verstaan omtrent den stroomloop tot aan de bronnen, voorzeker geen gemakkelijke taak waar het begrip *hoofdstroom* aardrijkskundig alles behalve vaststaat.

Nog om een andere reden is overleg noodzakelijk. Er dient n.l. te worden uitgemaakt hoe de grenslijn in de Marowijne moet loopen. In den benedenloop van de rivier zal de grens wel met den thalweg samenvallen; waar deze ophoudt — reeds op korten afstand boven *Albina* is er van geen vaargeul meer sprake — zal bij gemeen overleg een grenslijn moeten aangewezen worden, ook ter voorkoming van moeilijkheden, die anders bij het in bezit nemen van de eilanden in de rivier, niet zullen uitblijven".

Een der overwegingen van de arbitrale uitspraak was dat de beide mogendheden hadden aangenomen dat de Marowijne „à partir de sa source" de grens moest uitmaken. De Nederlandsche commissie van 1861 had van de beide bronrivieren van de Lawa alleen de Litanie opgenomen. Door Henri Coudreau — toenmaals de voornaamste woordvoerder der Franschen in hunne grensgeschillen in Guiana — was ook de andere bronrivier, de Marowijne-kreek opgenomen. Hij bevond dat beide rivieren „à peu près d'égale importance" waren.

Een andere overweging van de uitspraak was dat de Fransche autoriteiten herhaalde malen de op het gebied in geschil wonende negers hadden erkend „comme dépendant médiatement et immédiatement de la domination hollandaise". Welnu, Coudreau verklaarde dat de Bonninegers van 1790—1815 tal van dorpen in de Marowijnekreek hebben gehad.

Al ware het uit deferentie voor den arbiter hadden de betrokken mogendheden er onmiddellijk toe moeten overgaan uit te maken welke der beide rivieren als de grens moest worden beschouwd. De beide regeeringen hebben dat niet zoo gevoeld; naar buiten is althans niet

gebleken dat daaromtrent onderhandelingen zijn gevoerd.

Ook de vaststelling van den loop van de grenslijn in de rivier is niet onmiddellijk ter hand genomen. Van de onderhandelingen die daaraan zijn voorafgegaan vindt men een overzicht in de Memorie van Toelichting behoorende bij het ontwerp van wet tot goedkeuring van het den 30sten September 1915 te Parijs tusschen Nederland en Frankrijk gesloten verdrag, strekkende tot regeling van de grens tusschen Suriname en Fransch Guyana, over een gedeelte der Marowijnerivier, welk ontwerp op 3 Maart 1916 aan de Tweede Kamer werd aangeboden. (*Gedrukte stukken* 1915—1916. —327, no. 3).

De lange duur der onderhandelingen had o. m. tot gevolg dat een concessie om naar goud in de Marowijne te baggeren eerst *achttien jaren* na de aanvraag kon verleend worden, waarbij moet opgemerkt worden dat die concessie even goed had kunnen verleend zijn zonder de grensregeling.

Bij artikel 1 van genoemd verdrag (zie *Staatsblad* 1916, no. 304, G. B. 1916, no. 58), werd het volgende bepaald: „Over het gedeelte van den loop van de rivier de Marowijne (Maroni), begrepen tusschen eene lijn West—Oost, rakende aan het noordelijk uiteinde van het aan Nederland toebehoorende Stoelmanseiland, in het zuiden, en eene lijn West—Oost, rakende aan het zuidelijk uiteinde van het aan Frankrijk toebehoorende eiland Portal, in het noorden, wordt de grens tusschen de koloniën Suriname en Fransch Guyana gevormd door de lijn loopende over het midden van het water bij normalen stand".

In het gedeelte van de rivier ten noorden van de zuidpunt van het eiland Portal en ten zuiden van de noordpunt van het Stoelmanseiland werd de grens bij dit verdrag niet geregeld. De verdragsluitende mogendheden behielden zich, blijkens de beweegredenen van het verdrag, voor om later over te gaan tot eene regeling bij verdrag van de grens buiten het boven aangegeven gedeelte.

In bovengenoemde Memorie van Toelichting schreven de Ministers Loudon en Pleyte:

„Reeds sinds geruimen tijd wordt zoowel door de Nederlandsche als door de Fransche Regeering als vaststaande aangenomen, dat de grens tusschen Suriname en Fransch Guyana gevormd wordt door de Marowijnerivier.

Die grens was intusschen niet nader aangeduid, terwijl aanvankelijk alleen de benedenloop der rivier bekend was.

In 1861 verkende een gemengde Nederlandsch-Fransche commissie de rivier, zich stroomopwaarts begevend.

Zij kwam na een zeer nauwkeurig onderzoek daar, waar de Marowijne ontstaat uit de samenvloeiing van de Lawa en de Tapanahoni, tot de slotsom, dat de Lawa de hoofdrivier is; meer stroomopwaarts waar de Lawa op haar beurt ontstaat door de samenvloeing van de Litani en de Marowinikreek, stempelde zij de Litani tot hoofdrivier.

De eerstgemelde conclusie werd door een arbitrale uitspraak van Z. M. den Czaar van Rusland van 13/25 Mei 1891 bevestigd.

Wat de tweede conclusie betreft, kan worden vermeld, dat latere onderzoekingen twijfel aan de juistheid daarvan hebben doen rijzen. Intusschen was de vraag of de Litani of de Marowinikreek als hoofdrivier is te beschouwen, toenmaals niet het onderwerp van gedachtenwisseling tusschen de Nederlandsche en de Fransche Regeering, en dientengevolge is deze vraag ook niet onderworpen geweest aan de beslissing van den Hoogen Scheidsrechter".

Ik laat nu in het midden of deze laatste redeneering wel geheel juist is. In elk geval hebben de Ministers daarmede erkend dat met de aanwijzing van de Lawa als de grens, de kwestie nog niet uit was, een inzicht waartoe vorige regeeringen het niet hebben kunnen brengen.

In het Voorloopig Verslag (*Gedrukte Stukken* 1915—1916. — 327 No. 6) werd het volgende opgemerkt:

„De Regeering verklaart voornemens te zijn, de onderhandelingen over een verdrag betreffende den boven- en den benedenloop der grensrivier voort te zetten, welk voornemen trouwens ook in de beweegredenen van het verdrag is uitgedrukt. Vele leden wenschen met betrekking tot dit punt er bij de Regeering op aan te dringen, met voortvarendheid en met kracht naar dit doel te streven. Het is in hooge mate wenschelijk, dat de bestaande onzekerheid betreffende de grens eerlang geheel worde opgeheven, vóór dat daaruit moeilijkheden voortvloeien".

In antwoord hierop gaven de Ministers

„gaarne de verzekering er naar te zullen streven dat eene regeling ook omtrent den verderen loop der grens zoo spoedig mogelijk tot stand kome. Uit den aard der zaak is echter het bereiken van een resultaat afhankelijk niet slechts van de voortvarendheid en de kracht der Nederlandsche Regeering, doch evenzeer van de mogelijkheid van eene regeling, die voor Nederland aannemelijk is."

Afgezien van den diplomatieken bijsmaak van den

laatsten zin, blijkt uit het vorenstaande hoe de stand van zaken is met betrekking tot één der grenzen: de *oostelijke*. Men mag n.l. aannemen dat de oorlogsjaren geen geschikte gelegenheid hebben aangeboden om de onderhandelingen voort te zetten.

Het mag zelfs verwondering baren dat de Fransche Regeering bij al de beslommeringen van den oorlog tot het sluiten van het verdrag van 30 September 1915 is gekomen. Het decreet tot bekrachtiging daarvan bleef in Frankrijk echter uit tot Juni 1918.

Met de *zuidelijke* grens is de zaak min of meer in het reine. Op 5 Mei 1906 werd te Rio-de-Janeiro tusschen Nederland en Brazilië een verdrag gesloten tot regeling der grens tusschen Suriname en Brazilië. Zie *Staatsblad* 1908 nos. 220 en 423 en G. B. 1909 no. 31.)

Veel eerder kon dit verdrag niet tot stand komen omdat eerst het grensgeschil tusschen Brazilië en Fransch Guiana beslist moest zijn. Frankrijk beweerde n.l. dat een groot gebied ten zuiden van Suriname tot Fransch Guiana behoorde. De scheidsrechter — de Zwitsersche Bondsraad — besliste op 1 December 1900 dat dit gebied aan Brazilië toekwam.

Artikel 1 van ons verdrag met Brazilië luidt:

„De grens tusschen de Vereenigde Staten van Brazilië en de kolonie Suriname wordt van de Fransche tot aan de Britsche grens gevormd door de lijn der waterscheiding tusschen het stroomgebied der Amazone, in het Zuiden, en de bekkens der waterstroomen, die zich noordwaarts in den Atlantischen Oceaan uitstorten".

En artikel 2:

„Zoodra zij het nuttig oordeelen, benoemen de beide Regeeringen commissarissen om de grens af te bakenen".

„Min of meer in het reine", schreef ik zoo even. De Fransche en de Britsche grens van Suriname staan in de bovenrivieren n.l. nog niet vast en kunnen dus bezwaarlijk tot eindpunten van een grenslijn dienen.

En nu de *westelijke* grens van Suriname, d.i. die met Britsch Guiana. Hier moet ik uitvoeriger zijn.

Ten tijde van van Aerssen van Sommelsdijk werd de westelijke grens van Suriname, krachtens een overeenkomst van dezen gouverneur met van Pere, aangewezen door een paal, halverwege tusschen de Corantijn en de Berbice geplaatst. Later werd als grensscheiding aangenomen een lijn loopende z. t. w. door den mond der Duivelskreek in het tegenwoordige Berbice. In het eind van 1799 sloten de Gouverneurs de Friderici van Suriname en Imbyze van Batenburg van Berbice — beide koloniën waren toen in Britsche handen — een overeenkomst [1]), waarbij het land bewesten de Corantijn aan Berbice werd afgestaan en de Corantijn de grens werd, met dien verstande dat de eilanden in de rivier en de militaire post Oreala op den westoever tot Suriname bleven behooren. Bij den vrede van Amiens in 1802 werden Suriname, Berbice, Demerary en Essequebo aan Nederland teruggegeven. In September 1803 gingen Berbice, Demerary en Essequebo weer in Engelsche handen over om voor goed Engelsch te blijven. Suriname werd in April 1804 bij verdrag aan de Engelschen overgegeven en bleef tot 1816 in hun handen. Bij de conventie op 13 Augustus 1814 te Londen gesloten, bekrachtigd door den vrede van Parijs van 20 November 1815, werd deze kolonie aan Nederland teruggegeven, zooals het was op 1 Januari 1803, d. i. met de Corantijn als stilzwijgend erkende grens. Bij al deze verschillende grenzen had men slechts het oog op het kustgebied. Van het binnenland en den bovenloop van de Corantijn wist men zoo goed als niets. Nog in zijn in 1841 te Leipzig uitgegeven boek: „*Reisen in Guiana und am Orinoko während der Jahre 1835—1839*" kon Robert Schomburgk schrijven: .... „von dem Berbice und Corantyn wissen wir nur wenig" (blz. 163). Op deze reis kwam Schomburgk in de Corantijn niet verder dan tot de Smith- en Barrowvallen op 4° 21,5′ N. B.

Voor zooveel mij bekend is van onze zijde de laatste

---

[1]) De overeenkomst is opgenomen in mijn in het begin van dit artikel genoemde stuk.

grensscheiding — de Corantijn n.l. — nimmer betwist. Het is dan ook niet goed te verklaren hoe Robert H. Schomburgk in zijn in 1840 verschenen geschrift *A description of British Guiana, geographical and statistical*", van de *Devil's Creek* sprekende, daarbij kan aanteekenen: „which the Dutch claim as their boundary". (blz. 17).

In 1843 ondernam Robert Schomburgk, op last van de Britsche regeering een verkenningstocht in Britsch Guyana. In zijn bovengenoemd in 1840 verschenen *Description of British Guiana* had hij verklaard dat de Corantijn haar bron heeft in denzelfden bergketen als de Essquebo „probably 1°. N, lat. and about twenty-five miles east of the source of the Essequibo".

De eerste veronderstelling was geoorloofd, maar voor een schatting van den afstand tusschen de bronnen van beide rivieren had hij geen voldoende gegevens.

Hoe was nu zijn opname van de rivier?

De goede methode is: van de monding naar den oorsprong, omdat men dan uit den aard der zaak langzamer vorderende, minder gevaar loopt de mondingen van zijrivieren, die dikwijls achter eilanden verborgen zijn, voorbij te varen. Men houde in het oog dat de bovenloop van de Corantijn nog geheel onbekend was. Uit het boek van zijn broeder Richard *Reisen in British Guiana in den Jahren 1840-1844*, Leipzig 1847-48, deel II, blijkt dat Robert Schomburgk, na in Juni, Juli en Augustus 1843 deels te water, deels over land in het brongebied van de Essequebo en de Trombetas gereisd te hebben, den 21n Augustus het bekken van de Amazone verliet om op 6 September zijn reis langs de Koetari aan te vangen. Om het punt waar deze reis zou beginnen, te bereiken had hij op 23 Augustus de Aramatau, een andere bronrivier van de Corantijn, overgetrokken. Uit het reisverhaal blijkt niet welke reden Schomburgk heeft gehad om de Koetari af te zakken en niet de Koeroeni.

Het eerste gedeelte van de vaart op de Koetari ging, door de vele omgevallen boomen, die den weg versper-

den, zeer langzaam. Op 11 September werd de monding van de Aramatau bereikt en spoedig daarop die van de Koeroeni. Den 14n September passeerde hij de monding van de Sipariwini. Op 19 September was de voorraad levensmiddelen zoo verminderd, dat de dagelijksche rantsoenen tot 4 ons „Farinha" werden teruggebracht. Zeker heeft deze omstandigheid er toe medegewerkt om alle oponthoud te doen vermijden en de reis snel voort te zetten. Op 20 September was de groote val bereikt, waaraan Schomburgk den naam gaf van „Friedrich Wilhelm's IV Cataract".

Boven deze vallen vereenigen zich de Koeroeni en de New River, waarover aanstonds. Schomburgk heeft dus voor deze reis 14 dagen — van 6 tot 20 September — gebruikt. Hij vervaardigde een kaart van de reis. Of hij, bekwaam geograaf, gemeend heeft dat dit snel afzakken van één rivier een afdoende exploratie van het brongebied was, is te betwijfelen. Hoe dit ook zij, die opname werd voor juist gehouden en de kaart tallooze malen gereproduceerd. Wij hadden geen grond om aan de betrouwbaarheid van de kaart te twijfelen, al ware het voorzichtig geweest niet uit het oog te verliezen dat Schomburgk op reis was gegaan om grenzen te bepalen. Die zulk een opdracht heeft zal geneigd zijn — en aan kwaade trouw behoeft hier niet gedacht te worden — de grenzen zooveel mogelijk op te schuiven naar de zijde van den buurman.

Van Engelsche zijde is beweerd dat de Britsche regeering tot de onze een uitnoodiging zou hebben gericht om iemand aan te wijzen, die samen met Schomburgk de rivier zou *exploreeren*. Of dit juist is zou eerst blijken als onze regeering alle bescheiden, die op deze kwestie betrekking hebben — ook de oudste — wilde publiceeren.

Ik voor mij houd de bewering voor onwaar.

Het feit, dat Schomburgk langs de Essequebo het brongebied van de Corantijn heeft bereikt, bewijst op zich zelf reeds dat een gemeenschappelijke exploratie niet kon bedoeld zijn. De exploratie van Schomburgk

had voor ons geen bindende kracht en het is de groote vraag of de resultaten daarvan officieel ter kennis van onze regeering zijn gebracht.

Een kleine 30 jaren na Schomburgk zou Barrington Brown de Corantijn exploreeren; ook hij had een officieele opdracht, niet om grenzen te zoeken, maar om een geologisch onderzoek in te stellen. Barrington Brown verkeerde reeds daarom in betere conditie dan zijn voorganger, omdat hij diens kaart bezat. Hij deed zijn onderzoek in de goede richting, d. i. van de monding naar de bronnen.

In October 1871 ontdekte hij een tak van de Corantijn, die aan Schomburgk onbekend was gebleven en waaraan hij den naam gaf van *New River*. Dat Schomburgk, de rivier afvarende, de monding van de New River, die achter een groot aantal eilanden en watervallen— door hem *die Fälle und Stromschnellen der tausend Inseln* genoemd — in de Corantijn valt, voorbij gevaren is, heeft niets verwonderlijks, ja was zelfs bijna onvermijdelijk. Ook bij het opvaren der rivier is zoo iets mogelijk.

In zijn *Verslag van de expeditie naar de Suriname-rivier*, Leiden 1910, schreef J. G. W. J. Eilerts de Haan: „Wanneer ter hoogte van een dergelijk eilanden-complex een of meer zijtakken in de rivier uitmonden, bestaat er groote kans dat van het bestaan der zijtakken niets wordt gemerkt of dat bij vergissing een zijtak in plaats van de hoofdrivier wordt opgevaren".

Brown nam elk der bronrivieren *tweemaal* op. De door hem ontdekte New River werd opgevaren van 4—25 October; het afvaren van het verst bereikte punt tot aan den val Friedrich Wilhelm IV duurde van 8—19 November. Van dit punt vertrok Brown op 21 November om de Koeroeni en vervolgens de Koetari op te varen. Op 8 December bereikte hij het punt in de Koetari, van waar Schomburgk in September 1843 zijn Corantijnreis had aangevangen. Van dit punt werd de terugreis aanvaard op 9 December. Van 11—13 December werd de Aramatau bezocht en op 20 December was hij weer aan de Friedrich Wilhelm IV vallen.

Zonder den minsten twijfel verdient zijne exploratie meer vertrouwen dan de vluchtige en onvolledige opname van Schomburgk. Uit zijne metingen concludeerde hij *„that the new river is fully twice the size of what has hitherto been regarded as the Corantyne river, but which really is only a branch"* [1]).

De New River, die ook meer onmiddellijk de algemeene richting van de Corantijn voortzet is dus de hoofdrivier en derhalve de grens. Men bedenke dat het hier een zuiver aardrijkskundig vraagstuk geldt; van *inbezitneming* van of politieke controle over eenig deel van het nagenoeg geheel onbewoonde, door Schomburgk op zijne kaart als „unbekannte Einöden" aangeduide gebied was ook ten tijde van de reis van Barrington Brown geen sprake [2]).

Onze regeering bleef van deze ontdekking onkundig totdat uit Suriname daarop de aandacht werd gevestigd. Het ware correct geweest zoo de Engelsche regeering de ontdekking van Brown ter kennis van onze regeering had gebracht.

Het is mij niet bekend, of onze regeering, dadelijk na de kennisneming van het bericht uit Suriname, de aandacht van de Britsche regeering heeft gevestigd op den nieuwen toestand, die door de ontdekking van Brown wat eigenlijk de Corantijn was, in het leven was geroepen.

Zoolang wij de kaart van Schomburgk voor juist moesten houden — en dat deed iedereen tot 1871 — hielden wij de Corantijn, zooals hij dien geteekend had, voor de grens. Met de ontdekking van Brown was een grenskwestie geboren. De goede weg ware nu geweest, dat de beide regeeringen een gemengde commissie hadden benoemd om de opmetingen van Barrington Brown te controleeren en dan een verdrag sloten. Maar zulke voor

---

[1]) *„Reports on the physical, descriptive and economic geology of British Guiana"*, bij Charles B. Brown and J. G. Sawkins. Published by order of the Lords Commissioners of Her Majesty's Treasury, London 1875, blz. 215.

[2]) Schomburgk zakte in 26 dagen de rivier af tot het Karaïbendorp Tomatai op ± 5° N.B. *„ohne einen Menschèn begegnet zu sein"*.

de hand liggende handelingen vinden niet altijd genade in de oogen der regeeringen.

Er was dus een *grenskwestie* ontstaan, d. i. onzekerheid van de grensscheiding. Een *grensgeschil* was er echter nog niet. Dit kon eerst ontstaan wanneer Nederland de New River als grens eischte en de Britsche regeering dezen eisch afwees. Een incident zou de zaak aan het rollen brengen.

Na een eindeloos geharrewar had Engeland bewilligd het grensgeschil met Venezuela aan arbitrage te onderwerpen. Het scheidsgerecht was samengesteld uit 2 Engelschen en 2 Amerikanen, gepresideerd door den Russischen hoogleeraar DE MARTENS. De Engelsche leden waren CHARLES RUSSELL, Lord Chief Justice, en Lord Justice COLLIN, de Amerikaansche FULLER, President van en BREWER, lid van het Hooggerechtshof te Washington. De Engelsche aanspraken werden toegelicht door Sir RICHARD WEBSTER, die van Venezuela door den oud-president der Vereenigde Staten, HARRISON. Het scheidsgerecht hield zijn zittingen, die van 15 Juni tot 4 October 1899 duurden, te Parijs. Nooit is er ernstiger studie gemaakt van de aardrijkskunde van de in geschil zijnde streken. (Men zie over de bijeengebrachte kaarten bij dit en de andere grensgeschillen in Guiana het artikel *Zee- en landkaarten* in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, blz. 755.)

En nu de uitspraak na zooveel voorbereiding, na zoo grondig onderzoek. Het scheidsgerecht had in opdracht de grens aan te wijzen tusschen *Britsch Guiana* en *Venezuela*. De aanhef van de arbitrale uitspraak luidde dan ook: „Nous, arbitres soussignés, enz. enz., nous décidons et arrêtons définitivement que la ligne frontière entre la colonie de la Guyane britannique et les États-Unis du Vénézuéla est la suivante:"

Hier zal dus volgen de aanwijzing van de grens tusschen Britsch Guiana en Venezuela? Niets minder, maar ook niets *meer*. Welnu, neen!

Van de kust tot het Roraima-gebergte wijst de vastgestelde lijn de grens aan tusschen Britsch Guiana en

Venezuela. *Dáár had de arbitrale uitspraak dus moeten eindigen.*

Maar dat doet ze niet. Zij gaat verder en stelt — wat niet gevraagd was — de geheele grens van Britsch Guiana vast, dus ook de grens van deze kolonie met Brazilië en met Suriname. De laatste [1]) aanwijzingen van de grenslijn luidden: ....„ensuite le thalweg du Takoutou jusqu'à sa source; de là une ligne droite jusqu'au point le plus occidental des monts Akarai; ensuite le ligne de faîte des monts Akarai jusqu'à la source du Corantin, *appelée rivière Cutari.*

Ik cursiveer deze drie onschuldig lijkende woorden. In cauda venenum.

Hoe is het scheidsgerecht gekomen tot deze flagrante overschrijding van zijn mandaat?

Gedeeltelijk is dit misschien te verklaren uit de omstandigheid dat Venezuela's *uiterste* eischen zich uitstrekten tot de Essequeborivier. Had het scheidsgerecht de grenslijn aangewezen tot aan de bronnen van *deze* rivier, dan ware de overschrijding van het mandaat tot zekere hoogte te verklaren geweest. Maar nooit ofte nimmer is er een grond te vinden voor het vervolgen van de grensaanwijzing tot aan de *Corantijn,* dus *buiten* de uiterste grens van Venezuela's eischen. Waaraan ontleende het scheidsgerecht de bevoegdheid om incidenteel uit te maken dat de Cutari *la source du Courantin* is? Meende het reden te hebben om de grensaanwijzing verder te vervolgen dan tot de bronnen van de Essequebo waarom dan niet geëindigd bij *„la source du Corantin"*? Wat deden de woorden *„appelée rivière Cutari"* er bij?

Het scheidsgerecht, uit zulke kopstukken bestaande, wist natuurlijk dat het zijn mandaat had overschreden; daarom liet het op de aanwijzing van de grenslijn deze woorden volgen: „Etant entendu que la ligne de déli-

---

[1]) Zie voor de *geheele* grenslijn Henri Froidevaux, *La fin du conflit anglo-vénézuélien* (*Questions diplomatiques et coloniales,* Tome VIII. p. 257—266) en de voortreffelijke uiteenzetting door Mr. J. B. Breukelman, *De beslissing in het Britsch-Venezuelaansch grensgeschil* (*Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap* van 28 Februari 1900).

mitation déterminée par ce tribunal réserve et ne préjuge pas les questions actuellement existantes ou qui pourront surgir pour être résolues entre le Gouvernement de Sa Majesté britannique et la République du Brésil ou entre cette dernière république et les Etats-Unis du Vénézuela".

Voor Nederlandsch Guiana dus *geen* reserve!

De beslissing is door het scheidsgerecht met algemeene stemmen genomen. Dit maakt de overschrijding van het mandaat niet duidelijker. Bij zulk een voortreffelijke samenstelling van het scheidsgerecht en zulk langdurig onderzoek kan men bezwaarlijk aan een blunder gelooven. Hebben althans de Engelsche leden de in Juli 1899 verschenen kaart van Suriname van W. L. Loth gekend, waarop de New River als de grens is voorgesteld? En is het uitgesloten dat mijn hiervoren genoemd artikel van December 1898 hun onder de oogen is gekomen?

De voorzitter van het scheidsgerecht, professor de Martens, kon het hebben ingezien. Tijdens zijn verblijf alhier, ter gelegenheid van de eerste vredesconferentie, in Mei 1899 in den Haag bijeengekomen, heb ik er hem een overdruk van toegezonden. Al is het artikel in het Hollandsch geschreven, hij zal, ook door de kaarten, wel begrepen hebben waarover het handelde.

Maar ik zal mij niet verder in gissingen verdiepen. De overschrijding van het mandaat staat als een paal boven water. Brazilië protesteerde dadelijk tegen de uitspraak [1]). Ook onze regeering deelde aan de Britsche mede, dat Nederland zich niet gebonden achtte door de incidenteele uitspraak van het scheidgerecht, en de Britsche regeering antwoordde dat zij het daarmede eens was. Deze mededeeling van onze regeering *kon* geen andere beteekenis hebben dan dat er, naar hare meening, onzekerheid van de grens bestond. En het antwoord van de Engelsche regeering?

---

[1]) De beslissing in het grensgeschil tusschen Brazilië en Britsch Guiana werd door den scheidsrechter, koning Victor Emmaneul, op 6 Juni 1904 gegeven, dus bijna 5 jaar later.

Van tweeën één: òf het hield de erkenning in dat er een grenskwestie bestond [1]), òf het was een platonische beaming van een algemeen erkenden regel van internationaal recht. In het laatste geval zou er eenvoudig een loopje met onze regeering zijn genomen, wat ik niet zoo grif kan aannemen.

Het zou mij te ver voeren hier al de tegenstrijdige verklaringen weer te geven, door opvolgende Ministers van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken tegenover de Staten-Generaal in deze kwestie afgelegd. Hier alleen dit:

In zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende zijne begrooting voor 1913 schreef de Minister van Buitenlandsche Zaken, de heer de Marees van Swinderen:

„*Grenzen van Suriname.* De opmerking dat uit de laatst bekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New-River de eigenlijke Corantijn is en dienvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard in overeenstemming met de Britsche Regeering als een uitgemaakte zaak te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende."

De lezer, die de hiervoren gegeven uiteenzetting heeft gelezen, zal wel moeten inzien dat de Minister in elk opzicht er naast was. Ten eerste is het *geen dwaling* dat de New River de eigenlijke Corantijn is [2]). Ten tweede is er geen enkele grond van historischen of volkenrechtelijken aard waarom de grens zou gevormd worden „door de Corantijn en diens bovenloop de

[1]) Van Engelsche zijde is mij, behalve die van Barrington Brown, slechts één kaart bekend waarop de New River duidelijk als de hoofdrivier en de Koeroeni als een kleine zijtak worden voorgesteld, n.l. de *Sketch map of Surinam or Dutch Guiana*, gevoegd bij het verslag van den Britschen Consul te Paramaribo over 1910—1912, dat voorkomt in de *Diplomatic and consular Reports*.

[2]) Het is ook mogelijk dat de kwalificatie van „dwaling" niet sloeg op de ontdekking dat de New River de eigenlijke Corantijn is, maar op de daaruit gemaakte gevolgtrekking.

Cutari-Curuni", om de eenvoudige reden dat de eenige onderzoeker, die *al* de bronrivieren van de Corantijn heeft geëxploreerd, bevonden heeft dat de New-River de eigenlijke Corantijn is. De vraag of een rivier de bovenloop is van een andere is een aardrijkskundig vraagstuk. Bedoelde de Minister dat de Cutari-Curuni, *zonder den bovenloop van de Corantijn te vormen*, op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard een deel van de grens uitmaken, dan is ook dit niet juist, tenzij men de meegaandheid — om geen ander woord te gebruiken — zoover drijft, dat men zich een *fout* van Schomburgk als een historischen en volkenrechtelijken grond laat opdringen.

Op den „waterloop in zijn geheel" zouden de gewone regelen van het volkenrecht, ten aanzien van grensrivieren geldende, toepasselijk zijn. En de *eilanden* in de rivier dan? (Zie hiervoren blz. 338).

„In overeenstemming met de Britsche Regeering". Om daartoe te komen moet schriftelijk of mondeling overleg hebben plaats gehad. Waren zij, die dit van onze zijde hebben gevoerd, voldoende op de hoogte van het vrij eenvoudige vraagstuk? Diplomaten verkeeren wel eens meer op gespannen voet met de geographie.

En kon die overeenstemming zoo maar verkregen worden zonder medewerking van de Staten-Generaal?

Met die „overeenstemming" kan het Nederlandsche volk geen genoegen nemen, zoolang het niet weet *hoe* die verkregen is. Ik zeg dit, omdat bij gelegenheid van een bijeenkomst van de „Society of Arts" te Londen, gehouden op 6 December 1911 onder praesidium van Lord Reay, de heer J. A. J. de Villiers verklaard heeft, dat de grenzen tusschen Britsch en Nederlandsch Guiana vijf jaren voor dien definitief waren afgebakend, *nadat het internationale hof van arbitrage te Parijs de Venezuelaansche grenskwestie geregeld had.* Sir Everard Im Thurn, de bekende schrijver over Britsch Guiana, betwistte dit, waarop de heer de Villiers mededeelde, dat de Britsche regeering, eenige jaren geleden had verklaard

in geen geval andere grenslijnen te zullen *gedoogen* [1]). Dit zou, indien waar, bedenkelijk weinig weg hebben van „overeenstemming" tusschen twee onderhandelende regeeringen.

Op 16 Januari 1914 hield de heer van Doorn in de Tweede Kamer, bij gelegenheid van de behandeling der Surinaamsche begrooting, een rede waarin hij de verklaring van den heer de Marees van Swinderen aan kritiek onderwierp. Op 20 Januari was de Minister van Koloniën, de heer Pleyte, aan het woord. Op de voornaamste van de door den heer van Doorn gedane vragen bleef hij het antwoord schuldig, maar ten slotte liet hij een geluid hooren, in deze kwestie aan de Regeeringstafel nog niet vernomen. Er was geen grenskwestie, maar hij kon den heer van Doorn de verzekering geven dat als het tot een geschil mocht komen, hij de Engelsche spreekwijze in de gedachte zou houden: „Beware of quarrel but, being in, behave that people may beware of you".

Herinnert dit fiere woord — dat wel wat laat kwam — niet aan dat andere van onzen koning-stadhouder: „Je tacheres de faire voir à nos gens qu'en parlant ferme et *en allant le grand chemin* qu'on vient toujours mieus a bout de son dessein qu'autrement"?

Eindelijk dan scheen het of het Nederlandsche volk in deze zaak het volle licht zou zien. De heer van Doorn gaf in de zooevengenoemde vergadering van de Tweede Kamer, op 20 Januari 1914, den wensch te kennen om op een nader te bepalen dag daarover een interpellatie te houden. In de vergadering van 21 Januari stelde de voorzitter voor den heer van Doorn verlof te verleenen, om op nader te bepalen dag tot de ministers van buitenlandsche zaken en van koloniën een vraag te richten betreffende den stand der grenskwestie ten aanzien van de bovenrivieren van de Corantijn, welk verlof door de Kamer werd verleend.

---

[1]) Lord Reay verklaarde ten slotte, dat als er nog geen definitieve grensregeling tusschen Britsch- en Nederlandsch Guiana bestond, dit een voortreffelijk geval voor internationale arbitrage zou zijn.

Eenige dagen daarna verscheen het voorloopig verslag der Eerste Kamer over hoofdstuk III (Buitenlandsche Zaken) der Staatsbegrooting voor 1914. Daarin leest men: „*Grensregeling Suriname*. Men wenschte overlegging der gewisselde stukken betreffende de grenskwestie in Suriname omtrent de Corantijnrivier". Het antwoord door Minister Loudon gegeven, luidde:

„De ondergeteekende kan geene vrijheid vinden om de overlegging van stukken betreffende de grensscheiding tusschen Suriname en Britsch-Guyana te bevorderen.

Het antwoord door hem te geven op de eerstdaags in de Tweede Kamer der Staten-Generaal door den afgevaardigde van Gouda tot hem te richten interpellatie zal overigens, naar hij vertrouwt, duidelijk doen uitkomen dat een grensgeschil daar ter plaatse niet bestaat".

Welk *staatsbelang* kon toch den Minister weerhouden hebben te voldoen aan den wensch der Eerste Kamer, vóór dien ook geuit in de Tweede Kamer? En moest die weigering niet worden gemotiveerd? Waarom moest het Nederlandsche volk in de meening gebracht worden dat er in deze zaak dingen gebeurd zijn, die het licht niet mogen zien? In het Voorloopig Verslag betreffende het ontwerp tot goedkeuring van het tusschen Nederland en Brazilië gesloten verdrag tot regeling der grens tusschen Suriname en Brazilië, vastgesteld 23 Mei 1907, konden verscheidene leden „niet nalaten uiting te geven aan hun twijfel, of de Nederlandsche Regeering in haar diplomatiek beleid met betrekking tot de grenzen van Suriname wel altijd bijzonder gelukkig is geweest, of daarbij niet te veel gestreefd is naar een vriendschappelijke verstandhouding met onze naburen en of daarbij wel altijd genoegzaam rekening is gehouden met de belangen en de rechten der kolonie".

Geeft een weigering als van Minister Loudon geen voedsel aan zulken twijfel?

Op 21 Maart 1914, d. i. *na* de verklaring van den heer Loudon, zeide de Minister van Koloniën, de heer Pleyte, in de Eerste Kamer, in antwoord op een rede van den heer van Kol: „Het is bekend dat de Minister van Buitenlandsche Zaken en de Minister van Koloniën door den heer van Doorn in de Tweede Kamer over

deze zaak zullen worden geïnterpelleerd, en de Regeering is bereid alsdan alle gegevens te verstrekken waarover zij beschikt en die zij voor publicatie geschikt zal achten".

Was de Regeering tot beter inzicht gekomen?

En de interpellatie, die Mr. van Doorn „eerstdaags" in de Tweede Kamer zou houden? Ze stond op de agenda van 25 Juni 1914. Maar de heeren wenschten met vacantie te gaan. De heer de Savornin Lohman achtte het onmogelijk dien dag gereed te komen; ook den volgenden dag kon niet vergaderd worden; evenmin de volgende week. Hij gaf daarom in overweging de beide interpellaties (een van den heer Kleerekoper en die van den heer van Doorn) van de agenda af te voeren en ze onmiddellijk na het reces aan de orde te stellen. De heer van Doorn zeide, dat zijn interpellatie wel kon worden uitgesteld, als het moest. Hij hoopte echter dat zij in den aanvang van de volgende zitting aan de orde zou komen.

Na het reces! Wie dacht toen aan een interpellatie over de grenzen van Suriname? Nu nog zijn de tijden er niet naar om zulk een kwestie ter tafel te brengen, maar ik hoop dat Mr. van Doorn zijn interpellatie niet heeft vergeten. Er is licht noodig in deze zaak. Geheime diplomatie is uit den tijd.

Nog altijd gelden Thorbecke's (in ander verband geuite) woorden: „Licht is in de politische wereld, als in de natuur, een noodzakelijk levenselement"....

En licht kan alleen ontstoken worden door publicatie van *alle* tusschen de Nederlandsche en de Britsche regeering gewisselde stukken, en wel *vóór* dat Mr. van Doorn zijne interpellatie houdt.

Moge de regeering spoedig daartoe besluiten!

DE KARTEERING VAN SURINAME TEN TIJDE VAN GOUVERNEUR VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK.

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

Tot de vele door Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck genomen bestuursmaatregelen behoorde ook de opdracht tot het vervaardigen van een kadastrale kaart van Suriname. De landmeter in de kolonie, die dit werk zou ondernemen, had daartoe overvloedig materiaal voorhanden in de vele opmetingskaarten van landen, tot den aanleg van plantages uitgegeven.

Reeds bij zijne missive van 20 Mei 1685 kon de Gouverneur aan Directeuren der Societeit van Suriname te Amsterdam doen toekomen een kaart der rivieren Commewijne en Cottica met Perica; hij verzocht deze alvast te doen drukken en stelde een kaart der Suriname-rivier in het vooruitzicht. Na ontvangst der Commewijnekaart besloten Directeuren met het drukken ervan te wachten tot ook de Suriname-kaart voltooid was. In zijn schrijven van October 1685 herhaalde de Gouverneur zijn verzoek onder toezending van een supplement-kaartje der Casiwinica-kreek, waarop Directeuren het besluit namen voorloopig de kaart der rivieren Commewijne-Cottica-Perica te doen snijden en exemplaren hiervan naar de kolonie op te zenden.

In October 1686 stelde Van Aerssen de spoedige toezending van de kaart der Suriname-rivier in het vooruitzicht en tevens verzocht hij om uitzending van een nieuwen landmeter, daar de in functie zijnde (Cornelis Boogaert) op jaren was gekomen en thans meer genoegen

nam in het beheer zijner plantage dan in het landmeterswerk.

Directeuren antwoordden in hun brief van Januari 1687, dat de werkzaamheden voor het drukken waren aangevangen. Eindelijk kon de Gouverneur bij schrijven van Maart 1688 de kaart van de Suriname-rivier overzenden met belofte, dat nog een aanvulling voor de zeven plantages langs de Pauluskreek zoude volgen. Wat er verder te Amsterdam gebeurde vernemen wij slechts uit de notulen der vergadering van directeuren op 18 Augustus 1688, in welke goedgekeurd werd de declaratie van den paskaartmaker Frederick de Wit wegens het teekenen van een groote en kleine kaart van Suriname.

De oorspronkelijke teekeningen van De Wit zijn evenmin bewaard gebleven als de door Gouverneur van Aerssen overgezonden kadastrale kaarten. Op het Algemeen Rijksarchief berust thans slechts eene in 1715 vervaardigde copie naar eene zeer eenvoudige kaart, destijds hangend op de kamer van de Societeit van Suriname in het West-Indische Huis te Amsterdam; deze kaart geeft, zooals o.a. blijkt uit de bijgevoegde namen der plantage-eigenaren, den toestand der kolonie ten tijde van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck [1]). Aanwijzingen tot deze tijdsbepaling vinden wij bijvoorbeeld in de vermelding van Zijne Excellentie, terwijl Van Aerssen's opvolger als Van Scherphuyzen voorkomt, en in de bijvoeging van den naam d'Alibert bij de Societeits-plantage, waarmede bedoeld is de directeur d'Allibert du Masrouge, die deze betrekking van 1684—1689 vervulde. Ook komt het nieuwe fort aan de samenstrooming van Commewijne en Cottica op de kaart voor onder den naam „fort Commewijne". Met den bouw van deze fortificatie werd in het begin van 1686 een aanvang gemaakt; tot de benaming „Sommelsdijck" voor de versterking besloten directeuren eerst in 1688, blijkens hun schrijven van 29 Mei 1688 aan den Gouverneur van Suriname, dat Van Aerssen zelf niet meer in handen kreeg.

---

1) Inventaris Kaarten Supplement nr. 590.

Bij de kaart op de Societeitskamer sluiten aan de kaart in Herlein's Beschrijving der Volksplanting Suriname (Leeuwarden 1718) en de „Nieuwe kaart van Suriname" uitgegeven door J. Ottens te Amsterdam, die beide de namen der plantage-eigenaren ten tijde van Gouverneur Van Aerssen bevatten [1]). Bij de kaart Ottens, die voor het fort den naam „Cottica of Sommelsdijck" aangeeft, doet zich ter bepaling van het jaar der uitgave de moeilijkheid voor, dat de Parham-Hill er op wordt aangeduid als Parham-Hill of Blauwe-Berg met wachthuis. Nu wordt een wachtpost aan de Surinamerivier niet eerder vermeld in de Monsterrollen der militie in Suriname dan in het jaar 1714, en deze brandwacht is dan niet gevestigd op den Parham Hill (d. i. ter plaatse van de plantage Dothan) maar op den Parnassusberg [2]). Dezelfde vergissing als de kaart van Ottens oplevert, ontmoeten wij ook in den text van Herlein's anno 1718 verschenen boek, waarin eveneens Parham Hill foutief met Blauwe Berg en wachthuishoogte vereenzelvigd wordt.

Eene goede toelichting tot de kaarten, welke den toestand der kolonie ten tijde van Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck weergeven, bezitten wij in de lijsten der hoofdgeldschuldigen over 1684. Hoewel de cijfers slechts betrekkelijke waarde hebben voor een bevolkings-statistiek, daar de van hoofdgeld vrijgestelden er niet onder begrepen zijn, blijkt toch uit de opgaven, die gesplitst zijn in de groepen Christenen en Joden, hoe ongeveer de verdeeling der bevolking was over de groote rivieren, de Suriname en de Commewijne-Cottica. Bij elken naam van een hoofdgeldschuldige staat aangegeven het aantal hoofden vanaf 12 jaar, zoowel blanken als slaven, voor wie

---

[1]) Het exemplaar van de kaart Ottens, berustend op het Algemeen Rijksarchief, is, blijkens het handschrift der aanteekening in dorso van de kaart, eigendom geweest der Societeit van Suriname.

[2]) De ligging van Parham-Hill blijkt uit de uitgifte in het jaar 1710 van den grond voor de plantage van Joseph de Meza, later bekend als Dothan.

Het wachthuis op den Parnassusberg was in 1713 gebouwd (Zie Notulen Raad van Politie 1 Mei 1713).

men de belasting moest betalen, terwijl lijsten van de kinderen onder de 12 jaren eraan zijn toegevoegd. Deze opgaven verschaffen ons de volgende cijfers:

Volwassen Christenen.

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Commewijne-Cottica-Perica	265	85	350
Suriname-Rivier	45	13	58
Paramaribo	52	29	81
			489
Christen-kinderen			90
Christenen, totaal			579

Joden.

Mannen	105
Vrouwen	58
Kinderen	69
Joden, totaal	232

Bij de blanke bevolking kwam nog een getal van 4281 slaven, van wie 2983 in het bezit van Christenen waren en 1298 aan Joden behoorden.

Het lage cijfer voor de Suriname-rivier moet vermeerderd worden met bijna het geheele getal der Joden, die op een enkele uitzondering na langs dezen stroom hunne plantages hadden. Met deze Joodsche plantages hielden de Raden van Politie niet voldoende rekening, toen zij in hunne vergadering van 7 Maart 1685 het besluit nemend tot den bouw van een fortificatie aan de samenvloeiing Commewijne-Cottica, aanvoerden, dat aan deze rivieren de meeste kracht van de kolonie gelegen was.

EEN MAN VAN DE DAAD (W.C. GORGAS †).

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

Den 26sten Juni is te Londen overleden de „Surgeon-General" W. C. Gorgas, in 1854 te Alabama geboren, die het groote werk heeft tot stand gebracht om gele koorts en malaria, te Havana en in de terreinstrook van het Panama-kanaal volkomen uit te roeien, door beteugeling van de gele koorts- en de malaria-muskieten.

Hij werd in 1880 benoemd tot „Surgeon" in het leger van de U.S.A. en diende in 1898 in dat leger op Cuba, waarbij hij deelnam aan de inneming van Havana.

De Amerikaansche Regeering benoemde hem daar tot hoofd van den Gezondheidsdienst. Van hem is afkomstig het gevleugelde woord: „Sanitation pays". Een denkbeeld van de wijze waarop hij den gezondheidsdienst in de Panamakanaal zone organiseerde kan blijken uit het Verslag van een studiereis naar die landstreek door C. Bonne, officier van gezondheid 2e klasse O.I.Leger, gedetacheerd bij de landmacht in Suriname (met eenige opmerkingen over de muskieten der kanaal-zone door Mevr. J. Bonne—Wepster), bijvoegsel Ned. Staatscourant van Maandag, 29 Januari 1917, no. 24, –2, alhoewel op het oogenblik dat de heer B. het Panama-kanaal bezocht, Kolonel Gorgas reeds was afgetreden.

Aan zijn nagedachtenis is door de Britsche Regeering groote eer bewezen door een openbaren lijkdienst in de Kathedraal van St. Paul.

In de Panama-kanaalstrook zal een internationaal instituut worden gesticht voor wetenschappelijke onderzoekingen betreffende tropische ziekten. Het instituut is bedoeld als een middel om de herinnering levend te houden aan Gorgas.

Wij zijn er van overtuigd, dat ook de redactie en de lezers van „De West-Indische Gids" hulde zullen willen brengen aan de herinnering van dezen man, die de groote baanbreker mag worden genoemd op het gebied van de daad bij de tropische hygiëne.

* * *

Waar is de man, Gouverneur, Geneeskundig Inspecteur of Directeur van Openbare Werken, die zich een eerezuil zal stichten door het bevrijden van de bevolking van Paramaribo van de ziekten die daar door de muskieten worden veroorzaakt?

Iemand, die er zich voor verantwoordelijk acht, dat alle vaten die water inhouden, muskietenvrij worden gemaakt, die de macht verkrijgt gezondheids-opzichters aan te stellen en te ontslaan, *die zelf nagaat of de gegeven orders worden opgevolgd,* naziet of de poelen met larviciden worden behandeld, dat alle vaten en blikken, die water met muskietenlarven bevatten, worden leeggegooid en de bezitters beboet, koortslijders en lijders aan hevige gevolgen van filaria-ziekten door gaas beschut. Een krachtig man met gaven als organisator en administrateur, die onvermoeid de bevolking voorlicht, die arbeidt met den vollen en voortdurenden steun van het Bestuur en van alle weldenkenden — voor de nakoming van wiens maatregelen een Gouverneur zich persoonlijk in de bres stelt.

Er is in Suriname wat groots te verrichten.

BOEKBESPREKING.

MR. DR. K. H. CORPORAAL, *De Internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela, 1816—1920. (Academisch proefschrift.) Leiden, 1920.*

In dit goedgebouwd, goedgeschreven, goedgedocumenteerd en van practische randschriften en registers voorzien geschrift van 672 blz. wordt het eindeloos geharrewar tusschen Nederland (Curaçao) en Venezuela uiteengezet met objectiviteit. Niet met volmaakte objectiviteit: de Nederlandsche regeering wordt, als haar gedrag uit de twintigste eeuw ter sprake komt, wel eens gespaard. Dat de moeilijkheden tusschen Venezuela en ons nog steeds niet tot het verleden behooren, al kon de slotbladzij van het betoog (blz. 562) het heuglijk nieuws vermelden van het in Mei 1920 geteekend verdrag tot hervatting van het diplomatiek verkeer, en al is dezen zomer een goedkeuringsontwerp dienaangaande bij de tweede kamer ingekomen, geeft waarschijnlijk verklaring van de omstandigheid, dat de schrijver zich in zijn critiek op de jongste gebeurtenissen niet vrij voelde.

Als leesboek zou het werk van mr. Corporaal stellig gewonnen hebben, indien het tot een overzichtswerk van een paar honderd bladzij ware teruggebracht. Doch voor de ministeries van buitenlandsche zaken en koloniën, voor de koloniale regeering op Curaçao zelf, en voor ieder, die met Venezolaansche kwesties te maken krijgt, zou het daardoor zeer aanmerkelijk in waarde hebben verloren. Juist in de volledigheid van het bewerkte materiaal, dat tot dusver grootendeels hetzij in archieven verborgen, hetzij in druk nauwelijks te vinden was, ligt een deel der practische waarde van het boek; van de twee bezwaren heeft dus de schrijver, dunkt mij, het ernstigste gemeden.

Het hier beschreven geschiedverloop is een kralensnoer van kleinigheden. Drie draden houden die kralen bijeen. Vooreerst onze wensch of plicht om te zorgen, dat van de benedenwindsche eilanden uit niet gestookt worde tegen Venezuela; dan de

begeerte van de bewoners dier eilanden om van den handel op het buurland, welke handel hun voornaamste bron van inkomst is, ook in troebele tijden te profiteeren; ten slotte Venezuela's naijver op Curaçao en zijn behoefte aan Curaçao als politieke wijkplaats. Deze draden houdt de schrijver stevig vast, en door kwistige verwijzingen maakt hij ook den lezer het vasthouden makkelijk. Helder doet hij het aldoor wisselende der Nederlandsche staatkunde op het eerste punt uitkomen: niet alleen worden, ten aanzien van den uitvoer van wapenen naar de opstandspartij, achtereenvolgens de standpunten ingenomen van onverplichte contrôle (blz. 165—166), onverplicht tegengaan (blz. 168, 170), volkenrechtelijk verplicht tegengaan (blz. 171, 193, 199—200, 230), loochening van de verplichting (blz. 265—266, 330, 337—338), tractatueele aanvaarding van de verplichting (blz. 365, 492—493), gevolgd door breuk van dien tractaatsplicht (blz. 477, 492); maar ook loopt het gedrag der regeering op het stuk van dezen uitvoer van wapenen met haar gedrag op het stuk der samenzwering door Venezolaansche uitgewekenen in geenen deele parallel (blz. 193, 234, 265, 329). Zette Nederland zich daardoor nimmer de kracht bij van één door-gedachte, maar dan ook consequent toegepaste, politiek, men vraagt zich af, of vóór het geduldig onderzoek van mr. Corporaal wel iemand het verloop onzer Venezolaansche staatkunde gezien heeft als aaneengeschakeld geheel. Juist daarom zijn samenvattende geschriften als dat van mr. Van Kleffens over Nederland—Japan (1919) en thans dat van mr. Corporaal over Nederland—Venezuela zoo nuttig, zelfs onontbeerlijk. De juridische schommeling onzer staatkunde zou uit dit boek den lezer, naar ik meen, nog helderder zijn geworden, als de schrijver niet pas op blz. 529—530 de termen „afzijdig" (voor het tegengaan van hulp aan opstandelingen) en „onzijdig" (voor het vrijlaten van hulp aan beide twistende partijen) had uitgedacht en zich te voren met „neutraal" tusschen aanhalingsteekens en „non-interventie" had beholpen (blz. 141, 275, 331, 364—366, 492—493), maar reeds in den aanvang de rechtskundige tegenstelling had voorzien van twee namen, welke ook, die misverstand uitsluiten.

De begeerte der eilanders om zooveel mogelijk lucratieven handel, ook ongeoorloofden, te kunnen drijven met Venezolaansche kustplaatsen (blz. 185, 229, enz.) mag, dunkt mij, alleen veroordeeld worden door wie zich vrij weet van soortgelijke zonden. Het is niet boud te onderstellen, dat Curaçao gelikkebaard heeft, toen tijdens de Britsch-Duitsch-Italiaansche blok-

kade van 1902 het Schottegat vol oorlogsschepen lag, die vertier en voordeel brachten, en dat het er wel niet (met mr. Corporaal) rouwig om zal zijn geweest, dat de Nederlandsche regeering destijds geen termen heeft gevonden om „nu eens werkelijk neutraal" (blz. 369, 394) te zijn.

Als bijproducten van mr. Corporaals onderzoek komen aardige punten van koloniaal staats- en administratiefrecht onder de aandacht. Leerzaam is wat hij meedeelt over het Curaçaosche recht van uitzetting en zijn practijk (blz. 153—154, 201, 207—208, 230, 522—523, enz.); de schrijver ziet op blz. 231 en 316 voorbij, dat de verordening in publicatieblad 1866 n°. 17 een, ingevolge artikel 135 van het toen gloednieuwe regeeringsreglement gemaakte, keur is voor het éene eiland Curaçao, welke keur in 1874 is vervangen door een koloniale verordening voor de heele kolonie, voor alle zes de eilanden dus. Blz. 76 vermeldt een door Van den Bosch als commissaris-generaal benoemden consul; blz. 147—148 en 154 het voormalige „burgerschap" eener Westindische kolonie, bij gouvernementsblad 1916 n°. 19 terecht ingetrokken voor Suriname; blz. 185—186 en 513 de figuur van een gouvernementsbesluit met koninklijke medewerking; blz. 207—208, 230 en 231 een koninklijke last, blijkbaar gegrond op artikel 21 regeeringsreglement. Het recht van den kolonialen raad op contrôle en critiek kan sterker verdedigd worden dan gebeurd is op blz. 232; ook in Suriname heeft men een Venezolaanschen consul buiten tractaat, hoewel de voor Curaçao begrijpelijke reden (blz. 115, 441, 535—537) aldaar niet opgaat; dat Duitschland na 1908 ons diplomatiek verkeer met Venezuela eenige jaren waarnam, en hoe dat tijdens den oorlog tot op Maart 1918 (blz. 523) is gegaan, schijnt niet vermeld (blz. 516, 560). Doch geen dezer kleinigheden is voor de waarde van het boek van beteekenis; daarentegen wint die waarde zeer door de gedurige vermelding van Venezuela's betrekkingen met en gedragingen jegens andere staten dan Nederland.

Teekening komt in dit conglomeraat van feiten, zoodra iemand zich, met mr. Corporaals boek naast zich, gaat afvragen, hoe dit alles geweest zou zijn, of worden moet, onder het stelsel van den volkenbond, waarvan Nederland lid is sinds 9 Maart 1920, en waartoe de Venezolaansche regeering, onder voorbehoud van een (sinds dien verkregen) parlementaire goedkeuring, is toegetreden iets vroeger in die zelfde maand.

Met het stelsel van den volkenbond strookt natuurlijk aller-

minst de ongeneigdheid van Nederland in het najaar van 1908 om te arbitreeren, een onwil, die niet verschoond wordt door vroegere weigeringen van Venezuela om arbitrale uitspraken na te leven (blz. 283, 483) en die later gelukkig is verdwenen (blz. 483, 516—517, 520). Met den geest van den volkenbond strookt uiteraard de internationale arbitrage van 1865 over de vraag, of het eiland Aves (nabij Guadeloupe) tot het grondgebied der Nederlanden dan tot dat van Venezuela behoorde; een vraag, door den scheidsrechter — koningin Isabella van Spanje — beslist te onzen nadeele. Ook onder het grondverdrag van den volkenbond kan zulk een rechtsgeschil aan de uitspraak van een vorst of president worden onderworpen; moet deze alsdan, gelijk Isabella deed, de regels van zijn nationale staatsrecht (medewerking van ministers, advies van den raad van state, enz.) volgen? M. i. neen. De overeenkomstige rechtsfiguur van president Wilsons daden ingevolge het volkenbondverdrag en het verdere vredesverdrag, niettegenstaande het feit, dat Amerika aan die verdragen geen deel neemt, moet den indruk versterken, dat bij internationale opdrachten een vorst of president zich te beschouwen heeft als gekozen in zijn hoedanigheid van onpartijdig persoon, derhalve met de regels van zijn nationale staatsrecht niet heeft te maken.

Naar het grondverdrag van den volkenbond zullen alle geschillen, waarvoor de beide landen niet intijds een meer passende voorziening treffen, voorgebracht kunnen worden bij den raad van den volkenbond. Onder de netelige vraagpunten, waarvoor zulks dien raad zou kunnen stellen, behoort de (door artikel 21 grondverdrag niet uitgesloten) Calvo-leer, krachtens welke Venezuela van politieke vertoogen onzerzijds niet wilde weten, zoolang de weg van rechte openstond (blz. 541); netelig, omdat Nederland in het omgekeerde geval met een zelfde verwijzing naar den rechter des lands zou antwoorden, en landen en koloniën met een geëerde rechterlijke macht te dezen naar anderen maatstaf wil gemeten zien — ondanks de „gelijkheid der staten" — dan landen met een wellicht minder vertrouwde rechterlijke macht. De resumptie, die de schrijver op blz. 541—549 van de Calvo-leer in onze betrekkingen met Venezuela geeft, is een nuttige en welkome bijdrage tot de kennis van internationale verhoudingen, zooals zij in de werkelijkheid zich voordoen; en dit geheele slothoofdstuk van vier en dertig bladzijden, waarin de auteur zich beijvert een rechtsgeleerde samenvatting te geven van de in zijn boek terloops en verspreid behandelde

punten van rechtsgeschil, vormt van zijn degelijk overzicht een gelukkige afronding.

Noch met het stelsel van den volkenbond noch met ons eigen staatsrecht schijnt de historie te rijmen van het protocol-Röell van 1894, welk protocol (merkwaardig genoeg) zes Curaçaosche kolonies onderstelde in plaats van één (blz. 624). Die historie toch vertoont het wonderlijk schouwspel van een internationaal staatsstuk, dat erkend wordt tractatueele „verplichtingen" op te leggen (blz. 365, 550) en nochtans in 1908 door Nederland eenzijdig verklaard wordt niet langer bindend te zijn (blz. 477, 492). In 1901 was het regeeringsreglement van Curaçao onder meer gewijzigd om duidelijk te doen uitkomen, dat de gouverneur dier kolonie geen internationale regelingen mag schorsen, al deed hij zulks practisch in 1908 toch, nog eerder dan het opperbestuur (blz. 482); maar kroon en wetgever zijn al evenmin tot zoo iets bevoegd, en onder het regime van den volkenbond zal, naar men hopen mag, zoo iets worden afgesneden.

Onze vlootdemonstratie van November en December 1908 in de Venezolaansche wateren strekte eenerzijds om herstel van onrecht te erlangen (blz. 485), hetgeen met den geest van den volkenbond is overeen te brengen — al zal deze op den duur zulk optreden onder zijn contrôle hebben te nemen —, maar anderzijds om maatregelen van interne politiek af te dwingen van Venezuela (blz. 477, 482, 492), welke inbreuk op andermans souvereiniteit in den volkenbond even weinig zou passen als elk ander optreden eener nationale strijdmacht om, waar het niet om *rechts*herstel te doen is, aan „eischen of vertoogen kracht bij te zetten" (blz. 552). Juist op punten als dit zal, *als* er van den volkenbond iets wezenlijks wordt, het verschil tusschen oud en nieuw scherp moeten blijken.

De drieledige eindindruk van mr. Corporaals boek is dan ook deze.

Ten eerste: hoeveel meer heeft men, voor recht begrip van het volkenrecht, aan een getoetst feitenrelaas als het onderhavige, met zijn grillige gevallen uit de werkelijkheid (gelijk die Venezolaansche blokkade van een stuk eigen kust; blz. 295, 330) en met zijn diplomatieke bezwaarschriften en antwoorden, dan aan de algemeenheden der meeste volkenrechtelijke handboeken. Had zich de Nederlandsche staatkunde jegens Venezuela daarvan meer doordrongen, dan zou zij mogelijk wat leniger zijn geweest, niet zoo onderhevig aan rukken en schokken.

Ten tweede: hoe duidelijk blijkt, dat het gevaar voor een internationaal koninkrijk van het recht evenzeer bij daden van kleine als bij daden van groote staten schuilt, en dat ook kleine landen hun willekeur in internationale zaken weten te dekken met een beroep op „levensbelang" (blz. 497, 521—522).

Ten derde: hoe noodig is het, waar geschillen tusschen hen en ons ook in de toekomst waarschijnlijk zijn, dat de beslechting daarvan niet worde overgelaten, tegen dat de nood aan den man komt, aan den partijdigen volkenbondsraad, maar — als Venezuela althans wil meedoen — bijtijds geregeld worde in een opzettelijk, modern tractaat, hetwelk ze deels aan rechtspraak of arbitrage, deels aan verzoening door een gemeenschappelijk saamgestelde Bryan-commissie toebetrouwt. De zaak staat anders, dan toen er nog geen volkenbond en geen volkenbond-verdrag was; ook het op tractaten weinig beluste Venezuela moet inzien, dat het door zulk een verdrag te weigeren niet zijn oude vrijheid van beweging terugkrijgt, maar het juk van den volkenbond ondergaat zonder verlichting.

C. VAN VOLLENHOVEN.

BOEKBESPREKING.

Gouden jubileum der Dominikaner missie op Curaçao W.-I. 1870—1920. Ter dankbare herinnering door eenige missionarissen bewerkt. — N. V. Centrale drukkerij, Nijmegen.

Op 11 Juli l.l. was het vijftig jaren geleden, dat de eerste paters Dominicanen in de Kolonie voet aan wal zetten. Vóór dien waren de Hollandsche geestelijken, die daar werkten, bijna allen seculiere priesters, die zich vrijwillig voor dezen arbeid hadden aangeboden. Onder deze geestelijken is de naam van M. J. Niewindt bekend als die van den grondlegger van het R.-K. onderwijs. En zoo zijn er meer te noemen, die op deze en andere wijze in het verleden de kolonie en hare bevolking aan zich verplicht hebben. Het ligt voor de hand, dat een gedenkboek als het hier aangekondigde, dat de geschiedenis der R.-K. Missie en daarmee ook een deel van de geschiedenis der kolonie in de laatste halve eeuw beschrijft, dit niet kan doen zonder telkens weer terug te grijpen in vroegere tijden, toen op velerlei gebied door anderen op hetzelfde geestelijk fundament de grondslagen zijn gelegd, waarop de Paters Dominicanen hebben voortgebouwd.

Ten volle waardeeren wat de R.-K. geestelijkheid in de kolonie gedaan heeft, zullen slechts zij kunnen, die vanuit een zelfde geestelijk standpunt het gewrochte beschouwen. Hunne gedachten zijn op uitnemende wijze vertolkt op de receptie, die den morgen van den feestdag gehouden is, en waarop ook andersdenkenden in de kolonie van hunne belangstelling hebben doen blijken. Het is de vraag ook wel in het algemeen, of cijfers als de *Amigoe di Curaçao* in het feestnummer van 11 Juli ll. geeft in eene „Statistiek der Curaçaosche Missie", daarbij de jaren 1870 en 1920 vergelijkende, inderdaad zeggen, hetgeen men daarmee bedoelt weer te geven.

Ten volle kunnen wij ons vinden in de onderscheiding, die

de Missie zelf maakt tusschen haren arbeid voor het zieleheil en dien voor de beschaving der bevolking, daarbij niet miskennende het verband, dat tusschen die beiden bestaat. En op dat beschavingswerk willen wij in het volgende den nadruk leggen.

De geschiedenis der Missie is een deel der geschiedenis der kolonie, schreven wij hiervóór. Dit komt reeds aanstonds uit, waar in het derde hoofdstuk van het gedenkboek als „Parochiëele zorgen" beschreven wordt de aanleiding tot den bouw der Kerk van Pietermaai. De jaren 1870 en 1871, men weet het, zijn misschien de meest bewogene in de geschiedenis der kolonie van de laatste eeuw. De geschiedschrijver, die, onbevangen en onpartijdig, straks „de gebeurtenissen" uit die jaren kan belichten door een helder inzicht in de stukken der departementale en koloniale archieven, die nu nog gesloten zijn, zal rekening moeten houden met hetgeen pater Van Gijlswijk hier over die gebeurtenissen neerschrijft. Wij achten deze beschrijving over de beweging van „Pappa Sassen", wiens portret men nog in meer dan één woning der gekleurde bevolking vindt, zoo belangrijk, dat wij meenen haar hier te moeten weergeven:

„De tweede reden, waarom men in de stad vooral een kerk noodig achtte, was de gestadige inzinking van het moreel der bevolking. De verregaande onzedelijkheid, nog bevorderd door het havenverkeer, was niet van recenten datum, evenmin als de hoovaardij, die vele, aan het zwarte ras ontgroeide kleurlingen, van den godsdienst aftrok. Maar langzamerhand dreigde ongodsdienstigheid over te slaan naar geloofshaat, die gedekt door en gepredikt onder de leuze van geestelijke en intellectueele vrijheid in een zeker stelsel scheen belichaamd. Een en ander was uitvloeisel van de geschiedenis der pas-vervlogen jaren.

De emancipatie van den slaaf in 1863 had ook geleid tot het vieren der leidsels op politiek terrein. In 1866 kwam de afkondiging van een nieuw Reglement op het Beleid der Regeering, waarbij werd voorgeschreven, dat voortaan de zittingen van den Kolonialen Raad in het openbaar zouden gehouden worden en dat die Raad in 't vervolg niet bloot zoude adviseeren maar handelen en mederegeeren. Voorts bracht art. 8 van hetzelfde Reglement vrijheid van drukpers: „Niemand heeft vooraf verlof noodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren".

Van deze politieke vrijheden maakte het „vrije volk" een zeer bedenkelijk gebruik, en bleek geestelijk lager te staan dan de vrij geworden slaaf, die geleid door den godsdienst zich veelal, behoudens zijne zwakheden, gedroeg als een „vrij kind Gods".

Door middel der vrije pers predikte men de verregaandste eischen op gebied van onderwijs en opvoeding. En bewust of onbewust trouwe volgelingen van Jean Jacques Rousseau, ging men prat op de verkondiging der liberale beginselen. Om wille van meer vrijheid in het besturen der kolonie, drong men aan op finantieële onafhankelijkheid van het moederland; door den roep om kiesrecht beoogde men een krachtdadiger

invloed op den gang van zaken uit te oefenen. Daar de katholieke Kerk geacht werd een sta-in-den-weg te zijn op den zegetocht der vrijheid, trok men te velde tegen priesterheerschappij en zelfs eischte men de instelling van kerkeraden ter contrôle over het beheer der kerkelijke goederen.

Bij dezen strijd voor recht en vrijheid moest noodzakelijkerwijs de eerbied voor het wettig gezag lijden, en de eerbied werd nog wankelender door het ongehoorde feit, dat de Gouverneur in den Kolonialen Raad verscheen met de boodschap, dat hij door den Koning was afgezet „wegens zijn verkeerde houding sedert de verwikkelingen met Venezuela en zijn ongepaste houding tegenover de Hollandsche regeering".

Van dezen bewogen tijd trachtte vooral de Loge met haar aanhang partij te trekken voor zich zelf: zij begon meer dan ooit geloofshaat te prediken. De ellende der slavernij, de nog nawerkende beroering der emancipatie, de beleedigingen, jaar op jaar hun godsdienstige gevoelens aangedaan door het eenigst verschijnend weekblad, de Curaçaosche Courant, wier uitgevers en redacteurs niet-katholieke gouvernementsambtenaren waren, al die prikkels hadden de volksziel licht ontvankelijk gemaakt voor opstand tegen alle gezag. De Loge had dus gemakkelijk de blinde gemoederen ook kunnen opzetten tegen het kerkelijk gezag, ofschoon men er zooveel aan te danken had, indien dit gevaar niet was afgewend, doordat de menigte zijn leider vond in den destijds fungeerenden Procureur-Generaal, den heer Mr. W. K. C. Sassen. Toen deze ambtenaar, die door nauwgezetheid, rechtvaardigheid, minzaamheid en dienstvaardigheid veler harten gewonnen had, door middel der pers beschuldigd werd van daden, in strijd met de openbare orde, meende hij in verzet te moeten komen tegen het onrecht hem aangedaan. Hij brandmerkte het als een gevolg van den haat der ambtenaren wegens zijn streven naar verbetering van wantoestanden en als een uiting hunner onverdraagzaamheid over het feit, dat een der hoogste posten in de kolonie werd waargenomen door een katholiek en nog wel een practizeerend katholiek. Met de behendigheid van een menschkundig advocaat nam hij stelling tegen het Gouvernement onder de leuze: „Sasser et resasser les malhonnêtes gens", waarbij alle vooruitstrevenden zich achter hem schaarden; en met het enthousiasme van een katholiek Limburger won hij de harten van het katholieke volk door het de oogen te openen voor de systematische achterstelling der katholieken in het openbaar leven. Zijn zaak werd aldus de zaak van het volk en omgekeerd. Men zond een adres aan den Koning, onderteekend door 500 personen, waarin geklaagd werd over de eenzijdigheid van het Koloniaal Bestuur en de protestantsche côterie der ambtenaren; waarin tevens het verzoek gedaan werd om herziening van de wijze van samenstelling van den Kolonialen Raad, die onder zijn leden slechts één katholiek telde. Er werd geducht afgegeven op de competentie van de leden van het Hof van Justitie; men vreesde een opstand onder het volk, dat den Heer Sassen als Gouverneur wilde uitroepen".

Wij hebben geen reden op deze plaats, hierover een oordeel uit te spreken, gelijk het trouwens in het geheel niet in onze bedoeling ligt, commentaar te leveren op hetgeen in dit *Gedenkboek* wordt meegedeeld.

Het is ditzelfde hoofdstuk, dat bij uitstek verlucht is met tal van foto's van kerken, scholen en kloosters ook op de bovenwindsche eilanden.

Van haar beschavingswerk noemt de Missie gaarne op de eerste plaats hare zorg voor het onderwijs. En inderdaad die zorg mag er wezen. Men kan het daarmee eens zijn of niet — men moge wenschen, dat althans geen staatsgeld voor dit doel gebruikt was en wordt — ontkend kan niet, dat de R.-K. kerk zich hier eene eerezuil gebouwd heeft, die aanspraak op erkenning van verdiensten heeft ook door hen, die van oordeel zijn, dat het nog lang niet is, wat het zijn moet. Die erkenning meenen wij ook te lezen in de opeenvolgende *Koloniale Verslagen*, waarin de bevoegde autoriteiten hun oordeel neerleggen. En toch wanneer wij zien, dat het totale aantal leerlingen thans nog niet meer dan ruim 6000 bedraagt, dan valt ons dit, eerlijk gezegd, niet mee.

Onder de „werken van liefdadigheid" staat thans de „ziekenverpleging" bovenaan. Wij hebben het St. Elisabeths-gasthuis nooit betreden zonder bewondering voor het liefdewerk, dat daar dag in dag uit geleverd wordt. Het is eigenaardig, dat hier, waar het beschavingswerk en de arbeid voor het zieleheil elkaar zoo nauw naderen, wellicht het meest de andersdenkenden genoten hebben van de R.-K. missie. En dat niet alleen. Niettegenstaande, naar wij van betrouwbare zijde hoorden, de verdraagzaamheid, die hier getoond wordt, alleen of vooral in negatieven zin zich uit, waarin wij persoonlijk reden tot ernstige klacht zien, wordt deze inrichting gezocht en geroemd. Wie, die in de laatste jaren, haar zag, zal zich eene voorstelling kunnen maken van het kleine begin en de langzame ontwikkeling, die tot dit groote geleid heeft. Dit laatste sprak nog meer tot ons, toen wij de geschiedenis lazen van het hospitaal St. Rosa op Sint Martin.

Het is bekend, dat de leprozen- en krankzinnigen-verpleging, door het Gouvernement in handen der missie gelegd, nog niet is, waar zij wezen moet. Nog onlangs werd daarover in den Kolonialen Raad een en ander gezegd. Waarmee allerminst beweerd wordt, dat de „Eerw. zusters van Breda", die dit werk van opofferende naastenliefde verrichten, niet het haar mogelijke doen, om deze arme en diep-beklagenswaardige lijders hun leven te verzachten. In dit *Gedenkboek* is de vermelding van dit werk van liefdadigheid slechts op hare plaats in zooverre als de Dominicaner Paters hier hun geestelijken arbeid verrichten.

Behalve de „Armenzorg" vindt vooral de „Weezenzorg" eervolle vermelding in dit hoofdstuk. Hier moet de naam genoemd van pastoor Frie, onafscheidelijk verbonden aan de inrichting te Santa Rosa, welker ambachtsschool een sieraad van het eiland is.

De „Sociale werken" spreken het meest van teleurstelling en tegenspoed, minder te wijten aan hen, die leiding gaven, dan wel aan de moeilijkheden van den volksaard, die het belang van het „vereenigingsleven" maar moeilijk vatten kan, en welke hier moesten en nog moeten overwonnen worden. En toch mogen de „hoedenvlecht-industrie", de „Coöperatieve vereeniging en nijverheid" en uit dezen tijd „de St. Vincentius-stichting" genoemd worden.

Na een hoofdstuk over „Het apostolaat der pers" wordt als vrucht van „Gods zegen" ten slotte eene schets gegeven van den geestelijken toestand der tegenwoordige R.-K. bevolking.

Een vijftal bijlagen besluiten het boek, waarvan de aantrekkelijkheid verhoogd wordt door keurige uitwendige verzorging en overvloedige illustratie.

Een oordeel over het werk der R.-K. missie wordt ons niet gevraagd, en komt ons ook niet toe. Wij hebben ons tot de feiten bepaald. Het is het recht der jubilarissen, hunne geschiedenis te belichten op hunne wijze. Wij hebben ons echter bij lezing en herlezing niet kunnen onttrekken aan den indruk, dat, waar van teleurstelling gewag gemaakt wordt, aan „protestanten" verwijten worden gedaan, die, daargelaten de vraag of zij op zichzelf billijk zijn, dit zeker niet zijn tegenover het protestantisme.

B. DE GAAY FORTMAN.

BIBLIOGRAPHIE.

Uit onze omgeving. Leesboek voor Surinaamsche Scholen, door Herm. J. Jacobs en Julius W. Lobato. Geïllustreerd door Jan Sühl. Zesde leerjaar. Groningen—Den Haag, J. B. Wolters. 1920. 8°.

Practical tropical sanitation. A pocket book for sanitary inspectors in the tropics, by E. P. Minett. With illustrations. London, Baillière, Tindall and Cox. 1920. 8°.

Departement van den Landbouw in Suriname. Verslag over het jaar 1919. Paramaribo, J. H. Oliviera.

Departement van den Landbouw in Suriname. Meteorologische waarnemingen, gedaan op de meteorologische stations in de koloniën Suriname en Curaçao in het jaar 1916 [1]). Amsterdam, Vereenigde Drukkerijen Roeloffzen-Hubner en van Santen.

Jaarvergadering van „Bethesda" 9 Juni 1920. Paramaribo 1920.

Vereeniging voor handel en nijverheid in Suriname. Eerste jaarverslag 30 October 1919—30 Juni 1920. Paramaribo 1920.

De Indische Mercuur, 24 Sept. 1920. Een wild cacaobosch aan de Mamaboen-kreek (Boven Coppename), door Gerold Stahel (met platen). — *Id. 1 Oct. 1920.* Economische toestand van Curaçao (vervolg van het 17-Sept. Nr.). — *Id. 15 Oct. 1920.* Een vreemdelingen laboratorium in Suriname, door Prof. Dr. F. A. F. C. Went (naar aanleiding eener gelijkluidende publicatie in de *West-Indische Gids* van Juni 1920).

Teysmannia. 31e Jaarg. 1920. Afl. 5. Nieuwe gegevens over de Surinaamsche krullotenziekte en haar bestrijding (overzicht eener publicatie van Dr. G. Stahel).

Tijdschrift voor Economische Geographie. 11e Jaarg. No. 9. 15 Sept. 1920. Suriname als suikerland in 't verleden en in de toekomst, naar Tj. Pyttersen.

Neerlandia. Oct. 1920. Nickerie aan het verengelschen (ontleend aan De Surinamer).

In- en Uitvoer. 13 Oct. 1920. Fosforzure kalk in de kolonie Curaçao (bepaaldelijk de Benedenwindsche eilanden).

Internationales Archiv für Ethnographie. Band XXV. Heft 1—2. 1920. The praecolumbian and early postcolumbian aboriginal population of Aruba, Curaçao, and Bonaire, by Dr. J. P. B. Josselin de Jong. Part. I. The archaeological objets (continued).

Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie, deel XVI, afl. 1. 1920. De beteekenis van „Jan Compon" door Fred. Oudschans Dentz. Met naschrift van Dr. A. Eekhof.

La Dépeche Coloniale et Maritime, 16 September 1920. Les placers de la Guyane, par Germain Dorré.

[1]) Tegelijkertijd verschenen deze waarnemingen in het jaar 1917.

DE MIDDELEN TOT OPHEFFING VAN SURINAME UIT ZIJN VERVAL.

DOOR

S. MULLER VAN VOORST.

I.

Menigeen zal zich de vraag gesteld hebben: „Waarom blijft Suriname kwijnen, en hadden de herhaalde pogingen in den laatsten tijd gedaan om het tot meerderen bloei te brengen. de zoogenaamde productieve werken als die van het Saramacca-kanaal, de spoorweg naar 't binnenland, de bacovencultuur, de Gouvernements-rubberonderneming, alle zoo weinig succes?" Mijn persoonlijke bekendheid met deze kolonie, waar ik voor bemoeiïngen met cultures bijna twintig jaren grootendeels doorbracht, geeft mij aanleiding daarover 't een en ander in 't midden te brengen.

In de eerste plaats moet ik wijzen op het feit, dat degenen, die geroepen worden om maatregelen tot verbetering van den ongunstigen economischen toestand der kolonie aan te geven, veelal moeten oordeelen na eerst sedert korten tijd en veel te oppervlakkig met het land bekend te zijn, dat voor zooverre het thans bewoonbare gedeelte betreft, als lage, moerassige, tropische kuststrook van een zeer bijzondere gesteldheid is, hetgeen naar mijn meening gewoonlijk teveel uit het oog verloren wordt. Daarbij zijn de bewoners, van welke verscheidene door hun werkkring op de hoogte van bepaalde vraagstukken geacht konden worden, dikwijls aangetast door een zeer sterk tropisch optimisme, niet altijd van een gevoel van slecht begrepen eigenbelang vrij te pleiten, dat hen luchtig over bezwaren doet heen-

stappen, die zij als ernstig hadden behooren te erkennen. Neemt men bovendien in aanmerking, dat in deze eenigszins afgezonderde kolonie velen zich bevoegd achten, mede te spreken over de algemeene zaak op punten waarop zij het volstrekt niet zijn, vooral wat betreft cultures en hetgeen daarmede in verband staat, dan wordt het begrijpelijk, dat er zeer dikwijls onjuist over Surinaamsche zaken geoordeeld is, en er herhaaldelijk plannen gemaakt zijn, die bij uitvoering op mislukking moesten uitloopen.

Gunstig onderscheidt zich in dit opzicht het belangrijke, uitgewerkte rapport van de studiecommissie van het Suriname Studiesyndicaat, waarvan een résumé in het Februari-nummer (1920) van dit tijdschrift voorkomt. Blijkbaar is dit rapport afkomstig van met tropischen landbouw grondig bekende beoordeelaars, die zich in de kolonie zooveel mogelijk van alles op de hoogte stelden; en waarschijnlijk hebben de talrijke mislukkingen van den laatsten tijd ten slotte het Surinaamsche optimisme ook wel wat getemperd. Verschillende bezwaren, die in vroegere beschouwingen steeds over het hoofd gezien werden, vindt men in dit rapport erkend, al blijkt toch nog op sommige punten het gebrek aan kennis van de kolonie uit eigen ondervinding. Bij de verdere behandeling van mijn onderwerp kom ik op den inhoud hier en daar nader terug.

Ik wees er reeds op, dat het thans bewoonde gedeelte van Suriname door zijn ligging als lage, moerassige tropische kuststrook van een zeer bijzondere gesteldheid is. Deze ligging beneden het hoogwaterpeil van de rivieren en van de zee heeft ten gevolge, dat het land steeds ingepolderd en tegen den overvloedigen regenval op afwatering naar rivier of zee bij laaggetij moet gebracht worden om bewoonbaar en bebouwbaar te zijn; waar geen gelegenheid tot afwatering is, zooals in het bosch dat door de achterdijken van aaneengelegen plantages van de rivier afgesloten wordt, daar staat het in den grooten regentijd zelfs diep onder water. Een uitzondering maken alleen de wat hoogere, be-

trekkelijk smalle zand- en schulpritsen, die het alluviale land hier en daar, ongeveer evenwijdig aan de zeekust, doorsnijden en op een waarvan Paramaribo is gebouwd; overigens is het zoo vlak dat hoogteverschillen zelfs op grooten afstand niet in meters maar slechts in voeten zijn uit te drukken. Voor den landbouw geven deze bedijking en kanalisatie, vooral bij de dure, ingevoerde arbeidskrachten, natuurlijk zware kosten; wat de bestaande plantages aangaat meestal slechts voor het onderhoud, voor zooverre zij niet door uitbreiding van de inpoldering tot het maken van nieuwe dijken en kanalen genoodzaakt zijn; die onderhoudskosten zijn echter belangrijk, omdat ten gevolge van het afspoelen van grond en het vallen van bladeren in de diepe greppels, waardoor de akkers in bedden verdeeld zijn, deze telkens na eenige jaren opnieuw uitgegraven moeten worden, evenals de trekslooten waarop zij uitloopen en de hoofdkanalen waarop deze laatsten weder uitwateren, en die het water door sluis of looskoker bij laaggetij naar de rivier afvoeren. Bij den hevigen regenval in de natte seizoenen, die gevolgd worden door tijden van dikwijls zeer sterke en langdurige droogte, de schrik vooral van de Surinaamsche cacaoplanters, zooals de vorst dat van de Noord-Amerikaansche sub-tropische vruchtenkweekers is, hangt het welslagen van de cultures in hooge mate af van een drainage tot op voldoende diepte van den zwaren kleigrond waaruit het alluviale land bestaat, en van steeds spoedigen afvoer van het water uit de greppels en liefst ook uit de trekslooten. Van hoeveel gewicht dit is, heb ik in mijn plantersloopbaan voortdurend kunnen opmerken, zoowel door voorbeelden van achteruitgang waar de afwatering onvoldoende was of er een ernstige belemmering in ontstond, als door de geheele verandering, die een verbetering van drainage dikwijls in den stand van de velden en in de productie bracht. Vooral de kosten gaven planters evenwel veelal aanleiding, daaraan niet genoeg aandacht te schenken, en voornamelijk met een te oppervlakkige drainage genoegen te nemen, de

noodzakelijkheid van die van den ondergrond, subsoil drainage, niet voldoende inziende. Dit had bij de bacovencultuur ook verschil met den vertegenwoordiger van de United Fruit Company ten gevolge, die juist op zeer diepe drainage aandrong, welke niet zoo gemakkelijk spoedig was aan te brengen. Een bezoek aan onze Hollandsche polders, waar tegenwoordig vele landbouwers door kleine windmolens den stand van het water in hun slooten, en daardoor van het grondwater in hun akkers, lager houden dan het algemeene polderpeil, zou in dit opzicht zeer leerzaam voor vele Surinaamsche planters zijn. Bij den kleinen landbouw heerscht deze fout natuurlijk nog in veel grooter mate.

Als een bewijs van den invloed van afwatering in de tropen, zelfs op hoogeren en lichteren grond, herinner ik mij steeds de mededeeling van een suikerplanter op 't eiland Trinidad, waar de cacaocultuur in de bergen en de suikercultuur in het vlakke land aan den voet daarvan gedreven wordt, dat veel grootere opbrengsten van de suikerplantages verkregen werden sedert planters uit Demerary het stelsel van diepe begreppeling hadden ingevoerd. Deze laatsten hechten daaraan terecht steeds groot gewicht voor hun evenals die van Suriname laaggelegen landerijen, en staan ook overigens bekend in West-Indië als goede suikerplanters.

Het is ook opmerkelijk, dat de suikeronderneming van de Nederlandsche Handelmaatschappij in Suriname eerst goede resultaten gaf, toen er planters uit Demerary aan het hoofd gesteld werden, en dat er in geheel Suriname behalve nog één suikerplantage aan Nederlandsche eigenaars toebehoorende verder slechts twee suikerondernemingen zijn overgebleven, beide toebehoorende aan Engelsche eigenaars en bestuurd door planters uit Demerary. Later heeft de Nederlandsche Handelmaatschappij, na den dood van den eersten Engelschen administrateur, een Javaplanter met het beheer belast; doch na korten tijd werd deze weder vervangen door een planter uit Demerary.

Ook een koffieplanter uit Java, wiens onderneming

aldaar, naar ik meen, door een vulkanische uitbarsting verwoest was, nam gedurende eenigen tijd de leiding van een plantage in Suriname in zijn branche op zich, maar erkende weldra, dat de cultuur in Suriname een geheel verschillende was van die op Java, door de drainage, waarvan hij in 't geheel geen ondervinding had.

Ongetwijfeld heeft minder goede drainage behalve op groei en productie ook grooten invloed op de vatbaarheid der gewassen voor ziekten; en het is volstrekt niet onmogelijk, dat de sterke uitbreiding der nieuwe plagen, die de Surinaamsche cacaocultuur teisteren sedert de krullotenziekte den financieelen toestand der ondernemingen zoo ongunstig heeft gemaakt, voor een deel is te wijten aan den slechten invloed van onvoldoend onderhoud van de bedelvingen, waartoe groote zuinigheid en gebrek aan middelen veelal zullen hebben geleid.

De noodzakelijkheid van afwatering beperkt de geschiktheid voor cultuur van de terreinen in het Surinaamsche laagland evenals in Demerary tot die welke op niet te verren afstand van de rivieren of de zee gelegen zijn. Onjuist is daarom de meening van de Studiecommissie, dat het grondgebruik ten behoeve van den grooten en den kleinen landbouw zich is blijven bepalen tot de strooken langs de rivieroevers tengevolge van het nagenoeg ontbreken van goede wegen. Een plantage van 6000 M. diepte van af de rivier behoort reeds tot de uitzonderingen; bij het gebrek aan verval voor de afvoerkanalen in dat geheel vlakke land wordt een voldoend spoedige afwatering in tijden van voortdurenden zwaren regenval op veel grooter afstand onmogelijk. De Nederlandsche Handelmaatschappij ,die voor het verkrijgen van genoeg land voor hare suikeronderneming Marienburg aan de Commewijne genoodzaakt was, land tot op verderen afstand van de rivier in te polderen, heeft dan ook daarvoor bovendien afwatering gezocht naar de niet zeer verafgelegen Suriname rivier, waarin de Commewijne uitmondt en waarmede zij een rechten hoek vormt. Dat is natuurlijk slechts

zelden mogelijk, en bovendien alleen nog uitvoerbaar als er gelegenheid is om daartoe een gedeelte van een andere plantage aan te koopen.

In het geval van de Saramacca-kanaalwerken heeft men getracht, door sluizen te bouwen aan de beide einden van dit tot dien tijd open verbindingskanaal van de Suriname en Saramacca-rivieren, het te verbeteren als vaarwater en het, eerst zelfs zonder inpoldering en afsluiting van de zijstroompjes, tevens geschikt te maken voor de afwatering van het langs de oevers gelegen land, ofschoon de afstand van het midden dezer landstreek naar de sluizen veel grooter was dan bij de het verst van de rivier gelegen plantage-terreinen. Als open water gaf het Saramaccakanaal voor de vaart steeds moeilijkheden, vooral door de ondiepte van het middengedeelte, op de waterscheiding tusschen de twee rivieren, waar in het droge seizoen het bij eb naar beide zijden afstroomende en dan zoute, sterk slibhoudende rivierwater voortdurend ophooging van den bodem veroorzaakte. Daarenboven was het ongeschikt voor afwatering zelfs van afzonderlijk ingepolderde en door looskokers er op spuiende gronden, tenzij op geringen afstand van de toen breede uitmondingen gelegen, omdat de watertoevoer van het omliggende land in den regentijd dikwijls zoo groot is naar dergelijke zijtakken van de hoofdrivieren, dat het niveau, ook tegen laagwater, behalve dicht bij de mondingen, niet genoeg daalt om de bedelvingen der aanliggende gronden daarop uitwatering te kunnen geven. Natuurlijk kan een open kanaal met wijde uitmonding echter veel meer water spuien dan door een zelfs dubbele sluis kan worden doorgelaten, en daar bij het Saramacca-kanaal de hoeveelheid hierdoor opgehouden regenwater veel grooter was in het regenseizoen dan eerst door het zonder de sluizen binnenstroomende vloedwater, maakten deze laatsten zonder inpoldering den toestand veel erger inplaats van beter. De plannen voor deze werken, die een Oost-Indisch ingenieur na een speciaal bezoek daartoe aan de kolonie, had opgemaakt, waren door het

Koloniaal Bestuur, blijkbaar ten einde lastige en toch waardeloos gerekende critiek te voorkomen, van den beginne af aan alleen ter kennisname voor de leden der Koloniale Staten te hunner griffie gedeponeerd. Schrijver dezes, destijds nog geen lid van genoemd college, maar naar het korte résumé in de pers er van dadelijk vreezende dat het werk geen succes zou zijn, begon een artikel er over, maar liet het liggen wegens onbekendheid met de nadere détails. Toen evenwel jaren later het werk nagenoeg voltooid heette, en de sluizen in werking gesteld zouden worden, voorspelde hij als lid der Staten, en na van de bijzonderheden kennisgenomen te hebben, dadelijk de te wachten teleurstelling. Reeds bij het eerstvolgende regenseizoen werd die dan ook ondervonden. Men besloot toen wel tot inpoldering en afleiding van de zijstroompjes, welke eerst niet noodig waren geacht; maar ten einde ondanks de hooge kosten daarvan het werk toch financieel productief te doen zijn door de pachtopbrengsten der voor den kleinen landbouw uit te geven ~ronden, nam men boven en behalve het bezwaar van de te groote lengte van het kanaal nog een veel grootere uitgestrektheid binnen de inpoldering dan in verhouding stond tot de capaciteit van kanaal en sluizen voor een voldoende afwatering volgens de ondervinding op de plantages. Het is niet te verwonderen dat deze dan ook niet werd verkregen en het belangrijke werk een mislukking werd.

De Studiecommissie haalt in haar rapport nog aan, dat zij op een harer tochten door het kanaal de huizen der aanwonenden eenige voeten onder water zag staan en van tijdige loozing geen sprake was. Had men bij de inpoldering zich bepaald tot het land aan de uiteinden van het kanaal tot op niet te grooten afstand van de sluizen, en het middengedeelte van het kanaal slechts door indijking tegen het water uit het oningepolderde land beschermd, dan zou het werk wel niet „productief" geweest zijn, maar toch een verbeterde vaart en twee belangrijke, goed afwaterende inpolderingen opgeleverd hebben.

Van af het aannemen der plannen was wel een planter lid der Koloniale Staten geweest, maar deze had op de bezwaren, welke daartegen te maken waren, niet gewezen. Tegen de autoriteit van een wetenschappelijk deskundige komt menig practicus niet spoedig op, zelfs al kon hij weten, dat eerstgenoemde staat op een voor hem nieuw en eenigszins vreemd terrein; bovendien behoort er, behalve vrij uitgebreide ondervinding van waterkeering en -afvoer in die lage landen met zwaren regenval, ook eenige studie toe om de kennis, daarvan verkregen op het beperkte gebied van plantage-inpolderingen, toe te passen op een werk van zooveel grooter omvang.

De Studiecommissie noemt het kanaal ook als verkeersweg volkomen onvoldoende. Volgens haar zou gebroken moeten worden met de opvatting, het zoowel voor scheepvaart als voor loozing te gebruiken, daar beider belangen te vaak met elkander in strijd komen. Dat zou het geheel opgeven als looskanaal beteekenen, omdat het als vaart naar de Saramacca niet gemist kan worden. Door het de vereischte diepte te geven beneden laagwaterpeil zou men er echter eèn voldoend vaarwater en looskanaal tevens van kunnen maken; wèl zou het steeds eenigszins een getijvaarwater blijven, daar het gedurende het spuien moeielijk in de richting van een der rivieren af zou kunnen opgevaren worden; maar dat is met alle natuurlijke waterwegen in Suriname ook het geval.

Een nieuw bewijs van gebrek aan inzicht op het gebied van afwatering werd, tot groote verwondering van schrijver dezes, toen reeds niet meer in de kolonie, korten tijd na de teleurstelling bij het in werking komen der Saramaccakanaalsluizen gegeven door het doen graven, iets hoogerop aan de Suriname-rivier, van een klein open kanaal, om perceelen land aldaar op afwatering te brengen, natuurlijk weder zonder succes; en dit niettegenstaande de kritiek in de Koloniale Staten eenige jaren tevoren op een dergelijk plan aan de Saramacca-rivier.

Evenals in het Saramaccakanaal als open water het niveau veelal niet genoeg daalde in den regentijd om de daaraan gelegen gronden voldoende afwatering te verschaffen, is dit in zekere mate zelfs het geval met de grootere zijtakken der rivieren, waaraan de oude plantages dan ook het eerst verlaten werden en steeds tot de minder belangrijke behoorden. Een uitzondering maakten de kanalen, die van de Beneden Commewijne en de Cottica naar zee liepen, zoolang zij door goede uitwatering op deze laatste den directen invloed van het getij ondergingen; toen echter het ontstaan van modderbanken aan de zeekust de uitwatering begon te belemmeren, werd een goede drainage der aan die kanalen gelegen plantages onmogelijk, behalve in de onmiddelijke nabijheid van de uitmonding der Matappica in de breede Commewijne, waar ook alleen nog plantages zijn overgebleven. Zelfs in de hoofdrivieren daalt in hun smalleren loop, op verderen afstand van de zee, het niveau na grooten regenval somtijds zeer weinig, vooral bij doodgetij; het sterkst is dit natuurlijk het geval als zij een langen benedenloop evenwijdig met de zeekust hebben, zooals de Cottica en Commewijne en vooral de Saramacca. Ik heb op een plantage aan de Cottica herhaaldelijk kunnen zien, hoeveel geringer gelegenheid tot uitwatering de rivier aldaar bood dan op de meer benedenwaarts gelegen plantages; bij doodgetij ontbrak die in den grooten regentijd wel eens geheel. Op een sedert gesloopte kleine suikerplantage aan een nog hoogerop uitmondende zijrivier, de Perica, kon dan somtijds dagenlang niet gespuid worden, hoewel het water hoog in de binnenkanalen der plantage stond. Dit heeft natuurlijk een zeer ongunstigen invloed op de cultures. Toen op genoemde plantage aan de Cottica de afwatering geruimen tijd bovendien nog belemmerd was geweest door onverstandige maatregelen tijdens langdurige afwezigheid van den administrateur, en op dien tijd van overlast van water eerst een zeer zwaar regenseizoen en daarna een felle droge tijd volgden, leed de cacaocultivatie, niettegenstaande

de radicale verbeteringen, welke dat laatste jaar in de afwatering waren aangebracht en die tot een belangrijke vermeerdering van productie in de volgende jaren leidden, gedurende de droogte zware verliezen, zelfs aan groote boomen, en gaf het eerste jaar daarná bijna geen product.

Tegelijk met de Saramaccakanaalplannen waren er ook andere gemaakt voor betere afwatering van de gronden achter Paramaribo. Ik weet niet in hoeverre die zijn uitgevoerd. Grootendeels liggen deze gronden, evenals de stad zelve, op zand- en schulpritsen, hooger dan de gewone kleigronden zoodat het water daarvan kan afvloeien naar de veelal zeer lage, moerassige gedeelten die er gewoonlijk aan grenzen, en die bij de stad uitwateren door de beken of kreeken en kanalen van de omgeving. De cultuurtuin is daar aangelegd, hetgeen behalve de nabijheid der stad het voordeel moest geven, dat er zoowel zand- als kleigrond aangetroffen wordt. Daar evenwel zandgrond in de kolonie betrekkelijk weinig voorkomt, en de kleigrond daar niet goed op afwatering te brengen is, werd van planterszijde deze keuze van terrein algemeen afgekeurd. Later is door de directie ook op plantage-gronden geëxperimenteerd. Voor veeteelt zijn zulke terreinen geschikt door den lossen, drogen grond en dientengevolge de goede korte, zachte en voedzame grassoorten die zij opleveren. Op den kleigrond is bij minder goede drainage het gras daarentegen zeer spoedig waterachtig, hard en zuur. Die ritsen zijn echter wel uitgestrekt in de lengte, en in sommige streken niet ver van elkaar voorkomend, maar smal, met tusschenliggenden kleigrond. In 't algemeen zijn de terrein-omstandigheden in Suriname dan ook niet zeer gunstig voor veeteelt, waarbij nog komen de plagen van bloedzuigende vleermuizen, insecten, enz. Het is dus zeer verklaarbaar dat, hoewel er ongetwijfeld mooie beesten voorkomen, die het resultaat van goede zorgen zijn, het meeste vee niet te bewonderen valt, en de melkproductie gewoonlijk gering is, en reeds goed gevonden wordt als die zeker nog geen derde be-

draagt van hetgeen melkkoeien in Holland opleveren.

De terreinen van de afstammelingen der Hollandsche boeren zijn ook achter Paramaribo gelegen. In het rapport der Studiecommissie leest men, dat verbetering van de afwatering daarvan veel tot verhooging van hun nu niet grooten welstand zou kunnen bijdragen; blijkbaar is in dit opzicht dus nog niet veel bereikt. Aanbevolen wordt daarbij, dat door het Gouvernement het noodige worde gedaan voor de verbetering van de hoofdloozingen. Dit geeft mij aanleiding tot de waarschuwing, na alle vroegere mislukkingen op dat gebied eindelijk eens voorgoed in te zien, dat in het lage land van Suriname met zijn zwaren regenval geen waterafvoer resultaten kan geven zonder waterkeering. Waar gelegenheid tot afwatering is of ontstaat, vloeit in den regentijd het water van de geheele omgeving van verren afstand voortdurend heen. Geen drainage van landerijen is er dus mogelijk zonder inpoldering. En daarbij lette men er dan steeds op, dat de uitgestrektheid der ingepolderde landerijen in juiste verhouding staat tot de capaciteit van waterberging gedurende den vloed en het begin van de eb, die de hoofdloozingskanalen bezitten, en tot het vermogen van waterafvoer bij laagwater dat zij met sluis of looskoker hebben; en ten slotte ook daarop, dat bij het geringe verval in het vlakke terrein de afstand naar de uitwateringsboezem niet te groot is, dus bij elk laag getij het water in voldoende mate kan geloosd worden. Bij dit alles moet de practische ondervinding op de plantages tot leiddraad dienen. Theoretisch is dat niet uit te maken, evenals zooveel op ingenieursgebied. Berekent men de hoeveelheid regenwater, die gedurende een zekeren tijd over de oppervlakte van een ingepolderde plantage is gevallen en waarvoor de loozingskanalen ruim voldoende waterberging aanboden, dan ziet men dat een zóó groot gedeelte door opslurping in den grond en door verdamping in de lucht moet zijn opgenomen, dat slechts de praktijk het vereischte vermogen van waterberging en waterafvoer kan aangeven.

Uit al het voorgaande blijkt wel, dat het niet zoo eenvoudig is als men zonder grondige kennis van de gesteldheid van Suriname wellicht zou meenen, om er voor den kleinen landbouw terreinen geschikt te maken. De eigen vestigingen, voor een groot deel op verlaten plantages, gaven bij het vele werk, noodig voor het in orde brengen en onderhouden van inpoldering en bedelvingen, over het algemeen weinig resultaten. Daarom heeft men hier en daar de zoogenaamde vestigingsplaatsen voor kleine landbouwers ingericht, oude plantages, waar voor bedijking en hoofdloozing van Gouvernementswege wordt gezorgd. Het in orde brengen van die plaatsen kost intusschen steeds veel geld, en oude plantages, waarvan de dijken en de sluizen nog in eenigszins goeden staat verkeeren, worden natuurlijk hoe langer hoe schaarscher; op degenen, die sedert langen tijd verlaten zijn, heeft de zware boschgroei de polderdijken, welke nog niet zijn doorgebroken, dikwijls toch zoo met boomwortels doorboord, dat men ze geheel moet vernieuwen, om ze weder als waterkeeringen dienst te kunnen laten doen; en waar de sluizen onbruikbaar zijn geworden, veroorzaakt het aanbrengen van ijzeren looskokers met de noodige zware beschoeiïngen groote uitgaven.

De bedoeling met die vestigingsplaatsen was, dat er niet alleen gewassen van korten duur werden verbouwd, waarvan de grond slechts gedurende eenige jaren na het vellen van het bosch goede opbrengsten geeft, maar dat onder de schaduw daarvan tevens jonge koffie- of cacaoboompjes opgekweekt werden als blijvende gewassen. Dit is echter voor kleine landbouwers alleen mogelijk bij bepaalden ijver; en slechts in goeden grond, zoodat zij geen gevaar loopen, die blijvende gewassen geruimen tijd te moeten onderhouden, zonder er nog eenig voordeel van beteekenis van te trekken, nadat de voorloopige geen behoorlijke opbrengsten meer geven — de hoofdoorzaak van het kapitaalverslindende van den aanleg van Surinaamsche koffie- en vooral cacaoplantages. Nu is de vaste kleigrond der oude Su-

rinaamsche plantages, die meestal reeds lang in cultuur is geweest, volstrekt niet algemeen zoo vruchtbaar meer als men zonder ondervinding daarvan gewoon is aan te nemen; dit hebben de cacaoplanters herhaaldelijk tot hun groote teleurstelling ondervonden; en langs de rivieren der zoogenaamde oude kolonie, de Suriname, de Commewijne en de Cottica, zijn de landerijen indertijd aanééngesloten als plantagegronden uitgegeven. Vooral oude koffielanden werden vroeger gerekend zeer lang ongebruikt te moeten blijven om weer met eenig succes in cultuur gebracht te kunnen worden; ik las in een oude opgaaf daarvoor zelfs 90 jaar, tegen 60 jaar na katoen- en 30 jaar na suikercultuur; en het is een feit, dat aan den rechteroever van de Cottica, waar de koffieplantages 't langst zijn aangehouden, later de gronden van de kleine landbouwers op die verlaten plantages alle zeer weinig resultaat gaven, terwijl van die aan den linkeroever van die rivier, op de achterlanderijen der oude suikerplantages aan de evenwijdig met de Cottica loopende Boven-Commewijne, verscheidene goed waren.

Aan de Saramacca en aan de nog verder westelijk gelegen Nickerie-rivier, waar meer nieuw land was te krijgen dan aan de rivieren der oude kolonie, hebben zich dan ook later bij voorkeur de kleine landbouwers gevestigd, en met beter gevolg, hoewel zij door de noodzakelijkheid van het maken van geheel nieuwe inpolderingen en afwateringen veelal in dat opzicht zeer onvoldoende werk tot stand brachten, en niet de blijvende resultaten verkregen, die bij den goeden grond anders mogelijk zouden zijn geweest. Deze districten liggen evenwel te ver van het meerendeel der bestaande plantages, aan Suriname en Commewijne, om er vestigingen van kleine landbouwers te stichten met 't oog op het vormen van een bevolking, die arbeidskrachten kan leveren voor den grooten landbouw, zooals in het rapport van de Studiecommissie wordt bedoeld. Daarvoor zouden weder oude plantages in de buurt der bestaande gekozen moeten worden.

In dat rapport wordt gezegd, dat de kleine landbouwer

de cultuurmethoden van zijn zeer extensief gedreven landbouw zal moeten verbeteren om op de wereldmarkt te kunnen concurreeren ook bij lager marktprijzen dan de tegenwoordige exceptioneel hooge. Ik geloof echter, dat men daarvan geen groote verwachtingen moet koesteren, vooral bij den aard van den gewonen tropischen kleinen landbouwer; hij heeft in Suriname reeds veel werk aan het schoonhouden van zijn grond door den snellen groei van het gras op dien lagen kleibodem, en aan het in orde houden van de bedelvingen in zijn akkers; door de noodzakelijke verdeeling daarvan in zijwaarts eenigszins afloopende bedden wordt ploegen hem ondoenlijk gemaakt, nog daargelaten de belemmering door boomwortels en stronken in nieuw-ontgonnen land, en buitendien ontbreekt trekvee; eveneens ook stalmest. Op de mogelijkheid van concurreeren met goedkooper werkende landen met hoogeren, lichteren grond zal dus niet zoo sterk gerekend mogen worden.

Een cultuur, die niet de eischen van inpoldering en drainage stelt als de gewone landbouw, is die van rijst, waarvoor het onderwater staan van het land in den regentijd zelfs noodig is; de Surinaamsche rijst is daarenboven van een zeer goede qualiteit. Geruimen tijd geleden zijn Britsch-Indische immigranten, die zich na afloop hunner plantage-contracten als kleine landbouwers hadden gevestigd, op beperkte schaal op slecht afwaterende terreinen met deze cultuur begonnen, die daarvóór nog slechts in 't klein door de boschnegers gedreven werd in het binnenland. Het is niet te verwonderen, dat er gedurende den oorlog een groote uitbreiding aan werd gegeven door de belemmering van den invoer van buitenlandsche rijst, en pelmolens werden opgericht. Het komt mij voor, dat deze cultuur in Suriname voor den kleinen landbouw zeker toekomst heeft, vooral bij betere toepassing van irrigatie uit de moerassen, zooals de Studiecommissie bepleit.

Ik geloof intusschen nog steeds hetgeen ik reeds een dertigtal jaren geleden, in den eersten tijd van mijn verblijf in de kolonie, in een tweetal artikelen in „de

Gids" (Apr. 1887 en Mrt. 1890) uiteenzette, dat de groote landbouw altijd voornamelijk de productie van Suriname zal moeten blijven geven; en daar ik thans directe noch indirecte belangen meer in de kolonie heb, oordeel ik nu zeker wel van een geheel onpartijdig standpunt. De groote landbouw heeft in Suriname stellig in de eerste plaats behoefte aan invoer van werkkrachten. De Studie-commissie beschouwt mijns inziens dus zeer terecht maatregelen daartoe als een hoofdzaak voor de opheffing der kolonie uit haar staat van verval. Ook volkomen juist acht ik de meening, dat voor de immigranten de groote landbouw de goede en eenige leerschool is om hen voor te bereiden tot zelfstandig werken als kleine landbouwers; dit is zeker vooral met 't oog op de bodem-gesteldheid van Suriname zeer waar. Ik vrees echter dat, zelfs als behalve voor den grooten landbouw ook voor andere industrieën en Gouvernementswerken arbeiders worden aangevraagd, en de contracten van vijfjarige tot driejarige verkort worden, moeielijk binnen niet te langen tijd 100.000 immigranten aangevoerd zullen kunnen worden, zonder welk aantal de Studie-commissie meent dat de kolonie niet financieël onafhankelijk te maken zou zijn; toen de immigratie onbelemmerd plaats had stelden de gezamelijke plantages geen vijfde gedeelte van dat aantal tewerk en werden er jaarlijks ook slechts een paar duizend immigranten aangevoerd. Na hetgeen ik over de inrichting van vestigingsplaatsen voor kleine landbouwers reeds in het midden bracht, behoeft het geen betoog, dat het beschikbaar stellen daarvan voor een zeer groot aantal immigranten na afloop van hun contracten bovendien in elk geval niet licht geteld mag worden.

Intusschen is het niet tegen te spreken, dat slechts een zeer groote bevolking van kleine landbouwers van veel beteekenis zou zijn voor het verschaffen van werkkrachten aan de plantages, die niet alleen langs verschillende rivieren over groote afstanden verspreid liggen, maar buitendien voor het omvangrijke werk aan onderhoud, dat velden en bedelvingen in den Surinaamschen

lagen grond vereischen, in het juiste seizoen op de daarvoor noodige arbeiders moeten kunnen rekenen. Het delfwerk in de velden kan slechts in het regenseizoen gedaan worden, daar de grond er anders veel te hard voor is; het uitdelven van de hoofdkanalen is een werk voor den drogen tijd, omdat zij dan eerst zonder teveel water zijn en niet noodig voor de afwatering der plantages. De regentijd is tevens het seizoen voor het planten en bijv. op cacaoplantages voor den pluk, terwijl dan door den sterken groei van het gras ook het meeste wiedwerk valt te doen. Natuurlijk hebben in dien tijd de kleine landbouwers ook het meeste werk in hun gronden. Ik blijf daarom bij de meening, reeds in mijn genoemde Gidsartikelen uitgesproken, dat het meerendeel der plantages een vaste arbeidsmacht toch nooit geheel zullen kunnen ontberen, die alleen door contractanten geleverd worden kan, daar zelfs op het werk van op de onderneming gevestigde vrije arbeiders, door het bezit van een grondje eenigszins aan haar verbonden, niet voldoende is staat te maken. Het schijnt dat in Demerary het ophouden van de immigratie uit Britsch-Indië onder contract dan ook een groote ontsteltenis onder de planters teweeggebracht heeft, niettegenstaande de talrijke bevolking van vrije immigranten die daar aanwezig is.

De Javanen blijken, hoewel men vroeger aan hun geschiktheid meende te moeten twijfelen, op den duur als arbeiders goed te voldoen; bovendien schijnen zij voor den kleinen landbouw nog meer aanleg te bezitten dan de Britsch-Indiërs. De voortzetting van deze immigratie op ruime schaal is zeker dan ook onontbeerlijk voor de kolonie; en tevens in het belang van de immigranten zelf. Op de negerbevolking kan men als landbouwarbeiders niet rekenen, zooals de ondervinding ook in Demerary en elders geleerd heeft. Later heeft het Afrikaansche element ook getoond voor den kleinen landbouw veel minder geschiktheid te bezitten dan voor ambachten en andere bedrijven, waarop door de Studiecommissie eveneens wordt gewezen.

(Slot volgt).

WATERKRACHT IN SURINAME.

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

In den eersten jaargang van „De West-Indische Gids" is op blz. 145 de aandacht gevestigd op mogelijk gebruik van de kracht van watervallen in Britsch-Guyana, tot het verkrijgen van electrisch licht in steden en dorpen. Daarover was door den Gouverneur van de nabuurkolonie naar Canada en naar het „Home Government" geschreven en deze bewindsman toen ter tijde (December 1918) inlichtingen wachtende. Sedert heeft de heer S. X. Comber aan het Bestuur in Britsch-Guyana een voorloopig verslag uitgebracht over de mogelijkheid van ontwikkeling van hydro-electrische kracht in de kolonie, hetwelk in de „Daily Argosy" van 31 Januari 1920, no. 253, vrij uitvoerig is besproken. Een millioen dollars 's jaars, zoo staat in die bespreking, wordt door de suikerindustrie in de Kolonie verspild wegens den invoer van meststoffen, die zouden kunnen worden vervangen door met behulp van electriciteit aan de lucht te onttrekken stikstof. Daar is nauwelijks eenige mechanische arbeid, zegt het Verslag, die niet goedkooper en beter door electrische kracht kan worden verricht. Gewezen wordt op het voordeel, dat het Bestuur niet als in andere landen door waterrechten, enz. zal kunnen worden bemoeilijkt, maar in Britsch-Guyana het uitgeven van concessies voor waterkracht geheel in de hand kan houden.

Dat het vraagstuk van het gebruik van waterkracht, van de in de watervallen schuilende, „witte steenkool", die in Curaçao helaas wordt gemist, ook voor Suriname

aan de orde komt of eigenlijk reeds is, is buiten kijf. Van belang voor het onderwerp zijn de in het tijdschrift „De Ingenieur" van 21 Februari 1920, door den ingenieur R. A. van Sandick aangekondigde geschriften, namelijk: het met platen en kaarten toegelicht Verslag van den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Nederlandsch-Indië, Augustus 1917 tot ultimo 1918, Bandoeng 1919, en het geïllustreerde artikel in het 2de halfjaar van den 3den Jaargang 1919 van het tijdschrift „Koloniale Studiën" van den ingenieur A. Groothof „Het waterkrachtswezen in Nederlandsch-Indië", het laatste vrij bewerkt naar een op 23 December 1918 voor de Afdeeling Bandoeng der Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken gehouden lezing.

Het artikel stelt in het licht, dat verschillende Staten in Europa en Amerika ten einde moderne wetenschappelijke technische opsporingsmethoden naar waterkrachten te kunnen toepassen, voor dit onderzoek speciale diensten hebben opgericht, z.g.n. hydrometrische of hydrographische bureaux. Op de opsporing volgt als tweede onderdeel van het waterkrachtswezen het winnen van de kracht in een bruikbaren vorm, nl. als zuiver mechanische drijfkracht of als electriciteit. Dat winnen van de kracht geschiedt in machines, die men in 't algemeen waterwielen zou kunnen noemen, doch dat eigenlijk waterturbines zijn, schoepenraderen in een soort slakkenhuis of trommel, waarop het water onder druk werkt. Heeft men evenwel de waterkracht in bruikbaren vorm gewonnen, dan komt men op het gebied der toepassingen, waarbij die in den vorm van electriciteit overheerscht, vooral na de oplossing van het vraagstuk van overbrenging van electrische energie in belangrijke hoeveelheden over groote afstanden met behulp van de z.g.n. hoogspanningsleidingen.

Waterkracht verschaft, vooral in brandstofarme landen, goedkoope kracht en goedkoop licht; de kracht is nagenoeg onuitputtelijk en bespaart veel arbeidskrachten. In Suriname, waar het brandhout niet goedkoop is

en de arbeidskrachten weinig zijn, zal dus de witte steenkool een rol kunnen spelen. De regenval is er waarschijnlijk voldoende om van de watervallen in de rivieren een duurzaam gebruik te kunnen maken.

De hydro-electrische energie kan worden benut voor rijstpelmolens, cassavemeel-bereiding, ijsfabricage, e. d., voor electrotechnische industriën, voor electrificatie van spoorwegen, voor het drijven van electrische pompstations, voor opmaling van irrigatiewater en voor drooglegging van lage landen (Saramacca-polder) en van zwampen; wellicht ook voor het baggeren naar delfstoffen in de rivieren.

Reeds in 1910, zoo meldt het laatst aangehaalde Verslag, is door den Directeur van het Departement van Gouvernementsbedrijven, de heer H. J. E. Wenckebach, de eerste poging gedaan om in Nederlandsch-Indië het vraagstuk van de waterkrachtsbronnen tot een onderwerp van behoorlijk georganiseerde staatszorg te maken.

In 1912 kwam bij de Staatsspoorwegen op Java het „Waterkrachtsbureau" tot stand, waaruit is opgebouwd een Dienst voor Waterkracht en Electriciteit, die in 1917 door den Gouverneur-Generaal is ingesteld. Tot de taak van dien dienst behoort o.a.:

a. stelselmatige opsporing en verkenning van waardevolle waterkrachten in die streken, waar aan die krachtbronnen in het algemeen de meeste behoefte gevoeld zal kunnen worden;

b. inventarisatie der gevonden waterkrachten en voorlichting van gegadigden;

c. het bevorderen van het economisch gebruik van de beschikbaar te stellen groote krachtbronnen en het voorkomen van verspilling van de waardevolle energiebronnen van het land;

d. het bevorderen van een economische en stelselmatige voorziening in de behoefte aan electrische energie en voorlichting van belanghebbenden;

e. het steunen en tot stand brengen van krachtige electrische bedrijven in streken waar waardevolle krachtbronnen beschikbaar zijn en waar behoefte bestaat aan

electrische energie onder meer door het verstrekken van beschikbare technische gegevens en voorlichting tegen vergoeding van niet meer dan de gemaakte kosten en verder door proefnemingen en technische onderzoekingen te verrichten op electro-industrieel gebied of ter bevordering van de levensvatbaarheid van waterkrachtswerken in het algemeen;

f. het maken van begrootingen en ontwerpen, en waar noodig, het voeren der bouwleiding van voor het Departement van Gouvernementsbedrijven en desgewenscht ook voor andere Departementen, voor Gewesten en Gemeenten benoodigde waterkrachtswerken en andere belangrijke werken op electro-technisch gebied, hieronder ook begrepen de voorbereiding der spoorwegelectrificatie en der reserveering van de daartoe bijzonder geschikte waterkrachten, benevens bestudeering van de wijze waarop in de toekomstige energiebehoeften zal zijn te voorzien, voorzoover deze niet ten volle door waterkracht bevredigd kunnen worden;

g. de behandeling der aangelegenheden betreffende concessies voor waterkrachten en vergunningen voor den aanleg en het gebruik van geleidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit, benevens het uitoefenen van toezicht op de naleving van de op deze concessies en vergunningen betrekking hebbende bepalingen.

Bij den verderen loop, dien de ontwikkeling van den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in de naaste toekomst zal nemen — welke ontwikkeling samenhangt met die van industrie en spoorwegverkeer, van tram- en lichtbedrijven, van gemeente- en havendiensten, zal het te verwachten zijn, dat, behalve met den bouw, deze nieuwe dienst zich later zal moeten belasten met de exploitatie van de groote werken, die voor de opwekking en overbrenging van energie van Staatswege worden opgericht ten behoeve van gouvernements- en andere bedrijven tezamen.

Verder kunnen nog enkele punten genoemd worden,

waaraan door den nieuwen dienst de noodige aandacht moet worden gegeven. In de eerste plaats namelijk de regeling van eene stelselmatige samenwerking met den Waterstaatsdienst en in het bijzonder met de irrigatie-afdeelingen in zake de te verzamelen hydrometrische gegevens.

Meer dan een dienst, doch speciaal de irrigatie, kan zeer veel nut trekken uit de dezerzijds te verrichten regelmatige waarnemingen en registratie van waterdebieten in een groot aantal bovenrivieren, terwijl omgekeerd van de waarnemingen van den Waterstaatsdienst een deel voor dezerzijdsch doel van groote waarde kan zijn.

Evenzoo moet met den dienst van het Boschwezen voeling worden gehouden in verband met den grooten invloed, welke de reboisatie of de instandhouding van het boschareaal in een stroomgebied kan hebben op het minimum waterdebiet van de rivier en daarmede ook op de waarde en bruikbaarheid van alle benedenstrooms liggende waterkrachten.

Verder vormt de voorbereiding van de instelling in Nederlandsch-Indië van een volledig waterkrachtskadaster, waaraan de behoefte zich in alle landen doet gevoelen waar de waterkracht waarde gaat krijgen, mede een punt waarop bij voortduring de aandacht van den dienst gevestigd is; terwijl tenslotte ook de herziening en aanvulling van de bestaande onvolledige en deels verouderde wettelijke voorzieningen in zake waterkracht zoowel als op het gebied van electriciteit een punt van ernstige studie uitmaken [1]).

Voor Suriname zijn dus, wanneer de kolonie op dit gebied inlichtingen verlangt, de vraagbaken aangewezen.

Het ligt voor de hand, dat men trachte in de eerste plaats van het Bestuur van Britsch-Guyana gegevens te ontvangen.

---

[1]) Voor Noorwegen bestaat reeds een wet ten aanzien van het verleenen van concessies voor waterkracht, van 14 December 1917 (Lov av 14 December 1917 om erhvarvelse av vandfall bergwerk og anden fast eiendom).

Al kan men van de betrekkelijk lage watervallen en van de stroomversnellingen in Suriname niet hetzelfde verwachten als van de talrijke hooge watervallen in landen als Noorwegen en Zwitserland met zooveel grootere hoogte-verschillen, zoo koesteren wij toch den wensch, dat de techniek ook in dit opzicht voor het thans nog hulpbehoevende land een rijke toekomst moge openen.

Aanteekening van de redactie.

Het op de eerste bladzijde van dit artikel genoemde verslag is ons inmiddels in handen gekomen. Het is getiteld: *Preliminary report upon possible development of hydro-electric power in British Guiana*, bij Stafford X. Comber. Member of the American Society of Civil Engineers. Printed by the Authority of His Excellency the Governor. Georgetown, Demarara 1919.

Het zeer belangrijke verslag bevat tal van rivierkaarten, diagrammen en foto's.

Op 15 Maart 1919 besprak de Gouverneur, Sir Wilfred Collet, met den ingenieur het voorgenomen onderzoek. Bij besluit van 16 April d. a. v. stelde de „Combined Court" de gelden beschikbaar.

Het verslag is gedateerd 15 Augustus 1919.

Wij volstaan hier met de aanhaling van een enkele, door den verslaggever gecursiveerde zinsnede: „*It is impossible to emphasise too strongly the advisability of at once commencing the recording of data concerning the flows of rivers having power possibilities.*" (blz. 38).

Het verdient overweging reeds op de Surinaamsche begrooting voor 1921 een post uit te trekken om het onderzoek van de waterkracht der vallen dadelijk ter hand te nemen.

HET BOSCHNEGERSCHRIFT VAN AFAKA.

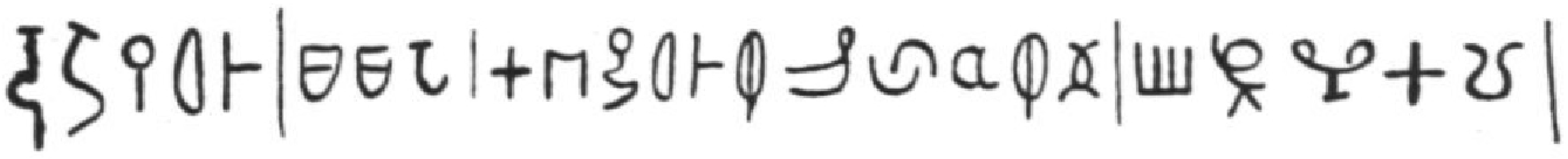
DOOR

C. BONNE.

In 1916, toen ik nog werkzaam was in het Militair Hospitaal te Paramaribo, behandelde ik op mijn afdeeling een Boschneger Abena. Op een goeden dag zag ik, dat deze man bezig was iets op te schrijven in een boekje en tot mijn groote verbazing in teekens, die mij geheel onbekend waren. Daar ik nooit gehoord had, dat Boschnegers er een eigen schrift op na hielden, begon ik natuurlijk Abena uit te vragen, wie hem die teekens had geleerd. Bij stukjes en brokjes kreeg ik toen te hooren, dat een Boschneger Afaka uit het district Marowijne het schrift had uitgedacht. Afaka kende volgens Abena dit schrift reeds geruimen tijd en toen een komeet aan den hemel was verschenen, blijkbaar de komeet van Halley, voelde Afaka zich geroepen zijn kennis aan anderen mede te deelen, aanvankelijk aan drie andere Boschnegers en aan zes vrouwen. Abena was een zijner leerlingen. De vraag bleef hoe Afaka aan het schrift was gekomen. Had hij het geleerd van een zijner oudere familieleden, zoodat het misschien teekens waren, die wellicht reeds in Afrika waren gebruikt en bij overlevering bewaard waren gebleven? Waren de teekens misschien afkomstig van een of andere Indianenstam? Het leek toch zeer onwaarschijnlijk, dat een onontwikkelde Boschneger in staat zou zijn spontaan een geheel nieuw schrift samen te stellen. Ik heb later Afaka zelf herhaaldelijk gesproken, maar nooit heb ik iets anders uit hem kunnen krijgen, dan de bewering, dat hij zelf het schrift had samengesteld. Nu was Afaka hoewel zeer intelligent,

toch ook zeer onontwikkeld en nog steeds vermoed ik, dat hij de teekens of in ieder geval een aantal der teekens weer van anderen heeft geleerd en niet alles zelf heeft uitgedacht. Afaka is nu overleden en voor zoover mij bekend heeft ook niemand anders in Suriname, ook niemand der Katholieke Missie, onder welker invloed Afaka later kwam, iets meer over den oorsprong van het schrift vernomen.

Terwijl Abena, Afaka's vriend, in het hospitaal verpleegd werd, heeft hij op mijn verzoek allerlei dingen in het Boschnegerschrift voor mij neergeschreven. Eerst schreef hij als een soort inleiding het volgende:

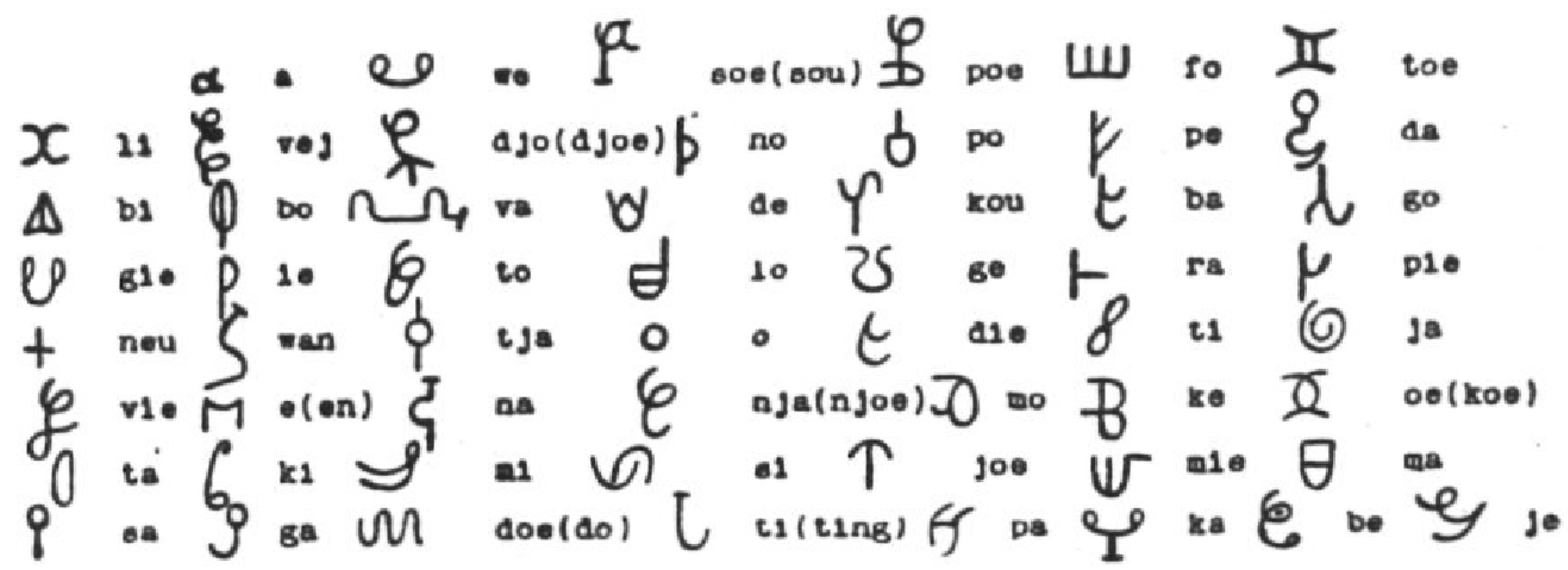
De beteekenis hiervan in het Neger-Engelsch is:

Na wan satara mamantin na in datara Boni sie a boekoe fo djoeka ninge, of in het Nederlandsch: Op een Zaterdagmorgen ziet dokter Bonne het boek van de Boschnegers.

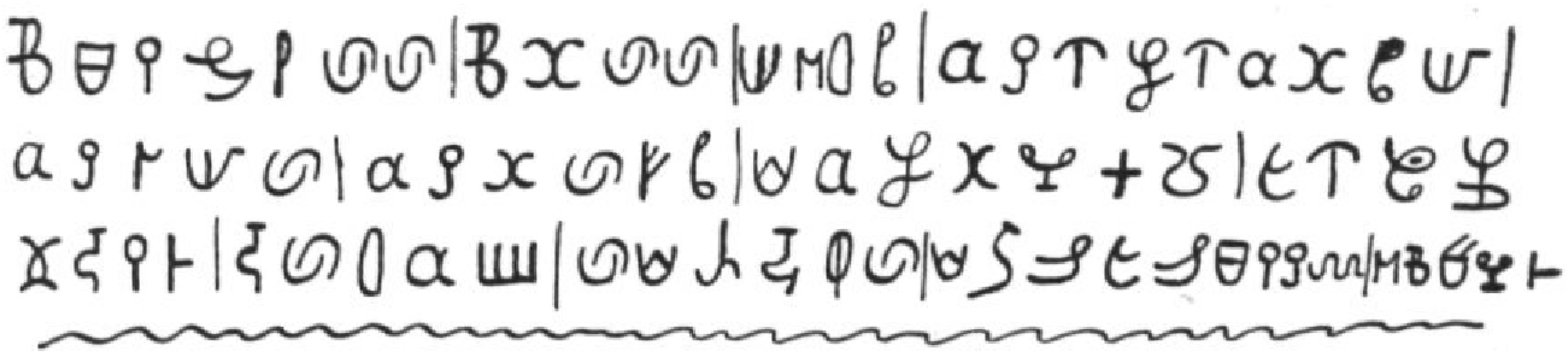
Zij, die het Neger-Engelsch goed kennen, zien waarschijnlijk enkele „fouten" in het Neger-Engelsch. Ook in het vervolg zullen dikwijls dergelijke „fouten" voorkomen. Dit komt ten deele door mijn eigen gebrekkige kennis van deze taal, ten deele door de moeilijkheden voortvloeiende uit de vertaling der teekens, doordat het Boschneger-Engelsch aanzienlijk van het stadsneger-Engelsch verschilt, niet alleen in uitspraak, maar ook door het voorkomen van in de stad onbekende uitdrukkingen.

Abena maakte het mij gemakkelijk in zijn gekrabbel den weg te vinden, door mij een „sleutel" of „alphabet" te geven, dat ik nu laat volgen. Het blijkt, dat het schrift zuiver phonetisch is; elk teeken stelt een neger-Engelsche lettergreep voor, die ik telkens achter het teeken plaats. Het is opmerkelijk, dat daarin de medeklinker grooter waarde heeft dan de klinker; hetzelfde teeken kan bijv. sou beteekenen, maar ook soe,

een ander teeken njoe maar ook nja. Toch zijn hierop weer uitzonderingen en hetzelfde teeken staat bijv. voor oe en voor koe.

Ik kan de lust niet weerstaan, nog wat over te nemen van Abena's eerste geschrijf:

Met behulp van het alphabet wordt dit in het Neger-Engelsch:

Ke masa Jeiesisi Kerisisi, mi e taki aga joe vie joe aliki mi, aga piemisisi aga resipeki. De avierika ninge, die joe be poeoe na sarana sitaafo, si de go da bosi, de wanni dieni massa godo eke bakara.

En in het Nederlandsch ongeveer:

O Heer Jezus Christus, ik spreek tot U, opdat U naar mij luistere, als U mij dat veroorlooft, met eerbied. De Afrikaansche negers, die U hebt weggehaald uit de Surinaamsche straf (slavernij), sinds zij naar het bosch zijn gegaan, willen zij God den Heer dienen als de blanken.

Ik vestig de aandacht op de onregelmatige golvende lijn onder het gebed. Volgens Abena gaf die lijn het ondereinde van de pagina aan, zoodat men direct

kan zien of men het schrift op den kop houdt of niet. Herhaaldelijk heb ik hem die lijn onder aan een bladzijde zien plaatsen. Als men zelf de Neger-Engelsche vertaling maakt met behulp van het alphabet, dan zal men zien, dat er soms een r staat in plaats van een l of omgekeerd. In resipiki staat re in plaats van li, ook de klinker is dus veranderd; in het Neger-Engelsch worden l en r vaak omgewisseld, en dit is dus niets bijzonders. Tusschen de teekens worden hier en daar verticale strepen ingevoegd, meestal aan het eind van een zin of bijzin, maar soms zeer onregelmatig.

Met het „alphabet" is het voor iemand, die het Boschneger-Engelsch goed kent, betrekkelijk gemakkelijk het schrift te ontcijferen. Omgekeerd is het ook gemakkelijk om iets in het schrift te schrijven. Toen bijv. Abena het hospitaal verliet vertelde ik hem dat ik misschien kort daarop naar het Lawagebied zou gaan. Hij wilde me dan tegemoet komen en ik schreef hem later in het Boschnegerschrift wanneer ik ongeveer in de Poeloegoedoevallen aan de samenvloeiing van Lawa en Tapanahoni zou zijn. Werkelijk was hij daar op den opgegeven tijd. Nog meermalen hebben we later elkaar geschreven en het geschrevene begrepen. Ook onder elkaar gebruiken de Boschnegers het schrift. Abena schreef reeds uit het Militair Hospitaal naar zijn vrienden aan de Tapanahoni; o.a. heeft hij uitvoerig geschreven over het ontslag der verpleegsters in het Militair Hospitaal, wat toen een zeer brandende kwestie was. Sinds dien tijd hebben tal van andere Boschnegers het schrift geleerd en is het onder hen veel meer bekend geworden.

Om iets meer over de teekens te weten te komen, wendde ik mij tot de Volkenkundige afdeeling van het Koloniaal Instituut en dit vestigde de aandacht van Dr. J. de Josselin de Jong van het Rijks Ethnografisch Museum op het schrift. Van hem vernam ik toen, dat het vermoedelijk geen ethnologische beteekenis had, dat aan Afaka behalve Europeesche schriftteekens ook Indiaansche rotsteekeningen voor den geest had-

den gestaan en dat het was uitgesloten, dat Afaka's teekens uit Afrika afkomstig zouden zijn. [1])

Ten slotte laat ik nog de vertaling volgen van een verhaal van Abena waarin hij beschrijft hoe Afaka onder den indruk van een komeet, die aan den hemel verscheen, geïnspireerd werd het schrift aan anderen te leeren. De vertaling, die eigenlijk meer het werk is van den houtvester Gonggrijp dan van mij zelf is eenigszins vrij en toch nog zeer gebrekkig.

Ach, Heere God, een ster verscheen met een staart, om zeven uur 's morgens in het Oosten. Ik was bang, Heere God, ik riep God aan over die ster, Heere God, dat zij moge verschijnen in het Westen; ach Vader Jezus, help mij, laat het ten goede gaan. In het Westen verdween ze. Een geweerschot viel bij de zonsopgang, om zeven uur s' morgens, Zaterdags van de negende maand; God toonde een teeken voor lange jaren, het jaar dat de koemaroes zoo goed aan den haak beten. Ach, Heere God, ik smeek God, om in ons te leven; Gij moet ons niet verlaten, want als Gij wilt zal de eerste den tweede halen, de tweede zal den derde halen, de vierde zal de vijfde halen, de vijfde zal den zesde halen, de zesde zal den zevende halen, de zevende zal den achtste halen, de achtste zal den negende halen, de negende zal den tiende halen. Het hart van vader Afaka en Abena verblijdde zich. Toen hadden wij God lief tot de soep aan onze mond voorbijging; waar zouden wij eten; dien dag vergaten wij te eten, bij den Heere God steeds was ons hart. Amiene, steeds baden wij God, hoorde; Alovaisie, steeds baden wij God, hoorde. Afaka, Abena, Alovaisie, Amiene, de vrouwen Dedo, Abopeje, Delipie, Taakasili, Ajaoena, Asiti, wij allen zullen God liefhebben. Indien Gij de Heere God zult liefhebben, spreek dan slechts ja, wij zullen leven met

[1]) Hier dient vermeld dat Afaka nooit een school heeft bezocht. De mogelijkheid is evenwel niet uitgesloten dat hij van den een of ander heeft leeren lezen en schrijven. Zie voorts over het Boschnegerschrift de reisbrieven van Pr. Fr. Morssink in *De Volksmissionaris* van 15 Maart 1919, 15 Sept. en 15 Oct. 1920.

Red. W.I. Gids.

het schrift; wij zullen den Heere God liefhebben tot het uur van onzen dood, wij zullen den naam van God steeds aanroepen. Afaka, Abena, Alovaisie, Deliepi, Amiene, Dedo, Abopeje, Ajaoena, Asiti, Taakasili, waren degenen, die in God geloofden. Ach, onze vader Adam en Eva, help ons den Heere God smeeken in ons leven, zoo bidden wij.

ALEXANDER DE LAVAUX EN ZIJNE GENERALE KAART VAN SURINAME 1737

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

In het jaar 1731 kwamen Directeuren der Societeit van Suriname tot de ervaring, dat de bestaande kaarten hunner kolonie niet toereikend waren, om een juist overzicht te geven van den staat van het grondbezit en de ligging der plantages langs de groote rivieren. Bovendien leverde het bezwaren op, dat de kaarten onvoldoende waren tot het nauwkeurig volgen der destijds uit Suriname ontvangen brieven, waarin Gouverneur Carel Aemilius Henry de Cheusses rapporteerde over tochten, ondernomen tegen de weggeloopen slaven, die zich ophielden bij de Saramacca-rivier. Bij schrijven van 30 Maart 1731 droegen Directeuren der Societeit den Gouverneur op, vooreerst om steeds de grondbrieven of warrands der nieuw uitgegeven gronden ter goedkeuring aan hen over te zenden, en vervolgens om er zorg voor te dragen, dat de kaart der kolonie door de landmeters daar te lande werd geperfectioneerd en de namen van de eigenaren der plantages er op werden aangebracht. In zijn antwoord deelde de Gouverneur mede, de orders betreffende de grondbrieven en de kaart der kolonie te zullen uitvoeren.

Over de voorbereidende werkzaamheden tot het karteeren vernamen Directeuren der Societeit een en ander door de gouverneursmissive van 18 Mei 1732. Wat de Generale kaart van de rivieren in deze kolonie betreft — zoo meldt De Cheusses — heb ik ter bevordering daarvan aan de landmeters gelast, om op

de secretarie na te zien de aanwezige grondbrieven en geapprobeerde kaarten. De grondbezitters, wier warrands en kaarten ontbraken, zouden order moeten krijgen, hunne gronden opnieuw te laten uitmeten; zij konden dan later hun goedgekeurde kaarten en behoorlijke warrands ter secretarie der Kolonie doen registreeren. Met behulp van deze stukken zou de Generale kaart van de rivieren in Suriname gemakkelijk zijn op te maken. De maatregel leverde bovendien het voordeel op, dat hier en daar plantages zouden worden gevonden van grooter uitgestrektheid dan deze toekwam, doordat vroeger niet nauwkeurig gelet was op het stellen van de limietpalen en het openkappen van de scheidlinies; de vrijkomende kleine stukken land waren dienstig tot het aanleggen van koffieplantages, waarvoor niet zooveel terrein noodig was als voor een suikerplantage.

Voordat nog de gouverneursmissive in Amsterdam was gearriveerd, hadden Directeuren reeds zorg gedragen voor de indienstneming van een nieuwen landmeter, Ulrich Abels van Elselo, die in Franeker had gestudeerd en hun zeer was aanbevolen. Zij meldden dit aan den Gouverneur, er bij voegend, dat zij eene accurate kaart van de Kolonie verlangden, en in het bijzonder van de plantages in het stroomgebied der Suriname-rivier van af Paramaribo tot den Parnassusberg; landmeter Van Elselo zou hiertoe werkzaam kunnen zijn.

Gouverneur Carel Aemilius Henry de Cheusses beantwoordde in September 1732 dit schrijven met eene verwijzing naar zijne missive van 18 Mei; volgens het daarbij voorgestelde plan, zouden de planters de onkosten der uitmeting dragen en zou het mogelijk zijn binnen korten tijd een correcte kaart te vervaardigen, niet alleen van de Suriname-rivier, maar ook van de Commewijne, Cottica en Perica alsmede van al de bewoonde kreeken.

De gouverneursmissive van Mei 1732 was na ontvangst in handen gesteld eener commissie, die daarover rapport uitbracht in de vergadering van Directeuren

der Societeit van 4 Februari 1733, in welke bijeenkomst tevens de missive van September 1732 werd behandeld. Directeuren hechtten hun goedkeuring aan het plan van Gouverneur de Cheusses en droegen hem op, een placaat in dien zin uit te vaardigen. Uit de op deze wijze verkregen kaarten der gronden zouden dan de landmeters in Suriname een Generale kaart der Kolonie kunnen samenstellen.

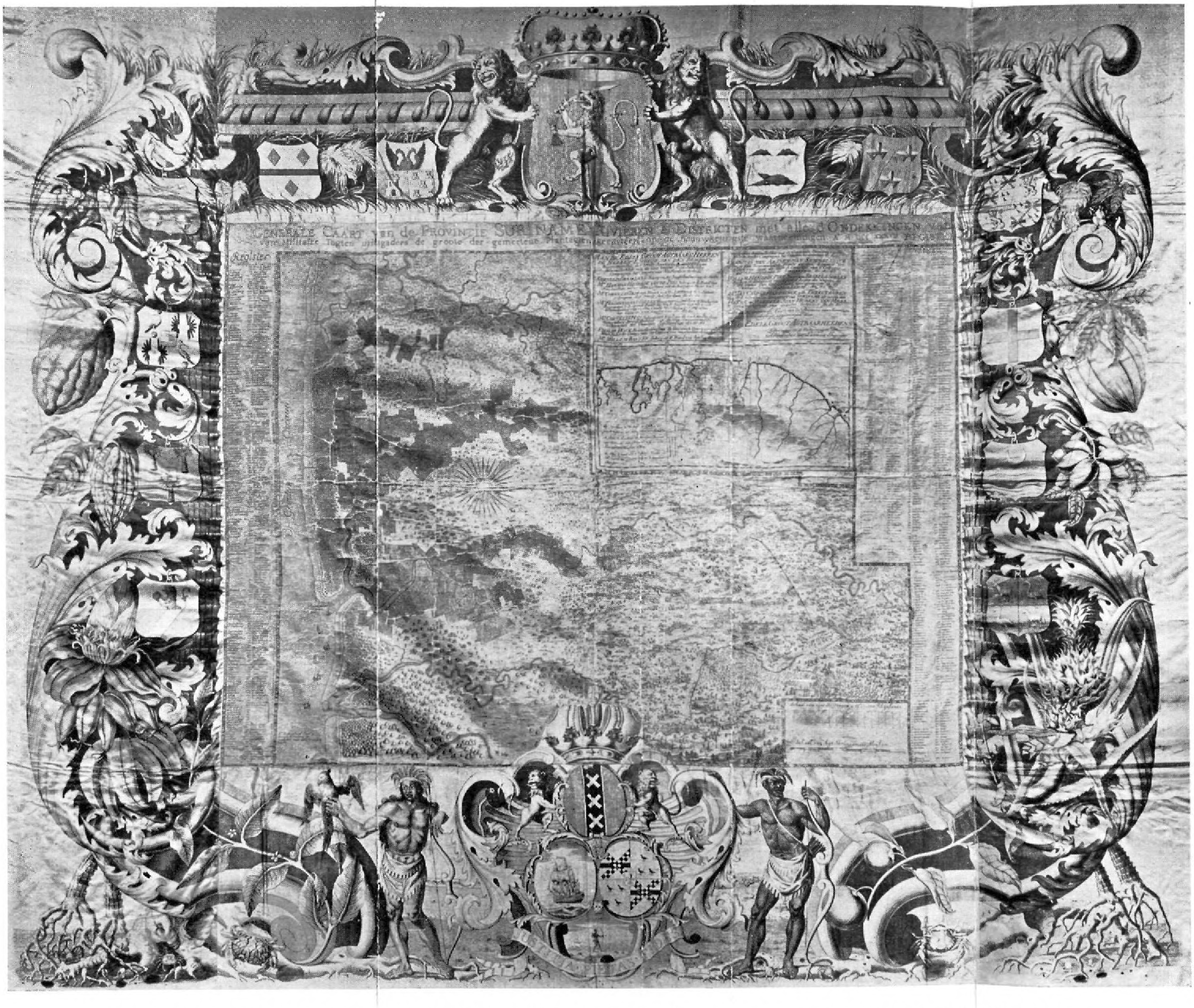
Onder dagteekening van 13 Mei 1733 werd het placaat uitgevaardigd, waarbij de Gouverneur aan de grondbezitters gelastte hunne geapprobeerde kaarten en warrands ter secretarie te doen registreeren; grondbezitters zonder geapprobeerde kaarten zouden gehouden wezen hunne gronden op nieuw te doen uitmeten, en wel die aan Suriname-rivier met Paulus- en Surinokreek vóór ultimo November 1733, en die aan de rivieren Commewijne, Cottica en Perica met onderhoorige kreeken en spruiten vóór ultimo Mei 1734.

Het is niet aannemelijk, dat dit placaat veel zal hebben uitgewerkt. Ook had men een slechte keus gedaan met den landmeter Ulrich Abels van Elselo, die naar het oordeel van den Gouverneur onbekwaam bleek in zijn vak. En toen Gouverneur Carel Aemilius Henry de Cheusses in Januari 1734 kwam te overlijden, moest het wel schijnen, alsof het plan eener kaart voorloopig onuitgevoerd zou blijven.

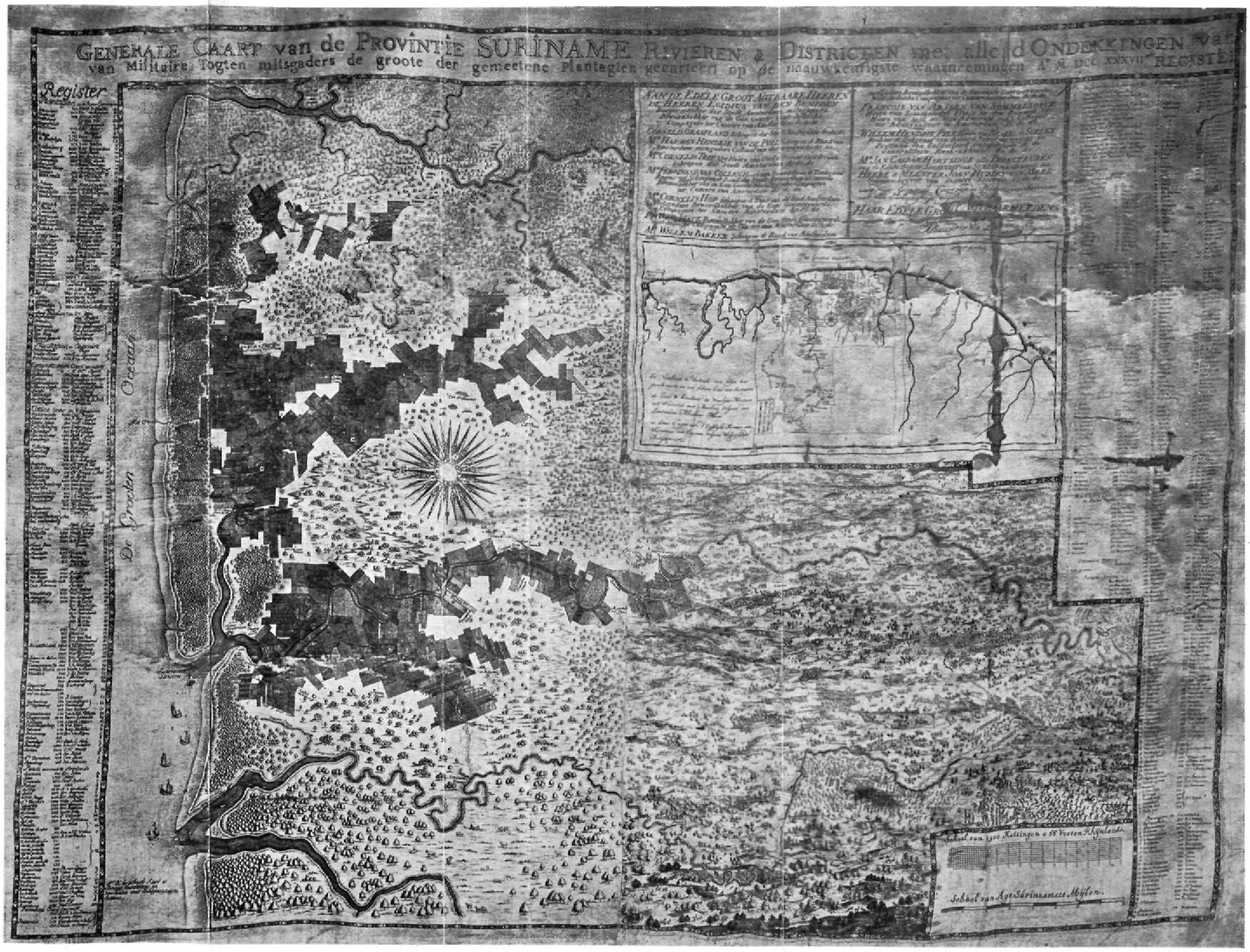
Toch was zulks niet het geval. In Mei 1734 werden Directeuren der Societeit verrast door een brief uit Suriname, geschreven door Alexander de Lavaux, vaandrig in dienst der Societeit en gezworen landmeter der provincie Suriname, waarin deze te kennen gaf, dat hij ruim twee jaren bezig was geweest met een Generale kaart van Suriname en hiermede bijna was gereed gekomen; met consent van Directeuren wilde hij de kaart doen drukken en verzocht daartoe verlof, om in 1735 naar het moederland over te komen. De beschikking van Directeuren viel in den meest gunstigen zin uit: zij verklaarden aan De Lavaux, dat zijn bericht betreffende de kaart hun zeer aangenaam was, stonden

hem vrije overtocht en terugtocht toe, bevorderden hem tot luitenant en stelden bij finale uitvoering van het plan nieuwe bewijzen hunner goede gezindheid in het vooruitzicht.

Alexander de Lavaux was in 1729 op 25-jarigen leeftijd in dienst der Societeit getreden; hij was geboortig van Berlijn en had naar zijne opgave in Pruisischen dienst den rang van luitenant en ingenieur gehad. Met een benoeming tot landmeter en gereformeerd officier was De Lavaux naar Suriname vertrokken, waar hij bij de militie den rang van vaandrig gekregen had. Van De Lavaux's werkzaamheid als landmeter zijn tal van bewijzen tot ons gekomen in den vorm van kaarten van Surinaamsche gronden, die hij in de jaren 1731—1733 voornamelijk in Commewijne en Cottica en in 1735 aan de Suriname-rivier kreeg op te meten. Als vaandrig verwierf hij bekendheid met de onbekende streek tusschen den bovenloop der Suriname en de Saramacca, waarheen hij in het jaar 1731 een tweetal tochten tegen de weggeloopen slaven medemaakte. De eerste tocht van dit jaar tegen de wegloopers bij de Saramacca stond onder bevel van den vaandrig De Boisguignon; De Lavaux maakte zich bij deze onderneming aan insubordinatie schuldig, werd daarom na afloop in arrest gesteld, doch verkreeg op advies van den krijgsraad gratie, op voorwaarde dat hij een nieuwe expeditie moest medemaken om zijn gedrag te verbeteren. Van zijn betere gezindheid deed De Lavaux al dadelijk blijken op de onderneming, in de maand September 1731 aangevangen onder leiding van kapitein Bley; hij maakte van de gelegenheid gebruik om een fraaie kaart te vervaardigen van den loop der Suriname-rivier boven de bij den Parnassusberg gelegen plantage Berg-en-Dael. Gouverneur De Cheusses zond deze kaart, voorzien met een opdracht van De Lavaux aan Directeuren der Societeit, naar Amsterdam over, tegelijk met een kaart van de Saramacca-rivier, vervaardigd door den landmeter Jacob Hengeveld, die de expeditie tegen de wegloopers als luitenant van de burgerwacht had medegemaakt.

REPRODUCTIE NAAR EEN OP WITTE ZIJDE GEDRUKT EXEMPLAAR IN DE COLLECTIE VAN
JHR. J. W. SIX VAN VROMADE

REPRODUCTIE NAAR EEN EXEMPLAAR ZONDER DEN RAND IN DE COLLECTIE VAN
JHR. J. W. SIX VAN VROMADE.

Voor zijn arbeid aan de Generale kaart van Suriname kon De Lavaux tegen het einde van het jaar 1734 op den steun rekenen van den nieuw opgetreden Gouverneur Jacob Alexander Henry de Cheusses, die daartoe in zijn instructie speciale orders van Directeuren der Societeit had ontvangen. In zijn missive van 14 Januari 1735 deelde de Gouverneur mede, hoe De Lavaux zich bij hem beklaagd had, dat vele eigenaren en directeuren van plantages weigerden de kaarten en warrands van hunne gronden te vertoonen, uit vrees, dat daaruit zoude blijken, dat gronden, welke zij nu in naam bezaten doch niet in cultuur hadden gebracht, als niet tijdig bebouwde gronden aan de Societeit moesten vervallen. Zonder deze gegevens zou het niet mogelijk zijn de Generale kaart in korten tijd te voltooien; de Gouverneur was echter voornemens, ten einde dit fraaie en nuttige werk zoo spoedig mogelijk tot perfectie te doen brengen, de grondbezitters te gelasten hunne bewijsstukken over te leggen. Nog voor de maand Januari ten einde was zou evenwel Gouverneur Jacob Alexander Henry de Cheusses reeds zijn overleden.

In Juli 1735 scheepte luitenant De Lavaux zich in voor de reis naar het moederland, waartoe hem door Directeuren der Societeit vergunning was gegeven. De reis verliep weinig voorspoedig, daar het schip niet zeewaardig bleek; op het eiland Martinique ging de reiziger op een franschen bodem over, die hem naar Havre-de-Grace bracht. Nog trof hem het ongeluk, dat op zijn overtocht de meeste papieren van het water leden. Toen De Lavaux dan ook in Januari 1736 ter vergadering van Directeuren der Societeit te Amsterdam compareerde, moest hij mededeelen, dat hij met den meesten spoed met behulp zijner aanteekeningen de kaart zoude herstellen en perfectioneeren.

Na enkele maanden kon een aanvang worden gemaakt met het op koper brengen van de kaart. Voor het einde van het jaar werd de eerste maal loon aan een plaatsnijder uitbetaald; de onkosten van het snijden kwamen tegen het einde van 1737 ongeveer 1250 gulden

te beloopen. Hoezeer Directeuren met de voltooiing van het werk waren ingenomen, blijkt uit hunne resolutie van 3 Januari 1738. Alexander de Lavaux werd bevorderd tot kapitein bij de militie in Suriname en tevens verkreeg hij eene aanstelling als ingenieur. Het was de bedoeling van Directeuren, dat hij in deze laatste qualiteit als deskundige in vestingbouw, na de oplevering van het groote fort, dat destijds in de kolonie gebouwd werd, de inspectie zou hebben van de fortificatiewerken aldaar. Bovendien besloten Directeuren een aanschrijving te richten tot het Hof van Politie in Suriname, om bij uitsluiting aan De Lavaux op te dragen, het uitmeten van nieuw uit te geven gronden, ten einde te beter de Generale kaart te kunnen vergrooten.

Voor de moeite, aan het karteeren en doen drukken besteed, en voor de opdracht der kaart aan Directeuren, lieten deze aan den vervaardiger de keuze tusschen de beschikking over de koperen platen of een belooning van 1000 gulden; De Lavaux prefereerde het geld. In Augustus 1738 verscheen hij voor de laatste maal in de vergadering van Directeuren, om zijn eed als kapitein af te leggen en kennis te geven van zijn aanstaand vertrek naar Suriname.

Het opschrift van De Lavaux's kaart luidt:

Generale Caart van de Provintie Suriname, rivieren en districten met alle d'ondeckingen van militaire togten mitsgaders de groote der gemeetene plantagien, gecarteert op de naauwkeurigste waarneemingen. Anno MCDDXXXVII.

Op de kaart is bijgevoegd een lijst bevattend de namen der ongeveer 400 plantages, gelegen in het stroomgebied van Suriname, Commewijne, Cottica en Perica, de namen der eigenaren en de grootte der landen. Ook verzuimde De Lavaux niet, er op aan te brengen het traject van de beide door hem in 1731 medegemaakte tochten tegen de wegloopers bij de Saramacca. De kaart wordt omsloten door een breede randversiering, bestaande uit de wapens van de Staten-Generaal, van de Societeit van Suriname, en van de Directeuren der Societeit, en uit vruchten en andere voortbrengselen der Kolonie.

Een 50-tal exemplaren der kaart werd naar Suriname gezonden, ten geschenke voor de Raden en andere gequalificeerde en gedistingeerde personen aldaar.

De verdere carrière in Suriname van den kapitein en ingenieur Alexander de Lavaux zou geheel anders uitvallen, dan te verwachten viel. Hij maakte de reis over Nieuw-Engeland en arriveerde eerst in 1740 in de Kolonie Suriname. Eenigen tijd na zijn aankomst richtte hij tot het Hof van Politie het verzoek, hem zijn achterstallige gage als landmeter uit te betalen; het Hof willigde dit verzoek in, behalve voor den termijn zijner reis via Nieuw-Engeland, waaraan hij een jaar besteed had.

Bij Gouverneur Van de Schepper blijkt De Lavaux niet voldoende erkenning zijner verdiensten te hebben gevonden: de commissie van ingenieur werd hem althans niet uitgereikt. Over deze en andere zaken gebelgd, vatte De Lavaux het plan op de Kolonie te verlaten, volgens zijn zeggen om in Holland recht te zoeken. Zonder waarschuwing scheepte hij zich einde Januari 1741 in op een Engelsch schip naar Sint-Eustatius, vanwaar hij vervolgens naar de Engelsche kolonie Sint-Christophe vertrok. Hierdoor maakte De Lavaux zich aan desertie schuldig. Het Surinaamsche gouvernement verwittigde onmiddellijk Directeuren der Societeit en deze vroegen door bemiddeling van de gezanten der Republiek te Londen en Parijs de gevangenneming en uitlevering aan de Engelsche en Fransche regeering aan, voor het geval De Lavaux op een der West-Indische eilanden werd aangehouden. Het signalement teekent hem als: redelijk kloek van persoon, doch schraal en mager; bruin van tronie; zwaar van baard, trekkend naar het blauwe; de oogen uit het hoofd puilend; gewoonlijk een zwarte pruik dragend. Inmiddels werd de deserteur bij verstekvonnis van den krijgsraad in Suriname van zijn militairen rang vervallen verklaard. Tot de aanhouding op Sint-Christophe en de uitlevering verleende het

Engelsche gouvernement der West-Indische eilanden zijn medewerking en in November 1741 werd De Lavaux in Suriname aangebracht, waar hij op het Fort Zeelandia gevangen werd gezet. In plaats van het verstekvonnis zou de krijgsraad thans een nieuwe uitspraak moeten geven. Over de aanhouding van De Lavaux werd echter van Engelsche, hem bevriende zijde uit West-Indië een bericht naar Londen gezonden, waardoor de Engelsche regeering van inzicht veranderde en aan haar gezant te 's-Gravenhage opdroeg, ten behoeve van den gevangene te intervenieeren. Naar aanleiding dezer interventie schreven Directeuren der Societeit den Gouverneur van Suriname aan, de procedure niet te verhaasten en acht te slaan op de tusschenkomst van den koning van Groot-Brittagne. Aan den Engelschen gezant echter gaven Directeuren te kennen, dat het gerecht zijn loop moest hebben.

De Raad-Fiscaal in Suriname, Mr. Jacob van Halewijn van Werve, zat, zwaarwichtig als hij was, niet weinig met de zaak verlegen. Bij het verhoor van den gevangene, dat in Juni 1742 een aanvang nam, betrof de ondervraging vooral de verstandhouding tusschen De Lavaux en den Engelschen gouverneur van Sint-Christophe, aan wien hij een kaart van Suriname en een door hem uitgewerkt plan van Sint-Eustatius had geschonken. Het duurde tot Juni van het volgend jaar 1743 voor de krijgsraad uitspraak deed; of liever het kwam niet tot een uitspraak, aangezien 5 leden eene veroordeeling wilden tot ontzetting uit den militairen dienst en verwijdering uit de Kolonie, terwijl 4 leden, onder wie de Commandeur, die beweerde een dubbele stem te hebben, zich voor de doodstraf uitspraken. De beslissing was dus onzeker en Gouverneur Mauricius wendde zich, ten einde raad, tot Directeuren der Societeit om hun meening over het vonnis te vernemen; deze echter antwoordden, dat zij zich van alle inmenging in de rechtspraak wenschten te onthouden. Gelukkig voor den deserteur was Gouverneur Mauricius hem welgezind. Waarschijnlijk heeft De Lavaux de lange

en harde voorgevangenis op den duur niet kunnen verdragen en is hij daardoor aan hallucinaties en zinsverbijstering gaan lijden. Hierop althans wijzen de lange memories die hij van tijd tot tijd aan den Gouverneur richtte [1]). In deze stukken, van 20 tot 30 bladzijden groot, beklaagt hij zich over een complot der artilleristen op het fort Zeelandia, die zich aan allerlei godslastering, duivelbezwering en anderen hocuspocus schuldig maken. Zij bezorgden den ingenieur-landmeter slapelooze nachten, doordat zij met behulp van flesschen, waterpas geplaatst boven bakken met water, en door lampen hem 's nachts in zijn cel alles deden vernemen, wat op hun afschuwelijke bijeenkomsten gezegd en gedaan werd. De brieven, met vaste hand grootendeels in vlotte fransche zinnen geschreven, getuigen allerminst van hersenverzwakking. De gevangene trachtte zich trouwens den tijd te korten door goede lectuur; tegenover den franschen predikant Audra sprak hij zijn voorkeur uit voor leerzame boeken zonder verzinsels, zede-beschrijvingen, historie, gedenkschriften, biografieën van bekende mannen, reisverhalen enz., lectuur dus, die voor een positief verstand paste.

Gouverneur Mauricius uitte in zijn missiven aan Directeuren der Societeit twijfel, of De Lavaux geheel bij zinnen was; en ook oordeelde hij, dat diens desertie meer aan étourderie dan aan kwaadaardigheid was te wijten. Aan een doodvonnis schijnt de Gouverneur later al niet meer gedacht te hebben; hij vroeg zich zelfs af, of het wel doelmatig was een bekwaam man als De Lavaux, die alle fort en faible van de kolonie kende, te laten vertrekken en hem zoodoende te dwingen zich in vreemden dienst te begeven.

Het vonnis, door den krijgsraad in Juni 1743 geveld, werd geredigeerd als eene veroordeeling tot ontzetting uit den militairen dienst en verwijdering uit de kolo-

[1]) Deze stukken zijn in origineel of afschrift bewaard gebleven in de serie Brieven en Papieren uit Suriname aan Directeuren der Societeit. Jaargang 1743 II folio 428 en 890; 1744 I folio 408.

nie. Deze beslissing werd in Februari 1744 aan den gedetineerde bekend gemaakt. Enkele weken later scheepte Alexander de Lavaux zich in, om Suriname te verlaten, het land, waarmede hij zoo goed vertrouwd was, en dat hij in zijn betere jaren met kunde en ambitie had gediend.

DE ALGEMEENE TOESTAND ONZER WEST-INDISCHE BEZITTINGEN IN 1806

DOOR

DR. J. DE HULLU,

ARCHIVARIS AAN HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF.

Behalve een paar ophelderingen, die aan den voet der bladzijden haar plaats hebben gevonden, vereischt het hier medegedeelde rapport weinig of geen toelichting. Zooals in den aanhef wordt gezegd, is het opgesteld ingevolge een order van Koning Lodewijk Napoleon van 20 Augustus 1806, toen de oorlog met Pruisen, gelijk de Keizer al in diezelfde maand aan zijn broeder had bericht, onvermijdelijk was geworden en ieder oogenblik kon uitbarsten. De waarschijnlijkheid was niet gering dat Pruisen het onderspit zou moeten delven en een vrede zou hebben te teekenen, die Napoleon's macht in Europa nog hooger zou doen stijgen dan zij reeds was. Dit vooruitzicht opende voor Holland allicht eenige kans om zijn toen door Engeland bezette koloniën terug te verkrijgen, en het zal met het oog op deze mogelijkheid zijn geweest dat Koning Lodewijk aan zijn minister van koloniën, Mr. Paulus van der Heim, ten behoeve van diens ambtgenoot van buitenlandsche zaken Van der Goes, een verslag verzocht omtrent den toestand dier koloniën en van hun belang voor den Staat. Van der Heim droeg deze taak, voor zooveel de West-Indische koloniën betrof, op aan den chef der zoogenaamde „Divisie West", d. i. aan de afdeeling welke bij zijn departement de zaken van West-Indië behandelde. Hij ontving daarop in het begin van September van dezen de nota,

wier inhoud hierachter volgt. — Spijtig genoeg zijn de in- en uitvoerlijsten, welke er als bijlagen aan waren toegevoegd, niet meer teruggevonden.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Koophandel en Koloniën van het Koningrijk Holland.

Het heeft aan Uwe Excellentie behaagd bij besluit van den 22 Augustus ll. in handen der Chefs der Eerste en Tweede Divisie bij het Ministerie te stellen een extract uit eene missive van Zijne Majesteit den Koning, geschreven uit Aken den 20 dezer, waarbij Uwe Excellentie wordt geauthoriseerd om aan den Minister van Buitenlandsche Zaken te geven de nodige informatiën tot het formeren van eene nota omtrent het getal, de namen, de bevolking en het belang der koloniën, die zedert het begin van dezen oorlog in 's vijands handen zijn gevallen, met bijvoeging van den tijd wanneer dit is gebeurd, en dit voor zooveel mij aangaat „om aan Uwe Excellentie met betrekking tot de West-Indische koloniën zoodanige opgaven toe te zenden als nodig zijn om aan de intentie van Zijne Majesteit te voldoen".

Ik zal, teneinde aan deze zoo belangrijke taak zoo veel in mij is te voldoen, vooreerst opgeven de namen, het getal der koloniën, die aan ons gedurende dezen oorlog zijn ontnomen, met bijvoeging van derzelver populatie zooverre dit laatste mij mogelijk zij, en ten tweeden het onberekenbaar gewigt dier bezittingen voor het koningrijk in eenige bijzonderheden aantonen.

Vooraf moet ik aanmerken dat door den Raad der Americaansche koloniën, ter voldoening aan de requisitie van Zijne Majesteit eene memorie over de W.-I. koloniën op den 2 Julij ll. is ingediend, in welke ook het belang der koloniën is aangetoond op zoodanige wijze, dat ik heb gehaesiteerd of het niet beter ware mij tot dat stuk te refereren dan in veele niet te vermijden herhalingen te vallen. Wanneer ik echter heb geconsidereerd dat die memorie meer strekt om aan Zijne Majesteit een generaal overzigt van onze W.-I. koloniën te geven dan wel meer bijzonder het belang der verloren possessiën te doen kennen, heb ik geoordeeld beter aan de intentie van Zijne Majesteit te zullen voldoen met, hoezeer de zaak uit dezelfde oogpunten moetende beschouwen, eenige meerdere bijzonder-

heden, die in het vertoog hebben moeten worden voorbijgegaan of maar even zijn aangeroerd, in deze memorie te bevatten en die aan het beter oordeel van Uwe Excellentie te submitteren.

Na deze reflectie ter zake tredende zal ik met opzigt tot het eerste poinct kunnen volstaan met Uwe Excellentie te herinneren dat, daar onze handeldrijvende koloniën St. Eustatius, St. Martin en Curaçao mitsgaders de etablissementen ter kuste van Guinea gedurende den oorlog in onze handen zijn gebleven, en dat zelfs Curaçao de aanvallen van den vijand herhaalde reizen met veel roem heeft wederstaan, dit geluk echter den Staat niet is te beurt gevallen ten opzigte van onze landbouwende coloniën op de kust van Guiana gelegen, welke alle in 's vijands magt zijn gevallen, zijnde Essequebo en Demerary overgegaan bij capitulatie, getekend op den 20 September 1803, de Berbice bij capitulatie in dato 25 September daaraanvolgende en Suriname op den 4 Meij 1804 bij eene militaire capitulatie, door een samenloop van omstandigheden gesloten tusschen den militairen commandant en de Engelsche bevelhebbers, in welke wel voor de belangens der bezetting maar niet voor die der kolonie is gezorgd geworden.

Over de populatie dier coloniën vinde ik mij buiten staat Uwe Excellentie naauwkeurige berigten te geven, zijnde de staat derzelve in de laatste jaren zoozeer veranderd dat de vroegere opgaven tot geene genoegzame basis kunnen verstrekken en berigten van lateren tijd, die in dezen oorlog in handen van den vijand zijn gevallen, ontbreken. Geloofwaardige informatiên echter brengen de bevolking van Essequebo en Demerary op 3000 blanken, 6 à 700 lieden van de kouleur, 80.000 negers: totaal 83,700; de Berbice op 600 blanken, 200 lieden van de kouleur, 25,000 negers: totaal 25,800; Suriname op 4000 blanken, 700 lieden van de kouleur, 80,000 negers: totaal 84,700; — totaal der bevolking 7600 blanken, 1600 lieden van de kouleur, 185,000 negers: totaal 194,200, zijnde het getal der gecultiveerde suiker-, koffij- en katoenplantagiën mij opgegeven als volgt: in Suriname tusschen de 4 à 500, in de Berbice 70, Essequebo en Demerary 400: totaal 970, zonder daarbij te rekenen de in de laatste jaren uitgegeven landen ter culture in de kanalen, de Saramacca of langs de zeekusten van Suriname, Berbice en Demerary noch oude plantagiën, die nog gedeeltelijk aan den gang zijn, wanneer het getal voor Demerary alleen verre over de 700 komen zoude.

Hieruit kan Uwe Excellentie reeds ontwaren dat die possessiën verre den voorrang verdienen boven de beste der oude Engelsche possessiën in de West-Indiën wier gronden, alleen voor suiker- en koffij- en niet voor katoencultuur geschikt, beginnen uitgeput te geraken, die voor geen uitgebreide cultuur vatbaar zijn en van tijd tot tijd zijn blootgesteld aan de verschrikkelijkste orkanen, die de vreeslijkste verwoestingen, van welke men zich in Europa naauwlijks een denkbeeld vormen kan, aanrigten.

Ook verdient zeer te worden in het oog gehouden dat onze bovengemelde drie coloniën, hoezeer te voren onder drie verschillende directiên geweest zijnde, [1]) elk op hare wijze de coloniën bestuurd hebbende en dus daardoor in huishoudelijke inrigtingen zeer verschillende, thans in de daad kunnen gezegd worden maar ééne colonie uit te maken, vermids door de uitbreiding der culture Demerary en Berbice reeds door een gebaanden weg vereenigd zijn en door de Engelschen als ééne colonie, althans in het militair, behandeld zijn, terwijl de communicatie tusschen de Berbice en Suriname ook zeer begint te vorderen, zoodat zelfs uit dat oogpunt beschouwd die drie coloniën in het bezit van dezelfde mogendheid dienen te zijn.

Wel is waar dat in Demerary en de Berbice een groot aantal Engelschen zich hebben gevestigd en dat dit getal zedert 1796 nog zeer is geaccresceerd, maar met dat al blijven die beide coloniën Hollandsche coloniën, zoo uit hoofde van het niet min aanzienlijk aantal plantagiën in eigendom van Hollanders zijnde als uit hoofde van het langdurig bezit vóór 1796 en in het bijzonder uit hoofde van de connexiën met Suriname,

---

[1]) Suriname stond van 1683 tot 1795 onder het bestuur van de zoogenaamde Sociëteit van Suriname, een soort van vennootschap waarin tot 1770 de West-Indische Compagnie, de stad Amsterdam en de familie Aerssen van Sommelsdijk (sedert 1770 was de stad Amsterdam ook eigenares geworden van het aandeel der Van Aerssen's) waren gerechtigd.

Demerary en Essequebo stonden onder het uitsluitend bewind van de West-Indische Compagnie tot in 1792, toen de Compagnie ingevolge besluit der Staten-Generaal van 27 Mei 1791 vervangen werd door een van staatswege ingestelde Directie ad interim, die nog in hetzelfde jaar plaats maakte voor een geheel nieuw regeeringslichaam, den „Raad over de koloniën in Amerika".

Berbice stond onder het bewind van een vennootschap, de Directie van Berbice geheeten, die in wezen bleef tot 1795 toen de kolonie met Suriname en al de overige West-Indische koloniën onder het rechtstreeksch bestuur van den Staat werd gebracht.

welke laatste colonie eene geheel Hollandsche bezitting is, van welke verre het grootste (deel) der plantagiën in handen van Hollanders is, terwijl hare ligging bovenswinds van de overige coloniën het bezit van dezelve in onze handen noodzakelijk maakt om te dienen tot een poinct van defensie op de kust van Guiana, zoodat hij die meester is van Suriname ook moet geoordeeld worden meester te zijn van de Berbice en Demerary, weshalven het belang van het land onderwedersprekelijk medebrengt, dat de Engelschen van ons territoir op de kust van Guiana geweerd blijven en het bezit dier coloniën geheel en onverdeeld aan ons terugkome.

En dit te meer daar, indien aan de Engelsche eenmaal op de kust van Guiana voet gegeven wierdt (hetzij in Demerary of Berbice hetzij in Suriname, hoe gering dan ook het gedeelte zoude mogen zijn dat hun wierdt afgestaan) welhaast de meeste en beste voordeelen, die de bezittingen opleveren en tot welker beschouwing ik nu overga, uit onze in hunne handen zouden worden overgebragt.

Wanneer Uwe Excellentie maar een oppervlakkig oog slaat op de aanzienlijke uitgestrektheid van vrugtbaar en met veele rivieren en kreeken doorsneden territoir, dat wij op de kust van Guiana bezitten en 'twelk van de Marrowine begint en zich tot op of bij de Oronoque uitstrekt, zal dezelve al dadelijk overtuigd zijn dat deszelfs bezit van het grootste belang is voor eene handeldrijvende natie, die gelijk de onze geene genoegzame territoriale rijkdom tot het drijven van een activen handel bezit, en welke dus in hare overzeesche possessiën de vergoeding voor hetgeen de natuur haar in Europa geweigerd heeft zoeken moet.

Uit dit oogpunt echter is het belang van Essequebo en Demerary en in het generaal van alle onze West-Indische possessiën, op de kust van Guiana gelegen, eerst na de laatste helft van de vorige eeuw algemeen begonnen gevoeld te worden, waartoe niet weinig heeft gecontribueerd dat, daar men Suriname door een voor eene landbouwende colonie geschikt bestuur zag bloeijen, Demerary integendeel hoezeer dezelfde grond en luchtsgesteldheid hebbende onder het bestuur van de W.-I. Compagnie zoo zag achterblijven dat, daar in het jaar 1746 reeds 45 rijkgeladen schepen uit Suriname retourneerden, er in datzelfde jaar maar één uit Demerary aankwam.

De Engelsche oorlog van het jaar 1780 deed de W.-I.-Com-

pagnie al meer en meer vervallen en stelde haar buiten staat om haare zaken gaande te houden en nog veel meer om te voorzien in de behoeften van eene landbouwende colonie van die extensie als Demerary was, waarvan de vrugtbaarheid voornamelijk door de invasie der Engelschen in 1781 en de herneming door de Franschen [1]) boven allen twijfel was gesteld geworden.

Aan de andere zijde vermeerderden de klagten der planters en ingezetenen aldaar over het bestuur der W.-I.-Compagnie, welk een en ander aanleiding gaf dat, door Hun Hoog Mogende een commissie benoemd zijnde, [2]) bestaande uit de Heeren Van Wijn, Lambrechtsen en Wichers, om de zaken der W.-I.-Compagnie en de belangen van den Staat met opzigt tot de Compagnie te onderzoeken, dezelve op den 19 Maart 1787 ter vergadering van Hun Hoog Mogende rapport heeft uitgebragt, in hetwelk de W.-I. handel wordt beschouwd van het uiterste belang te zijn voor de Republiek, uitmakende een van hare wezentlijkste en importantste branches van bestaan voor de ingezetenen, als veroorzakende toentertijd de aanzienlijke circulatie van een capitaal van meer dan 27 millioenen jaarlijks, waaronder de voordeelen van Suriname en de Berbices als destijds onder afzonderlijke directie staande niet begrepen waren, en voorts aanbrengende de renten van zooveele millioenen gevestigd op de meeste der West-Indische plantagiên.

Het gevolg van de deliberatiën van de bondgenoten was, — voornamelijk door den invloed van den laatsten Raadpensionaris van de Spiegel die, ten volle overreed dat het Vaderland het herstel van zijne vervallen zaken in de W.-I. coloniën zoeken moest en in het bijzonder in Demerary met een verbeterd bestuur hier te lande vinden konde en de hooge regeering gedurig op die possessiën wees — dat een zoodanig beter ingerigt bestuur in 1791 wierd ingevoerd, [3]) hetwelk

[1]) Demerary werd aan de Engelschen overgegeven op 24 Febr. 1781, Berbice op 6 en Essequebo op 8 Maart daaraanvolgende. Zij werden door de Franschen voor ons heroverd in de eerste helft van Februari 1784.

[2]) Deze commissie werd in 1786 door de Staten-Generaal benoemd, met opdracht om verschillende maatregelen te ontwerpen tot bevordering van den slavenhandel, alsmede een reglement op het binnenlandsch bestuur van Demerary en Essequebo en andere etablissementen en een reglement voor de vaart op onze West-Indische eilanden; inzonderheid had zij te adviseeren over de subsidies door de W.-I.-Compagnie uit de staatskas aangevraagd.

[3]) Zie hiervóór.

ook aan de uitzigten van Hun Hoog Mogende en den voornoemden heer Raadpensionaris beantwoorde en aan de colonie van Demerary aanvankelijk reeds een geheel ander aanzien gaf, zoodat de Beurs van Amsterdam en Rotterdam, zeker in dit opzigt bevoegde regters, in een adres aan het Staatsbewind in 1802 gepresenteerd, niet schromen te verklaren dat de staat van onze W.-I. coloniën vooral in de laatste jaren vóór den jongsten oorlog zoodanig was, dat dezelve den gelukkigsten invloed op alle takken van ons bestaan deed gevoelen en de strelendste vooruitzigten voor de toekomst wettigde.

De rampen, die het Vaderland zedert het jaar 1795 getroffen hebben, hebben het belang der W.-I. possessiën voor hetzelve niet alleen niet verminderd maar integendeel zoozeer vermeerderd, dat ik voor mij overreed ben dat dezelve niet alleen nog onder de voornaamste ressources van dit rijk, vooral na den afstand van Ceilon, moeten gesteld worden, maar dat derzelver terugbekoming voor de existentie van dit koningrijk, als een handeldrijvende staat beschouwd, voor noodzakelijk moet worden gerekend.

De voordeelen intusschen, die de koloniën opleveren, bestaan niet in die schitterende dingen die zoodra men ze opnoemt dadelijk in het oog vallen en de aandagt treffen, maar in dien algemeenen en in veele opzigten onmerkbaren invloed, die het bezit van vrugtdragende coloniën op den nationalen rijkdom, op het welvaren van duizende individu's van allerleij rang of staat, op de bloeij van fabrieken, trafieken, winkels, etc. en in het generaal op de industrie der natie uitoeffend.

Het zij mij gepermitteerd dit in eenige bijzonderheden aan te tonen, hoezeer ik veel zal moeten herhalen hetgeen door den Raad der Americaansche coloniën in zijne hierboven gemelde memorie reeds is geavanceerd, en voorts onder het oog van Uwe Excellentie brengen hetgeen aan dezelve van elders reeds bekend zal zijn, terwijl het aan de andere zijde zeer mogelijk is dat ik mij, uit hoofde van de generale aanvrage en onzekerheid wat eigenlijk voor den Minister van Buitenlandsche Zaken van belang is, mij niet genoegsaam elargere over sommige poincten die denzelven kunnen interesseren dan waaromtrent ik dan nadere meer bepaalde opgaven wagten zal.

Eene colonie van des te groter aangelegenheid voor het moederland moetende worden gehouden naarmate: vooreerst dezelve eene grotere quantiteit van algemeen gewilde producten bij aanhoudendheid en vermeerdering in staat is aan het moeder-

land te leveren; ten tweeden eene grotere quantiteit van goederen uit het moederland trekt; ten derden de scheepvaart die hiertoe vereijscht word activer en aanzienlijker is; ten vierden de rijkdommen van de particulieren bij de koloniën geinteresseerd vermeerderd worden; ten vijfden de indirecte voordeelen ter gelegenheid van dien handel en navigatie meer aanzienlijk en gewigtig zijn; en eindelijk ten zesden de onkosten die de kolonie aan het moederland behoeft te veroorzaken minder zijn, — zoo moeten deze bijzonderheden ook de maatstaf zijn, waarna het belang der W.-I. possessiën voor onze natie moet beoordeeld worden, en ik kan derhalven niet beter doen dan deze zaak uit alle deze oogpunten te beschouwen.

Wat dan vooreerst de quantiteit en de waardij der produkten, die de landbouwende coloniën den lande opleveren, betreft, verzoeke ik Uwe Excellentie het oog te slaan op de hierbij gevoegde lijsten sub A, B, en C, houdende de specifieke opgave van hetgeen elk der coloniën Suriname, de Berbice en Demerary en Essequebo in 1800 aan producten hebben uitgeleverd en welke met elkander bedragen de quantiteit van 28,645,813 ℔ koffij, 21,573,000 ℔ suiker het vat à 1000 ℔, 10,479,500 ℔ katoen à 250 ℔ de baal, waarvan de prijzen, naar tijd van vreede gerekend, bedragen:

de koffij	à 10 stuivers	*f* 14,322,906
de suiker	„ 5 „	- 5,393,000
de katoen	„ *f* 1.—	- 10,479,500
		f 30,195,406,

terwijl ik tevens sub D. hierbij voege eene authentique lijst van hetgeen de colonie Demerary en Essequebo zedert 11 Augustus 1797 tot op 2 December 1802 aan produkten heeft uitgeleverd, uit welke lijst in het bijzonder Uwe Excellentie zal kunnen zien de considerabele aanwas die dezelve colonie zedert 1797 is te beurt gevallen en die nog voor verdere uitbreiding vatbaar is.

Ik zal Uwe Excellentie niet behoeven te doen stilstaan bij het voordeel, hetwelk eene som van dertig millioenen, om van andere producten van rum, cacao als andersints niet te spreken, aan algemeen gewilde producten van toenemend vertier in de balans van den nationalen handel oplevert, waarvan hetgeen tot binnenlandsch vertier dient dus van geen buitenlander behoeft gekogt te worden en hetgeen overschiet

den grond legt tot een zeer voordeligen activen handel met vreemde natiên, maar ik kan niet voorbij Uwe Excellentie te doen stilstaan bij ht product van katoen.

Uit de lijst D. zal Uwe Excellentie zien hoe de cultuur van dat product in Demerary is toegenomen, dat in de Engelsche eilanden niet opneemt. En het is juist dit poinct om welke de colonie van eene zoo groote waardij voor de Engelschen is. De katoen voor hunne fabrieken een onmisbaar artikel zijnde en niet rekenende dat zij die kolonie bij de vrede van Amiens zouden moeten teruggeven, hebben zij aan de planters considerabele voorschotten gedaan tot aanmoediging van dezelve.

Het was derhalve niet te verwonderen dat bij de vredesonderhandelingen te Amiens de Engelschen alle pogingen aanwendden om ten minsten eenen concurrenten vaart op Demerary te behouden en dat, toen zulks mislukte, de voornaamste Engelsche huizen van commercie bij zeker request, aan het Staatsbewind gepresenteerd, verzogten om permissie om althans nog eenigen tijd hunne vaart op die colonie te continuëren, doch welk request door de Amsterdamsche en Rotterdamsche kooplieden in het hiervoren aangetogen adres is gerefuteerd, gelijk dan ook het verzoek bij besluit van den 23 Augustus 1802 is gewezen van de hand. Zijn derhalven de coloniën op de kust van Guiana in hunne handen, zoo zijn zij meester van den katoenhandel. Maar zijn dezelve geheel en onverdeeld in de onze, zoo moeten zij willens of onwillens bij ons ter markt komen in een artikel voor hun van de grootste importantie. Hunne al te uitgebreide handel wordt dus in een zeer notabel gedeelte van dezelve van ons afhankelijk gemaakt, terwijl de onze even daardoor merkelijk floreren moet, moetende ook aan de andere zijde als een zeer groot voordeel van die katoenhandel worden aangemerkt dat, wij van dezelve meester zijnde, ook die grondstof met gepaste encouragementen kan dienen om onze fabrieken te releveren en dezelve met der tijt met die der Engelschen te doen mededingen.

Zoo veel belang heeft het koningrijk, alleen uit dat oogpunt beschouwd, bij de terugbekoming der coloniën, en ik heb derhalve geoordeeld om dit een en ander wat omstandiger aan de attentie van Uwe Excellentie te moeten mededeelen, en ik agt derhalven geheel overbodig aan Uwe Excellentie te observeren hoe noodzakelijk het zij bij eventueele vreedesonderhandelingen hetzelfde systhema als bij die te Amiens met de-

zelfde fermeteit als destijds door onzen minister is geschied worde volgehouden, er aan de Engelschen noch direct nog indirect eenige vrije handel en vaart op onze landbouwende coloniën worde toegestaan, waardoor dit koningrijk ja in naam vrugtbare coloniën hebben zoude maar de beste voordelen van dezelve in handen van de Engelschen zouden worden overgebragt.

Ik ga over om het belang, hetwelk wij bij de meergemelde koloniên hebben van de zijde van den uitvoer, die uit dit koningrijk derwaards geschieden moet, te beschouwen.

Gelijk de coloniale producten geene andere markt dan die van het moederland mogen kennen, zoo is het aan de andere zijde van geene mindere noodzakelijkheid dat de coloniën alle de goederen, die zij behoeven, met zoo weinige uitzonderingen als mogelijk is van hier ontbieden.

Uit de lijsten sub E, F en G zal Uwe Excellentie zien wat in elk dier coloniën gedurende het jaar 1800 is ingevoerd, waarvan wel een gedeelte uit Noord-America en de eilanden is ingebragt maar echter het voornaamste gedeelte uit Engeland is afgescheept. Het is uit hoofde van de diversiteit der artikelen moeijlijk de preciese waarde van die goederen te bepalen, maar daar men gewoonlijk rekent dat (men) voor elken neger, die men op een plantaage heeft, voor *f* 40 aan goederen zendt, zoude — vermits er gerekend kan worden dat er op Demerary 80,000, op de Berbice 25,000 en in Suriname 80,000 slaven zijn — dit nederkomen op *f* 7,400,000, die jaarlijks uit dit land naar de coloniën gezonden worden behalve hetgeen van wegens de directie tot uitdeling der randsoenen etc. wordt uitgezonden.

En opdat Uwe Excellentie des te gemakkelijker zoude kunnen beoordelen den weldadigen invloed, die de verzendingen van allerleij goederen, als vivres van allerleij aard, materialen, kledingstukken, bouwstoffen etc. etc., op onze veeteelt, landbouw, trafiquen, fabrieken, winkels en koophandel heeft, heb ik het niet ondienstig geoordeeld aan dezelve te suppediteren een lijst sub H van de voornaamste goederen, die naar de coloniën gezonden worden, met bijvoeging van de gedeelten van het rijk waaruit dezelve komen en welke lijst door de Beurs van Amsterdam in 1768 is opgemaakt om te bewijzen den voordeeligen invloed, welken de W.-I. handel over den gehelen staat en fabrieken en trafieken over het gansche land verspreidde, zoodat er in de daad geen district is in hetwelk de invloed van de W.-I. handel in alle nadruk niet gevoeld wordt.

Niet minder tastbaar zijn de voordelen van de scheepvaart, die tot dat over en weder voeren van goederen wordt vereischt, kunnende het getal der schepen daartoe nodig thans op 200 van allerleij grootte tot 100 lasten toe worden gesteld, die eens in de vaart zijnde op onze timmerwerven getimmerd, gecalefaterd en in onze havenen geequipeerd worden, hetwelk een nieuw leven aan onze rhederijen verschaffen moet, en welk getal vermeerdert naar mate de coloniën toenemen.

En dat deze bepaling niet te hoog is genomen kan hieruit blijken, dat de gouverneur-generaal van Essequebo en Demerary A. Meertens aan den Raad der Americaansche coloniën in 1803 schreef, dat hij zich vleidde dat de coloniën in 1804 150 grote retourschepen naar het moederland zoude kunnen afzenden ten minste als de katoenkrop [1]) maar wat medeviel, terwijl er gedurende de weinige maanden,[2]) die de vreede van Amiëns geduurd heeft, reeds een getal van 96 à 97 schepen in de vaart op de landbouwende coloniën was geëmployeerd, doch waarvan er maar zevenentwintig zijn teruggekomen terwijl er meer dan zestig in 's vijands handen zijn gevallen en de overige of niet uitgevaren of vermist zijn geraakt.

Ten anderen komen alhier in aanmerking de vragtpenningen, die door deze navigatie in den boezem der ingezetenen worden uitgestort en die op 7 à 8 millioenen ten minste kunnen worden geschat, ten derden een getal van vierduizend matrozen, die dus door deze vaart tot den zeedienst geoeffend en voor onze oorlogschepen worden bekwaam gemaakt, terwijl eindelijk niet moet worden uit het oog verloren dat al wat onze scheepvaart dusdoende accresseert die der Engelschen afneemt, en dat derhalven deze coloniale vaart zoo niet het enigste althans het beste kweekschool voor de marine van het koningrijk moet worden gerekend.

Beschouwt men de zaak van de zijde der particulieren, bij de coloniën directelijk geinteresseerd, zoo komen in aanmerking de eigenaren van en geldschieters op de plantagiën. Het moet toch in mijn oog geen gering voordeel van het bezit der landbouwende coloniën voor een staat worden gerekend, dat daardoor particuliere ingezetenen op eene voor den Staat nuttige wijze hun bijzonder fortuin vermeerderen. En het is in de

---

[1]) D.i. de katoenoogst.

[2]) De vrede van Amiëns werd gesloten 25 Maart 1802, op 18 Mei daaraanvolgende deed het manifest van Engeland tegen Napoleon opnieuw den oorlog uitbarsten.

daad eene belangrijke waarneming van den beroemden Malouet, [1]) dat een planter die op St. Domingo een matige plantage bezat aan het rijk door zijne consumptie, door zijne verzendingen naar zijne plantagie en verkoop van retouren, met één woord door de circulatie die hij veroorzaakte, evenveel voordeel aanbrengt als een geheel dorp van den tweden rang. Zijn derhalve de coloniën in onze handen, men heeft in zijne magt om de gronden ter culture aan de ingezetenen uit te geven, daardoor hunne rijkdommen te vermeerderen, de circulatie te bevorderen en de uitgifte van gronden ter culture aan de buitenlanders te modereren zoo als men oordeelt te behoren.

Het zoude mij aangenaam zijn indien ik in de gelegenheid ware om aan Uwe Excellentie te suppediteren eene exacte opgave der plantagiën, die in handen van onze ingezetenen en die in handen van vreemdelingen zijn, dan ook deze zijn door den oorlog achtergebleven, maar ik meen dat kan worden gesteld dat een getal van 800 plantagien, elk ten minste op de waarde van *f* 150,000 geschat, in het bezit van onze ingezetenen zijn, hetwelk eene vermeerdering van rijkdom van *f* 120,000,000 veroorzaakt, terwijl het kapitaal van gelden op hypotheek, mogelijk met eene al te milde hand geschoten, op ten minsten *f* 100,000,000 kan geschat worden, waarvan de intrest, hoezeer meest tegen 6 % beloofd, maar tegen 4 % berekend eene circulatie van vier millioenen veroorzaakt. [2])

Daar het nu eene zaak van geen gering gewigt kan worden gerekend of dit kapitaal ter dispositie van onze Engelsche naburen zij of in onze handen, zoo ligt in deze omstandigheid eene nieuwe en peremptoire drangreden, om welke het rijk het grootste belang heeft dat dezelve bezittingen, waarvan wij hier handelen, niet in handen van de Engelschen blijven, waardoor die schatten voor onze ingezetenen zeer precair zouden worden en de nog niet uitgegeven gronden alle zouden dienen tot de vermeerdering der rijkdommen van de Engelsche onderdanen.

Ik ga over tot de beschouwing van een ander voordeel uit hoofde van hetwelk de W.-I. coloniën ook van een zeer groot

---

[1]) Pierre Victor Malouet, geb. 1740, bekleedde verschillende ambten bij de Fransche marine en in de Fransche kolonien, en schreef o.a. zijn Mémoires et correspondance officielles sur l'administration des colonies et notamment sur la Guyane, Paris 1802.

[2]) Zie over deze hypothecaire leeningen de Encyclopaedie van Nederl. West-Indië i. v. Negotiatiën.

gewigt voor dit koningrijk moeten worden gerekend, dat is van de zijde der indirecte voordeelen die ter gelegenheid van den directen handel en navigatie, van welke ik hierboven gesproken heb, zich alomme verspreiden.

Het is eene generale waarheid dat alle directe handel occasionelen handel veroorzaakt. Een Duitsch koopman bijvoorbeeld, die op de Beurs van Amsterdam of Rotterdam zijne koffij of suiker koopt, koopt ook ter dier gelegenheid alles wat hij verder behoeft of aldaar vinden kan, zoodat ter gelegenheid van dien colonialen handel andere takken van handel welvaren en een nieuw leven ontvangen; de coloniale producten, op onze beursen verkogt wordende, lokken uit hoofde van derzelver algemene gewildheid en steeds toenemend vertier een aanzienlijk getal vreemde kooplieden in onze koopsteden, welke naar Engeland gaan wanneer de voorschreven coloniën in Engelsche handen blijven.

Dan dit is het niet al, de indirecte voordeelen hoezeer onder geene berekening kunnende vallen hebben voornamelijk den weldadigsten invloed op alle standen van de maatschappij. Uwe Excellentie gelieve te denken aan de bezigheden, aan de winsten die de bezorging der commissiën, assurantiën, het sluiten van contracten etc. aanbrengen, op het laden, lossen, de sleeplonen, de pakhuishuren van de producten en goederen, op de ligterschuiten en wagenvrachten, sleeplonen, die de verzending van goederen en producten naar alle delen des rijks veroorzaken, op het kuipen, repareren van de vaten en wat ik daar al meer zoude kunnen bijvoegen, hetgeen middelen van bestaan en bezigheid aan de mindere classe der maatschappij verschaft.

De weinige maanden, gedurende welke na de vrede van Amiëns de coloniale vaart open is geweest, hebben ten duidelijksten doen zien wat men van die indirecte voordelen te wagten had daar dezelve onder de mindere classe van menschen in de koopsteden bezigheden en middelen van bestaan verschaften, terwijl de stremming van dezelve de doodelijkste stagnatie en armoede onder dezelve veroorzaakt heeft.

Ik zoude bij dit alles nog kunnen voegen de voordelen van den negerhandel, die geheel en alleen ter contemplatie van de landbouwende coloniën moet worden aangehouden en op alle wijzen aangemoedigd moet worden, veroorzaakt (sic) en waartoe de etablissementen ter kuste van Guinea de meeste oplettendheid verdienen, en welke negerhandel door Hun

Hoogmogende bij hunne notabele resolutie in dato (24) November 1789 teregt is geoordeeld als „onafscheidelijk van den bloeij en voorspoed der landbouwende coloniën en van de gehele commercie", die uit de koloniën haar leven ontvangt, behalven dat dezelve negerhandel op zich zelfs moet worden gehouden voor een der voordeligste takken van de commercie, in zooverre die zijn invloed verspreidt over een menigte van fabrieken en manufacturen, welker debiet daardoor wordt vermeerderd.

Hoezeer nu alle deze voordelen, met welke ik Uwe Excellentie heb bezig gehouden, voor zeer belangrijk moeten worden gerekend, zoude echter de terugbekoming der coloniën voor schadelijk moeten worden gehouden, indien die onkosten, die die bezittingen veroorzaken de voordelen surpasseerden. Maar alhoewel die kosten sedert het jaar 1802 zeer aanzienelijk zijn geweest en hoewel de kosten der eerste overneming der koloniën van importantie zullen zijn, durve ik echter Uwe Excellentie verzekeren dat met der tijd en een voorzigtig bestuur er zeer wel zoodanige maatregelen kunnen worden genomen, waardoor de uitgaven van de gezamentlijke koloniën in ordinaire tijden te doen niet zullen behoeven te surpasseren de inkomsten der koloniën, en dat al die voordelen met welker optelling ik Uwe Excellentie heb bezig gehouden als zuivere winsten zullen kunnen worden aangemerkt.

Wanneer wij nu hetgeen ik heb gezegd samentrekken en bij

de waarde der prodcuten ter somma van	*f* 30,000,000
voegen aan goederen die verzonden worden . .	- 7,400,000
aan vragtpenningen die verdiend worden	- 7,000,000
de interessen die jaarlijks van de geschoten kapitalen betaald worden	- 4,000,000
	f 48,400,000

zoo blijkt dat de landbouwende coloniën, thans in handen der Engelschen, een jaarlijksche zuivere winst van tusschen de 48 en 49 millioenen aanbrengen, die bij de uitbreiding dier coloniën nog steeds aanzienlijker wordt, — en wanneer wij daarbij voegen de aanzienlijke vermeerdering van territorialen rijkdom; de waarde van ten minste een honderd en twintig millioenen die directelijk in handen van particuliere ingezetenen is; de indirecte voordelen die zich alomme verspreiden; de waarde der schepen in de vaart gebruikt wordende; de aankweking van zeevarend volk; en de indirecte voordelen die zich ter dezer gelegenheid alomme verspreiden; de verminde-

ring die de Engelsche commercie en handel door de teruggave dier coloniën ondergaat zoo oordeel ik dat het niet twijffelachtig zal zijn, welk het belang zij van den Staat met opzigt tot de door de Engelsche genomen coloniën, en dat ik niet te veel gezegd hebbe wanneer ik dezelve genoemd heb de aanzienlijkste ressources van den verarmden Staat en beschouwd, niettegenstaande den staat van uitputting in welke wij ons bevinden, als het beste en zekerste middel om weder het koningrijk tot den rang van een handeldrijvende natie en zeemogendheid te verheffen.

Ik eindige deze memorie met den wensch dat de regering van Zijne Majesteit en het ministerie van Uwe Excellentie door den Godlijken zegen tot dien gewenschten staat van zaken mogen dienstbaar zijn.

Ik heb de eer met verschuldigde eerbied te zijn Uwer Excellentie's zeer gehoorzame dienaar

(*geteekend*) J. C. VAN DER KEMP.

's Hage den 2 September 1806.

BOEKBESPREKING.

Storm van 's Gravesande, zijn werk en zijn leven, uit zijne brieven opgebouwd, door J. A. J. DE VILLIERS. Met een kaart en facsimiles. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1920.

De schrijver van dit belangwekkende boek is sedert jaren hoofd der kaartenafdeeling van het Britsch Museum en Secretaris van de Hakluyt Society, de oudere zuster onzer Linschoten-Vereeniging. Zijne uitgebreide onderzoekingen in verband met de grensgeschillen tusschen Britsch Guiana en Venezuela en Britsch Guiana en Brazilië waren hem aanleiding Storm's brieven aan de kamer Zeeland der West-Indische Compagnie van 1738—1772 nauwkeurig te bestudeeren, en met het beste gevolg, want toen anderhalve eeuw na Storm's bestuur het vraagstuk omtrent de ware uitgestrektheid van het tegenwoordige Britsch Guiana voor de arbitrale rechtbank moest worden uitgevochten waren het Storm's brieven, die een krachtigen steun gaven aan de opvolgers van Nederland in die streken. De Britsche belangstelling in dezen Nederlandschen Gouverneur, die gedurende zoo langen tijd het beheer heeft gevoerd over Essequebo en die de grondlegger was van Demerary, is dan ook zeer verklaarbaar.

Onder de bescheiden, die in het bezit der Engelsche regeering kwamen, toen na het tractaat van 1814 Essequebo en Demerary voor goed Engelsch bleven, behoorden ook de berichten door de hoogere beambten in die koloniën aan de West-Indische Compagnie gezonden en daaronder een nagenoeg volledige verzameling brieven van Storm van 's Gravesande [1]). Onze regeering stelde toenmaals blijkbaar geen prijs op het behoud van koloniale archieven. Tegen het afstaan van de genoemde archieven aan Engeland had zij anders teruggeëischt het belangrijke deel van het

[1]) Deze bescheiden zijn samengebracht in 47 foliodeelen (thans in het *Public Record Office* te Londen) elk van ongeveer 2000 bladzijden. De 11 deelen, die o. m. Storm's rapporten bevatten zijn gerangschikt onder de volgnummers C. O. 116 Nos. 28—38.

Surinaamsche archief, door de Engelschen medegenomen toen Suriname weer in Nederlandsche handen kwam [1]).

In het Algemeen Rijksarchief is de correspondentie uit Essequebo en Demerary zeer onvolledig bewaard gebleven, reden waarom Netscher, die het archief in Londen niet heeft bestudeerd, in zijn in 1888 uitgegeven „*Geschiedenis van de koloniën Essequebo, Demerary en Berbice*", onvolledig over Storm handelt.

De Villiers heeft de leemte aangevuld. In 1911 verscheen, printed for the Hakluyt Society, *Storm van 's Gravesande, the rise of British Guiana*, compiled from his dispatches by C. A. Harris and J. A. J. de Villiers. Van dit belangwekkende en, zoo als men dat van de Hakluyt Society gewoon is, mooi uitgegeven boek gaf o. a. Dr. Colenbrander in *De Gids* van Maart 1911 een voortreffelijke bespreking [2]).

In het voorwoord van het thans verschenen Nederlandsche werk zegt de Villiers dat een Engelsche vertaling van Storm's brieven, uitgegeven door een vereeniging met beperkt lidmaatschap, het Nederlandsche volk in zijn geheel niet vermag te bereiken, waarom hij zich de taak heeft opgelegd de brievenschat in het oorspronkelijke ten behoeve van den Nederlandschen lezer uit te geven.

Beperking was echter noodig, want het geheel van Storm's brieven, loopende over een tijdvak van 34 jaren zou 21 deelen, van 300 octavo bladzijden ieder, vullen.

Het overschrijven van de uittreksels uit de zeer klein geschreven brieven, door wijlen mejuffrouw Sara de Villiers eerst, door den heer de Villiers daarna, was op zich zelf geen geringe praestatie. Dat de schrijver, naarmate de kennisneming van deze bescheiden vorderde, den buitengewonen man, die Storm was — „een figuur uit onzen grooten tijd, in de achttiende eeuw verdwaald", zooals Dr. Colenbrander hem noemde — leerde bewonderen en liefhebben spreekt bijna van zelf. Met groote piëteit heeft hij diens leven en werken gevolgd en te boek gesteld en daarmede tevens een belangrijk stuk Nederlandsche koloniale geschiedenis geschreven.

Empire builders hebben wij in onze West-Indische koloniën weinigen gehad. Van Aerssen van Sommelsdijk zou er misschien

---

[1]) Zie J. Wolbers. *Geschiedenis van Suriname*. Amsterdam 1861, voorrede blz. III en blz. 596/597.

[2]) In 1911 werd te Londen in druk uitgegeven. *Storm van 's Gravesande*. Een voordracht gehouden voor Hare Majesteit de Koningin en de Koningin-Moeder der Nederlanden ten paleize, 's Gravenhage, 4 Maart 1911, door J. A. J. de Villiers.

éen geworden zijn, had hij langer geleefd. Storm was er één, trots de weinige medewerking, ja de tegenwerking van zijn lastgever, een inhalig, kleingeestig handelslichaam, alleen op winstbejag uit, niet in staat Storm naar waarde te schatten, maar onbeschaamd partijtrekkend van zijn werkkracht, toewijding en onbaatzuchtigheid. Zoozeer had de Gouverneur te worstelen tegen en te lijden onder de onverschilligheid van de Compagnie dat hij meermalen zijn ontslag heeft verzocht.

Bij het lezen zijner brieven krijgt men meer dan eens den indruk dat zijn leven als Gouverneur een lijdensgeschiedenis is geweest.

Zeer juist is dit gezegd in een bespreking van de Villier's boek in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 15 October j.l. Avondblad C: „Het leven van Storm is de tragedie geweest van den man die gesteld is geweest voor de vervulling van een bestuurstaak, voor welke de middelen die hem ten dienste waren gesteld, ten eenen male ontoereikend waren."

Heeft de Villiers zijn held geïdealiseerd? Misschien wel een weinig, maar het is m. i. te prijzen dat hij kleine vlekken, zoo die er waren, met den mantel der liefde heeft bedekt. Storm heeft dat ruimschoots verdiend. Het boek is een monument voor dezen verdienstelijken Nederlander door een vreemdeling gesticht, in afwachting dat Storm's geboortestad — 's Hertogenbosch — haar verschuldigden plicht doet.

Dat Essequebo en Demerary ten slotte Britsche koloniën zijn geworden was Storm's schuld niet. Den bloei der koloniën wenschende moest hij, waar landgenooten zich onthielden, de vestiging van ondernemende Engelschen aanmoedigen. Reeds in 1760 waren in Demerary onder de blanke bevolking de Engelschsprekenden in de meerderheid. „Demerary *bleef* — zooals Colenbrander opmerkte — in 1814 Engelsch, omdat het reeds geheel Engelsch *was*."

Maar de wensch van Storm is dat zeker niet geweest.

De indeeling van het boek is als volgt:

De Inleiding omvat 3 hoofdstukken:

I. De vestiging te Essequebo.
II. Storm van 's Gravesande als mensch.
III. Storm van 's Gravesande als Gouverneur.

Daarop volgen 3 hoofdstukken aanteekeningen:

I. De West-Indische Compagnie.
II. Storm's moeilijkheden.
III. Indianenstammen.

Dan volgen de uittreksels uit de brieven, welke 314 bladzijden beslaan, waarvan een deel wordt ingenomen door belangrijke aanteekeningen in den vorm van noten.

Een ruim 47 kolommen beslaande, met de uiterste zorg bewerkte bladwijzer, die het naslaan buitengewoon vergemakkelijkt, besluit het boek.

De bij het werk gevoegde *Kaart der Oud-Nederlandsche Koloniën Essequebo, Demerary en Berbice thans Britsch Guiana* op een schaal van 1 : 2.000.000 geeft aan: de huidige grens van Britsch Guiana, de grens van de vroegere Nederlandsche invloedssfeer en de route door Horstman in 1739 en Jansse in 1769 bij hunne reizen in het binnenland gevolgd.

In de Engelsche uitgave kwamen voor: een oude platte grond van Middelburg, oude afbeeldingen van de stadhuizen van Middelburg, Vlissingen en Veere en Horstman's kaart, naar het origineel in de Bibliothèque Nationale. Deze zijn in de Hollandsche uitgave niet opgenomen.

De uitvoering van het boek, dat aan H. M. de Koningin der Nederlanden is opgedragen, is voortreffelijk. Martinus Nijhoff heeft, ofschoon het boek niet tot de serie behoort, daarvoor den vorm gekozen van de boeken der Linschotenvereeniging; formaat, papier en band komen daarmede overeen.

Schrijver en uitgever hebben onze koloniale litteratuur verrijkt met een mooi boek.

H. D. B.

DE KOLONIALE SPOORWEG IN SURINAME.

De Gouverneur heeft onder dagteekening van 30 Juli 1920 het volgend schrijven tot den voorzitter der Koloniale Staten gericht:

„1. De ondergeteekende heeft de eer U HoogEd. Gestrenge mede te deelen, dat zijne besprekingen met den Minister van Koloniën hebben geleid tot het besluit de exploitatie van den kolonialen spoorweg te beperken.

2. Als gevolg van dit besluit heeft hij de volgende beslissingen genomen:

a. met 1 Januari 1921 wordt de geregelde dienst van personen- en goederenvervoer beperkt tot het vervoer tusschen Paramaribo en Kwakoegron;

b. zoo spoedig mogelijk na dat tijdstip wordt aangevangen met het opbreken van den bovenbouw van het traject Kabelstation-Dam en van de daarbij behoorende gebouwen;

c. nadat dit werk voltooid zal zijn, wordt de kabelverbinding buiten gebruik gesteld. Omtrent de bestemming van de werken voor die verbindeng kan nog geene beslissing genomen worden;

d. weg en werken tusschen Kwakoegron en Kabelstation worden in afwachting van eene beslissing aangaande de ontginning van ijzererts in de nabijheid van dat baanvak, in bruikbaren staat gehouden. Het ligt in de bedoeling om, indien op 1 Juli 1921 omtrent de ontginning nog geen zekerheid is verkregen, de verder te nemen maatregelen nader te overwegen;

e. met het beschikbaar komend materieel zal naar omstandigheden worden gehandeld ten meesten voordeele van den lande;

f. omtrent het personeel zal eerst beslist worden naar gelang van de omstandigheden, welke zullen gelden op de tijdstippen waarop het — geleidelijk — vrijkomt."

Op 4 Augustus werd de volgende motie van den heer Hering in de Koloniale Staten behandeld en aangenomen met algemeene stemmen:

„De Koloniale Staten,

kennis genomen hebbende van het besluit om met 1 Januari 1920 de exploitatie van den kolonialen spoorweg te beperken tot het vervoer van personen en goederen tusschen Paramaribo en Kwakoegron, en voorts over te gaan tot het opbreken van den bovenbouw van het traject Kabelstation tot Dam en van de daarbij behoorende gebouwen;

overwegende, dat door een dergelijken maatregel de voortzetting in gevaar wordt gebracht van de in die streek ondernomen wordende bedrijven, die aan eenige duizenden arbeiders en hun gezin een middel van bestaan verschaffen;

overwegende, dat als gevolg daarvan de opbrengst van de daarmede in verband staande middelen belangrijk zal dalen;

overwegende dat bovendien de kolonie in het algemeen een onherstelbaar nadeel zal worden berokkend door de belemmering van de verdere ontwikkeling der boschbedrijven in die streken ,het verijdelen van de thans bestaande vooruitzichten eener machinale grondbewerking van goudhoudende terreinen aan de boven Sarakreek en de eventueele ontginning van ijzererts;

spreken de wenschelijkheid uit, dat de Goùverneur in nader overleg zal treden met den Minister van Koloniën en het daarheen zal willen leiden, dat zal worden gehandhaafd de exploitatie van den spoorweg zooals zij thans geschiedt en wel van Paramaribo tot het eindstation Dam

en gaan over tot de orde van den dag".

In de zitting van de Koloniale Staten van Woensdag 1 Sept. jl. werd de volgende motie ingediend door het lid W. Kraan, met algemeene stemmen aangenomen.

„De Kolon. Staten van Suriname richten tot de Staten-Generaal het verzoek, hare bemiddeling te willen verleenen ter voorkoming van de uitvoering van een besluit dat zij in strijd achten met het belang der kolonie.

„Door den Gouverneur werd bij missive van 30 Juli j.l. kennis gegeven aan den Voorzitter der Kolon. Staten, dat zijne besprekingen met den Minister van Koloniën hebben geleid tot het besluit om de exploitatie van den kolonialen spoorweg te beperken. Als gevolg daarvan heeft de Gouverneur beslist, dat met ingang van 1 Januari 1921 de geregelde dienst zal worden beperkt tot het vervoer tusschen Paramaribo en Kwakoegron. De bovenbouw van het traject Kabelstation-Dam zal zoo spoedig mogelijk worden opgebroken. Het traject Kwakoegron-Kabelstation zal voorloopig tot 1 Juli 1921 ,in bruikbaren staat worden gehouden in afwachting van eene beslissing aangaande de ontginning van ijzererts in de nabijheid van dat baanvak.

„De Koloniale Staten kunnen slechts hun bevreemding uitspreken, dat een zoo gewichtig besluit wordt genomen, zonder dat de wetgevende macht, die de credieten voor den spoorwegbouw toestond, in de gelegenheid wordt gesteld zich ter zake te doen hooren.

„De missive van den Gouverneur bevat geen mededeeling van de overwegingen die tot het besluit hebben geleid. Verondersteld moet worden, dat zuinigheidsmotieven hier den doorslag hebben gegeven. Daar echter het buiten gebruik stellen van het grootste gedeelte van den spoorweg, geen verandering brengt in de uitgaven voor rente en aflossing der spoorwegleening, blijft slechts over, dat het doel is om het bedrag te verkleinen, dat jaarlijks op exploitatie en onderhoud wordt bijgepast.

„Ruim genomen, wordt op de exploitatie en het onderhoud van dit publiek vervoermiddel ten hoogste anderhalve ton per jaar bijgepast. In hoeverre dit tekort zal verdwijnen door een spoorweg van 173 K.M. lengte in te krimpen tot 79 K.M. vermogen de Kolon. Staten niet aan te geven. Zij achten het echter mogelijk — en eerder aan te bevelen — om het te besparen bedrag te vinden door eene verhooging der passage- en vrachtgelden. In ieder geval is het wenschelijk in die richting eene poging aan te wenden, alvorens over te gaan tot uitvoering van een besluit dat in verschillende opzichten noodlottige gevolgen moet hebben. Aan bestaande ondernemingen wordt daardoor een grondslag

ontnomen waarop terecht gerekend mocht worden bij den opzet van het bedrijf. Niemand kon toch voorzien, dat er ooit sprake van zou zijn om den eenmaal, ten koste van millioenen gebouwden spoorweg, weder af te breken. Gouverneur Staal zelf erkende (zie blz. 46 Memorie van Antwoord betrekkelijk de Surin. Begrooting voor 1919) dat door een staking van den spoordienst „de goud en balata industrieën in de betrokken streek zeer zouden worden bemoeilijkt."

„Behalve dat het particulier bedrijf dus ernstig ongemak zal ondervinden, zal het beschavingswerk van de Zending onder de heidensche Boschnegers in hooge mate worden bemoeilijkt, terwijl bovendien de Koloniale Kas de directe en indirecte schade zal lijden, die het gevolg moet zijn van de beperking, zoo niet vernietiging van bedrijven. welke de staking van den spoordienst ongetwijfeld zal teweegbrengen.

„Maar bovenal geldt als een bezwaar tegen de voorgenomen inkrimping van den spoorweg, dat door het wegnemen van het vervoermiddel, de kansen op verdere ontwikkeling van de betrokken streken vrijwel tot nul worden gereduceerd. De juistheid van dit laatste moge blijken uit het feit, dat het besluit tot inkrimping van den spoorweg reserve maakt ten aanzien van het Mindrinettigebied, met het oog op de kansen van ijzererts-exploitatie in dat gebied. Terecht wordt ingezien, dat zonder de mogelijkheid van vervoer per spoor, dergelijke exploitatie niet denkbaar is. Gelukkig komt het vraagstuk dezer ertsontginning juist bijtijds om duidelijk te maken, dat het verkeersmiddel behouden moet blijven als eerste voorwaarde voor verdere ontwikkeling. Was eenige jaren geleden reeds het besluit genomen om het grootste deel van den spoorweg af te breken, dan zou er nu geen sprake kunnen zijn van een ijzererts-exploitatie op groote schaal.

„Op grond van deze overwegingen vertrouwen de Staten, dat de Staten-Generaal met hen van oordeel zullen zijn, dat het een weinig verheffende politiek is — een politiek Nederland onwaardig — om een spoorweg te bouwen en daarna weder af te breken en dat in ieder geval de proef dient te worden genomen, of de besparing die men door inkrimping beoogt te bereiken, niet te verkrijgen is door een verhooging van het vracht-passagierstarief.

„In hunne op de zitting van 4 Augustus j.l. met algemeene stemmen aangenomen motie, spreken de Koloniale Staten de wenschelijkheid uit, dat de Gouverneur in nader overleg zal treden met den Minister van Koloniën en het daarheen zal willen leiden, dat zal worden gehandhaafd de exploitatie van den spoorweg zooals hij thans geschiedt en wel van Paramaribo tot het eindstation Dam.

„Zij verzoeken den Staten-Generaal om steun voor de strekking dezer motie."

Op vragen van het kamerlid De Jonge betreffende de beperking der der exploitatie van den kolonialen spoorweg in Suriname luidt het antwoord van den Minister van Koloniën als volgt:

1o. Dat bij de eenige maanden geleden hier te lande gehouden besprekingen van den ondergeteekende met den Gouverneur van Suriname tot overeenstemming werd gekomen ten aanzien van de wenschelijkheid om tot inkrimping van het spoorwegbedrijf in die kolonie te geraken, hield niet in de eerste plaats verband met de omstandigheid, dat de exploitatie van den Lawaspoorweg tot nu toe belangrijke tekorten op-

leverde. Inzonderheid deed zich de overweging daarbij gelden, dat spoedig zeer aanzienlijke kapitaalsuitgaven — eenige millioenen — zullen worden vereischt alleen reeds voor vernieuwingen van den bovenbouw der baan, welke uitgaven op geen andere wijze zijn te beperken dan door enkele baanvakken, waarop het goederen- en personenvervoer van geen noemenswaardige beteekenis is en die te dezen aanzien ook geen redelijke verwachtingen wettigen, uit de exploitatie te nemen.

2o. De Gouverneur stelt zich op het standpunt, dat de voor de exploitatie van den spoorweg bij de begrooting toegestane credieten het bestuur niet binden ten aanzien van den aan die exploitatie te geven omvang, noch ook een beletsel vormen voor de uitvoering van verder noodig geachte maatregelen, wanneer zich overigens geen wettelijke bepalingen daartegen verzetten.

3o. De vraag of uitvoering van de voorgenomen maatregelen niet hoogst gevaarlijk moet worden geacht voor de goud- en balataindustrieën en voor de boschexploitatie in Suriname, meent de ondergeteekende ontkennend te moeten beantwoorden.

In de door den spoorweg doorsneden landstreek uitgeoefende bedrijven zullen dientengevolge, wat aangaat kosten en snelheid van vervoer, den voorsprong missen, dien zij in vergelijking met de elders gedreven overeenkomstige bedrijven thans bezitten. Evenzeer als dit echter het geval was in den tijd vòòr den aanleg van den spoorweg, zullen ook de goud- en de balata-bedrijven in de eerstbedoelde streek zich allengs weder aanpassen aan een toestand op vervoergebied, waarbij ander dan railstransport op den voorgrond treedt, en dit te meer omdat, in tegenstelling met den vroegeren toestand, het in exploitatie blijvend gedeelte van den spoorweg bij voortduring daarbij zal kunnen worden benut, afgescheiden nog van de mogelijkheid, dat door verbetering van het riviertransport wellicht op minder kostbare wijze aan de belangen van die bedrijven nader tegemoet kan worden gekomen.

UIT DE PERS.

Suriname, enkele opmerkingen omtrent verkeerswegen. — Naar men weet, is de gedeeltelijke opbreking van den spoorweg in Suriname op til, een maatregel karakteristiek voor het gebrekkig en onstandvastig inzicht, hetwelk de economische politiek ten aanzien van deze kolonie geleid — of niet geleid — heeft.

De spoorweg werd indertijd aangelegd om een goede verbinding met de binnenlandsche goudplacers daar te stellen. Het moge nu de vraag zijn, of deze beweegreden zonder voorafgaande, bevredigend verloopen exploratie der goudvelden de kostbare onderneming wettigde (ik was zelf destijds van meening, dat de spoorweg aangelegd moest worden) en de Surinaamsche goudwinning moge zóó weinig aan de verwachtingen beantwoord hebben, dat de lijn uit dien hoofde ten eenenmale onvoldoende inkomsten trok en jaarlijks veel geld aan de schatkist kostte, het Bestuur zal zich bezwaarlijk afdoende kunnen verdedigen tegen het verwijt, dat het veel naliet waardoor de spoorweg tot meerdere ontwikkeling der bovenlanden had kunnen strekken. Het is haast onbegrijpelijk, dat Suriname nog heden ten dage een behoorlijk wegennet mist en velen nog steeds meenen, dat de rivieren en het Saramacca-kanaal verbindingswegen vormen, welke het verkeer te land overbodig maken. Dit inzicht is zonder twijfel ook aanleiding geweest, dat men niet getracht heeft het nut en de rentabiliteit van den spoorweg door den aanleg van aansluitende of parallel loopende landwegen, te verhoogen. Het werd tot voor betrekkelijk korten tijd, nadat een halve eeuw ervaring met de heilzame uitwerking van landwegen op de ontwikkeling van het land in het naburige Britsch Guyana en een kortere, maar even leerrijke ondervinding in onze Oost waren opgedaan, als iets als vanzelf sprekend beschouwd, dat landwegen in Suriname overbodig waren. Men schijnt thans eindelijk aanvechtingen te hebben, overstag te gaan en langzamerhand een net van bruikbare wegen voor karrenvervoer aan te leggen, doch daar „there is many a slip between the cup and the lip", mag hier misschien nog wel eens gezegd worden, dat een aanzienlijke vermeerdering van bevolking, door de studiecommissie van het Surinaamsch Studie Syndicaat terecht als vóór alles noodig voor den opbloei van het land geacht, niet te verwachten is, zoolang men het kleine zoowel als het groote landbouwbedrijf niet de gelegenheid geeft tot snelle en gemakkelijke communicatie en af- en aanvoer naar de hoofdstad of naar de meest nabijliggende laad- en losplaats aan de rivier, of aan den spoorweg. Het vervoer te water beperkt de ligging der plantages en „grondjes" tot den waterkant en maakt er in economischen zin evenveel eilandjes van. Hoe voordeelig het vervoer te water voor grootere hoeveelheden goederen ook is ,het is bij geringe hoeveelheden duurder dan de zelf gedragen of per as vervoerde last. Het is

bovendien langzaam en afhankelijk van weer, wind en stroom en dus voor den kleinen man minder aanlokkelijk dan de landweg, inzonderheid, wanneer hij niet van huis uit waterlander is, zooals de Javaan en de Britsch-Indiër. Goede landwegen vergemakkelijken verplaatsing, vertier, verkeer, vestigingen en vergrooten het cultuurgebied. Ik beschik niet over voldoende gegevens (daarvoor zou ik Suriname uit een minder lang geleden tijdperk moeten kennen) om te beoordeelen tot op welk punt de spoorweg loopt door een streek, welke zich thans door haar aansluiting aan het stadsgebied of de naburigheid van plantages tot betrekkelijk snelle economische ontwikkeling leent. Zeker is het, dat zonder steun van een eenvoudig wegenstelsel de spoorweg als penetratiemiddel *moet* falen en even zeker is het, dat, afgescheiden van den spoorweg er tal van streken van Suriname om betere verbindingen te land roepen en onder een ander bewind reeds lang bekomen zouden hebben. Wil men Suriname bevolken, dan moet men het eerst bewoonbaar maken. Het land is rijk genoeg om zonder andere kunstmiddelen dan van staatswege geleide en gesteunde immigratie omhoog gebracht te worden, mits men het niet het noodigste onthoude. Het is te hopen, dat bij de vervanging van den aftredenden gouverneur der kolonie de keus op een man zal vallen, uitgerust met een gezond inzicht in de economische behoeften van een tropisch gewest.

E. HELDRING.

Amsterdam, October 1920.

(*Economisch-Statistische Berichten*, 10 November 1920).

BIBLIOGRAPHIE.

Oliën en Vetten. 9. Sept. 1920. Over het vet van Virola Surinamensis Warb. door H. S. A.

Koloniale Rijkspostspaarbamk in Suriname. Verslag over het jaar 1919. Paramaribo, H. B. Heyde.

Rapport van de Commissie inzake het onderwijs aan de kinderen van Aziaten, inzonderheid Britsch-Indiërs en Javanen in de kolonie Suriname Januari 1920. Uitgegeven door het Surinaamsch Onderwijzers-Genootschap te Paramaribo. Paramaribo, H. van Ommeren.

Through British-Guiana to the Summit of Roraima, by Mrs. Cecil Clementi. With 14 illustrations and a map. London, T. Fischer Unwin.

De Gids. 1 Oct. 1920. Venezuela en wij, door Mr. Dr. K. H. Corporaal.

Indië. 20 Oct. 1920. Arowakken IX, door N. (met afb.: Eene gezichtsschildering van een Arowak). — 27 Oct. Arowakken X (met afb.: Jonge Arowak met gezichtsschildering en haarversiering). — 3 Nov. 1920. Arowakken XI (met afb.: Een hoofd der Indianen in Zuid-Guyana in groot ornaat). — 10 Nov. 1920. Arowakken XII (met afb.: Een Indiaan in Guyana, visch schietende).

Berichten uit de Heidenwereld, Nov. 1920. Berichten uit Suriname. — Boekbespreking („Uit onze omgeving'' door Jacobs en Lobato).

Economisch-Statistische Berichten. 10 Nov. 1920. Suriname. Enkele opmerkingen omtrent verkeerswegen, door E. Heldring.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. Jaarg. 1920, dl. II, blz. 965 vgg. Pellagra in Suriname, door Dr. C. Bonne (met ill.).

De Volksmissionaris. 15 Oct. 1920. Missie in Suriname. Brief van den Zeereerw. Pater F. Morssink (vervolg). (Hierin o.a. mededeelingen over het zgn. „Djoeka-schrift).

De Katholieke Missiën. Oct. 1900. Onze Missies in West en Oost.

Het Missiewerk. 1 Nov. 1920. Indiê en de Indische Missies. Missionarissen van Curaçao, door C. J. Zwijsen.

Scribner's Magazine, Nov. 1920. The trail to Kaieteur the great South American Falls, 822 feet high and 400 feet wide. By Eleanor Beers Lestrade. (Illustr. from photogr. by the Author).

The New World. Nov. 1920. The Influence of the Dutch in South America. By W. H. Koebel.

Neerlandia. Nov. 1920. De Geschiedenis der Joden in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz (geïll.). — De West-Indische Gids, door C. F. S(choch).

Taaloefeningen voor Surinaamsche scholen, door Herm. J. Jacobs en Julius W. Lobato. 1ste en 2de stukje. J. B. Wolters, Groningen, den Haag, 1920.

Prelimnaru report upon possible development of hydro-electric power in British Guiana, by Stafford X. Comber. Georgetown 1919.

DE MIDDELEN TOT OPHEFFING VAN SURINAME UIT ZIJN VERVAL.

DOOR

S. MULLER VAN VOORST.

II.

(Slot).

Wat de cultures voor den grooten landbouw betreft, is die van cacao na de emancipatie der slaven, vooral sedert de regeling van de Britsch-Indische immigratie op voldoende basis, de voornaamste geworden. Men kan echter zeggen, dat bijna alleen die cacao-ondernemingen niet teveel kapitaal hebben verslonden om rendabel te zijn, welke in den eersten tijd na de emancipatie aangelegd werden, toen plantages in goeden staat voor zeer lage prijzen te krijgen waren, de negerbevolking nog op de weinige in exploitatie gebleven ondernemingen werkte, en de bananen, het volksvoedsel en het voorloopige product bij cacaoaanleg, nog voornamelijk door die plantages geleverd moesten worden en daardoor steeds goede prijzen opbrachten. Later, toen de negerarbeiders naar de goudvelden en naar eigen grondjes trokken, dus met immigranten gewerkt moest worden, terwijl de bananen door de groote productie op cacaoplantages en grondjes telkens sterk daalden in prijs, werd de cacaoaanleg bij het vaak zeer lange wachten op voldoende product zoo duur, dat herhaaldelijk plantages met groot kapitaalverlies in andere handen overgingen, en ten slotte verreweg de meesten, die niet in den eersten, gunstigen tijd waren aangelegd, veel meer geld gekost hebben dan de opbrengsten rendabel konden

maken. De voorspelling, die ik in mijn meergenoemde Gidsartikelen deed, dat het aantal cacaoplantages wel niet veel meer zou toenemen, is dan ook geheel uitgekomen. Tot voor ongeveer twintig jaar gaven zij evenwel, afgezien van het aanlegkapitaal, goede exploitatiewinsten. Daarna is de toestand door de krullotenziekte en de bijkomende plagen echter veel ongunstiger geworden. Eerstgenoemde ziekte is gelukkig blijkbaar veel in hevigheid afgenomen; terwijl bij haar optreden de productie er door tot een in sommige jaren onbeteekenend gedeelte van de normale werd gereduceerd, is deze thans weder aanmerkelijk gestegen, en het verwijderen van de krulloten nu een vrij voldoend bestrijdingsmiddel, wat eerst volstrekt niet het geval was. Echter is zij nog steeds niet verdwenen, evenmin als de andere, vroeger niet voorkomende ziekten. De allerergste plaag is thans de thrips, een klein insect, dat een soort bladziekte veroorzaakt. Daartegen wordt zware beschaduwing als het beste, ofschoon niet afdoende, middel beschouwd; deze is intusschen, zooals de ondervinding heeft geleerd, op zichzelf nadeelig zoowel voor de ontwikkeling van de cacaoboomen als voor de productie. De Studiecommissie zegt in haar rapport wel, dat in alle cacaolanden plagen van ernstigen aard bestaan; maar ik meen te mogen betwijfelen, of die van zóó ernstigen aard en daarbij zoo talrijk zijn als nu in Suriname. Wellicht is de bewering niet geheel onjuist, die ik eens hoorde, dat de cacaoboom daar slechter kansen heeft tegen ziekten omdat hij eigelijk tehuis behoort in het gebergte, in wel vochtige atmosfeer, maar op hoogen en lichten grond. Buitendien is Suriname wat de cultuurkosten aangaat in een ongunstige positie. Ik zou wat dit betreft niet gaarne de cijfers voor mijn rekening nemen, die in het rapport dezer commissie gegeven worden van de kosten van onderhoud eener cacaocultivatie en den kostprijs van het product; zelfs niet voor grootere plantages dan men meestal in de kolonie aantreft. In elk geval moet het verwondering wekken, dat de Studiecommissie een cultuur, waarvan

de aanleg reeds vóór de ziekten feitelijk niet als rendabel beschouwd kon worden, thans nog aan het kapitaal zou willen aanbevelen naast die van andere gewassen, al durft zij niet direct te adviseeren tot aanleg op groote schaal. Het argument dat het jammer zou zijn, haar ten onder te zien gaan, omdat zij weinig werkvolk en geen kostbare installaties eischt in vergelijking met die van andere gewassen, en dus bijzonder geschikt voor de kolonie geacht mag worden, is zeker geen voldoend motief waar late productiviteit en thans daarbij nog verlies van vruchten en zelfs van boomen door ziekten de rendabiliteit beletten.

In Demerary heeft men nooit een cacaoaanplant van eenige beteekenis aangelegd.

De cultuur van Liberiakoffie heeft niet de voordeelen van goedkoope exploitatie, maar daarentegen ook minder het nadeel van late productiviteit, en thans niet dat van ernstige ziekten; deze laagland-koffiesoort is ook waarschijnlijk in Suriname wel op haar plaats. Bovendien is de qualiteit van het product er zeer goed, evenals indertijd met de Arabische koffie het geval was, welke niet zoo sterke hooglandsoort er echter minder tehuisbehoorde, zoodat de cultuur daarvan dan ook meer onzekerheid opleverde. Intusschen kan de kolonie bij de dure werkkrachten en de groote kosten van de ingepolderde terreinen niet met voordeel koffie produceeren, wanneer de prijzen zoo laag zijn als geruimen tijd het geval is geweest toen de eerste aanplantingen van Liberiakoffie waren aangelegd. Dit heeft destijds de uitbreiding van den aanplant zeer tegengehouden. Later is die echter weder op nieuw ter hand genomen, vooral toen de bacovenvelden een geschikte gelegenheid aanboden om in de schaduw daarvan Liberiakoffie aan te planten, zoodat deze cultuur thans weder een belangrijke plaats in Suriname inneemt.

Het groote débacle, dat de krullotenziekte in de cacao teweegbracht, leidde tot het beginnen van de bacovencultuur, onder contract met de Amerikaansche United Fruit Company, en met steun van de Nederlandsche

Regeering in den vorm van voorschotten, waardoor vele Surinaamsche planters vrij grif op de zaak ingingen. Er moest een niet in Suriname inheemsche pisangsoort geplant worden.

Men weet, dat ook deze poging om de kolonie te helpen een mislukking was. Ik heb mij dadelijk verwonderd, dat men er zulke goede verwachtingen van had, vooral wegens den voorgestelden prijs, dien ik geheel onvoldoende achtte; en deelname voor de destijds nog onder mijn beheer staande plantages ten sterkste ontraden. Het is ook zeer verklaarbaar, dat de kolonie met een goedkoop product niet concurreeren kan met streken als Jamaïca, waar op hooggelegen land en door een vrije arbeidersbevolking met veel minder kosten wordt gewerkt. De onmiddellijke oorzaak van de mislukking was, dat het gewas ziek werd, hetgeen de voortzetting van de cultuur met die soort onmogelijk maakte. De Regeering en de Kamers wilden daarop met het geven van voorschotten niet doorgaan; de reeds verstrekte konden niet terugbetaald worden. Besprekingen om met een andere pisangsoort, die zonder ziekte bleef, de cultuur weder op te vatten, hadden geen resultaat; voorstellen, daartoe ten slotte aan de planters gedaan, waren deze laatsten, door wie toen voor het product ook een hoogere prijs geëischt werd, niet geneigd aan te nemen. De Studiecommissie meent, dat zij wellicht nog bereid zijn zouden, op de basis van *f* 1.— per bos als kostprijs exclusief rente en afschrijving te contracteeren, daar de bacoven voor hen een bijgewas zouden uitmaken, waarop de algemeene kosten weinig drukken. Dit laatste is evenwel alleen het geval voor zooverre zij aangeplant worden als schaduwplant en tot voorloopig product bij nieuwen koffie- of cacao-aanleg, indien daarvoor op zichzelf kapitaal beschikbaar is. Ik geloof, dat het derhalve niet alleen twijfelachtig, zooals de Commissie het noemt, maar geheel buiten sprake gerekend moet worden, dat op die wijze contracten te sluiten zouden zijn voor een oppervlak van 3000 H.A., noodig voor geregelde verscheping.

De eenige andere groote cultuur in Suriname is die van suiker. Het is evenwel niet te verwonderen, dat voor deze cultuur, die door het lange wachten met slavenemancipatie en immigratie van nieuwe werkkrachten in de kolonie geheel verloopen was, het kapitaal zich later meer gericht heeft tot Java, waar de winsten veel grooter waren. Niet alleen de dure werkkrachten en de inpolderings- en afwateringskosten zijn daarbij in 't nadeel van Suriname, maar de suiker-rendementen zijn er ook veel kleiner, al groeit het riet er veel weelderiger en wordt het er veel zwaarder dan op Java. Het werken op ingepolderd land heeft ook het bezwaar, dat verwisseling van velden moeielijker is dan elders; wel komt de mogelijkheid om in den zwaren kleigrond meer oogsten achtereen uit 't zelfde land te halen daarin eenigszins tegemoet, doch bij dit stelsel geven de oude rietvelden, al heeft men die gedurende verscheidene jaren door afdamming onder water gezet, op den duur niettegenstaande bemesting, dikwijls toch minder voldoende resultaten. Zoo had men op de suikeronderneming van de Nederlandsche Handelmaatschappij indertijd bij het weder aanbrengen van oude velden steeds last van een wortelziekte, die in 't nieuwere land niet voorkwam, en waarover men eveneens in Demerary te klagen had. Terwijl de gemiddelde rendementen op Java thans steeds boven 100 picols per bouw = 3700 kgr. per akker komen en menigmaal zelfs de helft meer bedragen, gelden in Suriname, bij behoorlijke fabrieksinstallatiën, voor zeer goed, nieuw land opbrengsten van 35/4000 kgr. per akker als buitengewoon, en van boven 2000 kgr. gemiddeld voor oud land reeds als goed, terwijl die in het meer uitgewerkte en over het algemeen lagere land van Demerary niet eens bereikt worden. De betrekkelijk korte afstand van Noord-Amerika is zeker een voordeel voor alle West-Indische koloniën, reeds wat scheepsvracht betreft. Eveneens is dit het goedkoope watertransport in Suriname en Demerary. Het voorbeeld van deze Engelsche kolonie toont ook, dat suikercultuur, op eenigszins groote schaal en met kennis gedreven,

onder zulke omstandigheden voordeel kan opleveren, als de prijzen niet al te laag zijn. Trouwens de enkele overgebleven ondernemingen in Suriname zijn daarvan tevens het bewijs. En voor nieuwe ondernemingen zouden er groote uitgestrektheden van lang buiten cultuur geweest, en zelfs van nog nooit ontgonnen land, zooals aan de Coppename-rivier, ruimschoots in deze kolonie te verkrijgen zijn, die gedurende langen tijd veel hoogere rendementen zouden geven dan het land der oude suikerplantages en vooral dan dat van Demerary. Een onlangs in dit tijdschrift verschenen artikel wijst ook uitdrukkelijk op de voordeelen van Suriname voor suikercultuur.

De Studiecommissie geeft eenige middelen aan om den kostprijs van de suiker in Suriname te verlagen, n.l. behalve exploitatie op grootere schaal en met nieuwere fabrieksinstallatiën en beter personeel, ook kweeken en importeeren van superieure rietvariëteiten, bemesting, irrigatie en mechanische grondbewerking.

In dat lage land met zwaren regenval is intusschen zeker slechts bij uitzondering, in een buitengewoon langdurig droog seizoen, veel behoefte aan irrigatie voor de suikercultuur; maar omdat het water in de rivieren dan tot op verren afstand van de zee zout is, en zoetwater in het vlakke land niet te vinden, wordt irrigatie er een moeielijk probleem. Diepe moerassen, die in een langen drogen tijd water blijven behouden, vindt men hoogst zeldzaam in de nabijheid der plantages. Wel trachtten sommige cacaoplanters nu en dan op kleine schaal zoet water te krijgen voor de velden uit daartoe hoog afgedamde verlaten landerijen; maar in deze laatsten blijft het water bij felle droogte natuurlijk niet zeer lang staan, zoodat het slechts voor een korten tijd beschikbaar is om naar eenige zeer laag gelegen velden gevoerd te kunnen worden; door het spoedig weder ontbreken er van bij aanhoudende droogte wordt dikwijls ook meer nadeel veroorzaakt dan anders geleden zou zijn. De oude koffieplantages hadden gewoonlijk in het midden van de smalle, diepe concessiën een zoogenaamde bantama, een afgesloten, diepe vaart, die lang zoet-

water hield in de droogte, hetgeen de vochtigheid van den ondergrond natuurlijk wel eenigszins ten goede kwam; maar bij langdurige droogte daalde daarin het water ten slotte toch ook zeer snel. De kleigrond van de Surinaamsche plantages kan bij lang uitblijven van regen ook zoo uitdrogen, dat hij overal splijt, en somtijds met zulke diepe scheuren, dat men er een wandelstok gemakkelijk in kan laten verdwijnen; de grond is dan zoo hard als rots; dit is natuurlijk vooral met slecht doorlatenden en minder goed gedraineerden grond het geval.

Wat mechanische grondbewerking aangaat wees ik bij de bespreking van den kleinen landbouw reeds op de belemmering, door de noodzakelijke verdeeling van de velden in bedden voor de drainage. In Demerary heeft een suikerplanter indertijd een proef genomen met het leggen van draineerbuizen in zijn velden om de beddenverdeeling te vermijden, ten einde den grond te kunnen laten omploegen; echter zonder gunstig gevolg. Of de proeven onlangs daartoe genomen met zeer breede, platte bedden en niet naar de greppels gerichte rietgeulen goede resultaten zullen geven, is met het oog op de afwatering minstens ook zeer twijfelachtig. Maar een lichte tractor met ploeg, die dwars over de bedden en greppels kan gaan, schijnt thans de moeielijkheid te zullen oplossen.

Een nieuwe cultuur, waarvan men nog niet zeer lang geleden in Suriname goede verwachtingen meende te mogen koesteren, ook in verband met goed geslaagde proefaanplantingen op eenige cacaoplantages, was die van rubber. Men schijnt die verwachtingen echter geheel te hebben opgegeven nadat er een bladziekte in de boomen is gekomen; zonder dat daling van rubberprijzen of minder gunstige resultaten wat de kosten van tappen en de opbrengsten betreft daartoe hebben bijgedragen. In het rapport der Studiecommissie wordt deze geheele cultuur niet eens behandeld. Het Gouvernement was zelfs overgegaan tot den aanleg van een plantage voor rubbercultuur, die echter, te oordeelen

naar de in de kolonie geuite klachten, reeds geen succes scheen te zijn wat den aanplant betreft. Ik weet niet, of dit laatste hoofdzakelijk geweten moet worden aan fouten in het beheer of aan de plaats zelf, een vroeger niet-vooruitgaande cacaoplantage in aanleg, waarvan de ligging aan een zijarm van de Boven-Commewijne wellicht voor de afwatering niet zeer gunstig was. In elk geval toont, naar het mij toeschijnt, deze mislukking, die in vroeger tijd ook reeds met de exploitatie van een suikerplantage aan de Saramacca was voorgekomen, dat het Koloniaal Gouvernement beter doet, ondernemingen op cultuurgebied, welke in deze kolonie zooveel moeielijkheden opleveren, aan het particulier initiatief over te laten, dat zeker wel kapitaal beschikbaar stelt als proeven het winstgevende van een cultuur doen verwachten.

In vroegeren tijd waren er veel katoenplantages in Suriname, alle nabij de zeekust gelegen, omdat het zoutgehalte van de lucht noodig is voor het op tijd opengaan der vruchten, dat verder van de kust dikwijls eerst plaats heeft in den regentijd, waardoor het product bederft. Het gebrek aan werkkrachten en de vorming der modderbanken langs de kust van Suriname, die de afwatering beletten, deed de cultuur teniet gaan. De Studiecommissie ziet wegens de onregelmatigheid van de seizoenen voorloopig weinig heil voor de kolonie in in deze cultuur, doch wenscht den uitslag af te wachten van de proeven, die het departement van landbouw met katoenaanplant neemt, alvorens een bepaald oordeel uit te spreken. Dat het voor de duur werkende plantages der kolonie nog mogelijk zou zijn, met een zooveel werkkrachten vereischend en door andere streken zoo goedkoop geleverd product voordeel te behalen, komt mij intusschen hoogst twijfelachtig voor, en daarom ook het practische nut van de genoemde proeven. Men verliest dikwijls teveel uit het oog, dat het voor een cultuur in Suriname niet slechts de vraag is, welke gewassen er kunnen worden gekweekt, maar ook of dit er met voordeel kan gedaan worden. Goedkoope

producten, vooral die welke veel arbeid vorderen, kan de kolonie niet leveren, bij de groote kosten, die er aan den landbouw verbonden zijn.

Of de nieuwe cultures van vezelgewassen, in het rapport der Studiecommissie genoemd, in Suriname werkelijk voordeel kunnen geven, zal proefondervindelijk moeten worden uitgemaakt. Hetzelfde geldt ook van den aanplant op groote schaal van sinaasappelboomen, die vele jaren noodig hebben om vruchtdragend te worden, en waarvoor de kleigronden in het rapport eigenlijk minder geschikt worden genoemd; en voor dien van palmsoorten, onder welke de cocospalmen intusschen tot dusverre slechts in de nabijheid van de zee in leven bleven, waar zij in Demerary waarschijnlijk ook geplant zullen zijn, dat verscheidene kustdistricten in cultuur heeft.

Op het voorbeeld van Java wordt door de Commissie de cultuur van cassave voor ondernemingen met eigen fabrieken ter bereiding van cassave-producten, als tapioca, zeer aanbevolen. Deze cultuur wordt nu in Suriname slechts op kleine schaal voor de consumptie door de bevolking uitgeoefend, op nieuw ontgonnen terreinen meestal; de vaste kleigrond geeft later geen behoorlijke opbrengsten van zulke aardvruchten, en de toepassing van bemesting en grondbewerking zou bij de toch reeds hooge cultuurkosten de winst allicht geheel wegnemen. Er wordt dan ook bijgevoegd in het rapport, dat de vruchtbare zandig-leemige gronden, hoogerop langs de rivieren voorkomend en eveneens voor sommige andere gewassen er in aanbevolen, het geschikst voor deze cultuur zijn. Zooals ik reeds tevoren heb opgemerkt, bestaat in het lage land de geheele bodem uit grootendeels zware klei, welke den gewonen grond van alle plantages uitmaakt, en vindt men er slechts hier en daar iets hoogere zand- en schulpritsen; juist bij Paramaribo komen die meer voor, van waar ook een dier ritsen onder de rivier doorloopt en daarin de bekende harde bank beneden de stad vormt.

Achter de alluviale kuststrook van kleigrond, en

daarvan gescheiden door kale, weinig vruchtbare zandgronden, de zoogenaamde savanna's, begint op grooten afstand van de zeekust het heuvel- en bergland, bedekt met zeer hooge en dichte bosschen, berucht om de hevige malaria. Tot dusverre werd daarin slechts door met dat doel uitgeruste expeditiën het goudzoeken en het balatatappen, en door de verspreide en niet talrijke boschnegers, afstammelingen der ontvluchte slaven, het houtkappen uitgeoefend; deze laatsten, en ook sommige eenigszins blijvend werkende goudzoekers, leggen voor eigen gebruik aanplantingen van bananen en aardvruchten aan. Een bekend goudindustriëel verzekerde mij indertijd, dat op zijn placer, waar voor die zoogenaamde kostgronden en bij de woningen en de werkplaatsen het bosch ruim was opengekapt, weinig aan malaria werd geleden. Dit is wel aannemelijk; zelf herinner ik mij, bij een bezoek aan een goudplacer de lucht onder het enorm hooge, dichte bosch zoo kil te hebben gevonden, dat ik bij voorkeur op het opengekapte gedeelte in de felle zon bleef. Op die wijze zou uit een oogpunt van hygiëne vestiging op groote schaal, om den hoogen, lichteren grond van het binnenland in exploitatie te nemen, dus ook wellicht mogelijk zijn; en het denkbeeld, niet lang geleden in dit tijdschrift geopperd, om zoo mogelijk de waterkracht van de stroomversnellingen en vallen der rivieren te gebruiken, zou daardoor gemakkelijker toepassing vinden dan voor de exploitatie van meer benedenwaarts aan de rivieren gelegen gronden. De groote kosten van bedijking, en aanleg en onderhoud der uitgebreide, diepe afwateringskanalisatie, zouden in het hoogere land niet gemaakt behoeven te worden; en het gebruik van machines zou er het werken zelf goedkooper kunnen maken. De transportkosten zouden natuurlijk hooger zijn; intusschen bestaat reeds een nu vrij waardelooze spoorlijn naar de Boven-Suriname. De lange benedenloop der groote rivieren door het lage land, met gering verval, schijnt ten gevolge te hebben, dat na hevigen regenval in 't bergland het water in de rivieren daar zeer hoog kan stijgen voor

korten tijd, zoo dat mij aan de Boven-Saramacca eens een heuvel van ± 12 M. hoogte werd getoond waarvan het rivierwater den top bereikt had, waarop het magazijn van een goudplacer stond. Het zou in zulke streken dus noodig zijn, de vestigingen slechts op zekeren afstand van de rivier hoogerop binnenwaarts aan te leggen, hetgeen, evenals thans voor de goudplacers aldaar, weder meer transportkosten veroorzaakt. Intusschen geldt dit bezwaar ongetwijfeld niet overal even sterk, minder aan de meer benedenwaarts gelegen riviergedeelten, en wellicht ook minder aan rivieren met breederen en meer direct naar de zee stroomenden benedenloop, zooals de Suriname en de Coppename.

De genoemde spoorweg is onder de kostbare mislukkingen van den laatsten tijd in Suriname een zeer sterk voorbeeld van oppervlakkig optimisme. Omdat men, naar aanleiding van opnamen aan een bovenarm van de grensrivier met Fransch-Guyana, de Lawa, hooge verwachtingen koesterde van die verafgelegen streken voor minerale ontginningen, ook van goud, werd het plan voor een spoorlijn daarheen gemaakt. Later vielen bij verdere opnamen de verwachtingen van dat gebied tegen. Daarbij schenen de ramingen voor de spoorlijn veel te laag genomen te zijn; ik had in Holland ook indertijd verwondering hooren uiten over het lage cijfer per K.M., waarvan voor spoorwegaanleg in Suriname gesproken werd, in vergelijking van hetgeen men er in Nederland gemiddeld voor aanneemt. Toen reeds het eerste gedeelte een ongedacht groot kapitaal verslond, besloot men, het werk na voltooiïng van de lijn tot een punt aan een rechterzijtak van de Boven-Suriname te staken. Daardoor heeft zij feitelijk weinig doel, en levert thans bij beperkte exploitatie groote tekorten op. Belangrijke landbouwvestigingen er langs ontstonden ook niet, hetgeen licht verklaarbaar is: in het lage land hebben die als regel behoefte aan een waterweg voor afwatering, en in het savannagedeelte is de grond er te onvruchtbaar voor; de op zandgrond aangelegde vestigingsplaats

Lelydorp schijnt daarom reeds langzamerhand door de bewoners weder verlaten te worden.

Ik geloof door het een en ander wel te hebbenaangetoond, dat men met de keuze van maatregelen om Suriname uit zijn staat van verval op te heffen niet gelukkig is geweest, en zulks voornamelijk te wijten is aan gebrek aan voldoende zaakkennis en overdreven optimisme. Ik meen ook duidelijk te hebben gemaakt, dat het niet zoo gemakkelijk is, de kolonie tot bloei te brengen, als men bij al het roemen op de vruchtbaarheid van den grond en zonder dat ooit op de groote nadeelen van de lage ligging gewezen wordt, gewoonlijk meent. Het is te hopen, dat men in de toekomst met meer kennis van zaken zal optreden; en dat de kolonisten beter zullen inzien, met een te optimistische voorstelling van de werkelijkheid slechts aanleiding te geven tot mislukkingen, die de kolonie meer kwaad dan goed doen.

Hetgeen Suriname noodig heeft is in de allereerste plaats immigratie, en daarbij verstandigen aanleg van goed gelegen en goed afwaterende polders voor kleine landbouwers, met betere regeling van hun verplichtingen. Wat de kosten van den aanvoer van immigranten betreft, is het bij de hooge uitgaven, die het werken in Suriname met zich bengt, wel onbetwistbaar, dat de plantages geen zware lasten op dat punt kunnen dragen; zoodat, wil men het kapitaal niet afschrikken van deelname aan den grooten landbouw, deze laatste tegen een matig aandeel in de aanvoerkosten de noodige werkkrachten moet kunnen krijgen. Verder is verbetering van de communicatiën te land zeker hoogst gewenscht. En eindelijk is de reeds van verschillende zijden aanbevolen maatregel om de verlaten plantages, waarvan de eigenaars onbekend zijn, in den boezem van het domein te doen terugkeeren, zeer noodig ten einde over die landerijen weder te kunnen beschikken.

Lausanne, Juli 1920.

DE TOEKOMST VAN VERSCHILLENDE CULTURES IN SURINAME.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

I. *Rijst.*

Een rijstcultuur heeft in de ooren van onze Indische planters en directies van cultuurondernemingen over het algemeen geen goeden klank en hoewel hier natuurlijk niet mag worden gegeneraliseerd, niet ten onrechte, daar aan deze cultuur verschillende misstanden kleefden welke haar naam schaadden.

Waar de in Oost-Indië tot heden gevolgde cultuurmethode zeer veel goedkoope levende kracht vereischte en Suriname juist hieraan een groot tekort bezit en aanvoer van werkkrachten van buiten te kostbaar voor den rijstbouw zou worden, is het duidelijk dat het niet mijn bedoeling is een lans te breken voor een rijstcultuur op die oude basis, maar stel ik mij voor de waarde eener nieuwe methode, welke de laatste jaren in Noord-Amerika groote vorderingen maakt, hier nader te bespreken en na te gaan voor Suriname.

De waarde ervan werd ook door den tegenwoordigen Directeur van Landbouw in Ned. Indië ingezien en meende hij daardoor een middel te kunnen verkrijgen om de voedselvoorziening op den duur onafhankelijk van buiten te maken.

Op zijn instigatie werd een commissie naar Amerika gezonden ter bestudeering dezer moderne cultuur en in het door den Heer M. B. Smits, Landbouwkundig Ambtenaar in Ned.-Indië, daarover uitgebracht verslag schrijft genoemde Directeur, de Heer Sibinga Mulder, een voorwoord, waaruit ik hier het een en ander zal aanhalen.

Een terrein ongeveer 1000 Bouws groot en gelegen aan de samenvloeiing van Moesi en Selatdjaran in het Palembangsche werd dit jaar ingepolderd, van bosch ontdaan en voor rijstcultuur geschikt gemaakt.

Onder leiding van den Heer van Setten werd dit werk met groote energie aangepakt en thans staat daar, schrijft de Heer Mulder, goed omdijkt het uitgebreide etablissement, bestaande uit koelieloodsen, mandoers- en opzichterswoningen, magazijn, kantoor enz.; in één woord een stadje van tijdelijk materiaal gebouwd.

De *dijk om het terrein met de onmisbare sluizen* nadert zijn voltooiing en het rooien van het woud neemt een aanvang met het *volledig ontdoen van den bovengrond van boomwortels* daarna. De door den Heer Smits in Californië gekochte machines zijn deels in Nederl. Indië gearriveerd, de rest kan tijdig hier zijn, en zoo hoop ik dat dit najaar de proef met mechanische grondbewerking en zaai kan worden begonnen.... welk een perspectief opent zich bij slagen van deze proef.

Wat in Amerika op dit gebied geschiedt leert ons het belangwekkend rapport van den Heer Smits.

Plaatsruimte noopt mij omtrent zijn mededeelingen kort te zijn, maar voor hen die zich voor deze cultuur interesseeren is het lezen van het rapport zeer de moeite waard.

De belangrijkheid der verschillende Amerikaansche rijststreken blijkt het best uit de volgende cijfers:

In 1918 waren beplant in:

Louisina op de Missisippigronden	89.000 acres.
Louisiana op de prairiegronden	491.000 „
Texas op de prairiegronden	243.000 „
Arkansas op de prairiegronden	170.000 „
Californië	114.000 „

De snelheid waarmede deze cultuur zich in Californië ontwikkeld heeft blijkt hieruit, dat in 1912 slechts 1200 acres met rijst beplant waren tegen in 1919 140.000 acres.

De groote vraag naar voedingsmiddelen, het gebrek aan scheepsruimte in oorlogstijd waren oorzaak van de snelle ontwikkeling en de hooge vrachtprijs maakt het voor de Amerikaansche rijstplanters op het oogenblik

mogelijk dat zij tegen Azië rijst kunnen concurreeren op de Amerikaansche markt.

Gedurende de wintermaanden valt in de rijststreek van Californië heel wat regen, waardoor de zware, moeilijk bewerkbare kleigronden onbegaanbaar zijn, terwijl *gedurende den zomer,* wanneer de vlakte zeer heet wordt en het *niet regent* een rijstcultuur slechts mogelijk is met toepassing van een *kostbare kunstmatige irrigatie* middels dikwijls *electrisch aangedreven pompen.*

Grondbewerking, zaaien, het maken der sawahdijkjes (gallengans) *bevloeiing, geschieden geheel mechanisch en ook het oogsten zou geheel mechanisch mogelijk zijn,* ware het niet dat juist op het moment van het rijpen der rijst de winter met zijn regens intreedt, waardoor de terreinen dikwijls moeilijk begaanbaar zijn, de rijsthalm vochtig blijft en een mechanisch snijden in den weg staat.

Voor het oogsten is daardoor meer levende kracht noodig dan gewenscht, maar is dit meer een gevolg van den slechten klimatologischen toestand dan wel van het systeem zelf.

Op de iets hooger gelegen zandgronden in de Sacramentovallei wordt geen rijst geplant, omdat de doorlatendheid van den grond de bevloeiingskosten te hoog zouden opvoeren en worden hier diverse andere cultures gedreven. *De betere gelegenheid voor vervoer,* de groote vraag naar fruit in de Oostelijke staten, de oprichting van conservenfabrieken en *het tot standkomen van een netwerk van electrische geleidingsdraden voor krachtoverbrenging,* maakten het mogelijk op de lichtere gronden een sterke uitbreiding te geven aan de fruitcultuur, schrijft de Heer Smits.

Per acre wordt in Californië de volgende kostprijs voor rijst aangenomen:

Grondhuur	*f* 6,—	dikwijls hooger.
Grondbewerking .	- 14,—	
Zaad en zaaien . .	- 11,—	
Oogsten	- 20,—	
Bevloeiing	- 35,—	
	f 86,—	of rond *f* 150,— per bouw.

Nemen we de nu reeds vermelde opbrengst van 29 Pic. zegt de Heer Smits, dan komen we op ong. *f* 5,20 per picol gabah (ongepelde rijst) bij lagere opbrengsttaxatie op ong. *f* 6,—.

Omtrent de rijstcultuur in de Missisippivallei lezen we verder, dat van alle staten van Noord-Amerika die langs de kust van de Golf van Mexico van nature het meest geschikt zijn voor rijstcultuur en dit geldt inzonderheid voor de vallei van de Missisippi.

Een lange zomertijd biedt volop gelegenheid voor het slagen van de rijstcultuur.

De zomer is niet zoo droog als in Californië, hetgeen een voordeel is met het oog op de kosten der bevloeiing, terwijl eveneens ditzelfde klimaat een loonenden wisselbouw toelaat met mais, suikerriet en legimunosen. Het geheele dal en een groot deel van de delta zou overstroomen, indien deze niet door dijken waren beschermd.

Deze dijken zijn niet hoog, meestal is de dijkkruin ong. 2 à 3 M. hooger dan het aangrenzende land.

Tengevolge van vroegere overstroomingen is *onmiddellijk langs de rivier een hooge zandige strook* opgebouwd, terwijl het terrein langzaam daalt *naarmate men verder van de rivier komt, terwijl dan tevens de grond zwaarder wordt.*

De rivier heeft zelf op talrijke plaatsen haar loop genormaliseerd door bij overstroomingen „meanders" af te snijden en hierdoor is ten slotte de geheele vallei veranderd in een netwerk van breede en smalle wateren, waar tusschen talrijke eilanden liggen.

Over het algemeen gebruikt men voor den rijstbouw niet de lichtere gronden langs de rivier, maar de iets zwaardere.

Waar de grond *veenachtig* wordt, wil rijst *niet groeien.*

De lichte gronden produceeren wel een zeer goed rijstgewas, maar vereischen te veel irrigatiewater waardoor de cultuur te kostbaar zou worden; op deze gronden wordt het meest riet geplant.

Tot vóór den oorlog trof men in deze streken vrij veel goedkoope negerwerkkrachten aan, welke gemobiliseerd en uit hun omgeving gehaald thuiskomend niet meer op

de oude voorwaarden wilden werken, maar eveneens geen genoegen namen met de daar geboden levensvoorwaarden en naar het noorden trokken, verschillende andere arbeiders meenemende.

Waar vroeger 75 dollarcent dagloon betaald werd, is dit thans in den drukken tijd tot 2½ à 3 dollar opgeloopen en het gevolg is geweest, dat getracht wordt zoo snel mogelijk middels mechanischen arbeid de productie te doen stijgen en de kosten te verlagen.

Terecht zegt de Heer Smits dan ook dat de rijstcultuur zooals hij die daar aantrof over eenigen tijd geheel verouderd zal zijn.

Het *irrigatiewater wordt opgepompt uit de Missisippi* en door buizen over dijken gebracht, waardoor de oppomphoogte ong. 7 à 8 M. bedraagt.

Voor cultuurkosten in 1919 per acre komt hij op:

Grondhuur	*f* 9,—
Ploegen	- 8,40
Disken	- 1,95
Zaaien	- 0,70
Zaaizaad	- 10,—
Eggen	- —,70
Bevloeien	- 15,—
Uitpompen	- 5,—
Maaien	- 18,75
Dorschen	- 5,86
Totaal	*f* 74,46

of per bouw *f* 130,— *zonder dat hierbij eenige afschrijving of reparatie op machine-kapitaal of gebouwen is in rekening gebracht, noch iets voor bedrijfsleiding is gerekend.* Per picol ongepelde rijst is de kostprijs *f* 3,60.

Deze kosten zijn dus zeer veel lager dan in Californië, wat in hoofdzaak moet worden toegeschreven *aan de veel lagere bevloeiingskosten.*

Toepassing van machinale grondbewerking en machinaal oogsten zal, zegt de Heer Smits, *de verhouding zeker nog veel gunstiger maken.*

Ten slotte nog even een kort overzicht van de rijstcul-

tuur in de prairiestreken van Zuid-West Louisiana en Zuid-Oost Texas.

De rijstbouw beslaat hier de grootste oppervlakte en hoewel zij pas is begonnen in 1889 bedraagt zij thans meer dan zes maal die in Californië.

Het prairiegebied is geheel vlak, veel vlakker dan de rijstgronden in Californië.

De grond bestaat aan de oppervlakte tot een diepte van 1 tot 1½ vt, maar op sommige plaatsen veel minder, uit een donkergrijze humusrijke zware leem, maar *hieronder bevindt zich een zeer zware zeer ondoorlatende grauwe klei* tot op groote diepte.

De rijstbouw deed hier zijn intrede toen nog geen tractors werden gebouwd, maar men reeds goede oogstwerktuigen had, getrokken door paarden of muildieren.

Korten tijd vóór men oogst laat men het water afloopen naar de rivieren (in den grond trekt nagenoeg niets weg) en *een goed afvoersysteem is nu van heel veel belang.*

Gewoonlijk echter laat het evenals in Californië alles te wenschen over.

Bij gunstig weer kan men met een zelfbinder en een bespanning van 3 à 4 paarden (indien gebruik gemaakt wordt van een motor voor het aandrijven van den binder) plus 2 man 5 à 6 acres per dag afoogsten.

De kosten van het totaal per acre bedragen:

Grondhuur à 6 %	*f* 7,50
Ploegen	- 4,—
Disken en sleepen (éénmaal)	- 2,—
Zaaien	- 1,—
Zaaizaad	- 11,—
Eggen	- 1,—
Bevloeiing	- 15,—
Maaien	- 4,—
Dorschen	- 6,—
Bemesting	- 10,—
Totaal	*f* 61,50

of per bouw rond *f* 110,—, hetgeen per picol ongepeld ong. *f* 4,20 komt.

Bij een verkoopprijs van ong. *f* 20,— per picol worden natuurlijk zeer groote winsten gemaakt.

De loonen loopen uiteen van 1½ dollar in den ploegtijd tot 2½ dollar in den oogsttijd per dag.

Ook in Demerary begint het mechanisch rijstbedrijf meer en meer van zich te doen spreken en dat het daar mogelijk is voor eenvoudige werkzame menschen met deze cultuur het tot iets te brengen bewijst het volgende staaltje, dat ik vond in het Landbouwkundig Tijdschrift uit Suriname „West-Indië" van Juni 1920.

Hierin komt een verslag voor van een commissie van twee Surinaamsche planters, welke in opdracht van de plantersvereeniging een reis naar Demerary hebben gemaakt.

Op pag. 68 lezen wij:

In Demerara is het aantal tractors gedurende de laatste 2 jaren belangrijk toegenomen, waartoe niet weinig heeft bijgedragen de prestatie's van eenige zeer ondernemende Britsch-Indiërs, de Gebroeders *Jugdeo*. Deze eenvoudige Br.-Indische jongemannen wisten door overleg en groote energie zich tot een hoogte op te werken, die iedereen in Demerara met bewondering heeft vervuld. Op een betrekkelijk klein stuk land begonnen, wisten zij elk jaar hunnen aanplant te verdubbelen, en in 1919 hadden zij niet minder dan 2000 akkers rijst te veld. *Deze ontzaggelijke uitbreiding was alleen mogelijk door het gebruik van tractors.* En dat de heeren Jugdeo na eenige jaren van proefnemingen het stoute besluit namen een tractor te laten komen, die de ons allen bekende Cleveland Tractor in grootte en capaciteit verre overtreft, bewijst dat deze mannen van de praktijk in machinale grondbewerking veel heil zien. Want aanschaffing van dezen tractor beteekent toch niets minder dan vastlegging van een kapitaal van ± $ 4000,—.

De beide planters komen voor de rijstcultuur tot de volgende conclusie: *dat voor de rijstcultuur, in weerwil van de onvolkomendheid der machines, het een uitgemaakte zaak is, dat zij met voordeel zijn te gebruiken.*

Over de rijstcultuur in Suriname lezen wij in het Studierapport van het Suriname Studie Syndicaat o.m.:

Het Gouvernement had nimmer zooveel premies aan immigranten uit te keeren, vestigingsplaatsen te stichten of uit te breiden en rijstpolders aan te leggen, want vooral de rijstbouw trekt. Vergeleken met 1913 gaf de rijstcultuur in 1918 een stijging te zien van bijna 300 %.

Volgens een officieele opgave bedroeg de rijstproductie over 1918

8.745.000 K.G.; in hoeverre de cijfers betrouwbaar zijn, zegt het rapport, kunnen wij niet beoordeelen; o. i. moet veel aan de contrôle ontsnappen.

De kleine landbouw wordt zeer extensief gedreven; het overgroote deel der landbouwers doet niets aan grondbewerking.

Vooral op het gebied van bodembewerking kan men van bestuurswege niet genoeg demonstreeren en het ploegvee moge de bijzondere aandacht hebben.... *De groote rijstpolders lijken voor machinale grondbewerking zeer geschikt.* Aanschaffing van motorploegen en bewerking van den bodem tegen bepaalde prijzen kan door het Gouvernement, particulieren of in coöperatie geschieden. Zoo kunnen ook oogstmachines worden geexploiteerd.

De rijstvelden zijn voor een groot deel afhankelijk van den regen.

De voorbereiding moet op het invallen van den grooten regentijd wachten; met de droge harde klei is niets aan te vangen.

Vallen de regens laat in dan is het nadeel van het gedwongen uitstel zeer groot en als het gewas pas te velde staat, kan het invallen van eenige droogte gevaarlijk zijn, hoewel in den natten moesson als regel volop water valt.

Twee rijstoogsten in één jaar behooren op dezen rijken grond tot de uitzonderingen. In den kleinen regentijd valt meestal niet voldoende water. — (De gemiddelde regenval in de kolonie bedraagt ong. 2300 m.M. terwijl de seizoenen loopen van:

15 Februari	—15 April.	Kleine droge tijd.
15 April	— 15 Aug.	Groote regentijd.
15 Aug.	—15 Nov.	Groote drogen tijd.
15 Nov.	—15 Febr.	Kleine regentijd.

Zoo scherp als hier gesteld worden deze perioden echter niet begrensd.)

De geschetste bezwaren aan den rijstbouw verbonden zijn op te heffen door bevloeiing. Eenvoudig op te lossen is het bevloeiingsvraagstuk niet, althans niet middels irrigatiekanalen, gevoed met levend water. Het geheele alluviale kustgebied toch heeft weinig of geen niveauverschil; de aanvoerkanalen moeten lang en kostbaar zijn, wil men het zoete water boven niveau aanvoeren Bevloeiing uit zwampen, die door afsluiting tot natuurlijke waterreserves voor droge perioden te vormen zijn, zal hier en daar mogelijk blijken, hetgeen bestudeerd moet worden *Jammer genoeg is bij den aanleg der rijstpolders niet steeds gelet op de nabijheid van uitgestrekte zwampen,* die met betrekkelijk geringe kosten tot natuurlijke reservoirs zijn te maken, zoodat pompstations, de wel eenvoudige, maar ook blijvend kostbare oplossing, in het toekomstig bevloeiingssysteem bezwaarlijk te vermijden zullen zijn.

De afwatering van een deel der vestigingsplaatsen en rijstpolders eischt dringend verbetering.

Het is de plicht van het Gouvernement om de rijstbouwers in hun concurrentie op de wereldmarkt — *rijst zal een groot exportproduct kunnen worden* — te sterken, door te trachten de bezwaren, thans nog aan den rijstbouw verbonden, zooveel mogelijk te ondervangen.

De van Drimmelenpolder ter grootte van ong. 550 H.A. in Nickerie, aangelegd door het Gouvernement, kostte ong. *f* 60.— per H.A. aan aanleg.

Als staaltje van de productiviteit van den grond mogen de volgende cijfers dienen:

Van een complex rijstvelden ter grootte van 367 H.A. in Nickerie werden in 1918 *zonder omwerking van den grond verkregen ong. 34 Pic. padie per bouw*, een mooi gemiddelde voor onbewerkten grond.

Wat in Suriname tot heden met de rijstcultuur is bereikt, is in zooverre van beteekenis dat de voedselvoorziening minder afhankelijk van buiten is geworden, terwijl daarnaast de kleine landbouwers een goed bestaan door deze cultuur hebben verkregen.

Dat zij overigens weinig beteekent en men daar op verkeerd terrein zit — tenminste zooals die cultuur daar thans gedreven wordt — blijkt uit hetgeen we daaromtrent in het Studie Rapport en ook uit de laatste mailverslagen en dagbladberichten lezen.

Het hier te lande in het laatst van Augustus j.l. ontvangen mailverslag zegt o.m.: Gelijk in het vorig mailverslag werd medegedeeld, hebben zich de regens eerst na medio Mei flink ingezet. De meeste landbouwers konden eerst toen met het uitzaaien van rijst beginnen. *Valt de groote droogte vroeg in, dan wordt gevreesd dat van den rijstoogst niet veel terecht zal komen.* In elk geval is nu reeds een late oogst te verwachten, wat ongetwijfeld van invloed zal zijn op de rijstprijzen.

In „de West" van 7 September lezen we verder: De oogst is op enkele plaats reeds begonnen. De berichten zijn tegenstrijdig. Sommigen meenen dat de oogst, het abnormaal seizoen in aanmerking genomen, nog wel zal meevallen, terwijl anderen beweren, dat het gewas te velde een zwaren dobber heeft door de droogte.

Het Gouvernement overweegt, om den baggermolen aan te wenden voor besproeiing van rijstvelden in den Saramaccapolder. Naar men weet, is de baggermolen voorzien van een sterke centrifugaalpomp.

Men vraagt zich af: zijn er nu in de kolonie geen gronden waar de risico kleiner is, waar men het geheele jaar beschikt over bevloeiingswater, waardoor — bij snel oogsten en vlugge grondbewerking — twee oogsten per jaar kunnen worden binnengehaald?

De verscheidenheid der gronden is groot in de kolonie hetgeen blijkt uit het volgende:

1. De enorme uitgestrekte vlakke gras- en biezengronden tusschen de monding der Coppename en de Nickerie, gronden welke gedeeltelijk als biribirigronden te boek staan, terwijl dergelijk terrein ook elders in de kolonie gevonden wordt, o.m. bewesten de Saramacca-rivier.

2. Alluviale zware klei welke bij vloed onderloopt en welke langs de riviergedeelten gelegen zijn, welke brakwater bevatten.

Op enkele plaatsen zijn deze gronden ingepolderd en zijn voor bevloeiing geheel afhankelijk van regenwater, indien zij geen verbinding hebben met achtergelegen zoetwater bevattende zwampen (moerassen).

3. Dezelfde gronden maar waarvan de polders wel het geheele jaar door beschikken over moeraswater.

4. Hetzelfde type zware vruchtbare grond maar nu gelegen langs rivieren en kreken waar het water niet brak is, zoodat de daar bestaande polders bij hoog water bevloeiingswater kunnen inlaten, maar dit niet steeds in den drogen tijd kunnen doen waardoor geen twee oogsten per jaar kunnen worden verkregen.

5. Dezelfde gronden waar men echter over moeraswater beschikt.

6. Hooge kleigronden welke aan zoetwater gelegen in den vollen regentijd nu en dan geïnundeerd worden. Kunstmatige bevloeiing zal daar noodig zijn, tenzij in enkele gevallen er op een andere wijze hierop water te krijgen is.

7. Hooge kleigronden boven hoog water gelegen waar kunstmatige bevloeiing urgent is.

8. In verschillende verhoudingen voorkomende zandkleigronden boven den hoogsten rivierstand gelegen.

9. Grassavannes.

Laten we deze terreinen eens nader beschouwen.

1. In het noord-westelijk deel der kolonie, begrensd door de zeekust in het noorden, in het oosten door de Coppenamerivier, in het zuiden door de Wajombokreek en in het westen door de Nickerierivier, komt een terrein voor, dat verder door geen rivier of kreek doorsneden

wordt, dat volgens de kaarten bestaat uit een uitgestrekte vlakte begroeid met gras en biezen, terwijl meer in het zuidelijk deel ook boschterrein wordt aangetroffen.

Het oost-west loopen der Wayombokreek, het afbuigen van de Nickerierivier naar het noord-westen wijst op het voorkomen van een terreinverheffing, welke het binnendringen van water uit het zuiden belet.

In het noorden wordt het terrein tegen binnendringen van zeewater beschermd door een evenwijdig met de kust loopende, uit zand en schelpen bestaande rif, terwijl verder in het middenterrein nog eenige dier riffen voorkomen.

De vraag rijst: is een dergelijk terrein geschikt voor een mechanischen rijstbouw?

Zonder nader onderzoek is deze vraag niet bevestigend te beantwoorden, maar bij eenig doordenken komt men al spoedig tot de conclusie dat er *groote kans bestaat dat de voorwaarden voor een goedkoope, flink opgezette rijstcultuur hier te vinden zullen zijn.*

In den drogen tijd komt het herhaaldelijk voor dat de uit plantenresten bestaande korst waarmede de bodem op verschillende plaatsen overdekt is in brand gestoken wordt en gevaarlijk kan worden voor enkele aan het terrein grenzende plantages.

Ik leid hieruit af, dat *het water waarmede het terrein gedurende een deel van het jaar overdekt is in hoofdzaak regenwater is* en dat een *minder goed doorlatende ondergrond* het in den grond wegtrekken ervan belemmert.

Daar het hier geldt een streek van ongeveer 400.000 H.A. groot, is een nader onderzoek gewenscht en de vaste vestiging — Coronie — aan de zeekust zal dit onderzoek vergemakkelijken hoewel het terrein ook binnengedrongen kan worden vanuit de rivieren.

De afvoer van het water-surplus zal geen kostbare werken eischen, omdat deze slechts moeten dienen voor afvoer van regenwater, terwijl de *bevloeiingskosten in den kleinen regentijd niet kostbaar behoeven te zijn omdat de grond gemakkelijk water houdt.*

Uit het uittreksel dat ik in het begin gegeven heb uit het Rapport van den Heer Smits over den machinalen

rijstbouw in Noord-Amerika bleek dat gunstige voorwaarden voor deze cultuur zijn:

a. Gunstige klimatologische voorwaarden.
b. Uitgestrekte vlakke vruchtbare bodem.
c. Water langzaam doorlatende grond.
d. Goedkoop bevloeiingswater.
e. Goede verbindingswegen met hoofdverkeerswegen.

Goedkoope electrische stroom zal eveneens een groot voordeel zijn.

Blijkt het dat ik goed gezien heb dan is een der eerste vereischten dat een goede verbindingsweg — welke eertijds bestaan heeft — met Paramaribo tot stand komt.

Ik vestig eveneens de aandacht op dergelijk terrein, al is de uitgestrektheid minder groot, voorkomend bewesten de oude plantage de Vier Hendrikken langs de Saramacca gelegen.

2. Een groot deel van het alluviale kustgebied valt hieronder.

Waarde hebben deze gronden pas dan, wanneer zij zijn ingepolderd en uitgeloogd door zoetwater, noodig voor het verwijderen der zouten welke tengevolge der brakwaterinundatie daarin voorkomen.

De rijstcultuur in de kolonie wordt in hoofdzaak gedreven op dergelijken ingepolderden grond.

Begrijpelijk is dat, zoo niet over achterwater (zoet moeraswater) beschikt wordt, men geheel afhankelijk is van den regenval waardoor de risico vermeerderd wordt en slechts één oogst jaarlijks mogelijk is.

De hooge rivierstanden belemmeren in den regentijd het loozen van het overtollige regenwater in den polder waarvan ook alweer schade aan het gewas het gevolg kan zijn, zoodat bemaling dan feitelijk noodzakelijk is.

3. Meer geschikt voor de rijstcultuur zijn de hieronder genoemde gronden, welke meerwaardig zijn daar over achterwater beschikt wordt.

Vooral zoo men het geheele jaar die beschikking heeft, stijgt de waarde belangrijk doordat *twee oogsten* kunnen worden verkregen.

Ook hier zal bemaling in het hartje van den regentijd

nu en dan noodig zijn, wil men groote schade aan het gewas voorkomen.

4 en 5. Hieronder vallen dezelfde soort gronden als die onder 2 en 3 genoemd, met dit verschil echter, dat zij aan zoetwater gelegen zijn.

Deze terreinen, willen zij voor cultuur gebruikt worden, moeten ingepolderd worden, maar is uitlooging onnoodig daar hier zoetwaterinundatie heeft plaats gehad.

De zeer laag gelegen gronden kunnen waarschijnlijk het geheele jaar door over bevloeiingswater beschikken dat uit de rivier kan worden ingelaten, echter zal bemaling hier in den regentijd plaats moeten vinden.

Naast het inlaten van rivierwater bestaat eveneens kans achterwater voor bevloeiing te kunnen benutten waardoor de waarde van het terrein vermeerdert. 2 oogsten zijn hier mogelijk.

Is op de bovenomschreven wijze geen bevloeiingswater te verkrijgen dan kan dit middels pompen uit de rivier worden opgepompt, pompen welke zóó zijn te construeeren dat zij ook kunnen worden aangewend voor bemaling.

6. Hooge kleigronden welke nu en dan in den regentijd overstroomd raken, maar waarop overigens geen water te verkrijgen is, zoodat voor kunstmatige bevloeiing moet worden zorggedragen.

Dit grondtype komt in het alluviale gedeelte voor en waren hier veelal de eerste suikerplantages met „beestenwerken".

Daar het voordeeliger was met „waterwerken" te werken, zal meestal het voorkomen van beestenwerken beteekenen het niet kunnen inlaten van water in de zgn. molentrens bij springvloed.

Toledo langs de Surinamerivier was een dergelijk beestenwerk, veider langs de Boven-Commewijne Wayampibo, langs de Perica le Mât Rouge en Soribo, langs de Pauluskreek Blijendaal, hoewel deze laatste plantage ook op een schelpenrif kan zijn gelegen.

Ter bescherming van het gewas is een lichte bedijking gewenscht.

7. De hierbedoelde kleigronden liggen boven hoogwater, kunstmatige bevloeiing zal noodig zijn, bedijking niet.

Dit type grond komt over groote uitgestrektheden voor en veelal langs bevaarbaar water.

8. Zoodra het alluviale deel is verlaten komt men in de zgn. zandsavannezone waar de oevers der rivieren en kreken bestaan uit mengsels van zand-leem en/of klei.

Een lichter grondtype dat vruchtbaar is en voor de rijstcultuur kan worden benut, alleen kunstmatige bevloeiing is noodig en kostbaarder dan op de zware klei daar deze lichte gronden gemakkelijker water doorlaten, hetgeen we eveneens zagen langs de Missisippioevers.

Dit grondtype komt eveneens over groote uitgestrektheden in Suriname voor, is grootendeels langs bevaarbaar water gelegen en wordt verder in het bovenvallengebied der binnenlanden aangetroffen.

Ook de zgn. bolletrieriffen[1]) over duizenden hectaren in de kolonie voorkomend bestaan uit dergelijken grond en zijn voor rijst en andere cultures te meer geschikt daar dit grondtype beter water vasthoudt.

Ik wil hier tevens even de aandacht vestigen op de geschiktheid van deze en ook andere Surinaamsche gronden voor den drogen rijstbouw (ladangbouw).

In het rapport van den Heer Smits lezen wij op pag. 42:

> „Bovendien had men een kleine collectie ladangpadie afkomstig van Zuid-Amerika, die over het algemeen zeer goed stond, de meeste soorten zelfs beter dan de sawahpadie (natte cultuur); het scheen echter te danken te zijn aan een zeer natten zomer. Andere jaren was dit aanmerkelijk minder."

Waar Suriname een goed verdeelde regenval heeft, komt het mij voor dat op sommige gronden met dergelijke rijstsoorten succes te behalen is.

9. Men treft in Suriname twee hoofdtypen aan; nl. de zgn. zandsavanne, welke voor rijstcultuur geen waarde heeft en de grassavanne.

---

[1]) Ik bedoel hier niet de schelpenriffen.

De Encyclopaedie van West-Indië schrijft over deze savanne:

„Niet altijd hebben deze uitgestrekte, door oerwoud omringde open terreinen hun ontstaan aan de plaatselijke ontwikkeling eener zandformatie te danken. Ook op klei- en leembodem kan zich een savannevegetatie ontwikkelen, wanneer het terrein gedurende den ganschen regentijd onder water staat en in den drogen tijd uitdroogt.

Zulke tijdelijk uitgedroogde moerassen noemt men overstroomingssavannes."

Dergelijke terreinen komen in de kolonie in verschillende streken voor en zijn pas dan voor de rijst- en andere cultures van belang zoodra het gelukt de streken in den regentijd voor overstrooming te vrijwaren.

Ik vermoed dat deze moerasvorming in hoofdzaak ontstaat door de gewone Surinaamsche moerasvormers, nl. oost-west loopende terreinruggen, welke het afloopen van het water naar den noord belemmeren, hooge oevers der rivieren en kreken, welke eveneens het afvloeien van het water verhinderen, slecht doorlatenden ondergrond, en overslagwater der kreken, welke door omgevallen boomen dikwijls zijn afgedamd.

Geregeld opschoonen der naburige kreken, doorgraven der ruggen, en draineeren van het terrein, zullen in vele geval, len voldoende zijn om overstroomingen te voorkomenterwijl in andere gevallen een *lichte bedijking* van deze terreinen noodig zal zijn.

Teenstra (1835) schrijft er het volgende over:

„Vooreerst zoude men, mijns bedunkens, vooral het rundvee kunnen veredelen en meer winstgevend doen zijn, wanneer men de moeras- en zwampachtige savanes door greppels, van een zeer vlakke helling (om ook die laagte gras te doen geven) in smalle bedden verdeelde, ten einde de waterplassen en poelen te doen droog loopen, die nu niets dan schadelijke waterplanten, vlotgras enz. voortbrengen.... Ook is proefondervindelijk bewezen, dat de arosering, of het onder water zetten van effene, met goede waterloozing voorziene savanes een *ongemeene vruchtbaarheid* aan den bodem en smaak aan het gras geeft.

Hij, die daarvan de sprekendste bewijzen verlangt, begeve zich slechts met den aanvang van den droogen tijd naar Para, en beschouwe de lage, onder water gestaan hebbende Savanes van Onoribo, Overtoom e. a., hoe veel edeler en voedzamer het gras op die vruchtbare laagte groeit, dan op de drooge, niet onderloopende heuvels.

En met hoeveel voordeel zoude men de gunstige natuur door eenige kunstbewerking kunnen te hulp komen, door de laagten met goede grep-

pels in effene bedden te brengen, opdat geen waterplassen zouden kunnen achterblijven; want deze geven bij uidrooging vilt en korst, gelijk men op de savanes der indigoplantage Hanover zien kan....

Ten tweede: zoude men de nu in akkers verdeelde en van goede waterlozingen voorziene savanes van het daarop groeiende kreupelhout, biezen en allerhande hoog onkruid, dat niet alleen niet voedende, maar zelfs zeer schadelijk is, doordien het edelsoortige gras daaronder versmoort of niet aanslagen kan, moeten uitroeien."

Evenals in de groote reeds boven besproken Coronievlakten zal het ook hier wellicht mogelijk blijken een rijst-, mais e. a. bedrijf met veeteelt af te wisselen.

Uitgezonderd de sub 2 genoemde gronden (hier en daar bij toepassing van kunstmatige bevloeiing en/of bemaling) kunnen op de Surinaamsche terreinen jaarlijks twee rijstoogen verkregen worden tegen in Noord-Amerika één hetgeen de rijstcultuur zeer ten goede komt en waardoor de exploitatie goedkooper kan zijn dan daar.

De indeeling der Surinaamsche seizoenen is oorzaak dat een mechanisch bedrijf hier veel verder kan worden doorgevoerd dan in N.-Amerika, waardoor minder levende kracht gebonden wordt, waardoor dus met de beschikbare levende kracht een grooter oppervlak in cultuur kan worden gebracht en tevens de kostprijs van het product lager wordt.

Een bezwaar door den Heer Smits over het mechanisch oogsten genoemd, schijnt sedert diens bezoek aan Amerika reeds weder te zijn opgeheven.

Ik bedoel het volgende:

Het afoogsten der vlakken aldaar geschiedt in een spiraalgang, maar het is daarvoor noodig eerst met de hand rondom ieder vak een strook af te oogsten, die voldoende ruimte biedt voor drie paarden of een tractor.

Bij de beschouwing der kosten moet men in verband hiermee rekenen op vrij groote uitgaven aan arbeidsloon. Bij smalle vakken is dit natuurlijk een groot deel der bezaaide oppervlakte, bij breede daarentegen veel minder. Gemiddeld echter rekent men, dat van de geheele oppervlakte één tiende met de hand moet worden geoogst.

Het Amerikaansche vakblad „Agrimotor" van 15 Juni '20 bespreekt deze kwestie eveneens en zegt daarvan:

„A special rice binding attachment has been developed by General Tractors Inc. Chicago, Ill. in a endeavour to solve these difficulties. This attachment eliminates the binder wheels and is made to be mounted on the front end of a Monarch Creeping Grip Tractor.

The frame supporting the binder can be raised or be lowered at the will of the operator, the whole attachment being balanced by a 375 pound weight on a beam supported above the tractor.

The illustration shows a Molinebinder which has been rebuilt for this purpose. The cutter bar is wider than the tractor so as to eliminate any breaking down of the rice. The ricefarmer with such an outfit can easily harvest his ricecrop regardless of the conditions of the ground.

It is claimed that the ground contact pressure of Monarch tractor and ricebinder combined is about *four* pounds per square inch. With the average binder this pressure is close to 75 pounds per square inch.

The company is preparing to furnish such binders for use on Monarch tractors in operation in the ricefields of California and the south."

In Suriname zal terrein gevonden worden van groote uitgestrektheid en zoodanige samenstelling, dat daar sterke zware machines op den duur zullen zijn te benutten waardoor het percentage noodige levende kracht zal afnemen en de kosten van het product zullen verminderen.

Voorloopig echter zal het wenschelijk zijn van de ondervinding van Oost-Indië te profiteeren, waar kleinere machines zullen worden gebezigd.

Onder het hoofd: „De Tractorkwestie voor Ned. Indië" schrijft de Heer Smits:

„Voorop staat dat in Indië de machinedrijvers zullen moeten zijn technisch ongeschoolde inlanders. Dit maakt het noodzakelijk, dat het werk zoo eenvoudig en overzichtelijk mogelijk moet zijn.

Het is niet te verwachten dat een inlandsche bestuurder goed overweg zal kunnen met een grooten tractor die bijv. meerdere zelfbinders trekt, afgezien nog van de terreinkwestie.

Trouwens de *wenschelijkheid van het gebruik van groote machines* die in Amerika bestaat met het oog op de *duurte en schaarschte van goed werkvolk*, bestaat in Oost-Indië absoluut niet....

Tevens wordt door het gebruik van een grooter aantal kleine tractors een grootere bedrijfszekerheid verkregen....

Bovendien is het mogelijk zonder al te groote kapitalen vast te leggen eenige kleine machines in reserve te hebben.

Wijst dus alles in deze richting op het voordeel van kleinere machines voor Oost-Indië, een nadere beschouwing, leert dat het economischer is voor de zwaardere werkzaamheden, zooals ploegen, een machine te gebruiken van het middelgroote slag, indien het terrein dit althans moge-

lijk maakt. Het werk wordt daardoor voor den bestuurder niet moeilijker. Het voordeel zit hem v.n.l. hierin dat de amortisatie en reparatiekosten voor het geheele machinekapitaal aanmerkelijk minder worden.

Het besturen der tractors brengt geen moeilijkheden mee: het is eenvoudiger dan het besturen van een auto, zoodat gemakkelijk inlandsche bestuurders voor dit werk zijn op te leiden.

Het moet echter absoluut noodzakelijk worden geacht, dat op iedere onderneming zich bevindt een goede werkplaats met voldoende onderdeelen der machines en bovendien een mechanicien die praktisch geheel op de hoogte is van het motorvak.... In het volgende hoofdstuk zal ik bespreken de vraag welk tractortype voor Indië 't meest aan te bevelen is en onder welke omstandigheden er gebruik van gemaakt zal kunnen worden."

Over: „Het bedrijfssysteem in Indië" schrijft hij verder:

Het eerste mechanische rijstbedrijf in Ned.-Indië zal worden geopend in het deltagebied van de Moesi in Palembang.... De rivier is een getijderivier, die echter in de omgeving van de in aanmerking komende terreinen in den Westmoesson (regentijd) geen zout bevat.

Tijdens den Westmoesson komen de hoogste rivierstanden voor, in welken tijd meermalen het geheele terrein voor enkele uren wordt geïnundeerd om tijdens eb weer droog te vallen. Bij een hoogen rivierstand bedraagt de inundatiediepte van 1 tot 2 voet. De terreinen zijn zeer vlak.... Het terrein wordt omgeven door een dijk van voldoende hoogte om een hoogen rivierstand te keeren.... De uitwatering vindt plaats door een of meer sluizen. Daar bij eb het terrein verscheidene meters boven de rivier ligt is dit geen lastige of kostbare kwestie.

.... Het plan nu is de grondbewerking toe te passen in den drogen tijd.... en te zaaien bij het doorkomen van den regentijd. Het *zaaien geschiedt machinaal,* waarbij de tractor over den lossen bewerkten grond zich moet bewegen, die dan reeds vochtig behoort te zijn. Na 't zaaien blijft de padi gedurende den eersten tijd opgroeien onder goede afwatering, waarbij ze alleen is aangewezen op regenwater, dus ongeveer als in Louisiana en Texas. *Door het openzetten van de sluizen wordt daarna geinundeerd*.... Bij goede afwatering kan na het rijpen de grond hard genoeg zijn om de oogstmachines te dragen.

.... Gedurende de eerste jaren zal alle zorg moeten worden besteed om legeren te voorkomen, waartoe een sterke beperking der inundatie kan dienen.... *Waar de jonge grond een zeer mooie structuur heeft behoeft den eersten tijd geen diepe grondbewerking te worden toegepast. Het maken van een goed zaadbed is voldoende en daardoor zal met een bewerking met de discharrow kunnen worden volstaan.* Later is waarschijnlijk een diepere grondbewerking noodig en moet dan worden overgegaan tot ploegen, waarvoor de disc-ploeg het meest geschikt is.

.... De mogelijkheid is natuurlijk niet uitgesloten, dat men, waar men over uitgestrekte vlakke terreinen de beschikking heeft, waar geen intensieve bedelving noodig is, het grootste type tractor voor het zwaardere werk uitstekende diensten bewijzen kan. Vooral zal dit het geval zijn waar men is aangewezen op *drogen rijstbouw* als op vele plaatsen ter Sumatra's Oostkust."

De Heer Smits gaat dan verder na de bedrijfskosten met verschillende tractors en schrijft: Het is natuurlijk niet mogelijk met juistheid te zeggen, wat van de genoemde machines in Indië de bedrijfskosten zullen zijn. Niettemin komt het mij voor, dat het opstellen van een vermoedelijke bedrijfsrekening noodig is om tot een vergelijking te kunnen komen en om na te gaan of het gebruik van tractors in Indië kans heeft op een finantiëel succes.

Ik kan hem hier natuurlijk niet volgen; dit zou mij te ver voeren, maar zij, die zich voor een dergelijke rijstcultuur interesseeren beveel ik de lezing van het rapport nogmaals ten zeerste aan.

De Heer Smits eindigt zijn rapport met een samenvatting der verschillende bewerkingsmethoden in een staatje, waaraan ik het volgende ontleen:

CLEVELAND- EN FOURWHEELDRIVETRACTORS.

Brandstof, enz.	*f* 25.600	over 1000 Bouws
Afschr. enz.	- 15.800	
Inl. personeel	- 11.400	
Eur. personeel	- 3.600	
Totaal	*f* 46.400	
Per bouw.	- 46,40	
Kosten van aankoop	- 76.600	

De begrooting is hoog en voorzichtig opgezet.

Eén oogst per jaar en een bewerking in den drogen tijd voor verdelging van onkruid is aangenomen, waar in Suriname twee oogsten jaarlijks kunnen worden verkregen van totaal 100 Pic. padie of safe 50 Pic. rijst per H.A.

Met de door den Heer Smits genoemde cijfers voor oogen kan de kostprijs van een picol rijst dan in Suriname komen op, voorzichtig gerekend, *f* 2,50.

Hierop drukken echter nog eenige andere kosten welke niet van groote beteekenis zijn, terwijl de goedkoopere transportkosten naar de zeeschepen het product een voorsprong geven op dat van andere exporteerende landen.

Groote polders. Ten einde uit een mechanisch rijstbedrijf het meeste profijt te trekken is de beschikking over groote uitgestrektheden geschikten vlakken cultuurgrond noodig en dient te worden gebroken met het verouderde systeem van kleine polders.

Die oude polders hebben bijna alle een smalle zijde aan de rivier en loopen vrij diep het terrein in; zij zijn ontstaan in tijden dat kleine — ten minste klein in onzen tijd — bedrijven op den voorgrond traden.

Een terrein dat mij opviel en zooals er trouwens meerdere in de kolonie te vinden zullen zijn, is dat hetgeen door de Cottica, de Pericakreek, de Bottelskreek en de Commewijne wordt ingesloten en ongeveer 20.000 H.A. groot is.

De dijken van al die daar voorkomende oude plantages vormen één grooten afsluitdijk, zoodat, indien deze dijken nog in goeden staat verkeeren, het terrein als één groote polder kan worden beschouwd.

Dit terrein in één hand gebracht, zou opnieuw ontgonnen moeten worden en op moderne wijze ingedeeld, terwijl het zuidelijk deel zou moeten worden bevloeid hetzij door opdamming van kreken, hetzij middels pompen.

Het ten slotte vrijkomende irrigatiewater van dit zuidterrein zou voor de gronden in den noord moeten worden benut, vermeerderd met rivierwater dat bij hoog water daar zou kunnen worden ingelaten.

De afvoer van het watersurplus zou door de bestaande sluizen moeten worden afgevoerd, in enkele gevallen geholpen door pompen.

Later zouden hier verschillende andere cultures kunnen worden gedreven als die van suikerriet e. d. waarvoor een modern geleide en ingerichte fabriek zou noodig zijn.

De beschikking over goedkoope electrische kracht zou het geheel ten zeerste ten goede komen.

Een rijstbedrijf met behulp van mechanischen arbeid eischt in verhouding met cultures van suikerriet, cassave en sisal weinig kapitaal en heeft het voordeel dat tweemaal 's jaars kan worden geoogst en het een product oplevert dat zeker de eerste jaren een willige markt zal vinden.

De rijstcultuur zal verder bij den opbouw der kolonie een groote rol kunnen spelen.

Wanneer rijst goedkoop kan worden gewonnen op pas ontgonnen boschgrond, welke gelegen is langs een zoetwater bevattend bevaarbaar riviergedeelte, dan zal Suriname daardoor een grooten voorsprong hebben boven andere overigens geschikte cultuurstreken in onze koloniën, waar men over het algemeen niet de beschikking heeft over goedkoop irrigatiewater en/of de transportkosten van het product van de onderneming naar de havens te zwaar zijn.

De rijstcultuur in Suriname zal dan als *baanbreker* voor andere een groot kapitaal eischende gewassen beschouwd kunnen worden.

Immers indien op dergelijken boschgrond de rijstcultuur met voordeel is te drijven beteekent dit dat ernstige ondernemers gedurende den tijd noodig voor proefaanplantingen direct tot ontginnen kunnen overgaan zonder de risico te loopen het in die ontginning, opname en indeeling gestoken kapitaal kwijt te zijn op het oogenblik dat wordt afgezien van de oprichting eener veel kapitaal eischende onderneming (suikerriet, cassave, sisal), beteekent het verder dat op het oogenblik dat tot oprichting eener dergelijke onderneming wordt besloten men de beschikking heeft over goed opgenomen-, ontgonnen- en ingedeeld terrein, dat schooner is dan bij een gewone ontginning mogelijk is, omdat door de rijstcultuur een groot deel der wortelresten vernietigd is waardoor een diepere grondbewerking kan worden toegepast, beteekent het ten slotte dat een belangrijk getal werkkrachten vrijkomt voor den opzet, waardoor deze een sneller verloop kan hebben en ook het toezicht gemakkelijker en de controle verscherpt wordt.

De vraag rijst: welke is in verband met den opbouw van Suriname de taak der Regeering?

M. i. eischen twee kwesties dringende afhandeling.

Ik stel mij op het standpunt dat de Regeering gaarne bereid is op onbekrompen wijze iets voor de kolonie te

doen, indien bij Haar vast staat dat zulks kan leiden tot resultaten welke de ontwikkeling van Suriname ten goede komen.

Approximatieve vaststelling van de waarde der in de kolonie veelvuldig voorkomende watervallen en versnellingen als waterkrachten voor opwekking van electrischen stroom, is daarom een der meest gebiedende eischen naast: het oprichten van een proeftuin op het veel voorkomende goede lichte klei grondtype, waar wordt nagegaan:

a. de waarde der nieuwste landbouwmachines en -werktuigen voor de cultuur van verschillende gewassen als suikerriet, cassave, sisal, sinaasappelen, rijst, cocos, mais e. a. om ten slotte te komen tot de wetenschap met welke dezer machines en werktuigen en met welke soorten dier gewassen bij het binden van een *minimum* „levende kracht" een *maximum* product verkregen wordt;

b. welke soorten dier gewassen de beste resultaten geven, deze soorten te vermenigvuldigen en ter beschikking te stellen van Surinaamsche ondernemers.

De Regeering zal tot de waardebepaling der watervallen des te eerder besluiten, nu dit punt in Demerary reeds is afgehandeld en het voorloopig rapport door den Amerikaanschen ingenieur Stafford X. Comber opgesteld deze waarde in de Engelsche kolonie buitengewoon groot noemt.

SURINAME'S ECONOMISCHE TOEKOMST

DOOR

A. REYNE,
Gouvernements-entomoloog in Suriname.

In het Tijdschrift voor Economische Geographie (11de Jaarg. afl. 4) wordt in een artikel, getiteld „Suriname's Economische Toekomst", door Mr. J. C. Kielstra het rapport besproken van de studiecommissie van het Suriname-Studie-Syndicaat. De schrijver meent, dat er in het rapport conclusies zijn, die een bedenkelijk optimisme verraden, dat het den schijn heeft alsof de rapporteurs de levensvatbaarheid van de cultuurondernemingen in Suriname a priori vooropgesteld hebben. Hij acht het verkeerd zich op de herleving van de oude plantage-cultures, die veel krachten eischen, blind te staren, raadt daarentegen aan de meest extensieve bedrijven die mogelijk zijn (cocoscultuur en veeteelt) het eerst ter hand te nemen. Daar de natuurlijke hulpbronnen van Suriname matig zijn, er een tekort aan menschen en kapitaal is, zou dit de aangewezen weg zijn.

Tegen den raad om geen pogingen meer te doen om den ouden plantagebouw tot bloei te brengen bestaan m.i. ernstige bezwaren. Over de bestaande cultures heeft men reeds jarenlange ervaring, de planters zijn met onderhoud en productie goed bekend, maar een gebrek aan kapitaal en arbeidskrachten belemmert de ontwikkeling. Het kapitaal zal zich zeker nooit er voor interesseeren, als geen waarborg kan gegeven worden van voldoenden toevoer van arbeidskrachten. Het is dus geen wonder, dat het rapport dit als eerste voorwaarde vooropstelt. Daarna komt de vraag: welke zijn de vooruitzichten der diverse cultures? Hoe groot zijn de productiekosten? Doen deze

bij de in de toekomst te verwachten marktprijzen vermoeden, dat de cultuur rendabel zal zijn? Nu mag men toch zeker aannemen, dat de rapporteurs, die zelf hun sporen in de tropische cultures verdienden, na het uitvoerige onderzoek ter plaatse ingesteld over die vooruitzichten een goed oordeel kunnen vellen en het kapitaal van raad dienen. Wanneer de bespreker mocht meenen, dat de rapporteurs a priori vooropgesteld hebben, dat de cultuurondernemingen in Suriname levensvatbaar zijn, en daarin een bedenkelijk optimisme schuilt, dient hij aan te toonen, dat hun opgaven over productie-kosten, geschiktheid van klimaat en bodem, te verwachten marktprijzen en andere factoren, onjuist zijn. Deze toch hebben zij bij elke cultuur vooropgesteld en eerst daaruit hun conclusies afgeleid. Anders is zijn pessimisme niet gerechtvaardigd. De rapporteurs nu toonen aan dat, mits voldoende toevoer van arbeiders verzekerd is, er in de bestaande cultures *wel* vooruitzichten bestaan.

Wanneer Mr. K. de cocoscultuur en veeteelt meent te kunnen aanbevelen, omdat deze bedrijven zeer extensief kunnen worden uitgeoefend, dient hij op dergelijke wijze als de rapporteurs, de factoren vooruit nauwkeurig te bepalen, alvorens te kunnen oordeelen over de vooruitzichten dezer bedrijven. Van de locale factoren nu, wordt alleen genoemd, dat de cocospalm hier wil groeien, meer niet, zoodat het allen schijn heeft dat de bespreker zelf het economisch-geographisch milieu, dat hij bij de rapporteurs over het hoofd gezien acht, niet in aanmerking neemt. Zelfs wordt niet eens aangegeven hoe hij zich de uitoefening van dien landbouw denkt, als groot-ondernemingen met creolen of contractarbeiders dan wel als kleinbedrijf vrnl. gedreven met behulp van het eigen gezin.

Wat nu de mogelijke extensiviteit van die beide bedrijven betreft, vergist de schrijver zich waarschijnlijk. Rekent men met Preuss (Die Kokospalme und ihre Kultur p. 219) voor een klapperonderneming in productie op 1 man per 2 H.A., dan is dit niet zooveel minder dan bijv. voor de cacaocultuur noodig is. Vóór de krulloten kon

men met 1 man zelfs 2—3 H.A. onderhouden. Het Rapport, sprekende over de cocoscultuur, wijst er uitdrukkelijk op dat de cultuurtoestand slecht is en dringend verbetering eischt, speciaal de afwatering, dat lang niet alle gronden er voor geschikt zijn, dat een krachtige bestrijding van ziekten en plagen noodig is en dat alvorens kapitaal op groote schaal daarin vast te leggen dient te worden afgewacht hoe aanplantingen die *rationeel aangelegd, gedraineerd* en *onderhouden* zijn, zich tegenover de hartrotziekte gedragen. Hieruit blijkt duidelijk, dat slechts van een intensieve cocoscultuur, waaraan zeer veel zorg (dus ook kapitaal en arbeid) besteed wordt, iets te verwachten is en niets van een zeer extensieve cultuur, waarbij men op alle mogelijke plaatsen cocosnoten in den grond steekt en verder op de rijpe vruchten wacht. De cultuur der bevolking, de zg. kleine landbouw, is in Suriname steeds extensief. Aan bestrijding van ziekten en plagen wordt door de kleine landbouwers zelden iets gedaan. Zeer terecht merkt de commissie op, dat cacao vanwege de krullotenziekte voor den kleinen landbouwer heeft afgedaan. Bijna alleen op groote ondernemingen worden ziekten en plagen met succes bestreden. Ziet de commissie een ernstig bezwaar in de hartrotziekte, niet minder gevaar moet gezien worden in de door haar gevonden boorgangen onder de kroon der cocospalmen, welke door een groote boorrups (Castnia daedalus) daarin gemaakt worden. Zij doet niet minder schade dan de hartrotziekte. Deze rups komt in Nickerie, langs de Suriname- en Marowyne-rivier algemeen voor en zou zeker een ernstig gevaar vormen voor een extensieve klappercultuur. Mr. K. geeft aan dat onder leiding van een deskundig departement middelen tot bestrijding van ziekten in klappers zullen bekend gemaakt moeten worden en toegepast. Dit laatste zal bij een dergelijke extensieve cultuur wel een vrome wensch blijven. Er is geen reden om aan te nemen, dat een cocoscultuur, waaraan zoo weinig mogelijk arbeid en kapitaal besteed wordt, veel tot de economische ontwikkeling van Suriname zal kunnen bijdragen. Gronden geschikt voor de cocoscultuur, zooals in Coronie gevon-

den worden, zijn slechts in beperkte mate aanwezig. Over de geschiktheid der kleigronden heeft men nog weinig ervaring, de eerste proeven worden pas genomen. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat gezien de hooge prijzen der laatste jaren, groote ondernemingen het kunnen beproeven.

Ook van een zeer extensieve veeteelt is niet veel te verwachten. Referent geeft toe, dat voor aankoop van vee, slachterijen, koelhuizen, transportschepen enz. heel wat kapitaal zal noodig zijn. Hij acht het wenschelijk, dat het verschaffen van kapitaal hiervoor zoo spoedig mogelijk overwogen worde. Het zou m.i. wenschelijk zijn om eerst eens te overwegen, waar het voedsel voor dat vee vandaan moet komen. Heel Suriname is bedekt met oerbosch. Wil men dat vellen en in goed gedraineerd weiland herscheppen, dan is weer veel kapitaal en arbeid noodig. Zoekt men natuurlijke weiden dan is men aangewezen op de zg. savannes, gronden die zoo onvruchtbaar zijn, dat het oerbosch die niet heeft kunnen veroveren en die in den regentijd meestal onder water staan. Het aantal daarvan dat voor een extensieve veeteelt in aanmerking kan komen is zeer beperkt [1]). Wat het resultaat eener extensieve veeteelt is ziet men bijv. bij Paramaribo op de weilanden der Hollandsche boeren. In het onlangs verschenen bull. No. 38 van het Landbouwdept. wordt er met nadruk op gewezen, dat de loozing der weilanden moet verbeterd worden, bijvoer verstrekt, en de teeken vernietigd. Het bijvoer moet apart verbouwd worden. Het invoeren van een zeer extensieve veeteelt zal dus zonder veel arbeid en kapitaal onmogelijk zijn. Wil men die besteden dan is het, evenals bij de cocoscultuur, beter het bedrijf intensiever [2])

---

[1]) Men zie hierover en over de vooruitzichten der veeteelt in het algemeen, het artikel veeteelt in de Encycl. voor Ned. West-Indië.

[2]) Hierin bestaan natuurlijk grenzen. De maximum-opbrengst, die van elk stuk vee kan verkregen worden, zal die bepalen. Wellicht staat deze niet toe de intensieviteit zoo ver te drijven als bijv. bij een Hollandsch veebedrijf. Bodem en klimaat zijn blijkbaar minder geschikt. De resultaten, bijv. verkregen op de „Government Farm" in Trinidad, die sinds 1879 bestaat, zijn niet bemoedigend.

aan te pakken. Van „zeer extensief uitgeoefende bedrijven" is weinig te verwachten.

De schrijver verzuimt dus om vooraf vast te stellen, welke gronden voor cocoscultuur, welke voor weiland beschikbaar zijn en let niet op vele andere factoren, noodig om over de vooruitzichten dier bedrijven te kunnen oordeelen. Daarentegen zijn aanmerkingen over de juistheid der factoren, die de commissie vaststelt, afkomstig van ter zake kundigen, nog niet gehoord.

Suriname geniet in Holland bij het groote publiek een slechte reputatie. Het geldt voor een land, waar zoowat alles mislukt; in het bijzonder heerscht het vooroordeel, dat het een uitverkoren plek is voor plantenziekten (ook Mr. K. zegt „en zoo moest bij bijna elke cultuur vermeld worden, hoe ze te lijden heeft onder bepaalde ziekten en plagen") die als nog iets gelukt het weer snel te gronde richten. Dit is onjuist. De suiker lijdt weinig daaronder, de Liberiakoffie zeer weinig in vergelijking met andere landen. De cacao heeft weliswaar de krulloten-ziekte en thrips, maar mist bijv. de cacaomot en Helopeltis van Java. De geringe kapitaalkrachtigheid en het alle krachten op één cultuur zetten, dragen er de schuld van, dat een eenigszins ernstige ziekte direct op een débacle is uitgeloopen, terwijl men in andere landen in zulke gevallen de zaak nog tijdig heeft weten te redden. (Bijv. op Java bij de koffiecrisis in '80 en '90). Daarbij komt nog, dat de cacao-, bacoven- en heveacrisis snel op elkaar volgden. De groote vruchtbaarheid van den bodem schijnt ook onbekend te zijn. Zoo meent bijv. het Handelsblad (4 Mei '20) in zijn kritiek op het Rapport, dat de commissie ook die te hoog heeft aangeslagen onder aanhaling van het volgende dwaze citaat uit Rodway's Handbook of Guiana: „De eilanden in de Essequibo hebben een zandigen bodem die na verloop van tijd armer wordt en ook hier moest de éene plantage voor, de andere na, opgegeven worden. Suriname en Cayenne kunnen hiermee gelijk gesteld worden", waartegenover ik het volgende citaat zou willen stellen. „De gesteldheid van bodem en klimaat in Suriname zijn zeer gunstig voor de suikercultuur. Vol-

gens Prof. Harrison [1]) van den Cultuurtuin in Demerary wordt de grond langs de kust, gerekend van Georgetown af naar het Oosten, steeds beter en is de kuststrook van Berbice het vruchtbaarste deel van Br. Guiana. Meer naar het Oosten neemt de vruchtbaarheid nog toe en verkeert dus Suriname wat de vruchtbaarheid van den bodem betreft in zeer gunstige conditie. Hierdoor laat zich ook verklaren, dat men zonder groote uitgaven aan grondbewerking, bemesting of aan het verkrijgen van plantmateriaal verbonden, groote rietproducties krijgt" (Rapport Diephuis pg. 24).

Het klimaat gaat door voor ongunstig, Paramaribo voor een ongezonde stad, waarin men licht aan de gele koorts ten offer valt.

Het bestaan van een dergelijke vooringenomenheid is m.i. te betreuren, vooral als men die afgespiegeld ziet in de beoordeeling van een met nuchtere zakenkennis geschreven en op eigen aanschouwing gebaseerd rapport.

Thans mag nog in het kort aangegeven worden, waarom de oude plantage-bouw wel gehandhaafd dient te worden, en waarom zij wel de meest soliede basis voor een verdere ontwikkeling van den landbouw vormt. De planters hebben over de bestaande cultures een lange ervaring, ziekten en plagen zijn bekend, deels uitvoerig bestudeerd; vele verrassingen, wat nieuwe ziekten betreft zijn niet meer te verwachten. Geeft men die cultures op, dan gaat ook die ervaring verloren, tevens een groot deel van den arbeid van het Landbouwdept.; men moet dan weer opnieuw beginnen.

De suikerrietcultuur heeft zich vanaf het begin der kolonie gehandhaafd. Aan ziekten en plagen lijdt ze betrekkelijk weinig, de prijzen zijn tegenwoordig hoog. Een uitvoerig overzicht op dit gebied levert het rapport Diephuis (1918), eindigende met de woorden: „de rietsuikercultuur in Suriname biedt m.i. qua cultuur alle kans op succes". Diephuis meent, dat de productie hooger opge-

---

[1]) J. B. Harrison is sinds 30 jaar Govt. analyst en Prof. of Chemistry in Br. Guiana, en kan gelden voor één van de beste kenners van den bodem van Guiana.

voerd zal kunnen worden, door een betere cultuur, meer „braken" [1]), niet meer dan drie snitten aanhouden, selectie, bemesting en betere plantwijze.

De cacao is geruimen tijd de voornaamste cultuur geweest en gold als een soliede geldbelegging, tot de krullotenziekte daaraan een einde maakte. Thans is men deze crisis te boven, doordat het Landbouwdept., na een uitvoerige studie der ziekte, een goede bestrijdingswijze heeft aangegeven (Bull. 39). In de krulloten ziet thans geen enkel planter meer een onoverkomelijk bezwaar tegen de cacaocultuur. Het 2de gevaar, waarop men pas later attent werd, de thrips is sinds eenigen tijd in studie, bestrijdingsproeven op grootere schaal zullen dit jaar begonnen worden. Bij de meerdere onderhoudskosten veroorzaakt door de bestrijding van krulloten en thrips, zal het zeer wenschelijk zijn de cultuur intensiever te maken door het invoeren van geselecteerd plantmateriaal. Onderzoekingen op Trinidad hebben geleerd, dat in sommige velden 30 % der boomen het onderhoud niet betaalt, doordat ze constant (er werd gedurende 10 jaar waargenomen) minder opleverden dan de onderhoudskosten bedroegen [2]). Goede dragers bleken doorloopend veel vruchten op te leveren, slechte dragers steeds weinig. De 30 % boomen als boven genoemd moeten op één lijn gesteld worden met het onkruid. Men stelt zich voor die boomen te vellen en op de nieuwe loten goede dragers te oculeeren en aldus den aanplant te verbeteren. Deze vermenigvuldi-

---

[1]) Over dit „braken" had het Handelsblad kunnen naslaan wat het rapport Diephuis blz. 22—24 zegt en zou dan gezien hebben dat ook in Demerary door een dergelijke werkwijze de productie sterk verhoogd wordt (in één der gevallen bijv. van 1¼ ton tot 3¼ ton per akker). Het feit dat de rietproductie na 6—10 jaar achter elkaar oogsten achteruitgaat, wat het Handelsblad uit het artikel „suikerriet" in de Encycl. voor Ned. West-Indië citeert en als een teeken van de onvruchtbaarheid van den bodem aanziet, is niet minder waar voor Demerara. De volgende zinsneden in datzelfde artikel „suikerriet" der Encyclopaedie zijn blijkbaar aan de aandacht van het Handelsblad ontsnapt: „De aangeslibde grond van deze polders is uiterst vruchtbaar voor het riet". „In elk geval is toch de rietopbrengst der Surinaamsche gronden zeer hoog te noemen."

[2]) Ook in Suriname zijn dergelijke waarnemingen gedaan (zie bull. No. 36 Landbouwdept. blz. 18 e. v.)

ging van goede dragers door middel van oculatie is sinds eenigen tijd ook in Suriname begonnen (zie bull. 36 v. h. Landbouwdept.) Het is zeer waarschijnlijk dat bij een dergelijke selectie van het plantmateriaal het productievermogen der cacao sterk opgevoerd zal kunnen worden, zoodat de bestrijding van krulloten en thrips ruimschoots loont. Dat men echter bij een cultuur als thans, zonder selectie, zijn geld en energie verspilt aan veel boomen, die het niet waard zijn, zal ieder begrijpen. Nog dient opgemerkt te worden, dat de zeer schadelijke cacaomot en de Helopeltis van Java hier ontbreken, dat, terwijl men op Java een cacaoboom op 25-jarigen leeftijd afschrijft [1]), er meerdere 50-jarige velden in Suriname zijn die nog in volle productie verkeeren. Een opbrengst van 4 picol per bouw (= 151 K.G. per akker) is voor Java reeds hoog (Roepke t. a. p. blz. 6), terwijl 5 picol na het optreden der cacaomot zelden meer bereikt wordt (van Hall, Cacao 1914 blz. 422). Het is voor oudere ondernemingen noodzakelijk om te bemesten, slechts op enkele jeudige gronden kan men het nog zonder mest stellen (Roepke t. a. p. bldz. 41). In Suriname, waar nooit gemest wordt, haalt men een productie van 150 K.G. per akker (4 pic. per bouw), mits de krulloten bestreden worden, gemakkelijk, zooals men uit de opgaven op bldz. 54 van het Rapport en op bldz. 29 van bull. No. 39 van het Landbouwdept., kan zien. Bij een goeden aanplant kan bij een rationeele cultuur zeker gerekend worden op 200 K.G. per akker. De vooruitzichten dezer cultuur zijn zeker niet slechter dan op Java (zie Roepke t. a. p. blz. 6).

Over de Liberia-koffie oordeelt het Rapport als volgt: „Er zit toekomst in de Liberia-koffie. De groeivoorwaarden zijn gunstig, de productiviteit is groot, de boom is in Suriname beter thuis dan hij ooit op Java was, produceert spoediger. Het product heeft door de beperkte wereldproductie allengs een bevoorrechte marktpositie gekregen". Gunstig is ook het oordeel van het rapport Diephuis (1918). Deze cultuur heeft wanneer men bedenkt

[1]) *Roepke,* Cacao (1917) blz. 9.

hoeveel vijanden de koffie in andere landen afbreuk doen, heel weinig last van ziekten en plagen; de gevreesde bladziekte van Java ontbreekt. De boom heeft een lang leven; er zijn in de kolonie velden van 30 jaar, die nog goed produceeren. Ook met de selectie van Liberia-koffie is door het Landbouwdept. begonnen, wat met het oog op de vrij groote variabiliteit van veel belang is.

„Over het algemeen worden de cultures in Suriname zeer extensief gedreven, als gevolg van gebrek aan geld en arbeiders, maar wanneer beide factoren gunstiger worden, moet het m.i. mogelijk zijn door meer intensieve cultuur de producties belangrijk op te voeren". (L. Diephuis rapport 1918). Beter onderhoud door meer arbeiders en kapitaal, verder selectie van het plantmateriaal, zijn noodig om de productie zoo hoog mogelijk op te voeren. Moge de lezer van dit tijdschrift er van overtuigd zijn, dat het onjuist is, dat de oude plantage-bouw moet worden opgegeven en de aanbeveling van een zeer extensieve cocoscultuur en veeteelt niet gemotiveerd wordt [1]). Hij neme om zich een oordeel te vormen het Rapport zelf ter hand of het autoreferaat der rapporteurs in de W. I. Gids (1ste Jaarg. blz. 287 e.v.).

[1]) Verder zijn er nog tal van punten in Mr. K.'s opstel waar wat op aan te merken is, bijv.:

a) ,,Koffie en cacao en vooral sinaasappelen, zijn afhankelijk van verscheping op bepaalde tijdstippen zonder eenige vertraging in daarvoor speciaal ingerichte schepen''. Steeds worden gewone booten gebruikt. Koffie en cacao kunnen wel een jaar, koffie zelfs langer blijven liggen.

b) Sprekende over de werkkrachten noodig voor de cocoscultuur en de veeteelt in verband met het weinige animo der Surinaamsche bevolking voor geregelden arbeid: „Er is dus mogelijkheid dat ook deze werkzaamheden in de lijn liggen die zij kiest; zij zijn heel wat anders dan de grondbewerking op plantages". Grondbewerking is niet de hoofdbezigheid van het plantagewerk. Behalve op de 5 suikerplantages wordt aan grondbewerking op de plm. 60 overige plantages zelden iets gedaan. Op de betere koffie-ondernemingen wordt hoogstens eens per jaar rondgevorkt.

c) „Had men menschen genoeg, dan zou misschien menige plantage met behulp van kapitaal haar nu door achterlijke machines verouderd bedrijf kunnen ontwikkelen". De machines der koffie-ondernemingen zijn modern, alleen die der suikerplantages zijn niet up to date (Rapport blz. 52). De achterlijkheid bestaat veel meer in het door gebrek aan arbeiders onvoldoende uitvoeren van het veldwerk dan in de machinerieën.

Het lijkt mij beter toe om met dergelijke voorstellingen geen wenken te geven voor de economische ontwikkeling van Suriname.

UIT DE PERS.

Is een degelijke Kolonisatie met Britsch-Indiërs mogelijk? — Een der meest brandende kwesties in Suriname is voorzeker het arbeidersvraagstuk.

Het is van algemeene bekendheid, dat de Kolonie slechts door den landbouw, en vooral door een middenstandslandbouw tot bloei kan worden gebracht. Reeds de heer van Drimmelen heeft in een brochure het nut, ja zelfs de noodzakelijkheid van een middenstandslandbouw in het licht gesteld.

Door de geringe bevolking is de landbouw in het algemeen tot heden toe aangewezen geweest op contractarbeiders, zoowel uit Britsch- als uit Nederlandsch-Indië.

Ik zal hier niet in beschouwing treden over de al of niet wenschelijkheid van de Javaansche emigratie. Dit staat echter vast, dat de ondervinding bewezen heeft, dat de Britsch-Indiër veel betere eigenschappen heeft voor kolonisatie dan de Nederlandsch-Indiër.

Op dit oogenblik is de emigratie uit Britsch-Indië stopgezet. Een der voornaamste oorzaken van deze stopzetting ligt in de slechte behandeling, die de Britsch-Indiërs op de Fidji-eilanden en Zuid-Afrika ondervonden hebben.

Het is jammer, dat ook Suriname het nadeel moet ondervinden van deze stopzetting, te meer daar onze Kolonie in Britsch-Indië zeer gunstig bekend staat wat betreft de behandeling der emigranten, zoowel bij volksleiders en journalisten als bij het Britsch-Indisch bestuur.

Ook aan mij heeft ieder oud-emigrant, die ik in Calcutta en elders gesproken heb, den wensch te kennen gegeven naar Suriname terug te keeren.

Suriname lijdt gebrek aan bevolking, Britsch-Indië daarentegen lijdt door overbevolking.

Velen verlangen niet beter, dan naar Suriname te mogen gaan en er zich als landbouwers te vestigen. Onder dezen zijn er, ik mag wel zeggen, honderden, die het landbouwbedrijf volkomen meester zijn.

Tot dusverre moet de Britsch-Indiër op groote ondernemingen dit bedrijf aanleeren, hetgeen uit den aard der zaak groot verschil is met hetgeen wij onder klein-landbouwbedrijf verstaan.

Het zou dus een ontzaggelijk groot voordeel voor de Kolonie wezen wanneer wij eenigszins geschoolde klein-landbouwers hier konden krijgen.

Het eenige bezwaar is gelijk hierboven is aangestipt, dat nu wij geen contractarbeiders meer kunnen krijgen, deze menschen als vrije kolonisten zouden moeten worden aangevoerd.

En thans rijst de vraag: zou ons Koloniaal Gouvernement dit niet kunnen bewerkstelligen?

Zou het Bestuur zich niet in verbinding kunnen stellen met deze lieden en hun zulke voordeelen aanbieden, die hen naar hier trekken?

Ik ben geen deskundige op landbouwgebied, maar naar hetgeen ik vernomen heb, moeten er ten Noorden van de Sommeldijksche kreek honderden HA. van het allervruchtbaarste land aanwezig zijn. Dit land moet, naar men verzekert, buitengewoon geschikt zijn voor den rijstbouw en alleen wachten op drainage.

Indien dit zoo is, zou het Gouvernement deze landerijen niet kunnen inpolderen en deze den nieuwen kolonist aanbieden?

Dit zou een groot lokmiddel wezen, daar dit land onmiddellijk aan de stad grenst.

Het is van algemeene bekendheid, dat het zedelijk peil bij den Britsch-Indiër veel hooger staat dan bij den Javaan.

De Britsch-Indische vrouw ziet niet op tegen handenarbeid en is even als haar man arbeidzaam. Daarenboven zijn de Britsch-Indiërs over het algemeen vrijwel verzoend met het christendom, dat in Britsch-Indië meer en meer veld wint.

Men staat versteld over het groot aantal kerken, weeshuizen en verschillende Instituten voor opvoeding en onderwijs onder christelijke leiding.

Langzamerhand beginnen de verschillende kasten zich te onttrekken aan den noodlottigen invloed der Brahmanen.

Waar de Britsch-Indiër, in het algemeen niet meer zoo gekant is tegen het christendom, daar zal ook de assimilatie met het Surinaamsche volk zooveel gemakkelijker kunnen geschieden op eene alleszins zedelijke wijze, vooral wanneer hij niet eerst op een groote plantage moet gaan werken, waar hij allicht wederom onder den invloed komt van den een of anderen van hooge kaste, aan wien hij een zooveelste penning in welken vorm dan ook moet uitkeeren.

Ik heb wel eens hooren zeggen, dat men niet te veel Britsch-Indiërs in de Kolonie moet hebben, omdat de politieke invloed van Engeland te groot zou worden. Deze redeneering noem ik dwaas, want dan had men heelemaal geen Britsch-Indiërs moeten invoeren.

Vergis ik mij niet, dan zijn er in de Kolonie een goede 30.000 Britsch-Indiërs. Zoo dit aantal met, laat ons zeggen 10.000 vrije kolonisten vermeerderd wordt, zou dat eenig verschil uitmaken op Engelands invloed?

Suriname moet door den landbouw worden opgeheven uit den staat van verval en wel door den kleinen landbouw of liever den middenstandslandbouw.

Deze alleen is de hechte grondslag voor een blijvende volkswelvaart. Dit is het oordeel van alle deskundigen.

Welnu, de Britsch-Indiër is de aangewezen man, hij kan en wil hier komen arbeiden.

Honderden, ja duizenden staan klaar om zich naar hier te begeven. Het is aan het Bestuur om hiervan gebruik te maken en de Kolonie aan arbeidzame kolonisten te helpen, kolonisten, die het fundament der volkswelvaart, den middenstandslandbouw zullen helpen bevestigen.

H. N. H(AJARY).
(*De Surinamer* van 3 October 1920).

Leerplicht-opvatting bij Britsch Indiërs. — In het verslag van de jongste bestuursvergadering der Surinaamsche Immigranten Vereeniging, trok de volgende zinsnede mijn aandacht:

„Op het behoud van hunne zeden en gewoonten zijn de Hindostani

„bijzonder gesteld, eveneens op het behoud van hun taal, al geven zij „toe, dat zij daarnevens de taal van het land, dat zij tot nieuw vaderland „hebben gekozen, behooren te kunnen spreken.

„Op de handhaving van het Hindostani als leervak op de openbare „lagere scholen werd daarom hoogen prijs gesteld en de afschaffing daar- „van, waarop wel eens wordt aangedrongen, zou niet tot bevordering „van het schoolbezoek leiden, niet bijdragen tot het bestendigen van „den goeden geest onder de hier gevestigde Indiërs."

Het doet mij werkelijk genoegen, dat nu eens een woord gehoord wordt van Britsch Indische zijde. De zaak van het onderwijs aan Aziatische kinderen heeft zich altijd mogen verheugen in eene buitengewone belangstelling van den kant der Surinaamsche onderwijzers. Nooit is er iets onbeproefd gelaten om het onderwijs te vervolmaken. Uiterst moeilijk is dit totdusverre toegegaan en alles wat tot nu verkregen is, mag gerust nog tot pioniers arbeid gerekend worden.

Moeilijkheden in betrekking tot de psyche van het volk, waarin wij niet zoo makkelijk konden doordringen; moeilijkheden wat betreft de spraak vooral bij het taal-, lees- en zangonderwijs.

Zij, die in de hoofdstad wonen, kunnen zich ternauwernood een idee vormen van hetgeen in de districten door de onderwijzers wordt geleden en gestreden in het belang van het Britsch Indisch volk. Ook het koloniaal bestuur bleef nooit stil zitten. Vooral in de laatste jaren werden duizenden guldens aangevraagd voor den bouw van scholen in koelie-centra. Scholen als op Paradise, Waldeck, Meerzorg, Helena Christina, Alkmaar, Huwelijkszorg, perceel 423, enz. zijn bijna uitsluitend bevolkt met koeliekinderen. Talrijke leermiddelen worden jaarlijks verschaft, terwijl nog in alle voortvarendheid zelfs Hindostansche onderwijzers werden aangesteld.

De Britsch Indiërs in deze kolonie hebben dus geenszins redenen tot klagen, maar omgekeerd is het de vraag of wel van Britsch Indische zijde ooit die steun werd verkregen, die men zoo broodnoodig had.

Uit ten treure is er geklaagd over het enorm groot schoolverzuim; over den onwil bij talrijke ouders om de kinderen den heelen leergang te laten volgen. Voor het eerste stelde men een politiebeambte ter beschikking van de school, tegenover het tweede staat men volkomen machteloos. De werkelijke resultaten, die men daarom tot nu bereikt heeft, zijn op verre na niet evenredig aan de kosten en moeite die er aan gegeven worden.

De Hindostansche onderwijzers zien, voor zoover zij met de zaak voldoende meeleven, dezen toestand smartelijk aan en reeds tweemaal kwam het tot uiting op algemeene vergaderingen van de Immigranten Vereeniging.

Maar de Vereeniging zelf heeft nooit iets officieel ondernomen in die richting. En toch, men is het verplicht aan het Hindostani volk in de kolonie, maar eveneens aan hen die op de districtsscholen in het belang der zedelijke opvoeding bijkans vruchteloos zwoegen. Laat de Vereeniging trachten iets te doen. Er zijn invloedrijke leden in de districten. Dat die eens de zaak aanpakken, en blijk geven, dat zij de pogingen van Gouvernement en onderwijzers op prijs stellen.

Wat betreft het behoud van de Hindostansche taal; ach, ja, dit is altijd een moeilijk vraagstuk geweest. Heel wat is hierover geschreven en gesproken; toch mag niet uit het oog verloren worden, dat het nooit zoozeer ging om het schrappen van de Hindostansche taal als leervak,

dan wel om de vervanging van nietswaardige zoogenaamde Hindostansche onderwijzers.

Men heeft steeds gevraagd aan het koloniaal bestuur om degelijke beschaafde mannen in de school te brengen, die mede het Hindostani kunnen onderwijzen, of in het geheel niet te sturen, daar velen der tot nu toe benoemden weinig voldeden en eerder storend dan bevorderend werkten op het onderwijs.

Ook een ander punt mag te dezer plaatse ter sprake worden gebracht, namelijk het bezoeken der school door Britsch Indische meisjes.

De leerplicht spreekt van kinderen tusschen zeven en twaalf jaar en maakt nergens uitzonderingen. Tot nu toe hebben dus alle koelie-ouders, door hun meisjes moedwillig de school te onthouden, de wet overtreden en zijn dan, evenals de Creolen-ouders die zulks doen, strafbaar.

Verschillende pogingen om ze op school te krijgen hadden niet erg schitterende resultaten, terwijl van Gouvernementswege nooit vervolging werd ingesteld.

De Britsch Indiers achten het zenden van de meisjes naar school in strijd met de zeden en gewoonten van het volk; nu zegt het verslag, dat men bijzonder gesteld is op het behoud der zeden en gewoonten en daarom wensch ik te vragen aan de Surinaamsche Immigranten Vereeniging:

1. Hoe staat het bestuur, dat zoovele duizenden Britsch Indiërs in de kolonie vertegenwoordigt, tegenover het schoolbezoek van meisjes?

2. Indien men vóór is en erkent dat door het Britsch Indische volk verkeerd wordt gehandeld, zou dan de Vereeniging niets kunnen doen om de school tegemoet te komen en daarbij de onaangename strafrechtelijke vervolging van honderden koelies te voorkomen, die binnenkort noodwendig komen moet?

3. En voor het geval men van meening is, dat inderdaad de meisjes om zeer gegronde redenen de school niet mogen bezoeken, zou men dan niet bij het Koloniaal Bestuur kunnen aandringen op wetswijziging op dat punt, daardoor meehelpende een paskwil uit de wereld te ruimen?

Nogmaals, het verheugt mij, dat door de Surinaamsche Immigranten Vereeniging officieel een wensch is te kennen gegeven in betrekking tot het onderwijs, maar het zou mij nog meer verheugen, wanneer het Bestuur dier Vereeniging zijn standpunt wilde mededeelen ten opzichte van de drie door mij gestelde vragen. E. Wong.

(*De West* van 29 October 1920).

BIBIOGRAPHIE.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 5e Jaarg. Sept. 1920. (Inhoud: De rijstcultuur in Noord-Amerika, ontleend aan het rapport van M. B. Smits, met naschrift van de redactie. — Het arbeidersvraagsruk, door J. J. Leys. — Vereeniging voor den grooten landbouw in Suriname, jaarverslag over 1919. — Een nieuwe landbouwleeraar in de kolonie, door E. Snellen. — Theoretische en economische beschouwingen over motortrekkers in het landbouwbedrijf. — Hoe men in Britsch-Indië de menschen voorlicht omtrent Suriname. — Mierenverdelgende planten, door J. J. Leys. — De cacaothrips, door W. M. Braumuller. — Het arbeidersvraagstuk, door K. S.)

British Guiana. Commercial Handbook, compiled by Capt. J. M. Reid, comptroller of Customs and Commercial Correspondent to the Board of Trade. Georgetown. Demarara. 1920. (Met 2 kaarten en 9 afbeeldingen).

Stemmen uit Bethesda. XXVI. Amsterdam 1920. (Met portret van Mevrouw Sillem en 2 illustr.).

West-Indische Kamer. Amsterdam. Eerste Jaarverslag over 1919.

West-Indische Kalender. 1921. 2e jaarg. Op initiatief van de West-Indische Kamer uitgegeven door de Amsterd. boek- en steendrukkerij v.h. Ellerman, Harms & Co.

De Surinaamsche Bank 1919. Verslag door den Hoofd-Directeur uitgebracht in de Alg. Vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 9 Dec. 1920. Amsterdam, C. A. Spin en Zoon.

Surinaamsch Morahout (*Dimorphandra excelsa*). (Met 3 illustr.) Uitgave van de N. V. Houthandel v.h. G. Alberts Lzn. & Co., Middelburg, 1920. (Niet in den handel).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 22 Oct. 1920. Suriname's herleving (naar Tj. Pyttersen). — Id. 5 Nov. De toekomst van Suriname.

Indië. Geillustreerd weekblad. 17 Nov. 1920. Arowakken XIII, door N. (met afb.: Indianenmeisjes uit Zuid-Guyana). — 24 Nov. Arowakken XIV. (met afb.: Hoofden der Indianen uit Zuid-Guyana). — 1 Dec. Arowakken XV. (met afb.: Jonge Indianenvrouw met mondtatoeage als kauwster van alcoholica). — 8 Dec. Arowakken XVI. (met afb.: Een vischschietende Indiaan in de watervallen van Guyana). — 15 Dec. Arowakken XVII. (met afb.: Arowak in danscostuum. Zuid-Guyana).

DE NIEUW BENOEMDE GOUVERNEUR VAN SURINAME MR. A. J. A. A. BARON VAN HEEMSTRA

AAN ONZE LEZERS.

Op den omslag van dit nummer verschijnt de naam van onzen mede-redacteur Mr. D. FOCK niet meer. Hoezeer wij ons ook verheugen in de hooge onderscheiding, die hem te beurt is gevallen, betreuren wij het ten zeerste dat hij niet langer de leiding zal hebben van onze redactie-vergaderingen, die hem zoo uitstekend was toevertrouwd. De aangename samenwerking zal ons steeds in de herinnering blijven.

De nieuwe Landvoogd kent, èn als Oud-Minister van Koloniën èn als Oud-Gouverneur van Suriname, de nooden dezer kolonie en de afhankelijkheid van haar bevolkingsvraagstuk van de grootere zuster in het oosten. Zijne benoeming tot Gouverneur-Generaal van de Oost zal dus zeker ook ten goede komen aan de West.

De Redactie.

1 Februari 1921.

DE BAUXIETNIJVERHEID EN DE STICHTING VAN EEN NIEUWE STAD IN SURINAME.

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

I. *De ontdekking van Bauxiet.*

Ofschoon J. Middelberg ,de gewezen leider der Mijnexploratie van Gouvernementswege in Suriname, in 1907 schreef [1]) „dat er voorshands geen redenen bestaan om „aan te nemen, dat andere delfstoffen dan goud in ont„ginbare hoeveelheden in Suriname worden aangetrof„fen" en verder [2]) „van eenig belang voor den werkelijken „mijnbouw is echter alleen het goud en het is te ver„wachten dat slechts de ontginning van dit metaal, voor „de mijnindustrie van Suriname van belang zal zijn," heeft de aanwezigheid in groote ontginbare hoeveelheden van Bauxiet en ijzererts, die uitspraak te niet gedaan.

Het mag wel opmerkelijk worden genoemd dat in Britsch-Guyana en in Suriname ongeveer gelijktijdig bauxietlagen werden gevonden.

In 1897 ontdekte Professor J. B. Harrison, C. M. G. Director of Agriculture and Science, dit erts in Britsch-Guyana in een heuvel te Akyma aan de Demerararivier [3]) waarvan geanaliseerde monsters zeer gunstig werden beoordeeld. Zijn verslag werd opgenomen in „The Official Gazette" van 16 Juli 1910. Hierin wordt onder meer gezegd: „At present probably these deposits are of too low

[1]) Geologische en technische aanteekeningen over de goudindustrie in Suriname door E. Middelberg, Amsterdam 1908, blz. 5.

[2]) Alsvoren blz. 7.

[3]) Report of the condition of the colony of British Guiana during the great European war and of the chief local problems awaiting solution, by C. Clementi, Officer administering the Colony, 1919.

„commercial value to warrant their exploitation for ex-
„port as sources of aluminium, but their exceptional puri-
„ty renders it desirable for their occurrence to be placed
„on record."

„In the future they may be of use as sources of alu-
„munium or of alumina and its salts, whilst the calcined
„product by its infusibility may prove of use for furnace-
„linings etc."

De mijningenieur Dubois, die in dienst der voormalige maatschappij Suriname van 1898/1900 in de kolonie geologische onderzoekingen deed, maakte in zijn werk: „Beitrag zur Kenntnis der Surinamischen Laterit und Schutzrindenbildungen" op blz. 34 melding van het voorkomen van dit erts en voegt daarbij: „Man trifft es nicht selten aber bis jetzt in noch nicht abbauwürdiger Kwantität an".

Alhoewel het bestaan van Bauxiet dus reeds een 23-tal jaren geleden bekend was in de West-Indische Koloniën, is eerst sedert den grooten Europeeschen oorlog de aandacht meer op dit metaal gevestigd omdat de behoefte aan de grondstof voorheen gering was en de marktprijs laag. Hierin kwam een groote en gunstige verandering sedert 1914 en werden een 6-tal jaren geleden in Engelsch zoowel als in Nederlandsch Guyana ernstige pogingen aangewend om dit voor de toekomst belangrijke erts te doen ontginnen.

De stoot daartoe gaf Britsch-Guyana en Suriname volgde. De eerste persoon die hier onder den naam van Thomson in 1914 op dit doel afkwam van uit Amerika, was de heer Morest, die monsters bauxiet in de stad medebracht uit het binnenland. De heer Harvey kan als een der pioniers worden beschouwd en verschillende andere onderzoekers als Pay en Headley droegen het hunne bij om meer en meer de aandacht op dit erts te vestigen en kapitaal voor de ontginning te vinden. Een groot aantal aanvragen om vergunning tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen, klaarblijkelijk met het oog op bauxiet-onderzoek, werden ingediend en een niet minder groot aantal van die conces-

siën werd overgenomen door eene Amerikaansche maatschappij, welker onderzoekingen ter plaatse gunstige uitkomst hadden. De op 19 December 1916 opgerichte Naamlooze Vennootschap „De Surinaamsche Bauxiet-Maatschappij" verkreeg concessie op een uitgestrektheid van 123.053 H.A. en eigendom door aankoop van particulier bezit van ± 5000 H.A. Ook een andere Amerikaansche Maatschappij: „De Norton Compagnie", werkte voor datzelfde doel. Bepalen wij ons echter tot de eerstgenoemde maatschappij, een afdeeling van de „Republic Mining and Manufacturing Comp." te Philadelphia, een afdeeling wederom van de groote „Aluminium Company of America" die haar werkzaamheid is aangevangen en over welker arbeid ik een en ander wil schetsen.

II. *Wettelijke bepalingen, regelende het Bauxiet-bedrijf.*

Bij de opening van het 52e zittingjaar der Koloniale Staten deed de Gouverneur eene toezegging [1]) om wettelijke regelen te treffen en bood hij bij brieven van 19 Januari no. 236 en 237 aan het genoemd college aan een verordening houdende bepalingen omtrent het doen van onderzoek naar de aanwezigheid en omtrent het ontginnen van bauxiet in of op den bodem van Suriname [2]) en op bauxietbelasting [3]). Het voorloopig verslag van de Koloniale Staten verscheen 26 Februari d.a.v., de Memorie van Antwoord op 12 Maart. Hierop volgde een nota van wijzigingen. Op 16 Maart brachten de Koloniale Staten hun eindverslag uit. Het lid van Ommeren diende 22 Maart zes amendementen in. Gelijke data dragen de gewisselde stukken ten aanzien van de Bauxietbelasting. Deze beide verordeningen — de Bauxietverordening en de Bauxietbelasting — werden in de vergadering van 26 Maart behandeld [4]) en goedgekeurd en gepubliceerd in

---

[1]) Punt 19 v. d. openingsrede uitgesproken door Gouverneur Staal op Dinsdag 8 Mei 1917.

[2]) Handelingen der Kol. Staten. Bijlagen 1917—1918 (21—1/8).

[3]) Handelingen der Kol. Staten. Bijlagen 1917—1918 (22—1/6).

[4]) Handelingen der Kol. Staten. vol. 40—44, Blz. 133—149.

het Gouv. Adv. Blad no. 76 van 1918. Binnen 9 weken was dus alles afgeloopen.

Als men nu nagaat dat de vereischte goedkeuring van Nederland zoolang uitbleef, dat, na de mededeeling [1]) van den ondervoorzitter van den Raad van Bestuur dat telegrafisch bericht was ontvangen dat de Bauxietverordening kon worden afgekondigd, doch gelijkertijd aan de Staten eene wijzigingsverordening zou moeten worden aangeboden, eerst op 24 November 1919 eene wijziging in de bauxietverordening werd gepubliceerd, welke het opperbestuur in het moederland noodzakelijk achtte [2]) alvorens de Koninklijke goedkeuring aan de verordening kon worden gehecht, welke wijzigingen de Koloniale Staten na indiening [3]) onmiddellijk afdeden [4]), en bij Resolutie van 28 Nov. 1919 no. 2885, bepaald werd dat de drie verordeningen — bauxietverordening, bauxietbelasting en wijziging bauxietverordening — op 1 Januari 1920 in werking zouden treden, dan kan hieruit wel worden verklaard dat een dergelijke vertraging in de afdoening buiten de kolonie, terecht of ten onrechte veel ontstemming heeft veroorzaakt in Suriname, omdat de Sur. Baux. Mij. hare eenmaal aangevangen werkzaamheden niet krachtig kon voortzetten, voordat er wettelijke zekerheid zou bestaan voor het bedrijf, waarvoor de Mij. zich reeds aanzienlijke offers getroost had. Immers in de 4 jaren — het onderzoek inbegrepen — dat de Sur. Baux. Mij. in de kolonie werkzaam was, had zij met inbegrip der koopsommen, reeds een groot kapitaal uitgegeven.

Bij Resolutie van 8 November 1919 no. 3886 (G. B.

---

[1]) Vergadering der Kol. Staten van 6 Mei 1918, waarin behandeld werd de Kol. Huish. Begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1920. — Handelingen der Kol. Staten 1917—1918, vol. 64. blz. 233.

[2]) Deze wijzigingen strekken in hoofdzaak om de betalingen en heffingen te verhoogen en den arbeidsdrang te versterken. Hiertoe was door den Min. v. Koloniën, overleg gepleegd met den vice-voorzitter van de Aliminium Company, den heer Darling, die zich daarvoor naar Nederland had begeven.

[3]) Ingediend bij brief van den Gouverneur van 19 November 1919 No. 3799.

[4]) Zitting van 24 November 1919. Handelingen der Koloniale Staten 1919/1920, vol. 15, blz. 53/54.

no. 80) werd de geldende tekst van de Bauxietverordening 1919 (G. B. no. 76) gepubliceerd en werden, ter uitvoering van sub 6 van art. 10 daarvan, bij Besluit van 30 Dec. 1919, de noodige voorschriften gegeven omtrent het toezicht op de naleving van de bepalingen (G. B, 1919 no. 84).

Ten slotte bood de Gouverneur op 20 April 1920 aan de Koloniale staten eene verordening aan tot nadere wijziging van de Bauxietverordening 1919, welke bepaalt dat geschillen nopens het voldoen aan de vereischten door houders van vergunningen tot onderzoek naar de aanwezigheid en van de concessiën tot het ontginnen van bauxiet, beslist worden door den rechter en op de wijze, als geregeld is in de verordening van April 1903 (G. B. no. 17). Deze verordening werd door de Kol. staten goedgekeurd in haar zitting van 23 Juni 1920 en is nog niet [1]) afgekondigd.

III. *Moengo.* (*Mongo.*)

Het mag welhaast op een sprookje gelijken, dat in het verafgelegen, in Nederland vrij wel onbekende Suriname, waar de toestand in de laatste jaren verre van rooskleurig was, een nieuw dorp uit den grond verrezen is, dat in bevolkingsaantal thans Albina ter zijde streeft, een dorp, midden in de wildernis, hoogop de rivier de Boven-Cottica, ver van de bewoonde wereld en de beschaving van het overige deel der kolonie.

De stichting van dit dorp Moengo is een roman, een stuk moderne geschiedenis en een monument voor de wilskracht en de volharding der Amerikanen. Wij zijn tot nu toe gewend geweest alleen te lezen van het ontstaan van dorpen en steden in Noord-Amerika, vooral daar, waar na het vinden van goud en diamanten, stroomen landverhuizers zich hebben begeven. Hier evenwel, een stelselmatig aanleggen en opbouwen van de vierde plaats der kolonie, langzamerhand groeiend in bevolkingsaantal en oppervlakte in normale verhouding.

[1]) Bijlagen 1919—1920 (41.1./3); 1920—1921 (1.1).

Honderd en vier mijlen van Paramaribo aan de Boven-Cottica tusschen de Suriname en Marowijnerivieren, ligt het dorp Moengo of Mongo, een vroeger Aucaner Boschnegerdorp, dat sedert lang verlaten was, naar men meent, omdat de harde grond het inslaan van palen voor de woningen zoo moeilijk maakte.

Moengo beteekent heuvel. De Djoeka's noemen het „Oeman Kondre" (vrouwenland) in tegenstelling met Paramaribo, dat ze „Soeman Kondre" (menschenland) noemen. Moengo is golvend terrein, de bauxietlagen, die dicht aan de oppervlakte liggen en doorloopen tot den rivieroever, worden aangetroffen over een lengte van 5 K.M., een breedte van 300—500 M. en een dikte tot 4 M. Het emplacement Moengo, dat nu het dorp Moengo genoemd mag worden, de S. B. M. noemt het een stad, is ± 3200 H.A. groot. De heuvel Moengo is ongeveer 45 voet hoog en strekt zich eenige K.M. langs de Cottica uit en landwaarts tot een diepte van ongeveer 800 M.

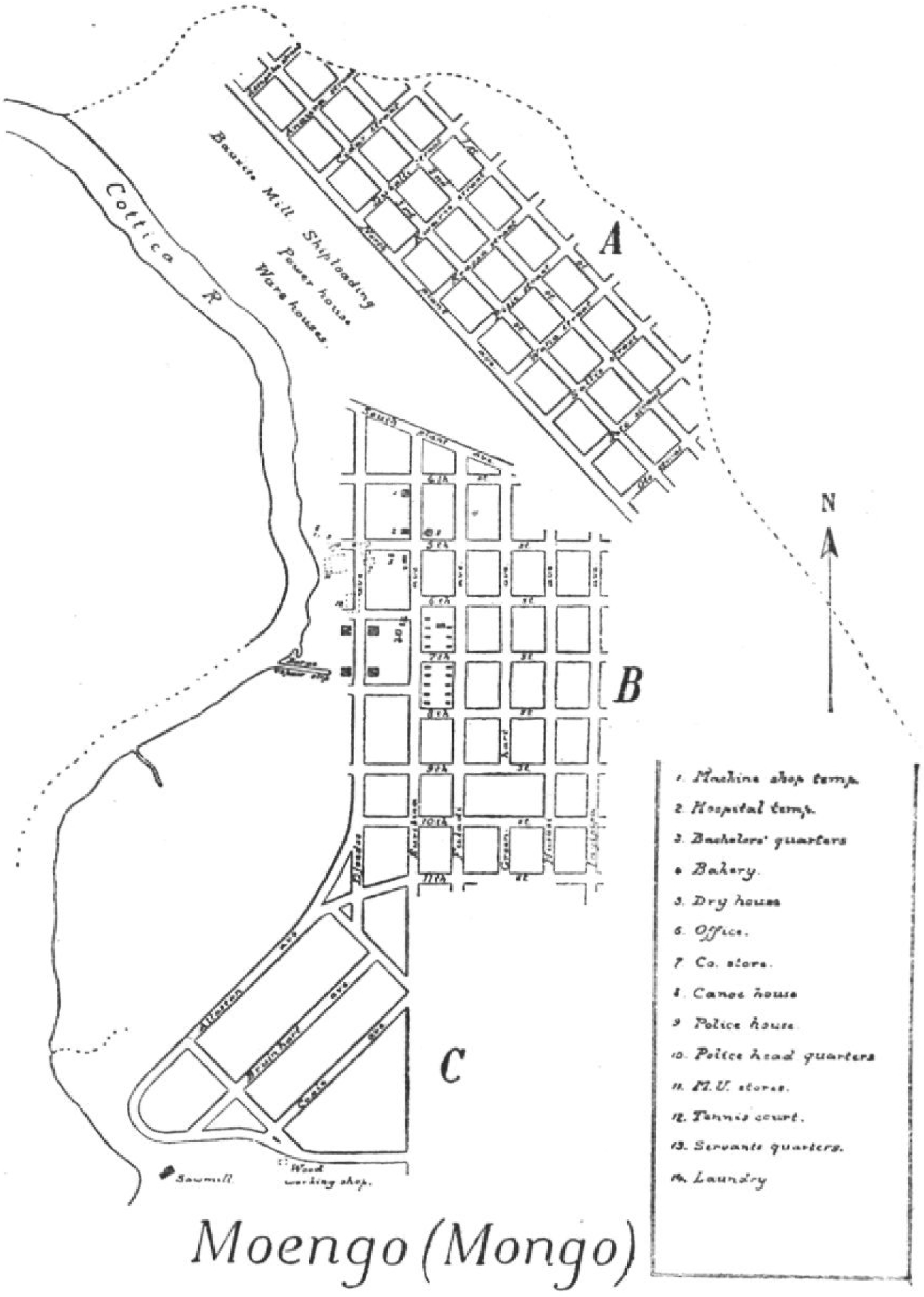
Het concessieterrein van de S. B. C. bevat talrijke heuvels. Ik telde op de kaart 23 [1]) waarvan de Moengoheuvel de belangrijkste is. De aanleg van het dorp is berekend op ongeveer 1000 arbeiders, met vrouwen en kinderen, eene bevolking uitmakende van een 4000 personen. Het bouwplan volgens nevenstaande schets is in 1919 geteekend. De laatste aanvulling daarvan had 10 April 1920 plaats. Het dorp wordt verdeeld in drie wijken, bestemd voor: 1°. *de Amerikanen* (C), 2°. *de Surinaamsche of Creolen arbeiders* (A), 3°. de *Javaansche arbeiders* (B).

De stad is in straten van 15 M. breedte verdeeld, wier namen op 24 November 1919 gegeven werden.

Men is hierbij zoodanig te werk gegaan, dat de loodrecht op de rivier uitkomende straten zijn genoemd van 1 tot en met 10 en de deze kruisende straten de namen hebben ontvangen van Surinaamsche houtsoorten.

---

[1]) Te weten: Moengo Hill, New Boon Hill, Mana Hill, *Buschman Hill, Naman Hill,* 3 Ajoemakondre Hills, 6 Lobato Hills, 2 Sunday Hills, Red Hill, Last Hill, Lost Hill, 2 *Jones* Hills en 2 Wana Hills, waarvan de cursief gedrukte zijn genoemd naar oorspronkelijke concessionarissen en den Amerik. ingenieur Naman.

1. Platte grond van Moengo.

In de Surinaamsche wijk noemt men ze „straten" en den hoofdweg „North plant avenue", in het middengedeelte en in de Amerikaansche wijk „avenues". Evenals de moderne steden in Amerika loopen de straten loodrecht op elkaar en vormen in de Surinaamsche en in de middenwijken ieder 50 blokken en in de Amerikaansche wijk 4 blokken. De straten loopen alphabetisch van de rivier op naar boven.

De blokken van de Surinaamsche en Javaansche arbeiderswijken hebben een afmeting van 60 bij 75 M., die van de Amerikaansche wijk zijn belangrijk grooter.

Achtereenvolgens zullen we behandelen: A. de hygiëne B. de bedrijven, C. de administratie, D. de organisatie, E. de sociale arbeid, F. de overheidstaak, G. de toekomst.

A. De Hygiëne.

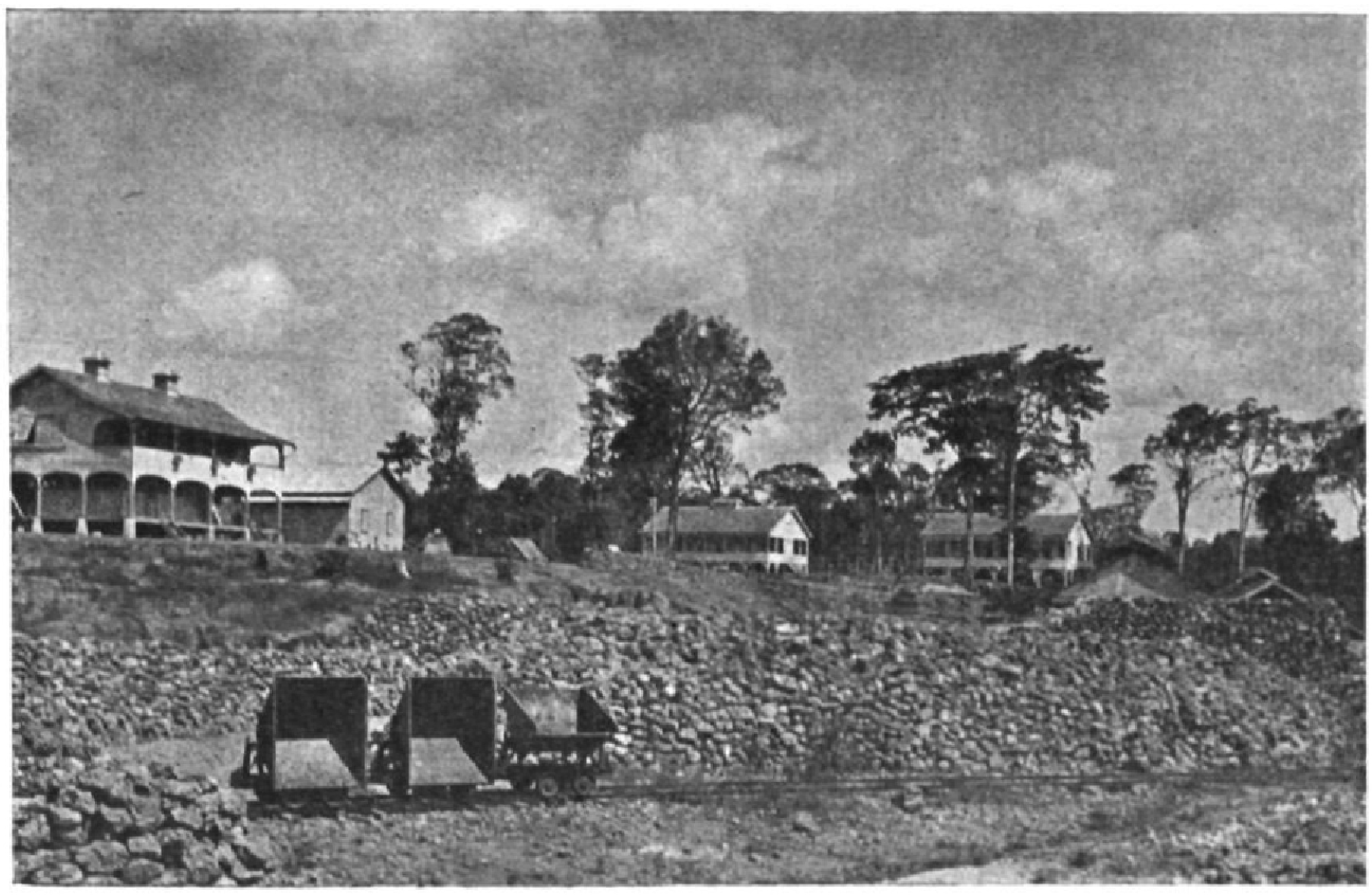
Waar de zin voor hygiëne bij de Amerikanen sterk ontwikkeld is en de door deze natie op dit gebied verrichte arbeid in Panama, Cuba, Haïti een voorbeeld is voor de overige wereld, daar behoeft het geen verwondering te baren, dat deze beginselen een toepassing zulllen vinden in Suriname dat in de benijdenswaardige positie verkeert dat aldaar een stad in aanbouw is, welke aangeleg wordt volgens de moderne beginselen der hygiëne en wel die voor de tropen.

Het ontbosschen van het terrein waarop Moengo is gelegen, is al een groot stuk werk geweest. Deze ontbossching gaat geregeld voort. De zwampige terreinen groot ± 400 acres in de omgeving van Moengo zullen in de toekomst ingepolderd worden. Er wordt geld noch moeite gespaard om van Moengo een plaats te maken waarop Suriname trotsch kan zijn en waar de tropische ziekten, met name Malaria, Anchylostomiasis enz. geen kweekplaatsen zullen vinden.

Om te beginnen heeft de maatschappij zich verzekerd van een Nederlandsch geneesheer-bacterioloog, den heer C. Bonne, tot voor zijn indiensttreding, officier van Gezondheid 2e kl. bij het N.-I. leger, die jaren in het

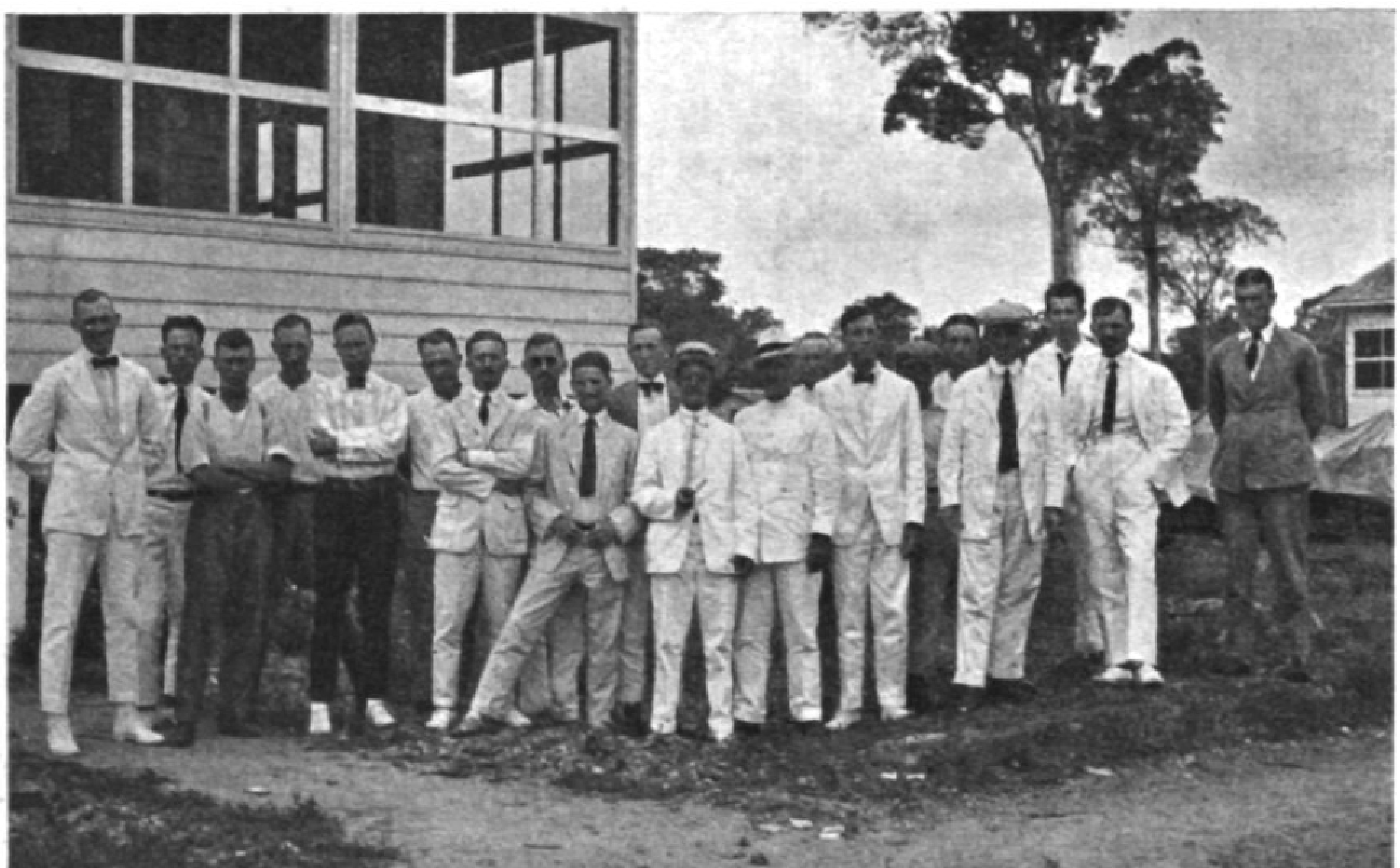
1. Gezicht op Moengo. Vooraan links: tijdelijke arbeiderswoningen, daarachter: Kantoor, in het midden: Clubhouse.

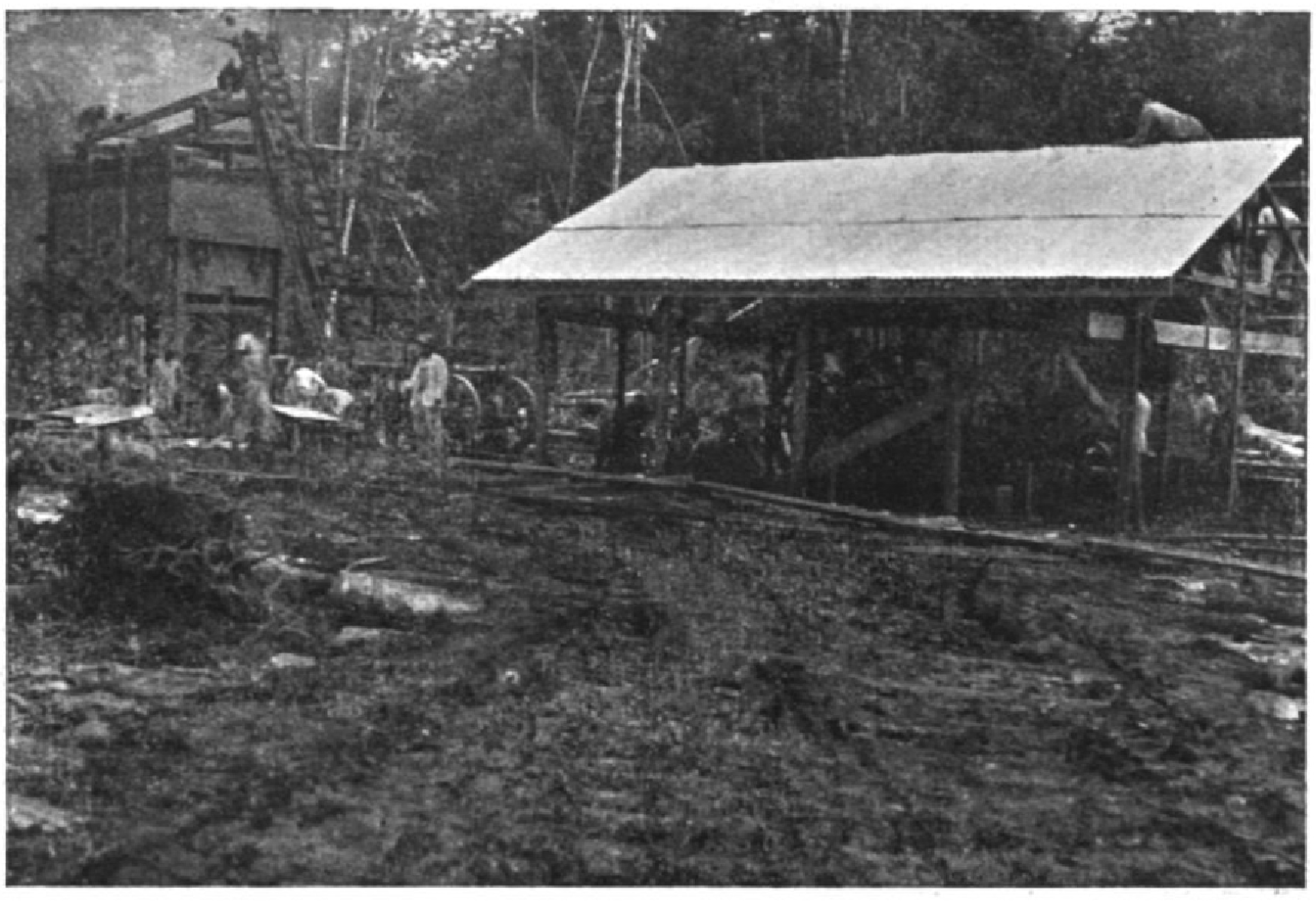
2. Gezicht op Moengo. Van links naar rechts: kantoor, winkel, clubhouse, opgestapeld bauxiet.

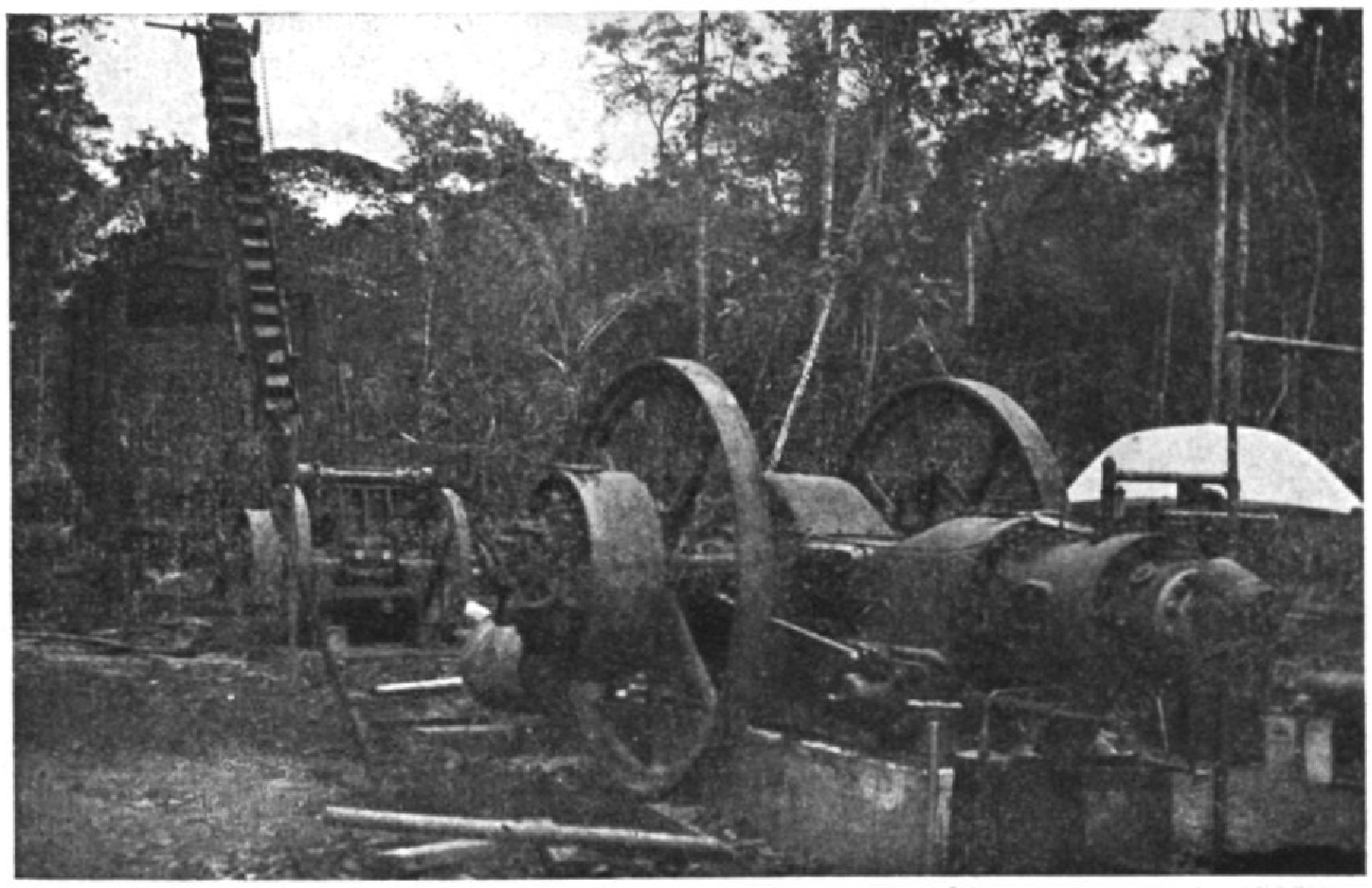
3. Gezicht op Moengo. Djoedoe-avenue met clubhouse en tennisveld.

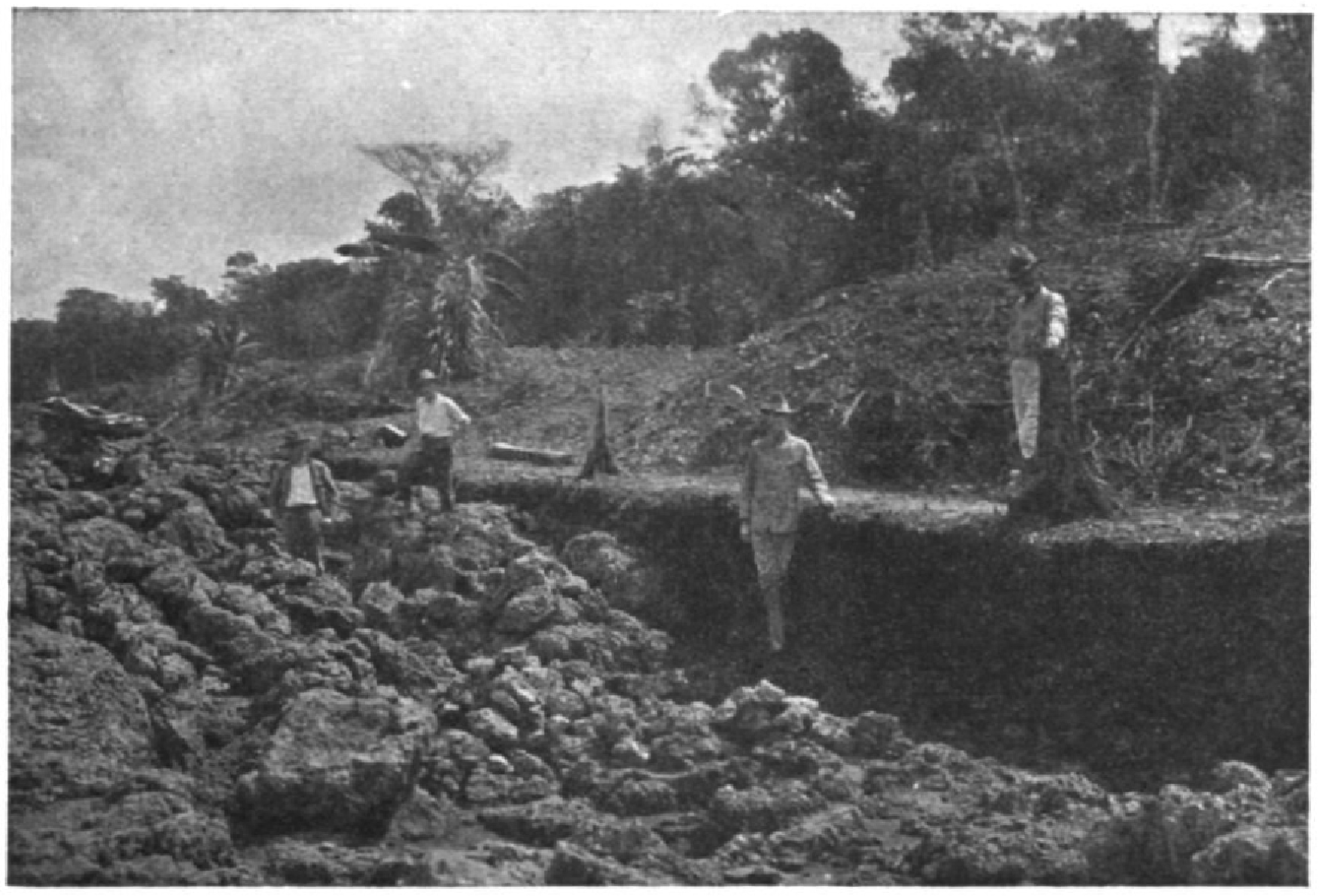
4. Groep van leidend personeel op Moengo. Amerikanen. De 10de persoon van links is de super-intendant Buchanan.

5. De ertsstamper en de droogmolen.

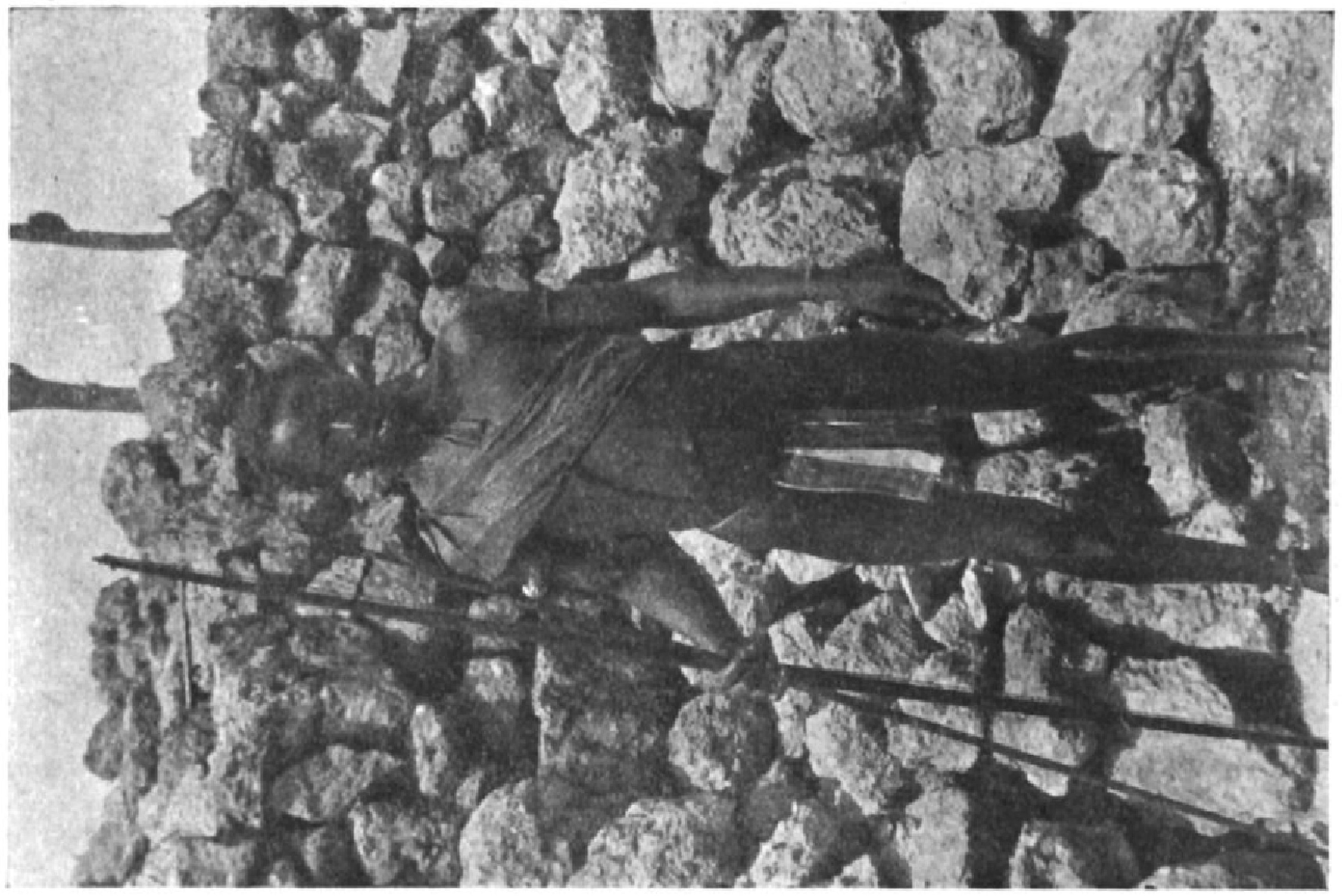
6. De ertsstamper.

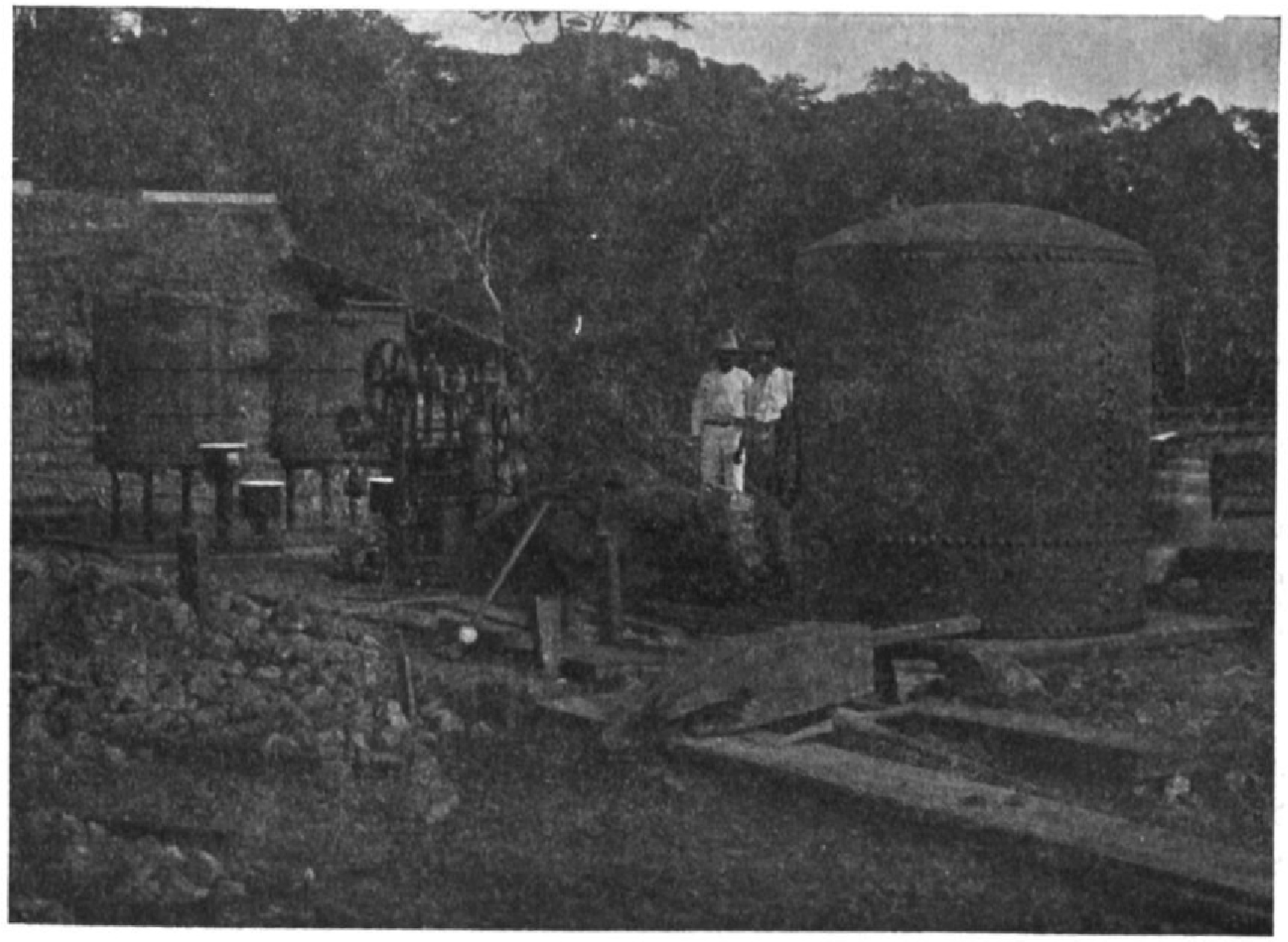
7. Winning van bauxiet.

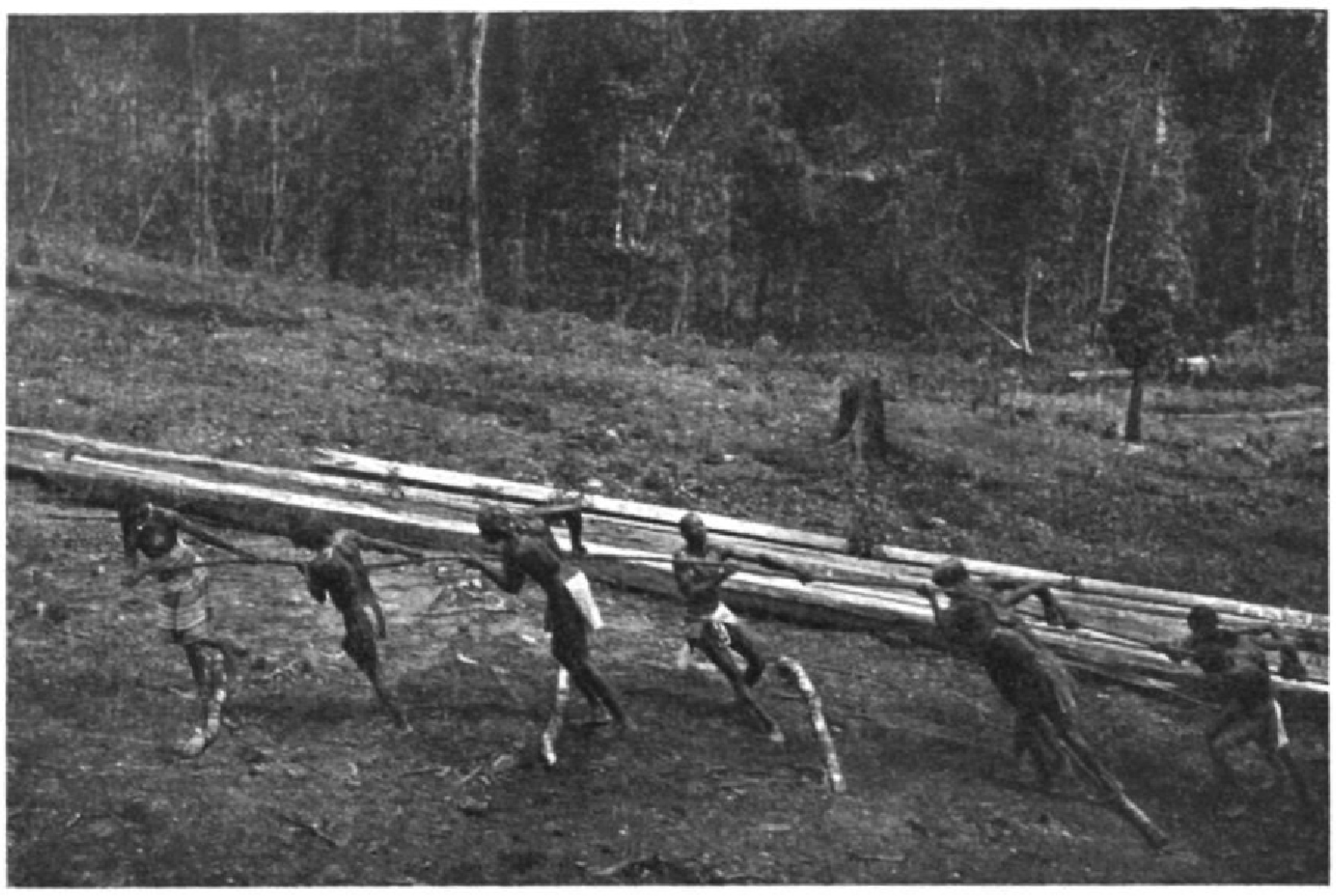
8. Winning van bauxiet.

9. Een Boschneger voor een stapel bauxiet.

10. Installatie voor het zuiveren van drinkwater.

11. Uitsleepen van hout op de oude wijze, door Boschnegers.

12. Uitsleepen van hout met den trekker.

13. Ephrata, de zetel van het Districtsbestuur in Cottica.

14. De Cottica-rivier.

militair hospitaal te Paramaribo heeft gewerkt als hoofd van het bacteriologisch laboratorium. De heer Bonne heeft den Ned. dienst verlaten — op zichzelf te betreuren — vooral na de door hem opgedane kennis en ervaring op zijn studiereis (met zijn echtgenoote) naar de Panama zone [1]) en zijn studies in Londen en Washington. De heer Bonne zal in dienst der Surinaamsche Bauxietmaatschappij een dankbaarder veld van arbeid vinden dan hij tevoren had en het motto van Gorgas [2]) „Sanitation pays" onbekrompen kunnen toepassen en uitvoeren, zoodat Moengo een der gezondste plaatsen van de kolonie zal worden.

Watervoorziening. Van den aanvang af is een der eerste daden der S. B. M. op Moengo geweest de zorg voor watervoorziening en faecaliënafvoer. De electrische centrale zal het water uit de rivier opvoeren en naar een filtreerfabriek leiden, vanwaar het door de stad naar alle woningen met daarbij behoorende kook- en waschinrichtingen zal worden gevoerd door ondergrondsche buizen. De maatschappij zal dus zorgen voor gezuiverd drinkwater en het drinken van onzuiver rivierwater zal niet geduld worden. Reeds nu heeft men — de centrale leiding is nog niet gereed — een pompinstallatie met pijpleiding door de stad en wordt het water vóór het gebruik gezuiverd in een apparaat. Het gezuiverde water is door een deskundige chemisch en bacteriologisch zuiver bevonden. Gekookt drinkwater wordt voorts reeds aan de arbeiders verstrekt. Tevens is men begonnen om een artesische put te boren.

Faecaliënafvoer. Naast de watervoorziening is de faecaliënafvoer afdoende geregeld. De uitgravingen in den rotsachtigen bodem zijn gereed. Met springstoffen moest de bodem bewerkt worden. In deze uitgraving komt het pijpennet voor beide systemen. Het voornemen is op elke

[1]) Zie zijn verslag: Hygiëne op de landengte van Panama, met eenige opmerkingen over de muskieten der kanaal-zone door J. Bonne-Wepster, Nov. 1915. Uitgegeven door het Departement van Kolo niën in 1917. Zie Ned. Staatscourant van 29 Januari 1917.

[2]) Zie *De West-Indische Gids*, Tweede jaargang blz. 355.
Tabel I.

10 woningen een septic tank te bouwen. Er zijn reeds eenige gereed. De afvoer uit deze septic tanks geschiedt naar een achter Moengo gelegen kreek, welke niet met de hoofdrivier, de Cottica, in verbinding staat. Met het oog op de anchylostoombestrijding is de faecaliënafvoer op voortreffelijke wijze geregeld.

Zorg voor huizen en terreinen. De huizen der Amerikanen zijn bereids muskietenvrij gemaakt door gaasafsluiting. Muskietenkleeden worden er bovendien, ook in de sectie van het Surinaamsch personeel gebruikt. De bedoeling is natuurlijk alle huizen muskietenvrij te maken. De huizen zijn alle van W.C. en badkamers voorzien. De straten zijn schoon en vrij van rommel en vuil. Leege blikken en flesschen treft men niet op straten en erven aan. Na een regenbui worden arbeiders rondgezonden om plassen onmiddellijk met petroleum te overgieten, teneinde muskietenuitbroeding tegen te gaan.

Hospitaal. Er is een tijdelijk hospitaaltje opgericht. Een groot hospitaal is in aanbouw. Eenige goed onderlegde ziekenoppassers zijn daar werkzaam. De Gouvernementsgeneesheer van Constantia bezoekt geregeld het dorp.

Daar de afstand evenwel tamelijk groot is, zal het natuurlijk niet kunnen uitblijven dat een geneesheer op Moengo gevestigd wordt, hetzij in dienst van de maatschappij of van het gouvernement. Het kleine hospitaalgebouw is ordelijk en goed verzorgd, evenals de apotheek.

Van de ziekten worden degelijke statistieken aangelegd, waarvan de nevenstaande tabellen tijdens mijn bezoek dit jaar, getuigen.

Na ± 800 M. gaat de heuvel Moengo in een zwamp over, die — zooals gezegd — in de toekomst ingepolderd zal worden. Voor vrij gekomen arbeiders, en men heeft hier het oog op de Javanen die thans onder contract zijn, zal dan land beschikbaar zijn voor vestiging.

Begraafplaats. Aan het boschpad dat naar de zwamp leidt is een begraafplaats omheind, waar gelukkig, tot dusver, nog niet veel graven worden aangetroffen.

Time in Hospital.

Race.	No.	Days in hospital.
American	—	—
Foreign white	10	26
Dutch	22	71
Dutch women	—	—
Foreign black	1	2
Foreign black women	—	—
Javanese	4	7
Javanese women	3	10
Total	40	116

Total time lost.

Race.	American.		Foreign White.		Dutch.		Foreign Black.		Javanese.				Total.			
How lost.	No.	Days.	No.	Days	No.	Days	No.	Days	No.		Days.		No.		Days.	
									M.	W.	M.	W.	M.	W.	M.	W.
Injury line of duty	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Injury not in line of duty	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Illness thru no fault	2	5	10	26	22	71	1	2	4	3	7	10	39	3	111	10
Illness thru fault	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	2	5	10	26	22	71	1	2	4	3	7	10	39	3	111	10

Time lost thru malaria only.

Race.	Total No. of men & women in camp.	Fever-cases.		Days.		% Days-lost.
		No.	%	Lost.	in Camp.	
American	22	1	5	5	552	0.54
Foreign white	57	7	12	20	1040	2
Dutch	294	1	0.34	3	7179	0.04
Dutch women	4	—	—	—	37	—,
Foreign black	53	—	—	—	1586	—
Foreign black women	1	—	—	—	8	—
Javanese	27	—	—	—	507	—
Javanese women	16	—	—	—	203	—
Total	474	9	2	28	11112	0.2

Total days lost.

Total No. of men & women in camp	Total days in camp.	Days lost.	% Days lost.
474	11112	112	1

B. Bedrijven.

Wanneer we een en ander willen mededeelen over de bedrijven op Moengo, dan zouden daarin behandeld kunnen worden: 1°. *Opnemingsdienst*; 2°. de *Verkeersmiddelen*; 3°. de *Bevoorrading*; 4°. het *Plantagebedrijf*; 5°. het *Boschbedrijf*; 6°. het *Fabrieks-* en *electrisch bedrijf*.

1°. *De Opnemingsdienst*: Onder dezen dienst worden gerangschikt de *Hydrographische* en de *Typographische dienst*.

Om te beginnen heeft de maatschappij door haar deskundigen de *rivieropname* doen verrichten om na te gaan, of zeeschepen zouden kunnen doorvaren tot Moengo om ladingen bauxiet in te nemen. Het opnemen van het riviervak Mariënburg—Wanhatti geschiedde vlug, nl. in twee dagen door middel van vier motorbooten, die gezamenlijk langzaam opvarende, elke $1^1/_2$ minuut het dieplood uitwierpen; zoo verkreeg men vier dieptemetingen over de breedte der rivier, in de breede gedeelten, de eene helft in het opvaren, de andere helft, de rivier afzakkende, zoodat acht peilingen werden verkregen. De diepte der rivieren is vrij groot. De Commewijne is voor zeeschepen diep genoeg, de smallere Cottica heeft op de meeste plaatsen een diepte van 25 à 30 voet en zelfs werd een diepte van 100 voet waargenomen ter hoogte van de Coermotibo. Het bezwaar zal dus de breedte blijken, aangezien de Cottica smal is bij Moengo en groote schepen aldaar niet kunnen keeren. De typographische opmetingen van de terreinen der maatschappij is door Amerikaansche ingenieurs met zorg geschied en in kaart gebracht. Men is daarmede nog steeds bezig tusschen de Marowijne en de Cottica van uit Albina. Een staf teekenaars, waaronder verscheidene Surinaamsche jongelui, is in het kantoor op Moengo gevestigd. Daar wordt ook geregelde aanteekening gehouden van de *getijdebeweging* der rivier en de *weersgesteldheid* en deze op curven gebracht. De weerkundige waarnemingen worden naar het Departement van den landbouw te Paramaribo gezonden.

2. *Verkeersmiddelen*. Het is te begrijpen dat voor een

zoover van Paramaribo gelegen bedrijf — dat zeer aanzienlijk in omvang belooft te worden en thans reeds vrij belangrijk is, een flink aantal *verkeersmiddelen* noodig is. De maatschappij beschikt thans over 22 groote houten ponten in 2 typen. Type A, de *zeeponten* en type B, *rivierponten*. Deze zijn alle in Suriname gebouwd en groot van 50—80 ton. Die voor den rivierdienst zijn, met het oog op de vele bochten in de Cottica, met een scherpen boeg gebouwd. Deze ponten vervoeren de vele voorraden machinerieën, levensmiddelen, magazijnsgoederen, zand enz. van de hoofdstad naar Moengo. Er zijn voorts 7 barkassen, waarvan de „Ahmed", een snelvarende en comfortabele motorboot, die 10 mijlen per uur loopt, en voorzien is van een kajuit met slaapplaatsen, de voornaamste is. Deze wordt voornamelijk door de Directie en het Amerikaansch personeel gebruikt. Er is een 10-daagsche dienst met 2 barkassen voor vervoer van passagiers (arbeiders) en mail, welke spoedig — naarmate de stad zich uitbreidt — in een wekelijksche dienst zal veranderd worden. Verschillende snelvarende barkassen zijn in aanbouw en de Aluminum Line, waarvan de Sur. Baux. Maatsch. agent is, zendt thans haar eigen stoomschepen uit Philadelphia naar Suriname. De eerste — „George B. Mackenzie" — kwam 30 Juni 1920 te Paramaribo aan met een groote lading, bestaande uit 13750 aarden buizen, 1000 vaten cement, 2 motorbooten, 2288 colli ijzerwaren, 1214 colli spoorwegmateriaal, 109 vaten spijkers, 180 ton steenkool en 1 kist chirurgische instrumenten. De tweede, de „John A. Gibbons" wordt half Augustus verwacht.

De vloot der maatschappij brengt ons van zelf tot de dokken en aanlegplaatsen. Bij het bewoonde gedeelte is een flinke landingssteiger gebouwd, waar gewoonlijk een groot aantal motorbooten, ponten, Amerikaansche sportkano's enz. liggen. Hooger aan de Cottica is een afzonderlijke landing gemaakt voor houtaanvoer, waarover later bij de zaagmolen.

Het plan is langs de rivier een groot dok te bouwen aan de overzijde van de stad, waar zeeschepen veilig zullen

kunnen draaien. Het graven van een groot bassin, voor dat doel, is nog een belangrijk stuk werk, doch het volhardingsvermogen der Amerikanen zal hen ook hier niet in den steek laten.

3. *Bevoorrading.* Van uit de stad wordt door het hoofdkantoor gezorgd voor alle inkoopen ten behoeve van Moengo. Wat de levensmiddelen aangaat, deze worden ten deele zelf ingevoerd, gedeeltelijk ter plaatse aangekocht. De Amerikanen, die op Moengo wonen, thans een 30-tal, zijn geheel in de voeding. Zij gebruiken in het „club house" hun gemeenschappelijke maaltijden. De voeding is uitstekend, trouwens er wordt hard gewerkt en een goede maaltijd is geen weelde. Aan de gecontracteerde arbeiders wordt een ruim rantsoen verstrekt. De Javanen koopen zelf op bons hun voedsel in den winkel op Moengo. Dit weekrantsoen bedraagt: 3 K.G. rijst, $1^1/_4$ K.G. blom of brood, $^1/_2$ K.G. gespleten erwten, $^3/_4$ K.G. zoutvleesch, $^3/_4$ K.G. spek, $^3/_4$ K.G. bakkeljauw (gezouten visch), $^3/_4$ K.G. suiker, 1 pak tabak of 60 gram Amerikaansche tabak, sigarettenpapier, 75 gram thee, 7 stukjes cacao om chocolade te maken, 1 doos lucifers, 1 stuk sunlight zeep. Dit rantsoen is hooger dan in 't algemeen in Suriname aan gecontracteerde arbeiders wordt verstrekt.

Er zijn op Moengo 2 winkels. De „Company store" en de „M. U. Store". De laatste is het „Magazine for indistributed goods", dus de voorraadschuur, die aan den winkel aflevert. De winkel werkt met verlies en de maatschappij schrijft een belangrijk bedrag af aan verlies op de bevoorrading harer arbeiders. De maatschappij wenscht geen winst te maken en verkoopt haar goederen tegen kostenden prijs, dikwijls ver beneden den stadsprijs. De winkel is goed gesorteerd. Alle mogelijke artikelen zijn er verkrijgbaar, kleeding, voeding, genotmiddelen, huishoudelijke artikelen. De uitdeeling der weekrantsoenen levert een aardige drukte op, zooals te begrijpen is. Er wordt in de comp. store hoegenaamd en van niemand geld ontvangen. De maatschappij werkt met bons en stelt in het kantoor kaarten verkrijgbaar van

2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½
2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½

SURINAAMSCHE BAUXITE MY.

No................................... **f 1.00.**

void after last of Month

Form S — 55.

2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½
2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½	2½

SURINAAMSCHE BAUXITE MY.

No................................... **f 2.50.**

<table>
<tr><td colspan="10">25</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="2">25</td><td colspan="3">25</td><td colspan="3">25</td><td colspan="2">25</td></tr>
<tr><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
</table>

Form S — 45.

<table>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td colspan="6" rowspan="2">SURIN. BAUXITE MY.
No............................. f 5.00</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
</table>

Form S — 47.

<table>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td><td>2½</td></tr>
<tr><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td><td>10</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td colspan="4" rowspan="4">S. B. M.
No.............................
f 10.00
void after last of Month
Form S — 54.</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
<tr><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td><td>25</td></tr>
</table>

f 1, *f* 2,50, *f* 5 en *f* 10. De eerste zijn onderverdeeld in bedragen van 2$^1/_2$ cent, die van *f* 2,50, *f* 5 en 10 in bedragen van 2$^1/_2$, 10 en 25 cent. Deze bons, alle genummerd, evenals bankbiljetten of zilverbons, worden aan het kantoor aangeschaft en de kooper wordt ervoor gedebiteerd. Men biedt ze aan den winkel aan alwaar de beambte het gekochte bedrag met inkt over de vakken doorhaalt. Aan het einde der maand zijn de bons van onwaarde en heeft de verrekening, van bedragen vanaf *f* 5, plaats met de uitbetaling der loonen of traktementen. Op deze wijze wordt goede controle uitgeoefend en geldcirculatie vermeden, hetgeen alweer een voordeel is met het oog op kleingeld en kasverschillen.

De M. U. Store is een groot pakhuis, waarin alles opgestapeld ligt, waaraan een stad in opbouw behoefte heeft en dat is niet gering. Men vindt er dus evengoed levensmiddelen als machinedeelen, cement, meubilair, kantoorbehoeften, petroleum, aarden buizen, bouwmaterialen, manufacturen, in het kort alles, hetgeen een zeer aanzienlijk bedrag vertegenwoordigt. Dat het beheer van een dergelijken voorraad, groote nauwkeurigheid en goede administratie vereischt, ligt voor de hand.

Er staat een flinke bakkerij in de stad. Deze levert thans een 600 tal brooden per dag af, doch kan, wanneer het noodig is, tot 2000 stuks per dag gaan. Brooden worden tegen 15 cent per stuk verkocht in den winkel.

4. *Plantagebedrijf*. Tot nu toe moeten uit de stad zoo goed als alle levensmiddelen betrokken worden. Het ligt voor de hand dat men er op uit is maatregelen te nemen om voedingsgewassen op Moengo zelf te teelen. Zelfs het district levert niet genoeg bananen en voedingsgewassen op om Moengo te voorzien en de districts-commissaris, die gevestigd is te Ephrata, heeft de landbouwers in zijn district reeds aangespoord om meer te planten. Zij zullen zoodoende geregelden afzet hunner producten kunnen krijgen. Maar ook de maatschappij zelf heeft dit vraagstuk reeds ter hand genomen. Eerst werd dicht bij de nederzetting een bananenaanplant aangelegd, de zg. „plantage", doch de grond bleek niet geschikt te zijn.

Een ander terrein is daarvoor nu gekozen, waar door Javanen verschillende voedingsgewassen worden geplant, zoodat die goedkooper ter plaatse zullen kunnen gekocht worden. Er zal dan — eerlang — eveneens een markt verrijzen. Thans ook is er een *groententuin* aangelegd, waarmede een Franschman (Déporté) belast is. De verschillende Surinaamsche groenten stonden zeer goed, doch de tuin was m. i. te klein. Voor de groote huishouding der Amerikanen is reeds heel wat aan versche groenten noodig.

Op den steenachtigen bodem tiert onkruid nog welig. Om dit weg te krijgen is men een *geitenfokkerij* begonnen. Er worden binnenkort een paar honderd uit Curaçao verwacht. Bovendien loont de geitenkweek, behalve voor de bestrijding van onkruid, ook op andere wijze. Versche geitenmelk is zeer goed. Er kan ook kaas van bereid worden. Naast de geitenfokkerij kan de *kippenkweekerij* genoemd worden tevens onder des Franschmans leiding. Er moet toch geregeld voor eieren gezorgd worden en voor voeding op de tafel.

5. *Boschbedrijf.* Het ontbosschen van het terrein, waarop Moengo gevestigd is en de verdere ontbossching der omgeving geschiedde door een groote groep arbeiders, onder toezicht van „Timekeepers" of opzichters. Men gaat hiermede nog steeds voort en overweegt om het gevelde hout ter plaatse tot houtskool te branden, aangezien er nog een groote hoeveelheid uit Paramaribo moet worden aangevoerd en het zou zelfs loonen om houtskool „uit te voeren" naar de hoofdstad.

De houtvoorziening voor Moengo is een moeilijk vraagstuk. Voldoende timmerhout om het groot aantal woningen te bouwen, is bijna niet te verkrijgen. De S. B. M. heeft een aantal Indianen in dienst als houthakkers, die voor aanvoer van timmerhout zorgen. Met de Boschnegers uit den omtrek is een overeenkomst gemaakt, om tegen vastgestelde, behoorlijke prijzen hout te koopen en hoe meer hout er aangevoerd wordt, des te voordeeliger is het voor den Boschnegerkapitein. die daarvoor een aanmoedigingspremie ontvangt. Het boschbedrijf staat onder

leiding van een houtvester. Voor het uitsleepen van de gekapte blokken hout en vervoer van hout naar de zaagmolen gebruikt men een „Tractor" (of trekker), een 5 ton Holt Tractor, die goed voldoet. De arbeid van voorheen van 30 of 40 man voor het uitsleepen van een balk wordt door een trekker in een oogenblik verricht en deze machinale concurrent heeft de bewondering en ook afgunst van de Boschnegers opgewekt. Aan de Cottica is voor den aanvoer van hout een afzonderlijke landing gemaakt. Hier komen in een bocht der rivier de houtvlotten aan. Een zaagmolen van de meest moderne constructie is hier gebouwd, waarin de uit de rivier op de landingsplaats machinaal opgetrokken boomstammen door een cirkelzaag in planken worden gezaagd. Er staat een motor van 35 P.K. Het is buitengewoon belangwekkend en boeiend om te zien, hoe boomstam na boomstam onder de tanden van deze slokop verdwijnt, en tot regelmatig gezaagde planken wordt verwerkt. De afgezaagde oneffen deelen worden tot voeding der machine gebruikt. De planken worden opgeladen en door de over alle oneffenheden van den bodem gaanden trekker naar de houtstapelplaats gevoerd. Tot 5 uur werkt het personeel van den zaagmolen, een andere ploeg werkt van 5—2 uur 's nachts aan het vervoer van het gezaagde hout. Per dag verzaagt de molen 7500 voet. Er is ± 3 millioen voet hout noodig om alle gebouwen te kunnen opstellen. Doch men ondervindt moeilijkheden met voldoenden aanvoer. Er is reeds hout in Demerary besteld. Ook is men van plan om uit de Fransche kolonie Cayenne steenen te doen aanvoeren uit St. Laurent voor huizenbouw. De S. B. M. heeft nu ook den houtzaagmolen en het terrein van den heer W. A. van 't Hoogerhuis nabij de hoofdstad Paramaribo aangekocht, terwijl de vorige eigenaar als Directeur op die onderneming gevestigd blijft. Evenals tot nu toe zal de S. B. M. materialen voor de locale markt door dezen houtzaagmolen blijven leveren, terwijl men van plan is op het terrein een flinken steiger aan te leggen, teneinde de verscheping van levensmiddelen en materialen voor Moengo te vergemakkelijken en zoodoende een

geschikte plaats te verkrijgen voor onderhoud der booten van de maatschappij.

Voor de inrichting van een houtstapelplaats en ten behoeve van den handel is aan de S. B. M. door het Koloniaal Bestuur afgestaan een perceel land groot ± 1350 M^2. van het voormalig politiestation Boschland en nog voor een houtstapelplaats 10.000 M^2. gelegen aan de samenvloeiing van de rivieren Perica en Cottica.

Dat de aanbouw der stad veel timmerlieden vereischt, behoeft geen betoog. Er is een groote trek van timmerlieden uit de stad naar Moengo, zelfs voert men van Demerary deze ambachtslieden aan. Er werken zeker een 150 timmerlieden op Moengo, die ruim betaald worden, nl. *f* 2.64 per dag benevens voedsel en woning. Die, met een langeren diensttijd en goed geoefenden, krijgen zelfs *f* 3.50 per dag. De *bouwafdeeling*, staat evenals de *zaagmolen* en het *houtvestersbedrijf* onder leiding van een deskundig Amerikaan.

De Javanenwoningen worden in 2 typen gebouwd, nl. op zichzelf staande gezinswoningen en blokwoningen, verdeeld in kamers voor „single men". Er worden een 100 tal Javanenwoningen gebouwd. De reeds gebouwde zien er keurig uit en voldoen uitstekend.

6. *Fabrieks- en electrisch bedrijf.* Bauxiet is een mineraal, dat als hoofdbestanddeel bevat aluminiumhydroxyde in afwisselend gehalte. Men treft bauxiet aan in verschillende kleuren; dat met een geel-rose kleur heeft het hoogste gehalte van 62 tot 63 %, dat van een witachtige kleur bevat 61 à 62 % en het bijna donkerrood gekleurde dat meer ijzer bevat, ongeveer 60 %.

Volgens de Ned. Ingenieurs, die voor onderzoek van het bauxiet in Suriname zijn geweest, bevat het erts in doorsnede:

55 % aluminiumoxyd ($al_2 0_3$)
3 % kiezelzuur ($Si. 0_2$)
3 % titaanzuur ($Ti. 0_2$)

en is het vochtgehalte ± 28 %.

Bauxiet moet een belangrijke bewerking ondergaan vóór dat het gebruikt kan worden voor de afscheiding

van het metaal eruit, terwijl voor de bereiding van verschillende aluminiumverbindingen eerst de zuivering zeer gewenscht of noodzakelijk is. Het gebeurt meestal door het ruwe erts te verhitten met soda, waardoor een verbinding ontstaat van aluminium, natrium en zuurstof (aluminaat) die sterk oplosbaar is. Uit de opgeloste aluminiumverbinding kan vrij zuiver aluminium hydroxyde neergeslagen worden door het inleiden van koolzuur en uit de neergeslagen massa wordt door drogen het aluminiumoxyde verkregen, dat voor de bereiding van aluminium geschikt is.

De verwerking van het gedroogde erts tot aluminiumoxyd zal vermoedelijk in Demerary geschieden, de verdere verwerking in de fabrieken van de moedermaatschappij in Amerika. De concessie aan de Northern Aluminium Comp. is in Britsch-Guyana geschied, op voorwaarde, dat binnen zeven jaar op Britsch grondgebied een fabriek moet zijn gesticht, welke in staat is 4000 ton per jaar te raffineeren.

Er liggen thans duizenden tons bauxiet van de beste kwaliteit op Moengo netjes opgestapeld klaar ter verscheping.

Wanneer met springstoffen het bauxiet is losgewerkt en ontdaan van de klei die er aan vast kleeft, blijft het erts over dat gebakken wordt (gedroogd) en waaruit, met behulp van hoogovens, aluminium wordt bereid. Dit laatste zal in Suriname niet kunnen geschieden. In Britsch-Guyana heeft men tot dusverre de bauxiet „nat'' verscheept. Doch het ligt voor de hand dat deze verscheping te kostbaar is. Men heeft het voornemen om het erts eerst te stampen in een fabriek, daarna te drogen in een drooginrichting van 100′ × 8′ onder een temperatuur van 100° C., waarna het meer gezuiverde erts, ontdaan van stoffen, die men niet noodig heeft, natuurlijk goedkooper verscheept kan worden. De oprichting van een „Plant'' of „Mill'' brengt dus mede fabrieksgebouwen, ovens, kranen, motoren, machinerieën en beteekent intensieven arbeid en werk voor tal van vaklieden. Sterke motoren zullen een *electrische centrale* drijven,

bestemd voor de verlichting van het stadje, voor bedrijfskracht der fabriek en voor de watervoorziening. Welk een voordeel boven Paramaribo, dat in de 20e eeuw, van petroleum overging naar gas, inplaats van naar electrisch licht. Men zal voorts zijn eigen *ijs* kunnen maken en de eenvoudige manier van *wasschen* met de hand, zal door machinaal wasschen en drogen vervangen worden, zoodat alles op moderne leest is geschoeid.

Er zal voorts een *draadlooze* verbinding komen tusschen Moengo en Paramaribo. Op dezen verren afstand van de hoofdstad is snelle communicatie gebiedend en dan — een draadlooze. De Regeering in Nederland heeft toestemming gegeven dat een draadloos station zal worden gebouwd te Paramaribo en te Moengo. Het eerste, een sterk station dat zich met de buitenwereld in verbinding zal stellen, dat op Moengo, een zwakker station. De Sur. Baux. Mij. zal de inrichting binnenkort bouwen. Eindelijk zal dan Suriname verlost worden uit zijn isolement en de dagen van de Compagnie Française des Cables Télégraphiques, die de kolonie slecht van moederlandsch nieuws voorzag en herhaaldelijk stuk was, zijn geteld De mogelijkheid bestaat dat het Gouvernement de draadlooze inrichting te Paramaribo overneemt doch weggecijferd kan niet worden dat de Amerikanen toch maar de kolonie van een dergelijke inrichting voorzien.

Er is natuurlijk op Moengo een *smederij*, nu nog klein, doch goed ingericht. Tal van Surinaamsche jongelieden vinden daar een plaats. In de smederij zijn een 25-tal mannen werkzaam en uitbreiding is, met het oog op de vele werkzaamheden bij den aanleg van de stad en de op te richten fabrieksgebouwen, onvermijdelijk.

Voor vervoer van de bauxiet zal een spoorlijntje worden aangelegd. Locomotieven zijn onderweg en rails en waggons zijn al aangekomen.

C. De Administratie.

Een bedrijf van een dergelijken opzet en omvang, eischt een goede en nauwkeurige administratie. Het hoofdkantoor is gevestigd in een eigen groot huis te Paramaribo.

Op Moengo is er eveneens een flink kantoor. Het behoeft geen betoog dat tal van menschen bij de maatschappij betrekkingen hebben gevonden, al blijven de leidende betrekkingen in handen van Amerikanen. Boekhouders, klerken, machineschrijvers en schrijfsters, tolken, portiers, kassiers enz. worden uit Surinaamsche en Nederlandsche krachten geworven en de betaling is goed. Er is een groote trek naar de Sur. Bauxiet Mij. Geen wonder. Nimmer hebben de Surinamers kans op goed betaalde ondergeschikte betrekkingen gehad. Nu die er is, verlaten zij de tot nu toe karig bezoldigde baantjes bij particulieren en de overheid. De accountants zijn Amerikanen. De administratie is zeer gedetailleerd en zorgvuldig opgezet en zooals alles in Amerika, er zit systeem in. Alle rekeningen zijn genummerd. De nummers loopen in de honderden. Men kent dus alleen nummers en een handig boekje wijst onmiddellijk den weg van het nommer naar den naam. De verdeeling der nummers is in 5 groote hoofdgroepen, ieder een 100 tal nummers bevattende, zooals:

List of accountants van 1 t/m 199,
Assets van 200 t/m 299,
Liabilities van 300 t/m 399,
General expenses van 400 t/m 499,
Mine operations van 500 en hooger.

Natuurlijk zijn alle nummers nog niet in gebruik. Zoo telde ik, daartoe welwillend in de gelegenheid gesteld, in groep 1/199: 2 nummers enz. Doch ieder nummer heeft weer ondernummers b.v. No. 4 heeft 26 ondernummers, No. 14 heeft er 29 enz. Er zijn dus een paar honderd nummers in gebruik en aangezien het een levend systeem is, groeit het steeds. Nieuwe komen er bij, andere vervallen, of worden samengetrokken. Men is spoedig in de praktijk vertrouwd met het nummersysteem. Het kantoor te Moengo is een ruim luchtig gebouw en goed uitgerust. Rekenmachines te Paramaribo nog onbekend en schrijfmachines worden druk betikt in dit verafgelegen stedeke in het oerwoud. En men werkt er met lust en ijver. De arbeidsuren zijn van 7—12 en van 2 tot 5, dat is 8 uur

daags. Ook voor alle andere bedrijven. Voor het groote personeel in dienst der maatschappij op Moengo is er natuurlijk een kaartsysteem, evens een ambachtsindex. Zoo gebeurt het dat soms iemand van het eene ambacht naar het andere overgaat, als er ontdekt wordt, dat er andere gaven in hem schuilen, hetgeen bij aanwerving niet steeds bleek. Er bestaat natuurlijk een uitgebreide briefwisseling tusschen Moengo en Paramaribo en tusschen Paramaribo en Philadelphia. De administratie brengt ons tot de *organisatie* welke ook met zorg en systeem in elkaar is gezet. Een „organisation chart'' trok mijn aandacht in het kantoor waarin op overzichtelijke wijze wordt aangetoond de verhouding van de verschillende bedrijven tot elkaar, als een stamboom geteekend, met de namen der geëmployeerden er bij. Duidelijk ziet men daarop de opvolging van Manager tot Superintendant, tot chief clerk, timekeepers, stores, Dept, accountant, Departement en weer de verhouding van Superintendant tot de onderdeelen. Engineering dept, construction dept, hospital dept, ieder weer met zijn onderdeelen. Evenzoo de chief store met zijn clerks, rationroom, bakery, club house, chicken house, garden, dry house.

D. Sociale arbeid en ontspanning.

Geen onderdeel is vergeten en zoo eischt de sociale arbeid ter plaatse ook zijn zorg.

Er wonen reeds een groot aantal Amerikanen op Moengo, verscheidene hunner gehuwd. De voor hen bestemde huizen in de Amerikanenwijk (C) beginnen gereed te komen. Een is reeds bewoond.

Voor hun ontspanning, zoowel als voor het Surinaamsch personeel, wordt gezorgd. Een sportterrein van grooten omvang wordt aangelegd voor alle soorten sport der Surinaamsche employés, als cricket, voetbal en later het Amerikaansche Baseball. En het zal niet lang duren of de stichting van een leeszaal en boekerij zal ter hand worden genomen. Voor hen zal tevens een recreatiege-

bouw worden opgericht. De Amerikanen hebben opgericht de „Moengo-athletic club", welker vergadering ik het genoegen had bij te wonen. Flink en zakelijk werden dien avond de belangen behartigd en verschillende afdeelingen in het leven geroepen, ter decentraliseering van den arbeid, zooals: Library, Music, Entertainment, Decorating, Refreshment, House, en Athletic Committees, waarin ieder naar zijn gaven en neiging een werkzaam deel kan nemen. Er is een goed tennisveld aangelegd op Moengo. In de „Club House" is er tevens gelegenheid zich na den zwaren arbeid van den dag te ontspannen. Vooraf moet ik melding maken van de tijdswijziging. De klok op Moengo is bij die van Paramaribo een uur vóór gezet, zoodat men een uur langer daglicht geniet en daarvan kan profiteeren voor openluchtontspanning. Als men opstaat om 6 uur, is het wel is waar nog donker (het is dan 5 uur) want de dag begint tegen 6 uur Paramaribotijd te gloren, doch daartegenover staat, dat men tot bijna kwart voor acht van daglicht genieten kan.

In de ruime, van flinke gallerijen voorziene „Club-Houses" der Amerikanen is een piano, een gramophoon, een goed biljart. Kaarttafeltjes bieden den liefhebbers van Bridge gelegenheid zich daarmede te vermaken.

Gewoonlijk gaat men vroeg ter ruste, trouwens, de dag begint weer vroeg. Zaterdagavond maakt daarop een uitzondering. Tijdens mijn bezoek, werd de avond met zang, muziek en dans doorgebracht. Alle beschikbare bedienden en employés die een muziekinstrument hebben, kwamen in het Club House en vergastten ons op alleraardigst klinkende muziek op guitaar en mandoline.

Het zal ook niet lang kunnen uitblijven dat scholen en kerken zullen verrijzen. De directie is er voor dat men zich zooveel mogelijk met gezin op Moengo vestigt en aldus het gezinsleven wordt onderhouden. De kinderen zijn de arbeiders voor de toekomst. Zoodoende zal de behoefte aan onderwijzers spoedig worden gevoeld. Het plan is een openbare school te stichten en geen sectarisch onderwijs te geven. Dat zou volgens de directie te moeilijk

worden. Gaarne wil zij terrein afstaan aan verschillende kerkgenootschappen om hun eigen bedehuizen te bouwen. Geen kerkgenootschap zal boven het andere worden bevoorrecht.

En wanneer eenmaal een draadlooze in werking is getreden, zal men dagelijks het wereldnieuws in dit stedeke kunnen lezen en het is niet onmogelijk, dat een eigen krantje in de behoefte aan nieuws van de bewoners aldaar zal voorzien.

E. De Overheidstaak.

Reeds gevoelt het Bestuur de noodzakelijkheid van bebemoeienis met dit verafgelegen deel van het district Cottica. Voorloopig zijn er 2 agenten van politie gestationneerd, die in huizen der maatschappij wonen. De ligging van Constantia — waar de Gouv. Geneesheer is gevestigd — is te ver van Moengo. De maatschappij zorgt nu voor een eigen geneesheer ter plaatse, die de bevoegdheid van een districts-geneesheer heeft. De zetel van het districtsbestuur — Ephrata — is ook ver van Moengo, zoodat ook hierin op den duur zal moeten worden voorzien om uitvoering te geven aan verschillende bestuurswerkzaamheden als: posterijbeheer, burgerlijke stand, politiemaatregelen, enz.

F. De Toekomst.

Welke de baten der kolonie zullen zijn met het bauxietbedrijf, is met geen mogelijkheid te zeggen. Volgens de bauxietverordening kan vergunning tot het doen van *onderzoek* naar de aanwezigheid van bauxiet in of op domeingrond verleend worden voor oppervlakten van 5000—50.000 H.A. voor den tijd van één jaar, welke ten hoogste, in bijzondere gevallen, door den Gouverneur kan worden verlengd.

De *ontginning* kan worden verleend voor één tot 50 jaren, tot een oppervlakte van 1000—125.000 H.A., waarvoor aan de Koloniale Kas bij vooruitbetaling ver-

schuldigd is: voor het eerste jaar 10 cents, voor het tweede jaar 20 cents, voor het derde jaar 50 cents, voor het vierde jaar 75 en voor elk volgend jaar *f* 1.— per H.A., terwijl op den concessionaris nog de verplichting rust binnen één jaar, met de ontginning een aanvang te maken en haar geregeld voort te zetten.

Gedurende 5 jaren is de concessionaris verplicht jaarlijks ten minste 20 ton van 1000 K.G., van elke 100 H.A. of gedeelte daarvan, te *winnen*.

Na het 5e jaar moet de jaarlijksche minimum opbrengst 10 ton van 1000 K.G. per H.A. bedragen.

Bij *uitvoer* in welken vorm ook, hetzij gezuiverd, hetzij met andere bestanddeelen vermengd, is de concessionaris verplicht aan de koloniale kas te betalen een retributie van 25 cents per ton van 1000 K.G. of gedeelten daarvan.

De ertsvoorraad op Moengo alleen reeds wordt door de Sur. Baux. Mij. geschat op 10 millioen ton, waarvan de helft goed loonend is. De Ned. ingenieurs schatten dit hooger.

Dat de kolonie belangrijke voordeelen uit de bauxietnijverheid zal trekken, staat evenwel vast. Behalve ontginnings- en uitvoerrechten brengt een ernstige en kapitaalkrachtige onderneming als deze, belangrijke baten aan in den vorm van invoerrechten op de vele door haar ingevoerde goederen en verspreidt zij algemeene welvaart, door de uitoefening van het bedrijf, tengevolge van de belangrijke sommen aan arbeidsloonen welke zij uitbetaalt, de aankoopen ter plaatse bij velerhande winkeliers, meubelmakers, enz. Reeds is de maatschappij eigenaresse van eenige der beste panden in de stad en breidt zij zich steeds uit.

Van werkeloosheid kan geen sprake zijn, waar voor ieder arbeid, en goed betaalde arbeid, bij haar is te verkrijgen. De loonen welke uitbetaald worden zijn van den beginne af goed geweest, hooger dan bij andere werkgevers en de prijzen, die de maatschappij besteedt bij haar aankoopen zijn eveneens hooger dan gewoonlijk het geval is.

Zoodoende zijn de prijzen van verschillende artikelen

den laatsten tijd gestegen en de maatschappij begint haar stempel reeds op de samenleving te drukken en in de economische verhoudingen veranderingen te brengen.

Het groot-kapitaal is thans in Suriname gevestigd en belangrijke gevolgen zullen daarvan voor de toekomst niet uitblijven.

* * *

Zeventig jaren na de stichting van *Albina* aan de Marowijne door een Duitscher, August Kappler (13 December 1846), hebben Amerikanen aan een nieuw stadje, Moengo of Mongo, in Suriname het aanzijn gegeven en hulde zij hun hiervoor dan ook gebracht. De door hen verrichtte pioniersarbeid dwingt bewondering af en de kolonie Suriname en haar bevolking kunnen niet anders dan dankbaar zijn voor dit voorbeeld, feitelijk beschamend voor den Nederlander en het moederland.

Mackenzie in Britsch Guyana.

Aan het slot van dit artikel een enkel woord over de stad *Mackenzie* in Britsch Guyana, de oudere zuster van Moengo, door de „Daily Argosy" genoemd de „Port Sunlight" aan de Demeraryrivier.

Evenals in Suriname, de Surinaamsche Bauxiet Maatschappij werd gevormd, had zulks eerst plaats in Britsch Guyana, onder den naam van de „Demerara Bauxite Company Limited". De stad werd genoemd naar den Schotschen mijnwerker George B. Mackenzie (naar wien ook het stoomschip werd geheeten) die de pionier in het werk van Britsch Guyana was. Het dorp met de dokken en machinerieën is op den oostelijken oever van de Demeraryrivier gelegen, 69 mijlen van de hoofdplaats Georgetown. Er werken op het oogenblik 1300 à 1400 arbeiders, waarvan ongeveer 1000 in de dorpen en in de fabrieken en de rest aan de spoorbaan en in de mijnen, die 10 mijlen verder dan Mackenzie liggen. Het modelstadje is eenige jaren ouder dan Moengo en begrijpelijkerwijze

veel grooter en moderner. Men wil zelfs een moderne Röntgeninstallatie oprichten, een ijsfabriek met koelkamers, een cinematograaf en een recreatieclub voor de arbeiders.

Men werkt daar van 6—11 en van 1—5 uur. Er is al $3^1/_2$ mijl spoorweg aangelegd. Om de spoorbaan aan te leggen werd grond uitgegraven door een machine, waarmede zelfs bauxiet wordt gewonnen, op de wijze zooals zulks bij het graven van het Panamakanaal plaats had. Het werkt als een stoomkraan. Een emmer komt naar beneden, gaat den grond in, vult zich, gaat naar boven, wordt boven een spoorwagen gezwaaid waarin het zich ledigt. Vier emmers vol vullen een wagon en een wagon is in 3 minuten tijds volgeladen. Zooals bij Moengo gezegd, heeft het drogen en bewerken der bauxiet in Mackenzie plaats. Aan Mackenzie is bereids 8 millioen dollars besteed (concessies en stoombooten inbegrepen).

Mackenzie bestaat feitelijk uit 2 dorpen: *Cockatara village* a/d Cockatarakreek waar de arbeiders wonen links, in het midden de winkels, fabrieken, machinerieën, dokken, hospitaal, enz., en rechts *Watooko village* met de woningen der Amerikanen, tennisvelden enz.

In de Demerary-rivier komt zelfs bauxiet-rots voor, in tegenstelling met de Cotticarivier in Suriname, welker bodem zacht is.

Uit Demerary heeft bereids uitvoer van bauxiet plaats gehad nl. 6166 ton.

In de samenleving van Britsch-Guyana neemt de D. B. C. eene belangrijke plaats in en verspreidt veel welvaart.

De stichting van de stad *Mackenzie* is, evenals die van *Moengo*, als een sprookje in onzen tegenwoordigen tijd van vernieling.

Men kan terecht van Moengo en Mackenzie spreken als van: „A romance of two cities."

Paramaribo, Aug. 1920.

OLIEPALMEN IN SURINAME

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

Het resumé van het rapport (1920) der Studiecommissie van het Surinamestudiesyndicaat, voorkomende in het Februarinummer van De West-Indische Gids van dit jaar, bevat enkele mededeelingen over de in de kolonie voorkomende oliepalmen.

Toen ik in 1918 bezig was iets te verzamelen omtrent oliehoudende zaden van palmen en omtrent de oliepalm — Elaeis Guineensis — verschillende gegevens genoteerd had, welke vooral ontleend waren aan de belangwekkende publicatie's van E. Zimmermann, ging ik na of deze palm in Suriname voorkwam en of daarnaast of in de plaats daarvan andere olierijke palmvruchten werden aangetroffen.

De Elaeis Guineensis komt er verwilderd voor en voorloopig is nog niet te zeggen of deze palm in de kolonie toekomst heeft, temeer daar de m.i. meest geschikte grond daarvoor nog niet als proefveld heeft gediend.

Drooggelegde moerasstreken in Suriname zullen voor palmcultuur gunstige terreinen kunnen worden.

In groote uitgestrektheden komen in de binnenlanden enkele andere palmsoorten voor, de Maximiliana Regia of Maripa en de Astrocaryum Segregatum of Awarapalm, waarvan de eerste op vruchtbaren, de laatste op zandgrond groeit.

Daar Kappler, Stedman e. a. herhaaldelijk spreken over in groote uitgestrektheden voorkomende Maripapalmbosschen in de binnenlanden, trachtte ik omtrent die palm meerdere gegevens te verzamelen en mocht die

toen niet vinden in het Koloniaal Instituut, noch in het Koloniaal Museum; alleen had het laatste enkele pitten en vetmonsters.

Een paar maanden geleden ontdekte ik een publicatie van een Engelschman daarover en kon het artikel in het Koloniaal Instituut ter inzage krijgen.

De Maripavrucht, in Suriname kokoelitoe genaamd, wordt in Demerara kokerit genoemd en wordt door de boschnegers en indianen gebruikt om er bakolie uit te halen.

In „the Agricultural News" (a Fortnightly Review of the Imperial Department of agriculture for the West Indies. Barbados) Vol. 17. No. 426. pag. 263 komt een artikeltje voor getiteld: „Native oilpalms of British Guyana", dat wederom een artikel van Mr. L. S. Hohenkerk, Forestry Officer in the Department of Lands and Mines of Br. G., aanhaalt, geschreven in het „Journal of the Board of Agriculture in Br. G. April 1918.

Schrijver vestigt daarin de aandacht op de in Br. G. veel voorkomende Maripapalm.

De vruchten zijn ongeveer 1½—2 inch lang en van ¾—1 inch in diam. De vrucht bestaat uit zacht, week, oliehoudend vruchtvleesch en een zeer harde pit, welke 2 à 3 kernen bevat in samenstelling overeenkomende met die der afrikaansche oliepalmkernen.

Het vruchtvleesch bevat 17,1 % van een oranje-rood gekleurd zacht vet uiterlijk overeenkomende met dat van de afr. oliepalm, maar in werkelijkheid ervan afwijkend in chemische samenstelling.

Het rapport spreekt als zijn meening uit dat deze vruchtvleesch-olie bij voldoende aanbod een willige markt zou vinden.

De kernen bevatten 64,1 % van een volkomen hard roomkleurig vet dat naar kokosolie riekt en in chemische samenstelling overeenkomt met dat van de afrikaansche oliepalm en kokosnoot.

Aangenomen wordt dan ook dat deze kernen dezelfde prijs zullen halen als de afr. kernen, mogelijk zelf iets meer.

De na extractie overblijvende rest was lichtbruin gekleurd met een zachte niet onaangename smaak, eenigszins overeenkomend met die van het vleesch der kokosnoot, terwijl de voedingswaarde ongeveer gelijk is aan die der afr. oliepalmkoek en minder waard dan de kokospalmkoek.

De kwestie is verder of de vruchten in voldoende hoeveelheid zijn te verkrijgen en tegen een prijs waardoor zij op de europeesche markten met de oliepalmpitten kunnen concureeren.

Een door den houtvester nauwkeurig gedaan onderzoek schatte het aantal maripaboomen dat voorkwam in het Canjeriverdistrict over een terreinoppervlak van 90 V. Mijl. op niet minder dan 511,785 vruchtdragende palmen, welke, aannemende dat een boom jaarlijks niet meer dan één vruchttros levert bij een gemiddeld gewicht van 50 l.b. een gewicht aan vrucht beteekent van 25.589.250 l.b. gevende ongeveer 1.108 ton olie.

Een voor-den-oorlog-prijs aannemende van palmolie ad £ 22,— per ton, zou deze olie een waarde vertegenwoordigen van £ 24.376.— per jaar.

In het Canjeriverdistrict komen per H.A. ongeveer 22 vruchtdragende Maripapalmen voor, tegen 125 tot 500 oliepalmen in de wildbosschen van Afrika.

Over die wild-bosschen schrijft E. Zimmerman o.m.:

Het oliepalmengebied in West- en Midden-Afrika is ongetwijfeld het meest belangrijke plantenvetgebied der wereld.

Indien wij aannemen dat in Midden-Afrika een millioen H.A. eenigzins aaneengesloten en exploitabel gebied aanwezig is, dan is dit reeds minstens een milliard mark waard.

Indien het slechts mogelijk was de helft van het oliepalmengebied van Midden-Afrika uit te nutten dan was dit reeds voldoende om van hier uit geheel Europa van plantenvet te voorzien.

In Belgisch Kongo alleen bedraagt het bevaarbare stroomgebied 16000 K. M., daarnaast zijn nog aanwezig vele duizenden K. M. kleinere stroompjes.

In de oerwouden staan op duizenden kilometers uitgestrektheid de oliepalmen bijzonder dicht.

Nemen wij nu aan dat over 3000 K.M. rivierlengte en 500 Meter aan weerszijden oliepalmen staan dan bedraagt dit terrein 300.000 H.A.

Echter is de rijkdom aan oliepalmen in het Midden Kongogebied veel grooter en reeds alleen aan Lever Bros is een gebied van over de 100.000 H.A. toebedeeld.

Het is daarom niet te veel gezegd indien men weet dat in Kameroen en het Kongogebied zulke enorme aaneengesloten complexen oliepalmen in het wild aanwezig zijn, dat vandaar jaarlijks gemakkelijk 500.000 ton palmpitten en 300.000 ton palmolie uitgevoerd kunnen worden.

Voor cultuur acht men 150 palmen per H.A. het meest rationeel.

De laatste jaren is men oorspronkelijk met in hoofdzaak Fransch-Belgisch kapitaal op Sumatra begonnen met de cultuur van oliepalmen.

De exploitatie heeft veel geleden door het niet kunnen aanvoeren der noodige machineriën, zoodat de tot heden verkregen productiecijfers een onjuist beeld geven.

Interessant is het eens voor Suriname vasttestellen welke waarde er daar jaarlijks aan olie verloren gaat in de streken waar deze palm in groote hoeveelheden voorkomt en dan tevens na te gaan of het hetzij over water hetzij per trein mogelijk is deze palmbosschen te bereiken en te exploiteeren.

Wat de Awarapalm betreft hierover vond ik alleen olieanalyses, maar geen andere cijfers.

Ook voor onze plantenvetindustrieelen lijkt mij het verzamelen van meerdere gegevens betreffende de maripapalm in Suriname van belang.

DE TOEKOMST VAN DE INDIANEN IN CANADA EN IN SURINAME

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

„Die Zukunft der Indianischen Stämme" schrijft Kappler in zijn „Surinam, sein Land", enz., Stuttgart, 1887, „die das Küstenland Guianas bewohnen und in Verbindung mit den Europäern getreten sind, ist leicht vorauszusehen; es wird dasselbe sein wie das ihrer Stammverwandten in Nord-Amerika, die jenen an Thatkraft, Intelligenz und Körperstärke überlegen sind"....

Het vijfentwintigste „Archeological Report", door den directeur van het Provinciaal Museum te Toronto in 1913 uitgebracht aan den Minister van Onderwijs van de provincie Ontario, meldt over de Indianen in Canada, dat zij, hoewel volgens de ambtelijke verslagen in getal toenemende, als ras bezig zijn te verdwijnen. Al vermeerderen de individuen, hunne zeden, bezigheden en wijze van leven veranderen, en zelfs hun taal begint op groote schaal teekenen van vreemden invloed te vertoonen. Wanneer de ontwikkeling van het land op landbouwgebied blijft doorgaan, dan zal, binnen niet lang, de echte Indiaan nog slechts te vinden zijn in het gelukkige land, waar volgens de traditie van de Algonquins, de stroom van de blinkende rivieren naar twee kanten loopt; aan den eenen oever naar boven, aan den anderen naar beneden, zoodat een goed Indiaan nooit tegen den stroom in behoeft te parelen.

Zooals bekend, bestaat ook onder Surinaamsche Indianen de legende, dat eertijds de Indiaan zijn vaartuigje nooit tegen den stroom behoefde op te werken.

In het eenendertigste „Archeological Report" (1919) wordt evenwel in een uitvoerig opstel „The Iroquois in Canada" betoogd, dat deze energieke volksstam zijn levenskracht op merkwaardige wijze tot in de twintigste eeuw heeft behouden, en een grooten invloed op de geschiedenis en de ontwikkeling van Canada heeft uitgeoefend. Vele gekleurde inwoners van het St. Laurensstroomgebied hebben Irokeesch bloed in de aderen. Zij brachten voort: bekwame krijgslieden, mannen met organisatievermogen, schrijvers en dichters, componisten, denkers en goede burgers.

De autochtone bevolking van Canada, wij ontleenen dit aan een andere bron, n.l. aan het verslag van het achttiende Amerikanisten-Congres, bl. 434—439, A. Gagnon, „Notes sur les sauvages du Canada", telt 108.261 zielen (statistiek van 1911) waarvan 22.496 in de provincie Ontario. Het overgroote deel is Roomsch-Katholiek. Op 324 Indiaansche scholen (waarvan 19 ambachtsscholen) gaan 11.190 leerlingen. Er zijn Irokeezen die aan een hoogeschool studeeren. Zij produceerden in 1911 — alles wat zij tot eigen gebruik voortbrachten medegerekend, — naar schatting voor ongeveer 5 millioen 500.000 dollars (dat is meer dan de waarde van Suriname's uitvoer in 1919).

Het grootste deel bevindt zich op „reservaties" en in geordende gemeenschappen; jacht naar rijkdom, de dorst om steeds meer te bezitten, zijn hun — het zij tot hunne groote eer gezegd — vreemd gebleven. In dat opzicht blijken zij te staan boven velen van het blanke ras, en de door blanken tot hen gekomen voorschriften van den Christelijken godsdienst getrouwer dan menig „beschaver" te volgen. Daarentegen valt nog wel op hunne volharding bij den arbeid af te dingen. Ongeveer 37 % wijdt zich aan landbouw, een evengroot percentage aan veeteelt, jacht en visscherij; de rest aan andere beroepen.

Ook hier is (evenals bij de Indianen in Suriname) de tering een groote vijand van den Indiaan; drankmisbruik is een ander gevaar. De huwelijken worden rijk met kinderen gezegend.

Het aangehaalde „Archeological Report" wijdt nog een afzonderlijk hoofdstuk aan „the Blood Amalgamation", de in aantal toenemende gemengde huwelijken, bepaaldelijk doordat blanken Indiaansche vrouwen huwen, en vestigt er ook de aandacht op, dat de provincie Ontario thans binnen hare grenzen een voorbeeld telt hoe een Indiaansch volk kan voortbestaan onder eigen wetten — wetten die zich ontwikkelden in het steenen tijdperk vóór de blanke kwam — en toch een zoodanige wijziging in zijn leven aanbrengt, dat het voldoet aan de vereischten van een nieuwen tijdkring van sociale en economische ontwikkeling. De „Iroquois" vormden een positieve kracht; zij bleven onder druk bestaan, zij hebben geschiedenis gemaakt.

Hun stempel is onuitwischbaar en van hen zijn de namen „Ontario" en „Canada" afkomstig.

Wat zal men in volgende eeuwen van de Surinaamsche Indianen kunnen getuigen? Zij schonken ons o. a. vele woorden en namen, o. a. die van de Kolonie en van de hoofdplaats: Suriname en Paramaribo. Indien hunne Canadeesche broeders hen door „Tatkraft, Intelligenz und Körperstärke" overtreffen, dan is dit zeer waarschijnlijk te wijten aan den neerdrukkenden invloed van het oerwoud, dat de ontwikkeling van vele tropische Zuid-Amerikaansche Indianen lichamelijk en geestelijk schijnt te hebben belemmerd.

Totnogtoe heeft in Suriname ten opzichte van de Indianen slechts één politiek gegolden, die naar het woord „Laissez faire, laissez aller". Blijft men die politiek volgen, dan is de kans groot, dat het lot van de Indianen bezegeld is, dan sterven ze naar alle waarschijnlijkheid tot Nederland's beschaming tot op den laatsten man in groote ellende uit.

Wij vragen ons af of het Surinaamsche Bestuur de energie en den wil zal toonen om zelf het Indiaansche vraagstuk aan te vatten, dan wel op voortvarende wijze zal medewerken om eene goede oplossing door geschikte krachten tot stand te brengen. Het is eigenaardig, dat

reeds in 1893 Prof. Dr. W. Joest in „Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana" (I. Arch. f. Ethn. Suppl. z. Band V), blz. 70 vooropstelt, dat in Britsch-Guyana de mogelijkheid niet schijnt uitgesloten, dat de Indianen „brauchbare, sesshafte, arbeitende" menschen worden, en dat hij toen reeds de Surinaamsche Indianen te veel gedegenereerd achtte om hen nog tot nuttige leden van de maatschappij te maken; pogingen in die richting van zendelingen van welk geloof ook, zouden, meende hij, thans mislukken. Tegelijk moest hem echter de verklaring van het hart, dat hij de broeders van de Roomsch Katholieke orden, vooral de Jezuïten, beschouwde als de uitstekendste en uitnemendste kolonisatoren, die zich ooit met de ondankbare taak belastten den amerikaanschen inboorling tot een geregeld arbeidend volk op te voeden.

Zoo schreef Joest, er niet aan denkende, dat in Canada de taak van de R. K. zendelingen wel, vooral in den aanvang zeer zwaar en moeilijk, maar dan toch niet zóó ondankbaar is geweest.

Zou het te veel gevraagd zijn, indien aan onze Regeering eens een verslag verzocht werd, hoe met de Indianen in Britsch-Guyana, in Venezuela en in Brazilië, in Honduras en wellicht ook in staten als Columbia, Ecuador, Peru en Bolivia is en wordt gehandeld. Dan beschikte men in ieder geval over leerzame voorbeelden, en, wie weet, over een bruikbaren leiddraad tot het in het leven houden van een aantal zachtzinnige roode, aan onze zorg toevertrouwde medemenschen.

NOG EENS: APHRA BEHN

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS.

In de aflevering van October 1919 van *De West-Indische Gids* eindigde ik een aanteekening betreffende Aphra Behn met deze woorden:
„In 1913 verschenen van de hand van Dr. Ernest Bernbaum (Harvard) twee geschriften: „*Mrs. Behn's Oroonoko*" en „*Mrs. Behn's Biography a Fiction*". In het eerste tracht hij te bewijzen, dat de schrijfster nooit in Suriname geweest en Oroonoko puur verdichtsel is, een meening die door Montague Summers bestreden wordt. De beide geschriften, die nog niet uit Amerika verkregen konden worden, geven wellicht aanleiding om in een volgend nummer van dit tijdschrift op deze controverse terug te komen."

Dat verkrijgen uit Amerika liep niet zoo heel vlot van stapel. Het bestaan van beide geschriften was mij bekend geworden uit de *Memoir of Mrs. Behn,* die Montague Summers, de uitgever van *The Works of Aphra Behn,* aan haar geschriften doet voorafgaan. Het eerstgenoemde geschrift van Dr. Bernbaum was verschenen in *Anniversary Papers by colleagues and pupils of George Lyman Kittredge,* Boston and London 1913, het tweede in vol. XXVIII, n°. 3 (Sept. 1913) van de *Publications of the Modern Language Association of America.* Daar volgens de mededeeling van Summers beide ook als „separate pamphlets" waren verschenen, werden deze uit Amerika besteld. Het antwoord was: „unknown". Een rechtstreeks tot Dr. Bernbaum (thans professor aan de universiteit van Illinois, Urbana) gerichte vraag had tot gevolg de toezending van overdrukjes der geschriften, die niet afzonderlijk zijn verschenen.

Zelden las ik scherper analyse, minutieuzer historisch onderzoek, maar ook vinniger, grimmiger kritiek dan deze beide kleine geschriften, die een felle akte van beschuldiging tegen Aphra Behn inhouden. Uitvoerig wordt in het tweede geschrift aangetoond dat de biografieën van de schrijfster geen vertrouwen verdienen. Zelfs haar huwelijk met een Londonsch koopman „of

Dutch extraction", Behn genaamd, wordt in twijfel getrokken [1]).

Dr. Bernbaum meent aangetoond te hebben „that Mrs. Behn in Oroonoko deliberately and circumstantially lied. No relation of hers was appointed lieutenant-general of Surinam; her description of the colony was stolen from George Warren's *Impartial Description of Surinam;* and the events in which she says the participated were imaginary."

In dit tweede geschrift — waarin een uitvoerige opgave van de litteratuur over Aphra Behn — wordt op m. i. onwederlegbare gronden aangetoond, dat de geheele episode loopende over de mededeeling aan de Engelsche regeering van de Ruyter's voorgenomen tocht naar Chatham geen vertrouwen verdient, ja niet waar *kan* zijn en eenvoudig door haar biografen is verzonnen.

Tegenover Bernbaums bewijsmateriaal kan niet als afdoende beschouwd worden Summer's tamme tegenwerping: „She was a figure of some note, and even if we had no other evidence it seems impossible that her contemporaries should have glibly accepted the fiction of a voyage to Surinam and a Dutch husband named Behn who had never existed." Met uitzondering van de ontdekking door Summers dat Aphra Behn's vader geen barbier was, zooals tot dusver — ook door Bernbaum — werd aangenomen, maar waarschijnlijk „of good old stock" en dat hij een „relative" van Francis, Lord Willoughby of Parham *schijnt* geweest te zijn, wordt die „other evidence" door Summers niet vermeld. Oroonoko verscheen in 1688. De vraag of de reis van de schrijfster naar Suriname — die dan een kwart eeuw vóór de verschijning van het verhaal moet hebben plaats gehad — fictie was of niet, zal haar tijdgenooten van 1688 weinig belang hebben ingeboezemd [2]).

---

[1]) Hier worde opgemerkt dat zij — zie *State Papers 1666—1667* — in 1666 door de Engelsche regeering onder den naam Aphra Behn als politiek agent naar Antwerpen is gezonden. Voorts dat overleden dichters, enz. niet zoo maar onder een valschen naam in de Poets Corner van Westminster Abbey werden bijgezet. De door Dr. Bernbaum bedoelde „sceptical comment" in Chester's *Westminster Abbey Registers*, London 1876, blz. 223 heeft niet veel om het lijf. Chester neemt het Bisschop Sprat, den toenmaligen Deken van Westminster, ook kwalijk dat hij haar bijzetting in de Abdij heeft toegestaan. De Deken van 1689 was vrijzinniger dan de heer Joseph Lemuel Chester in 1876.

[2]) In een ingezonden stuk in *The Athenaeum* van 25 Juni 1920 houdt Montague Summers — naar aanleiding van een ander geschrift van Dr. Bernhaum :*The Mary Carleton Narratives 1663—1673*, Cambridge, Mass. en London 1920 — vol dat hij in zijn *Memoir of Mrs. Behn* bewezen heeft dat „Oroonoko is, beyond question, largely autobiographical".

Voor ik verder ga, wil ik hier opmerken dat Summers zelf zijn voorrede tot Aphra Behn's werken aldus aanvangt: „It is perhaps not altogether easy to appreciate the multipliciy of difficulties with which the first editor of Mrs. Behn has to cope. Not only is her life strangely mysterious and obscure, but the rubbish of half-a-dozen romancing biographers must need be cleared away before we can even begin to see daylight."

De clearing away of rubbish heeft Summers m. i. niet gedaan. Bernbaum heeft het getracht, maar met het badwater het kind weggeworpen.

Welke zijn de gronden, die Bernbaum aanvoert tot bewijs van zijn stelling: Oroonoko is van het begin tot het eind fictie; hetgeen daarin verhaald wordt, berust niet op eigen waarneming; de schrijfster is nooit in Suriname geweest?

Ik moet den lezer er op voorbereiden dat hetgeen hier volgt een lange worsteling zal zijn tegen een duchtig gewapenden aanvaller, zonder dat ik de verzekering kan geven op vele punten den aanval afdoende te zullen kunnen afslaan.

Dat het in Afrika handelende deel van het verhaal niet op eigen waarneming berust, zegt de schrijfster zelve. Meer dan een episode daaruit moet trouwens zonder getuigen hebben plaats gevonden en zal haar niet door haar berichtgevers zijn medegedeeld. De fantasie der schrijfster had hier ruim baan en zij heeft die niet beteugeld.

Met de gebeurtenissen in Suriname begint Bernbaums kritiek. In de eerste plaats wordt in twijfel getrokken de waarheid van het verhaal betreffende den grooten tijger, die lang een plaag van de streek was geweest, bij herhaling dwars door het lichaam was geschoten en eerst bezweek toen de geweldige jager Oroonoko hem aanviel. In het hart zaten zeven looden kogels; de wonden waren tot groote lidteekens dichtgegroeid. Zelfs voor een tijgerhart is dit heel sterk. De heele historie is zeker hoogst onwaarschijnlijk — de schrijfster voelt dat zelf wel — maar misschien niet ongelooflijker dan andere jageroverdrijvingen. Vermoedelijk heeft ze iets dergelijks gehoord of gelezen. En dan.... een jaguar *heeft* een taai leven. [1])

Ook het zoeken van jonge tijgers in hun holen, zooals anderen kieviets-eieren zoeken, zal door de kolonisten wel niet zijn beschouwd — zooals Bernbaum dat zegt — „as suitable diversions for ladies and gentlemen." Het gezelschap was zoo

---

[1]) Zie *Canoe and camp life in British Guiana*, bij C. Barrington Brown, London 1876, blz. 331 vlg.

verstandig te wachten tot de ouden het hol verlaten hadden. De schrijfster zegt trouwens zelf dat deze avonturen „oftentimes fatal, and at least dangerous" zijn. Op zich zelf behoeft het verhaal niet onwaar te zijn. Bovendien is die „dreaded jaguar of South America" voor den mensch niet zoo heel gevaarlijk. August Kappler [1]), een goed kenner van het dierenleven in de Surinaamsche wouden, zegt: „Selbst das grösste dieser Raubtiere, der *Jaguar*, zieht sich vor dem Menschen zurück, und schlägt nur manchmal ein Stück Vieh oder ein Schwein."

Daarna komt Bernbaum op hetgeen met Oroonoko plaats vond nadat hij Imoinda gedood had. Dat een mensch zooveel doorstaan kan grenst aan het ongelooflijke, maar, voegt hij er zelf bij, de overdrijving of onwaarschijnlijkheid der mededeelingen is „insufficient to destroy, though it may impair, her reputation as a realist", want ofschoon zulke gevallen zeldzaam zijn, komen zij in de medische litteratuur meermalen voor.

Waren de politieke en sociale toestanden in de kolonie, in den tijd waarop de verhaalde gebeurtenissen verondersteld worden te hebben plaats gevonden, van dien aard dat zij deze mogelijk maakten, vraagt Bernbaum zich vervolgens af. Komen de beschrijvingen van het landschap, het klimaat, de kolonisten, de slaven en de inboorlingen overeen met de werkelijkheid? Vreemd als het schijnen moge zijn deze vragen door vroegere beoordeelaars niet gesteld. „Because the narrative is vivid, it is believed true. The fact that an imaginary experience may be as vividly told as an actual one, is ignored."

Het is niet gemakkelijk uit te maken — aldus Dr. Bernbaum — hoe de toestanden in een kleine tropische kolonie twee honderd vijftig jaar geleden waren; in het geval van Suriname zijn de moeilijkheden nog grooter, omdat de Engelsche geschiedschrijvers na de overgave der kolonie in 1667 aan de Hollanders er niet meer over spreken en de Hollanders weinig of niets mededeelen van de geschiedenis van het land vóór zij het in bezit hadden genomen.

Uit gegevens in het verhaal zelf meent Dr. Bernbaum te kunnen afleiden dat het verblijf van Oroonoko in Suriname in het laatste gedeelte van 1665 en het begin van 1666 valt. De schrijfster maakt het onderzoek niet gemakkelijker, doordat zij in het geheele verhaal geen datum noemt. Bernbaum komt tot deze tijdbepaling omdat de schrijfster zegt dat de Hollanders de kolonie veroverden „immediately after his [Oroonoko's]

[1]) *Surinam*, enz., Stuttgart 1887, blz. 60.

time." Hoe moet men nu dit „immediately" opvatten? Met tijds- en plaatsbepalingen is de schrijfster alles behalve nauwgezet. Bedoelde zij een maand, eenige maanden, een jaar of een langeren tijd? Men houde in het oog dat zij vijf en twintig jaren na de gebeurtenissen schreef, aangenomen dat deze hebben plaats gehad. Deze vage aanduiding van de schrijfster kan m. i. niet dienen voor nauwkeurige tijdbepaling.

De andere tijdgrens leidt Bernbaum af uit de mededeeling dat aan Oroonoko de vrijheid was beloofd, zoodra de Lord-Governor, n.l. Willoughby, *„who was daily expected"*, zou zijn aangekomen. Willoughby heeft zijn kolonie tweemaal bezocht; de eerste maal in April 1652. Dit bezoek kan niet bedoeld zijn. De schrijfster was toen nog geen 12 jaar oud. Het tweede bezoek stelt Bernbaum op omstreeks November 1664 tot Mei 1665 [1]). Zijne conclusie dat de door hem vermelde datums de handeling plaatsen in het *laatste* deel van 1665 en het begin van 1666 is zonder meer niet juist. Maar er is meer: De Lord-Governor werd *verwacht*, maar was nog niet aangekomen. Hoe lang vóór zijn komst hij verwacht werd is niet na te gaan. Toch is er wel een datum te noemen. In een artikel getiteld *Stukken over de verovering van Suriname*, medegedeeld door Fred. Oudschans Dentz [2]) is een brief gepubliceerd van John Treffry (over wien later meer) aan Charles Pym; de brief is uit Suriname geschreven, gedagteekend 15 Augustus *1662*, en vangt aldusaan: „We have been long in expectation of my Lord, who by his last told me that he would soon be ready to sail, having fully agreed with his Majesty concerning Barbados and this place."

Hoe dit ook zij, toen Willoughby aankwam had de schrijfster — aangenomen dat zij er geweest is — Suriname reeds verlaten. Oroonoko was toen reeds dood. De geschiedenis loopt af vóór het einde van 1664 [3]).

Derhalve valt er wel iets af te dingen op Dr. Bernbaum's verklaring in zijn tweede artikel: „Thus in the interval between December 1665 and „the latter end of 1666", Aphara is supposed to have returned from Surinam to London, married Mr. Behn,

[1]) Elders vond ik vermeld dat het bezoek plaats had van Jan.—Mei 1665.

[2]) *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, Deel 40 (1919). De brief is ontleend aan de *Reports of the Royal Commission on Historical Manuscripts*, 10th report, app., part VI, 1887, Pym MSS. p. 96.

[3]) Ernest A. Baker, die in 1905 *The Novels of Mrs. Aphra Behn* uitgaf, laat haar — geen rekening houdende met haar geboortejaar — na de verovering der kolonie door Krijnssen (1667) „as an attractive girl of eighteen" naar Engeland terugkeeren!

become a widow, and commenced her secret service!"

Daar mag zeker een jaar bij! 1664 in plaats van 1665. En in twee jaar kan men best trouwen, weduwe worden en een opdracht aanvaarden.

Met dezen vroegeren datum dan Bernbaum aangeeft, vervalt een ander zijner bezwaren: Het schip waarmede Oroonoko in Suriname aankwam zou — volgens den onjuisten datum, dien hij stelt — op zijn vroegst in Mei 1665 in de kolonie zijn aangekomen. Het schip kwam van Coromantin, waar de Engelschen omstreeks 1662 een „castle" hadden, van waaruit de Britsche West-Indiën van slaven voorzien werden. Maar in het begin van 1665 was Coromantin door de Ruyter genomen[1]), die van daar naar Barbados zeilde om het eiland aan te vallen. Het schijnt onwaarschijnlijk — aldus Bernbaum — dat Engelsche slavenschepen van het einde van 1664 tot het einde van den oorlog in 1667 zouden gewaagd hebben van Coromantin naar Suriname te gaan. Dit alles komt nu goed uit met het jaartal 1664. Het schip, dat Oroonoko overbracht, kan het laatste Engelsche geweest zijn vóór de Ruyter daar verscheen.

„Mrs. Behn's allusions to historical personages and political conditions prove in some respects quite correct." Zij noemt Byam, den gouverneur, en Banister, lid van den Raad en later zelf korten tijd gouverneur. Maar deze personen waren in Engeland bekend; dat zij de namen van deze ambtenaren juist aangeeft „is therefor but slender evidence of intimate familiarity with the local affairs of Surinam", schrijft Bernbaum. Dit is juist, maar zij noemt ook kolonel Martin „brother to Harry Martin, the great Oliverian" en Trefry, den beheerder van Willoughby's plantage Parham Hill. Wat kolonel Martin betreft, het volgende: In het reeds genoemde artikel van Oudschans Dentz is een brief gepubliceerd van Byam (toen Gouverneur van Antigua) aan Sir Robert Harley [2]) gedagteekend 6 November 1668. Aan het slot somt Byam de namen op van „Some of the chiefest that died in Surinam in the late mortality", de ziekte n.l. die in de kolonie had geheerscht vóór en tijdens den aanval van Krijnssen en die voor een deel de verdediging door de Engelschen onmogelijk had gemaakt. Onder de slachtoffers wordt Captain

[1]) *A History of the Gold Coast of West-Africa*, by A. B. Ellis, London 1893, blz. 59.

[2]) *The manuscripts of his Grace the duke of Portland, preserved at Welbeck Abbey*. Vol. III, 14th report, appendix, part II, 1894 van de in de noot op de vorige blz. genoemde *Reports*.

George Martin genoemd. Hij is dezelfde, die door Aphra Behn kolonel wordt genoemd. Volgens een aanteekening van Montague Summers [1]) was George Marten de broeder van Henry of Harry Marten. In zijn brief noemt Byam ook „Mr. Treffrye", die toen nog in leven was.

Over Byam en Banister oordeelt de schrijfster hoogst ongunstig. Is het aan te nemen dat zij alleen ter wille van de eischen van het verhaal van Trefry en Martin gentlemen en van Byam en Banister monsters gemaakt heeft, zonder een van hen te hebben gekend?

Over Byam is in zijn tijd zeer verschillend geoordeeld. In zijn bovengenoemden brief van 1662 aan Charles Pym noemt Trefry — en dit is zeer opmerkelijk, gezien de gunstige meening van de schrijfster over Trefry — Byam „our noble Governor". Bernbaum vermeldt het gunstige oordeel over Byam van zekeren Renatus Enys, die in 1663 een beschrijving van Suriname zond aan Sir Henry Bennet. George Warren (over wien hieronder), die, ten tijde van Byam, drie jaren in Suriname heeft gewoond, noemt hem (1667) een edelman. Volgens Majoor John Scott [2]) was hij „a judicious gentleman". Maar hij had in de kolonie ook vele en verbitterde tegenstanders. Onder de *Sloane MSS 3662* vond George Edmundson in een verzameling van de hand van majoor John Scott een afschrift van een relaas, oorspronkelijk door Byam opgesteld en den titel dragende: *Lieutt. Genll Byam's Journall of Guiana 1665—1667, enz.* [3]). Byam schrijft daarin: „Att his Excellencies [n.l. Willoughby's] departure I received orders for making a platforme at the towne and mounted six guns, which was accordingly done. No sooner was his Excellency gon but some jealousies posest the inhabitants, which brake out into great discontents."

In een artikel van Frank Cundall [4]) wordt medegedeeld dat „the Council, joining with the Assembly" aan Willoughby negentien grieven te kennen gaven, er bij voegende dat zij de kolonie zouden verlaten „if he speedily relieve them not."

---

[1]) *The Works of Aphra Behn*, deel V, blz. 521.

[2]) *Description of Guiana*. (Sloane MSS 3662 fol. 31b British Museum), medegedeeld door Fred. Oudschans Dentz in een artikel getiteld *Suriname voor de verovering door Abraham Crijnssen* (*Bijdr. en Meded. v. h. Hist. Genootschap*, deel 39, 1918).

[3]) *Bijdr. en Meded. v. h. Hist Genootschap*, deel 19, 1898.

[4]) *The Migration from Surinam to Jamaica*. (*Timehri, the Journal of the Agricultural and Commercial Society of British Guiana*, Sept. 1919, blz. 146).

Het Britsch Museum bezit een pamflet, waarvan ik geen kennis heb kunnen nemen, getiteld *True narrative of ye late troubles in the Colony Surynam,* by Col. Wm. Byam, 1661. „Troubles" schijnen er dus gedurende zijn geheele bestuur bestaan te hebben.

Gewezen mag ook nog worden op de aanklacht bij Karel II tegen Byam door een kolonist, luitenant-kolonel Robert Sanford in Augustus 1662. „He complained that Byam had seized him and some others who had disputed the Governors authority, hurried them away first into irons and then into exile, to which was added a heavy load of fines" [1]). Sanford, die geen gemakkelijk heer schijnt geweest te zijn, gaf over het geval een boekje uit met een zeer langen titel [2]).

Dr. Bernbaum acht de klacht van Sanford van weinig beteekenis, maar het is m. i. niet bewezen dat de man ongelijk had, al werd hij niet in het gelijk gesteld. Rodway & Watt (l. c. blz. 167) spreken van „Byam's highhanded proceedings with Sanford and his friends."

Zou Sanford's pamflet invloed gehad hebben op Aphra Behn's ongunstig oordeel over Byam, in geval aangenomen moet worden dat zij dezen niet gekend heeft?

Haar scherp oordeel over de leden van den Raad acht Bernbaum moeilijk te rijmen met de historische situatie. Hij vindt het onwaarschijnlijk dat mannen, zoo slecht en teugelloos als de schrijfster ze teekent, de kolonie door de moeilijkheden van een jonge vestiging in een ongezonde streek, konden hebben geleid tot de welvaart die zij omstreeks 1666 had bereikt. Voor deze redeneering is veel te zeggen en de bewering van de schrijfster, dat sommigen van hen later opgehangen werden, toen de Hollanders bezit hadden genomen van de kolonie en dat anderen geboeid werden weggezonden, is zeker niet juist. Bekend is alleen dat Banister in 1668 door Krijnssen gevankelijk naar Zeeland is gezonden, welke gevangenneming bij de oorlogsverklaring in 1672 door de Engelschen als *casus belli* gold. Om zijn correct optreden zal Banister wel niet gevangen zijn gezet [3]).

Het zou te ver voeren hier uit te weiden over hetgeen heeft plaats gevonden in verband met het weggaan uit Suriname van de Engelsche kolonisten, met of zonder hunne bezittingen.

---

[1]) *Chronological History of the Discovery and Settlement of Guiana, 1493—1668,* by James Rodway, F. L. S. & Thomas Watt, Georgetown, Demerara 1888, blz. 151.

[2]) *Surinam Justice,* enz. enz. London 1662. Zie het artikel *Byam* in *De Encycl. van Nederl. West-Indië.*

[3]) Hij werd 10 Nov. 1674 op Jamaica vermoord.

Deze verhuizing heeft geduurd tot 1680. Uitvoerige berichten daaromtrent van Engelsch standpunt vindt men in het bovengenoemde artikel van Frank Cundall. [1])

Aphra Behn moge overdreven hebben, maar ik wil hier toch opmerken dat Gouverneur Lichtenberg het vertrek der Engelsche kolonisten niet betreurde, omdat, zooals hij 24 Februari 1671 aan de Staten-Generaal schreef, de overgroote meerderheid der vertrekkenden „pure schurftige canaille" was, en uit brieven door Gouverneur Versterre in September 1673 aan de Staten van Zeeland geschreven blijkt dat er Engelsche kolonisten gevangen zaten, wellicht voor schulden. Rodway & Watt (l. c. blz. 168) gewagen, van John Allan sprekende, die in Suriname in Januari 1665 een aanslag op Lord Willoughby had gepleegd, van „those reckless persons so common in that age". Van dit type zullen er onder de eerste pioniers in Suriname heel wat geweest zijn.

Een andere twijfelachtige passage in het verhaal noemt Bernbaum de beschrijving van de militie, die, onder leiding van Byam, den gevluchten Oroonoko nazette. Moeten wij gelooven — vraagt Bernbaum — dat Byam, die „at this very time" voldoende militaire macht had om tegen de Hollanders en de Franschen in hun eigen gebied oorlog te gaan voeren en posten te veroveren, zulk een slecht gewapende bende aanvoerde?

In de eerste plaats zij opgemerkt dat de vlucht geschiedde van Parham Hill aan de Boven Suriname, zoodat de vervolging plaats had door de gewapende kolonisten-planters uit de buurt. De „militaire macht" — zoo daar al sprake van was — die meer tegen een buitenlandschen vijand moest dienen, zal zich dichter aan zee, vermoedelijk op de hoofdplaats Thorarica, bevonden hebben, en was, met de vervoermiddelen dier dagen niet zoo spoedig naar Parham Hill over te brengen als de vervolging eischte. Het zenden van de tijding naar de hoofdplaats zou een halven dag, de reis naar boven met zwaargeladen booten niet minder dan twee dagen gekost hebben, waarbij nog komt de tijd noodig voor het uitrusten van den troep. Maar van die „militaire macht" make men zich geen overdreven voorstelling. Byam vertelt zelf — zie de hiervoren genoemde publicatie van Edmundson —

[1]) Over een speciaal geval verscheen een uitvoerig geschrift: *The Case and Replication of the Legal Representatives of Jeronimy Clifford*, enz. London 1763. Zie ook: Dr. J. H. Hollander *Documents relating to the Attempted Departure of the Jews from Surinam in 1675*. (*Publications of the American Jewish Historical Society*, 1897).

dat hij voor de [door Dr. Bernbaum bedoelde] „oorlogen" tegen de Hollandsche en Fransche naburen, had opgeroepen „all volunteers with great encouragement and ordering them to appear in complete armes at Pramorabo"..... „At the place and time prefixed many appeared, but of volunteers short of the number of 200 and many ill armed." Tegen de Fransche kolonie werden 70 man gezonden en ongeveer 80 tegen de Hollandsche koloniën en de Arowakken. Later werden maatregelen getroffen voor de betaling van een „standing compagnie of fifty men besides officers to be constant in the fort during the war", aangevuld met „volunteers". Men mag m. i. gerust aannemen dat er waarheid schuilt in Aphra Behn's beschrijving van de wapens der planters, die Oroonoko vervolgden.

„It is there eternal spring, always the very months of April, May and June", schrijft Aphra Behn. Bernbaum merkt hiertegen op: „Of the climate of Surinam the characteristics that strike the European visitor are intense heat and great moisture". Ja, zoolang die visitor er vertoeft, maar niet als hij, b.v. in den winter na een kwart eeuw terugdenkt aan het bezoek. En uit het verhaal blijkt dat het geschreven is na den dood van Karel II in 1685. Het verscheen in 1688.

„Eternal summer" ware juister geweest, maar zij is in dien tijd niet de eenige, die het klimaat van Suriname idealiseerde. Willoughby, die er in 1650 uit Barbados een expeditie van 40 man had heengezonden, schreef aan zijn vrouw: „It is commanded, by all that went, for the sweetest place that ever was seen." [1).... De bovengenoemde Renatus Enys vond in 1663 „the air moderately hot". Ik zou er meer kunnen noemen. Dr. Bernbaum herinnert zelf aan „the sweet ayre" van de Orinoco, geprezen door Raleigh en zijn onmiddellijke opvolgers. Ik behoef niet eens zoo ver terug te gaan: In *De West* van 30 April 1920 vind ik een onderhoud van den redacteur met den heer G. L. Gonggrijp, oud-resident van Rembang, die een bezoek aan Suriname heeft gebracht. Deze „European visitor" verklaarde het klimaat heerlijk te vinden en zou liefst elk jaar den winter in Europa willen ontvluchten om dien tijd in Suriname door te brengen. En Aphra Behn verzuimt toch niet op te merken: „the rays [of the sun] are very fierce here".

Zij maakt nooit melding van de regentijden, merkt haar onverbiddelijke kritikus op; maar is dat nu een ernstig argument?

1) *The History of Barbados*, bij Sir Robert H. Schomburgk. London 1848, blz. 275.

De kleeding, die zij en haar vrienden op een reis naar de Indianen droegen, verbaasden de Indianen niet minder dan haar kritikus. De kleeding van Europeanen, in 't bijzonder van militairen, in de tropen was toen en eeuwen later weinig passend voor het klimaat. In een andere „tale of Dutch Guiana" [1]) zegt de schrijver: „The present military habit in the tropics of enforcing the exact costume of the European parade, (a coat of heavy woollen, close buttoned to the chin) seems very absurd: the oppression it inflicts must be dreadful". Wil Dr. Bernbaum zien hoe de Europeanen zich nog niet zoo heel lang geleden in Suriname toetakelden, hij bekijke eens Benoit's mooie teekeningen [2]).

Terecht wijst Dr. Bernbaum er op dat de schrijfster met de aardrijkskunde op gespannen voet staat. Over de grenzen van Suriname heeft zij de wildste voorstellingen en zij meent dat de Amazone „almost as broad as the river of Thames" is. Maar deze blunders zou ze even goed in Suriname als in Londen hebben kunnen maken. Dr. Bernbaum zegt dan ook zelf dat men zulke „slips" mogelijk mag achten, zelfs bij iemand die de kolonie bezocht heeft. Over de merkwaardige grensbepaling van Suriname zie men overigens den giftbrief van Karel II, waarbij dit land werd geschonken aan Willoughby en Lawrence Hide [3]). Dat de schrijfster aan de eene zijde Suriname doet reiken tot China is wel heel erg; voor de andere grens, die zij noemt, n.l. Peru, is misschien een verklaring te vinden. Opoude kaarten werd de kust van Guiana ook wel „Peru" genoemd [4]).

De onmiddellijke topographie van de kolonie zelf zou Dr. Bernbaum verwachten „fairly distinct and true" te vinden. Het wordt haar aangerekend dat zij verscheidene reizen op de Surinamerivier maakt, doch schijnt te denken dat de rivieroevers alleen met plantages bezet zijn. Stilzwijgend gaat zij het fort (dat er nog niet was, althans toen niet gereed was), de vestiging der Joden [5]) en Thorarica met zijn honderd huizen en zijn kerk voorbij. Maar welke aanleiding had zij, die geen reisbeschrijving gaf, om dit alles te noemen?

Blijkbaar de ligging van het fort niet kennende, zegt de schrijf-

[1]) *Outalissi, a tale of Dutch Guiana*, London 1826, blz. 308.

[2]) *Voyage à Surinam*. Bruxelles 1839.

[3]) Zie den giftbrief in *Beschrijving van Guiana, Of de Wilde Kust in Zuid-Amerika*, door Mr. Jan Jacob Hartsinck, Amsterd. 1770, deel II.

[4]) *Encycl. v. Nederl. West-Indie*, sub voce *Guiana*.

[5]) Waarschijnlijk in 1661/1662 gesticht, dus kort vóór het verhaal aanvangt. Zie *De West-Indische Gids*, deel III (Mei 1920) blz. 58.

ster dat Oroonoko zijn medeslaven naar de zee wilde brengen. Wanneer slaven in Suriname wegliepen, trokken zij naar het binnenland, waar hun afstammelingen, de Boschnegers, heden ten dage nog leven. Op deze tegenwerping van Dr. Bernbaum kan opgemerkt worden dat Oroonoko naar zijn land wilde terugkeeren en dus de richting moest nemen naar de zee, waarover hij in het land gebracht was. Door het woud trekkende kon een aan de rivier liggend fort voor hem geen belemmering zijn. Boschnegers, wier voorbeeld hij had kunnen volgen, waren er toen nog niet of in zeer gering aantal.

Een andere grief van Dr. Bernbaum is Aphra Behn's beschrijving van haar woonplaats aan de Suriname-rivier, St. John's Hill: „It stood on a vast rock of white marble, at the foot of which, the river ran a vast depth down, and not to be descended on that side". De „white marble" is fantasie, misschien een gevolg van vage herinnering. Maar St. John's Hill lag niet in een „flat alluvial plain", zooals Bernbaum meent. De plaats komt, onder den naam *St. Jans Hil,* voor op oude kaarten van Suriname [1]), en lag iets zuidelijker dan de Marshall-kreek aan den rechter oever van de Suriname-rivier, op de plaats die op de nieuwere kaarten *Providence* heet, waar de Labadisten en de zusters van Gouverneur van Sommelsdijk gewoond hebben [2]).

De heuvel is niet zoo hoog als de zuidelijker, aan den linkeroever gelegen Parnassusberg of Blauwe Berg, op de tegenwoordige plantage Bergendaal. Onjuist is Bernbaum's opmerking dat de Marshall-kreek de (zuidelijke) grens van de plantages was. Op de kaart van Mogge vind ik, zuidelijker dan deze kreek o. m. de namen van Collison, Randor, Venman, Haughton en Macforson, van welke de eerste en tweede in Byam's bovengenoemd relaas genoemd worden (Collinsen en Rendar) en de tweede en derde in Cundall's artikel (l. c. blz. 155 en 158).

Ik moet hier wijzen op een eigenaardigheid in het verhaal. Ter beschikking van de schrijfster was gesteld St. John's Hill [3]), maar van deze plantage wordt, behalve de korte beschrijving, in het verhaal verder geen gewag gemaakt. Alles vindt plaats

[1]) Zie b.v. de aan Willem Mogge toegeschreven kaart van 1671, door F. E. Baron Mulert gereproduceerd in het *Tijdschr. v. d. Kon. Ned. Aardrijksk. Genootschap* van Januari 1913.

[2]) J. Wolbers, *Geschiedenis van Suriname,* Amsterdam 1861, blz. 68—70.

[3]) Deze plantage behoorde in den Engelschen tijd, volgens den hiervoren genoemden brief van Byam aan Sir Robert Harley, aan dezen (Harley) toe.

op Parham Hill, de plantage van Willoughby, waarvan Trefry beheerder was. De schrijfster spreekt meermalen van haar vertrekken op Parham Hill. Oroonoko en Imoinda waren slaven op deze plantage.

Zij lag noordelijker dan St. John's Hill, aan den linkeroever der rivier, op de plaats in de kaart bij Fermin's [1]) boek aangeduid met nummer 19 (blijkens de lijst *Steenenberg* genoemd) en in de nieuwere kaarten *Phedra* geheeten, althans niet ver van daar.

De schrijfster maakt in het verhaal van haar reis van acht dagen naar de Indianen, met geen woord gewag van de vele watervallen, die zij moet gepasseerd zijn, terwijl deze vallen toch de bewondering van ieder reiziger opeischen. Dr. Bernbaum acht dit een bedenkelijke omissie. Is er een verklaring ten gunste van de schrijfster mogelijk? Ja, als men aanneemt dat zij de reis gemaakt heeft bij hoogen waterstand, wanneer de rotsen en barrières, die de vallen veroorzaken, onder water staan. In de bovenrivieren is een verschil in waterstand in den droogsten en den natsten tijd van 5 à 6 meter geen uitzondering. Bij hoogen waterstand is de stroom geweldig en in acht dagen komt men niet ver, zeker niet tot aan de plaats waar in het droge jaargetijde de grootste vallen zijn. De Indianen, die ze bezocht, woonden dan niet heel ver van Parham Hill. Ik heb zelf in 1885 met Professor K. Martin [2]) de reis gemaakt die Aphra Behn beschrijft, of liever, niet beschrijft. Toen wij, begin April, de rivier opvoeren was de waterstand zeer laag en het rivierbed vol stroomversnellingen en watervallen. Een paar dagen regen op de terugreis was voldoende om het beeld van de rivier geheel te veranderen.

Martin schrijft dan ook:

„12 April. Auch bei der Weiterfahrt, die wir am heutigen Morgen antraten, fanden wir im Laufe des Tages kaum noch nennenswehrte Felspartien entblöst, und ich glaube dies hier speciell verzeichnen zu müssen, um etwaigen späteren Besuchern dieser Gegend anzudeuten, was sie erwarten können, wenn der Strom nicht gerade zufällig ganz ungemein trocken ist. Obwohl nur wenige Tage Regenwetter geherrscht hatte, war das Wasser doch schon so hoch gestiegen, dass meine Reise für geologische Zwecke ziemlich resultatlos verlaufen sein würde, wenn ich sie nur eine Woche später angetreten hätte." (blz. 85).

---

[1]) *Nieuwe Algemeene beschrijving van de Colonie van Suriname*, door Philip Fermin, M. D. Harlingen, 1770.

[2]) *Westindische Skizzen*, Leiden 1887.

En iets verder:

„Selbstredend ist in der Regenzeit überhaupt gar nichts von Gesteine des Flussbettes mehr wahrzunehmen."

Niettemin doet het vreemd aan, dat de schrijfster niets zegt van den geweldigen stroom [1]) in de rivier, noch van de wijze waarop het gezelschap den nacht doorbracht in die onbewoonde streek.

De schrijfster zou, zegt Bernbaum, onze sympathie met sommige van de tegenspoeden, die haar held te verduren had, vergroot hebben „by making us realise the humid heat in which they were endured." Hoe nu? Zou die vochtige hitte zoo hinderlijk geweest zijn voor iemand uit tropisch Afrika, de kust van Guinea?

Dr. Bernbaum is overtuigd dat Aphra Behn fictie geeft, geen beschrijving van het werkelijk gebeurde, en dus vrij was in de keus der omstandigheden. Alleen zóó is te verklaren zijn opmerking: „And the hopelessness of Oroonoko's insurrection would have appeared more poignantly if she had shown him rising, not in a sparsely settled district, but against a well-established community and a respectable military force." Zoo „sparsely settled" was bovendien het district niet, als men denzelfden dag, waarop de vlucht der slaven ontdekt werd, omstreeks 600 man voor de vervolging bijeen had, aangenomen dat het getal niet overdreven is. En wat de „respectable military force" betreft, zie hiervoren.

De kennis der Surinaamsche fauna, zooals die uit het verhaal blijkt, wordt vervolgens door Bernbaum onder het mes genomen: „We should revive our faith in her credibility, were personal observation the only means by which she could have learned the fauna of Surinam." Maar dit is niet het geval: In 1667 verscheen van George Warren een klein pamflet *An Impartial Description of Surinam* [2]) en Bernbaum toont aan, dat zij

[1]) Ja, iets van den stroom zegt ze bij de beschrijving van Oroonoko's avontuur met den sidderaal.

[2]) Van dit zeldzaam geworden boekje verscheen in 1669 te Amsterdam een vertaling onder den titel: *Een onpartijdige Beschrijvinge van Suriname, Gelegen op het vaste Landt van Guiana in Afrika* [sic!].

De inhoud is nagenoeg geheel opgenomen in de *Hollandsche Mercurius* van 1670, Haarlem 1671, blz. 55—62. Als een voorbeeld van onbeschaamd plagiaat uit die dagen wil ik er hier nog op wijzen dat het geheele pamflet van Warren, met enkele onbeduidende wijzigingen, terug te vinden is in Adriaan van Berkels *Amerikaansche Voyagien, Behelzende een Reis na Rio de Berbice, Gelegen op het vaste Land van Guiana,*

juist de dieren beschrijft die ook bij Warren voorkomen. Warren noemt de kaaiman [1]) niet, „the only important animal omitted", zegt Bernbaum. Ook Aphra Behn zwijgt over de kaaiman, die, hetzij ter loops opgemerkt, weinig voorkomt in dat deel van de rivier, waar zij zegt gewoond te hebben.

Hier tegenover zou kunnen opgemerkt worden dat Warren uitvoerig over de watervallen spreekt, terwijl zij daarover zwijgt.

Zeer waarschijnlijk heeft zij Warren's boekje gekend en misschien nog andere geschriften over Suriname. Haar kennisneming van Warren's geschrift, dat buiten de lijn van haren letterkundigen arbeid lag, wijst misschien juist op de eene of andere connectie met Suriname. Hoe dit zij, al *kon* zij aan de hand van dit boekje, met haar rijke fantasie, haar verhaal hebben gedicht zonder in Suriname te zijn geweest, een afdoend bewijs dat zij dit gedaan heeft levert m. i. de overeenkomst harer beschrijvingen met die van Warren niet. Ook niet de gelijke omissies. Zij heeft immers Warren's boekje kunnen gebruiken, al was ze in Suriname geweest. Dit verblijf zou geen beletsel geweest zijn als zij „deliberately and circumstantially" had willen liegen.

Het avontuur van Oroonoko met den sidderaal — waarvan zij de grootte te gering opgeeft: een kwart el — kan niet zóó hebben plaats gehad als zij dat beschrijft. Maar waarom kan zij niet even goed overdreven hebben wat zij heeft bijgewoond? Waarom moet nu juist gedacht worden aan borduren op Warren's beschrijving van den sidderaal?

Haar slang is redelijk lang: „three score yards" — bij Warren 30 voet — maar hier kan dezelfde vraag gedaan worden. Zij voegt er nog boudweg bij, dat zulke te zien waren „at his Majesty's Antiquary's." [2])

„The orchids of the forest, and the great palms that border

---

aan de Wilde-kust van America, Mitsgaders een andere na de Colonie van Suriname, enz. Amsterdam 1695. Van van Berkel's boekje verscheen ook een Duitsche vertaling.

[1]) In de Hollandsche vertaling, die mij ten dienste staat, spreekt Warren op blz. 17 van *Crocodillen,* die niet zeer groot zijn en in geen groote menigte voorkomen. Dat *zijn* de *kaaimannen!* De gelijke omissie bestaat in dit geval dus niet, tenzij de vertaling afwijkt van het oorspronkelijke.

[2]) Op een beetje meer of minder komt het bij haar niet aan. Om Imoinda ter dege te beveiligen, maakt zij van den ouden negerkoning „a man of an hundred and odd years old".

De naam van haar held, die in Suriname Caesar genoemd werd, zou in dat land voortleven „as long as that (scarce more) glorious one of the great Roman"!

the river banks, though conspicuous, are omitted by Warren — and by Mrs. Behn." Zij woonde aan de Suriname-rivier, en wanneer men daar langs vaart, zijn aan de oevers van dezen breeden stroom de palmen, in de zee van groen, volstrekt niet bijzonder „conspicuous", tenzij men dicht langs den kant blijft. Orchideën? Wel, die ziet men veel in de smalle kreken, maar langs de breede rivieren vallen ze niet op.

Dr. Bernbaum is niet te spreken over „the trees appearing all like nosegays". Sommige zijn geheel wit, sommige purper, sommige scharlaken, sommige blauw, sommige geel, voegt de schrijfster er bij. Maar deze „riot of color" is volstrekt niet „the old tropical fallacy", zooals Bernbaum meent. Iedere reiziger [1]) heeft in verrukking gestaan over de reuzenbouquetten, die de bloeiende mierenboomen, de groenhart-, de geelhart-, de bruinhart-boomen en zooveel andere zijn, vooral als hij van een heuvel heeft kunnen neerzien op het woud. In het tropische woud moet men geen „carpets of flowers" zoeken — waarvan de schrijfster trouwens niet spreekt — daarvoor is er te weinig licht. Op den grond ziet men alleen bloemen op de savana's en op ontbloote plekken. [2]) „The *opposite bank* — zegt de schrijfster en dit moet men niet over het hoofd zien — was adorned with such vast quantities of different flowers", enz. Het woud zal toen, als nu, zich uitgestrekt hebben tot aan den zoom van het water. „Je mehr wir uns von der Stadt entfernen — schrijft Prof. K. Martin, l. c. blz. 28, van diezelfde Surinamerivier — desto mehr nimmt auch die verschwenderische Pracht der Blumenfülle zu." Martin deed de reis in April; ik heb in nagenoeg alle maanden van het jaar de rivier bereisd en telkens zag ik andere boomen en struiken in bloei of in jong blad, wat dikwijls even mooie kleurenweelde is. „Here again Mrs. Behn's eye does not seem to have been upon the object". Ik beweer dat op deze conclusie valt af te dingen.

Juist op de bladzijden, waar de schrijfster de bloemenpracht bewondert, vindt men een paar van de door Bernbaum geëischte „facts which only an eye witness could have observed". Zoo b.v. de opmerking dat kaarsen gemaakt werden van een aromatische hars [lokushars] en dat de huizen van cederhout [cedrela odorata] gebouwd waren. [3]) Aan Warren's boekje heeft ze die niet ontleend.

[1]) Zie Barrington Brown, l. c. blz. 347 vlg. en William Beebe, *Jungle peace*, London 1919, blz. 146, 157, 158, 194, 244.

[2]) Beebe, l.c. blz. 180.

[3]) Andere zulke „facts" zijn b.v. de „paddles" der Indianen, die ze anders allicht „oars" zou genoemd hebben, de Indiaansche banken

De tatoueering van Oroonoko en Imoinda. — Oroonoko was „carved with a little flower or bird at the sides of the temples" en Imoinda „in fine flowers and birds all over her body." Vele negerstammen waren op die wijze getatoueerd, maar de Coromantien-negers — aldus Bernbaum — maakten in dit opzicht een uitzondering, en waren, volgens Hartsinck (II. 921/922) en Dalton [1]) bekend om hun „fine, smooth, black skin". Hartsinck kende ze niet van eigen aanschouwing. Kapitein Stedman [2]) die ze wèl kende, zegt dat ze drie of vier sneden op elke wang hadden en M. D. Teenstra [3]), die lang in Suriname gewoond heeft, schrijft dat ze een zwarten negerstam waren „hebbende twee à drie sneden in de slapen van het hoofd, op de hoogte van het oog". Dat een dichteres in de sneden bloemen of vogels zag, mag men haar wel vergeven.

Zeer opmerkelijk is de mededeeling van Teenstra dat de Cormantijn-negers zeer trotsch en hoogmoedig waren „gevende zich altijd uit als van koninklijke familie, zoo al geene kinderen van eenen koning te zijn." Imoinda was „carved all over her body". Behoorde zij misschien tot een verwanten stam, door Hartsinck (l. c. blz. 920) genoemd negers van Kaap La Hoc op de Goudkust en waarvan hij schrijft: „Zij zijn over het gantsche Lijf geteekend met figuuren van Vogelen en Gediertes"? — Of tot de Loango's, waarvan J. D. Herlein [4]) zegt: „Ik heb zelfs gezien een Dogter van hare Oudste, of liever Kapitein, en zo andere willen Koning; die van de hals af rondom het lighaam van 't Schamelyke dele, tot aan de nagels van de tonen in een zeer aardig figuur gebrand was, zonder eenige de minste fout in de figuren aan 't lighaam te vinden: Diens Vader zelfs over eenige duizenden Menschen magt en bevel had, die-

uit één stuk hout gesneden, de Osnabrugsche kleeding der slaven, het moeilijk genezen van wonden aan de beenen, de opmerking dat elke slavenfamilie een stuk grond had voor eigen bebouwing, enz. Maar men kan natuurlijk tegenwerpen dat zij ook die wetenschap op andere wijze dan door eigen waarneming heeft verkregen. Dat Willoughby in de kolonie verwacht werd wist ze toch zeker niet uit Warren. Toegegeven moet echter worden, dat er — trots hare pertinente verzekering „I was my self an eye-witness to a great part of what you will find here set down" — in het verhaal niet *veel* passages voorkomen, waarvan men dadelijk zegt: ziedaar choses vues, opmerkingen, die alleen iemand maken kan, die er bij gestaan heeft.

[1]) *History of British Guiana*, London 1855, I, 163.

[2]) *Reize naar Surinamen*, Amsterdam 1800, III, 237.

[3]) *De Landbouw in de kolonie Suriname*, Groningen 1835. II, 181.

[4]) *Beschrijvinghe van de Volk-Plantinge Zuriname*, Leeuwarden 1718, blz. 106—107.

nende voor een Huis-Slavin by een Christen op *Zuriname*, dog wierd in die opzigt redelyker als andere Slaven gehandelt."

Zie voorts de mededeelingen van Jhr. L. C. van Panhuys over „*Tatowieren*", op het 16e internationale Americanisten-Congres in 1908 te Weenen gehouden [1]).

Dat Imoinda tot een verwanten stam behoorde, is zeer goed mogelijk. Koromantien was n.l. „noted as the place whence the English first exported slaves from this coast. Hence the general name Coromantynes given in the West Indies te slaves from the Gold Coast" [2]).

De Indianen, door Aphra Behn bezocht, waren Karaïben, verzekert Bernbaum. Is dat wel zoo zeker? Betrouwbare berichten daaromtrent zijn mij niet bekend. In de bovengenoemde *Description of Guiana* zegt Majoor John Scott omstreeks 1667: „In Suranam, Commowina, Suramaco, Copenham, and Currianteen are about 5.000 Careeb families, and there lives in Suramaco and *the upper parts of Suranam* [3]) about 1.400 Turroomacs." Tot welken stam deze behoorden is niet na te gaan. Blijkbaar geen Karaïben.

Het fluitspel van de schrijfster en haar broeder wekte de verwondering der Indianen. „But the natives were quite familiar with that instrument", merkt Bernbaum op. Ik zou hem niet gaarne veroordeelen om een half uur lang de geluiden aan te hooren, die de Indianen uit *hun* fluiten halen. Misschien ware dit anders wel een afdoend middel om hem tot de overtuiging te brengen dat de „natives" wel reden hadden om zich te verwonderen, niet over het instrument, maar over het andere geluid dat zij hoorden.

De Indianen liegen niet, beweert de schrijfster. Meer dan een appreciatie kan dit niet zijn. Bernbaum gelooft haar niet, maar menige oude schrijver deelt hare meening. Of de enkele Indiaansche woorden in het verhaal authentiek zijn heb ik, evenmin als Dr. Bernbaum, kunnen vaststellen.

De broeder [4]) van de schrijfster kuste een jong Indiaansch

[1]) *Verhandlungen*, blz. 526—532.

[2]) *Encyclopaedia Britannica*. Eleventh edition, Cambridge 1910, vol. XII, blz. 204, 2e kolom.

[3]) Ik cursiveer.

[4]) Aan het slot maakt de schrijfster gewag van een zuster. Summers vermeldt een broeder, die tegelijk met haar gedoopt werd, maar geen zuster, die vermoedelijk jonger was. Het zou interessant zijn te weten of deze nog leefden toen het verhaal verscheen. Trefry, Marten (in 1666?) Banister (in 1674) en Byam (in 1670) waren toen reeds dood; maar van Willoughby en van Sir Robert Harley waren zeker nog familieleden in leven.

vrouwtje, waarop de man naar de schrijfster liep en haar kuste. Dit zou de introductie van het kussen bij de Indianen geweest zijn. Dat vóór dien nooit een kolonist een mooi Indiaansch meisje zou gekust hebben, zal wel niemand gelooven. Maar Dr. Bernbaum oppert een practisch bezwaar: de doorns of spelden, die de Karaïbische vrouwen in de onderlip hebben. Ten eerste waren het misschien geen Karaïben; ten tweede steken de spelden niet naar voren uit, maar naar onderen; en ten derde kost het verwijderen van de speld niet de minste moeite, zoodat dit geen bezwaar is voor een meisje, dat zich wil laten kussen. De speld brengen zij zeer vlug met de tong weer op haar plaats. Juist is echter de opmerking dat Indiaansche meisjes niet veel geven om kussen.

De verminkingen, die de Indianen zich toebrachten om hun moed te toonen en waarvan de schrijfster de lidteekens beschrijft, gaan zeker over de schreef, maar de mierenproef en de wespenproef, die nog heden voorkomen bij de Indianen van het binnenland en de voorbereiding om *piaiman* te worden, zijn waarlijk ook geen halve maatregelen. En de folteringen, die krijgsgevangen vijanden ondergingen, zonder een kik te geven of een spier van hun gelaat te vertrekken!

„Some details in the appearance of Mrs. Behn's Indians are also traditional. She clothes them in „short habits" and „glorious wreaths of feathers". En wat als de traditie overeenkwam met de werkelijkheid? Maar de schrijfster beweert niet dat de wreaths of feathers hun gewone „kleeding" uitmaakten; zij spreekt niet van een „feather costume", zegt alleen dat zij de wreaths maakten voor hun hoofd, nek, armen en beenen. Het waren versierselen. Aan kleeding gingen de Indianen zich niet te buiten. En „glorious" zijn die „wreaths" inderdaad. Dat zal ieder toegeven, die de verzameling heeft gezien, van zijn reizen medegebracht door C. H. de Goeje [1]). Prins Roland Bonaparte [2]) geeft ook mooie afbeeldingen van kransen van veeren en als frontispiece vindt men in het meermalen door Bernbaum aangehaalde boek van Everard F. Im Thurn [3]) „a Macusi Indian in full dancing dress", opgetuigd met veeren om en op het hoofd en de schouders.

Een stel van die vederversiersels schonk de schrijfster aan de

---

[1]) *Beiträge zur Völkerkunde von Surinam* (*Intern. Arch. f. Ethnogr.* Bd. XIX). Leiden 1908, waar slechts enkelen zijn afgebeeld.

[2]) *Les Habitants de Suriname.* Paris 1884.

[3]) *Among the Indians of Guiana*, London 1883.

Kings Theatre in Londen. Van de slordige manier van schrijven van Aphra Behn maakt Bernbaum gebruik om den spot te drijven met de tragédienne [1]) die dit „costuum" aanhad. „The dress of the Indian Queen" staat er, maar natuurlijk bedoelde de schrijfster niet dat de tooneelspeelster uitsluitend de *kwejoe* droeg — het Indiaansche vijgenblaadje — en de vederversiersels.

De Indianen waren niet zoo mooi als zij ze beschrijft, vindt Dr. Bernbaum. Maar men heeft er mooie menschen onder, vooral onder de meisjes, die van oudsher bij de kolonisten zeer gezocht waren als concubines [2]). Wel worden de figuren spoedig leelijk; dunne middeltjes ziet men niet. Maar aan het idealiseeren van haar figuren heeft niet zij alleen zich schuldig gemaakt. Zie eens met welke ideale gestalten een artist als Benoit [3]) de Indiaansche vrouwen afbeeldt.

Dr. Bernbaum trekt vervolgens in twijfel de ontmoeting met Indianen, die „bags of gold dust" bij zich hadden en verzekert dat de kolonisten van 1665 geen goud zochten; „they were raising sugar". Dat die kolonisten niet aan goud dachten betwijfel ik. De herinnering aan Eldorado bleef steeds levendig. In de oudste geschiedenis der kolonie duiken telkens verhalen van goudvondsten op en ten slotte is Suriname een goudland gebleken.

De omstandigheden waaronder de schrijfster Oroonoko en Imoinda op de plantage laat leven, zijn, zooals Bernbaum terecht opmerkt, onaannemelijk. Hoe kwam Oroonoko aan zijn eigen muziek en hoe aan de middelen om een grooten troep slaven te onthalen? En hoe kon hij Trefry, hetzij goud, hetzij een groot aantal slaven aanbieden als losprijs „which should be paid before they let him go"? Hij had immers niets bij zich toen hij aan boord van het slavenschip verraderlijk werd gevangen genomen. Dit is een van de onmogelijkheden, zooals er meer in het verhaal voorkomen en die aantoonen dat Aphra Behn ook met de logica op gespannen voet stond, maar niet dat ze nooit in Suriname is geweest.

In sommige gevallen hadden slaven en vooral schoone slavinnen een bevoorrechte positie, maar de schrijfster houdt geen maat, laat aan haar fantasie te veel den vrijen teugel. Met haar geestesgesteldheid schijnt het onvereenigbaar dat ze zich bepaalt tot de mededeeling van nuchtere feiten.

---

[1]) Niet Nell Gwynn, maar Mrs. Marshall.

[2]) Zie de *Encycl. v. Nederl. West-Indië*, onder *Roode Slaven*, bl. 613.

[3]) *Voyage à Surinam*. Plaat XXXIV en XXXVI.

Ook haar beschrijving van de vlucht der slaven is er naast. Zóó vluchtten deze niet door het oerwoud. Het in brand steken van het bosch voor zich uit zou zoo gemakkelijk niet gaan en slechts tijdverlies veroorzaken. Het kappen van een smal pad was voldoende. Wisten de vluchtelingen niet beter — het was hun eerste poging — of lag de onkunde bij de schrijfster?

Zeer juist is Bernbaum's opmerking — en dit lijkt mij een zijner krachtigste argumenten — dat het in een slavenkolonie niet denkbaar was, dat velen der leidende kolonisten uit medelijden Oroonoko niet wilden vervolgen. Uit zelfbehoud moesten ze zulk een opstand onder de slaven den kop indrukken. De haat, van een deel der kolonisten tegen Byam is geen voldoende verklaring van hun houding.

De schrijfster zegt dat haar vader benoemd was tot „Lieutenant General of six and thirty islands, besides the continent of Surinam". Niet minder dan 36 eilanden! Waar lagen die en wie bezat ze? Toch niet Willoughby, van wien de benoeming moet zijn uitgegaan? Van hem hing althans de benoeming voor Suriname af. Snijdt ze maar raak op, om de invloedrijke positie, die zij zich in de kolonie toekent, aannemelijk te maken?

Bernbaum neemt, op gezag van Gosse aan, dat haar vader barbier was. Dit mag men, na de onderzoekingen van Montague Summers voor onjuist houden. Het bezwaar, dat uit het barbierschap voortvloeide, vervalt dus. Zooals hiervoren reeds gezegd is, heeft Summers niet aangetoond dat hij „of good old stock" was en een „relative" van Willoughby; evenmin dat zijn benoeming tot een hoogen post op waarheid berust. Bernbaum merkt op dat „no hint of any appointment to replace Byam appears in the colonial papers of the period", en dit is een zeer sterk argument. Gold de benoeming misschien een minder hoogen post — b.v. de benoeming tot beheerder van de plantage St. John's Hill — en heeft men hier te doen met een van de gewone overdrijvingen van de schrijfster? Is dit zoo, dan is het niet te verwonderen dat de „colonial papers" van die dagen daarvan geen melding maken. Dat een zoodanige benoeming ooit aan het licht zal komen is weinig waarschijnlijk, tenzij uit familiepapieren van de betrokken families [1]) een of ander geschrift mocht opduiken, dat licht verschaft. Misschien acht de laatste uitgever harer werken, Montague Summers, zich geroepen dit

[1]) B.v. de familie Harley. Als boven gezegd was Sir Robert Harley de eigenaar van St. John's Hill. De oude familie Harley is uitgestorven maar onder de „landed gentry" bestaat nog een jongere tak der familie.

punt nader te onderzoeken, nu hij Bernbaum's conclusie verwerpt: „If Mrs. Behn's father was not sent to Surinam, the only reason she gives for being there disappears".

Ten slotte:

Dr. Bernbaum heeft stellig de reis van de schrijfster en haar verblijf in Suriname twijfelachtig gemaakt. Hij heeft het aannemelijk gemaakt dat zij Warren's boekje heeft gekend en daaruit geput, maar niet dat zij daarin alles heeft kunnen vinden wat zij voor haar beschrijvingen noodig had.

Haar overdrijvingen en tekortkomingen zijn niet per se een bewijs dat zij niet in Suriname geweest is. Overdrijving, het gebruiken van felle kleuren, lagen in haar aard en daaraan zou zij — in 1688 schrijvende over „a girlhood coloured by and seen through the enchanted mists of a quarter of a century", zooals Summers het zegt — zich hebben schuldig gemaakt, al had ze alles zelf waargenomen. In de inleiding tot een ander harer „true stories" — *The fair Jilt* — schrijft Summers: „With all the nice skill of a born novelist she has so mingled fact and fancy, what did occur and what might have been, that any attempt to disentangle the twain would be idle indeed."

Ik heb haar niet door dik en dun willen verdedigen, maar de aanval is zóó grimmig, dat men onwillekeurig de neiging in zich voelt opkomen te onderzoeken of alle gebruikte wapenen geoorloofd zijn. Door haar ongebreidelde fantasie heeft zij dit onderzoek niet gemakkelijk gemaakt.

En mocht de heele reis naar Suriname en daarmede de gansche „History of the Royal Slave" fictie zijn, dan heeft zij een stuk camouflage geleverd, zóó deugdelijk, dat gedurende een paar eeuwen, geleerden en niet-geleerden zich hebben laten beetnemen, totdat Dr. Bernbaum zich aangordde om de waarheid aan het licht te brengen.

DE KOLONIALE SPOORWEG IN SURINAME.

(Zie de aflevering van December 1920).

De Gouverneur van Suriname, de heer Staal, heeft onder dagteekening van 18 November den volgenden brief tot den Voorzitter der Koloniale Staten gericht:

„1. De ondergeteekende heeft de eer U HoogEdelGestrenge mede te deelen, dat hij heeft goedgekeurd de na te noemen door den Directeur van het departement van Openbare Werken vastgestelde met ingang van 1 December 1920 in werking tredende tarieven voor het vervoer op den spoorweg, t.w.:

„1. tarief voor het personenvervoer;

„2. tarief van vrachtgoederen tusschen Paramaribo en Berlijn (Parazône);

„3. tarief van vrachtgoederen tusschen Paramaribo en Dam (goudzône);

„4. tarief per 10-tons gesloten en 12-tons open goederenwagens tusschen Paramaribo en Sectie O;

„5. tarief voor wagenladingen in de goudzônes,

„zulks ter vervanging van de bij resolutie van 6 December 1911 No. 14 goedgekeurde overeenkomstige tarieven, zooals deze luiden na de daarin nader aangebrachte wijzigingen. Deze tarieven zullen worden opgenomen in het Gouvernements-Advertentie-blad.

„2. De vervoergelden worden hierdoor belangrijk verhoogd, vooral wat het personenvervoer betreft, ten aanzien waarvan het tarief ongeveer is verdubbeld.

„3. Een procentsgewijze verhooging der bestaande tarieven is echter niet toegepast. Het nieuwe personentarief is, in tegenstelling met het bestaande, een Kilometer-tarief, met dien verstande echter dat de prijs van den vervoerskilometer zuidwaarts een sterke progressie vertoont.

„4. Zelfs wanneer het vervoer door deze belangrijke tariefsverhooging op den duur geen vermindering ondergaat, dan nog zullen de meerdere opbrengsten de directe uitgaven van het spoorwegbedrijf niet ten volle kunnen dekken en zal dus een tekort blijven bestaan, zelfs zonder dat rekening wordt gehouden met afschrijvingen en rente.

„5. De tariefsverhooging moge dus procentsgewijze zeer belangrijk zijn zij zal het spoorwegbedrijf niet kunnen veranderen in een winstgevend bedrijf.

„6. Een nog verder gaande verhooging komt hem voorshands niet raadzaam voor, omdat het niet onwaarschijnlijk is dat de verhoogde tarieven wel van blijvenden invloed zullen blijken te zijn op het vervoer.

„7. Bij de toepassing van de nieuwe tarieven zal kunnen blijken welke inkomsten inderdaad zullen worden verkregen, met andere woorden: of werkelijk voldoende prijs gesteld wordt op dit vervoermiddel door hen, die er thans gebruik van plegen te maken, dat zij ook bij hooger tarief per spoor zullen reizen en vervoeren.

„8. In verband met het voorafgaande heeft de ondergeteekende de uitvoering van zijne beslissing ten aanzien van het stopzetten der exploitatie op het baanvak Kwakoegron—Kabelstation, ter Uwer kennis gebracht bij schrijven van 30 Juli 1920 No. 2535, voorloopig opgeschort. Eveneens zal voorloopig niet worden overgegaan tot het opbreken van den spoorweg tusschen Kabelstation en Dam.

„9. Het is zijn voornemen den spoorweg voorshands in ieder geval tot Kabelstation te doen exploiteeren. Of ook het baanvak Kabelstation—Dam voorloopig op den ouden voet in exploitatie kan worden gehouden is nog in overweging. Een nadere mededeeling daaromtrent zal UHoogEdelGestrenge vermoedelijk binnenkort kunnen bereiken, waarbij het in de bedoeling ligt dan tevens nog eenige nadere inlichtingen over deze aangelegenheid te verstrekken.

„10. De ondergeteekende moge UHoogEdelGestrenge verzoeken het vorenstaande wel ter kennis van de Koloniale Staten te willen brengen.

UIT DE PERS.

Naar de oplossing? — Het zoo belangrijk vraagstuk van de toepassing van machinerieën in den landbouw, schijnt plotseling een belangrijken stap vooruit te zijn gegaan in de kolonie. Ja, men krijgt den indruk, dat wij de oplossing naderen.

Vóor een uitgebreid gezelschap, waaronder ook de Gouverneur, is hedenmorgen op Beekhuizen een „demonstratie" gehouden. Het was een bedrijvigheid van belang. Niet minder dan vier tractors waren daar in de weer. Op een weiland kon men met behulp van die tractors zien ploegen, eggen, zaaien, enz.

Dit geschiedde onder leiding van den heer van Waveren, de nieuwbenoemde landbouwleeraar, die een uitnemende aanwinst schijnt te zijn voor ons Landbouwdepartement.

Sedert weken is de heer van Waveren met groote volharding bezig om na te gaan, welke werktuigen voor onzen bodem geschikt zijn, en hoe de toepassing moet geschieden. Het is merkwaardig om te zien, hoe onder zijn deskundige leiding allerlei bezwaren een voor een worden overwonnen. Het ligt hem soms aan een kleinigheid. Een verkeerd gesteld schroefje kan soms oorzaak zijn, dat het prachtigste landbouwwerktuig niet de gewenschte resultaten oplevert. Daarom is het een onschatbaar voorrecht als men de voorlichting heeft van iemand die niet alleen theoretisch, maar ook praktisch voldoende kennis heeft.

De heer van Waveren is overtuigd, dat landbouwmachines hier kunnen worden toegepast, als in elk ander land ter wereld. De lichte Cleveland tractors (20 paardekracht) schijnen hem zeer goed aan te passen aan onzen bodem. Verleden jaar beschreven wij het ploegen van een grondsoort op Beekhuizen, die bestond uit een mengsel van zand en klei. Daaruit bleek dus nog niet, dat de tractor ook voor zuiver kleiland te gebruiken was. Thans echter toonde de heer van Waveren ons een stuk kleiland van 12 akkers (Parwaland) welke met een tweescharigen ploeg, getrokken door een Cleveland tractor, was omgelegd. Resten van boomwortels worden door dezen ploeg met gemak doorgesneden. Zijn de stompen te groot om te worden doorgesneden, dan werkt de ploeg die op zijde.

Het terrein waar hedenmorgen de demonstratie plaats vond, bestaat uit weiland met taai gras begroeid, vol gaten en hobbels, bezaaid met resten van stompen, dus zeker geen ideaal land voor ploegwerk. Dit terrein werd zonder al te groot bezwaar omgelegd met den schijf- en schaarploeg, waarna met een schijfeg de omgewerkte graszoden werden doorgesneden. Daarna was de beurt aan den cultivator, om den omgewerkten grond verder los te werken, terwijl deze gelijktijdig werd fijn gemaakt door een tanden-eg, zoodat het land nu gereed was voor uitzaaiing, hetgeen eveneens machinaal geschiedde.

Het besturen van tractors is betrekkelijk spoedig te leeren. Een der leerlingen van Beekhuizen heeft er reeds vrij wat vaardigheid in verkregen. Als deze leerlingen zich grondig op de hoogte stellen van de toepassing dezer machines, zullen zij later goede diensten kunnen bewijzen.

De proeven die de firma Kersten op onbekrompen wijze neemt op Beekhuizen, zijn vooral van belang voor den kleinen landbouw, of liever voor éénjarige cultures. Voor staande cultures als cacao en koffie zal men de bovenvermelde machinerieën niet kunnen gebruiken (wel andere). Op eenige suikerplantages begint men reeds met machines te werken. Wel moet men daarvoor verandering brengen in de richting der bedden, doch die moeite wordt dubbel en dwars vergoed door de enorme besparing van handenarbeid die de toepassing van machines geeft.

De rijstcultuur is op die toepassing in het bijzonder aangewezen. In de uitgestrekte polders die wij bezitten, behoeft de aanschaffing van machines voor gemeenschappelijke rekening geen bezwaar op te leveren. Hetzelfde geldt voor de Hollandsche kolonisten bij Paramaribo, wier bedrijf niet weinig zou winnen bij vervanging van handenarbeid door machines.

Behalve het werken met tractors, werd van morgen onder leiding van den heer van Drent ook het ontwortelen van boomen getoond, door middel van een eenvoudig toestel. Drie boomen werden met succes omgetrokken. (*De West* van 26 October 1920.)

De Britsch Indische kolonie vraagt versterking. — De Surin. Immigranten Vereeniging heeft het volgend rekest gericht tot den Gouverneur:

Geeft eerbiedig te kennen:

De Surinaamsche immigranten Vereeniging, ten deze sprekende namens de Hindostanni-bevolking in Suriname;

dat zij, toen het hier bekend werd, dat de Britsch-Indische emigratie onder contract zou worden afgeschaft, zich heeft gewend tot den „Secretary of State for the Colonies" te Londen met verzoek onder de aandacht van de Britsch-Indische Regeering te willen brengen dat, mocht deze afschaffing verandering brengen in het bestaande emigratie-systeem, dit niet behoorde te beletten vrije emigratie herwaarts, aangezien zij anders de belangen der hier gevestigde Indiërs in hooge mate zou schaden;

dat in bedoeld verzoekschrift is uiteengezet, dat de Britsch Indische kolonie alhier, alhoewel jaarlijks in omvang en beteekenis winnende, nog te jong en te weinig talrijk is, om zonder verderen toevoer van rasgenooten op een zelfstandig voortbestaan te mogen hopen, een voortbestaan onvermengd en hoewel zich aanpassende aan de toestanden in het nieuwe vader-

land, toch met behoud van veel wat den Indiër met zijn aloude beschaving en rasgevoelen, altijd dierbaar zal blijven;

dat in den wensch om onvermengd te blijven voortbestaan, een wensch zoo op den voorgrond tredend ook bij andere rassen die uitzwermen, toch zeker niets vreemds is gelegen, terwijl hooger bedoeld verzoek aan de Britsch-Indische Regeering, welke indertijd het uittrekken heeft bevorderd en bij voortduring belang is blijven stellen in het welvaren dier uittrekkers, om zedelijke, eenigermate zelfs om nationale redenen, ongetwijfeld overweging verdient;

dat onlangs toen er gelegenheid tot repatrieeren bestond, duidelijk is gebleken dat het uitblijven van nieuwkomers de rustige ontwikkeling der Hindostanni-kolonie in Suriname dreigt in den weg te gaan staan;

dat honderden Britsch-Indische kolonisten en hunne afstammelingen, toen zijn weggetrokken om geen andere reden dan dat vele mannen hier geen vrouwen konden vinden, vele ouders, Hindoes zoowel als Mohamedanen, geen passende echtgenooten voor hunne kinderen;

dat, alhoewel de kastewet hier veel van zijn kracht heeft verloren, het uithuwen van kinderen op bepaalden leeftijd en met gelijken in stand een dure plicht der Hindoes is;

dat het niet naleven dier verplichting nog door zeer velen wordt opopgevat als een onvergeeflijke zonde en de angst deze te begaan hen ten slotte uit het land drijft, waar zij een welvaart en een vrijheid genieten, welke de geboortegrond slechts zeldzaam aanbiedt;

dat die drang tot wegtrekken om voormelde reden grootendeels zal ophouden, wanneer aanvoer van Indiërs wederom mogelijk zal worden en ook zal plaats vinden;

dat ondergeteekenden zeer wel inzien, dat voor het in het leven roepen van een geregelden landverhuizingsdienst van Britsch-Indiërs herwaarts, zooals de naburige kolonie Britsch-Guyana op 't oogenblik bezig is te organiseeren, geen bepaalde noodzakelijkheid bestaat, doch dat zij zich toch vleien met de hoop, dat het Koloniaal Bestuur rekening zal willen houden met den wensch der Britsch-Indische kolonisten hierboven uiteengezet, te meer, omdat de vervulling daarvan ongetwijfeld ook strookt met de belangen van het land;

dat bij een groot aantal Britsch-Indische kolonisten de wensch bestaat den geboortegrond nog eens te bezoeken, niet om er te blijven, doch om na kort verblijf aldaar hier wederom terug te keeren, vergezeld alsdan van zooveel mogelijk familieleden en dorpsgenooten;

dat voor de vervulling van dien wensch een geregelde stoomvaartverbinding noodig is tusschen Calcutta en hier, welke op weinig kostbare wijze gelegenheid behoort aan te bieden om heen en terug te reizen;

dat ondergeteekenden meenen te weten dat Britsch-Guyana bezig is een dergelijke stoomvaartgelegenheid in het leven te roepen en de daartoe aangewende pogingen alle kans van slagen hebben;

dat zij daarom het Koloniaal Bestuur verzoeken het daarheen te willen leiden, dat de booten dier stoomvaartlijn eventueel ook Suriname zullen aandoen, in elk geval de van Suriname naar Calcutta en omgekeerd reizende Britsch-Indiërs op geheel dezelfde voorwaarden zullen worden overgevoerd als die bestemd voor Britsch-Guyana, en verder niets na te laten dat bevorderlijk kan zijn aan het ontstaan eener spontane emigratie van Britsch-Indiërs naar Suriname. (*De West* van 19 November 1920).

POÈMES CRÉOLES.

AU PAYS DE SURINAM.

Dans le ciel rose et or où courent les nuages,
Le matin qui se lève, illumine, joyeux,
Le fabuleux pays dont s'enivrent mes yeux:
Surinam où se sont mêlés tant de visages.

Une brise légère éveille les ramiers . . .
Le grand jour impose silence aux singes rouges,
Les marins chancelants sont jetés hors des bouges,
Et le soleil flambe à la cime des palmiers.

Sur la berge parmi les pirogues cintrées,
Les femmes aux longs yeux, drôlement accoutrées,
Entassent le poisson, l'huile douce et le fruit.

Svelte, la voile au vent, passe une barque neuve;
Et les Indiens font signe, étourdis par le bruit,
Aux noirs Saramacas qui chantent sur le fleuve.

Paramaribo, décembre. J. F. LOUIS MERLET.

(*Le Figaro*, 19 Décembre 1920).

CORRESPONDENTIE.

In de aflevering van October 1920 werd, van de hand van den heer Fred. Greiner te Paramaribo, een artikel opgenomen waarin een min gunstig oordeel werd uitgesproken over de hoedenvlecht-industrie in Suriname. In een artikel, getiteld „*Onverantwoordelijk*", komt de redactie van „*De Surinamer*", in haar nummer van 28 November 1920, tegen de zienswijze van den heer Greiner op en geeft aan het slot den wensch te kennen het artikel in De West-Indische Gids over te nemen.

De heer Greiner beantwoordt in „*Suriname*" van 30 November dit artikel en verzoekt op zijn beurt overneming in De West-Indische Gids.

Op deze verzoeken kunnen wij niet ingaan. Waar zou het einde zijn? Met deze twee stukken is de strijd immers niet uit. Wij vonden dien voortgezet in „*De Surinamer*" van 2 en 9 December en in „*Suriname*" van 7 en 14 December.

Die een artikel van ons tijdschrift wil bestrijden vindt daartoe ruimte in het tijdschrift zelf, mits de bestrijding zakelijk en onderteekend is.

Redactie W.-I. Gids.

BIBLIOGRAPHIE.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 5e jaarg. December 1920. (Inhoud: De Rijstcultuur in de Mississipi vallei en in de Prairiestreken, door M. B. Smits. — Beschouwingen naar aanleiding van Pyttersen's brochure: Suriname's herleving op nieuwe basis, door J. J. Leys. — Antipodische Plantenziekten. — Uitvoer van landbouwprodukten, door J. J. Leys.)

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over 1919. Curaçao 1920.

Naamlooze Vennootschap Surinaamsche Bouw- & Woningmij. Paramaribo. Verslag over het vierde boekjaar 1919. Paramaribo. [1920].

Economisch-Historisch Jaarboek. Zesde deel, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1920. Bijlage I. Inventaris van de papieren der familie Nepveu aangaande plantages in Suriname. — Bijlage II. Stukken betreffende West-Indische plantageleeningen. (Verzameling Mr. P. A. Brugmans).

Handbooks prepared under the direction of the historical section of the Foreign Office.
N°. 134. Introduction to the Guiana Colonies.
N°. 135. British Guiana.
N°. 136. Dutch Guiana.
N°. 137. French Guiana.
London, Publisheid by H. M. Stationary Office 1920.

Berichten uit de heiden-wereld, Januar 1921. Broeder Theodoor Wenzel †. Eerste zendeling onder de Britsch-Indische immigranten in Suriname, door H. B. — Opening der school te Leliendaal, door H. Bielke. — Onze Stadszending te Paramaribo.

Indië, Geïllustreerd Weekblad. Afl. 38, 22 Dec. 1920. Arowakken (met afb.: Indianen uit Zuid-Guyana). — Id. afl. 39, 29 Dec. Arowakken (met afb.: Plechtgewaad van een krijgshoofd. Zuid-Guyana). — Overzicht eener voordracht van Dr. C. J. van der Horst over Curaçao (gehouden voor de leden van het Kon. Ned. Aardr. Gen. te Amsterdam).

De Indische Gids. Januari 1921. De nieuwe Gouverneur van Suriname, door E. A. A. van Heekeren (met portret).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 26 Nov. 1920. Een vreemdelingen-laboratorium in Suriname, door F. W. (Ontleend aan „De Ind. Mercuur").

Neerlandia. Januari 1921. De R. C. Missie in Suriname. — De nieuwe Gouverneur van Suriname (met portret).

Onze Missiën in Oost en West. 4e Jaarg. Afl. 2. Dec. 1920. Eene bekeering en hare gevolgen (vervolg). [Handelt over moeielijkheden van de R. K. Kerk op Curaçao met het Bestuur in 1845].

Curaçaosche Petroleum Maatschappij. Kalender voor 1921. Lith. Lankhout, Den Haag.

EEN NEDERLANDSCH GETUIGE OMTRENT DE PLAATS, WAAR COLUMBUS BEGRAVEN LIGT

DOOR

PROF. J. C. VAN EERDE.

Eenigen tijd geleden werden mij ter hand gesteld enkele stukjes hout, die afkomstig zouden zijn van het kruis, dat bij het graf van Columbus te Santo Domingo moet hebben gestaan.

De schenker, de Heer J. U. Harken, deelde daarbij omtrent de herkomst van deze donkere stukjes hout zulke belangrijke bijzonderheden mede, dat het gewenscht voorkwam van deze bijzonderheden aanteekening te houden en deze voor publicatie te bestemmen, omdat daaruit van de avonturen van een Nederlandschen zeeman blijkt en vooral, wijl zij betrekking hebben op een vraagstuk, dat nog immer velen bezig houdt, nl. de vraag omtrent de juiste plaats, waar Columbus begraven ligt.

Een overzicht van dat vraagstuk is te vinden in het Vijfde jaarlijksch verslag van het Geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap te Willemstad, Amsterdam 1901 blz. 16 e. v. in een opstel van rector Victor Zwijsen, die van meening is, dat Santo Domingo het gebeente van Columbus nog altijd bezit. Daar tegenover staat de overtuiging van D. Antonio Lopez Prieto, verdedigd in zijn boek Los restos de Colon, Madrid 1879, volgens wien de overblijfselen van Columbus in 1795 naar Cuba zijn overgebracht en dus thans in Spaansche aarde zouden rusten. Het getuigenis van een Nederlander, die in 1877 te Santo Domingo verbleef, toen men daar de ware overblijfselen van Columbus meende te ontdekken, moge dus worden geboekstaafd.

De Heer Johan Ulrich Harken is thans directeur van de Surinaamsche Bosch-exploitatie maatschappij en was vroeger gezagvoerder van de aan zijne familie toebehoorende brik Havana Packet, een schip van 192 ton, in 1859 te Medemblik gebouwd en toen ter tijd genaamd de Drie Vrienden. Op 22-jarigen leeftijd kwam Harken met zijn schip te St. Thomas, vanwaar hij voor de firma Fedderson Willink en Co. in ballast zou varen naar Monte Christi en Manzanillo (op de Noordkust van Santo Domingo) om daar hout aan boord te nemen voor een haven in Europa, omtrent welke hij Falmouth moest aanloopen voor orders.

Op 15 Augustus 1877 vertrok hij van St. Thomas om drie dagen later te Monte Christi aan te komen, en op 19 Augustus te Manzanillo, zooals zijn „coast permit'' hem vergunde.

Te Manzanillo werd mahonie- en ander hout geladen en de Havana Packet vertrok van daar op 12 September 1877 om op den 16den daaropvolgende te Monte Christi terug te keeren, waar de lading zou worden aangevuld en de reis naar Europa zou worden ondernomen.

Gedurende de kustreis van 12—16 September bevond zich, —volgens de mededeelingen van den Heer Harken — aan boord van de Havana Packet een passagieres, die met een door den commandant van het Dominicaansche oorlogsscheepje Carlota afgegeven pas reisde. Te Monte Christi verliet die vrouw het schip en toen de matrozen, die haar later van wal zouden halen om haar in de gelegenheid te stellen haar bagage in ontvangst te nemen, landden, werden zij gevangen genomen evenals de gezagvoerder zelf, toen hij naar zijne mannen ging omzien.

Zij werden beschuldigd van het vervoer van ammunitie ten behoeve van opstandelingen tegen de Dominicaansche regeering; op het schip werd beslag gelegd, de gezagvoerder en zijn stuurman H. K. Mulder werden gevangen gezet, eerst te Porto Plata, later op 6 October 1877 te Santo Domingo.

Zoo was de bekende zaak van de Havana Packet geboren, die in herinnering moge worden gebracht door de

overneming van een bericht uit de Curaçaosche Courant van 1878 no. 25, dat het volgende overzicht geeft.

DE „HAVANA-PACKET"

„Sedert October van verleden jaar werd door de autoriteiten van de Republic S. Domingo, het in Nederland tehuis behoorende Brikschip „Havana-Packet", kapitein J. U. Harken in beslag genomen.

De aanleiding tot deze daad bestond daarin, dat naar beweerd werd de kapitein zijn onderhebbend vaartuig zou hebben verleend tot het vervoeren van oorlogsmateriaal, aan de (toen) opstande lingen toebehoorende, van de eene haven der Republic naar de andere.

In eerste aanleg werd het vaartuig door de regtbank verbeurd verklaard en de kapitein in de kosten van het geding veroordeeld, en wel bij vonnis van den 19den Februari dezes jaars. Van dat vonnis kwam de kapitein in appel bij het „Hooge Geregtshof" der Republiek, dat op den 15den Mei jl. het in het eersten aanleg gewezen vonnis bevestigde met de enkele wijziging, dat de kapitein ontheven werd van de veroordeeling in de kosten welke kosten door den Viscus voldaan zullen worden uit den opbrengst van het vaartuig. De „Gacete de Santo Domingo", het officieel blad van het dominicaansch Gouvernement bevat in het nummer van den 21sten Mei, het arrest door het hooge gerechtshof den 15den gewezen. Moeijelijk, zoo niet onmogelijk is het uit een enkele lezing van dat stuk, zonder op de hoogte te zijn van wat door de getuige verklaard is (hetgeen het arrest niet vermeld) zich een denkbeeld te kunnen vormen of het arrest, al dan niet in strijd met de regtvaardigheid is, maar wel mag het opmerkelijk heeten dat een vaartuig hetwelk door de vorige regering vervolgd werd omdat het ten gerieve van de opstandelingen wapenen enz. vervoerde, onder de Regering van die vroegere opstandelingen veroordeeld en verbeurd verklaard wordt.

De Heer José M. Leyba, Ned. consul te S. Domingo heeft zich denzelfden dag van de uitspraak van het arrest tot den minister van Buitenlandsche zaken der dominicaansche Republiek gewend, protesteerende tegen de verbeurtverklaring en verdere onwettige handelingen. Met kracht en nadruk handhaaft de Heer Consul in dat stuk de belangen die hem zijn toevertrouwd, met waardigheid wordt de Nederlandsche Regering door hem ten deze vertegenwoordigd. Wij kunnen niet nalaten onze lezers eene ver-

taling van dat protest mede te deelen, dat almede in gezegd nummer van de Gaceta van S^{to}.-Domingo voorkomt:

Consulaat der Nederlanden te S^{to}.-Domingo. No. 139.
S^{to}. Domingo, 15 Mei 1878.

„Mijnheer de Minister. De Ondergeteekende Consul van Z. M. den Koning der Nederlanden, heeft de eer zich tot Uwe Excell. te wenden, te kennen gevende: dat hij ter voldoening, sedert de maand October van het afgeloopen jaar de loop volgt, die aan den zaak van den Nederlandschen brik „Havana-Packet" gegeven werd, welke zaak aan het oordeel der Regtbanken onderworpen werd ingevolge de wet van den 19den Mei 1876, en zulks wegens het beweerde feit, dat het schip oorlogscontrabande in de wateren van Manzanilla zou bedreven hebben, toen het op een wettige wijze van Monte Christy naar die plaats uitgeklaard was, nadat het de twee visitatiën ondergaan en zijn lading voor Europa ingenomen had, blijkende het, dat bij beide visitatiën het vaartuig op ballast was. Gedurende al dien tijd heb ik er mij toe bepaald om er bij dit en het vorig Gouvernement op aan te dringen, dat deze zaak tot een spoedige beëindiging gebracht zou worden, mij beroepende op de groote nadeelen, die het vaartuig, de kapitein en schepelingen, de inladers en overige belanghebbenden ondervonden; ik voedde de hoop, dat niettegenstaande veroordeeling in eersten aanleg het hooge Geregtshof der Republiek, beter ingeligt omtrent de verschillende punten waarop de aanklacht steunde, en vrij van alle pressie, een arrest zou wijzen gelijk de billijkheid en de groote belangen aan zijn regtvaardig oordeel onderworpen, medebrachten, waardoor de regeling eener zaak vergemakkelijkt ware, die wellicht onaangenaam voor de Republiek zal zijn, misschien nog onaangenamer voor mij, die niet met onverschilligheid kan aanzien, dat de dwaling van enkelen aan het geheele land verwikkelingen berokkenen, die ik zoo gaarne had willen voorkomen. Maar ongelukkig ben ik in mijn verwachtingen teleurgesteld en heb ik vernomen, dat het Hooge Geregtshof, verwerpende hetgeen door den kapitein van den Nederl. brik ter zijner verdediging is aangewend tegen het vonnis van den eersten regter, een veroordeelend arrest heeft gewezen waarbij dat vonnis bevestigd, en het vaartuig verbeurd verklaard wordt, doch bevolen dat de lading worde afgegeven. Ofschoon het arrest van het Hooge Geregtshof tot nu toe niet beteekend is, om welke rede het niet als bijlage bij deze gevoegd is maar daar de openbare uitspraak van het zelve, het onder bereik van het public

brengt, zoo acht ik het mijn plicht als vertegenwoordiger van de Nederlandsche belangen mij tot UE. te wenden in naam van Z. M. den koning der Nederlanden en uit kracht der door mij van mijn Gouvernement ontvangen bevelen te protesteeren, gelijk ik hierbij een en meermalen op de meest plechtige wijze protesteer:

1°. Tegen de bepalingen van de wet van den 19den Mei 1876, die, gelijk het door Engeland op den 29en Augustus van het zelfde jaar is uiteengezet en waartegen het geprotesteerd heeft, inbreuk maken op het volkenregt, waaraan alle natiën onderworpen zijn. maar vooral die welke tractaten gesloten hebben, welker behoorlijke nakoming op de goede trouw der Natiën steunt;

2°. Tegen het Gouvernement der dominicaansche Republiek, dat de buitensporigheden en gewelddadigheden toegestaan heeft waarvan Kapitein Harken en zijne schepelingen van de zijde der autoriteiten van Monte Christy de slachtoffers waren, en voor de beleedigingen, de vlag, die hen dekte aangedaan.

3°. Tegen het Hooge Geregtshof wegens de verantwoordelijkheid die het moge hebben ter zake van de bevestiging van een vonnis, dat klaarblijkelijk in strijd met het volkenregt is en nog meer met de meest gewone practijken.

4°. Tegen alle autoriteiten die in de zaak zijn tusschenbeide getreden, tegen alle dewelken ter behoorlijke tijde voldoening geëischt worden zal.

Om al deze redenen en niettegenstaande het grootste leedwezen van mijne zijde verklaar ik aan UE. dat ik namens den kapitein formeel abandonnement van het schip doe, allen wien het moge aangaan verantwoordelijk stellende voor de schade, verliezen en nadeelen die ik mij voorbehoud ter behoorlijker tijd en plaatse te vragen, zonder te prejudiceeren op die welke mede verzocht kunnen worden voor de schaden, verliezen en nadeelen, die de lading mocht blijken geleden te hebben en zoomede alle andere voorwerpen, die zich aan boord van gemeld vaartuig bevonden en uit hetzelve genomen mogten zijn of beschadiging ondervonden hebben.

Met gevoelens van hoogachting enz.

José M. Leyba, consul."

Het is onnoodig de zaak van de Havana Packet hier nog eens in den breede in herinnering te brengen; genoeg zij het mede te deelen, dat deze zaak het onderwerp van arbitrage heeft uitgemaakt en dat op 26 Maart 1881 door de Nederlandsche en de Dominicaansche regeeringen tot

arbiter werd benoemd de president van Frankrijk Jules Grévy, die voorgelicht door eene commissie van onderzoek, op grond van de stukken uitspraak deed bij sententie van 16 Maart 1883, waaraan het volgende is ontleend.

„Attendu que des termes exprès du compromis il résulte que l'arbitre a d'abord à rechercher, si les faits imputés au capitaine Harken qui ont donné lieu à diverses sentences des tribunaux dominicains sont établis par les pièces de la procédure;

attendu qu'aucune constatation matérielle n'a été relevée à la charge du capitaine Harken, que le fait qui a motivé son arrestation et la confiscation du navire Havana-Packet ne résulte que des dépositions de trois ou quatre témoins;

attendu que ces dépositions qui sont contredites par d'autres, qui contiennent des détails invraisemblables n'ont pas été faites en présence du capitaine Harken qui n'a jamais été confronté avec leurs auteurs, alors que rien n'était plus facile que d'opérer cette confrontation;

qu'il y a là un vice essentiel de procédure qui ôte toute valeur probante à l'enquête;

attendu, en conséquence que le fait reproché au capitaine Harken n'est nullement prouvé et que les mesures rigoureuses prises par les autorités dominicaines contre lui, contre son second et contre le navire ne sont pas justifiées;

qu'il n'y a pas lieu, dès lors d'examiner si le fait allégué tombait sous le coup de la loi dominicaine du 19 Mai 1876 ni si cette loi est ou non conforme aux principes du droit international;

attendu que le compromis charge l'arbitre dans le cas où le Gouvernement dominicain serait déclaré responsable de fixer l'indemnité qui doit être payée;

attendu qu'en tenant compte de la valeur du navire confisqué, des dépenses diverses nécessitées par le procès de l'emprisonnement et des mauvaises traitements subis par le capitaine et son second, du séjour prolongé que le capitaine a dû faire à St.-Domingue et du temps qui s'est écoulé depuis que le dommage a été causé jusqu'à ce jour, il convient de fixer à cent-quarante mille francs le chiffre de l'indemnité due par le Gouvernement de St.-Domingue au Gouvernement des Pays-Bas;

Par ces motifs,

jugeant que le Gouvernement Dominicain doit réparation au Gouvernement des Pays-Bas pour les mesures prises contre le capitaine Harken et le navire Havana Packet.

Fixons à cent quarante mille francs l'indemnité duê de ce chef par le Gouvernement Dominicain, indemnité qui devra être payé à Paris en monnaie ayant cours en France."

Door de betaling van eene schadevergoeding wegens den aanslag op het leven van den kapitein en de mishandeling hem en den stuurman aangedaan, zoomede wegens de onwettige en willekeurige gevangenhouding van beiden, kwam aan deze zaak een einde. Al kostte het nog heel wat moeite om de uitbetaling van het vastgestelde bedrag te verkrijgen, het avontuur van kapitein Harken eindigde hiermede en wij zullen nu verder hooren, hoe het hem gedurende zijn verblijf te Santo Domingo verging.

Bijna een jaar lang bleef kapitein Harken te Santo Domingo en al spoedig na zijne gevangenneming werd hem toegestaan zich in de stad te bewegen. Zoo had hij de gelegenheid een persoonlijk aandeel te hebben in de vondst van de laatste overblijfselen van Columbus, die men daar toen meende ontdekt te hebben. Omtrent een en ander heeft hij een verhaal opgesteld, dat hier in zijn geheel volgt.

VERHAAL VAN KAPITEIN HARKEN.

„In September 1877 werd ik als staatsgevangene van de Dominicaansche Regeering met het Amerikaansche Stoomschip „Tybee" overgebracht van Monto-Christo via Porte Plate Samana naar de hoofdstad Santo Domingo, alwaar ik ongeveer 10 October van dat jaar arriveerde.

Gedurende een tiental dagen werd ik daar gevangen gehouden in het Fort Torreon del Homenasa dat aan den ingang staat van de rivier Ozama.

Naar men mij mededeelde, was het vertrek (beter gezegd „hol" zonder uitzicht, waarvan wanden en vloeren slechts uit steen bestonden) waarin ik werd opgesloten, hetzelfde waarin Columbus vóór zijn inscheping naar Spanje gevangen werd gehouden. Dit vertrek — herinner ik mij goed, — heet „Casa de panuela". Misschien gaf het feit, dat men kort te voren de ware overblijfselen van Columbus in de groote kathedraal had ontdekt, wel aanleiding tot die vriendelijke mededeeling.

Na genoemde 10 dagen werd ik in vrijheid gesteld z.g. onder garantie van het Ned. Consulaat en ik mocht mij vrij in de stad bewegen.

De tijd waarop ik mij toen te S^{to}. Domingo bevond — ik wees er hierboven reeds op — viel juist samen met de restauratie van de groote kathedraal, waarmede ongeveer in Augustus begonnen was. Ongeveer een maand later werden daarin de ware overblijfselen van Christopher Columbus gevonden.

Mijn verblijf te S^{to}. Domingo heeft ongeveer negen maanden geduurd. De procesvoering tegen het Dominicaansche Gouvernement vorderde dit.

Intusschen heb ik bijna alles meegemaakt wat op deze ontdekking betrekking had, zooals een nader onderzoek van bedoelde overblijfselen, en de daarmede in verband staande processie etc.

Mijn doel is dan ook, in 't kort mede te deelen wat ik mij omtrent die vondst der laatste overblijfselen van Christoph Columbus herinner gezien te hebben.

In September 1877, toen men aan den binnenkant van de kathedraal een steiger langs de muren van het hoofdkoor had geplaatst, zag men dat een der palen wegzakte en toen bleek bij onderzoek, dat zich daaronder een grafruimte bevond.

In die grafruimte stond een looden kistje, dat als opschrift droeg „El Armirante Don Luis Colon".

Deze vondst wekte bij den architect Kanunnik Billini de gedachte op, dat er misschien onder het hoofdkoor nog andere graven van beteekenis lagen. Hij stelde dan ook een verder onderzoek in en ontdekte, nadat de ledige grafruimte waaruit de Spanjaarden naar hunne meening de ware overblijfselen van Christoph Columbus genomen hadden, was gevonden aan de linkerzijde van het hoofdkoor een graf, waarin zich ook een looden kistje bevond.

Bij nader onderzoek in het bijzijn van den Bisschop de Orope en andere autoriteiten werd het kistje voor den dag gehaald en bleek dit het volgende opschrift te dragen: D. de la A. Pr. Al. (ontdekker van Amerika Ie Admiraal).

Tot zoover hetgeen men mij vertelde.

Het moet ongeveer half December 1877 geweest zijn, dat er uit Havana een of meer geschiedkundigen te S^to^. Domingo aankwamen om te onderzoeken in hoeverre het verhaal omtrent deze vondst waarheid bevatte, daar toch in 1795, toen de Spanjaarden dit gedeelte van het eiland S^to^. Domingo aan *Frankrijk* moesten afstaan, de laatste overblijfselen van Christoph Columbus naar Havana, de hoofdstad van Cuba, waren overgebracht.

Bij deze gelegenheid werd het kistje, dat sedert de restauratie van de kathedraal naar een andere kerk „Regine Angelorum" was overgebracht en onder toezicht der geestelijkheid bijgezet, weer voor den dag gehaald.

Alle autoriteiten, hooge burgers en consuls waren tegenwoordig en daar ik onder de geestelijken mijne kennissen had en onze consul de heer J. M. Leyba ook geen bezwaar maakte, was ik zoo vrij mij bij de genoodigden aan te sluiten. Ik stond wel niet vooraan maar toch dichtbij genoeg om de letters op de buitenkant en binnenkant van het deksel te onderscheiden.

Het kistje, dat kort na de ontdekking voorzien werd met de zegels van de autoriteiten en consuls werd ontzegeld, geopend en van binnen en buiten nauwkeurig bezichtigd.

Behalve eenige beenderen, bevonden zich ook nog een kogeltje en een zilveren plaatje met inscriptie in het kistje.

Na de bezichtiging werd het opnieuw verzegeld, in een houten kist geplaatst, en in de kerk opgeborgen.

Kort daarop vond er in verband met deze vondst der ware overblijfselen, naar ik meen reeds de 2e Processie plaats.

Zooals reeds boven gezegd, had ik kennis gemaakt met enkele der geestelijken waardoor ik tijdens de restauratie nogal eens in de kathedraal kwam. Alles lag daar overhoop, de geheele vloer was opgebroken met het doel een nieuwe marmeren vloer te leggen.

Onder meer stond er ook een vrij groot houten kruis tegen den muur, dat er, niettegenstaande het nu en dan wel eens met groene verf scheen aangestreken te zijn,

toch zeer oud en lomp uitzag. Op mijn vraag deelde een der geestelijken mij mede, dat dit kruis op het graf van Columbus had gestaan. Onder gewone omstandigheden zou ik zonder meer verder zijn gegaan, maar bij het vele gebeuren tijdens deze belangrijke vondst, voelde ik er meer interesse voor en verzocht aan den mij vergezellenden geestelijke dan ook, of ik niet een klein stukje als herinnering aan de groote gebeurtenis er mocht afsnijden. Dit werd mij bereidwillig toegestaan en ik was dan ook tot heden nog in 't bezit van dat stukje hout, 't welk ik thans aan prof. van Eerde heb afgestaan.

Professor van Eerde, aan wien ik dezer dagen eenige voorvallen uit mijn wedervaren gedurende mijn verblijf te S^to^. Domingo 1877—1878 mededeelde, gaf mij een werkje ter inzage „Los restos de Colon", Informe de la Real Academia de la Historia" handelende over de zoogenaamde vondst van de ware overblijfselen van Chr. Columbus in de kathedraal van S^to^. Domingo, in 1879 uitgegeven te Madrid.

Dit boekje blijkt het resultaat te zijn van het hierboven bedoelde 2e onderzoek door D. Antonio Lopez Prieto, die evenals alle Spanjaarden vurig bestrijdt, dat deze vondst de ware overblijfselen van Columbus zou bevatten. Volgens hem wijzen de bestaande documenten duidelijk uit, dat die in 1795 naar Cuba werden overgebracht.

Op alle mogelijke manieren wordt daarin getracht te bewijzen, dat de vondst in 1877 *niet* de ware overblijfselen van Columbus zijn.

Onder veel meer wordt daarin aangehaald, dat de inscripties op den buitenkant van de kist en den binnenkant van het deksel 3 verschillende soort letters toonen, waarvan één soort de vorm draagt van een veel lateren tijd. Maar ook het opschrift op de kist D. de la A. Pr. Al. (Descrubidor de la America primar Almirande) moet van lateren tijd zijn. Het woord America [1]) was toen nog zoo

---

[1]) Terra America het land van Americus Vespuccius, die later voor den ontdekker is gehouden.

goed als onbekend en kwam eerst een eeuw later ook in Spanje in gebruik.

In geen geschrift werd het eiland ooit anders dan Isla Espaniola en het vaste land Las Indias genoemd.

Ook omtrent de ligplaats van het graf is men het niet eens en moet de gevonden urn volgens de Spanjaarden dan ook zijn van D. Christoph Columbus, zoon van den Admiraal D. Diego, broer van den Admiraal D. Luis, en neef van den ontdekker. Aan dezen, militair geweest zijnde, is het vinden van een kogel bij het gebeente ook minder vreemd.

Hoe het ook zij, voor de beweringen der Dominicanen valt veel te zeggen tenminste de Spanjaarden kunnen die m.i. niet voldoende weerleggen.

Ook is mij niet bekend wat dan wel op de kist vermeld stond die de Spanjaarden als inhoudende de ware overblijfselen van Christoph Columbus naar Havana hebben overgebracht.

Er is over de quaestie reeds veel geschreven, doch het resultaat is niet anders dan dat de Spanjaarden zoowel als de Dominicanen volhouden, dat zij in het bezit zijn der ware overblijfselen van Chr. Columbus. De Dominicanen hebben die dan ook in een prachtig Mausoleum in de kathedraal te S^to^. Domingo bijgezet.

Wat nu betreft het stukje hout, dat afkomstig moet zijn van het kruis, dat op het graf van Columbus heeft gestaan, valt, zooals men uit verschillende schrijvers, over den bouw van de kathedraal en het tijdstip, waarop de overblijfselen van Columbus uit Spanje naar S^to^. Domingo werden overgebracht, ook niet met zekerheid te zeggen of bedoeld kruis op het graf van Columbus gestaan heeft of wel, zooals ook beweerd wordt, geplant werd bij de eerste steenlegging van de kathedraal.

De bouw der kathedraal werd in 1514 begonnen en kwam gereed in 1540. Volgens de Kon. Academie van Wetenschappen te Madrid werd door Keizer Karel V in 1537 het besluit bekrachtigd, waarbij het graf van Columbus zou worden overgebracht naar S^to^. Domingo ombij gezet te worden in het hoofdkoor. Dit werd in 1539 nog-

maals bevestigd en uit geschriften van den toenmaligen bisschop van de kathedraal te S^{to}. Domingo moet gebleken zijn, dat daaraan in 1540 uitvoering is gegeven. Deze bisschop meende echter, dat een graf in het hoofdkoor alleen aan heiligverklaarden mocht worden toegestaan, waarom hij het daarbuiten een plaats aanwees. Eerst later op bevel van D. Luis. Colon. werd het naar het hoofdkoor overgebracht.

Uit het bovenstaande zou men moeten opmaken, dat bedoeld kruis niet op het graf van Columbus heeft gestaan maar wel bij de eerste steenlegging der kathedraal kan geplant zijn.

Is echter de andere bewering juist, dat de laatste overblijfselen van Columbus reeds in 1530 werden overgebracht, toen de kathedraal nog lang niet gereed was, dan kan de mij gedane mededeeling door een der geestelijken te S^{to}. Domingo juist zijn."

Wie de geschiedenis van Columbus leest, stuit aan het einde immer weder op de mededeeling, dat hier op aarde voor hem slechts onrust was beschoren en dat na zijn verscheiden voor zijn stoffelijk overschot evenmin rust was weggelegd.

Die mededeeling wordt steeds weer nageschreven of in min of meer gewijzigden vorm overgenomen uit Columbus' levensbeschrijving van Washington Irving (Ned. vertaling van 1829, IV blz. 59), die nog niet vermoeden kon hoe het nageslacht de plaats van dat stoffelijk overschot wijzigen zou en er ten slotte een twistpunt van zou maken.

Volgens Washington Irving stierf Columbus op Hemelvaartsdag 1506 en werd zijn lijk in het klooster van San Francisco te Valladolid ter aarde besteld, waarna het in 1513 werd overgebracht naar het Carthuizer klooster van Los Cuevas te Sevilla.

In 1530, volgens anderen in 1536 of 1540 werd zijn gebeente met dat van zijn zoon Diego vervoerd naar Santo Domingo (zijn geliefde Hispaniola, waar hij bij testament had begeerd te rusten) en na den afstand van

de Spaansche bezittingen aan Frankrijk in 1795, groef men de overblijfselen, welke men voor die van Columbus hield weder op en bracht deze op 13 Januari 1796 met groote statie naar de hoofdkerk van Cuba. Doch toen ook de „parel der Antillen" aan Spanje werd ontnomen (in 1898) is het stoffelijk overschot van Columbus weder naar Europa gebracht. Is dit inderdaad zoo? Met andere woorden: heeft men in 1795 werkelijk de overblijfselen van Columbus van Santo Domingo naar Havana gebracht of die van een zijner verwanten?

Hierover bestaat tusschen Spanjaarden en Dominicanen verschil van gevoelen en de mededeelingen van den Heer Harken hebben dus het belang van een getuigenis omtrent de opvattingen, die daaromtrent in 1877 te Santo Domingo bestonden.

„EENE BLADZIJDE UIT DE GESCHIEDENIS VAN SINT EUSTATIUS.”

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN.

The Dutch Republic and the American Revolution by Friedrich Edler, M. Dipl., Ph. D. — Johns Hopkins University studies in historical and political science under the direction of the Departments of History, Political Economy and Political Science. Series XXIX No. 2. Baltimore. The Johns Hopkins press 1911.

Onder hetzelfde opschrift, als boven dit opstel gesteld, heeft de bekende historicus der Nederlandsche West-Indische eilanden J. H. J. Hamelberg in 1897 in het *Vierde Jaarlijksch Verslag* van het Geschied-, taal-, land- en volkenkundig Genootschap te Willemstad, Curaçao, de verovering van St. Eustatius door den Engelschen admiraal Rodney in 1781 beschreven [1]). Terecht noemt deze schrijver die gebeurtenis een der „meest bekende feiten uit de geschiedenis der Hollandsche West-Indische eilanden”. Hamelberg beschikte behalve over de meest bekende, voor ieder toegankelijke, bronnen — over het officieele brievenboek van den Gouverneur De Graaff en eenige op het Rijksarchief berustende stukken.

Het is bekend, dat ook de Amerikanen bijzonder belang stellen in dit gedeelte der Nederlandsche Koloniale geschiedenis. St. Eustatius „where our flag was first saluted”, heeft voor hen

[1]) De *Historische schets van de Nederlandsche Bovenwindsche Antillen tot op het einde der 17e eeuw* in het *Tweede Jaarlijksch Verslag* van denzelfden schrijver, alsmede diens helaas onvoltooid gebleven standaardwerk *De Nederlanders op de West-Indische eilanden* II *De bovenwindsche Eilanden St. Eustatius, Saba, St. Martin* doen den wensch opkomen, dat het nog in de geschiedenisbeschrijving der 18e eeuw bestaande hiaat eerlang mag worden aangevuld.

eene zekere begrijpelijke reputatie, al is de eer niet onbetwist [1]).

Aan deze gebeurtenis herinnerde eenige jaren geleden de Oud-Gouverneur van Suriname W. D. H. baron van Asbeck in *De Amsterdammer* van 6 April 1918. De „rebellen" noemden twee hunner kaperschepen naar den toenmaligen Gouverneur van het eiland en diens echtgenoote, en het portret van De Graaff, zestig jaren later door een Amerikaansch burger uit dankbaarheid voor „the first salute" aangeboden, hangt in het gouvernementshuis van New Hampshire [2]). In 1903 heeft Jameson *St. Eustatius in the American revolution* tot een onderwerp van bespreking gemaakt in de *American Historical Review*, VIII, 1902—1903, waaraan ook prof. Blok in zijne *Geschiedenis van het Nederlandsche volk* bijzonderheden ontleent.

In laatstgenoemd werk vindt men uitvoerig geschetst het nauwe verband tusschen den Amerikaanschen vrijheidsoorlog en de voorgeschiedenis van onzen vierden oorlog met Engeland. Colenbrander in zijn „*Patriottentijd* is stellig niet minder beteekenend op dit punt, waartoe verscheidene bronnenuitgaven van den laatsten tijd overvloedig stof geven. Wij noemen de *Dépêches van Thulemeyer 1763—1788* en de *Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek.*

Wat deze Nederlandsche geschiedschrijvers van hun vaderlandsch standpunt gedaan hebben, de betrekkingen der Vereenigde Nederlanden tot het jeugdige Amerikaansche gemeenebest onderwerp van studie maken, — dit wil de schrijver van het hierboven vermelde werk van Amerikaansch standpunt doen. Het materiaal voor eene grondige bestudeering van het onderwerp is, zegt het Voorbericht, in de Vereenigde Staten aanwezig.

De Europeesche archieven zijn — en worden nog — doorzocht door Amerikanen voor alles wat verband houdt met de geschiedenis van hun land. In het buitenland gemaakte afschriften zijn gemakkelijk toegankelijk in de openbare bibliotheken der Vereenigde Staten. De archieven van Nederland, Engeland, Frankrijk en Pruisen zijn op deze wijze in letterlijken zin gebracht onder het oog van den Amerikaanschen schrijver: *Sparks*' ver-

---

[1]) Deze begroeting, van de *Andrew Doria*, zou hebben plaats gehad 16 Nov. 1776. Intusschen wordt in eenen brief, dd. 27 Oct. 1776 van het toenmalige Deensche eiland St. Croix gezonden aan Vice-Admiraal Young, hetzelfde gezegd met betrekking tot eenen Amerikaanschen schoener, die twee dagen te voren met eene kleine lading kruit uitgevaren was. „Maar mijne verwondering was groot, toen ik bemerkte, dat deze handel door het Gouvernement hier aangemoedigd werd. Het schip voer uit onder Amerikaansche vlag, groette het fort, en zag dit beantwoord evenals of het een Engelsch of Deensch schip was" (Edler, t. a. p. blz. 45/6 noot).

[2]) Edler, t. a. p. blz. 60 noot. Van Asbeck t. a. p.

zameling van afschriften in de bibliotheek der Harvard Universiteit, de soortgelijke verzameling van *George Bancroft* in de openbare bibliotheek van New-York, *Spark's* „Dutch Papers" in de bibliotheek der Cornell Universiteit en *Stevens'* „Dutch Papers" in de bibliotheek van het Congres, alsook de uitgegeven en niet-uitgegeven handschriften van het Department of State te Washington hebben voor het grootste deel de stof voor dit boek geleverd.

Men begrijpt uit dit alles, dat, wat de hoofdzaak betreft, men hier niet anders vindt dan wat de Hollandsche schrijvers ons reeds gegeven hebben. Maar ook, dat het aandeel onzer West-Indische Koloniën, met name van St. Eustatius, in dit stuk van Amerika's geschiedenis met bijzondere zorg is behandeld. In zooverre is eene bespreking van dit werk in dit tijdschrift op hare plaats, ook al is veel van wat hier meegedeeld wordt, reeds eerder beschreven.

In het eerste hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van den inwendigen toestand onzer Republiek bij het begin van den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, toen zoowel prinsgezinden als patriotten trachtten steun te zoeken bij vreemde mogendheden, de eene partij bij Engeland, de andere bij Frankrijk. Zeeland en Gelderland, prinsgezinde provincies, stonden aan Engelands zijde, Holland en de groote steden vooral kozen voor Frankrijk en de Amerikaansche koloniën. De republiek als zoodanig wenschte bij het uitbreken van den oorlog strikt neutraal te blijven. Dat was geboden zoowel door den toestand van leger en vloot als door den wensch om hare plaats als vrachtvaarster van Europa niet te verliezen. Niettemin was het volk — zegt de schrijver — den Amerikaanschen opstand gunstig gezind; men zag in dien strijd overeenkomst met den eigen worstelstrijd om de onafhankelijkheid tegen Spanje. In het vervolg zal blijken, hoe grooten dienst de Republiek aan de zaak der Engelsche Koloniën bewezen heeft door geen daadwerkelijk aandeel aan den oorlog te nemen, alvorens deze ten gunste der Amerikaansche wapenen zoo goed als beslist was, een dienst intusschen, die meerendeels in het geheim en niet rechtstreeks verleend werd, en maar al te zeer berustte op zelfzuchtige bedoelingen.

Bepalen wij ons nu in hoofdzaak tot de rol, door onze West-Indische Koloniën, voornamelijk door St. Eustatius, in dezen strijd gespeeld, dan zien wij dit eiland door den schrijver het eerst genoemd in het tweede hoofdstuk, waarin de diplomatieke verhoudingen ten opzichte der neutrale republiek worden ge-

schetst. Frankrijk en Engeland zochten ieder voor zich een overwicht te krijgen en de opgestane Koloniën deden haar best de stemming te haren gunste te bewerken. Het „committee of secret correspondance", waarvan Benjamin Franklin voorzitter was, benoemde in 1775 C. W. F. Dumas, een Zwitser, te Den Haag, tot „correspondent" in de Republiek. Naar hem werd Arthur Lee, geheim agent in Engeland, door Franklin verwezen, als volkomen op de hoogte van de Amerikaansche zaken, en in staat om Lee's brieven via St. Eustatius naar het „Committee" te zenden, wanneer het Lee niet gelukken mocht deze verzending rechtstreeks te doen plaats hebben.

Ook de maatregelen tot handhaving der neutraliteit vinden hier eene plaats. Al spoedig na het uitbreken van den opstand vroeg de Engelsche gezant Sir Joseph Yorke in naam van zijnen souverein George III van de Staten-Generaal maatregelen, om te beletten, dat de inwoners der Republiek wapenen en munitie naar West-Indië zonden, meer dan te goeder trouw noodig kon geacht worden voor de verdediging der Hollandsche Koloniën aldaar. De Staten-Generaal, vooropstellende, dat de bonafide handel en scheepvaart onbelemmerd blijven moesten, verboden voor den tijd van 6 maanden den uitvoer van wapenen en ander oorlogstuig op schepen van Engeland of varende onder Engelsche vlag, gelijk de schepen der Amerikaansche koloniën toen nog deden. Schepen van andere landen, daaronder begrepen die van Nederlandsche onderdanen, mochten gedurende denzelfden tijd die goederen niet uitvoeren zonder bijzondere vergunning van de bevoegde autoriteit, waartoe noodig was eene beëedigde verklaring van den afzender, dat hem niet bekend was, middellijk noch onmiddellijk, dat de goederen gezonden zouden worden naar plaatsen in de Engelsche bezittingen in Amerika. Gelijke voorschriften golden voor de Hollandsche Koloniën in West-Indië.

Het derde hoofdstuk behandelt Engelands klachten tegen de Republiek. In hoofdzaak hebben deze betrekking op St. Eustatius. Om de bovengenoemde bepalingen te ontduiken verscheepten de Hollanders hunne waren naar Fransche havens of laadden die in volle zee over in Amerikaansche schepen. Meer nog kwam het voor, dat contrabande-goederen naar Nederlandsch West-Indië, vooral naar St. Eustatius, gezonden werden, vanwaar Amerikaansche schepen die brachten naar de Amerikaansche opstandelingen. Yorke rapporteerde aan zijne regeering, dat van 1 Januari tot midden Mei 1776 niet minder dan 18 Hol-

landsche schepen van Amsterdam naar St. Eustatius zouden vertrokken zijn met oorlogstuig.

Toen dan ook de 6 maanden, waarvoor de genoemde maatregelen waren genomen, verstreken waren, drong Engeland op strenger maatregelen aan, vooral ten opzichte van den uitvoer van oorlogstuig naar West-Indië.

St. Eustatius was een vrijhaven, en vanaf het begin van den oorlog was het 't voornaamste tusschenstation geweest tusschen de Republiek en andere Europeesche landen eenerzijds en de Amerikaansche koloniën anderzijds. Het werd de goederenmarkt en stapelplaats van de goederen aller landen. Hier kochten de Engelschen de Amerikaansche producten en de Amerikanen de Engelsche waren. Toen Frankrijk zich in den oorlog gemengd had, ontmoetten de Engelsche kooplieden op St. Eustatius de planters der Fransche eilanden; van St. Kitts zonden de planters hunne waren daarheen om prijsmaking door Fransche schepen te voorkomen. Het heele eiland was een groot pakhuis voor vriend en vijand. Maar de Engelsche *regeering*, die er op uit was, den opstand te dempen, dacht er anders over. Rapport op rapport bereikte Londen over de talrijke en groote aankoopen van wapenen en munitie door de Amerikanen op dit eiland, waarin zekere Isaac van Dam als de voornaamste agent in die goederen werd aangeduid. Aan Sir Joseph Yorke werd opgedragen des Konings misnoegen hierover aan de Staten-Generaal kenbaar te maken, en hen voor te bereiden op een meer waakzaam en minder terughoudend optreden der Engelsche troepenmacht in de nabijheid van St. Eustatius. De Staten-Generaal verklaarden daarop zulke onwettige handelingen hunner onderdanen af te keuren, en tegelijk met dit antwoord kon de gezant het overlijden van Van Dam aan George III melden.

Maar intusschen gingen de Engelschen inderdaad over tot het nemen van scherper maatregelen, zoodat het zelfs bijna onmogelijk was de noodzakelijke levensbehoeften voor de bewoners van het eiland op St. Eustatius aan land te brengen. Dit wekte zoo groote verontwaardiging in de Republiek, dat sommige anti-Oranje-gezinden zelfs voorstelden als repressaille-maatregel de woning van den Engelschen gezant in Den Haag te blokkeeren.

In het midden van 1776 werd Johannes de Graaff [1]) tot gou-

[1]) Te voren secretaris. Als zijn opvolger werd „om Engeland genoegen te geven" door de West-Indische Compagnie een zeeofficier benoemd, n.l. Alexander le Jeune, aan wien werd opgedragen zich met den Engelschen ambassadeur in betrekking te st ellen. Zie Thulemeijer t. a. p. bladz. 164.

verneur van St. Eustatius benoemd. Spoedig bleek, dat de nieuwe Gouverneur niet beter was dan zijn voorganger [1]), die verdacht was van begunstiging van den contrabande-handel.

Op aandringen van Yorke werd De Graaff vanwege den Prins van Oranje gewaarschuwd. In Jan. 1777 beklaagde De Graaff zich bij de Directie der W. I. C. over de houding der Engelsche oorlogsschepen, die voortdurend op de reede van St. Eustatius kruisten en het eiland blokkeerden, waardoor de handel tot ondergang gedoemd werd. De Graaff wees op de gebrekkige weermiddelen, waardoor de Hollanders gedwongen waren die vijandelijke maatregelen te dulden; hij vroeg instructies hoe te handelen.

21 Februari 1777 diende de Engelsche gezant zijnerzijds een klacht in tegen De Graaff. Deze klacht liep in de eerste plaats over het eerbewijs, dat het fort van St. Eustatius aan een schoenerbrik der rebellen, voerende de Congres-vlag, gebracht had door het saluut te beantwoorden. Dit saluut, op 16 Nov. 1776 gebracht aan de *Andrew-Doria* geldt in de geschiedenis als de eerste officieele erkenning van de Amerikaansche vlag. Dit feit werd door de Engelsche Kroon zeer hoog opgenomen. Daarnaast werd de contrabande-handel genoemd, en ten slotte beklaagde de gezant zich erover, dat op 21 Nov. 1776 De Graaff toegelaten had, dat onder het bereik van het geschut van het fort Oranje de *Baltimore Hero*, voerende de rebellen-vlag, de Engelsche brigantijn *May* met lading prijsgemaakt had. Als gevolg van een en ander had de Koning van Engeland reeds aanstonds aan zijne oorlogsschepen bij de Engelsche Leewardseilanden last gegeven, om alle Hollandsche schepen, die St. Eustatius wilden aanloopen of vandaar uitgingen, te onderzoeken, en alle die, waarin wapenen en oorlogstuig gevonden werden, op te brengen naar een van Zr. Ms. havens om daar tot nader onderzoek vastgehouden te worden.

Yorke's nota, waarin genoegdoening en terugroeping van De Graaff verlangd werd, mishaagde zeer om haar beleedigenden toon en de verklaring, dat de gezant zou worden teruggeroepen als niet binnen drie weken voldoening gegeven was. Ook aan de Oranjegezinde partij. En de hertog van Brunswijk, hoewel het gedrag van De Graaff afkeurende, schreef aan den Prins van Oranje dat de waardigheid der Republiek eischte, dat voldoening niet zou gegeven worden vóór de beschuldigde gehoord was.

Intusschen was er een brief van De Graaff gekomen dd. 28 Jan.

---

[1]) 1753—1775 Jan de Windt; 1775 Abraham Heyliger a. i..

1777 met de mededeeling, dat op 21 Nov. 1776 *tusschen St. Kitts en St. Eustatius* de brigantijn *May* genomen was en naar Maryland gezonden door de Amerikaansche bark *Baltimore Hero*. De eigenaars van de *May* hadden zich hierover beklaagd bij den Gouverneur van Dominica, en de Engelsche vice-admiraal op Antigua beweerde, dat de bark op St. Eustatius was uitgerust en gedeeltelijk aan bewoners van dat eiland toebehoorde. Dat was niet waar, maar niettemin had De Graaff, hoewel geen klachten bij hem waren ingekomen, (Yorke had echter een brief van den Gouverneur van St. Kitts Greathead, dd. 17 Dec. 1776 aan De Graaff over deze zaak overgelegd, en De Graaffs antwoord hierop dd. 23 Dec. d.a.v.) de zaak onderzocht en hem was de juistheid van zijne meening gebleken. Omtrent het saluut voegde De Graaff hieraan toe, dat dit eerbewijs niet aan Amerikaansche oorlogsschepen maar alleen aan koopvaardijschepen was gebracht.

De Staten-Generaal waren dermate verontwaardigd over Yorke's nota, dat zij hun antwoord rechtstreeks door hun eigen gezant in Londen lieten overhandigen. Zij beklaagden zich daarbij over de toon der nota, deelden mee, dat De Graaff ontboden was [1]), om zich over de klachten te verantwoorden, en verklaarden af te keuren zoodanige handelingen hunner vertegenwoordigers als zouden bedoelen de souvereiniteit en de onafhankelijkheid der Engelsche koloniën in Amerika te erkennen. Aan de gezaghebbers in W. I. was opnieuw last gegeven, de bepalingen omtrent den uitvoer van wapentuig naar de Amerikaansche koloniën na te komen.

Drie dagen later trok de Engelsche regeering hare orders omtrent het aanhouden der Hollandsche schepen bij St. Eustatius in, en gaf last de op grond daarvan reeds aangehouden schepen terug te geven.

10 April 1777 volgde het antwoord van Engelands Koning, die zich tevreden betoonde, „dat de Staten-Generaal aan zijn verzoek hadden voldaan door den gouverneur terug te roepen" en de gegeven orders te vernieuwen.

Dit antwoord werd niet goed opgenomen. Men wees erop, dat De Graaff niet *teruggeroepen* was, zooals Engeland gevraagd had, maar dat hij alleen terug zou komen om zijn gedrag te verklaren.

Intusschen werd De Graaff wel gestrenger en dit gaf weer aanleiding tot klachten van andere zijde aan de directie der

[1]) Volgens Thulemeijer bladz. 186 werd hij verdacht van verduistering van gelden.

W. I. C., waarbij zelfs op het ontslag van den gouverneur werd aangedrongen. Misschien was dit eene politieke manoeuvre; de Staten-Generaal gingen op de klacht niet in. In dezen tijd, 4 Juli 1777, schreef Yorke aan zijne Regeering, dat St. Eustatius' handel ook leed door het lange crediet, dat de N. Amerikaansche Koloniën noodig hadden, en hij besloot met de mededeeling, dat De Graaff voortging met het brengen van eerbewijzen aan de Amerikaansche schepen, echter overeenkomstig de voorschriften met twee schoten minder dan 's Konings schepen, welke laatste de haven niet meer groetten.

In Aug. 1777 vroeg De Graaff met het oog op zijne gezondheid en de gevaren, verbonden aan eene zeereis in den orkaantijd, of hij niet behoefde te komen. Omtrent het gebeurde met de *Andrew Doria* verklaarde hij, dat ook dit schip begroet was met 2 schoten minder dan het zelf gelost had [1]), en dat dit geen erkenning van de onafhankelijkheid van N. Amerika inhield. En wat den handel betrof, wees De Graaff erop, dat St. Eustatius voor tal van levensbehoeften op invoer uit N. Amerika was aangewezen; zoo streng mogelijk had hij voldaan aan de orders der Staten-Generaal omtrent den uitvoer van contrabande. Hij had iemand aangesteld om alle Amerikaansche schepen zoo bij aankomst als bij vertrek te onderzoeken. Voor ontduiking der bepalingen, als altijd wel zou plaats vinden, kon men hem niet aansprakelijk stellen. Ten slotte was het niet waar, dat hij het nemen van het Engelsche schip had kunnen beletten; dit had niet onder het bereik van het geschut van het fort plaats gehad.

In October 1777 besloten de Staten-Generaal niet aan De Graaff's verzoek te voldoen.

Inmiddels kwam er een nieuwe klacht van De Graaff over het nemen van twee Hollandsche schepen, de *Watergeus* en de *Hoop*, op weg van St. Eustatius naar Holland, door een Engelsch oorlogsschip ter hoogte van Antigua. De Engelsche commandant beweerde, dat het eerstgenoemde schip producten der Engelsche koloniën aan boord had, terwijl het laatste wapenen en munitie ingeladen had. De Graaff eischte de vrijlating der schepen en schadevergoeding op grond, dat de *Watergeus* op weg was geweest van St. Eustatius naar Middelburg met producten van Amerika en West-Indië, terwijl de *Hoop* op terugreis

[1]) Van Asbeck t. a. p. beweert, dat De Graaff het saluut met 11 schoten beantwoord heeft; Greathead, de Gouverneur van St. Kitts, had 13 schoten te laste gelegd; Jameson t. a. p. bldz. 691 zegt, dat de *Andrew Doria* met 11 schoten groette en vermeldt het getuigenis van zekeren James Fraser, dat dit met 9 schoten beantwoord werd.

naar Vlissingen, hare 1750 kisten kruit en 3 kisten geweren, niet op St. Eustatius kon hebben ingeladen.

Wat de Staten-Generaal met deze klacht gedaan hebben, wordt niet meegedeeld.

In Dec. 1777 vertrok onder Vice-Admiraal Van Bylandt een convooi van 8 schepen naar West-Indië met uitdrukkelijken last, alleen den geoorloofden handel te beschermen. In een geheim rapport dd. April 1778 wees Van Bylandt op den verwaarloosden toestand der weermiddelen in onze West-Indische bezittingen, en deed mededeeling van verschillende vijandelijkheden der Engelschen; hij betoogde de noodzakelijkheid, om vooral St. Eustatius in staat van tegenweer te brengen. Ook hadden Van Bylandt vele klachten over arbitraire handelingen van den Gouverneur bereikt, die zeer rijk was, en vele van zich afhankelijk wist te maken o.m. door het geven van geld op hypothecair verband van plantages.

In Juli 1778 kwam De Graaff in Holland. De hem voorgelegde vragen over het uitrusten van Amerikaansche schepen, het nemen van het Engelsche schip en de begroeting van de Amerikaansche vlag, beantwoordde hij uitgebreider maar op dezelfde wijze als in de desbetreffende brieven, zeer knap en overtuigend ten genoege der W. I. C. en van de Staten-Generaal, die hem toestonden naar St. Eustatius terug te keeren [1]).

De handel tusschen de Republiek en de Amerikaansche koloniën nam steeds toe, zoowel rechtstreeks als van St. Eustatius. Van Bylandt vermeldt, dat gedurende de 13 maanden van zijn verblijf 3182 schepen van St. Eustatius vertrokken [2]). Men zegt dat in 1779 meer dan 12000 okshoofden tabak en anderhalf millioen „ounces" indigo van N. Amerika naar St. Eustatius verscheept werden in ruil voor scheepsbenoodigdheden en andere Europeesche waren.

Met de geschiedenis der toelating van den Amerikaanschen

[1]) Hamelberg t. a. p. bladz. 118, die hier spreekt van eene partijdige en weinig politieke beslissing der Staten-Generaal, deelt mee, dat De Graaff t. o. v. het nemen der *May*, wat volgens de klacht „bijna" onder het bereik van het geschut van St. Eustatius zou zijn geschied, zich verweerde met de bewering, dat wat *bijna* gebeurd is, *niet* gebeurd is, en dat *bijna onder het bereik van St. Eustatius* ook *bijna onder het bereik van St. Kitts* moet geweest zijn.

[2]) Thulemeijer bladz. 211, schrijft 4 Juni 1779, dat in 11 maanden 5754 schepen St. Eustatius zouden zijn binnengevallen.

zeekapitein John Paul Jones met Engelsche prijzen in de Hollandsche wateren, een nieuwe reden tot misnoegen voor Engeland, eindigt dit hoofdstuk.

De drie volgende hoofdstukken zijn voor ons doel van weinig belang. Zij bespreken de mislukte pogingen der opgestane koloniën om leeningen te plaatsen in onze Republiek, de moeilijkheden, die ontstonden, toen Frankrijk openlijk de zijde van Amerika gekozen had, waarbij het in hoofdzaak ging om de vrijheid der zee in volkenrechtelijken zin (de regel „vrij schip vrij goed") en het al of niet convooijeeren van Hollandsche koopvaardijschepen, waarin Engeland en Frankrijk elk eene voor zich gunstige beslissing trachtten te verkrijgen. Het Van Bylandt-incident, waartoe de uitzending van het eerste convooi aanleiding gaf, is bekend, alsook de eindelijke beslissing der Staten-Generaal tot het verleenen van „onbeperkt convooi", waarmee Engeland het ten slotte in de Republiek bleek te hebben afgelegd. En dan volgt de geschiedenis der „Gewapende Neutraliteit", eindigende met de oorlogsverklaring van Engeland. Stippen wij uit dit alles aan, dat in 1779 Willem V en zijne gemalin zich tot den Koning van Pruissen hadden gewend, welke laatste onder andere raadgevingen ook nadrukkelijk aanspoorde tot versterking van St. Eustatius. Tevergeefs.

Vóór zij den oorlog begon, had de Engelsche Regeering aan Yorke gevraagd, op welke wijze de Republiek het zwaarst te treffen zou zijn. Men dacht over eene vernietiging van de vloot en van de tuighuizen in het land, maar de gezant had dit afgeraden met het oog op de ondiepten rond Texel, waar de vloot grootendeels was, terwijl het te vreezen stond, dat Engeland eeuwenlang in de Republiek gehaat zou blijven, als de oorlog in het land zelf overgebracht werd. Yorke ried aan, de havens te blokkeeren, zooveel mogelijk schepen van de Republiek op zee buit te maken, en vooral aanstonds in West-Indië de Republiek aan te tasten, daar thans de West-Indische bezittingen hare goudmijn waren. Hij beval eene tijdelijke inbezitneming van St. Eustatius aan, om de verbinding tusschen Amsterdam en de „rebellen" af te snijden. De slag zou moeten worden geslagen vóór de vloot van 10 of 11 schepen, die de Republiek bezig was uit te rusten voor de West en waarvan er 3 op St. Eustatius zouden blijven, aldaar zou zijn aangekomen. In dien geest werd aan Admiraal Rodney opdracht gegeven. Die opdracht luidde in het algemeen om de Hollandsche bezittingen in West-

Indië aan te vallen en te vermeesteren, en wel St. Eustatius en St. Martin het eerst, omdat vermoed werd, dat daar — of op weg daarheen — groote hoeveelheden proviand en andere voorraden waren. Generaal-majoor Vaughan zou bij deze aanvallen hulp verleenen.

Toen Rodney op 27 Januari 1781 deze orders ontving, vertoefde hij in de Amerikaansche wateren. Drie dagen later vertrok hij met Generaal Vaughan van Santa Lucia en kwam 3 Februari voor St. Eustatius. De Graaff gaf het eiland over „het niet in zijn macht hebbende om eenigen weerstand te bieden" [1]). Het Hollandsche oorlogsschip *Mars* onder commando van Van Bylandt werd eveneens zonder slag of stoot genomen. Hamelberg deelt mee, dat de bevelhebber vóór de overgave het recht bedong „zijn laag te mogen afvuren". Verder werden meer dan 150 schepen van verschillende soorten, waaronder vijf gewapende Amerikaansche schepen, in beslag genomen. Rodney meldde aan de Admiraliteit te Londen, dat alle magazijnen en pakhuizen op het eiland bij zijne komst volgepropt waren, en zelfs het strand vol lag met tabak en suiker. Dit alles zou met de in de haven buitgemaakte schepen naar Engeland gezonden worden. Ook Saba en St. Martin werden veroverd, alwaar echter zeer weinig schepen aangetroffen werden. Over Rodney's schrikbewind op St. Eustatius deelt de schrijver niet veel mee. Uitvoerig is hierover de luitenant C. de Jong in zijne *Reize naar de Caraibische eilanden in de jaren 1780 en 1781*, die zelf aan boord van de *Mars* (een ander schip als dat onder Van Bylandt) werd krijgsgevangen gemaakt en naar St. Eustatius gebracht. De goederen van alle burgers werden verbeurd verklaard. De buit der Engelschen wordt op 30 à 40 millioen geschat.

Rodney's gedrag is later ook in Engeland zeer veroordeeld. In het parlement door Burke, en de verbeurdverklaring ook van Engelsche eigendommen heeft hem tal van processen gekost met voor hem ongunstigen afloop [2]). Zelf gaf hij zijne briefwisseling met de Regeering uit (*Rodney, Letters from Sir George Brydges, now Lord Rodney, to His Majesty's Ministers*), om aan

[1]) Hamelberg t. a. p. bladz. 127.

[2]) Hamelberg t. a. p. bladz. 136. Er waren n.l. tal van Engelsche kooplieden, die eene bijzondere vergunning hadden, om met St. Eustatius handel te drijven. Rodney gaf als reden van zijn optreden op, dat deze Engelschen de vijanden van hun eigen land gesteund hadden.

De Jonge ontmoette in 1799 de weduwe en dochter van Rodney in Den Helder, en deelt mee, dat „al het uiterlijke verried veeleer bekrompenheid dan overvloed", en Hannay verhaalt, dat Rodney veroordeeld werd terug te betalen alles wat hij op St. Eustatius verdiend had, en als een arm man stierf.

te toonen, dat zijne daden gedurende den geheelen tijd van zijn commando gericht waren op het algemeen belang, den roem en voorspoed van zijn land. Ook onder Rodney's officieren waren er intusschen, die zijn optreden tegenover St. Eustatius afkeurden.

Na de vermeestering van St. Eustatius zond Rodney Sir Samuel Hood met een eskader naar Curaçao, om dat te veroveren, Vice-admiraal Drake naar Suriname, terwijl eenige schepen de monden van de Demerary en van de Essequebo moesten blokkeeren. Een Hollandsch convooi van 26 koopvaardijschepen, dat in den nacht voor den aanval van Rodney van St. Eustatius was vertrokken, werd door Kapitein Reynolds, behoorende tot Rodney's vloot, vermeesterd en teruggebracht naar St. Eustatius. De Hollandsche vice-admiraal Crul [1]) werd daarbij gedood. Door de Hollandsche vlag gedurende eenigen tijd niet neer te halen wist Rodney nog eenige schepen, die te goeder trouw op de reede van St. Eustatius ankerden, te nemen. Samuel Parsons te St. Pierre op Martinique kocht, toen hij de verovering van St. Eustatius door de Engelschen vernam, het snelstvarende schip, dat in de haven lag, om het nieuws naar Noord-Amerika over te brengen, ten einde de Amerikaansche schepen van St. Eustatius af te houden.

Meer dan tweeduizend Amerikaansche kooplieden en zeelieden vielen op St. Eustatius in Rodney's handen. Hij zelf besloot op het eiland te blijven tot alle veroverde goederen ingescheept zouden zijn en „till the *Lower Town*, that Nest of Vipers, which preyed upon the Vitals of Great Britain be destroyed", zooals Rodney aan den Gouverneur van Barbados schreef.

Vooral de Joden moesten het in dien tusschentijd ontgelden. Zij werden gedwongen al hunne bezittingen in den steek te laten, en werden van het eiland verjaagd. Ook alle Amerikanen en Franschen moesten het eiland verlaten, en eveneens alle Amsterdamsche burgers. Ten slotte moesten *alle* vreemdelingen vertrekken en mochten alleen de ingezetenen van St. Eustatius blijven.

Rodney zond zijn buit gedeeltelijk naar de Engelsche eilanden in West-Indië, gedeeltelijk naar Engeland en de rest werd publiek verkocht. Weldra werd hem verweten, dat hij zoo hetzelfde deed als hetgeen hij op St. Eustatius bestraffen wilde. De goederen, die hij verkocht, werden door de bewoners der naburige neutrale eilanden gekocht, en vonden van daar hunnen weg naar Amerika en de Fransche koloniën. Waar de koopwaar op de verkoopingen slechts $^{1}/_{4}$ van de waarde opbracht, werden

[1]) De Jonge's commandant.

Engelands vijanden door het Engelsche Gouvernement zelfs tegen heel wat lager tarief bediend dan door de Hollanders.

Het oorlogsschip *Eendracht*, nog vóór de verovering van St. Eustatius door Graaf Van Bylandt afgezonden, kwam 18 Maart 1781 aan de Berbice en vernam daar dat Demerary en Essequebo door de Engelschen genomen waren, en dat kort daarop een Engelsch oorlogsschip met 36 kanonnen te Berbice gekomen was, de bemanning het fort in brand gestoken, en alles wat van zijn gading was, meegenomen had. Kapitein Roock van de *Eendracht* achtte zich niet sterk genoeg, om Berbice te hernemen en te behouden, en vertrok naar Grenada, alwaar hij de verovering van St. Eustatius vernam en dat Rodney met achterlating van 1000 man van daar vertrokken was.

Het bericht van de verovering van bijna al hare West-Indische bezittingen veroorzaakte in de Republiek der Vereenigde Nederlanden ontsteltenis. Amsterdam verloor op St. Eustatius ernorm veel. De kooplieden dezer stad wilden afgevaardigden naar de Engelsche Regeering zenden om hunne eigendommen terug te krijgen, en riepen de medewerking in van hunne Rotterdamsche collega's, die evenveel verloren hadden, maar deze antwoordden, dat zij menschen, die zoo gemeen konden handelen, liever het geroofde lieten behouden, dan dat zij zich voor die roovers vernederden.

Eerst na de verovering van het eiland erkenden de Engelschen ten volle de ontzaggelijke beteekenis, die St. Eustatius voor de Amerikanen had gehad. Rodney zelf verklaarde, dat als „dat vervloekte eiland" er niet geweest was de Amerikaansche opstandelingen het niet zouden hebben kunnen uithouden. De handelswijk had, schrijft hij, eene rij pakhuizen van $1^1/_4$ mijl lengte, die voor £ 1.200.000.— verhuurd waren. De agenten van de opgestane Engelsche koloniën op St. Eustatius en allen, die in betrekking stonden tot het „Congres" werden gevangen genomen en naar Engeland gezonden, waar zij slecht behandeld werden. Franklin in Parijs kreeg opdracht bijzondere aandacht te schenken aan de uitwisseling dezer krijgsgevangenen. Ook de Gouverneur De Graaff werd naar Engeland gezonden. Diens plantages waren verbeurd verklaard ten gunste van den Koning van Engeland [1]).

[1]) Van Asbeck t. a. p. schrijft, dat Rodney De Graaff vrijuit gaan liet met zijne goederen en bedienden. Anders Hamelberg, t. a. p. bldz. 136, die een bedrag van Pesos 54654.2.3 noemt, door De Graaff aan contante penningen uitgeleverd. Deze schrijver publiceert ook een brief van De Graaff, waaruit blijkt dat deze althans het in Engeland niet slecht had.

Rodney en zijn land hebben van den Statiaanschen buit slechts weinig genot gehad. Vier en dertig schepen, op het eiland genomen, werden volgeladen onder convooi van twee oorlogsschepen naar Engeland gezonden. In het Kanaal ontmoette deze vloot een Fransch eskader onder bevel van den vice-admiraal Le Motte Piquet [1]). Twee en twintig der koopvaardijschepen werden genomen en naar Brest opgebracht, terwijl de twaalf overige volgens eene mededeeling van Franklin kort daarop door Fransche en Amerikaansche kapers vermeesterd werden, en zoo kwam niet één schip van het convooi in Engeland. Het is bekend, dat kapitein W. Young Rodney geraden had Lord Sandwich met de route van het convooi op de hoogte te brengen en zoo eene ontmoeting met Engelsche kruisers in de Europeesche wateren te bewerken, maar òf Rodney heeft dezen raad niet opgevolgd, òf de kruisers hebben het Engelsche convooi niet gevonden.

Ook St. Eustatius zelf verloren de Engelschen al spoedig. Rodney's gezondheidstoestand deed hem 1 Augustus 1781 naar Engeland vertrekken. Hij had bevolen, dat het eiland te allen tijde door een aantal schepen bewaakt moest worden, en dat de groote som gelds, die nog op St. Eustatius was, met een eskader onder Vice-admiraal Hood naar Noord-Amerika zou gezonden worden, om de Engelsche troepen tot betaling te dienen. Om de een of andere oorzaak werden deze bevelen niet uitgevoerd. Intusschen was eene Fransche vloot van ± 400 schepen, [2]) waaronder, naar men zegt, ± 30 linieschepen [3]), in de West-Indische wateren aangekomen onder bevel van den Graaf De Grasse. Hem ontmoette de Commandant van Martinique, de generaal markies de Bouillé, met ongeveer 1200 man troepen op 3 fregatten, één sloep en één brik. Op 26 November bereikte eene expeditie onder Bouillé St. Eustatius. Daar waren toen 650 soldaten onder bevel van Kolonel Cockburn. Wegens de hooge zee kon Bouillé slechts 500 man aan land zetten [4]), die zich verborgen hielden tot het uur, waarop de poorten van het fort gewoonlijk geopend werden. Toen daarop de Engelsche troepen naar buiten kwamen voor hunne oefeningen op de Savanna, liet de Markies alle soldaten hunne geweren in de lucht afschieten, en met gevelde bajonet op den vijand aanrukken. De verwarring, waarin deze krijgslist de Engelsche troepen, die in aantal de

[1]) Zie over de deelneming van Holland aan deze expeditie Blok t. a. p. III bladz. 561/2.

[2]) Voor het grootste deel een convooi.

[3]) Hamelberg t. a. p. bladz. 137 spreekt van „een sterke Fransche vloot van ongeveer 20 linieschepen en evenveel fregatten".

[4]) Jameson t. a. p. bladz. 708 zegt, dat 1400 man aan land gebracht werden.

meerdere en in strategische positie er beter aan toe waren, bracht, is onbeschrijfelijk. Zij vluchtten her- en derwaarts en de Franschen namen zonder verzet bezit van het fort [1]). Tweehonderd vijftig duizend pond sterling vielen den Franschen in handen [2]) zoodat de Engelschen in het geheel geen financieel voordeel van hunne verovering van het eiland gehad hebben. De Franschen hebben het tot den vrede van Parijs voor de Republiek bewaard.

Echter had het eiland zijne kortstondige beteekenis verloren. Edler schrijft aan het slot van deze beschouwingen: „It no longer proved the mère nourricière, either for the United States or for the French, falling back into its former insignificance, never to rise again up to the present day". De handel, die vroeger over St. Eustatius was gegaan, begunstigde sedert St. Thomas.

Wel mag Jameson in zijn aangehaald werk zeggen: .... „Seldom has an island port had a more meteoric career, or shown a more striking contrast between insignificance in time of peace and resounding prosperity in war-time, than that presented by the little volcanic island of St. Eustatius".

De vrede van Parijs .... De talrijke vredespogingen en langdurige onderhandelingen zijn overbekend. De Hollandsche diplomatie legde het jammerlijk af. De Republiek verloor Negapatnam en moest de vrije vaart op de Molukken aan Engeland toestaan. Het klinkt wel heel vriendelijk maar is weinig troostrijk als Edler zijn werk aldus besluit: „The United Provinces which had proved themselves the benefactors of the United States and France during the gigantic struggle just terminated, must then be considered the real and only victims of the American Revolution"....

---

[1]) 12 April 1782 won Rodney een geweldige zeeslag in de West-Indische wateren, die 12 uren aaneen geduurd had. Bij deze gelegenheid werd De Grasse gevangen genomen en zijn admiraalschip met 4 andere linieschepen vermeesterd.

[2]) Hamelberg, t. a. p. bladz. 128 zegt: „bijna een millioen gulden".

DE TOEKOMST VAN VERSCHILLENDE CULTURES IN SURINAME.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

II. Suiker.

> 't Mag vloeien, 't mag ebben,
> Die niet en waagt en zal niet hebben.
>
> J. CATS.

De Nederlanders hebben gedurende de laatste drie eeuwen steeds een groote voorliefde getoond voor de rietsuikerindustrie en wisten telkens weer een goed plekje op onzen aardbodem te vinden waar de rietcultuur gunstige resultaten afwierp.

Het begon met Brazilië. De groote winsten, welke de cultuur daar den Portugeezen verzekerde, waren reeds lang een doorn in het oog van onze brave landgenooten. Zij, als de vrachtvaarders van Europa, waren bekend in de haven van Lissabon en in Spaansche havensteden en brachten daardoor voldoende gegevens mee naar huis waaruit de voordeelen dier tropische cultuur vaststonden.

Uit Oost-Indië brachten de Portugeezen in hoofdzaak opgekochte suiker mede, in Brazilië bezat men eigen plantages.

Reeds omstreeks 1532, schrijft J. J. Reese in zijn mooi werk „De Suikerhandel van Amsterdam", werd het suikerriet van Madera naar Brazilië overgebracht en van lieverlede nam deze cultuur aldaar een groote vlucht. In 1600 waren er 120 suikermolens en bedroeg de productie jaarlijks 60.000 kisten. Ziedaar, zegt Reese, rijkdommen waarop de nijvere en handeldrijvende Hollanders niet weinig belust waren en reeds vóór het begin van het twaalfjarig bestand was bij sommigen het denkbeeld opgerezen om een onderneming tegen Brazilië te wagen.

De Portugeezen zuchtten evenals wij onder het juk van Spanje en hadden er weinig tegen dat hun vijanden, de Spanjaarden, door ons uit Brazilië werden verdreven.

De plannen en motieven, schrijft Reese, werden duidelijk uiteengezet in de propositiën in April 1623 gedaan aan den Prins van Oranje.

Men berekende dat een West-Indische Compagnie een jaarlijksche winst van vijf millioen gulden zou maken en dat het verplaatsen van de suikermarkt en het raffinagebedrijf naar Amsterdam ons eveneens een belangrijk voordeel zou opleveren, terwijl verder op den kostprijs van het product flink kon worden verdiend doordat de suiker gedeeltelijk zou worden betaald in koopmansschappen.

In December 1623 verliet in alle stilte een vloot onder bevel van Admiraal Willekens ons land en zeilde met verzegelde orders naar een punt op 6 graden boven de linie ten zuiden van het eiland St. Vincent, een der Kaapverdische eilanden en ontving daar order San Salvador in Brazilië op de Spanjaarden te veroveren.

Dit geschiedde, maar reeds het volgende jaar werden wij er door de Spanjaarden wederom uitgejaagd.

Eerst in 1629 werd Olinda en het reçif van Pernambuco door ons genomen, waarop tot 1636 verder achtereenvolgens een groot deel van het land veroverd werd.

Hoewel een groot percentage der „suyckermeulens" werd verwoest, bracht volgens de Laet, een der bewindvoerders der West-Indische Compagnie, de buitgemaakte suiker nog ongeveer 8 millioen gulden op.

Plantages werden wederom opgeknapt en nieuwe gesticht. Een tijd van grooten bloei volgde en deed Vondel dichten:

> „En hier benêen, in 't wentelen der jaren,
> Ontziet men niet met lust te varen,
> Ter wereld uit, naar suikerzoet Brezyl,
> Daar ijvert elk, om suikerriet
> Te snijden in het wildemansgebied,
> Te malen en te zieden en te schepen,
> En naar ons wijk
> Door zee te slepen
> Uit het suikerrijk."

Het beheer der West-Indische Compagnie was zeer slecht; ieder klaagde èn in Holland èn in Brazilië, het regende pamfletten en ten slotte, in 1661, was men genoodzaakt door wanbeheer het land aan de Portugeezen te laten, die over het bestuur der Hollanders openlijk bij den Koning van Portugal hadden geklaagd.

Als een pleister op de wond betaalden de Portugeezen ons een vergoeding van 8 millioen gulden.

Men voelde het gemis ter dege in het vaderland; van der Goes zong in zijn IJstroom:

„Wanneer de Maatschappij nogeens haar scherpen bijl,
Den nek liet treffen van het wrevele Brazyl."

Onno Zwier van Haren vertolkte later de stemming door te spreken over het „verzuimd Brazil" en zong:

„Bataaf, Guiana kan bevatten,
Misschien wat g'in Brasil verloort."

Intusschen was het eerste deel der geschiedenis van de Nederlandsche rietsuikerindustrie uit.

Onze landgenooten hadden den smaak der cultuur eenmaal te pakken en zagen naar middelen uit om elders weder te beginnen.

De Portugeezen zetten de in Brazilië achtergebleven Nederlanders het land uit, die zich gedeeltelijk over de West-Indische eilanden verspreidden en o. m. terecht kwamen op de Fransche eilanden Guadeloupe en Martinique, waar zij de suikerrietcultuur invoerden.

Een deel van hen kwam er tot grooten welstand en knoopte connecties aan met Amsterdamsche firma's, welke zich voor de zaken daar gingen interesseeren.

Men moest echter eigen land hebben en in 1667 trok een Zeeuwsche vloot onder bevel van den flinken Abraham Crijnssen naar Suriname en veroverde dit land op de Engelschen.

Suriname zou een groote rol spelen in onze suikergeschiedenis en bijna twee eeuwen van voorspoed zouden volgen.

Het tweede deel werd begonnen.

De West-Indische eilanden zijn voor de suikerproductie nooit van groote beteekenis kunnen worden; als doorvoerstation waren sommige echter van belang.

St. Eustatius, dat oorspronkelijk Hollandsch bezit was, werd in 1665 door de Engelschen veroverd en bleef lange jaren een twistappel tusschen Engeland, Frankrijk en de Vereenigde Provinciën, tot het in 1697 bij den vrede van Rijswijk definitief aan ons kwam.

Dit eiland was een gewichtig verzamel- en doorvoerstation en voerde o. a. in 1780 niet minder dan 30 millioen ponden suiker naar Amsterdam uit. De middelen, waarmede in Suriname de suiker uit het riet werd gewonnen, verbeterden in den loop der jaren en vooral het leeren benutten van de vloed voor het aandrijven der molens was een vinding van beteekenis.

Op de laag gelegen plantages maakte men reservoirs, z.g.n. molentrenzen waarin bij springvloed rivierwater werd ingelaten,

dat dan bij eb daaruit werd afgetapt en op zijn weg naar de rivier een gemetselde goot passeerde waarin een molenrad was aangebracht.

Dit systeem werd later nog eenige malen verbeterd en bleef tot in de eerste jaren der stoommachines bestaan, om langzaam te verdwijnen.

Van Sypesteyn zegt in zijn werk over Suriname (1854) dat in 1832 van de 108 werkende suikerplantages 30 van stoomwerktuigen voorzien waren, terwijl nog 70 door waterraderen en 8 door paarden werden gedreven.

1 Jan. 1853 vond men reeds van de 92 werkende suikerplantages 52 met stoomwerktuigen, terwijl 35 door waterraderen werden gedreven.

Suriname liep op zijn laatste beenen.

De afschaffing der slavernij met den hieraan voorafgaanden tijd van verboden slavenaanvoer was oorzaak dat de meeste plantages niet met voordeel konden blijven werken; het te laat zorgen voor aanvoer van Britsch-Indische of Javaansche contractanten was mede oorzaak dat het land in een toestand van malaise kwam waaruit het zich tot nu toe niet heeft kunnen oprichten.

Groote kapitalen werden verloren, men schuwde in ons land Suriname, te meer, toen Oost-Indië voor de particuliere cultuur groote voordeelen beloofde.

Zoo is de toestand ook thans. Men is zeker in Oost-Indië zijn geld goed te kunnen plaatsen en wenscht geen risico te loopen in Suriname, men wenscht zich op een commercieel standpunt ten opzichte van dit land te stellen en zoolang de zaken daar meer geld eischen dan zelfde zaken in Oost-Indië zonder grootere winsten te kunnen garandeeren zal Suriname er nooit meer inkomen.

De Surinaamsche suikercultuur ging dus praktisch gesproken ten gronde: „deel twee" eindigde, maar tegelijk werd „deel drie" begonnen.

De Javasuikerindustrie ging, vooral toen de vrije cultuur zich ontwikkelde, snel vooruit en het goede plekje dat onze landgenooten voor hun rietsuikerindustrie thans op den aardbodem bezitten, is van zeer groote beteekenis geworden.

Het land bood gelegenheid aan de suikercultuur haar vleugels uit te slaan op een wijze zooals de tijd eischte.

De tijd echter wordt steeds veeleischender.

„De steeds veranderende toestanden geven andere coëfficiënten aan de elementen, die de economische waarde van een geogra-

fisch milieu bepalen" zegt het Tijdschrift voor Econ. Geografie in een bespreking van mijn artikel over „De toekomst van Suriname als suikerland". voorkomende in het Mei-nummer (1920) van De West-Indische Gids.

Dit is juist, men moet waaksch zijn om vóór te blijven.

De vraag rijst thans zal „deel vier" wederom in Suriname spelen of èn in Suriname èn op Java?

De Javasuikerindustrie.

Deze heeft vooral de laatste 25 jaar een groote vlucht genomen.

Vele en goedkoope werkkrachten, betrekkelijk goedkoope grond en goede wetenschappelijke voorlichting versterkt door een goed irrigatiestelsel maakten dit land een der meest op den voorgrond tredende suikerlanden.

Toch had vooral onder de snelle uitbreiding van de Cubasuikerindustrie het land een scherpen concurrentiestrijd te voeren en uit de door E. Helffrich in Koloniale Studiën gepubliceerde cijfers blijkt dat vooral in 1914 de toestand alles behalve rooskleurig was.

	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	t/m. Juli '14
Kostprijs	*f* 5.94	5.75	5.85	6.20	6.27	6.44	6.44	6.81
Verkoopsprijs.	*f* 6.50	6.82	6.95	7.94	7.74	8.26	7.50	6.75

Uit het hierbij gaand staatje blijkt verder dat vooral Cuba de gevaarlijke concurrent is en.... deze zal het voorloopig nog ernstiger worden.

Rapport L. Diephuis.

Kostprijs per ton suiker.

Cuba . . . . . . *f* 72.30
Hawai . . . . . . - 111.50
Porto Rico . . . - 130.72
Louisiana . . . . *f* 198.75
Java . . . . - 88.20

Als overal in de wereld zal de kostprijs der producten hooger blijven dan vóór den oorlog het geval was; het is alleen de kwestie hoeveel die verhooging zal blijven bedragen voor de verschillende landen.

Het ziet er voor Java niet uit dat de kostprijs van de suiker belangrijk zal verminderen, daar de factoren, welke hierop van invloed zijn, den prijs eer zullen doen stijgen.

Java verkeert in een eigenaardige positie.

De suikerfabrikanten beschikken niet over eigen grond, zij moeten zich door inhuur van den noodigen grond verzekeren en om de zekerheid zoo groot mogelijk te doen zijn, moeten zij overgaan tot het afsluiten van langjarige contracten.

Hierdoor wordt de huurprijs echter verhoogd en deze prijs, welke geregeld zal worden herzien door een daarvoor aangestelde commissie, heeft meer kans in den loop der jaren te zullen stijgen dan te dalen.

Die prijs bedraagt op het oogenblik in de residentie Soerabaia ongeveer *f* 120.— per bouw (0,71 H.A.) per oogstjaar.

Ik geloof niet dat een daling van den rijstprijs, welke in de toekomst verwacht wordt, de prijs der grondhuren op een lager niveau zal brengen, daar er factoren zijn, welke deze verlaging zullen tegengaan.

Deze zijn o.m. de hooger wordende levensstandaard der Javaansche bevolking, een hechter vereenigingsleven dat kan worden verwacht, politiek drijven enz.

Het niet beschikken over eigen aaneengesloten uitgestrekte complexen cultuurgrond zal een goede benutting der mechanische middelen door de Javaindustrie in den weg staan; de rietvelden zijn daarvoor te veel versnipperd, de slechte, dikwijls te smalle binnenwegen, de bruggetjes, leidingen verhinderen het transport van groote, krachtige machines, waarbij verder nog nadeelen komen van het ongeregeld afsnijden der padie en het omringd zijn der te bewerken velden door natte rijstvelden, waardoor de ploeggeschiktheid der gronden dikwijls wordt tegengehouden.

Hierbij komt verder nog dat de hooge grondhuurprijs en de groote gevoeligheid van het Javariet voor ziekte een intensieve rietcultuur noodig maakt, terwijl een mechanisch bedrijf zich voorloopig meer leent voor een extensieve cultuur, zoodat m.i. de Javaindustrie de eerste jaren in hoofdzaak blijft aangewezen op handenarbeid.

Sedert 1913, het jaar der groote propaganda van de Sarikat Islam, is de toestand op Java ten zeerste veranderd.

Zelfbewustzijn begon zich bij de Javaansche bevolking te ontwikkelen, sloeg natuurlijk om in zelfoverschatting en een normale houding was binnen korten tijd te verwachten geweest, ware het niet dat door den de geheele wereld uit zijn verband rukkenden oorlog ook de Javaan of liever een deel der Javaansche bevolking het evenwicht verloor en onder aanvoering van volksmenners zeer vergaande eischen stelde enz.

Wat hiervan voor dit betoog te gebruiken is, komt neer op verhooging van loonstandaard en huurprijzen, maar eveneens op minder bedrijfszekerheid.

De fundeering is gelegd van vakvereenigingen op Java.

Voor de suikerindustrie is dit pas dan van groote beteekenis zoodra deze vereenigingen gaan beschikken over weerstandskassen, welke kleiner kunnen zijn dan die der Europeesche arbeiders, maar toch noodig zijn wil een dergelijke vereeniging zijn eischen op een oogenblik kunnen doorzetten. Zoolang echter de Javanen, om het zacht uit te drukken, „slechte financiers" zijn, zal de macht der vakvereenigingen niet groot kunnen worden tenzij de leiding in andere handen overgaat.

Stakingen kunnen juist daarom gevaarlijk worden voor de Java-suikerindustrie, omdat maaltijd èn planttijd in dezelfde maanden vallen, zoodat, waar het Javariet zeer gevoelig is, bij niet tijdig afmalen van den oogst bij staking, het verlies zeer belangrijk kan zijn, en tevens te laat planten den volgenden oogst schaadt. Het mes snijdt dan dus van twee kanten.

De kostprijs van een zeker gewichtaan riet — picol, ton enz. — tot den molen is feitelijk de prijs waar het bij de suikerindustrie om gaat; deze bedroeg op Java vóór den oorlog gemiddeld ongeveer 30 cent per picol, is en zal voortaan worden ongeveer 60 cent p. p. tenzij — en dit is de groote kwestie voor de Javaindustrie — het gelukt rietsoorten te kweeken welke de productie per vlakte-eenheid belangrijk doen stijgen zonder den kostprijs van beteekenis te verhoogen.

Meer dan ooit zal wetenschappelijke voorlichting voor deze industrie noodig zijn.

Mr. Gerritsen, oud-plaatsvervangend president van de Javasche Bank deelt in een artikel in „Econ. Stat. Berichten" mede, dat door de verhoogde grondhuur en de enorme rijzing der loonen van Europeesch- en inlandsch personeel de kostprijs volgens deskundigen zeker op *f* 13,75 mag worden aangenomen.

Cuba.

Cuba zal de grootste concurrent van Java blijven. Hawai, Louisiana e. a. landen zullen minder te vreezen zijn.

Wat er ten slotte in Britsch-Indië zal gebeuren en in andere Britsche koloniën o. a. Demerary zal de tijd moeten leeren.

In Britsch-Indië schijnt men groote plannen te hebben.

Volgens „the Louisiana Planter" werd 30 Sept. j.l. in de „Chemists Club" te New-York een afscheidsdiner gehouden ter eere van den in de suikerwereld bekenden Noel Deerr, die als „technical expert and adviser for the newly formed India Sugar Corporation, with headquarters at Bombay", naar Britsch-Indië zou vertrekken.

Een door een Amerikaansch ingenieur op verzoek van den Gouverneur van Demerary gehouden onderzoek naar de waterkrachten van dat land heeft de groote waarde dezer krachten aldaar vastgelegd en het gepubliceerde rapport wijst op de beteekenis er van voor een goedkoop gedreven suikercultuur.

Mijn bedoeling met het aanhalen dezer beide voorbeelden is te doen uitkomen hoe overal gezocht wordt naar mogelijkheden ter verkrijging van goedkoope suiker.

De suikercultuur op Cuba beteekende tot korten tijd geleden qua cultuur niet veel; de meest primitieve werkwijze werd toegepast, maar de groote vruchtbaarheid van den grond en het niet voorkomen van ernstige rietziekten, waardoor snitten konden worden aangehouden, maakte dat de suiker vrij goedkoop kon worden geproduceerd.

Sedert het Amerikaansch kapitaal zich voor de suikerindustrie aldaar ging interesseeren, veranderde de toestand.

Men voelde dat door het uitgeven van iets meer geld en bij het aan het hoofdstellen van meer energieke leiders de productie gemakkelijk was op te voeren.

Cubaproductie in mill. ton.

1910	1,48	1913	2,40	1920 tax.	4,50
1911	1,89	1919	3,97	1920 verkr.	3,65
1912	2,43				

Uit een in 1915 gepubliceerd artikel haal ik het volgende aan: „Het gemiddelde rietproduct op Cuba bedraagt niet meer dan 580 Pic. per bouw, maar aangenomen wordt dat de productie gemakkelijk is op te voeren tot 722 Pic. per zelfde oppervlak. De voordeelen van Cuba op de wereldmarkt zijn dezelfde, die zijn spoedige ontwikkeling voor zijn suikerindustrie mogelijk hebben gemaakt, deze voordeelen zijn nog steeds aanwezig.

Al zijn de voorhanden arbeidskrachten wel wat krap, de ontwikkeling der mechanische hulpmiddelen is van dien aard, dat het volgende jaar één man het werk van twee kan doen.

De ingenieurs van de Vereenigde Staten zullen ons voorzien van mechanische inrichtingen om het riet te snijden, op lorries te laden, naar de fabriek te transporteeren, daar op rietcarriers te lossen enz."

De beteekenis van mechanische hulpmiddelen werd ingezien.

Noell Deerr schrijft in een aan de Cubaansche Regeering uitgebracht rapport:

(Zie Archief J. S. I. 1915.) „In een ander gedeelte van dit rapport heb ik de mogelijkheid van een alkohol-industrie besproken, waarbij de melasse

als grondstof dient. Bij de schaarsche en dure arbeidskrachten moet van alle middelen gebruik gemaakt worden om de capaciteit van iedere eenheid van werk te verhoogen. De mogelijkheid bestaat, dat met een goedkoope bron van kracht en het gebruik van machinaal gedreven landbouwwerktuigen een veel goedkooper en meer intensieve grondbewerking verkregen kan worden.

Ik zou dan ook een meer liberale wetgeving willen voorstellen, die de productie van alkohol als krachtbron aanmoedigt; hierdoor zouden niet alleen de middelen gegeven worden om de productie door een betere bewerking van den grond te verhoogen, doch tevens zou een bijproduct van de suikerindustrie in waarde toenemen."

Dat die bewerking der gronden nog te wenschen overlaat blijkt uit een artikel in het Archief der J. S. I. van 1916 overgenomen uit „the International Sugar Journal".

Wij lezen daar: Bij de ontginning der bouwgronden wordt na kappen en branden het riet onregelmatig tusschen de achtergebleven boomstronken geplant, na het snijden van het riet houdt men snit aan. Er wordt meestal gewied; in sommige gevallen wordt ook bijna geen verdere zorg aan het riet besteed.

Het ploegen geschiedt met een eenvoudigen door ossen getrokken ploeg, het maken der plantrijen geschiedt met de hak, hoewel hiervoor meer en meer kleine ploegen gebruikt worden.

Kabelstoomploegen worden hier en daar gevonden en caterpillartractors en ploegen, die direct door een motor gedreven worden, komen langzamerhand in zwang.

Sedert 1913/14 gaat de toestand vooruit.

In West-Cuba begint men een toenemende aandacht te schenken aan de toepassing van kunstmeststoffen, aan de mogelijkheid van kunstmatige irrigatie en aan het gebruik van werktuigen voor machinale grondbewerking. —

De toestand verandert er echter met den dag onder invloed van de hooge suikerprijzen.

Amerikaansche energie en vooral ook Amerikaansch geld spaart geen middelen om de industrie uit te breiden en op hooger peil te brengen.

It is stated that over 60 percent of the Cuban sugar industry is now in American hands. (G. T. Milne. Gr. Britain's Commercial Secretary in Havana. London Board of Trade Revieuw. Sept 9. 1920.)

De laatste van Cuba ontvangen berichten wijzen op een snel uiteenvallen van bestaande toestanden aldaar en nu kunnen deze op het oogenblik voor de Javaindustrie slechts voordeel beteekenen, zij beteekenen eveneens dat langzamerhand het Amerikaansch kapitaal zich van de geheele Cubasuikerindustrie zal

meester maken, met het gevolg dat dan gezorgd zal worden voor gezonder toestanden niet alleen, maar dat eveneens methodes zullen worden toegepast door welke de kostprijs van het product zal dalen.

De gunstige factoren welke het land de suikerindustrie biedt, zullen door Amerikanen naar waarde worden geschat en benut.

De werkloonen van van buiten aangevoerde negers bedragen reeds 3 dollars per dag, maar men heeft niet genoeg van dergelijke zwarte werkkrachten en apprecieert ze ook niet voldoende.

Daarom is men overgegaan tot aanvoer van Chineesche-, Spaansche- en Italiaansche arbeiders.

„Large parties of Chinese laborers continue to pass through New Orleans in bond, en route to Cuban sugar fields, where they will help harvest the mammoth sugar crop to be produced on the island in 1921." zegt the Louisiana Planter van 2 Oct. '20.

In een in hetzelfde blad voorkomend artikel „The Labor Problem in the Tropics," lezen we o. m.:

„Cuba, our largest canesugarproducer in the western world, is now suffering from a short supply of labor. Spanish steamers bring over to Cuba every year a large number of transient workers who spread through the island and do a large amount of work in harvesting the cane crop and then return again to their native land."

De zooeven genoemde heer Milne schrijft:

„There is a shortage of labour, both urban and rural, but the volume of immigration, chiefly from Spain, is on the increase. Some of this is merely seasonal in character many of the labourers who emigrate for the cutting of the cane crops returning to Spain when this is completed. The advent of Italian immigrants in appreciable numbers appears to be a possibility of the near future."

Ook Hawai heeft steeds een tekort aan werkkrachten en ondervindt men daar als overal in de wereld veel last van stakingen.

Men treft daar een mengelmoes van arbeiders aan:

„The Hawaiian Islands are reported in a recent census to have 35000 native Hawaiians and the number decreasing; 26616 Chinese, 24407 Japanese, 15191 Portugese, 3086 Americans, 2250 Britons and 1432 Germans.

These figures speak for themselves in showing the difficulties that the Hawaiian sugar planters have experienced and how far out they have been reaching for laborers necessary to the sugarindustry."

In mijn rijstartikel wees ik reeds op de moeilijkheden, welke de planters in Louisiana met hun werkkrachten vooral na den oorlog

hebben en een bevestiging hiervan is het volgende berichtje in een der Octobernummers van The Louisiana Planter:

„The committee of planters that went to Ellis Island, New York, to get immigrant labor for Louisiana sugarplantations, came home disappointed. All of the men who came to make America their home had through tickets to western points."

We zien hieruit hoe moeilijk het werkvolkvraagstuk in die landen is, maar tevens hoe energiek men het aanpakt.

Ondanks die moeilijkheden breidt de suikerindustrie zich in Cuba uit en tracht men daar met toepassing van mechanische middelen de extensieve cultuur een intensieve te doen naderen, terwijl de fabrieken en transportmiddelen van de meest moderne inrichtingen worden voorzien; in het kort men tracht door groote op moderne leest geschoeide ondernemingen te bouwen den kostprijs van het product te verlagen.

De rietsuikerindustrie kon tot korten tijd geleden in twee hoofdgroepen gesplitst worden, nl.:

a. die waar men de beschikking had over vele goedkoope werkkrachten en waar de cultuur gedreven werd op ingehuurden grond,

b. die waar een chronisch gebrek aan werkkrachten heerschte, maar waar men de beschikking had over eigen uitgestrekte vruchtbare terreincomplexen.

Onder de eerste groep viel Java.

In het algemeen wordt de kostprijs van den picol riet tot den molen beheerscht door:

1. huurprijs van den grond.
2. bewerkingskosten van den aanplant.
3. kostprijs van den bibit (plantstekken).
4. prijs van- en hoeveelheid te gebruiken kunstmest.
5. snij- en transportkosten van het riet.

Al deze kosten — wellicht uitgezonderd die van kunstmest — zullen voortaan eer stijgen dan dalen, waardoor de kostprijs van het product slechts dan zal verminderen, wanneer, zooals ik boven reeds zeide, men slaagt superieure rietsoorten te kweeken, welke de productie doen stijgen zonder aanmerkelijke verhooging van den kostprijs.

De bevoorrechte positie, welke Java gedurende een reeks van jaren in de suikerwereld heeft ingenomen, in hoofdzaak tengevolge der beschikking over vele en goedkoope werkkrachten, waardoor een goedkoope intensieve rietcultuur mogelijk werd, is bezig te verdwijnen en des te sneller zal dit proces zich voltrekken naar-

mate het de landbouwtechniek gelukt middels machines een extensieve cultuur een intensieve te doen naderen.

De bevoorrechte positie zal voortaan komen aan die landen, waar men:

1. beschikt over goedkoopen vruchtbaren grond in groote complexen.

2. een gunstigen klimatologischen toestand aantreft, waardoor kunstmatige bevloeiing nagenoeg niet behoeft plaats te hebben, waardoor tevens een lange campagne mogelijk is zonder schade aan het product te veroorzaken, met het gevolg dat daardoor het in de onderneming vastgelegde kapitaal meer rendabel wordt.

3. met behulp van mechanischen arbeid een extensieve cultuur veel hooger kan opvoeren dan dit tot nog toe mogelijk was.

4. geen ernstige rietziekten aantreft, waardoor de kosten van het plantmateriaal laag kunnen zijn en lager zullen worden naar gelang men een of meer behoorlijk produceerende snitten kan aanhouden.

5. tengevolge van het aanwezig zijn van natuurlijke waterwegen het riet, tegen zeer geringe kosten naar de fabriek kan vervoeren, niet alleen, maar waardoor ook de suikerafvoerkosten zeer miniem zijn.

8. over niet al te kostbare werkkrachten en energie opwekkende middelen beschikt.

Suriname valt onder groep b, hetgeen dus wil zeggen dat Suriname in onzen tijd grootere voordeelen voor een rietsuikerindustrie biedt dan Java, *zooals het is.* Ik durf verder gaan en zeggen dat Suriname voor de rietsuikerindustrie grootere voordeelen biedt dan Cuba, Hawai en Louisiana.

Suriname.

Suriname is op het oogenblik een topzwaar ambtenaarsstaatje, hetgeen ook niet anders kan daar het een compleet bestuursstelsel noodig heeft voor ongeveer 100.000 menschen, omgeven door een vrijwel negentiende eeuwsch landbouwbedrijf.

Om dit land op te bouwen zal men het bestaande moeten beschouwen met eenzelfden blik waarmede een fabrikant zijn oude fabriek beschouwt op het oogenblik dat hij heeft besloten tot den bouw van een nieuwe modern ingerichte fabriek over te gaan, dus zoo iets als: wat is er van die oude boel nog te gebruiken?

In het algemeen gesproken kan het tot heden in de kolonie opgebouwde niet dienen voor een uitbouw op groote schaal dus; als basis hiervoor deugt dit bestaande niet; van voren af aan zal

moeten worden begonnen en zal men daardoor veel sneller tot het punt komen dat men wil bereiken.

De kern voor uitbouw in Suriname deugt dus niet en wil men toch den reeds ingeslagen weg volgen — in zooverre als er van een weg gesproken mag worden — dan zou deze m. i. blijven leiden tot teleurstelling.

Nieuwe wegen dienen te worden ingeslagen en deze zullen de bevolking ook eerder tot welstand kunnen leiden.

Om terug te keeren tot de toekomst van Suriname voor de suikerindustrie, is het thans de kwestie na te gaan in hoeverre het land gunstige factoren voor deze industrie biedt.

Hoewel ik over weinig plaatsruimte beschik, meen ik deze factoren eenigszins uitvoerig te moeten behandelen.

Klimaat.

Het Rapport der Studie Commissie zegt hiervan o. m.:

„Gaat men de voornaamste meteorologische invloeden na, dan valt het op, dat deze weinig blijken te verschillen en onderling slechts geringe schommelingen vertoonen. De luchtdruk wisselt normaal niet meer dan van 759—763 mM.

De windrichting is eveneens vrij standvastig en bijna voortdurend N.O. met kleine afwijkingen. Slechts heel zelden verandert de windrichting meer naar 't Westen of Zuiden.

De windkracht staat aangeteekend als van 1—4, maar meestal 1—2, der schaal Beaufort.

De temperatuurswaarnemingen toonen natuurlijk grooter schommelingen, de nachttemperatuur is gewoonlijk eenige graden lager dan die van den dag en in de opgave der verschillende maanden vindt men ook eenig onderscheid. De gemiddelde jaartemperatuur wordt opgegeven als 26 grd. C. hetgeen gelijk staat met Batavia; voor het binnenland is dit cijfer iets hooger. Voor Paramaribo blijken de uiterste temperaturen uiteen te loopen van 37 grd.—16 grd. C.; de bijna voortdurend gevoelde wind maakt de warmte weinig hinderlijk. De hoogste temperaturen worden waargenomen in de maanden Augustus, September en October, waarin ook de minste regen valt.

De regenval bedraagt gemiddeld per jaar ongeveer 2300 mM. en toont een zekere periodiciteit, die aanleiding gaf om te spreken van den kleinen en grooten regentijd, evenals van den kleinen en grooten drogen tijd. Geregelde perioden van zwaren regenval vindt men opgeteekend in April, Mei en Juni; van groote droogte in Augustus, September en October; in andere maanden treden de verschillen minder sterk op, daar de genoemde kleine regentijd en kleine droge tijd niet zoo scherp afgeteekend zijn.

Het ligt voor de hand, dat deze vrij goed over het jaar verdeelde regenval met de hooge temperatuur en den bijzonder vruchtbaren bodem de groeivoorwaarden voor de planten in Suriname buitengewoon gunstig maken.''

R e g e n v a l.

	Paramaribo, 1899—1908.	S. F. Alliance. 1900 t/m. 1916.
Januari	220 mM.	167 mM.
Februari	180 „	175 „
Maart	221 „	244 „
April	240 „	309 „
Mei	316 „	364 „
Juni	293 „	327 „
Juli	219 „	249 „
Augustus	142 „	146 „
September . . .	70 „	48 „
October	66 „	74 „
November . . .	122 „	85 „
December	220 „	187 „
	2309 m.M	2375 mM.

Het klimaat wordt weleens vergeleken met een broeikasttemperatuur, alles groeit er buitengewoon gunstig.

De vergeleken met andere tropische gewesten mooi verdeelde regenval maakt dat kunstmatige irrigatie der gewassen zoo niet overbodig dan toch slechts voor korten tijd noodig is, hetgeen als een groot finantieel voordeel moet worden beschouwd en ook het werkvolkvraagstuk eenigszins ten goede komt.

Een zeer belangrijk voordeel is, dat de Surinaamsche suikerfabrieken 9 maanden van het jaar kunnen malen, wellicht zelfs langer, zoodat men voor een goed loopend bedrijf zeker op 210 maaldagen mag rekenen, exclusief zondagen en verplicht stoppen voor reparatie eu schoonmaak.

Dit groote voordeel bezitten noch Java noch Cuba, terwijl ook daar, en wel vooral in het eerste land, irrigatie kostbaarder is.

Die lange campagneduur beteekent dat een fabriek met eenzelfde maalcapaciteit in Suriname zonder schade aan het product ongeveer tweemaal zoolang kan werken als op Java en Cuba en meer dan tweemaal, wanneer evenals op Java en ook elders geschiedt, in den campagnetijd des Zondags wordt doorgewerkt; het in de onderneming gestoken kapitaal komt daardoor natuurlijk veel beter tot zijn recht.

Die lange campagne heeft tevens tot gevolg dat de contractarbeiders in een bedrijf, zooals ik mij dat voorstel, hoofdzakelijk rietsnijders, het grootste deel van het jaar emplooi vinden, terwijl buiten den snijtijd door hen werk, dat daarvoor is aangehouden, kan worden verricht.

Als we nu zien dat bijv. Cuba zijn kostbare Europeesche- en

Chineesche rietsnijders vóór de campagne moet aanvoeren over groote afstanden en deze menschen — vooral de Europeesche — na de campagne wederom moet thuisbrengen, dan springt direct de bevoorrechte positie van Suriname ook hierdoor in het oog.

Bodem.

Gemakshalve zal ik beginnen met een aanhaling uit het uitstekende Rapport der Studie Commissie.

„De bodem van Suriname is in hoogte afnemend van het Zuiden naar het Noorden. In ongeveer evenwijdig loopende terrassen van het gebergte op de Braziliaansche grens tot aan de zee daalt de oppervlakte. De grens tusschen alluvium en diluvium is echter niet overal even ver van de zee verwijderd; de alluviale kuststrook is dus niet overal even breed.

De afscheiding tusschen de door aanslibbing ontstane jongere formatie en de rechtstreeks door verweering van het binnenwaarts gelegen gesteente gevormde oude gronden, vormt ongeveer een lijn, die in het Oosten ong. 26 KM., in het Westen der kolonie daarentegen ong. 100 KM. van de kust ligt, maar natuurlijk geenszins zuiver is te volgen.

Uit agronomisch oogpunt vraagt de kuststrook met haar zeer vruchtbaren kleigrond de voornaamste aandacht, omdat daar in hoofdzaak de plantages worden aangetroffen benevens de overblijfsels van sluizen, waterwerken etc. van vele eertijds bloeiende, nu verlaten ondernemingen; zoodat men wel kan zeggen, dat het landbouwbedrijf in hoofdzaak bepaald was en is tot dit gebied.

De vorming van dit alluvium wordt ten deele toegeschreven aan de groote hoeveelheden slib, door de Amazonerivier afgevoerd en door den golfstroom in Westwaartsche richting verplaatst, langs de kust der Guyana's, terwijl ook een deel van het door Suriname's rivieren afgevoerde en in zee gestorte slib daarbij van beteekenis is geweest. Krachtig stuwt de sterke vloedgolf het zeewater landwaarts in; een groot verschil in waterstand in den regentijd en drogen tijd en bij vloed en eb, maakt het overstroomen van het land met sterk slibhoudend water tot een zeer gewoon verschijnsel.

De vruchtbaarheid dezer kuststrook, wier breedte dooreen ruim 50 K.M. bedraagt, is van een groote vermaardheid en, gezien de productie's van de verschillende teelten, die daarop, onder begunstiging van 80 grd. F. warmte en een voldoenden regenval, zonder bemesting, jaren aaneen op dezelfde perceelen worden gedreven, zal men die niet licht in twijfel trekken. ...... Tot voor de cultuur belangrijke verschijnselen behooren in de eerste plaats de zand- en schelpenritsen, die in het alluviale gebied voorkomen. Het zijn rugvormige bodemverheffingen, van een groote breedte, die zich evenwijdig aan de kust gevormd hebben en meestal omgeven zijn door moerassen (zwampen.). Enkele dezer ritsen zijn hoog genoeg om aan eenige der van het Noorden naar zee stroomende rivieren den doortocht te beletten, zoodat deze zich westwaarts buigen om gunstiger plaats voor haar monding te zoeken. Maar ook meer landwaarts in treden de ritsen op, die nu eens uit zand dan eens uit schelpen bestaan; de bodem der zandritsen is doorgaans van goede kwaliteit, die der schelpritsen arm. Waar het mogelijk is, wordt partij getrokken van de hoogere ligging dezer natuurlijke wallen boven het omringende landschap voor den aanleg van wegen

en door ze als woonplaatsen te kiezen; zoo is ook de stad Paramaribo gebouwd op eenige parallel loopende ritsen. Een andere afwijking van het meest voorkomende landschap ziet men in de meer landwaarts in gelegen aaneengesloten groote oppervlakten zandgrond, bekend onder den naam van Savannahs.

Het ontstaan der savannahs wordt toegeschreven aan eluviale vorming, het na verweering uitspoelen van een deel der oorspronkelijk aanwezige formatie met achterlating van zand ......

Ten opzichte der cultuur heeft men in Suriname tot dusver alleen te maken met de ruim 50 KM. breede kuststrook van goeden kleigrond, hetgeen echter volstrekt niets beslist omtrent de meerdere of mindere geschiktheid van de meer stroomopwaarts gelegen terreinen voor de teelt van stapelproducten. Een onderzoek, op verschillende plaatsen ingesteld vanuit de oevers der groote rivieren, gaf den indruk, dat voor plantenteelt goed bruikbare gronden in groote uitgestrektheden meer stroomopwaarts aanwezig zijn."

Gedurende de laatste eeuw is de cultuurwaarde der lichtere Surinaamsche gronden geheel op den achtergrond geschoven om redenen welke ik reeds in mijn artikel „Suriname's herleving op nieuwe basis", uitvoerig heb uiteengezet.

Langzamerhand is het praatje ontstaan — de een sprak den ander na — dat de Surinaamsche lichtere gronden geen cultuurwaarde bezitten.

In onzen tijd waar wij over zoovele middelen beschikken welke vroeger ontbraken, is de waarde dier gronden juist zeer groot geworden ware het alleen reeds wegens de gewenschte structuur voor een zeer economische toepassing van machinale bewerking, terwijl de vruchtbaarheid in stand zal kunnen worden gehouden bij toepassing van een geregelden wisselbouw, waaronder een natte rijstcultuur een voorname plaats moet innemen, daar reeds oude schrijvers wijzen op het zich spoedig herstellen dier gronden na opbrenging van water.

Ik zal hier even iets overnemen van hetgeen de oud-Gouverneur Nepveu schrijft over de waarde dezer gronden voor de cultuur van suikerriet, om vervolgens ook von Sack aan te halen.

Nepveu (1771) schrijft:

„De gemelde bovenlanden zijn verlaaten, voornamentlijk, omdat de Wegloopers voor de Vreede met de zelve, die alle, die Plantagien, of geduurig geharseleert, of geheel afgeloopen hebben en de Slaaven daar van weggeloopen zijn.... als ook omdat die Landen ter Culture of beplantinge weinig nut, immers niet voordeelig meer waren, alzoo alle de boven Landen, daar weinig of geen Veen (humus. P.), of liever Mist op te vinden is, en de Kley rosagtig, los en brokkelig vrij wat Zand in hebbende Schielijk verdroogt, niet meer als een of twee Krop Suiker Riet kunnen geeven, de eerste Krop geeft wel 5,6, ook 7 en 8 Oxhoofden Suyker (een Oxhoofd woog in die tijden ongeveer 1000 Amsterdamsche ponden, vóórdien onge-

veer 850 A.P. later tot 1500 A.P.), *de Akker met schoon Gryn*, dog zoo er een tweede valt, dan krijgt men maar één, uyterlijk 2 Oxhoofden per Akker en dan moet het verlaaten. De beneede Landen hebben doorgaans van 8 duym tot 2 en 2½ voet Veen, dat is verrotte Boomen en blaaderen, die zeer voordeelig voor Coffy is .... 't Suyker-Riet geeft zo veel en zo goed Suyker niet als in de Boven Landen: door het Vette van de grond zelfs op veel plaatsen krijgt men de eerste en zelfs de tweede en derde Krop, niet als Malassie of weinig swarte Suyker, en doorgaans maar twee Oxhoofd per Akker, schoon wat schraalder Landen, ook wel 3 of 4 per Akker geeven, wanneer zij omgeslaagen zijn; als een beneden Plantagie door malkander 2 Oxhoofden Suyker per Akker geeft, wordt het voor zeer wel gehouden, dog daar en tegen zijn ze op den duur, alzo veel van de goede Landen, 20 en 30 Jaaren duuren, mits die van tijd tot tijd omgeslagen en als de Rietstoelen los of al te wormstekelig zijn nieuw verplant worden".

Bij von Sack (Berlin 1818) lezen wij o. m.:

„.... *indem die höher liegenden Ländereien sehr viel Zucker und nur wenig Melasse liefern ;* niedrige Gegenden hingegen ein dickes, schweres, starkes Rohr hervorbringen, welches wenig festen Zucker, aber eine sehr gute Melasse giebt.

Die Pflanzungen, welche ein Gewächs von der zuletzt angegebenen Beschaffenheit hervorbringen, gewähren einen grösseren Gewinn durch die Melasse und den Zuckerbranntwein, als durch den Zucker selbst.

Zuweilen ereignet es sich, dass ein Zuckerrohr von diesen Beschaffenheit gar keinen festen Zucker giebt. ......

Die Zeit zum Pflanzen des Zuckerrohres ist vom 1sten November bis letzten August.

Die Europäer geben dem Zucker von den höher liegenden Gegenden den Vorzug, und finden ihn besser als den von den Niederungen. ....

Ein fass Zucker wiegt gewöhnlich 1000 Pf.—jetzt giebt jedoch jeder den Fässern einen willkührlichen Inhalt."

Ook in Engeland begint men de waarde der lichte gronden in Britsch Guiana in te zien.

In de „Handbooks prepared under the direction of the Historical Section of the Foreign Office." No. 134. „Introduction to the Guiana Colonies." London.: Published by H. M. Stationary Office. 1920." lezen we onder IV. Undeveloped Wealth.

„The more remote possibilities of British Guiana can not be made the subject of a precise calculation. . . . The country has an estimated acreage of 57.000.000 acres . . . and 11.000.000 are land which is easely accessible and suitable for arable and pastoral pursuits. At present out of all this area only a small portion of the alluvial fringe along the coast is cultivated; yet the old planters found the richest soil up the rivers, and men, who have lived in the interior, assert, that the interior lands are far more productive than the sea coast, and that, too, with half the labour."

Ik heb reeds elders geschreven dat lange jaren in Suriname „Kanariesch Zuiker-Riet" werd geplant, waarover men zeer tevreden was.

Met verbetering der middelen voor het winnen van suiker uit het

riet, werd eveneens getracht meerwaardige rietsoorten te planten.

Von Sack zegt daarover:

„Sonst rechneten die Pflanzer von einem mit inländischem Zuckerrohre bepflanzten Acre $3^1/_2$ bis 4 Fass Zucker; seit Einführung des Zuckerrohres von den Molucken (welches in den Jahren 1792—1794 geschah) steigt der jährliche Ertrag wohl auf 6 Fass."

Hij zegt dat het riet op verschen grond dikwijls tot 20 maanden kan staan eer het rijp is, dat het op die gronden 6—7000 Pond suiker opbrengt per akker, dat het echter voorkomt dat 8000 Pond verkregen wordt. Volgens hem werden op de langs de Saramaccarivier gelegen plantages Catharina Sophia en Hamburg „4 bis 5 Hogsheads von 1000 Pf. per Acre" verkregen.

Dr. F. W. Hostman (A'dam 1850) zegt van de lichtere gronden o.m.:

„De landerijen aan de Tempati-kreek, hellende van achteren naar de Grankreek af, zijn wellicht de vruchtbaarste der geheele kolonie. Intusschen laat het zich begrijpen, dat alle hooge, door de boschnegers bewoond wordende, landen zeer vruchtbaar zijn.

Het eenvoudig aanschouwen van die reusachtige vegetatie, waarmede het hooge land prijkt, gedoogt niet den minsten twijfel omtrent de vruchtbaarheid van het zelve, en men zal zich hierover zooveel te minder behoeven te verwonderen, als men het mengsel van die aarde slechts oppervlakkig onderzoekt, die dezen statigen groei ontwikkeld heeft. Hoe meer het land begint te rijzen, zooveel te minder zuiver wordt de kleiaarde, en gelijkt niet meer op die soort, die aan het kustland wordt aangetroffen, zijnde daarentegen meer rood of geel van kleur .... Haast nooit ontbreekt in het mengsel zand."

Hij ziet verder voor de lage landen het meest in de suikercultuur hetgeen in zijn tijd ook juist was.

De groote vruchtbaarheid der Surinaamsche gronden mag aangenomen worden voldoende bekend te zijn en deze kan waarschijnlijk — indien een verstandige wisselcultuur wordt toegepast — met winst op peil gehouden worden.

Op Java heeft de gemiddelde aanplant ongeveer 5 Picol Zwavelzure Ammonia noodig, welke vóór den oorlog met inbrengen ongeveer op *f* 60,— kwam te staan, nadien enorm steeg en voortaan wel aangenomen mag worden op minstens *f* 100,— per bouw, waardoor de kostprijs van een picol riet met ongeveer 9 cent wordt belast.

Zooals ik boven reeds zeide is ook de grondhuur stijgende en zal ook deze de kostprijs van den picol riet drukken met ongeveer 10 cent, overeenkomend met *f* 110,— per bouw.

In Suriname is de prijs van erfpachtland jaarlijks ongeveer 25 ct. per H.A.; het verschil zegt voldoende.

(*Slot volgt*).

AANLEG VAN GROOTE VERKEERSWEGEN IN SURINAME.

De Gouverneur van Suriname heeft op 6 December j.l. bij de Koloniale Staten van die kolonie een ontwerp-verordening ingediend tot verhooging der begrooting voor 1921 met een bedrag van *f* 280.000, teneinde een begin te kunnen maken met den aanleg van eenige groote verkeerswegen. Er is namelijk een wegenplan ontworpen, dat een tiental jaren zal vorderen voor het volbracht zal zijn en dat omtrent *f* 2.800.000 zal kosten.

Aan de Memorie van Toelichting op de ontwerp-verordening wordt het volgende ontleend:

Met uitzondering van de rijwegen Nieuw-Amsterdam-Jagtlust (waarbij thans de verlenging van dien weg tot Meerzorg kan worden vermeld), Nieuw-Amsterdam—Spieringshoek en Paramaribo—Leonsberg, verkeeren de communicatiën in een zeer slechten staat. Aan de eischen van een weg voldoen zij zeer zeker niet. Overigens zijn er eenige wegen om en nabij Paramaribo, een weg in Coronie en een in Nickerie, doch daarmede is dan feitelijk alles over het wegennet van Suriname gezegd.

De waterweg moge voor het goederenvervoer, waarbij in het algemeen gesproken aan de geringere vervoerkosten meer waarde wordt gehecht dan aan snelheid en gerief, de aangewezen verkeersweg zijn, voor personen en snelvervoer van kleinere vrachten staat hij ver achter bij den landweg en voor onderling verkeer en gemeenschappelijken arbeid is hij een beslist beletsel. De getij-bezwaren en het dikwijls lastig landen vermeerderen de moeilijkheden van het verkeer te water.

Wel zijn de verkeersmiddelen belangrijk verbeterd in vergelijking met vroeger tijden, doch het verbruik staat slechts onder het bereik van weinigen en in elk geval blijven desondanks de bezwaren van het waterverkeer in hooge mate gelden.

Het thans ontworpen wegenplan omvat den aanleg (respectievelijk verbetering) van rijwegen:

a. langs den rechteroever van de Commewijne tusschen Pieterszorg en Reynsdorp;

b. langs den linkeroever van de Commewijne tusschen Nieuw-Amsterdam en Spieringshoek (verbetering);

c. langs den linkeroever van de Suriname tusschen Paramaribo en Leonsberg (als voren);

d. langs dienzelfden oever van Paramaribo naar Waterland;

e. langs den rechteroever van de Suriname tusschen Nieuw-Amsterdam en Groot-Chattilon;

f. door den Saramaccapolder en langs den rechteroever van de Saramacca, van Paramaribo langs Uitkijk en Voorzorg tot tegenover post Carel François;

g. langs den linkeroever van de Saramacca van Hamburg tot bewesten de Sorkeekreek;

h. nabij de spoorbaan (het Pad van Wanica, verbetering).

Het ligt in de bedoeling, het onderling verkeer tusschen de beide oevers van de Commewijne, de Suriname en de Saramacca te bedienen met veer-

ponten. Gedacht is aan een oversteek tusschen Johan en Margaretha aan den rechteroever der Commewijne naar Mariënburg en, over de Suriname van den aanlegsteiger van Meerzorg naar Paramaribo; aan de Saramacca zullen op den duur twee ponten noodig zijn: voorloopig zal met een veer bij de Parwakreek, ter verbinding van post Groningen kunnen worden volstaan.

Telken jare zal worden beslist, welke weg in aanleg zal worden genomen en welk tracé de meeste aanbeveling verdient. Zoo bijvoorbeeld is er nu reeds reden om de vraag te stellen of het niet beter zal zijn den weg naar Domburg (Waterland) niet aan te leggen over de voordammen, maar over de risten meer landwaarts.

Wat betreft het onderhoud der aan te leggen wegen stelt men zich voor, dat het onderhoud bekostigd zal worden door de aanwonenden, naar den maatstaf van het aantal hectaren in cultuur, behoudende een minimum naar reden van 1 H.A. Verlaten eigendommen zullen dus ook worden aangeslagen. Voor een vestigingsplaats zal een aanslag over het gezamenlijk gebied kunnen plaats hebben. Aangezien sommige wegen streken zullen doorsnijden, die niet langs den geheelen weg in ontginning zijn (vrij domein), zal het onderhoud van zulke stukken ten laste van den Lande moeten blijven. Voor een billijke regeling zullen wegschappen moeten worden gevormd, waarin worden samengevoegd die wegen of weggedeelten, die een saamhoorigheid uitmaken. Een lange weg als b.v. die van Nieuw-Amsterdam tot Groot-Chatillon zal dus behooren te worden onderverdeeld.

Gerekend wordt, dat geregeld een arbeidsmacht van ten minste 600 arbeiders aan den aanleg werkzaam zal moeten zijn, te welk einde Javanen in dienst genomen zullen worden.

In eerste instantie ware thans de weg Pieterszorg—Reynsdorp ten uitvoer te brengen (bijna 29 K.M.). Die weg zal een centrum van cultures bestrijken. De weg zal, behalve aan de plantages en de stations Frederiksdorp en Constantia, aan de vestigingsplaatsen Johan en Margaretha, Kroonenburg, Hecht en Sterk en Reynsdorp ten goede komen en in een wezenlijke behoefte voorzien. De reeds bestaande uitgewerkte plannen stellen in staat spoedig met het werk te beginnen, terwijl voor de andere nieuwe verbindingen nog eerst projecten zouden moeten worden gemaakt. Terwijl het werk aan dezen weg wordt uitgevoerd, zullen de opnemingen van andere wegen kunnen worden voortgezet, terwijl het ook mogelijk wordt geacht, dat inmiddels wordt voortgegaan met doortrekking van den weg in den Saramaccapolder, die geen moeilijkheden van uitvoering blijkt te geven.

KOLONIALE SPOORWEG IN SURINAME.

De minister van koloniën heeft, naar aanleiding van een verzoekschrift der Koloniale Staten van Suriname aan de Eerste Kamer betreffende voortzetting van de exploitatie van den kolonialen spoorweg, dat hem om inlichtingen was toegezonden, aan den voorzitter van de Eerste Kamer bericht, onder overlegging van alle desbetreffende bescheiden, dat voorshands de exploitatie over de geheele lijn zal voortduren, waardoor voor het tegenwoordige voldaan is aan het verlangen der Koloniale Staten. De nieuwbenoemde gouverneur zal met de Staten in nader overleg treden ten aanzien van de verdere exploitatie, waaromtrent ook het oordeel van den Nederlandschen begrootingswetgever zal worden ingewonnen.

DE SURINAAMSCHE GRONDBRIEVEN TEN TIJDE VAN GOUVERNEUR VAN AERSSEN VAN SOMMELSDIJCK.

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

Evenals in de Zeeuwsche bestuursperiode bleef ook in het tijdperk van de Societeit van Suriname de gouverneur der kolonie de autoriteit, die de bevoegdheid had tot het uitgeven van gronden. De instructie, in 1683 voor gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck vastgesteld, gaf daarover in de artikelen 17—18 de volgende voorschriften: de gouverneur mocht niet meer grond uitgeven, dan de opnemer ervan in cultuur zou kunnen brengen; de breedte van den uit te geven grond zou langs de rivier niet grooter mogen zijn dan noodig was voor het transport der producten, zoodat langs de oevers plaats overbleef voor andere plantages; indien planters de bepalingen der Staten van Zeeland op dit punt reeds overtreden hadden, zouden maatregelen tegen hen moeten worden genomen [1]). Ingevolge deze voorschriften stelde Gouverneur Van Aerssen bij placaat van 7 Juli 1684 vast, dat de landmeters in de kolonie geen grooter plantages zouden mogen uitmeten dan 1000 akkers of 10.000 vierkante kettingen en dat op iedere ketting langs de rivier de grond zich 100 kettingen landwaarts in zou uitstrekken. Het volgende jaar werd de breedte der gronden langs de rivier aanmerkelijk verminderd, doordat de Gouverneur bij placaat van 24

[1]) Notulen Directeuren Societeit 9 Juli 1683. De instructie is gedrukt als bijlage tot de Consideratien van Bewindhebbers W. I. C. over de directie der Colonie Suriname en het gouvernement van den Heer van Sommelsdijck.

Mei 1685 gelastte, dat voor plantages, sedert 1 Januari van dat jaar uitgegeven, de grond slechts 60 kettingen langs de rivier zou mogen meten, waartegen de diepte 160 kettingen zou komen te beloopen.

De voorwaarden, door Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck aan de uitgifte van gronden in de kolonie verbonden, leeren wij kennen uit enkele warrants of grondbrieven uit zijn bestuurstijdperk, die in afschrift bewaard zijn gebleven in het archief der Societeit van Suriname [1]). Deze warrants waren als volgt geformuleerd:

„Wij Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck, heere van Sommelsdijck enz., Gouverneur-Generael van de Colonie van Suriname, rivieren en districten van dien,

Vergunnen en permitteeren mits desen aan N.N. omme op te nemen ende in vrijen eigendom te besitten de nombre van.... ackers landt gelegen in de rivier van.... ofte ter plaetse daer hij raetsaem sal vinden, mits betalende alle jaeren een stuiver per acker, ende deselve te besitten den tijd van twaelff jaeren sonder die te moghen vercoopen ofte veralineeren dan met particulier consent van den heer Gouverneur, ende de twaelff jaeren geexpireert sijnde in cas van vercoopinge te betalen vijf percento, ende indien consent van den heere Gouverneur gekreegen hebbende omme de voorzegde landen binnen de twaelf jaeren te vercoopen, soo sal denselven gehouden zijn te betaelen tien percento ten profyte van de Societeyt, behoudende en reserveerende den heer Gouverneur het recht van naestinge ten profijte als als boven; mits niet doende tot nadeel van de Indianen (onse vrinden) [2]) ofte eenige vorige concessie; welcke landen binnen een jaer en ses weecken moeten werden gecultiveert met ten minsten van een getal van.... slaven en door den landtmeeter uytgemeeten binnen den tijt van drie maenden naer dato deses op pene van versteecken, ten ware dat hij den lantmeeter daertoe

[1]) Brieven en Papieren uit Suriname aan Directeuren Societeit 1685 I, fol. 177; 1687 I, fol. 302.

[2]) Bijgevoegd sedert 1685.

meermale hadde aengesproocken, en hij hetselvige niet connende doen, soo sal op de voorzegde drie maenden geen reflectie genomen worden mits thonende soodanigen attestatie van de hant van den lantmeeter; laetende deselve uytgemeeten sijnde, ter behoorlijcker tijt alhier ter secretarije registreeren".

Tegen deze voorwaarden van gronduitgifte rezen bezwaren van de zijde van Raden van Politie in de kolonie; naar hunne meening liet het Octrooi betreffende Suriname van 1682 de jaarlijksche heffing van een akkergeld niet toe en bovendien verzetten zij zich tegen de belemmering van overdracht binnen de eerste twaalf jaren en het naastingsrecht, dat de Gouverneur zich voorbehield. Ter wederlegging wees Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck er onder meer op, dat de heffing van akkergeld niet te beschouwen was als belasting, en dat de Societeit van Suriname, als eigenares der kolonie, het recht had naar goeddunken over hare gronden te disponeeren en deze op thijns of akkergeld uit te geven [1]).

Bij de mededeeling hunner bezwaren aan Directeuren der Societeit voegden Raden van Politie een brief van gronduitgifte, zooals deze in de Zeeuwsche periode tijdens het Gouvernement van Pieter Versterre placht te worden gesteld; dusdanige warrant hield vergunning in „op te nemen ende in vrijen eigendom te bezitten een stuck landt groot.... ackers, waer hij hetselve bequaem sal vinden, mits niet doende tot nadeel van d'Indiaenen ofte eenige vorige concessie, ende sal 't selve ter behoorlijcker tijt ter secretarye laten prothocolleren".[2]) Deze vorm van uitgifte heeft, met een geringe toevoeging, geduurd tot het einde van het Zeeuwsche tijdperk; dit blijkt uit een warrant van Maart 1683, die bovendien als voorwaarde stelt het in cultuur brengen van het land binnen 1 jaar en 6 weken [3]). Verklaringen van twee

[1]) Notulen Gouverneur en Raden van Politie 7 Maart 1685 (in Brieven uit Suriname 1685 I fol. 169).

[2]) Brieven uit Suriname 1685 I fol. 176.

[3]) Deze warrant is te vinden in de stukken betreffende Surinaamsche plantages der familie Van Gelre (Aanwinsten Algem. Rijksarchief 1888 A. nummer 3d.).

getuigen en den landmeter betreffende de opneming en uitmeting van het land zijn later op dezen warrant bijgeschreven.

De verplichting tot betaling van akkergeld is in deze uitgiftebrieven niet opgenomen. Toch staat het vast, dat gedurende het Zeeuwsche tijdperk akkergeld betaald werd, zoowel tijdens het gouvernement Versterre als nog in 1683 [1]). Voor de heffing van een akkergeld vinden wij trouwens aanknoopingspunten bij de Engelsche periode. Onmiddellijk na de bestuursaanvaarding van Gouverneur Lichtenberg in Februari 1669 vaardigde deze een placaet uit, waarbij aan de ingezetenen gelast werd over te leggen de eigendomsbewijzen van hun land met de kwitantiën van betaling der *taxatien* daarvoor aan het Engelsche koloniale gouvernement, en op te geven het aantal gemeten of ackers land, dat zij bezaten en beplantten [2]).

De verwijzing, door Raden van Politie in 1685 gedaan naar de Zeeuwsche voorwaarden van gronduitgifte, mocht hun niet baten. Directeuren der Societeit bleven de zaak in beraad houden en Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck ging op denzelfden voet door met het uitgeven van grond [3]). Verandering hierin kwam eerst onder zijn opvolger Van Scharphuysen, van wien bekend zijn vergunningen uit de jaren 1690 en 1691 tot het„opnemen in allodialen eigendom en erfelijk bezitten" van grond onder geen andere voorwaarde, dan dat men het land binnen 1 jaar en 6 weken in cultuur zou brengen [4]).

[1]) Lijsten van akkergelden over 1680—1683 in Brieven uit Suriname 1685 I fol. 195. Zie ook Encycl. Ned. W.-Indië p. 769.

[2]) De Surinaamsche acker is de Engelsche acre; een acker of gemet is $^1/_2$ Rijnlandsche morgen of 10 □ kettingen; ketting is de Engelsche chain van 66 feet.

Ook voor andere Surinaamsche termen kan de oorsprong teruggebracht worden tot het Engelsche administratieve gebruik; te noemen zijn: warrant, facie (van de rivier), trens, effect, prisatie, court, jurator enz.

[3]) Warrant van December 1687 in Brieven uit Suriname 1732 fol. 729.

[4]) Warrants van 1690 en 1691 in Brieven uit Suriname 1732 fol. 727 en 1696 fol. 352.

HET AANSTAANDE AMERIKANISTEN-CONGRES.

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

In het jaar 1922 zal te Rio de Janeiro, zoo heeft de Braziliaansche Regeering aan de Nederlandsche doen weten, plaats hebben het 20ste Amerikanisten-Congres. De Nederlandsche Regeering heeft den Gezant te Rio de Janeiro, den heer L. J. C. VON ZEPPELIN OBERMULLER, aangewezen om op het congres Nederland en de koloniën Suriname en Curaçao te vertegenwoordigen. Zoowel het Ministerie van Koloniën, als de beide Koloniën in Amerika zijn tot het lidmaatschap van het congres toegetreden. Stellig mag worden verwacht, dat aan onzen Gezant zal worden opgedragen om op het congres te Rio de Janeiro de namens de Nederlandsche Regeering in 1912 op het 18e congres te Londen gedane voorloopige uitnoodiging te herhalen, om het eerstvolgende congres, dat volgens de statuten in 1924 in Europa zal samenkomen, te 's-Gravenhage te doen plaats vinden. Aan de Gouverneurs van Suriname en Curaçao is gevraagd te bevorderen, dat van ambtelijke en particuliere zijde uit de Kolonie bijdragen van wetenschappelijken aard voor het eventueel te 's-Gravenhage te houden congres worden samengesteld, die dan desgewenscht door bemiddeling van den Gouverneur aan het Departement van Koloniën of rechtstreeks aan het Secretariaat van het congres zouden kunnen worden gezonden. [1])

Hoe die Amerikanisten-congressen zijn ontstaan, en in hoever van de zijde van Nederland aan de bijeenkomsten is deelgenomen, zal kunnen blijken uit het navolgende overzicht.

[1]) Het Congres te Rio de Janeiro zou eerst in Juni 1920 hebben plaats gehad, doch werd tot 1922 uitgesteld.

Zes en veertig jaar geleden kwam een aantal personen, wier studie in de richting lag van de Nieuwe Wereld, in Frankrijk te Nancy bijeen, onder voorzitterschap van Baron de Dumast. Zij vormden het eerste Internationale congres van Amerikanisten, van lieden, die aan de studie van Amerika op verschillend gebied verknocht, volgens de statuten bepaaldelijk beoogden: de volken-, taal- en geschied-kundige studie met betrekking tot de beide Amerika's, in het bijzonder van den vóór-Columbischen tijd. Een ieder die zich voor het lidmaatschap aanmeldde en de bijdrage, 12 francs, stortte, zou deel uitmaken van het congres en recht hebben op een exemplaar van een „Compte rendu" van het verhandelde. Voor Nederland nam slechts één persoon deel, nl. dr. Leemans, conservator aan 's Rijks Museum van Oudheden te Leiden.

Van de 2e in 1877 te Luxemburg gehouden bijeenkomst was Prins Hendrik der Nederlanden eere-voorzitter, onder de leden bevond zich weder slechts één Nederlander, nl. dr. Leemans, toen directeur van 's Rijks Museum van Oudheden te Leiden als afgevaardigde (maar o.a. 17 leden uit Guadeloupe en 10 uit Fransch-Guyana); de Heer L. werd uitgenoodigd van een zitting het voorzitterschap te bekleeden. Het 3e congres (Brussel 1879) meldt de namen van 22 Nederlandsche leden (bovendien waren lid: Koning Leopold van België, Koning Humbert I van Italië en Keizer Dom Pedro II van Brazilië). Op het vierde (Madrid 1881) was Dr. J. F. G. Boot„ Secretario de la Real Academia de Ciencas" te Amsterdam, zoo staat in het Compte-rendu vermeld, afgevaardigde; het aantal Nederlandsche leden was tot 9 gedaald. Op het 5e te Kopenhagen bijeengekomen congres, was dat getal slechts 2. Het 7e congres te Berlijn 1888 telde weder drie Nederlanders onder wie als gedelegeerde van de Ned. Regeering dr. L. Serrurier, directeur van 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden.

Op het 8e (Parijs 1890) vinden wij de namen van 7 Nederlanders, onder wie één (hij is de eenige gebleven) van onze West-Indische koloniën, nl. de heer D. C. van

Romondt op het eiland St. Martin, en daarna in 1892, werd dr. Pierson als Regeeringsgedelegeerde naar het 9e congres te Huelva gezonden. Op latere congressen, het 10e congres (Stockholm 1894) en het 11e (Mexico 1895) was er van Nederland geen teeken van leven meer te bespeuren.

Op de vorige congressen was van Nederlandsche zijde aan den arbeid van de Amerikanisten slechts weinig of niet deelgenomen. [1]) Dr. Leemans had in 1877 enkele mededeelingen gedaan over de zoogenaamde Leidsche Nephriet-plaat, een in het Leidsche Museum van Oudheden aanwezige door den Nederlandschen ingenieur van Braam bij het graven van een kanaal in Nicaragua gevonden steen met opschrift, welke vermoedelijk het op een na oudste gedagteekende monument vormt van Oud-Mexikaansche beschaving, en in 1880 had de heer dr. J. D. S. Schmeltz, toen conservator, later directeur, van 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, de belangen van het „Internationales Archiv für Ethnographie" bepleit.

Het 12e te Parijs gehouden congres, waar van Nederland één gedelegeerde aanwezig was, bracht een groote verandering. Er werd besloten de congressen om de twee jaar in Europa en Amerika te doen plaats hebben.

Voorts werd tot doel aangenomen de geschiedkundige en wetenschappelijke studie van de Nieuwe Wereld en van hare inwoners.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, dr. A. Kuyper achtte het noodig van Regeeringswege een bewijs van belangstelling te geven aan het eerste Amerikanisten congres dat in 1902, op Amerikaanschen bodem, en wel te New-York zou plaats hebben. Met den Minister van Koloniën, jhr. mr. T. A. J. van Asch van Wijck werd overeengekomen gezamenlijk een gedelegeerde te zenden; op het 14e congres (Stuttgart 1904) en op het 16e (Weenen

[1]) Ten minste, voor zoover uit de verhandelingen van de Congressen blijkt. Aangenomen mag worden dat Nederlandsche leden als dr. H. F. C. ten Kate, zij mogen dan op deze Congressen weinig verhandelingen ingediend, en zelden in het openbaar het woord gevoerd, wel degelijk aan de besprekingen van belangrijke vraagpunten aandeel hebben gehad.

1908) waren er zelfs twee, op het 17e (Mexico) en op het 18e (Londen 1912) was er weder een, die dan tevens telkens beschouwd werd ook de Koloniën Suriname en Curaçao te vertegenwoordigen. [1]) Door de oorlogsomstandigheden was het niet mogelijk officieel deel te nemen aan het voorlaatste congres, dat in December 1915 te Washington plaats vond.

Zooals gezegd is de Minister van Koloniën voor de beide Nederlandsche West-Indische Koloniën tot het lidmaatschap van het te Rio de Janeiro te houden congres toegetreden.

Ieder particulier kan zich echter als lid aanmelden bij den Secretaris-Generaal Sr. Domingos Sergio de Carvalho, Praça 15 de Novembro, Rio de Janeiro, Brasil en zal dan tegelijkertijd 20 milreis (ongeveer 12 gulden) per postwissel of cheque moeten doen toekomen aan den thesaurier, dr. Serpa Pinto, eveneens in het voor het congres aangewezen gebouw: Praça 15 de Novembro, R. d. J., Brasil.

Men heeft dan recht op een exemplaar van de Verhandelingen van het Congres, een lijvig geïllustreerd boekdeel. [2]) De gebezigde talen zijn Fransch, Engelsch, Duitsch, Spaansch, Portugeesch en Italiaansch; te verwachten is, dat voor het Congres te Rio de Janeiro hoofdzakelijk de Portugeesche taal zal worden gebezigd, al zullen vele verhandelingen in de Engelsche taal worden openbaar gemaakt. Als lid van het congres hebben zich o.a. aangemeld het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, het Rijks Archief, het Koloniaal Instituut, de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, en vermoedelijk ook enkele groote handelshuizen en

---

[1]) Op het congres te New-York werd Dr. Schmeltz, die door familieomstandigheden verhinderd was er heen te gaan, vervangen door Jhr. L. C. van Panhuys. Beide heeren vertegenwoordigden Nederland op de congressen te Stuttgart in 1904 en te Weenen in 1908. Op het in 1912 te Londen gehouden congres was Jhr. L. C. van Panhuys de eenige vertegenwoordiger van Nederland.

Redactie W. I. Gids.

[2]) De „Proceedings" van het voorlaatste congres (Washington 1915) zijn vervat in een ingebonden in 1917 uitgekomen boek, royaal 8° van 650 bladzijden; het overgrootste deel van de artikelen is in de Engelsche taal.

scheepvaartmaatschappijen, die terecht in de toetreding een weinig kostbaar doch doeltreffend middel zien, om door bevordering van deze congressen den band tusschen Nederland en Amerika nauwer aan te halen.

Het navolgende overzicht van de artikelen die zijn opgenomen in de „Proceedings" van het meermalen genoemde congres te Washington, doet ons zien van welken aard de onderwerpen zijn, die op de Amerikanisten-congressen worden behandeld.

Op het gebied van oudheidkunde zet W. H. Holmes, in „The place of Archeology in Human History" uiteen, hoe uit het oog geraakte en onbeschreven gebeurtenissen, door deze wetenschap alleen, kunnen worden teruggebracht tot het domein van hetgeen bekend is. Hij stelt voorop, dat de anthropologie, de wetenschap van den mensch, in het heden, in het verleden en in de toekomst, naar de indeeling van Powell, in zeven takken van onderzoek kan worden gesplitst: somatologie of de wetenschap van het menschelijk lichaam; psychologie, de wetenschap van den menschelijken geest, philologie, de wetenschap van hetgeen tot uiting dient; sociologie, de wetenschap van de instellingen, en verder in de wetenschappen bestemd tot het geven van onderwijs (sophiologie), van kunsten en nijverheid (technologie) en van vermaak (esthetologie). De oudheidkunde die problemen in alle zeven afdeelingen heeft op te lossen, verzamelt inlichtingen door afbeeldingen, door monumenten, door voorwerpen (b.v. het knoopensnoer in de graven van de Inca's), voorts in mondelingen vorm door traditie en folklore, en in schrift door letterteekens en beeldenschrift. Maar eveneens bouwt zij het verledene op uit tal van gegevens die niet zooals de eerstgenoemde, bepaaldelijk ten doel hadden iets in de geheugenis van de nakomelingschap te bewaren maar meer aan andere oorzaken het aanschijn dankten, namelijk uit producten van nijverheid en huisvlijt, uit de onstoffelijke resultaten van menschelijke bedrijvigheid, belichaamd in taal, geloof, gewoonte, muziek en wijsbegeerte, uit de herinneringen

van elk geslacht, die voor een deel op volgende geslachten overgaan, uit de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling, uit de omgeving die opheldering kan geven nopens de geschiedenis van den opbouw van een ras en de aan het ras eigen beschaving in den loop van vervlogen eeuwen.

Is het bovenbesprokene een artikel van breeden opzet, dat een groot deel van de vormen van het menschelijk denken in het oog vattend een eereplaats zou kunnen innemen op elke wetenschappelijke bijeenkomst in het algemeen, andere bijdragen bepalen onze aandacht meer in het bijzonder tot Amerika, of tot een deel daarvan. Wij noemen het opstel over voedingsplanten en vezelgewassen in Oud-Amerika (Safford); de beschrijvingen betrekking hebbende op „mounds" (Bushnell, Mac Curdy, Butler) en de daarin en elders gevonden oudheden, het verslag van den officieelen diensttak voor de monumenten in Mexico (Gamio) met de opgravingen in de stad Mexico. Van bijzondere beteekenis is: „The Rise and Fall of the Maya Civilization in the light of the Monuments and the native Chronicles" (Morley), dat aanvangt met het tijdperk van naar schatting 360 v. Chr. en melding maakt van een nephrietbeeldje, dagteekenende van een vroeg gedeelte van Cyclus 8 van de Maya-tijdrekening, ongeveer 100 v. Chr., en van niet minder gewicht, het onmiddellijk daarop volgende artikel: „Maya Civilization and Climatic Changes" (Huntington), waarin de reden van het verval van die beschaving aan het klimaat (toename van regenval en van malaria, overwoekering met tropisch bosch) wordt geweten, op grond van tal van feiten en een uiterst vernuftig onderzoek.

Weder een ander meesterlijk opstel behandelt de ontwikkeling van de beschaving in de Andes-streek, met de sprookjesachtige periode van 1100—1530 van het Incakeizerrijk.

Wij noemen nog enkele op: „De oorsprong en verdeeling van den landbouw in Amerika" (Spinder), „De be schaving van de Indianen volgens Zweedsche en Nederlandsche bescheiden van 1614 tot 1664" (Johnson),

„Indiaansche geneesmiddelen" (Speck), „De stammen aan de Pacific-kust" (Kroeber).

Merkwaardig is een voorstel, dat, met goedvinden van de Spaansche Regeering, door iedere Amerikaansche Republiek iemand te Sevilla zou worden geplaatst om de aldaar aanwezige onuitputtelijke en nog gedeeltelijk onbewerkt gebleven verzameling van Amerikaansche archieven ieder betreffende zijn eigen land geheel te onderzoeken.

„De zending van de Jezuïten in de Vereenigde Staten" (O'Conor), „De vroegste geschiedenis van den Indiaan" (Hrdlicka) zijn artikelen, die in hooge mate de aandacht wekken van ieder, die in de beschavingsgeschiedenis belang stelt.

Wil men de slotsom hooren, die de schrijver van het eerstbedoelde artikel trekt? Het waren de Jezuïten die de geneeskundige eigenschappen van de quinine bekend maakten, de eigenschappen van de rubber en de vanille ontdekten, zij brachten uit Tartarije de rhabarberplant naar Europa, uit China de kalkoen, zij voerden in Europa de camelia-bloem in en de kunst om katoen te verven en te bedrukken. Niet minder opmerkelijk waren hunne bijdragen tot wetenschap en beschaving in Noord-Amerika en de Vereenigde Staten. Maar al deze dingen waren slechts hulpmiddelen op hun weg om de groote glorie van het Opperwezen te doen erkennen. Haast op iedere bladzijde van de geschiedenis van de Vereenigde Staten zijn hunne namen onuitwischbaar geschreven als zendelingen, martelaren, ontdekkers en opvoeders.

Dr. Hrdlicka toont met bewijzen aan, waarom de Indiaan niet in Amerika autochtoon is, maar dat wij den oorsprong van den mensch moeten zoeken in de warmere streken van de Oude Wereld. Het feit dat Oost-Azië [1])

[1]) Het type van menschen dat het meest met de Indianen overeenkomt, treffen wij aan op de Philippijnen (de Igoroten), op Formosa, in groote gedeelten van Tibet, in deelen van West-China, in Mongolië en in vele gedeelten van Siberië. Het kan dikwijls worden ontmoet in eigenlijk China, Korea en in Japan.

Laten wij hierbij ook aanteekenen wat de bekende Nederlandsche wereldreiziger en volkenkundige, Dr. H. F. C. ten Kate, schreef in zijne „Contributions à l'anthropologie de quelques peuples d'Océanie", namelijk, dat de eilandbewoners in den

en West-Amerika tot op dezen dag bevolkt zijn door in den grond hetzelfde type van menschen, levert het sterkste argument op voor de eenheid van oorsprong van de Oost-Aziaten en de „American-Indians".

De mogelijke ontwikkeling van nieuwe bevolkingstypen in Amerika, is het onderwerp, dat door dr. F. Boas, hoogleeraar aan de Universiteit van Columbia, wordt ingeleid. Daaraan sluit zich aan het wetenschappelijk onderzoek van de immigranten volgens het immigranten bureau van de Vereenigde Staten, en dat van de nakomelingen van oude blanke familiën in Amerika. De onderzoekingen toonden totnogtoe aan, dat geen bepaald type van blanke Amerikanen is ontstaan.

Om een bepaalde reden zijn wij eenigszins uitvoerig op den inhoud van deze verhandelingen ingegaan.

Het is om te doen gevoelen, hoe enorm veel ieder die met Suriname en Curaçao in betrekking staat, hoe de inwoners van de W.-I. Koloniën in de eerste plaats, kunnen profiteeren van de in die Verhandelingen door bij uitstek bevoegden nedergelegde denkbeelden. Weinig lectuur zal meer eigen gezichtskring kunnen verruimen en tot toepassingen en ontdekkingen uitlokken in eigen omgeving.

De komende geslachten in de Nederl. W. I. Koloniën hebben er recht op, dat zij leeren ver en ruim om zich heen te zien, tot heil van eigen Kolonie en van het Moederland.

BIJLAGEN.

Ten einde in de toekomst tot meer medewerking en deelneming in staat te stellen, laten wij hieronder een Engelsche vertaling volgen van de Statuten van het Amerikanisten-Congres zooals zij in 1900 werden vastgesteld.

Art. I. The International Congress of Americanists has for its object the historic and scientific study of the two Americas and their inhabitants.

Art. 2. This congress takes place every two years; as far as possible,

---

Timoreeschen Archipel hem in herinnering brachten: „tantôt les types franchement mongoloïdes, *tantôt les Indiens nord-américains dits „Peaux-Rouges*, tantôt" (.... etc.) en voorts: les types américains, juifs et hindous se trouvent chez les Soembanais et les Savounais;" — Tijdschr. l'Anthropologie, Masson Edit, 1893, p. 279—300; zie blz. 284.

it shall alternate its sessions between the Old and New Worlds; it cannot meet twice following in the same country.

Art. 3. It is composed of the reunion of the persons who have requested admission and paid their subscription.

Art. 4. At the end of each session the Congress designates the place where the next session shall be held, and chooses a certain number of persons charged to constitute an Organizing Committee at the designated place.

Art. 5. The Committee names its President, and chooses at its pleasure its resident and corresponding members.

Art. 6. The Committee fixes the exact date of the session, the number of sittings, the amount of subscription, arranges the programme and the questions to be treated, prepares, if there is occasion, the preliminary reports to be produced at the Congress, sends the invitations, receives adhesions and delivers members tickets.

Art. 7. The Committee takes charge of all the necessary arrangements which concern the places of meeting of the Congress and the holding of sittings.

Art. 8. The lists of subjects considered by the Committee are sent beforehand to the members; these may propose for the Committee's acceptance such modifications as appear to them useful, a part of the sittings of each session is also reserved for questions not comprised in the programme, which may be proposed by a member and accepted by the Committee.

Art. 9. The Bureau of the Committee performs the functions of a Provisional Bureau during the first sitting of the session. The members of the final Bureau are nominated during the sitting.

Art. 10. The final (définitif) Bureau is composed of a President, of six Vice-Presidents, of whom two at least belong to the country where the Congress is held, a General Secretary, four Secretaries and the Treasurer.

Art. 11. The Congress may confer on persons noted for services rendered by them to American studies the titles of Honorary President or Vice President.

Art. 12. A Council is attached to the Bureau: it should include, as nearly as possible, members of all the nationalities represented at the Congress.

Art. 13. The Bureau and Council united have to examine resolutions presented to the Congress, and to make reports on them, if necessary; they will pronounce on any appeals which might arise, will study the modifications to be introduced in the rules, the propositions relative to the seat of the next Congress, and will determine the distribution of books and objects offered to the Congress, which must always belong to the country in which the session takes place.

Art. 14. A commission of five local members is united with the General Secretary and the Treasurer to constitute a Committee of Publication, which has the fullest authority to publish the proceedings of the Congress and clear up the accounts. This Committee will see to the distribution of the volumes.

Art. 15. A permanent Council composed of the former Presidents and General Secretaries is charged to maintain the tradition of the Congress, to watch over the proper execution of the regulations, and

to face the unforeseen difficulties which might arise in the interval between two sessions. The President and General Secretary of the previous session excercise the same functions towards the permanent Council, and will arrange the negotiations relating to the holding of the next Congress which will take place on the same continent.

Additions, adopted at the London Congress, 1912 (Proceedings I, 1913, p.p. LVIII—LIX).

To Art. 3. The Organising Committee can refuse the application for either regular or associate membership to persons who, in any preceding Congress, have strayed from the ways of science or caused disagreements or trouble.

To Art. 15. The Secretary General should stand in touch with the members of the Permanent Council. At the conclusion of each session he should make a list of surviving members of the Council and transmit it to the Secretary of the succeeding Congress.

* * *

In de tweede plaats moge, als ook in den tegenwoordigen tijd nog van belang, hier ter plaatse een adres worden opgenomen nopens reeds in 1910 aangewende pogingen om de studie van Amerika in Nederland doôr het houden van een Amerikanisten-Congres te bevorderen. Het werd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken mr. Th. Heemskerk ingediend door Dr A. Kuyper, Minister van Staat en Oud Minister van Binnenlandsche Zaken, door den heer J. W. IJzerman, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, de hoogleeraren dr. H. Kern en dr. J. J. M. de Groot en door steller dezes, en in afschrift aangeboden aan den Minister van Koloniën J. H. de Waal Malefyt.

„De ondergeteekenden veroorloven zich Uwe Excellentie te verzoeken het wel daarheen te willen leiden, dat voor het in 1912 in Europa te houden 18de Amerikanisten-Congres, 's-Gravenhage als plaats van samenkomst worde aangewezen.

Onder opmerking dat de Amerikanisten-Congressen de studie beoogen van de in Amerika geboren rassen, van hunnen oorsprong, van hunne verspreiding, geschiedenis, lichamelijke kenmerken, talen, uitvindingen, en zeden en gewoonten, alsmede van de geschiedenis van de eerste aanrakingen tusschen de Oude en de Nieuwe Wereld, meenen zij Uw aandacht te mogen vestigen op het bedenkelijk verschijnsel dat de studie van Amerika, in vroeger tijd hier te lande met ijver beoefend, meer en meer dreigt te worden opgegeven. Zij betreuren dit, niet alleen omdat de studie van Amerika, in het bijzonder op het gebied van volkenkunde en anthropologie, welke vakken hier te lande nog te weinig worden ter hand genomen, een ruimen blik schenkt en het veld van vergelijking vergroot, doch ook omdat men uit ons Vaderland in de Nieuwe Wereld belangrijke ontdekkingstochten ondernam, omdat wij er verscheidene belangrijke Koloniën stichtten en ons land er thans nog twee Koloniën bezit. Ware het niet dat de Nederlandsche Regeering — het zij dankbaar erkend — in de laatste jaren door het zenden van vertegenwoordigers op vorige Amerikanisten-Congressen blijken van belangstelling had gegeven, zoo zou op deze Congressen elk levensteeken van Nederlandsche zijde ten eenenmale hebben ontbroken en vergeleken bij de ijverige deelneming uit de voornaamste Europeesche landen, zelfs van die welke

geen Amerikaansche koloniën hebben gesticht of nog bezitten, onze algeheele onthouding op beschamende wijze zijn uitgekomen.

Zij achten dat het houden van een Amerikanisten-Congres hier te lande uit dien hoofde bij uitstek geschikt zou zijn om in de toekomst de studie van Amerika in Nederland belangrijk te bevorderen. En ook nog om een andere reden meenen zij het houden van het eerstvolgende Congres hier te lande te moeten bepleiten.

Het is hun toch bekend dat de gedelegeerden der Nederlandsche Regeering op het in 1904 te Stuttgart gehouden Congres van Regeeringswege gemachtigd waren om, voor het geval tot hun de vraag mocht worden gericht of Harer Majesteits Regeering geneigd zou worden bevonden er in toe te stemmen dat de samenkomst van het Congres in 1908 in Nederland zou plaats hebben, hierop een bevestigend antwoord te geven. Op het in 1908 te Weenen gehouden congres hebben de Nederlandsche gedelegeerden, toen gezegd werd dat het Congres in 1912 in Engeland welkom zou zijn, deze bereidverklaring van de Nederlandsche Regeering nogmaals in herinnering gebracht. Er zijn dus bij de congresleden sedert jaren verwachtingen gewekt, waarvan de vervulling voor de Nederlandsche Regeering wellicht een eereschuld zou mogen heeten.

Aangezien op het dit jaar van 8—14 September te Mexico te houden 17e Amerikanisten-Congres over de plaats van samenkomst voor 1912 moet worden beslist, geven zij daarom Uwe Excellentie in overweging naar dit Congres een vertegenwoordiger af te vaardigen en dien te machtigen het Congres voor 1912 naar Nederland uit te noodigen. In verband met de statuten zal het wenschelijk zijn deze uitnoodiging te doen vergezeld gaan van een mededeeling van den naam van het wetenschappelijk Genootschap of van de namen van de leden van een hier te lande aan te wijzen voorloopig Comité, hetwelk zich met de voorbereiding zal bezig houden.

Hetwelk doende"

(volgen de handteekeningen).

DE TOEKOMST VAN VERSCHILLENDE CULTURES IN SURINAME.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

II. Suiker.

(*Slot.*)

Rietziekten.

Sedert omstreeks 1885 is door het optreden der serehziekte op Java een groote ommekeer in de suikercultuur aldaar ingetreden. Wetenschappelijke hulp werd noodig geacht en thans is deze op het gebied èn van cultuur èn van suikerwinning van dien aard, dat zij herhaaldelijk als voorbeeld wordt aangehaald.

Hoewel de zaadrietsoortwinning zeker op succes kan wijzen, is het tot heden niet gelukt de kostbare bibit (plantstek)-voorziening uit de bergen te kunnen uitschakelen, en, tenzij dit binnen afzienbaren tijd mogelijk wordt, kan worden aangenomen, dat de kosten aan plantmateriaal op Java vrij hoog zullen blijven, in alle gevallen veel hooger dan op Cuba en ook in Suriname.

In Suriname heeft men geen last van ernstige rietziekten en insectenplagen en kan men snitten aanhouden waardoor niet alleen de rekening van het plantmateriaal laag blijft, maar waardoor tevens de bewerkingskosten van den aanplant belangrijk beneden het Javapeil blijven.

Diephuis zegt:

„De grond langs de kust en rivieren is over het algemeen zeer vruchtbaar en daardoor bemesting onnoodig, belangrijke rietziekten zijn er niet, de bestrijding van eventueel voorkomende insectenplagen (froghopper of boorder) is door bevloeiing zeer gemakkelijk .... Toch geloof ik, dat het in de toekomst mogelijk moet zijn de suikercultuur in Suriname tot een rendeerende cultuur te maken. Grond en klimaat zijn geschikt voor de rietcultuur, de grond is goedkoop, bemesting schijnt bij rationeele cultuur d.i. op tijd braken of wisselcultuur niet noodig, het transport dat te water geschiedt is niet duur."

Een voorname plaats zal in den proef-cultuurtuin dienen in te nemen het winnen van superieure zaadrietsoorten, zooals reeds jaren op Java en ook in Britsch-West-Indië wordt getracht en gedaan.

Goede grondbewerking en een verzorgd onderhoud van den aanplant zal in Suriname ongetwijfeld een gunstig resultaat hebben, zal de productie gemakkelijk kunnen opvoeren.

Machines.

Ik zal hier niet uitvoerig de verschillende machines, welke de suikercultuur kan benutten, bespreken. Reeds vroeger heb ik daar het een en ander van gezegd.

Vaststaat dat machinale grondbewerking mogelijk is en dat sommige grondtypes zware krachtige tractors kunnen dragen waardoor in één tractorgang een reeks ploegscharen kunnen worden getrokken, waardoor tevens veel minder werkkrachten gebonden worden. (Zie mijn artikel „Nieuwe Wegen" voorkomende in het Julinummer 1920 van de W.-I. Gids.)

De zwaarste tractor in de suikercultuur benut is er een van 125 P.K. op Java.

Het is geen nieuws te wijzen op een goede grondbewerking. Deze was honderd jaar geleden in Suriname reeds zeer slecht en von Sack was degeen die toen op de waarde van het beploegen der gronden wees, naar aanleiding waarvan verschillende bekende planters de zaak uitvoerig behandelden, maar tot de conclusie kwamen dat daarvoor goed ploegvee noodig was, dat in de kolonie ontbrak en moeilijk kon worden gehouden daar de slaven slechte verzorgers waren.

Machinaal eggen en plantvoren trekken is eveneens mogelijk, terwijl het gotenstelsel — op lichteren grond minder uitgebreid dan op vochtig kleiland — eveneens machinaal kan worden aangebracht en onderhouden.

Ik heb reeds in „Nieuwe Wegen" het Queensland plantwagentje besproken, dat eenige overeenkomst vertoont met den aardappelpooter in Amerika; planten met zeer weinig handenarbeid is daardoor mogelijk geworden.

Wat nu het onderhoud — schoonhouden en aanaarden — van het riet betreft, wijs ik op verschillende methodes, welke ook in Demerary worden toegepast, maar eveneens op een nieuw systeem cultivator door de Avery Company in den handel gebracht.

Deze firma schrijft mij dd. 26 Aug. '20:

„We are enclosing herewith two photographs showing the new Avery

cane cultivator. One photograph shows the detail very nicely and you can get a good idea of the front arch and the two front wheels which work on a pivot. As the two drive wheels work independently of each other, it is possible when reaching the end of the rows to stop one drive wheel and let the other travel ahead which turns the cultivator square around on the idle drive wheel while the two front wheels pivot to proper position. That puts the machine into position to go back on the next rows.

This cultivator is equiped with a six cylinder upright special motor made for the purpose and it has more than sufficient power to drive the machine under practically all conditions. The other photo shows the various attachments that we can furnish with the cultivator. You will see that we provide a furrow opener shown at the extreme right of the picture for furrowing out the trench in which the cane stubs are planted. The cane can be covered by means of the two discs.

.... To the right of the cultivator is an illustration of the barring off plows which permits throwing the dirt away from the cane roots and by reversing the shovels it can be thrown back again. To the right of the barring off plows is the disc cultivating attachment. This disc cultivator cultivates two complete middles. The clearance of the machine is 42" With these implements you have everything necessary to do the complete cultivation of sugar cane, and while the machine is still new, yet we have no doubt in our mind but that it is going to revolutionize the sugar cane industry."

Ik zal er niet verder bij stilstaan; mogelijkheden worden aangegeven en een onderzoek doet de praktische waarde vaststellen der nieuwe vindingen. Dergelijke onderzoekingen moeten geschieden door of met steun der Regeering in een land waar geen krachtig particulier initiatief aanwezig is en/of de middelen voor dergelijk onderzoek ontbreken.

Snijden van het riet en transportkwesties.

Herhaaldelijk treft men in de vakbladen besprekingen aan over rietsnijmachines. Vaststaat dat er eigenlijk nog geen goed functioneerende machine is op dit gebied, daar anders niet door Hawai, Louisiana en vooral Cuba uit alle werelddeelen rietsnijders zouden worden aangevoerd, zooals ik boven heb aangetoond.

Het vraagstuk van het snijden van riet is in Suriname niet zoo ingewikkeld als op Java, omdat in het eerste land — door het aanhouden van snitten — het riet gewoon bij den grond kan worden afgesneden, waar op Java ook de penwortel moeten worden geoogst. Een machine dus welke in Suriname bij het rietsnijden zal voldoen, zal in de meeste gevallen op Java niet voldoen.

De transportkwestie zal in Suriname gemakkelijk en zonder hooge kosten zijn op te lossen, daar in de meeste gevallen van watertransport kan worden gebruik gemaakt.

Op de vroegere plantagegronden treft men daarvoor speciaal

gegraven kanalen (trenzen) aan, welke echter niet geschikt zijn voor mechanisch gedreven vaartuigen vanwege het inkalven der kanten.

De trekkracht zal dus op de wal moeten zijn — locomotieven, tractors —.

Zijn de rietvelden langs rivieren of kreken gelegen dan vervalt dit bezwaar.

Het watertransport kan aangenomen worden steeds ongeveer even duur te blijven, de enkele arbeider, de hoogere prijs der vaartuigen en eventueel kostbaarder sleepboot (riviertransport kan dikwijls van den stroom profiteeren) drukken betrekkelijk weinig op het vervoer.

Anders is dit op Java, waar men geen watertransport aantreft uitgezonderd hier en daar een onbeteekenend beetje.

Hier voelt men de stijging der materialen enz. direct veel meer, rail, locomotieven, dwarsliggers, steenkolen, werkloonen, e. a.

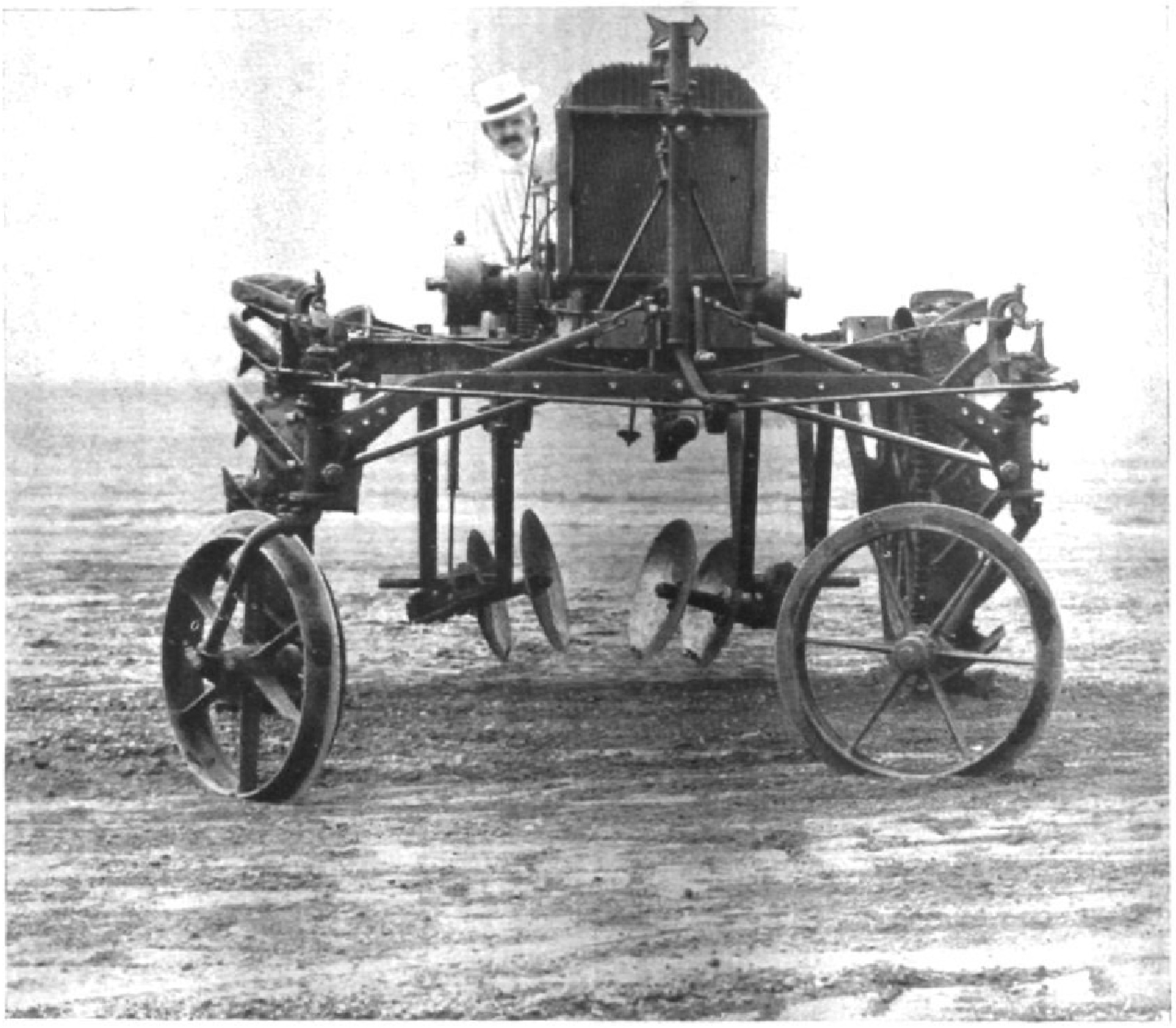
De suikerfabrieken welke in de toekomst in Suriname hetzij door Nederlanders, hetzij door buitenlanders zullen worden opgericht, zullen aan de rivieren gelegen zijn — tenminste de meeste — waar zij over fabriekswater beschikken en tevens de groote voordeelen van het watertransport bezitten. De aanvoer van materialen van-, de afvoer van producten naar de zeeschepen *blijft* daardoor goedkoop, een kwestie welke zeer ten voordeele van Suriname komt. Dit alleen reeds verschilt met Java gemiddeld ongeveer 25 cent per picol suiker.

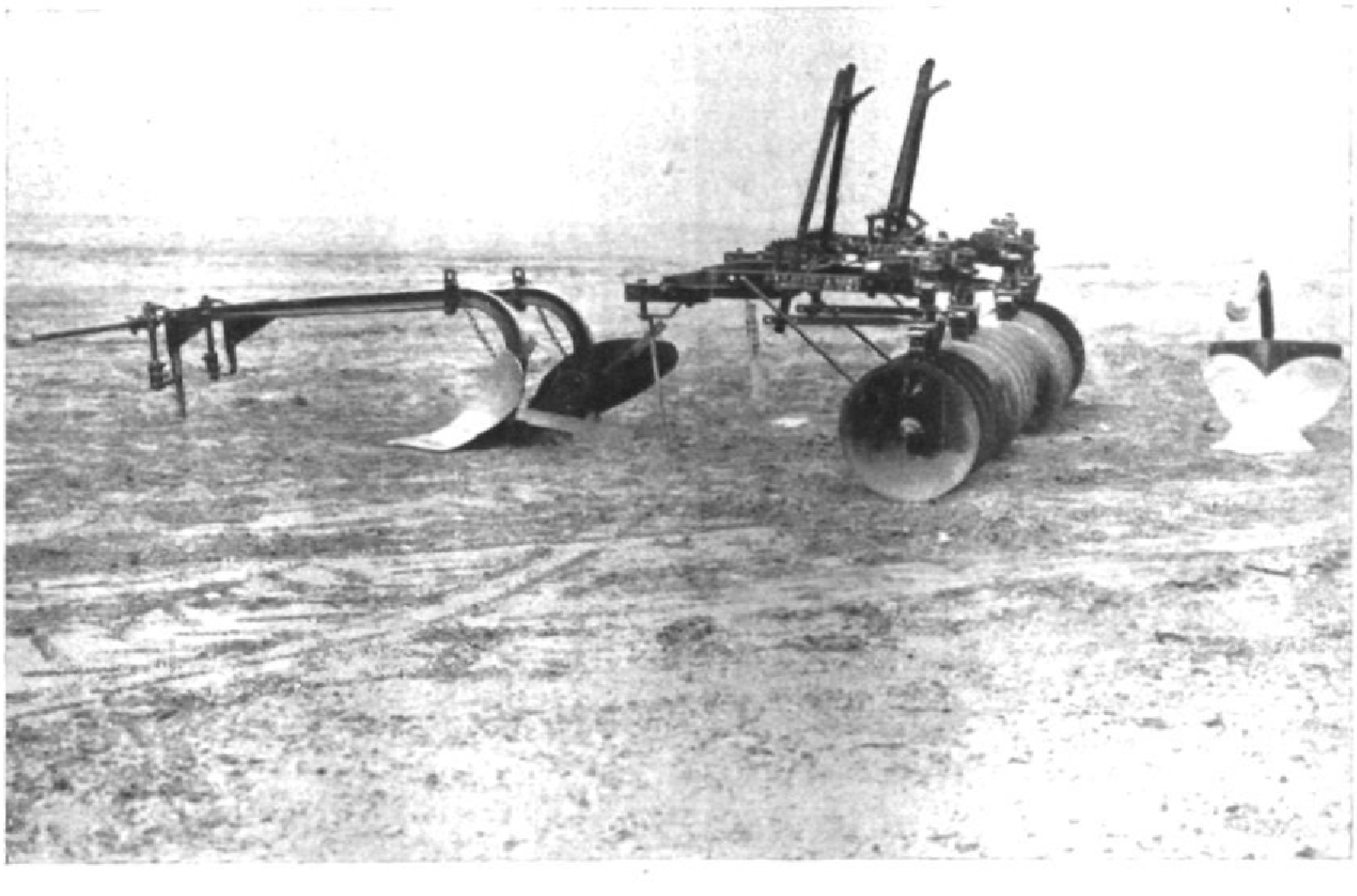
De beschikking over eigen aaneengesloten grondcomplexen in Suriname maakt de transportkwestie aldaar zooveel gemakkelijker en goedkooper dan op Java, waar de rietvelden zeer verspreid liggen, zoodat daardoor per vlakteeenheid omgerekend veel kostbare railbaan noodig is.

Werkvolk.

Vrij vast staat dat gerekend mag worden dat jaarlijks 10.000 Javanen voor Suriname te verkrijgen zijn en tegen loonen welke bij vroeger vergeleken hoog zijn, maar niet meer dan de gulden per dag naderen, waar Cuba en andere landen tot 5 dollar dagloon moeten betalen (inclusief passage der buitenlandsche arbeiders), waar een gewoon dagloon 3 dollars bedraagt.

Zoolang de Surinaamsche ondernemingen de oude methode van werken met vrijwel uitsluitend handenarbeid moeten toepassen, zoolang zij niet beschikken over meer werkkapitaal om de cultuur tot een hoog peil op te voeren, zal steeds op koelieloonen moeten

NIEUWE RIET-CULTIVATOR VAN DE AVERY COMP. PEORIA

worden beknibbeld, omdat verhooging dier loonen — ik spreek van gewone tijden — de rentabiliteit der ondernemingen te veel schaadt.

Die methode leidt ten slotte toch tot ondergang.

Suriname kan er slechts dan bovenop komen wanneer bij benutting van gunstige factoren welke het land bezit en bij toepassing van de nieuwste vindingen der suikerindustrie enz. belangrijke voordeelen bij normale markten kunnen worden gecalculeerd; dan ook kan de loonstandaard op een hoog peil worden gebracht.

Een oogenblik van gevoel van verplichting tegenover de natie kan onze finantieele wereld in de beurs doen tasten voor een of ander onderzoek in de kolonie; men kan van die nuchtere wereld niet verwachten dat zij aldaar ondernemingen op touw zet, welke in Oost-Indië met minder kapitaal winstgevender kunnen zijn.

Diephuis zegt in zijn goed doorwerkt verslag:

„Bij terugkeer in New-York bezocht ik de groote suikerfirma Czarnikow—Rionda en deelde een der firmanten mij als zijn zienswijze mede dat de Surinaamsche suiker in de toekomst gemakkelijk plaatsing zal vinden op de New Yorksche markt en wel om de volgende reden.

De suikerproductie in Amerika en Cuba is grooter dan de consumptie, zoodat in de toekomst Amerika zijn geraffineerd zal moeten exporteeren.

Daar bij export van raffinade het betaalde invoerrecht minus 1 % gerestitueerd wordt, en het invoerrecht op suiker uit Suriname hooger is dan op suiker uit Cuba, is de restitutie in het eerste geval grooter en zal de raffinadeur daarom gaarne suiker van Suriname koopen.

Stel den suikerprijs in New-York b.v. op 5 d. c. per pond en het invoerrecht voor Cubasuiker zeg 1,25 d.c. en voor Surinamesuiker op 1,50 d. c. dan zal de fabrikant op Cuba ontvangen 3,75 d. c. en in Suriname 3,50 d.c. Maar in werkelijkheid zal dit verschil geringer zijn, omdat de raffinadeur het invoerrecht op de suiker betaald terug ontvangt minus 1 % dus voor Cubasuiker 1,25 d. c. minus 1 % of 1,2375 d.c. en voor Surinamesuiker 1,50 d. c. minus 1 % of 1,4850 d. c. per pond.

Hij kan dus voor Suriname-suiker meer betalen en zal dat doen ook door de concurrentie gedwongen. Het prijsverschil zal dus in de praktijk niet zoo groot zijn als men, afgaande op de invoerrechten, zoude moeten aannemen."

Een op den voorgrond tredend man wees mij op dit door Diephuis genoemde voordeel. Ik kan de groote beteekenis er niet van inzien, het is meegenomen zoolang het duurt, maar wordt het lastig voor de concurrenten dan zullen deze wel zorgen dat het vervalt. In alle gevallen mag het niet als permanent voordeel worden beschouwd.

De werkvolk-kwestie in Suriname is geen punt waarop de ontwikkeling van de kolonie behoeft af te stuiten; zij is niet goedkoop maar goedkooper en minder moeilijk dan, om bij het voornaamste

land te blijven: Cuba, waar uit China en Europa werkkrachten worden aangevoerd, van welke velen na een bij Suriname vergeleken korte campagne weer huiswaarts keeren, waardoor de loonen zeer hoog moeten blijven.

De beteekenis van het vinden eener goede rietsnijmachine treedt hierdoor naar voren; wordt deze gevonden dan komt het den kostprijs van de Cubaansche suiker ten goede, maar ook de Surinaamsche.

Java met hoogere eischen (uitgraven penwortel) zal daarniet van profiteeren, integendeel, immers verlaging van den Cubaprijs beteekent scherpere concurrentie voor Java.

Terreinen.

Een eeuw geleden, toen von Sack Suriname bezocht, was de grootste onderneming Visserszorg aan de Beneden-Commewijne gelegen, welke werkte met 230—250 slaven en in goede jaren 1 millioen ponden suiker produceerde (8000 pic.).

In onzen tijd beteekent dit natuurlijk niets meer, is dit „kleinbedrijf", evenals in de naaste toekomst „klein bedrijf" zijn de tegenwoordige Surinaamsche suikerondernemingen en de Javasche uitgezonderd een zeer enkele.

Onze tegenwoordige hulpmiddelen stellen ons in staat zeer uitgestrekte terreincomplexen in één hand te exploiteeren; daardoor slechts zal goedkoop kunnen worden geproduceerd, waardoor aan een scherpe concurrentie het hoofd kan worden geboden.

Suriname biedt voor dergelijke bedrijven de meest gunstige voorwaarden en daarom acht ik de toekomst van het land vaststaand; of die opleving ten slotte door Nederlanders of buitenlanders zal worden bewerkstelligd doet hier minder ter zake, het liefst zou ik zien dat onze landgenooten hier weder hun *vierde goede plekje* gingen zoeken.

Op Java treffen we een paar fabrieken aan welke per etmaal 2000 ton (32000 pic.) riet of meer kunnen verwerken, waardoor jaarlijks ruim 3 millioen picols riet worden vermalen en tot 350.000 pic. suiker worden geproduceerd.

Een fabriek van een dergelijke capaciteit zal in Suriname jaarlijks ongeveer 6,8 millioen picol riet kunnen verwerken en ruim 700.000 picols suiker winnen.

Daarvoor zullen noodig zijn — een rietproductie aannemend van 1100 pic. per H.A. — ongeveer 6200 H.A. met riet beplant terrein.

Nemen we nu verder gemakshalve aan dat dit riet in 12 maan-

den rijpt en dat van het totaal cultuuroppervlak 2/5 met riet en 3/5 met wisselbouw gewassen wordt beplant dan is een totaal oppervlak noodig van 15500 H.A. en zal de onderneming totaal minstens 17000 H.A. groot moeten zijn.

De kwestie is thans: zijn dergelijke uitgestrekte gunstige terreincomplexen in Suriname te vinden?

De voor een moderne cultuur geschikte terreinen zijn in Suriname in drie hoofdgroepen te verdeelen, nl.:

1. De langs bevaarbaar, zoetwater bevattende, riviergedeelten gelegen lichtere gronden in het bovenland. (Gronden dus welke bij hoogwater niet of bijna nooit worden geïnundeerd.)

2. Reeksen oude polderplantages met verwijdering der bestaande scheidingsdijken en uitgebreid met achterliggend land, terwijl eveneens enorme uitgestrektheden op nieuw in te dijken zeer vruchtbaar terrein in het alluviale gebied te verkrijgen zijn. (Zie mijn rijstartikel.)

3. De Coronievlakte en daarmede overeenkomende grondcomplexen.

Over de eerste gronden het volgende:

Vaststaat:

dat langs de rivieren en kreken in het hooger gelegen land, d. i. het land dat bij hoog water niet onderloopt, vruchtbare lichte cultuurgronden voorkomen,

dat voor zoover deze gronden langs bevaarbaar, zoetwater bevattende riviergedeelten gelegen zijn, zij èn voor transport èn voor bevloeiing gunstige voorwaarden bieden,

dat het suikerrendement op die gronden steeds hoog is geweest, zoodat eertijds bij een laagstaande cultuurmethode en suikerwinning toch nog 4—8 oxhoofden van 1000 Amst. ponden werden per akker verkregen, 53—106 pic. per bouw,

dat door bevloeiing en wisselcultuur de vruchtbaarheid dezer gronden op peil kan worden gehouden,

dat in het algemeen, indien wordt zorggedragen voor een goede grondbewerking en onderhoud van den aanplant, voor het planten van superieure rietsoorten, voor bevloeiing der rietvelden in den drogen tijd, voor het snijden van rijp — en het steeds vermalen van versch gesneden riet, voor het — indien noodig — bemesten van den opslag, gunstige resultaten zullen worden verkregen, indien eveneens gezorgd wordt voor een modern ingerichte fabriek en suikerwinning.

Hoeveel bedraagt voor een dergelijke fabriek de kostprijs van

den picol riet aan den molen? Een normaal suikergehalte aannemende, is dit feitelijk de vraag waar het om gaat. De overige kosten loopen over de wereld niet zooveel uiteen, uitgezonderd de suikerafvoerkosten, welke weder juist in ons geval zeer laag zijn, daar gebruik kan worden gemaakt van watertransport.

Ik neem aan dat op dit terrein, wanneer 2/5 van het totaal cultuuroppervlak jaarlijks met riet beplant wordt en de resteerende 3/5 met wisselbouwgewassen, de vruchtbaarheid der gronden op peil kan worden gehouden, vooral, zooals ik straks reeds zeide, sawahrijst hieronder een voorname rol speelt, dat de wisselbouw slechts zooveel winst oplevert dat zij de kosten van de ontginning — max. *f* 400,— per H.A. — kan goedmaken, dat na riet slechts één snit wordt aangehouden, welke met 2½ pic. zwavelzure ammonia per H.A. bemest wordt en dat ten slotte dan gerekend mag worden op een gemiddeld rietproduct van 1200 pic. per H.A. overeenkomende met ongeveer 850 pic. per bouw.

Grondhuur.

De jaarlijksche vergoeding van het ingebruik nemen der gronden aan het Gouvernement bedraagt zoo weinig dat deze praktisch niet drukt op de kosten van een picol riet aan den molen.

Grondbewerking en onderhoud.

Op Java rekende men een paar jaar geleden voor het mechanisch diep ploegen van vrij zwaren grond zonder afschrijving en chauffeurskosten, *f* 7,— per bouw, in Demerary volgens het Studie Rapport *f* 3,— per akker.

De Heer Smits rekent voor Californië bij den rijstbouw ongeveer *f* 35,— per H.A. — alle uitgaven tot bevloeiing —, terwijl hij voor Indië aanneemt bij gebruik van Clevelandtractors *f* 90,— per H.A. in welken prijs het volgende begrepen is:

Ploegwerk November — Disken December — Zaaien — Maaien — Vervoer — Dorschen en Vervoer — Disken Juni — Ploegen Juli-Aug. — Disken Sept.-Oct. — Afschrijving, Reparatie en Brandstof enz. — Inlandsch en Europeesch Personeel —.

Wanneer wij nu voor ploegen, eggen en plantgeulen trekken ,met afschrijving enz. aannemen *f* 50,— per H.A. voor de Surinaamsche lichtere gronden komt mij dit ongeveer juist voor.

Voor een gotenstelsel op die gronden neem ik *f* 10,— per H.A. aan.

Een dergelijk gotenstelsel behoeft hier niet zoo intens te zijn

als op zware vochtige klei en staat daardoor tevens een machinaal bewerken der gronden minder in den weg.

Voor planten met gebruikmaking van het reeds vroeger door mij genoemde Queensland plantwagentje reken ik ƒ 5,— per H.A., voor bibit(plantstek) ƒ 35,— per zelfde oppervlak.

Voor onderhoud en bewerkingen 5 × ƒ 10,— totaal ƒ 50,—.

Snij- en transportloon 12 cent per picol (afschrijving en onderhoud der noodige vervoermiddelen enz. inbegrepen), voor toezicht incl. 1/2 salaris administrateur, ƒ 28,— per H.A., voor irrigatie één cent per picol riet.

We krijgen dan voor één H.A. *nieuwen* aanplant, bij een productie van 1300 picols riet per H.A.:

Ploegen, eggen, geulentrekken	ƒ 50,—
Goten	- 10,—
Planten	- 5,—
Onderhoud	- 50,—
Bibit	- 35,—
Snij- en transportkosten	- 156,—
Toezicht	- 28,—
Irrigatie	- 13,—
Totaal per 1300 pic.	ƒ 347,—

Voor de snit bedragen de kosten (1100 pic. riet per H.A.):

Geulen ophalen	ƒ 25,—
Goten ophalen	- 5,—
4 bewerkingen	- 40,—
Bibit (Bijplanten)	- 5,—
2 1/2 Pic. Zwav. Ammonia met inbrengen	- 75,—
Snij- en transportkosten	- 132,—
Toezicht	- 28,—
Irrigatie	- 11,—
Totaal	ƒ 321,—

Op 2400 picols riet drukken deze kosten dus met ƒ 347,— plus ƒ 321,— of totaal ƒ 668,— of per picol 27,8 cent, rond 28 cent.

Een suikerrendement aannemende van 10 %, hetgeen voor die gronden zeer zeker verre beneden het gemiddelde moet zijn, komt de picol suiker tot den molen op ƒ 2,80 of per ton op ruim ƒ 45,—.

Welk een perspectief wordt hier de rietsuikerwereld geopend.

Men kan mij tegenwerpen dat ik de cijfers te gunstig heb opge-

zet; ik meen van niet, maar ik geef gaarne toe, dat die mogelijkheid bestaat, maar die kostprijs kan een belangrijke stijging verdragen eer hij die in andere landen nabij komt.

Noodig is dat de juistheid ervan wordt nagegaan èn in een proef-cultuurtuin èn op het terrein zelf door particulieren.

Ik heb in mijn rijstartikel gewezen op de groote voordeelen, welke de rijstbouw voor de suikercultuur bevat, dat daardoor mogelijk wordt de proeven te nemen zonder belangrijke risico, temeer indien het product kan worden verwerkt door de bestaande Surinaamsche fabrieken.

Ik wil nog even blijven stilstaan bij de kwestie hoe ik mij een dergelijke onderneming denk.

In een meer uitgebreid voorstel schreef ik indertijd ongeveer het volgende:

Ik stel me een suikeronderneming voor langs de Surinamerivier of een harer zijtakken gelegen, waardoor een verbinding over water mogelijk is met de zeeschepen en het bevolkingscentrum.

In de eerste jaren acht ik een dergelijke ligging te verkiezen boven die aan een der andere rivieren, omdat men daar veel te geïsoleerd is en de opzet daardoor bemoeilijkt wordt en onnoodig veel geld verslindt.

De fabriek wordt gebouwd langs den oever in het beneden deel der onderneming, zoodat het ruwproduct (riet) geladen op vaartuigen door de kracht van den stroom naar den molen wordt getransporteerd.

De aanplant wordt verdeeld in 10 blokken elk van 1400 H.A. bestaande uit 280 H.A. nieuwen aanplant, 280 H.A. snit en verder uit wisselcultures.

Een riettuin is dus groot 280 H.A. netto; de breedte langs den oever bedraagt 1 K.M., de diepte 2,8 K.M.

Elk blok beschikt over een steiger, waar langs de rietponten komen en het middels lorries aangevoerde riet opnemen.

Een dergelijk blok heeft zijn eigen machines en railmateriaal, heeft zijn eigen vaste arbeiders en staat onder toezicht van een blokopzichter met eenige toegevoegde hulpopzichters.

Het snijloon heb ik opgezet op 7 cent per picol, en aangenomen, dat een arbeider(ster) per dag minstens 20 picol (niet uitgegraven) zal snijden, zoodat goed geld kan worden verdiend; het transport van het riet naar den steiger incl. alle kosten en afschrijvingen is aangenomen op 3 cent per picol riet, het vervoer incl. afschrijving op de vaartuigen en sleepbooten op 2 cent p. p.

Elk blok neemt minstens 5 K.M. rivieroever in beslag, de totale

onderneming dus 50 K.M. netto of bruto zeer zeker 55 K.M.; worden beide oevers tegelijk gebruikt dan wordt dus ongeveer 28 K.M. rivier in beslag genomen.

Deze lengte is kleiner dan de afstand tusschen de verste riettuinen op enkele groote Javaondernemingen.

Wat de onder 2. genoemde terreinen betreft, heb ik deze reeds eenigszins uitvoerig beschreven in mijn rijstartikel.

Reeksen oude plantages uitgebreid met achter liggend land, zullen groote, gedeeltelijk door dijken omsloten complexen vormen, waarin de groot-cultuur zich zal kunnen ontwikkelen.

Wordt geregeld gezorgd dat het grondwaterpeil niet te hoog komt, dan zal de landbouwtechniek op deze terreinen beter kunnen worden aangewend dan thans het geval is; de bewerkingskosten zullen hier hooger zijn, dan op de lichte gronden, waar tegenover staat dat na een nieuwen aanplant twee snitten instede van één kunnen worden aangehouden, welke wellicht geen, anders zéér weinig bemesting vereischen.

De rietproductie zal grooter zijn, het suikerrendement lager.

Groote geschikte terreinen zijn naast het Surinameriviergebied te vinden langs de Saramacca- en Coppenamerivier, maar ook elders. Het vormen van groote complexen in streken waar oude plantages voorkomen brengt verschillende bezwaren mede.

Het Studie-Rapport zegt:

„*Verlaten plantages*, Van de honderden plantages die aangelegd zijn, werken er thans nog 75 al heeft het bedrijf soms weinig te beteekenen.

De overige liggen onbeheerd en verlaten. Mocht een opleving van Suriname aanleiding geven tot heropening dezer ondernemingen, dan zal men den nieuwen eigenaar moeten vrijwaren tegen aanspraken van vroegere bezitters. Het mag zijn dat van vele plantages geen eigenaren meer in leven zijn, dus van het laten gelden van rechten geen sprake kan zijn, toch is het gevaarlijk dat risico te loopen. Men is het eens dat aan dezen onzekeren toestand een einde gemaakt moet worden, en is doende daarvoor een verordening in het leven te roepen.

Een goede oplossing schijnt men te verwachten van een in Demerara toegepaste methode volgens de ordonnantie van 30 December 1905, bestaande in het oproepen der niet bekende eigenaren en, bij niet verschijnen binnen 12 maanden, het annexeeren van het terrein tegen taxatie, waarvan het bedrag gedurende 10 jaar ter beschikking van den eventueel alsnog opdagenden eigenaar blijft. In Demerara zijn deze bedragen nooit opgeeischt.

Wil men het weder in exploitatie nemen dezer terreinen, die dikwijls tot de meest vruchtbare behooren, bevorderen, dan verdient het aanbeveling bekwamen spoed met deze verordening te maken, want zoolang men kans loopt met een onbekenden eigenaar rekening te moeten houden, zal niemand zich voor deze gronden interesseeren. Mocht een koloniale ver-

ordening te veel tijd eischen dan geeft art. 152 van het Regeeringsreglement de gelegenheid dit bij de wet te regelen.

Voor zoover wij konden nagaan, hebben de tegenwoordige eigenaren van den thans geldenden bezitvorm, allodialen eigendom en erfelijk bezit, nooit eenig nadeel ondervonden. Het is deze wijze van uitgifte van gronden, die er toe geleid heeft dat men thans sedert meer dan een eeuw verlaten plantages niet in cultuur durft brengen, wel een bewijs hoe hecht dit bezit nog is."

Mijn ondervinding is dat er heel wat meer eigenaren bekend zijn dan zoo oppervlakkig beschouwd wordt aangenomen.

Het komt mij verstandig voor alle uitgegeven gronden welke niet vóór een zekeren datum in cultuur worden genomen op een wijze dat de ernst ervan kan worden bewezen, terugkomen aan het domein op die voorwaarde dat bij weder-uitgifte de concessionaris een zeker bedrag — volgens taxatie vastgesteld — aan den oorspronkelijken eigenaar moet uitbetalen.

Het is noodig dat er in die richting eens schoonschip wordt gemaakt en dat men niet al te lang overweegt enz., enz.

Over de Coronievlakte heb ik in mijn rijstartikel reeds het een en ander gezegd.

Dergelijke vlakten — al zijn zij niet zoo groot — komen ook langs Java's noordkust voor. Vanaf de kust stijgt daar het terrein langzaam om daarna in heuvel- en vervolgens bergland over te gaan.

De afstand tusschen hoogland en zee is betrekkelijk kort, waardoor in den regentijd de watermassa's dikwijls met groote kracht de vlakte overstroomden.

Voor de cultures zijn dergelijke streken pas van beteekenis geworden toen werd overgegaan tot het aanleggen van kostbare bandjirkanalen, aanvoerleidingen en kunstwerken, waardoor het watersurplus naar zee kon worden afgeleid zonder schade aan de gewassen aan te brengen, waardoor in den drogen tijd bevloeiingswater op economische wijze kan worden gedistribueerd.

Hoe geheel anders is de toestand in het Surinaamsche kustgebied en speciaal in de Coronievlakte.

In de eerste plaats is het bergland in Suriname lang niet zoo hoog als op Java, is verder de regen beter verdeeld en komen in de kolonie niet die ontzettende regenbuien voor als op Java, loopt verder het kustland veel dieper het land in.

Wat nu de Coronievlakte betreft, deze wordt in het zuiden door een terreinrug tegen overstrooming van het uit het zuiden opkomende water beschermd en door een parallel met

de kust loopend rif kan het zeewater in het noorden de vlakte niet binnendringen.

Drains zijn daar dus slechts noodig voor afvoer van regenwater, kunnen daardoor goedkoop en snel worden gegraven en kan voor dit werk daarom gemakkelijk van graafmachines worden gebruik gemaakt, omdat het land, vooral de noordelijke streken, slechts begroeid zijn met gras en biezen.

De ontginningskosten kunnen daarom ook zeer laag zijn.

Het irrigatiestelsel voor dit langzaam naar zee afloopend terrein zal eveneens eenvoudig en weinig kostbaar behoeven te zijn.

Bij doorgraving der zuidelijkste ruggen en het aanbrengen van sluizen zal waarschijnlijk direct water kunnen worden verkregen uit de Nickerie, Wajombo en Coppename.

Graafmachines komen in verschillende grootte en constructie voor.

Een bekend type is dat van „The Buckeye Traction Ditcher Company, Findlay, Ohio, U. S. A." en wordt dit in Amerika en ook elders zeer veel gebruikt voor verschillende doeleinden.

De catalogus zegt o. m.:

„Our first machines of this type were designed especially for service in the marsh lands of Louisiana and Florida. Later, a demand was made on us to construct machines for digging through the coral formation in Florida and then to handle the *heavy clay soils* of Texas. .... The past year has witnessed our adoption of the bevel gear drive from the engine to the main drive shaft enz. It enables narrowing the main frame and operating the machine over *areas where obstructions, such as trees and large stumps* are sometimes encountered. .... In Louisiana, some of the No. 2 and No. 3. machines excavated and finished as high as $1^1/_4$ *miles of trench per day*. A No. 9 machine operating near Vancouver digging a 9ft. top width and to a depth of 5 ft. 6 in. excavated 8.000 *cubic yards in one week at a cost of* $2^1/_2$ *ct. per yard*. .... The crew required to operate such a machine is composed of *two* and occasionally *three men*, and when it is considered that this one-half mile of trench is finished without any hand labor being required, it will be self-evident that the work is done at an exceptionally reasonable cost."

Een enkele onderneming in Suriname begint dergelijke — hoewel minder krachtige — machines te gebruiken voor het aanleggen en onderhoud van trenzen.

De Heer Smits schrijft in zijn reeds vroeger aangehaald rapport:

„Het eerste werk bestaat nu in het graven van een hoofdtoevoerkanaal vanaf de Sacramentorivier of een der grootste zijrivieren tot het hoogste deel van het te bevloeien terrein. Daar de oevers van de Sacramentorivier aanmerkelijk hooger zijn dan het daarachter gelegen terrein is de ingraving in de nabijheid van de rivier vrij belangrijk.

Voor dit graafwerk wordt gebruik gemaakt van een stoomwerktuig: de „steam shovel".

Deze machine is in gebruik op de terreinen der Maxwell Irr. Farms Co. werd bediend door vier man, terwijl bovendien 2 man en 4 paarden noodig waren voor het gelijk maken van den opgeworpen grond en 1 man en 2 paarden voor het aanbrengen van water en residu.

Deze machine levert zeer goed werk en uit gemaakte aanteekeningen bleek mij, dat per man een grondverzet mogelijk was van 30 kub. M."

Voor een toekomstige suikercultuur opent de Coronievlakte een zeer ruim perspectief, indien de grond werkelijk — zooals mij van planterszijde werd bevestigd — bestaat uit vruchtbare klei.

De mogelijkheid is m. i. niet uitgesloten, dat de Coppenamerivier in de toekomst een belangrijker rol zal gaan spelen dan de Surinamerivier tot heden gespeeld heeft.

De afvoer van producten der Coronievlakte zal wel in hoofdzaak naar deze rivier moeten geschieden, daar de voor Coronie liggende banken de schepen noodzaken ongeveer 2 uur uit de kust te ankeren, terwijl de Coppename, welke tot ver het binnenland in voor schepen met vrij grooten diepgang bevaarbaar is, naar mij van zeer betrouwbare zijde werd medegedeeld, een schitterend cultuurgebied doorsnijdt.

Een onderzoek naar de cultuurwaarde van dit gebied en de Coronievlakte zal tevens gepaard dienen te gaan met een opname van de oevers der benedenrivier ten einde er uittezien naar een voor moderne vestiging geschikte plaats.

Spoorbaan.

Wat het opbreken van het zuidelijk deel van de bestaande spoorbaan betreft, komt het mij nuttig voor, er hier op te wijzen, dat vóór men tot dergelijke stappen overgaat, tevoren zekerheid wordt verkregen, dat deze baan werkelijk een voor iedere onderneming beslist ongeschikt terrein doorsnijdt, omdat opbreken gemakkelijker gaat dan opbouwen.

Bij de tegenwoordige opvattingen, welke ten opzichte van Suriname onder onze leidende mannen heerschen, mag men ondoordachte dingen verwachten.

De waarde van electrischen stroom.

Ik heb reeds vroeger gewezen op het kort geleden verschenen rapport van den Amerikaanschen ingenieur Comber over de waarde der waterkrachten in Demerary voor het winnen van electrische kracht en verder voor opbouw van het land.

Vóór ik eindig, wil ik nog even het een en ander uit dit zeer belangrijke rapport aanhalen.

Comber beschrijft de waarde dezer krachten bij den Surinaamschen buur als zeer groot; hij wil zelf stroom afstaan aan Venezuela, Brazilië en Suriname.

Hij wijst op de moeilijkheid, welke in ieder land den eersten tijd voorkomt, om het gebruik van electrischen stroom in te voeren.

„Some effort has been made by the Government to ascertain the extent of consumption of the various forms of power at present in use in the Colony, but the result so far has not been satisfactory. On 26th March, 1919, 111 circulars of inquiry were sent to the various consumers of present forms of power. Only a few replies were received of which none were of any appreciable value."

„In this connection I recall with interest my experience some twelve or thirtheen years ago when engaged under Mr. C. H. Merz on the development of the great electric power system that now spreads over the North Eastern district of England, and that has been described by Sir Guy Calthrop, British Fuel Administrator, as a model for the world. When this great scheme was in its infancy the difficulties of gathering data and enlisting the interest and co-operation of the mechanics and managers engaged in the operation of the various mines, ship-yards, and industrial plants, seemed almost insuperable. The condition was of course natural as we were perforce obliged to deal with men having little or no knowledge of electrical work, much less of the far-reaching economic factors concerned. Despite the narrow and short-sighted attitude that had then to be faced, we find to day that the use of electric power is almost universal wherever the great distribution system of the North Eastern district of England has spread itself. *Although the electrical energy there is generated by steam power*, it has nevertheless been found economical to electrific railways running through the coal fields, to hoist coal from the mines electrically rather than directly by steam, and to operate virtually all the mechanical machinery of industry by electricity. This, be it remembered, *in a region where coal is cheaper than anywhere else on the globe.*"

„On the oilfields of California it has been found *cheaper to pump oil out of the ground by electric power* that has been transmitted *more than 100 miles than to use the oil itself* as a power medium."

„In view of the facts set forth by the previous paragraphs and the further consideration that all the coal used in the Colony has to be brought from England or North America, that the existence of oil deposits in the Colony has yet to be proved, that *a million dollars a year* is being spent by the Colony's small though staple sugar industry on the importation of fertilizers alone that could be manufactured electrically in the Colony, the absurdity and short-sightedness of opposition or even indifference to an investigation of the Colony's water-power resources becomes manifest to an extraordinary degree."

„From the replies received to circulars sent out by the Government, considered in conjunction with the official statistics of the production of *rice, sugar, etc.*, and from general information gathered it would appear that the present demands would represent a maximum of 30.000 horsepower. *This demand would no doubt increase rapidly as the advantages of a large supply of cheap and dependable electric power became realised.* On illuminants alone the Colony spends annually some $ 206,000; on coal

nearly $ 5000,000; besides wantonly burning up bagasse (ampas, uitgeperst riet) that should appear on the Colony's annual balance sheet as paper exports to the value of hundreds of thousands of dollars. At present the Colony spends more than a quarter of a million dollars a year on imported paper and over a million dollars a year on fertilizers that *could and should* be made in the colony."

Hij wijst verder op de groote hulp welke de dienst der waterkrachten in Amerika en Canada ondervindt van de zijde van ambtenaren en particulieren, die veel in nog weinig bekende streken verblijven en hij laat in zijn rapport de volgende zin cursief drukken: „*It is impossible to emphasise too strongly the advisability, of at once commencing the recording of data concerning the flows of rivers having power possibilities.*"

De beschikbaarstelling van goedkoopen electrischen stroom zal de suikerindustrie in Demerary van groot nut zijn, welke thans lijdende is tengevolge van gebrek aan werkkrachten, zegt hij verder.

Ditzelfde betoogde ook ik reeds sinds 1916 ten opzichte van Suriname.

In October van dat jaar schreef ik van uit Java o.m. aan de N. Arnh. Crt.:

„De laatste jaren worden over de geheele wereld waterkrachten omgezet in electrische en zoo is het niet onmogelijk, dat de enorme in de binnenlanden van Suriname voorkomende waterkrachten omgezet in electrische het land het gemis aan voldoende werkkrachten kan vergoeden.

Waar deze stroomversnellingen en vallen gewoonlijk hooge oevers hebben, acht ik het vrijwel vaststaand, dat kunstmatig de waarde dier krachten verhoogd kan worden."

Sedert ben ik doorgegaan met te wijzen op de urgentie van een dergelijk onderzoek in Suriname, maar het bleef roepen aan een doovemans oor. De Engelschen hebben intusschen de leiding genomen en als wij niet oppassen, snelt Demerary ons nog meer vooruit en dan *weder* door onze eigen schuld. „Vooruitzien" mag geen specifiek Engelsche eigenschap zijn.

Onze ondervinding op het gebied der rietsuikerindustrie stelt ons instaat in komende tijden een nog grootscher werk op te bouwen dan wij gedurende de laatste drie eeuwen in verschillende tropische landen hebben opgebouwd. Suriname biedt aan een moderne rietcultuur factoren door welke het land den komenden tijd groote kapitalen tot zich zal trekken. Het heeft ondernemende mannen noodig, die tot een ernstig onderzoek bereid zijn.

Slot.

Van welwillende zijde wordt mij het nummer van „De Surinamer" van 28 October j.l. toegezonden, waarin een berichtje voorkomt over een plaats gehad hebbende „Tractordemonstratie":

„Vier tractors leverden prachtig werk. Men kon zien eggen, ploegen, zaaien, enz. Het was een lust om te zien hoeveel grond in korten tijd bewerkt werd en de demonstratie duidde helder aan, hoezeer de mechanische kracht een uitsparing is van levende kracht. Zoo kon men met eigen oogen aanschouwen, wat de Heer Pyttersen laatstelijk betoogde.

.... De bodem, die bewerkt werd, was een hobbelig terrein, vol gaten derhalve niet gemakkelijk te bearbeiden. Toch slaagde de proef uitmuntend. Nog werden proeven geleverd hoe boomstruiken uit den grond te verwijderen zijn. Ook deze proeven, genomen met een eenvoudig handtoestel, slaagden goed.

De demonstratie leverde het bewijs, dat landbouwmachines voor éénjarige cultures veel diensten kunnen bewijzen. Kapitaalkrachtige landbouwers zullen deze machines zeker kunnen aanschaffen, daar de onkosten spoedig gedekt zijn bij grooteren aanplant. Voor de kleine landbouwers zou het wenschelijk zijn co-operatief te werken of wel de machines te kunnen huren met deskundige bediening."

Omtrent het verwijderen van boomstronken — in Amerika o. a. die van „redwoods" — verwijs ik naar een door de wereldfirma Dupont in New-York uitgegeven boekje: „Handbook of Explosives. Instructions in the Use of Explosives for Clearing Land, Planting and Cultivating Trees, Drainage, Ditching, Subsoiling and other Purposes", een boekje dat genoemde firma (ik schreef er reeds vroeger over) gaarne gratis toezendt.

Een „Departement van Opbouw" onder leiding van een prima kracht met ruimen blik is voor Suriname ten zeerste noodig.

Een tractordemonstratie als onlangs bij Paramaribo plaats had, is zeer leerzaam, maar het mag niet anders beschouwd worden als een eerste schrede op den nieuwen grooten weg, welke voert naar, om de woorden van een Am. vakman te herhalen: „a mammoth cane sugar industry."

Den Haag, November 1920.

Naschrift.

De Indische Mercuur van 3 Dec. j.l. neemt een bericht over uit de „Cuba Review" betreffende een „Nieuwe Machine om suikerriet te snijden." Onlangs zijn er op Cuba zeer bevredigende proeven genomen om het suikerriet op het veld af te snijden. Het is een vinding van den heer John A. Paine, werkzaam aan de Centrale Preston, eigendom van de United Fruit Comp. De ma-

chine is een tractor met een gewicht van 5 tot 6 ton en wordt voortbewogen door een benzinemotor.

Volgens de uitvinder bedraagt de capaciteit 60 ton (ong. 900 Pic.) riet per uur. Tanden grijpen het riet, ontbladeren het en het wordt daarna automatisch op karretjes geladen, welke achter de machine aanslepen.

Aangenomen werd dat bij een hoeveelheid van 3 à 4 ton riet per dag per man met de hand gesneden, het gebruik van de machine zeer voordeelig is. De praktijk zal ten slotte moeten uitmaken in hoeverre deze berichten juist zijn.

Verder vestig ik nog even de aandacht op een berichtje in de N. Crt. van 16 Jan. 1921, over het gebruik van explosief — astralit en cahalit — bij het verwijderen van boomstompen op het groote landgoed Verwolde te Laren. Twee mannen kunnen op die manier 80 zware boomstompen per dag verwijderen. De patronen kosten 16 cent per stuk, waarbij dan komen de kosten voor lontsnoer en slaghoedjes.

BOEKBESPREKING.

JOHAN E. ELIAS. *Het Voorspel van den eersten Engelschen Oorlog.*
I. *Het Britsch Nederlandsche antagonisme in Europa;*
II. *Het Britsch-Nederlandsche antagonisme buiten Europa.*
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1920.

Na in een vroegere studie de geschiedenis der Nederlandsche oorlogsmarine tot op den aanvang van den eersten Engelschen oorlog te hebben geschreven heeft de Heer Elias zich thans er toe gezet de economische verhoudingen te bestudeeren, welke tot deze uitbarsting hebben geleid. Hij heeft daarbij echter breed uitgehaald en daardoor is zijn werk geworden tot een der belangrijkste bijdragen tot de economische geschiedenis van Nederland en zijn koloniën, die in de laatste decenniën zijn verschenen. De beide eerste hoofdstukken van het eerste deel behandelen resp. „de ontwikkeling van Nederlands handel en visscherijen tot den eersten Engelschen oorlog alsmede haar invloed op de buitenlandsche staatkunde der republiek" en „scheepvaart, nijverheid, arbeid en kapitaal als factoren van het Nederlandsche imperialisme in de 17e eeuw". Reeds deze titels geven een indruk van hun belang en doen zien dat het den schrijver niet alleen te doen is geweest om de vlakken aan te geven, waar de Engelsche en Nederlandsche belangen met elkander in wrijving kwamen. En de lezer wordt niet teleurgesteld. Men vindt hier in even honderd bladzijden de historie geschreven van het economische leven der zeven provinciën — in het bijzonder van hun zeehandel — gedurende de eerste helft der 17e eeuw, zoo volledig en samenhangend als tot dus verre nog nimmer was geschied of zelfs maar beproefd. Men moet tot het beroemde hoofdstuk in Fruins „Tien jaren" teruggaan om in onze historische litteratuur een tegenhanger te vinden van het ongemeen knappe overzicht dat de Heer Elias hier geeft. Al beschikt hij niet over den forschen beeldrijken stijl, die

Fruins beschrijving tot een meesterstuk maakt, op zijn voorganger heeft de Heer Elias het voordeel van een grondiger kennis van de economie en de praktijk des handels. Bovendien heeft hij natuurlijk een ontzaglijk veel rijker materiaal te zijner beschikking gehad dan zijn grooten voorganger ten dienste stond. En niet te vreden met wat gedrukte bronnen hem opleverden heeft hij ten slotte nog gebruik gemaakt van een schat van archivalische gegevens, verzameld gedurende jarenlange studie van het Amsterdamsche gemeentearchief. Dit alles heeft de Heer Elias tot een duidelijk en overzichtelijk geheel samengevat. Wat mij daarin bijzonder bekoort, is de aandacht welke de schrijver heeft geschonken aan de levensvoorwaarden van elken handelstak. Niet alleen wordt ons beschreven op welk land en in welke artikelen werd gehandeld, doch tevens wordt ons duidelijk gemaakt welke economische constellatie het aanknoopen dezer betrekkingen in de hand werkte, van welke omstandigheden de bloei van iederen handelstak afhankelijk was en in welke mate iedere handelstak weer een noodzakelijk onderdeel was van het geheel onzer handelsbetrekkingen.

Het derde hoofdstuk geeft dan een, uitteraard wat korter gehouden, overzicht van de ontwikkeling van den Engelschen handel tot op het oogenblik, waarop het tot een openlijke botsing tusschen de beide republieken kwam. Het ware onbillijk van den schrijver te verwachten, dat hij de Engelsche handelsgeschiedenis evenzeer tot in de details zou beheerschen, als die van zijn vaderland en dat dit deel dan ook niet op hetzelfde hooge peil staat als de beide vorige hoofdstukken zal niemand den schrijver kwalijk nemen. Doch het valt te betreuren dat enkele belangrijke werken, die op dit gebied in Engeland zelf verschenen zijn, den schrijver zijn ontgaan. Ik noem slechts het uitgebreide werk van Scott over de Engelsche Joint Stock Companies vóór 1720, waarin de schrijver vele nieuwe gegevens had kunnen vinden over de handelscompagnieën, waarop Engelands handel toen nog in hoofdzaak dreef. En bepaald bevreemding wekt het, den overigens zoo conscienscieuzen schrijver tot staving van zijn mededeelingen een en ander maal een beroep te zien doen op de derdehandsche wijsheid van Schmollers Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre. Beter geslaagd is daarentegen weer het vierde hoofdstuk dat de strijdvragen van juridischen en economischen aard beschrijft, welke in de wederzijdsche handelsbelangen van Engeland en Nederland hun oorsprong vonden en tusschen de beide regeeringen werden besproken.

Het tweede deel behandelt de koloniale geschiedenis; eerst die in Oost-Indië, daarna die op het vaste land van Azië en Ceylon en eindelijk, in de twee laatste hoofdstukken, die in het gebied der West-Indische Compagnie. Ook in deze gedeelten wordt men telkens getroffen door het nieuwe licht, dat de auteur, geleid door zijn inzicht in de behoeften en eischen van den handel, weet te werpen op gebeurtenissen, die te voren wel bekend waren, doch waarvan de beteekenis ons nimmer zoo duidelijk was geworden. Ik ken althans geen vroeger werk, waarin de koloniale geschiedenis van Nederland in Oost en West met zooveel inzicht in de essentialia is beschreven. In een bespreking bestemd voor een tijdschrift in het bijzonder aan West-Indië gewijd, mag echter niet verzwegen worden, dat ik tegen dit deel van het werk ook eenige bedenkingen koester. Het zijn ieder op zich zelf slechts kleinigheden, doch ik meen ze te moeten signaleeren omdat ze, naar ik meen, alle het gevolg zijn van een en dezelfde oorzaak: het onvolledige gebruik van de buitenlandsche litteratuur. Dat juist hier dit gebrek bijzonder opvalt heeft zijn goede reden. In de eerste helft der 17e eeuw droegen handel en scheepvaart in West-Indië een bij uitstek internationaal karakter. De Fransche en Engelsche nederzettingen waren bijna alle het resultaat van particuliere ondernemingen. De regeeringen bemoeiden zich nog weinig met deze volkplantingen; in ieder geval waren de leidende staatslieden nog niet vervuld van den protectionistischen geest, die de tweede helft dezer eeuw kenmerkt. Deze koloniën stonden dan ook bijna steeds voor vreemde schepen open en de Hollanders vonden hier een winstgevend emplooi voor hun groote en goedkoop varende handelsvloot. Hoogstwaarschijnlijk is de Hollandsche scheepvaart op de Caraïbische eilanden reeds zeer belangrijk geweest ook vóór de W.-I.-Cie in 1635 den handel op deze gebieden tegen recognitie open stelde. Ik houd het er dan ook voor, dat de gaandeweg vrijgeviger wordende politiek der Cie. slechts het gevolg is geweest van den wensch om althans te regulariseeren, wat zij toch niet keeren kon. Over deze scheepvaart in strijd met het octrooi der W.-I.-Cie. worden wij door de Nederlandsche bronnen echter zeer slecht ingelicht en moeten wij voorlichting zoeken in het buitenland. Alleen over den handel op de Engelsche koloniën, die een rol heeft gespeeld in de verwikkelingen met Engeland is in Nederlandsche bronnen het een en ander te vinden. In de beschrijving der betrekkingen met de Engelsche nederzettingen schijnt de Heer Elias dan ook vrij wel geslaagd. Doch hoewel hij ook aandacht aan den handel op de Fransche en Spaansche koloniën blijkt te hebben geschonken, is

wat hij daarover weet mede te deelen van weinig beteekenis en soms onjuist. Over de preponderante positie die de Nederlandsche handel en scheepvaart ook in de Fransche koloniën innamen had hij b.v. veel kunnen vinden in het degelijke boek van Mims, Colberts West India Policy, dat vrij wat meer biedt dan de titel doet vermoeden en waarin hij bovendien nog gegevens zou hebben gevonden voor de beteekenis van Curaçao en St. Eustatius als internationale handelscentra.

En, om nog een tweede voorbeeld te noemen, indien de Heer Elias het reeds genoemde werk van Scott hadde gekend, zou hij zeker niet hebben verzuimd bij zijn bespreking der Engelsche Providence Cy., die op het gelijknamige, dicht bij de kust van Nicaragua gelegen eiland, een groot smokkel-entrepôt had gevestigd, de aandacht te vestigen op de merkwaardige poging, welke de West-Indische Cie. in 1637 deed om dit eiland van de Engelsche eigenaars te koopen. Had het aan de aandeelhouders der Providence Cy. gelegen, de koop ware doorgegaan. Karel I verzette zich ten slotte echter, hoewel hij aanvankelijk reeds zijn toestemming had gegeven. Zoo is er nog wel meer; doch gelijk ik reeds opmerkte, het zijn alle kleinigheden, die aan het werk in zijn geheel nauwelijks afbreuk doen. Wel echter zijn er enkele punten in de geschiedenis der Nederlanders in West-Indië, waarin mijn oordeel afwijkt van dat van den Heer Elias. In de eerste plaats betreft dit de beoordeeling der West-Indische Cie. Veelal oordeelt men over haar beleid zeer weinig gunstig en de Heer Elias sluit zich bij deze meening aan. Ik zal niet ontkennen, dat hij zich daarvoor op gewichtige feiten kan beroepen. Toch acht ik het door hem en anderen uitgesproken vonnis onjuist, in elk geval onbillijk hard. Men verwijt de bewindhebbers veelal, dat zij bijkans uitsluitend naar de kaapvaart hebben gekeken en den handel hebben verwaarloosd; voorts dat zij zoowel in het opzetten en leiden van deugdelijke kolonisatieproeven als in het planmatig oorlogvoeren te kort schoten. De eerste expedities der Cie. waren — zoo zegt men — slagen in het wilde en toen men eindelijk een anderen weg insloeg en Brazilië veroverde, liet men door onkunde en wanbeheer dit gebied weer verloren gaan.

Een groot deel dezer verwijten zou m. i. nimmer geuit zijn, indien men zich beter voor oogen had gesteld, wat de oorsprong en aard der Cie. was. Welke omstandigheden leidden tot de oprichting der Compagnie? Het antwoord is bekend. Het waren de moeilijkheden en gevaren, welke den koopman bedreigden, die op het door de Spanjaarden jaloersch bewaakte Amerika wilde

handelen of met de door Portugal bezette Afrikaansche kust handelsbetrekkingen wilde aanknoopen. Deze handelswegen moesten dus door de zeemacht worden beveiligd en zoo noodig ontsloten. De daartoe te maken kosten zouden echter, naar men meende, worden gedekt door de plunderingen en de kaapvaart, waartoe de zeekrijg gelegenheid zou geven. Daarom kon men ook deze taak wel op de schouders leggen der op te richten Compagnie. Na de oprichting van de Cie. bleek voorts al spoedig, dat de streken in haar octrooi begrepen waar men kon handeldrijven *zonder* overlast van den vijand te ondervinden weinig in getal waren en dat de daar te behalen winsten bij lange na niet voldoende waren om een zoo groot lichaam als de Cie. was te voeden. Is het onder deze omstandigheden te verwonderen dat de Cie. zich in de eerste plaats op oorlog en kaapvaart ging toeleggen? Men mag ook niet *haar* verwijten — zooals ook de Heer Elias doet — dat hare eerste oorlogs-expedities zonder samenhangend plan werden uitgezonden. Immers het doel dezer uitrustingen werd, volgens het octrooi, niet door de Cie. doch door de S.-G. aangegeven, die waarlijk niet schroomden van hun invloed gebruik te maken. En dat wederom de Cie. niet gaarne zag, dat de handelswinst, gemaakt op plaatsen, waartoe de door haar geleverde houten sleutels den toegang hadden ontsloten, ten goede kwam aan particulieren in plaats van aan hare participanten, kan men haar toch bezwaarlijk euvel duiden. Ook hare participanten toch hadden hun geld in de zaak gestoken met het doel daarmede winst te maken. Om dezelfde reden is het begrijpelijk, dat de Cie. geen lust had zich te bepalen tot de wel eervolle doch niet lucratieve taak van administrateur van een koloniaal rijk, te meer daar onder de bevolking hier te lande weinig of geen lust tot het stichten van koloniën te vinden was en alleen kostbare oorlogen de Cie. in het bezit van een koloniaal rijk konden stellen. Het teleurstellende resultaat van het optreden der W.-I.-Cie was dus m. i. niet het gevolg van de onmacht, onkunde en bekrompenheid harer leiders, doch van den foutieven opzet der geheele onderneming. Doch voor men nu de schuld overbrengt naar de oprichters en hen laakt voor hun kortzichtigheid bedenke men, dat een ander en rationeeler plan alleen dan kans van slagen zou hebben gehad, indien de staatsinrichting der republiek en de maatschappelijke verhoudingen in de zeven provinciën gansch anders waren geweest, dan in de 17e eeuw nu eenmcal het geval was.

Een tweede onderwerp, waarover ik anders oordeel dan de Heer Elias is de beteekenis der octrooien, die de verschillende Com-

pagniën ontvingen; in het bijzonder de strekking van het daarin aan die lichamen verleende monopolie.

De Heer Elias spreekt er slechts terloops over, doch bezigt daarbij uitdrukkingen die zouden doen denken, dat de Cieën aan het hun verleende monopolie het recht meenden te kunnen ontleenen andere natieën het bevaren van hun gebied te ontzeggen. Dit acht ik bepaald onjuist. Zoowel naar de meening der S.-G. als naar die der Cieën zelve richtte het in die octrooien voorkomende verbod zich slechts tot de ingezetenen der zeven provinciën. Het tegendeel ware ook al te brutaal geweest voor een volk, dat de rechtmatigheid van zijn eigen kolonialen handel had gefundeerd op een ontkenning van Spanjes recht om de andere werelddeelen voor zich te reserveeren.

Voor de West Indische Cie. kan ik verwijzen naar eene memorie die een harer verdienstelijkste dienaren, de Directeur-Generaal J. Valckenburg op verzoek der S.-G. in 1656 heeft geschreven ter verdediging van het recht der Cie. op den uitsluitenden handel op de kust van Guinea tegenover de aanspraken der Deenen en Zweden [1]). Valckenburg, hoewel volbloed imperialist, grondt de rechten der Cie. eensdeels op verovering in „wettigen oorlog" met de Portugeezen en anderdeels op „opdragt der naturellen en besitters", waardoor de Cie. hare bezittingen „voor goede gelden bij coopregt haar eygen gemaakt" heeft. Van het octrooi wordt niet gerept. Uitsluitend verovering op den vijand en tractaten met de inheemsche bevolking vormen de grondslagen van het souvereine recht der Cie. om daar den handel aan andere natiën te verbieden. En evenmin beriep de Oost-Indische Cie. zich op haar octrooi, toen het er om ging in 1723 de onwettigheid van de oprichting der Cie. van Ostende aan te toonen. In de uitvoerige, ook in druk verschenen, betoogen van Mr. Abraham Westerveen, den „advocaat" (secretaris) der compagnie wordt uitsluitend een beroep gedaan op de bepalingen van den vrede van Munster, waarbij Spanje en de Zeven Provinciën zich over en weer hadden verbonden zich te onthouden van het handeldrijven op de plaatsen in Oost-Indië, welke toen in het bezit der tegenpartij waren. Daar de Zuidelijke Nederlanden in 1648 Spaansch gebied waren en aan den Keizer van Oostenrijk slechts waren overgegaan onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat de handel tusschen Zuid en Noord-Nederland zou blijven beheerscht door de regeling van 1648, had de Keizer, zoo redeneerde men in Holland, ook nooit

[1]) Afgedrukt bij de Jonge. De oorsprong van Neerlands bezittingen op de kust van Guinea, blz. 51 e. v.

verlof mogen geven tot het oprichten van een Oost-Indische Compagnie in de Zuidelijke Nederlanden. Men kan dit betoog juist achten of verwerpen, in ieder geval blijkt eruit dat de Cie. niet in haar octrooi een rechtstitel zag, om andere natiën de vaart op Indië te verbieden.

Zoo is er in het werk van den Heer Elias nog wel een enkele plaats meer, waarover ik met den geleerden schrijver eens van gedachten zou willen wisselen. Doch aan mijn waardeering voor zijn boek als geheel wordt daardoor waarlijk geen afbreuk gedaan. Zoowel voor de geschiedenis van den Hollandschen handel in Europa, als voor die in andere werelddeelen is het boek een nauwelijks genoeg te waardeeren aanwinst.

Utrecht, 12 Januari 1912. S. VAN BRAKEL.

Vergleichende ethnographische Forschungen.
I. *Eine geographische und ethnographische Analyse der materiellen Kultur zweier Indianenstämme in El gran Chaco* (Südamerika), von ERLAND NORDENSKIÖLD. Göteborg 1918.

De beide stammen in den titel bedoeld, maar niet genoemd, zijn de Choroti en de Ashluslay die dr. Nordenskiöld in 1908/9 bezocht. Zij staan op eenzelfde hoogte van ontwikkeling en van hunne kultuur is de oorspronkelijke vorm tamelijk onveranderd bewaard gebleven. Deze kultuur staat echter niet als iets afzonderlijks op zichzelf; de buren van beide genoemde stammen, de Toba, Mataco, Tapieto en Lengua, zoomede eenige andere stammen die in het tot de republiek Paraguay behoorend gedeelte van de Chaco wonen, hebben een kultuur van dezelfde soort.

De Choroti en Ashluslay wonen aan de Rio Pilcomayo en in hare nabijheid, een groote rivier, die van het Boliviaansche hoogland komt en naar de Rio Paraguay stroomt; grootendeels is zij niet goed bevaarbaar en ongeveer ter hoogte van den steenbokskeerkring gaat zij verloren in groote moeras-streken, de Esteros del Padre Patiño; haar verloop is heel onregelmatig en meermalen heeft zij een nieuwen weg gezocht, zooals blijkt wanneer men zich van de oevers verwijdert en landwaarts talrijke oude stroombeddingen vindt, die hier en daar meren geworden zijn. Eenige mijlen

van de Andes af ligt er in de Chaco niet het kleinste steentje: alles is fijne aarde, die in den drogen tijd opwaaiend stof wordt en in den natten slappe klei. In den drogen tijd zijn de Indianen genoodzaakt aan de rivier te wonen of bij een bron; in den regentijd zijn groote stukken van het land overstroomd. De Gran Chaco heeft bosschen en grasvlakten, maar het is niet een mooi land, de palmen en het riet verfraaien het geenszins, en er zijn dan ook geen bergen of heuvels die een vrijen uitkijk verschaffen, want er valt weinig te kijken.

Ziedaar, in 't kort, hoe het land er uitziet dat de Choroti en Ashluslay bewonen [1]).

In den loop der tijden hebben de Chaco-stammen den invloed van anderen ondervonden; van meer dan een kant: in het oosten van de Guarani-Indianen, nl. van de Chiruguano, voorts van de Arowakken, nl. van de Chané, en vooral uit het westen van de in vele opzichten hoog staande kultuur uit het bronstijdperk van de Quichua en de Aymara. Ook over noord-Argentinië, nl. door tusschenkomst van de Diaguita en de Humahuaca zijn uit het kultuurgebied in het westen de Chaco-stammen kunnen bereikt worden door vreemde kultuur-elementen. En bij de Choroti en Ashluslay kan men verwachten den invloed aan te treffen van de volken die in het zuiden de Argentijnsche pampas bewoond hebben. Bij dit alles komt nog de invloed, middellijk en onmiddellijk, van de blanken.

Om nu zoo nauwkeurig mogelijk vast te stellen den aard van deze van buiten ingebrachte elementen en den omvang van het insertum, na te gaan ook, zoo mogelijk, vanwaar de Choroti van Ashluslay gekomen zijn in de landen die zij thans bewonen, heeft Nordenskiöld op de kaart, op vele kaarten, van Zuid-Amerika de geografische verspreiding van een groot aantal bij deze stammen gevonden kultuur-elementen aangeteekend, m. a. w. zoo nauwkeurig mogelijk, door middel van cijfers en letters, de ligging van velerlei gebruiks-voorwerpen in beeld gebracht. Deze kaarten toonen dus waar in het driehoekige werelddeel wapens, sieraden, kleeding en huisraad van de Choroti en de Aschluslay te vinden zijn. Insgelijks heeft hij gedaan met de technieken, en bij dit alles heeft hij de literatuur geraadpleegd, van de 16de eeuw tot op onzen tijd, en al zijne verzamelingen. In een paar regels is hier omvangen een arbeid van aanzienlijke breedte en

[1]) Uitvoeriger in twee feuilletons *Indianen van de Rio Pilcomayo* in de Nieuwe Courant van 6 en 23 October 1920, naar aanleiding van Nordenskiöld's *Indianerleben*, Leipz. 1912.

diepte: reeds het doorwerken van alles wat over dit onderwerp geschreven is, moet een werk geweest zijn, dat even veel geduld als kritisch toezicht vorderde; ongeveer 21 bladzijden druks achter in het boek, zijn gevuld met titels, en het excerpeeren van deze berichten in vele talen was maar het begin, een voorafgaande noodzakelijke bezigheid. Waar de schrijver een en ander over de omvangrijke literatuur zegt, vond ik deze noot: „Die Sprache hat mich natürlich nie gehindert, eine Arbeit zu benutzen. Es ist ganz einfach unerhört, wenn ein ausländischer Forscher schreibt, er habe eine wissenschaftliche Arbeit deshalb nicht anwenden können, weil sie auf schwedisch geschrieben sei. Ist man nicht selbst der Sprache mächtig, so ist man verpflichtet, die Arbeit mit Hilfe eines Dolmetschers zu lesen. Gleich gewissen englischen Forschern sich ganz einfach nicht um die Arbeiten zu kümmern, die in einer anderen Sprache als ihrer eigenen oder für Südamerika auf spanisch, portugiesisch und französisch verfasst sind, schadet am meisten dem Betreffenden selbst." Voor het Hollandsch heeft Nordenskiöld geen tolk noodig: hij kan onze taal lezen, maar niet erin schrijven.

Dit is dus de methode van den Zweedschen reiziger, de punten vastleggen op de kaart van Zuid-Amerika waar men voorwerpen uit het huishouden der Ashluslay en Choroti aantreft; deze beide stammen heeft hij als studie-objekt gekozen, omdat hij van hen volledige verzamelingen heeft medegebracht en omdat zij weinig aanraking met de blanken gehad hebben; maar hij had, overigens, even goed een andere keus kunnen doen.

Zweden moet een heerlijk land zijn voor zulk onderzoek; een land waar allen medewerken om het den reiziger-onderzoeker gemakkelijk te maken: men biedt hem vrijen overtocht aan en een toelage ten behoeve van het openbaar maken van de uitkomsten zijner onderzoekingen; men stelt hem in staat om, teruggekomen, zich geheel aan dien arbeid te wijden, jaren lang.

Deze geografische en ethnografische analyse is dus een kaartboek geworden; waar men het opslaat ligt een kaart van Zuid-Amerika open; de stammen hebben een nummer of een letter en die letters en nummers vindt men op de kaart terug ter plaatse waar zij behooren. Hier is de kaart met de verspreiding van den pelsmantel, toonende, dat dit kleedingstuk niet noordelijker gaat dan ongeveer 19° Z.Br. en vandaar zuidwaarts tot aan de uiterste punt van den driehoek; de kaart behoort bij het hoofdstuk Kleeding (XVI), waar gezegd wordt, dat pelsmantels een praktische dracht zijn in het koude klimaat van zuid-Zuid-

Amerika en in bergstreken; in de Andes draagt men ze evenwel niet In de Chaco kon men deze mantels vroeger veel zien dragen, maar thans vermindert het gebruik, ten deele omdat de beverrathuiden (van Myopotamus coypus) een bij de blanken gewild handelsartikel zijn, zoodat de Indianen ze liever als ruilmiddel dan als kleeding gebruiken; de geweven mantels verdringen de pelsmantels, maar de vrouwen toonen zich nog het meest conservatief. Men draagt den mantel met het haar naar binnen en de onbehaarde kant is meestal beschilderd; onbeschilderd zijn de mantels der Ona, maar deze dragen het haar naar buiten. De pelsmantels behooren tot de zuidelijke kultuur-elementen, die men nog tot vrij ver in de Chaco vindt, zoodat de oorspronkelijke kultuur der hier wonende stammen wel met die der Patagoniërs en Vuurlanders blijkt samen te hangen. Als dagelijksche kleedij is de pelsmantel onpraktisch in het tropische klimaat van de Chaco, waar de insekten talrijk zijn; maar praktisch wanneer de koude zuidenwinden over de vlakte strijken.

Het hoofdstuk handelt dan verder over de wollen mantels, die nu in de Chaco van schaapswol gemaakt worden; maar het schaap is geen Indiaansch dier, evenmin als de koe, het paard, de geit, de kip en de kat. Een Indiaan en een paard schijnen wel altijd bij elkander te hebben behoord, maar inderdaad zijn de Indianen op de Argentijnsche pampas en in de zuidelijke Chaco eerst kort na de ontdekking van Amerika ruitervolken geworden. Om op het schaap en zijn wol terug te komen: de vraag is nu of het gebruik van geweven mantels post-columbiaansch is of ouder, m. a. w. heeft men vóór Columbus de mantels van een ander materiaal geweven? De Indianen van de Chaco hadden, volgens een bericht uit de helft der 16de eeuw, lama's en Nordenskiöld houdt dit voor mogelijk, omdat men met zekerheid weet, dat de Indianen in noord-Argentinië tot aan Córdova lama's bezaten en de Chaco-Indianen met hen in verbinding stonden. Het is zeker, dat de lama in de Chaco kan leven, want men vindt tusschen de Rio Parapiti en de Rio Grande guanaco's, die aan de lama's verwant zijn. Dus is het wel mogelijk, dat er in voor-columbiaanschen tijd mantels van lama-wol gemaakt en gedragen zijn; waarschijnlijk zullen in die periode de Chaco-Indianen meer katoen voor weefsels gebruikt hebben dan tegenwoordig; het bovenbedoelde bericht uit de 16de eeuw spreekt uitsluitend van katoenen kleederen. Het kan ook zijn, dat de Indianen sedert zij de schapenteelt kennen meer weven dan vroeger. Van de blanken hebben zij stellig het weven niet geleerd.

Na even te hebben aangeteekend, dat de Tsirakua-Indianen in het noorden van de Chaco mantels van caraguata (een Bromelia-soort) dragen, die vroeger misschien meer algemeen waren dan thans, komt de schr. op de poncho, den vierkanten doek met een gat in het midden, waardoor men het hoofd steekt; door de zijkanten dicht te naaien, en twee openingen uit te sparen voor de armen, krijgt men een hemd zonder mouwen, dat zich stellig uit den mantel ontwikkeld heeft, want feitelijk is het niet anders dan een mantel met een gat. Behalve mantel, poncho en hemd hebben de mannelijke Indianen in heel Zuid-Amerika geen inlandsch kleedingstuk, dat het lichaam behoedt tegen de koude en het grootendeels verbergt. Die weinige afwisseling houdt verband met de techniek van 't weven, die nooit weefsels aan 't stuk voortbracht, waarvan men een lap afsnijdt voldoende voor een mantel of hemd; men weefde een kleedingstuk, niet een lap van onbepaalde lengte, en dit laatste kende men niet in voorcolumbiaanschen tijd. Het hemd en de poncho zijn typische westelijke kultuur-elementen, zooals op een volgende kaart is aangegeven, en daarbij behoort een tabel met de verspreiding van het hemd, zooals Nordenskiöld deze kon vaststellen in het door hem bereisde gebied; dan volgt de verspreiding van hetzelfde kleedingstuk volgens archaeologische vondsten, volgens de literatuur vóór en na 1800, zoowel bij vrouwen als bij mannen; en eene beschrijving van der vrouwen lendendoek en sarong die tipoy heet, een kokervormig kleedingstuk dat op verschillende manieren gedragen wordt, evenals de sarong. Zoodoende komen we aan het weven, van tipoys en van gordels, met afbeeldingen van weefgetouwen, ook een waarop rond geweven wordt, en van een gordel met open spleten, kelim-techniek, welker verspreiding een afzonderlijke kaart aantoont. Er zijn afbeeldingen van een tipoy van de Ashluslay en van een gordel van de Mataco waaruit duidelijk blijkt, dat zij geïkat zijn. Nordenskiöld schrijft: „Diese Färbungsmethode besteht darin, dass diejenigen Teile des Stoffes, die man ungefärbt haben will, fest umbunden werden, worauf der Stoff in die Farbe getaucht wird. Das Umbundene bleibt ungefärbt." Dat *ombinden van de stof* zou zijn wat Loebèr (Ind. kunstnijverh. V, 51) noemt de oertechniek van deze wijze van verven. Hier, bij de bovenbedoelde, afgebeelde voorwerpen zijn vooraf de draden (bij den gordel de kettingdraden) geïkat. Voorts vertelt de schr. een en ander over de weefstoelen die hij niet en die hij wel heeft medegebracht, en geeft daarbij mooie afbeeldingen, als vervolg op de hoofdstukken over twij-

nen en spinnen, een onderwerp dat hij reeds elders behandelde [1]; over naalden met oogen, die, volgens de kaart, ook in het westen blijken thuis te behooren; over knoop- en naaiwerk met bijzonder duidelijke afbeeldingen en een tabel van de verspreiding der techniek van het tasschen- en netten-maken.

Zoo zijn er 44 kaarten van Zuid-Amerika, vergezeld van een in omvang sterk afwisselenden tekst; misschien geeft eenig denkbeeld van het geheel de mededeeling, dat o. a. de geografische verspreiding wordt voorgesteld van het houten mortier, den slinger, de tabakspijpen, het tatoeëeren, de stempels ter beschildering van aangezicht en kleeding, de kalebas-ratels, de huismerken, het aarden vaatwerk met ooren, de kalebassen met ingebrande versiering. Het geheele hoofdstuk over de kalebassen is hoogst belangrijk en evenzeer zijn dit des schrijvers opmerkingen over de herstelde kalebassen, d. w. z. de kalebassen die gebarsten en door middel van een keurig maar bij ons onbekend naadje weder gedicht zijn.

Zoo zouden wij over den inhoud van dit werkwaardige boek kunnen verder schrijven, maar ik hoop, dat men nu wel ongeveer begrijpen zal wat het behelst. De titel is voor den general reader niet aanlokkend, maar niettemin bevat dit wetenschappelijke boek zeer veel dat voor iedereen begrijpelijk is. Dit dankt het aan des schrijvers helderen betoogtrant; en dan — het behandelt alléén de materieele kultuur, niet verwantschaps-, familie- of erfrecht, niet religieuze invloeden, noch de rechtsgemeenschappen in hare verscheidenheid van aard, of doodenfeesten en godenvereering. Het handelt over bedden, hangmatten, sandalen, over speelgoed en potten en pannen; en ook over Indianen.

Baarn, 25 November, 1920. JOH. F. SNELLEMAN.

British Guiana. Commercial Handbook compiled by Capt. J. M. REID, Comptroller of Customs and Commercial Correspondent to the Board of Trade. Price 36 cents. The Argosy Company, Ltd, Georgetown, Demerara, 1920, 87 en IV blz., 2 krtn, 9 afbeeldn, 8°.

Dit aardige en handige boekje over de in bevolking drie maal rijkere zusterkolonie van Suriname, over de Engelsche „magnifi-

[1]) Zie W. I. Gids, 1e jaarg., 1920, bl. 500.

cent province," prijkt op den omslag met het wapen (scheepje) van Demerary. De vooraan in het boekje ingeplakte uitslaande kaart van Britsch-Guiana, Schaal 1 : 3.168.000, toont, in kleuren, de in de Nederlandsche kolonie (tot onze beschaming) ontbrekende „Indian Reservations", de woudstreek, de goudhoudende terreinen en het savannagebied, voorts den spoorweg (die de Engelschen hebben aangelegd van Georgetown tot Nieuw-Amsterdam en naar Parika, dus als kustspoorweg, en ter verbinding van twee rivieren, van Wismar naar Rockstone, in het binnenland) alsmede het tracé van den „proposed railway" van Georgetown naar Brazilië (naar het stroomgebied van de Rio Branco). De Oost-grens is aangeduid op den *linker*oever van de Corantijn. Een tweede kaartje stelt de ligging van de drie Guyana's, tusschen de monden van Orinoco en Amazone op heldere wijze in het licht. Van het natuurschoon getuigen o. a. de afbeelding van den Kaietur-val en het gezicht op de Roepoenoeni-savanne; van het weinig aangenaam bestaan van de gouddelvers de kijkjes van het mijnbedrijf, waar arbeiders in en tusschen „granaattrechters" schijnen te ploeteren.

De inhoud betreft vooral de bedrijven, den geldelijken toestand, de inkomsten, belastingen, tarieven, uitgaven, den in- en uitvoer, het munt- en bankwezen, de middelen van verkeer.

Onder „Aeronautical Service" staat o. a. vermeld, dat op 24 Juli 1919 de „Legislature" eene motie aannam om een Gouvernements-Luchtvaartdienst in het leven te roepen.

Vier pagina's „Index" zijn aan het boekje toegevoegd; aan voor- en achterzijde komen 20 bladzijden met advertenties voor, waarvan de opbrengst vermoedelijk tot den geringen prijs van het werkje heeft bijgedragen.

Stippen wij nog even aan, dat voor de temperatuur in de zon 142° Fahrenheit staat aangegeven (eene bijzonderheid, die wij elders niet aantroffen) en voorts, dat een exemplaar van het boekje ter lezing ligt in de boekerij van het Ministerie van Koloniën.

L. C. v. Panhuys.

VERLATEN PLANTAGES IN SURINAME.

Op 13 December 1920 heeft de Gouverneur van Suriname bij de Koloniale Staten een ontwerp-verordening ingediend, houdende voorzieningen met betrekking tot het brengen van verlaten terreinen tot het domein.

In de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, dat het hier een aangelegenheid betreft van groot algemeen belang. De bevordering van landbouw en bedrijven in Suriname ondervindt op den duur groot nadeel van den thans bestaanden toestand, nu bij uitstek gunstig gelegen terreinen, welke vroeger uitgegeven werden, braak en onbenut liggen, terwijl vraag bestaat naar dergelijke terreinen voor uitbreiding van bestaande of voor vestiging van nieuwe ondernemingen. De Suriname-Commissie wijdde aan deze aangelegenheid ook reeds haar aandacht. Na gewezen te hebben op de omstandigheid, dat tal van plantages in den loop der 19e eeuw verlaten zijn, schreef de Commissie : „Van vele kent men de eigenaars niet meer en het is de vraag of deze zelf nog wel weten of en welke rechten zij kunnen doen gelden. Voor een groot deel is geen akkergeld verschuldigd, zoodat ook daarin niet een aanraking met het Gouvernement gelegen is. Voegt men daaraan toe de onbekendheid met de oorspronkelijke grondbrieven, dan blijkt van de onmacht van het Gouvernement tegenover dit land, dat, eens ter bewerking uitgegeven, thans in tienduizenden hectaren weer woest ligt zonder voordeel, maar vaak tot schade van anderen". „Terugvoeren tot het domein is aangewezen. Vooral is het noodig, omdat het Gouvernement niet zelden vrij hooge sommen heeft te betalen als het voor een vestingsplaats voor den kleinen landbouw gronden behoeft". Ook het Suriname-Studie-Syndicaat wijdde in haar verslag aan deze aangelegenheid eenige beschouwingen en meende, dat voor het terugbrengen van de verlaten terreinen tot het domein gevolgd zou kunnen worden het stelsel, dat in Demerary reeds in toepassing is. De Gouverneur heeft de ontwerp-ordonnantie dan ook samengesteld in den geest van de desbetreffende Demerarische verordening.

Volgens de ontwerp-ordonnantie zullen terreinen, waaronder begrepen worden plantages, gronden en erven, tot het domein kunnen worden teruggebracht in de volgende gevallen:

a. wanneer zij gedurende de laatste vijf jaren niet in geregelde cultuur gehouden zijn ;

b. wanneer zij gedurende de laatste acht jaren verlaten zijn;

c. wanneer de verschuldigde recognitiën of grondlasten gedurende de laatste vijf jaren niet zijn voldaan ;

d. wanneer de rechthebbenden het verzoeken.

Wanneer aan den Beheerder der Domeinen blijkt, dat ten opzichte van eenig terrein een van deze gevallen zich voordoet, dan maakt

hij ten minste drie malen met tusschenpoozen van een maand in het Gouvernements-Advertentieblad het voornemen bekend, om het terrein tot het domein te brengen. Binnen zes maanden kan men dan zijn bezwaren tegen den voorgenomen maatregel bij den Beheerder inbrengen. Is geen bezwaar ingebracht, dan verklaart de Gouverneur, dat het terrein tot het domein is gebracht. Het terrein komt tot het domein, vrij van alle lasten en rechten daarop rustende. Komt er verzet dan moet de beslissing van de voor het onderzoek van de ingebrachte bezwaren benoemde commissie worden afgewacht en eventueel ook de uitspraak van het Hof van Justitie te Paramaribo, waarop hooger beroep mogelijk wordt ter zake van de beslissing van de commissie. Wordt het terrein tot het domein gebracht, dan wordt de waarde van het terrein door drie schatters vastgesteld en het bedrag daarvan gedurende 10 jaren ter beschikking van mogelijke rechthebbenden gehouden.

BIBLIOGRAPHIE.

Arglist? Een terugblik op het tusschenbestuur der kolonie Suriname van 25 November 1919 tot 15 Juli 1920, door G. Ph. Zaal, gepensionneerd Districts-Secretaris van Beneden-Suriname en Beneden-Para. Paramaribo, H. B. Heyde, 1920.

Leerboek der parasitaire ziekten en der hygiene, door P. C. Flu, Directeur van het Geneeskundig Laboratorium te Weltevreden. Deel II. Parasieten van dierlijken- en anderen aard. Weltevreden-Batavia, Javasche Boekhandel en Drukkerij, 1920.

The curse of the Caribbean and the three Guianas (*Gehennas*), by G. L. Morrill („Golightly"). Lowell L. Morrill, photographer. Minneapolis 1920. With portrait and plates.

The story of Georgetown. Revised from a series of articles in the „Argosy", 1903, by James Rodway. With a Preface by J. Graham Cruickshank. Demerara, 1920. With portrait and plates.

Indië. Geïllustreerd Weekblad. 16 Februari 1921. Arowakken (met afb.: Indiaan uit Noord-Guyana, 53 jaar oud).

Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde. Jaarg. 36 (1920), bl. 24. Het Torrensstelsel in Suriname, door A. van der Deure.

Commercial Holland. Vol. 3. No. 28. South America Number. Surinam. From the report (1919) of the Commission of investigation sent out by the Surinam Investigation Syndicate.

British Guiana. Blue Book 1919. Georgetown, 1920.

Koloniaal Weekblad, 13, 20 en 27 Jan., 3, 10 en 17 Febr. 1921. Een babbeltje over Curaçao. Zijn Verleden en zijn Heden, door J. van Haaften.
